

లేపాక్షి శిల్పము

చిత్రకారుడు : శ్రీ వై దాలయ్య.

దేశోద్ధారక శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు

ఆంధ్రపత్రిక

ప్రమాదినామ సంవత్సరాది సంచిక

[అరువది మూడవ సంచిక]

[1973 - 74]

సంపాదకుడు:

శివలెంక శంభుప్రసాద్

[1938 – 1972]

వెల రూ. 3

ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయమున ముద్రితము.

Supplement to Andhra Patrika Issue Dated 4-4-1973 Regd No. M 1113

సంచిక 63

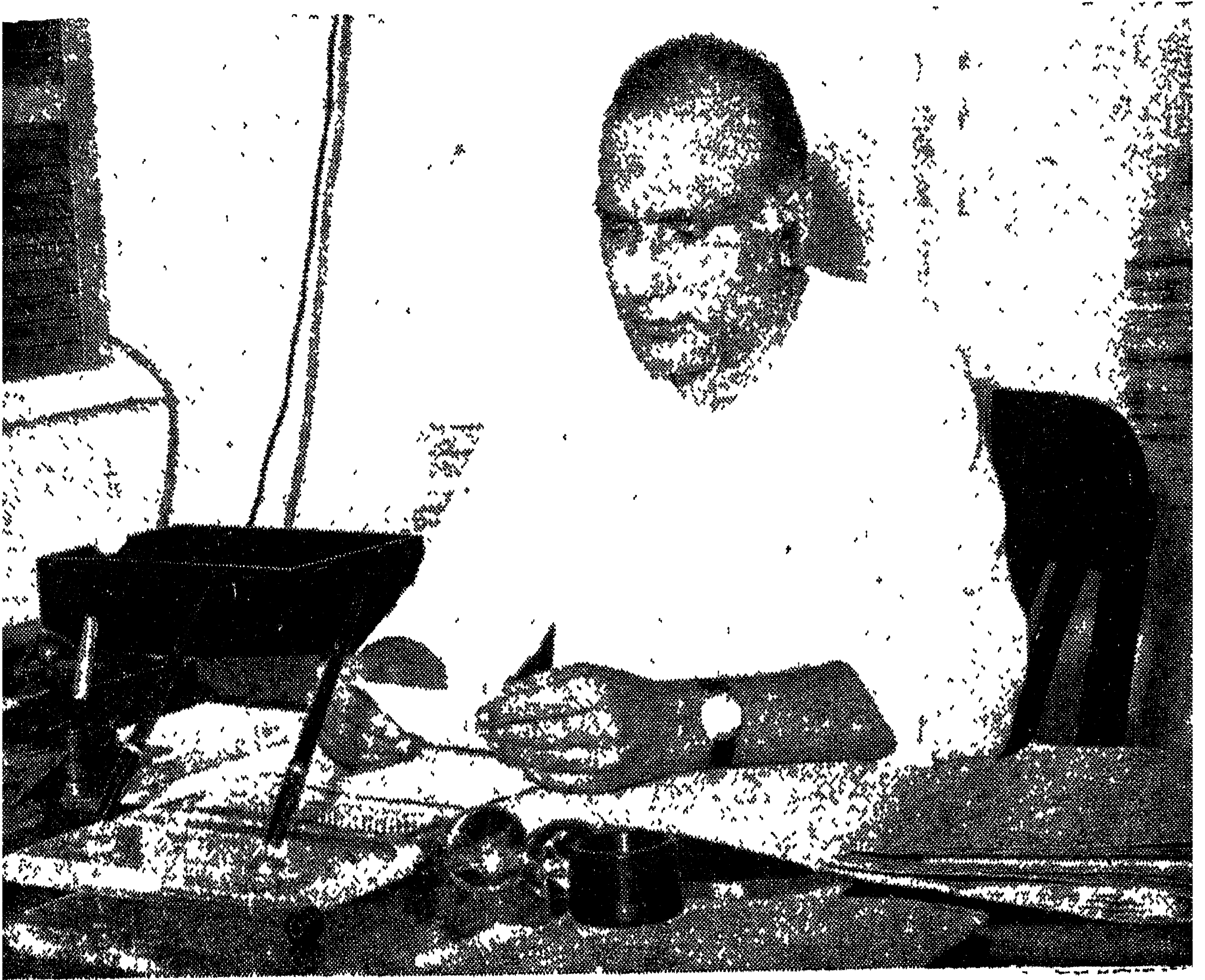
ప్రమాదినామ సంవత్సరాది సంచిక

సంవత్సరము 1973—74

విషయానుక్రమణిక

ముఖచిత్రం: 'రంభ నృత్యము'
చిత్రకారుడు: శ్రీ వై. బాలయ్య, సిద్దిపేట.

శ్రీ శివలెంక శంభూప్రసాద్

జననము **26-1-1911** శివసాయుజ్యం **8-6-1972**

ఓమ్

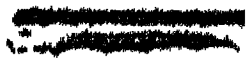
ప్రస్తావన

పరీధావి సంవత్సరంలో ఆంధ్రపత్రికకి ఎంతో తీవ్రమయిన దెబ్బతగిలింది. ఇంచుమించు మూడున్నర దశాబ్దాలపాటు ఈ పత్రికకి ఆధిపత్యం వహించి దానిని అన్ని విధాలుగా తీర్చిదిద్దిన శ్రీ శివలెంక శంభూప్రసాద్‌గారు 8-6-1972 నాడు శివసాయుజ్యం చెందారు. శ్రీ కాశీనాధుని నాగేశ్వర రావు పంతులుగారు ఆంధ్రపత్రికని ఆధునిక సమాచార ప్రసార సాధనాలు అభివృద్ధి చెందుతున్న కాలంలో నెల కొల్పారు. మొదటినుంచీ ఆంధ్రపత్రిక తెలుగువారి సంస్కృతికి ఒక ప్రతిబింబంగా ఉండటానికే ప్రయత్నిస్తూ వచ్చినదంటే అతిశయోక్తి కాదు. భారతదేశంలో తక్కిన వారందరితోబాటు తెలుగువారిలోనూ జాతీయచైతన్యం మేలుకొన్నప్పుడు ఈ చైతన్యం దాల్చిన వివిధ స్వరూపాల దోహదానికి ఆంధ్రపత్రిక ఎప్పుడూ తోడ్పడుతూనే ఉన్నది.

తమ గతంలోని గొప్పతనాన్ని తెలుసుకుని ఇతరులకి తెలియచెయ్యటమేకాక వర్తమానంలో జరుగవలసిన సంస్కరణని గురించి చెప్పే బాధ్యతని తెలుగురాసేవారు ఎందరో తమమీద వేసుకుంటూనే వచ్చారు. మానవుల చరిత్ర కొన్ని సిద్ధాంతాలు చెప్పినట్లు నడుస్తుందని నమ్మేవారి సంగతి ఎలాగ ఉన్నప్పటికీ మన ముందువారిని గురించి తెలుసుకుందామనే కుతూహలం ఎందరికో ఉంటుంది. తెలుపగలిగినవారు వీలయినంతా తెలుపటానికి ప్రయత్నించవచ్చు. అయితే, ఇన్నివిధాలుగా మారిపోతున్న ప్రపంచాన్ని వదులుకుని గతంలో మునిగిపోదామనుకోవటం అతిముఖ్యమయిన బాధ్యతని వదులుకోవటమే. అందుచేతనే, మన చుట్టూ ఉన్న ప్రపంచాన్ని గురించి రాయటానికి ఇంకా ఎందరో పూనుకోవాలని శ్రీ శంభూప్రసాద్ గారు ఎప్పుడూ అంటూ ఉండేవారు. సాంప్రదాయకంగా ఒక రకం పాండిత్యానికి అలవాటుపడిన రచయితలు ఈ పని చెయ్యటంలో అంత ఆసక్తి చూపించకపోవచ్చు. ఆసక్తి కలవారు ఎందరో తెలుగులో రాయటానికి ముందుకి రాకపోవచ్చు. కొన్ని దశాబ్దాల ముందుకన్నా నేడు అన్ని దినుసుల విద్యాభ్యాసానికి అవకాశాలు బాగా పెరిగిపోయి వర్తమానకాలానికి సంబంధించిన విషయాలని చర్చించే వేదికలు కొన్ని ఎక్కువ అవటంచేతకూడా ఈ రకం చర్చ పత్రికలలో తగ్గిపోవచ్చు.

కొంతకాలంగా తెలుగుప్రజల జీవితంలో పెద్ద సంక్షోభం ఏర్పడింది. వారు ఎన్నో కష్టాలకి గురి అవుతున్నారు. అధికారంలో ఉండి తగిన నిర్ణయాలు తీసుకోవలసినవారు తమ బాధ్యతని పూర్తిగా నిర్వర్తిస్తున్నారు. వారి ధోరణి ఏ మాత్రం ఆశాజనకంగా లేదు. ఆంధ్రపత్రికని తెలుగువారి జీవితంలో ఒక భాగంగా తయారుచేసేందుకు ఎప్పుడూ కృషిచేసిన శ్రీ శివలెంక శంభూప్రసాద్ గారి భావాలని కొన్నిటిని తెలుగువారికి ఈ సందర్భంలో గుర్తు చేస్తున్నాము. పరీధావిలో అలుముకున్న చీకట్లు ప్రమాది సంవత్సరంలో తొలగిపోవాలని ప్రార్థిస్తున్నాము.

ఆంధ్రపత్రిక ప్రమాది సంవత్సరాది సంచికకి తమ రచనలు, చిత్రాలు మొదలయినవి పంపినవారందరికీ మా ధన్యవాదాలు తెలుపుకుంటున్నాము. ఇకముందుకూడా ఇప్పటిలాగే రచయితలు, రచయిత్రులు, చిత్రకారులు ఆంధ్రపత్రికకి తమ రచనలు, చిత్రాలు పంపి మాతో సహకరిస్తారని ఆశిస్తున్నాము.

తెలుగు వెలుగుల తొలియుగాది! జయోస్తు!

శ్రీమతి లీలావతి

ఆది యుగాది నీవు తెలుగమ్మ నిమాత్మ గృహప్రవేశ, భా
గ్యోదయ మబ్బువేళ, విల కోయిల పాటల స్వాగతాల—ఆ
హ్లాదము కూర్చుమోయి! తెలుగన్నల తీయని జీవితాలలో
మోదము నించి, అభ్యుదయముల్ విలసిల్ల—ప్రమాది వత్సరా!

కలుగు ప్రమాదముల్, తొలగు
గావుత నీ దయ నో మహాత్మ! నీ
వెలుగులు సోకి మా తెలుగు
వీరుల త్యాగము సార్థకమ్ము గా—
వలె, బ్రతుకుల్ తరింపవలె,
వాంఛితముల్ ఫలియింపగా వలెన్
వలసిన కోర్కెలిచ్చు, భగ
వంతుడ వీవె—ప్రమాది వత్సరా!

తెలుగు తరితీపి చలువ వెన్నెలల పాట
కోటి మధురోహ లొలికించు కోకిలమ్మ
తీయనౌ గొంతులో సాగి దిశల కెల్ల
పంచుగావుత 'జై ఆంధ్ర' వైభవమ్ము

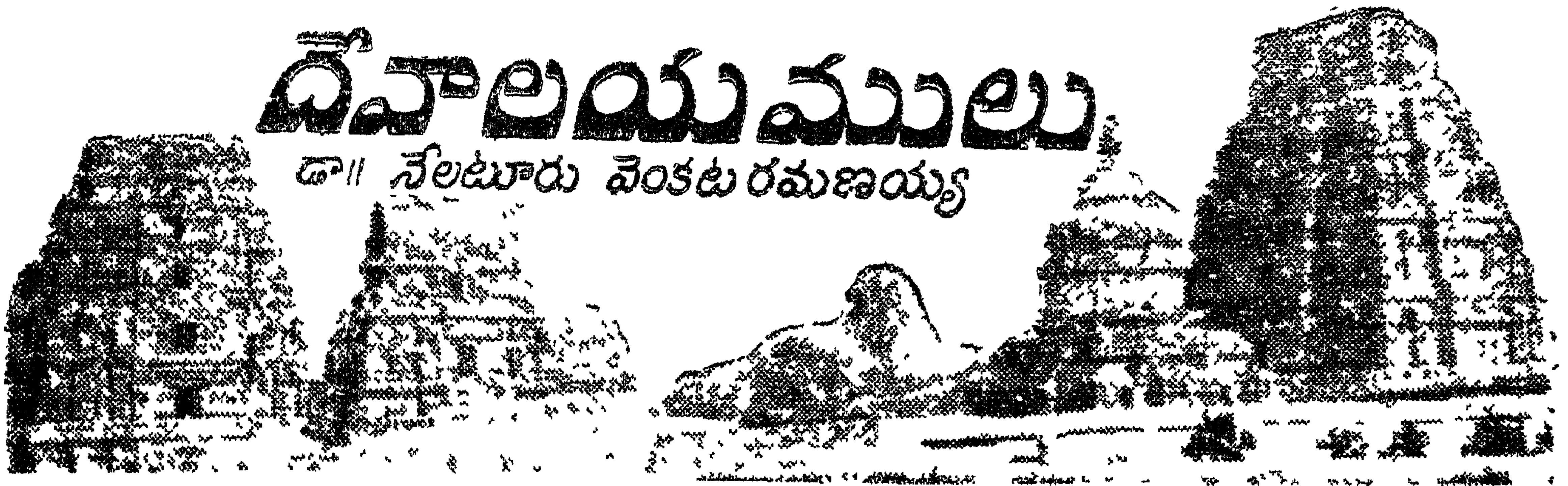
చేయుట కేమిలే చేసిన బలిదాన—
ముల్ త్యాగముల్ వ్యర్థ పుచ్చుకుండ
వేయుట కేమిలే వేసిన పథకాలు
కాగితాలనె బూజు కట్టుకుండ
పండుట కేమిలే పండిన ధాన్యాలు
గోడౌన్ల విలవారి కుళ్ళకుండ
పలుకుట కేమిలే పలికిన బాసలు
మరపు శ్మశానాల మసల కుండ

వెడలి ముందుకు వెనుకంజ వేయకుండ
తెలుగు జోదులు వెలుగులై విలువ వలయు
నీ కటాక్ష వాల్లభ్య సందీప్తి కతన
తెలుగు వెలుగుల తొలియుగాదీ! జయోస్తు!

శ్రీశైల మల్లేశు సిరవెన్నెల పాటల్ని
చిందు తెలుంగు చక్కందనాలు
విజయవాటిక లోన వెలసిన దుర్గమ్మ
చూపు తెలుగుల శౌర్య గరిమ
భద్రాద్రి రామన్న వాత్సల్య దీప్తిలో
వరువులెత్తు తెలుంగు పరిమళాలు
తిరుపతి వేంకటేశ్వరు విందు కొలువులో
పరచికొను తెలుంగు వైభవాలు

మరలి యొకమారుగా పొంగి పొరలి పొరలి
నిండి తాకుత మాదు తెలుంగు కీర్తి
భవ దపార కృపా పరిపాలనమున
తెలుగు వెలుగుల తొలి యుగాది! జయోస్తు!

ఎవ్వని బాణ మామ్రసుమమెవ్వని చాపము పుండ్రకంబు, తా
నెవ్వని నారి తేటికుల మెవ్వని తెల్లని గొడ్గు చందురుం
డెవ్వని దంతి మారుత మదెవ్వని వంది జనంబు కోకిలం
బవ్వల రాజు చైత్రియుతుడై యుడు గోపుర శోభనంబులన్

హిందూ దేవాలయములను స్థూలముగ ద్వివిధములుగ విభజింప వచ్చును. (1) గుహాలయములు, (2) రాతిగుళ్ళు. గుహాలయములు కడు ప్రాచీనములు. వీని సంఖ్య యత్యల్పము. ఇవి పర్వత సానువులను తొలచి చేయబడినవి. ఇందు సుప్రసిద్ధమైనవి మహారాష్ట్రములోని యెల్లోర ఎలిఫెంటాలయందు గానవచ్చుచున్నవి. ఇందలి శిల్పములు లోకమున సాటిలేనివి. ఆంధ్రప్రదేశమందును తదితర దాక్షిణాత్య జనపదములందును గుహాలయములు పెక్కు తావుల గలవు. ఆంధ్ర ప్రదేశములోని గుహాలయములలో విజవాడ చెంతనుండు ఉండవల్లి మొగిలరాజపురములందుండునవి యెన్నిక కెక్కినవి. అందలి శిలామయ ప్రతిమల సౌందర్యము శిల్పకళా కోవిదుల మెప్పునకు పాత్రమైనవి. వీనిని గాంచియే పల్లవరాజు మొదటి మహేంద్రవర్మ ద్రావిడ చోళ దేశములందనేక స్థలములందు కొండలను దొలిపించి గుహాలయములను నిర్మించెను. దాక్షిణాత్య గుహాలయములలో గొన్నిటియందు చిత్తరువులు గలవు. ఇప్పటి తిరుచిరపల్లి జిల్లాలోని చిత్తనవాసల్ గుహాలయమున చిత్తరువులు గలవు. ఆంధ్రప్రదేశ కర్నూలు మండలములో నడవి సోమపల్లె సమీపమున నందరణ్యమధ్యమున ఏహారు దక్షిణ తటమున నుండు కొండ యుత్తర ముఖమున దొలచియుండు గుహాలయం దొకదాని యాభ్యాదాంతర్భాగము మీద భారత యుద్ధ కథ చిత్రింపబడియుండెను. ఈ చిత్రములలో జాలభాగము శిలాతలము పెచ్చులు పోవుటవలన నాశమందిపోయినను ద్రోణ మహాబల పద్మవ్యూహమున సైంధవ వధయు నింకను నిలచియున్నవి. ఈ గుహాలయములు తపోధ్యాన నిరతులగు మునుల కాపురములై యుండెను.

రాతిగుళ్ళు భరతఖండ మందెల్ల యెడలను గాన్పించు చున్నవి. ఇవి మన దేవతలలో ప్రఖ్యాతుల కంకితము చేయబడియున్నవి. మన దేవతలు మూడు కోట్లు. వీరి సంఖ్య తగ్గదు. హెచ్చదు. వీరియందు బహు సంఖ్యాకుల నామధేయములు చెప్పగలవారు కొందరే. వీరు గూడ యెల్లప్పుడును నొక్క తీరుగ ప్రజాదరమునకు పాత్రులై యుండలేదు. కాల ధర్మము ననుసరించి వీరి మహాత్మ్యము మారుచు వచ్చినది. వైదిక కాలమునందు ప్రఖ్యాతులై యుండిన దేవత లిప్పుడు మరుగుపడి విస్మృతులై పోయిరి. అప్పుడు మారు మూలలయం దణగియుండిన వారి ప్రభావ మతిశయమునకాగా వారు ముందుకు వచ్చి యిప్పుడు సర్వత్ర పూజనీయులై వర్ధిల్లు చున్నారు. వీరి కంకితములైనవే యిప్పటి దేవాలయములన్నియును. దేవత లెందరైననేమి? దేవాలయము లెవ్వరి కొరకు నిర్మింపబడిననేమి? వారందరును త్రిజగదధి నాయకుండైన పరమేశ్వరుని యంశావతారులే. అతడు స్వయంభువు. ఆది మధ్యాంత రహితుడు, నిత్యుడు, సత్యస్వరూపుడు, సర్వభూతములకధిపతి, సర్వాంతర్యామి, సర్వజ్ఞుడు, సర్వశక్తి సంపన్నుడు. అతడె జగత్కారణ భూతుడు. అండపిండ బ్రహ్మాండాత్మకమైన యీ ప్రపంచమంతయు నతనియందె యిమిడి యున్నది. అద్వైతు లతనిని నామరూప గుణ రహితుడైన బ్రహ్మ మందురు. వైష్ణవులు సకల కల్యాణ గుణ సంపన్నుడైన విష్ణు డందురు; శైవులు శంకరు డందురు. జగత్కారణభూతుడు పురుష స్వరూపుడు మాత్రము కాదనియు స్త్రీ యాపె జగన్మాత యాదిశక్తి యనియు నామెయందు బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వర స్వరూపులైన త్రిమూర్తు లుద్భవించిరనియు గొందరు చెప్పుదురు. ఏ పేరుతో పిలిచిన నేమి? జగత్తున కుత్పత్తికి కారణభూతమగు శక్తి యొక్కటియేయని హిందువుల నమ్మకము. కావున భక్తితో నేదేవాలయమునందే దేవుని కర్చ చేసినను నది యా పరమాత్మకే చెందగలదని వారి దృఢ విశ్వాసము. ఈ విషయమునే సర్వ దేవ నమస్కారః కేశవం ప్రతి గచ్ఛతి యను మన సంధ్యా వందన వాక్య ముద్బోధించుచున్నది.

దేవాలయ నిర్మాణము పుణ్యకార్యము. దానివలన సౌఖ్య మిగుటయేకాక, దేవాలయ నిర్మాతలకును వారి పెద్దలకును పుణ్య లోక ప్రాప్తి కలుగునని మనవారి విశ్వాసము. మరియు నది సప్త సంతానములలో నొకటి. తన్మూలమున దన్నిర్మాతల పేరు లోకమున చిరస్థాయియై నిలచునని వారు తలచిరి. దేవాలయ నిర్మాణ కార్యమొక కట్టడమును గట్టించి యందు దేవుని శిలామయ ప్రతిబింబమును బ్రతిష్ఠించుటతో సరిపోదు. అందు నిత్య నైవేద్య ధూప దీపాదులు నడచుటకును, దేవుని రంగ రంగ వైభవములు నిరవధికముగ సాగుటకు దగు యేర్పాటులు గావించినచే పూర్తియగును. దేవాలయ నిర్మాతలే కాక ఇతరులును నిత్య నైవేద్య పూజాదికములు నడుపుటకే కాక ఖండ స్ఫుటిత జీర్ణోద్ధారణ నవ సుధా కర్మలకు భూదానాదులను జేయుచుండినట్లు శాసనములు దెల్పుచున్నవి.

మనవారు దేవాలయములను నిర్మింప బూనుకొన్నప్పుడు రాజమందిరములను దృష్టి యందుంచుకొని నిర్మాణ కార్యమును కొనసాగించిరి. సామాన్యులైన రాజులును దేశాధిపతులును నివసించుట కొరకు మహా ప్రసాదములను నిర్మించుకొందురట. ఇక త్రిజగన్నాథుడైన పరమేశ్వరుని మనికి వానికి తగ్గునా? వానికన్న మిన్నగానున్న దత్తుల్యముగనైన నుండవలదా. కావున దేవాలయములకు రాజమందిరములు మేలు బంతులైనవి. ఈ విషయము కోవెల శబ్దమువలన వ్యక్తమగుచున్నది. 'దేవాలయాహ్వయంబులు కోవెల యన దేవళంబు గుడినా వెలయున్' అని యాంధ్ర నామ సంగ్రహము. మన కోవెల ద్రావిడ కోయిల్ శబ్దభవము. కోయిల్ సమస్తపదము, కో + ఇల్ అను మాటల కూడికవలన నేర్పడినది. కో యన రాజు, ఇల్ అన మందిరము—కోయిల్ అన రాజమందిరము. అరవమున రాజమందిరమునకే దేవాలయమునకు గూడ అరణ్మణై నామముచెల్లును. తెనుగు నగరని పేరు. కావున దేవాలయము చుట్టునుండు ప్రాకారమునకు కోట యని పేరు కలిగెను. విజయనగరమువంటి మహా రాజధానీ నగరములు సప్త ప్రాకార పరివేష్టితములు. అట్లే శ్రీరంగనాథుని నగరమైన శ్రీరంగము చుట్టును ఏడు ప్రాకారములు. రాజమందిరమునకు వలె కోవెలకును నాలుగు దిక్కుల నాలుగు ద్వారములును వానిపై గోపురములును గలవు. దేవాలయ దృష్టిని పరికించిన నీ గోపురముల యునికికి గారణము తెలియరాదు. రాజమందిర దృష్టిని చూచిన నవి రాజమందిర రక్షణార్థము నిర్మింపబడిన గోపురములని తెల్లమగు గాగలదు. దూరమునుండి వచ్చు

క్షత్రియుల యాగశాలమును గనుగొనుటకును వచ్చినంతటనే యున్నత స్థానమున నిలిచి వారిపైని ఆయుధ వర్షము గురియించి వారిని రూపు మాపుటకును నవి యాద్యమున నిర్మింపబడెను. మహమ్మదీయ యుగమున మన దేవాలయములు కొన్ని ప్రజలకు శరణ్యమై యుండెనని చరిత్ర గ్రంథములవలన దెలియుచున్నది. రాజమందిరములను బోలిన దేవాలయములందును మజ్జన భోజన గృహములును నాట్యశాల కల్యాణ మంటపములును గలవు. రాజ పరివారమువలె దేవాలయ పరివారము డెబ్బది రెండు నియోగములుగ విభజింపబడి యుండెను. ఈ నియోగములలో పురోహిత పౌరాణిక గాయక నర్తక శిల్పి చిత్రకారాది కళాభిజ్ఞ జనులు గలరు. పురోహితులు తిథి వార నక్షత్రములు స్వామి సన్నిధిని విన్నవించుట దేవాలయములందు నడచు ఉత్సవాదులలో బాల్గొనుట వేద పారాయణము చేయుటయు నితర సంయుక్త కార్యములు. పౌరాణికుడు వ్యాస విరచిత అష్టాదశ పురాణములను స్వామి సన్నిధి పఠించి యచటికి వచ్చిన వారికి వాని యంతరార్థమును వివరించి చెప్పువాడు. కవి స్వామివారి యంక మాలికను రచించి పఠించువాడు. గాయకులలో వాగ్గేయకారులును వివిధ వాద్య విద్యా కుశలురును గలరు. వీరు స్వామివారి యాలయమున గూడి స్వామిమీది కీర్తనలు బాడుచు మృదంగ వీణా వంశికాహళాది వివిధ వాద్యములను మ్రోయించువారు. నర్తక నర్తకీ జనులు స్వామి సభా మంటపమున గొలువైన యపుడును వసంతోత్సవ డోలోత్సవ బ్రహ్మోత్సవాది సమయములం దూరేగునపుడును వారి ముంగట నాట్యము చేయువారు. కొన్ని యాలయములందు గాయన గాయకులును నర్తక నర్తకీ జనులును మేళములుగ విడువడి వంతుల ప్రకారము స్వామివారి సేవయందు పని గొనువారు. ఒక్కొక్క మేళమందును పాత్ర యొకర్తుకయు వైణిక వాంశిక మార్దంగికాది వాద్య విద్యా విశారదులును నుండువారు. శిల్పి చిత్రకారులు దేవాలయ నిర్మాణమప్పుడును నలసిన ప్రతిమలను చిత్తరువులను దయారు చేయువారు. వీనిని గూర్చి యిచ్చట నొక మాట చెప్పవలసియున్నది. ఇవి కేవల మలంకారార్థము సమకూర్చినవి కావు. వీని ముఖ్య ప్రయోజనము మత ప్రచారము. జన సామాన్యమున విద్యావంతుల సంఖ్య తక్కువ. వ్రాయ జదువ నేర్చినవారు వేయింట కొక్కరు. గ్రంథములను జదివి మత విషయములను గ్రహించుట వారికి సాధ్యముగాదు. కావున మత విషయములను ప్రతిమా ప్రదర్శన మూలమునను చిత్ర పటములవలనను జన సామాన్యమునకు దెలుపుటకొరకే యివి యందు సమకూర్చబడినవి. మన దేవాలయముల గోపురములమీదను విమానములయందును కుడ్యోపరితలములను గానవచ్చు చెక్కడపు బొమ్మలును మంటపాంతరాచ్ఛాదనముపై చిత్రింపబడియుండు చిత్ర ప్రతిబింబములును పురాణ మత గాథలను భక్తుల జీవ చరిత్రలను ప్రదర్శించునవియే. శ్రీశైలము, తిరుపతి, కాళహస్తి, కంచి మొదలగు పుణ్య క్షేత్రముల నిట్టివి ఎక్కువగా గాన్పించును. కొన్ని దేవస్థానములయందు రామాయణ మహాభారత కథలు చెక్కబడియున్నవి. వాని యుద్దేశము గూడ వానిని జన సామాన్యమునకు ప్రదర్శించి చూపుటయే.

దేవుని నిత్య నైవేద్యములకును నంగ రంగ భోగములకును దేవాలయ నిర్మాతలేకాక రాజులు, సామంతులు, ధనవంతులు పుణ్యోపలబ్ధికొరకు దేవాలయములకు భూదానాదికములు చేయువారు. సాధారణముగ నీ దానములు నర్చకునకే ధారాపూర్వకముగ దత్తము చేయువారు. ఆ దానములవలన వచ్చు వరుంబడిమండియే యర్చకుడు దేవాలయ కార్యములను నిర్వహించి నిజ జీవయాత్రను సాగించుకొనవలసి యుండెను. దేవస్వమునకును నర్చకస్వమునకును భేద ముండెడిది కాదు. తరముగ దేవాలయములం దర్చకు డొక్కడుకాక పెక్కండ్రుండుట [illegible] వంశ పారంపర్యముగ [illegible] కుటుంబ కలహాది యుగుటవలన నాధ్యమునం దర్చకుల డొక్కడి [illegible] రెండు పురుషాంతరములలో [illegible] సర్వ సాధారణముగ నన్ని దేవాలయములందును నర్చకస్వము [illegible] వేరుగ నుండెను. దేవాలయ భూములను [illegible] వచ్చును. [illegible] కాని దేవస్వ మెవ్వరి స్వాధీనమునందున్న [illegible] యార్చనాది కార్యములకు [illegible] రాజదండనకు పాలగువారు. [illegible] సర్వమునకు ధర్మాధికారి యొకడుండువాడు. [illegible] సర్వ మతనిచే నుండెడిది. దేవాలయ [illegible] లకు స్థానికులనియు వారి నాయకునకు స్థానాపతియనియు పేర్లు. స్థానాపతియు స్థానికులును [illegible] సకు సంబంధించిన సర్వ వ్యవహారములను [illegible] వారి తీర్మానములు [illegible] క్కులను వ్రాయుటయు [illegible] యము లనేకములు శైవ సన్న్యాసుల [illegible] శైవ మఠాధిపతియైన యాచార్యుడు వారి [illegible] స్థానికులు ఈ శైవాచార్యుల పాదములకు [illegible] రాజులు మున్నగు దానవరులు దానమిచ్చు హిరణ్యోదక ధారా పూర్వకముగ దత్తము చేయువారు.

దేవాలయముల భూస్థితి యల్ప స్వల్పముగాదు. తరముగ పెక్కు గ్రామములును గాదా చిక్కముగ నొక్కొక సీమ. [illegible] వానికి [illegible] వచ్చెడిది. దేవాలయము [illegible] వరుంబడియందు కొంత మిగిలెడిది. ఇదిగాక [illegible] యాదయము చేకూరెడిది. [illegible] దేవాలయ శ్రీభండారమునందు నిక్షిప్తమై [illegible] వడ్డీకిచ్చి [illegible] దేవాలయ కైంకర్యములు శ్రీభండారమునకు [illegible] ధనమును భూములను [illegible] వినియోగించువారు. [illegible] రాకట్టు పెట్టి భూములను [illegible] వారు. [illegible] శ్రీభండారమునుండి ధనము [illegible] చెరువులను [illegible] చావులను [illegible] దేవాలయము లిట్లు [illegible] వైన వ్యవసాయమునకు [illegible] బోషించుటయే కాక [illegible] ప్రాతి నుద్ధరించెను

మధ్యయుగమున మన దేవాలయములలో నఖండ దీపములు వెలిగించుట మహా పుణ్య కార్యముగ బరిగణింపబడెను. అఖండదీప దానములను దెల్పు శాసనములు నూర్లకొలది మన దేవాలయములందు గానవచ్చుచున్నవి. సర్వ సాధారణముగ నివి యిప్పటియు నేతి దీపములే. ఈ దీపములకు వలయు నేతిని సరఫరా చేయుటకు దాత నియమిత సంఖ్యగల యుప్ప యొద్దకుగాని గొవులనుగాని గొర్రెలను గాని వాని మూల్యమును గాని యిచ్చువాడు. తరచుగ గొల్ల బోయ కురుబ జాతులవారో, ధనమునో [illegible] నిత్యమీ దీపములకు వలయు నేతిని సంభరించువారు. కాని పెక్కు తావులందు దేవాలయములే పశువులనుగాని, ధనమునుగాని దానముగొని దీపారాధనకు వలసిన నేతిని సంపాదించెడిది. ఈ కారణముల వలన దేవాలయములు పశువుల మందలను సమకూర్చవలసి వచ్చెను. వీనికి శీలారములని పేరు. ప్రతి దినమును దేవునకు మాపటను దేవుని యభిషేకార్థము పాలును సంధ్యా దీపములకు వలసిన ఘృతమును శీలారమునుండి తెచ్చెడువారు. దేవాలయములు పశువుల వృద్ధి నేర్ప

వించి పశు సంరక్షణ కొరకు గోపాలకులను నియమించి వారి గ్రాస వాసములకు దగిన సౌకర్యములను గల్పించి పోషించవలసి వచ్చెను.

దేవాలయములు విద్యలను కలలను పోషించి వాని యభివృద్ధికి గారణభూతములాయెను. దేవాలయ పరిజనులలో వాదక గాయక నర్తక శిల్పి చిత్రకారులు గలరని యింతకుముందు చెప్పియున్నాను నిశ్చింతులై జీవనము సాగించుచు నిజ విద్యల నభ్యసించుటకు దగినన్ని సదుపాయములను భగవత్సేవాత్పరులు గావించినట్లు శాసనములు దెల్పు చున్నవి. పాపలకును మానులకును గాయక పాఠక నర్తక వాద్యకార లకును ప్రత్యేకము మడి మాన్య వృత్తులుండెడివి. వీనికి దేవబ్రహ్మ దేయములకువలెనె పన్నులు లేవు కావున కళావంతులందరును దేవా లయములు ప్రోత్సహించుట వలన వృద్ధినందిరి. దేవాలయముల చేయు దానము లలో విద్యా దాన మొక్కటి. అది విద్యార్థుల కుచితముగ నన్న పానీ యాదులు నొసగి వేద వేదాంత శాస్త్రాదులను గరపుట కుద్యమింప బడినవి. ఈ దాన మూలమున దేవాలయములందు పాఠశాల లేర్పడినవి. కొన్ని దేవాలయములం దొక్కొక్క శాస్త్రము నభ్యసించుటకు ప్రత్యేక స్థానము లుండెడివి. చెన్నపురి సమీపమందలి తిరువతియూరి శివాలయమునందు ప్రత్యేక వ్యాకరణ మంటప ముండెనని యచట శాసనములు దెల్పుచున్నవి. కొన్ని దేవాలయములందు ఘటికలుండెనని తెలియుచున్నవి. అనంతపుర మండలములోని హేమావతి నగరమందలి దోణంబేశ్వరుని దేవాలయమున మహా ఘటికా స్థానము క్రీ. శ 12వ శతాబ్దియందు వర్ధిలుచుండెను ఘటికయు విద్యాస్థానమే దీనిని గూర్చి మరియొక సందర్భమున ఎక్కాణించుచున్నాడను

మధ్యయుగమున దేవాలయముల కనుబంధములుగ మఠము లుండెడివి ప్రాయికముగ నివి యన్నియు శైవ సంప్రదాయమునకు జెందినవే. శ్రీవైష్ణవ మాధ్వ సమయములకు జెందిన మఠములు కొన్ని యున్నను వానిని గూర్చి మనకు తెలియ వచ్చు విషయము స్వల్పము. శైవ మఠము లన్నియు, కాళా ముఖ లాకులీశ పాశుపత సంతానమునకు జెందినవి. గోళకీ మఠ గురుపుల యాజమాన్యము క్రింద నుండెను. దేవాలయము వలెనె మఠమునకు విస్తారమగు భూసంపత్తులుండెను రాజులు మండలేశ్వరులు సామంతులు వీరికి శిష్యులై వీరికి చెప్పుచేతలలో నుండిరి శిష్య వర్గ మొసగిన భూస్వత్తు ననుభవించుచు మఠములందు తపోనిష్ఠాను రతులై యుండలేదు. వీరి సంఘసేవ యద్వితీయము. కుల భేదమును గుర్తింపక యాకలి గొని వచ్చినవారికెల్ల నన్నదానము చేయువారు. వస్త్రహీనులకు వస్త్రము లొసగువారు. మఠములందు వైద్యశాలల నేర్పరచి రోగపీడితులకు నిలయ మొసగి యన్న పానములకు లోటు గలుగనీయక యౌషధముల నిచ్చి రోగ నివర్తియగు నందాక నందుంచు కొని యారోగ్యవంతులైన పిమ్మట వారి వారి స్థలములకు వారి నంపు వారు. కొన్ని కొన్ని మఠములందు సామాన్య వైద్య శాలలతోలపాటు గర్భిణీ స్త్రీలకు కాపుపు చేయుటకు సూతికా గృహము లుండెడివి. ఇట్టి ప్రసవశాల నొకదానిని స్థాపించి యందు స్త్రీలకు సుఖ ప్రసవ మగు టకు దగు యేర్పాటు గావించితినని కాకతీయ గణపతి దేవుని గురు వగు విశ్వేశ్వర శివ దేశికుడు తన మల్కాపురము శాసనమునందు వచించియున్నాడు. శైవ గురువులు చేసినన్ని దానము లన్నిటికంటెను విద్యా దానము మిన్నయైనది. శైవ గురువులు వేద వేదాంగ పార గులు, సకల శాస్త్ర విశారదులు. నేటి క్రైస్తవ మిషన్యాటులవలె వీరును తాము నేగిన చోట్లనెల్ల విద్యాశాలలను స్థాపించి విద్యా కాంక్షితుల కెల్ల విద్య జెప్పెడివారు. వీరి మఠము లనేకములు ఘటికా స్థానములై ప్రసిద్ధినందెను. మధ్య యుగమందాంధ్ర కర్ణాటములలో పెక్కుచోట్ల ఘటికా స్థానములు వర్ధిలుచుండెనని శాసనములు దెల్పు చున్నవి. క్రీస్తు శకము ఆరవ శతాబ్ది పూర్వార్ధమున తీరాంధ్రమును పరిపా లించిన విష్ణుకుండి ఇంద్ర భట్టారకవర్మ తాను యథావిధి వినిమాన్ పిత ఘటికా వాస్త పుణ్యుడనని చెప్పుకొనియున్నాడు. ఇతనివే ప్రస్థాపి తములైన ఘటికలన్నియు నాంధ్ర దేశమందలి వెలయును. క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్ద పూర్వార్ధమున వేంగిదేశము నేలిన ప్రథమ జయ సింహ వల్లభుడు ఒకానొక శాసనమునం దసనపురమునం దొక ఘటికా స్థాన ముండెనని చెప్పియున్నాడు. ఇది విష్ణుకుండి ఇంద్ర భట్టారక వర్మ స్థాపించిన ఘటికలలో నొకటి కావచ్చును. కల్యాణి చాళుక్యరాజుల కాలము పశ్చిమాంధ్ర కర్ణాటకములందు పెక్కుచోట్ల ఘటికా స్థాన ములు వర్ధిలుచుండెను హేమావతియందలి దోణంబేశ్వర మహా ఘటికా స్థానము నింతకుముందె పేర్కొనియున్నాను. ఆదోని తాలూకా కుంబళ బ్రాహ్మణ మహా గ్రహారము నం దొక ఘటికయుండెను. కర్నూలు మండలము పత్తికొండ తాలూకాలోని కుంకనూరునందు రామేశ్వర దేవాలయమున మరియొక ఘటికా స్థాన ముండెను మధ్య యుగపు ఘటికలలో నెల్ల సుప్రసిద్ధమైనది యుత్తర కర్ణాటకమున గుల్బరిగె జిల్లాలోని నాగవావియందుండెను.

ఘటికా స్థానము లిప్పటి మన విశ్వ విద్యాలయములవంటి విద్యా సంస్థలు. ఇవి రెండు తరగతులుగా విభజింపబడియుండెనని తోచు చున్నది కొన్ని బ్రాహ్మణ ఘటికలు, మరికొన్ని శైవములవి. ఇవన్నియు నున్నత విద్యాస్థానములే. వీనియందె యే విషయముల నెటు కరపు వారో కనుగొనుటకు తగినంత సాక్ష్యము లేదు. కాని నాగవావి ఘటికా స్థానమందలి విద్యా విధాన మచటి శాసనమునం దొక్కించుక వివరింప బడియున్నది ఈ ఘటికా స్థానము క్రీ. శ. 1042 మొదలు 1068 వరకును కర్ణాటాంధ్రదములను పాలించిన చాళుక్య చక్రవర్తి త్రైలోక్య మల్లాహవమల్ల బిరుదాంకితుడైన ప్రథమ సోమేశ్వర దేవుని మంత్రు లలో నొక్కడైన మధుసూదనునిచే స్థాపింపబడెను ఇందు రెండు వందల విద్యార్థులు వేదాధ్యయనము చేయుచుండిరి. ఏబది యిర్వురు శాస్త్రముల నభ్యసించుచుండిరి ఇందు వేదములను జెప్పుటకు ముగ్గు రాచార్యులును, భట్ట దర్శనమును న్యాయ శాస్త్రమును ప్రాభాకర మీమాంసను గరపెడు శాస్త్రోపాధ్యాయులు మువ్వురును గలరు. మరియు నందలి పుస్తక భాండాగారమును పరికించు సరస్వతీ భాండాగారికు లార్వురుండిరి. వీరి గ్రాస వాసాదులు నడుపుటకు దగినంత భూమి యును వసించుటకు దగిన వసతి గృహములను నేర్పరచి యిచ్చెను. ఇట్టి యేర్పాటులే హేమావతి మొదలైన ఘటికాస్థానములందుమ యుండవచ్చును.

దేవాలయము లపుడపుడు న్యాయస్థానముల కరవయ్యెడివి. న్యాయ విచారణకై యిప్పటివలె హిందూ రాజుల పాలన క్రింద నొక ప్రత్యేక శాఖగాని కోర్టులు, న్యాయాధిపతులుగాని, న్యాయవాదులు గాని లేరు. వ్యవహారములు కలిగినప్పుడు తత్సంబంధికులు స్థానిక ప్రభుత్వాధికారిని తమ వ్యాజ్యమును విచారించి పరిష్కారము చేయ గోరువారు. అతడు ధర్మాసనమును సమకూర్చి వారి కా కార్యము నొప్పగించెడివాడు. ధర్మాసనమనగా ధర్మ నిర్ణేతల సభ. వీరు ప్రాయి కముగా ధర్మ శాస్త్రజ్ఞులైన మహా జనులు. ఈ ధర్మాసనము వారు సర్వ సాధారణముగా దేవాలయ మంటపములందు కొలువుతీరి దేవుని సన్నిధానమందు వ్యవహారములను విచారించువారు. దీనికి కారణము దేవుని ప్రత్యక్షమున నెవ్వరును అసత్యమాడరను నమ్మకము.

మరియు నర్తకుల సమావేశములు తరచుగా దేవాలయముల మంటపములందే కూడెడివి. స్వదేశి విదేశి పరదేశి నానాదేశి యయ్యావళి సంఘ నర్తకులందరును దమ వ్యాపార వ్యవహారములను చర్చించి తీర్మా నించుట కొరకును ధర్మ కార్యములను నిర్వర్తించుట కొరకును దేవా లయ ప్రాంగణములందే సమావేశ మగువారు. పై బేర్కొనిన సార్థ వాహ సంఘములు దేవాలయములందు కొలువుండి తాము దేవాలయ పూజా పురస్కారములను నెరవేర్చుటకు చేసిన ధర్మములను ప్రకటించు అగమ శాసనము లెన్నియో నేటికిని గానవచ్చుచున్నవి.

నృసింహ కవిద్వయము

శ్రీ తేరాల సత్యనారాయణ శర్మ

సంస్కృత భాషకుగాని తెలుగు భాషకుగాని నిజముగా చక్కని తోడ్పాటుగలిగి దానికి వాస్తవమైన గొప్ప ఉపదానముగలిగిన దన్నచో కాకతీయులకు పిమ్మట అది నూతనముగా అవతరించిన తెలుగురాజ్యము లందే నని చెప్పవలసి యున్నది. ఇందులో స్వాతంత్ర్యములై సమకాలములో జీవించిన తెలుగు రాజ్యములు నాలుగు. ఒకటి ప్రతాపరుద్రుని తరువాత నున్న వోరుగంటి రాజ్యము. రెండు కొండవీటి రాజ్యము. మూడు రాచకొండ రాజ్యము నాల్గవది దీర్ఘకాలము జీవించినది అయిన విజయనగరరాజ్యము. రాజకీయముగా ఇవి వేరైనప్పటికిని భాష, సంస్కృతి, ఆచార వ్యవహారములందు వీటి ఉనికి మొత్తముపై ఒకటేయైనందునను, విశేషించి వీటిని పరిపాలించిన ప్రభువులందరు ధనిష్ఠత గలిగిన వారైనందునను భాషా వికాసమునకు చక్కని పోటీ ఒకటి యేర్పాటైనది. తెలుగు రాజ్యములో ఈ విధమైన పరస్పర సంబంధములను బట్టి ఏదైనా ఒక భాష లేక సాహిత్య విషయమును ఎత్తవలసి వచ్చినపుడు తక్కిన వాటి చరిత్ర కొంత తెలుసుకొననిదే అది పరిపూర్తి గాజాలదు. అందులో కవి పండితుల విషయమన్నపుడు అది ఒక ప్రాంతమునకో లేక ఒక ఆస్థానమునకో పరిమితమై యుండునది కాదు. స్వల్పకాలపు చరిత్ర గలిగిన దైనను ప్రస్తుతము 'వోరుగంటిని' పరిపాలించిన ముసునూరి ప్రోలయ — కాపయ నాయకుల కడ పనిజేసిన ఒక అజ్ఞాతకవి మహాశయుని చరిత్ర గురించి కొంత పరిశీలన జేయుటము.

తురుష్కుల దండయాత్ర వలన కాకతీయులు పతనమైన వెంట వారి నాశ్రయించిన కవి పండిత కుటుంబము లనేకము నిరాశ్రయులై తలకొక దిక్కు పట్టవలసి వచ్చినది. అప్పటి రాజకీయ పరిస్థితులను సంపూర్తిగా మనము తెలుసుకొనుటకు అవకాశము లేకపోయినను, వోరుగంటి పతనము తరువాత దేశమంతయు ఎట్టి యిబ్బందులకు గురియైనదో, అప్పటి స్థితి గతులేమిటో, కండ్లకు కట్టినట్లు తెలుపునది ముసునూరి ప్రోలయనాయకుని విలస శాసనము.[1] శాసనకాలము నాటికి ప్రోలయ నాయకుడు తురుష్కులపై కొంత వరకు విజయము సాధించి కోస్తా ప్రాంతములను వారి నుండి విముక్తి గావించి ధర్మ సంస్థాపనకు గడంగినట్లు దాని వలన తెలియు చున్నది.

ప్రోలయ నాయకుని ఈ విలసశాసనము నుండియే మనకు గణిత, వ్యాకరణ, జ్యోతిష, వేదాంత, దర్శన, గురుతంత్ర, మీమాంసా తర్క, స్మృతి, జ్ఞాన, చిత్రావధాన, సంగీత, సాహిత్య, ధర్మశాస్త్రాది వివిధశాస్త్రములకు చెందిన 72 గురు మహాపండితులు అతని నుండి శ్రోత్రియ వృత్తులు పొంది ఆదరింప బడినట్లు తెలియు చున్నది. ఇందులోనే భారద్వాజ గోత్రమునకు చెందిన నృసింహాకవి యొక్క ప్రస్తావన కూడా చెప్పబడియున్నది.

కాలము చెప్పబడక పోయినప్పటికిని విలసశాసనము క్రీ. శ.— 1340 కొద్ది ముందుగనే వచ్చి నట్టిది. ఈ సమయములోనే ముసునూరి కాపయ నాయకుడు వోరుగంటి నుండి తురుష్కులను పార ద్రోలి, కోస్తా ప్రాంతముతో పాటు రాజ్యమును వరి అధికారము పొందిన దేశముకాగ వోరుగంటిని రాజధాని గావించుకొనెను.

ఈ సందర్భములో వోరుగంటి నుండు ఈ నృసింహా కవి జీవించి యున్నట్లు మరికొన్ని కారణముల వలన చెప్పబడినది. ఇతని బట్టి నృసింహకవి [illegible] అను ప్రశస్తి గలుగుట సహజము. ఇతర ఆధారములను బట్టి ఇతని కొంత విపులముగా పరిశీలించవలసి యున్నది.

విలసశాసనములో కవిపేరు, గోత్రాంతము, తక్కిన విషయము లేవియు చెప్పబడలేదు కాని వోరుగంటి శాసనములో కవిపేరుతో పాటు ఇతను విశ్వేశ్వర సూరుడని చెప్పబడినది. కొన్ని పదాలు చెప్పబడినవి. ముఖ్యముగ ఇతడు కాకతీయ చరిత్ర రచయిత. దీనిని బట్టి ఇతడు కాకతీయులకు రాజ గురువుగా నున్న విశ్వేశ్వర శివాచార్యుల పుత్రుడై యుండునేమోనని ఊహించ వలసి యున్నది.[2]

ఇక విలసశాసన మందు కానవచ్చు నృసింహ కవిని వాఙ్మయ పరిశోధకులిట్లు గుర్తించిరి. లభించిన కృతులను బట్టి ఇతడు 'కాదంబరి' అను నాటకమును సంస్కృత మందు రచించెననియు ఇతని సోదరుడైన విశ్వనాథకవి 'సౌగంధికాపహరణ' మను నాటక మొకటి రచించె ననియు, వీరిరువురును వోరుగంటి ప్రతాపరుద్రుని కొలువులో నున్న 'విద్యానాథకవి' [illegible] భర్తయైన గంగాధర మహాకవికి పుత్రులనియు గుర్తించిరి.[3] ఇదే విషయము వారి శ్లోకములో సహితము ఇట్లు చెప్పబడినది.

> 'ఖ్యాతార్యవహో యదృవాన్ ప్రతికులం [illegible]
> భర్తృస్థితం, సత్యం ... ధాపి భగవాన్
> యస్మిం శివా దేవతా! తత్రాసీ త్కుల పద్మనాభ
> తనయో గంగాధరః పండితః, బ్రాహ్మా
> శ్రుత్వా విశేష విశ్రుత యశ స్సాహిత్య సాహిత్యభూః.
> 'తస్యాగ్రజమధ్యమః పుత్రో నరసింహ ఇతీరితః
> విశ్రుత స్సతు కర్తాస్య కృతేరి త్యవధారయ.'
>
> (కాదంబరీ నాటకము).

ఇక సౌగంధికాపహరణమునుండి విశ్వనాథకవిని గురించి కొన్ని వివరము లిట్లు తెలియుచున్నవి.

---

1. E. P. Ind. Vol. 32. P. 239. to 268 మరియు భారతి మార్చి, 1942.
2. S I I, Vol, X No. 395 pp. 205-209 and A.P A.S. 9. P. 43-46.
3. History of clasical sanskrit literature by late sri M, Krishnamachariar. P. 652.

'సావనస్య కవే సుధాస్ సుధురా ఖ్యాత చిత్రం కిము
ప్రజ్ఞా ప్రకటాం నిజగుణైః ప్రీణా నగర్వ సుధీః
వేదశ్చంద్రముఖో కరాంగుళి సా జగన్మా వన్లా
వాచోయుక్తి సహోక్తి సర్వత సుధా ప్రస్తార ధుర్యాటుకం'
'విశ్వనాథ ఇతి ఖ్యాత కవి రస్తి యదుక్తయః
ఆకాంక్ష పరతంత్ర విబుధాం కర్ణభూషణాం'.

(సౌగంధికాపహరణము).

కంపరాయ చరిత్రమును రచించిన గంగాదేవి ఈ విశ్వనాథ కవిని ఇట్లు ప్రశంసించినది.

'విరంచి విజయో యాయా స్వచ్ఛనాథ కవీశ్వర.
దుష్ప్రాపానాత్మార్థజ్ఞం పమింఛే మహాత్మకేప్సితి.'

(మధురా విజయము).

నృసింహకవి పుత్రులు పొందిన వీలు శాసనములో భారద్వాజ గోత్రమునకు చెందినటువంటి విశ్వేశ్వభట్టను నొకరు కనిపించు చున్నారు. అసలు ఈ ముసునూరి నాయకులకు విశ్వేశ్వర శివాచార్యులన బడు ఒక ప్రధాన గురువు సహితము వుండెను అని తల్లి కలువచేరు శాసనమునుబట్టి తెలియు చున్నది. క్రీ. శ. 1355 లో నోడభక్తి రాజు సేతి కంద్యాలలను అను గ్రామమును సహితము విశ్వనాధుడను శివాచార్య గురువు నొకరు దానము గ్రహించిరి. వారి ఈతనిది కౌశిక గోత్రము.[4] మొత్తముపై ముసునూరి నాయకులకు గురువుగా నున్న విశ్వేశ్వర శివాచార్యుడు గాని లేక విశ్వనాధుడు గాని ఒక్కరే అని చెప్ప వచ్చును. అట్లే భారద్వాజగోత్రమునకు చెందిన విశ్వేశ్వరభట్టు గాని లేక విశ్వనాధకవిగాని ఒక్కరే యై యుండునని భావింప వచ్చును. కాల మునుబట్టి వీరందరు భిన్నులని భావించుటకు ఎట్టి అవకాశము గని పించుట లేదు.

ఇంకొక ముఖ్య విషయ మేమన సౌగంధికాపహరణ కర్తయైన విశ్వనాధకవియే రాచకొండ రెండవ సింగభూపాలుని కడనున్న విశ్వేశ్వర కవిచంద్రుడనియు డా. వి. రాఘవన్‌గారు గుర్తించి కొన్ని సాక్ష్యములను చూపి యుండిరి.[5] ఇందులో ఒకటి విశ్వేశ్వర కవిది, విశ్వనాధునిదిని భారద్వాజగోత్రమే అగుట, ఇంచుమించుగా వీరి కాలము సహితము ఒకటే యై యుండుట, ముఖ్యముగా భిన్నటగుంట శాసనమునుబట్టి వీరందరును విద్యారణ్యుల కుటుంబములోని వారే అగుటను బలవత్తర మైనదిగా వారు చూపి యుండిరి.[6]

రాచకొండలోనున్న, విశ్వేశ్వరకవి చంద్రుని 'చమత్కారచంద్రిక' ఒకటి ముద్రణయై యున్నది. ఈతడు రచించిన తక్కిన కృతు లేవియు లభ్యమై యుండలేదు. అయినను చమత్కారచంద్రికను బట్టి ఈతడు భారద్వాజాన్వయుడనియు, గురువు కాశీశ్వర మిశ్రు డనియు తెలియు చున్నవి.[7] ఇక గంగాధర మహాకవి పుత్రుడు, సౌగంధి కాపహరణ కర్తయగు విశ్వనాధకవియు, చమత్కార చంద్రికాకర్త విశ్వేశ్వరకవి చంద్రుడు ఒక్కరే నప్పచో ఉభయ గ్రంధములను రచించిన వారు సహితము ఒక్కరే కావలసి యున్నది. అప్పుడు ఈ రెండిటి శైలినిబట్టి కొంతవరకు వూహించి చెప్పవచ్చును. సాక్ష్యము అంతగా పరిపోక పోయినప్పటికిని సౌగంధికాపహరణము ముద్రణమైనచో ప్రస్తుత మున్న కొంతవరకు పరిష్కారము గానచ్చును.

పై చెప్పబడిన నేపథ్యముగా గంగాధర మహాకవి పుత్రుడైన నృసింహకవి, శ్రీమ న్నాయుడైన సింగనవాని కాలము నాటి సందున—వారి శ్రీకర నాయకులైన వారు పోషించిరి అనిపించినప్పటి కిని నృసింహ కవి పుత్రుని విద్యాభి మానమును. ఈ కవి వుత్ర కాలములో సహితము కొంత లేక సందుండు గ్రహింప వచ్చును. పోరుగంటి సింహాసనమునందు నృసింహకవి దానము. ఇట్టి 'ఓరుగ్రామాధిపాః' అనే రెండవ ప్రతాపరుద్రుని కాలము నాటి తెలియుచున్నది. ఇందులో ప్రతాపరుద్రుని సేనాగజములను వారియా పర్వతములతో పోల్చుటను చూడవచ్చును.

'అన్వాయుర్వి సుందరి సేనా న్యగ్రహే నాగశాలా
విద్యాశాలి విదిత వినయా ప్రతాపరుద్రాధిపః
యస్యాశాతారే విజిత నాతిరా యస్యసేన గజానాం
మధ్యే కశు స్ఖలయా ప్రభో మహాత్ర మహ్యంధరోవా.'

అన్నిటి కంటే ముఖ్యమైనది ఈతడు ఒకే దినములో ఎనిమిది సర్గలుగల 'కాకతీయ చరిత్ర గ్రంధమును' రచించెనట. ఈ విష యము వోరుగంటి కోటలో ఉత్తర ద్వారముపైనున్న ఈతని శాస నమందు చెప్పబడినది.

'బుక్కా యాదరితా విరక్తశగిరా యేనాధిక స్త్రేయసి
శాస్త్ర గ్రంధ కృతా నృసింహ కృతినా ప్రాప్యంధి గన్ధచ్ఛిదా!
అహ్నైకే నహి కాకతీయ చరితే తేనాష్ట సర్గాః కృతాః
కాష్టఘాట విసర్గ విస్మితా యస్య సర్గేణ సర్గాః కృతాః.'

కాకతీయ చరిత్రముగాక ఈతడు సిద్ధోద్వాహము, ఋగ్వేద వ్యాఖ్యయు, మలయవతి గద్యకావ్యము, నంద్యో గ్రంథ మొకటియు రచించెనని అక్కడనే గల సిద్ధేశ్వర, ఉరుసు గుట్టలపై నున్న ఈతని శాసనము లందు చెప్పబడినది. ఇందులో ఇటీవల రాష్ట్ర పురావస్తు శాఖ వారిచే ముద్రింపబడిన 'సిద్ధోద్వాహము' దప్ప తక్కిన కృతు లేవియు ఈతనివి లభింపలేదు. [8] సిద్ధోద్వాహము సహితము ఒక శిలపై చెక్కబడియే యున్నది.

పరిశోధకుల కృషి ఫలితముగా ఇటీవల సిద్ధేశ్వర గుట్టపై ఆంధ్రదేశ వర్ణనతో ప్రారంభింపబడి 37 శ్లోకములలో సిరోష్ట్ర ముగా చెప్పబడిన ఒక శాసనమును సహితమును గుర్తించియుండిరి. కాలగతికి మార్పు చెందని రీతిలో తన రచనలన్నియును రాళ్ళపై చెక్కించు నృసింహకవి ఆచారమును బట్టి బహుశా కాకతీయ చరిత్ర నృసింహకవి ప్రారంభ రచన ఇదియే కావచ్చునని తలచుట జరుగుచున్నది.

(4) భారతి Vol. VIII జూలై 1931

5. Annals ot the Bhandarkar. Vol. XVI. P. 131-139 and T.S.V. Vol. I P. 51 to 56.

6. EP Ind Vol. III. pp. 21 ff.

(7) 'అధాచోక్త మస్మదా చార్యైః కాశీశ్వర మిశ్రైః
రనవిలా నూంసాయామ్.' (చ. చం విలా 5).

8. A. P. Govt. EP. Series No. 2. 1965.

నాసక నరికోదక మొదలైనవాటి ప్రముఖ్యమును బట్టి దీని పూర్వభాగమును ఇక్కడ పొందుపరచుట జరుగుచున్నది.

'ఆన్ధ్రా నన్తి నగరీయాంసః
కాంచన వ్యాయ నాలయః
యధా హాటక శైలస్య
కటకా రత్న శాలినః.

కేదారా యత్ర శాలీనాం
తరంగిత జలాంతరాః,
కృష్ణాం గన్ధాయ హారీతా
యధా జల నిధేస్తటాః.

శాలి సంరక్షిణీ హస్త
తాళీకంకణ నాదితైః
త్రాసితాః కీల గన్త్వని
యత్కీరా స్తద్గిరా జితాః.

అప్పటికే తెలుగునాడు వరి పంటకు ప్రసిద్ధిగా నున్నట్లున్నది.

రసాల సాల హింతాల
తాల కేతక కేతనే
కాంతారే యత్ర కాంతానాం
జాతః శృంగార సంగరః.

రసాల హాలా దంధేన
ఘనే నాంధ్రీ కృతా దృశః,
అలీనాం యత్ర హో! హంతః
లక్షయంతి నగేహి నాః

శంఖ కంకణ జాలస్య
లలనా కర సంగినః
క శేన యత్ర నాదేనా
కల హంసాః శతం జితాః

లక్ష్యంతే యత్ర విచితా
లక్ష్మీ శః శాలి రాశయః
గేహాం కణే యథాకాశే
తటిత్కాంతి ధరా ఘనాః

ఏకా స్త్యేక శిలా ఖ్యాతా
నగరీ యా గరీయసీ
సాగరాం తాం ధరాం కృత్స్నాం
ప్రీతా కాంత్యా నిరీక్ష్యతే.

కాంతాయా ఘ్నంతి యత్కాంతాః
కాంతానాం హృదయం దృశా
కాంతాయా ఘ్నంతి యత్కాంతాః
కాంతానాం హృదయం దృశా.[9]

నృసింహ కవి సిద్ధోద్వాహ మొక చిన్న కల్పిత గాధ. ఒకానొక సిద్ధ యువతీయువకుల ప్రేమగాధ, వివాహ వర్ణనము లిందు చెప్పబడినవి కవి దీని కెట్టి పేరును బెట్టి యుండ లేదు. సందర్భమును బట్టి దీని కిట్టి పేరు సంపాదకులే బెట్టి యుండిరి. శైలి దెలియుటకై రెండు శ్లోకము లిచట జూడవచ్చును. సిద్ధ యువకుని వర్ణన.

"కాళే తావతి కాకపక్షక యుగే నోన్నద్ధ చూడామణి
ర్భిభ్ర న్మౌక్తిక కుండలే శ్రవణయోఃకో౽ప్యాగతో బాలకః
నక్షత్ర ద్వయ మధ్యపాతి శశినో బింబం పురోంగారకం
వ్యాకుర్వ న్వదనశ్రి యేన్దు వదనే త్వామా హ్వాయ త్సంభ్రమాత్"

నాయికా విరహ వ్యధః—

"ప్రాసాదే క్షణ మంకణే క్షణ మతో లీలా సరస్యాం
క్షణం, క్రీడా పర్వత కే క్షణం ప్రియ సఖీ సం
లాప గోష్ఠ్యాం క్షణమ్, శయ్యాయాం క్షణ
మంతరేక్షణ మథ ద్వార్వేది కాయాం క్షణం,
సాత్వామేవ విచిన్వతీవ బహుధా జాతారతిర్వర్తతే"

మొత్తముపై కవి ద్వయములోని నృసింహ కవు లిరువురును గీర్వాణమందు ప్రౌఢ కవి పుంగవులే. అందులో ఒకరు విద్యానాధ మహాకవికి దగ్గరి బంధువైన గంగాధర మహాకవి పుత్రుడు. మరొకరు కాకతీయులకు రాజగురువైన విశ్వేశ్వర శివాచార్యునికి పుత్రుడు. విశేషించి రెండవ వాడైన నృసింహకవి తక్కిన నాటితోబాటు అమూల్యమైన ఒక చరిత్ర గ్రంథమును తెలుగువారికి రచించి యిచ్చుటకు ప్రయత్నము గావించిన వాడు.

---

9. EP. Ind. Vol. XXXVI. 209-216.

ఆధునిక యుగము — గాంధీసాహిత్యము

శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావు

శ్లో. శాంతం సాంతం నితాంతం నిఖిల జన మనోహ్లాదయంతం విభాంతం
కారాగారేప సంతం సమధిక తపసా జ్యోతిషా దీప్తిమంతం
ధర్మాహింసాది బీజాన్ సకల జన మన క్షేత్ర నిక్షిప్తవంతం
స్వాతంత్ర్య జ్యోతి మంతం ప్రణమత సతతం గాంధి దేవం మహాంతమే

శ్లో. గంభీరాకార వైదేశిక వసన మహా యంత్ర సంతాన సంప
ద్వారీ కర్తుం సమర్థమ్ సమధిక చరఖా చక్రరాజం వహంతం
ఖాదీ వస్త్రేణ భాంతం కర కమల లస ద్వార కార్పాస శంఖం
బిభ్రంతం గాంధిదేవం ప్రణమత సుగదా ధారిణం ధన్వినంతం
(గాంధీ అష్టకము 1)

ఆధునిక యుగమున—ద్వితీయ ఘట్టము. అద్వితీయ ఘట్టము, గాంధీ సాహిత్యమే. అయినను ఈ సాహిత్యమునకు పూర్వ రంగము గలదు. అది ఆంధ్రదేశమునకు ప్రత్యేకముగా సంబంధించిన రాజకీయోద్యమము.

వందేమాతరోద్యమము

ఆంధ్రదేశములో ప్రథమముగా రాజకీయ సంచలనము కలిగించినది వందేమాతరోద్యమము. దీనికి స్వదేశీ ఉద్యమమని నామాంతరము గలదు. ఈ ఉద్యమము మొదట వంగదేశమున (బెంగాలు) క్రీ. శ. 1907లో ప్రారంభమైనది. ఆనాడాంగ్ల పాలకులకు కేంద్ర రాజధాని వంగ దేశమున కలకత్తా (కాళీ ఘట్టము) నగరము. ఆంగ్లేయాధికారము కరడుగట్టిన కర్జను రాజప్రతినిధి (వైస్‌రాయి)గా నున్నప్పుడేకైకముగానున్న వంగ రాష్ట్రమును రెండుగా విభజించినాడు. ఈ విభజనలో వంగదేశీయులు దాస్యాంధకారమునుండి మేల్కొనినారు. వారిలో స్వాతంత్ర్య వాంఛ పొడ సూపినది. అదియే భావి భారత స్వాతంత్ర్య సమరమునకు నాంది ప్రస్తావన గావించినది. వంగదేశీయులలో విభజనవల్ల తీవ్రాందోళనము బయలుదేరినది. దానికి స్వరూపము నిచ్చిన వాడు బంకించంద్ర చాటర్జీ.[2] ఈతడు "ఆనంద మఠ్" అను నవల వ్రాసి, ఆ నవలకు ముఖబంధముగా ఈ క్రింది జాతీయ గీతమును వ్రాసినాడు.[3]

వందేమాతరం—
సుజలాం సుఫలాం మలయజ శీతలాం
సస్య శ్యామలాం మాతరం వందేమాతరం—
శుభ్రజ్యోత్స్నా పులకిత యామినీం
ఫుల్ల కుసుమిత ద్రుమ దళ శోభినీం
సుహాసినీం సుమధుర భాషిణీం
సుఖదాం వరదాం మాతరం వందేమాతరమ్.
త్రింశ త్కోటి కంఠ కలకల నినాద కరాళే
ద్వాత్రింశత్కోటి కరైర్ధృత ఖర కరవాళే—
మాతరం వందేమాతరం.

ఈ జాతీయ గీతము నేడు స్వతంత్ర భారత జాతీయ ప్రాభాత గీతికగా నున్నది. అయితే ప్రస్తుత కాలానుగుణ్యముగా

"త్రింశత్కోటి కంఠ కలకల నినాదకరాళే
ద్వాత్రింశత్కోటి కరైర్ధృత ఖర కరవాళే"

అనుచరణములు రెండును పరిహరింపబడినవి. ఈ గీతము మూలముననే ఇది వందేమాతరోద్యమముగా వ్యవహృతమైనది. ఈ వంగదేశ జాతీయ గీతము, వారినే గాక తెలుగు ప్రజలను సుప్రదిక్తులను చేసినది. దీనికి హేతుభూతుడు—బిపిన్ చంద్రపాల్ అను వంగ దేశీయ నాయకుడు. ఈతడు కలకత్తాలో నగర కళాశాల (సిటీ కాలేజి)లో పుస్తక భాండాగారాధిపతి (లైబ్రేరియను)గా నుండేవాడు. అచ్చట ఆంగ్ల గ్రంథములన్నియు చదివి అసమానమైన ఆంగ్ల భాషా వాగ్ధోరణి నలవరచుకొని, వందేమాతరోద్యమము ప్రచారము చేయుటకై ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చినాడు.

రాజమహేంద్రవరము—చిలకమర్తి

బిపిన చంద్రపాలు రాజమహేంద్రపుర మందిరమున క్రీ. శ. 1907లో వందేమాతరోద్యమమును గూర్చి ఆంగ్ల భాషలో ఉపన్యసించినాడు. కాని ఆ సభలోనున్న వారి కాంగ్ల భాష అర్థము కాకపోవుట చేత వారు సభను ఆహ్వానించిన వారిని "పాలుగారి ఆంగ్లోపన్యాసము నందలి విషయములను తెలుగు భాషలో వివరించు నేర్పాటు చేయు"మని కోరిరి. ఆహ్వాన సంఘమువారు చిలకమర్తి వారికీ పనిని యొప్పగించిరి. ఆ సభకు పాలుగారు కూడ వచ్చిరి. చిలకమర్తివారు అద్భుత మేధా సంపన్నులు. పాలుగారి ఉపన్యాసములోని ప్రతి వాక్యమును విడువ

---

1. ఈ గాంధి అష్టకము రచించినది శృంగారశాస్త్రి, ఖాదీ శాస్త్రి, కల్యాణశాస్త్రి అను నామత్రయముచే పేరుగన్న కీ. శే. గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి. ఇందు మూడు శ్లోకములు మాత్రమే లభించినవి. ఒకటి 1921 సంవత్సరాది సంచికలో ప్రకటితము. తక్కినవి రెండు ఇందు ప్రకటితము.

2. చాటర్జీ అనగా చట్టోపాధ్యాయుడు. ఇట్లే భానర్జీ అనగా భట్టోపాధ్యాయుడనియు, ముఖర్జీ అనగా ముఖోపాధ్యాయుడనియు గ్రహింపవలెను.

3. ఈ ఆనందమఠ నవలను వంగభాషనుండి—ఇది ప్రకటితమైన సంవత్సరము 1907 లోనే. ఒమాండూరి దొరసామయ్యగారు తెలుగులో అనువదించి పై జాతీయ గీతముతో ప్రకటించినారు మొట్టమొదట వంగ భాషనుండి తెలుగు భాషలోనికనువాదితమైన నవలలో ఆనందమఠ మొదటిది.

తుంగ సమావేశించి ప్రజలలో దేశాభిమానము సంకురింప జేసినారు. తన ఉపన్యాసము ముగించుచు ఆయన దేశభక్తిని స్ఫురింపజేయు కొన్ని పద్యములను వేదిక మీద చదివిరి. ఆ ప్రచారములో నున్న ఈ క్రింది పద్యమును చదివిరి.

సీ. భరత ఖండంబు చక్కని పాడియావు
హిందువులు లేగదూడలై యేడ్చుచుండ
తెల్లవారను గడుసరి గొల్లవారు
పితుకుతున్నారు మూతులు బిగియ గట్టి—

దీని యంతరార్థమందరికి అర్థమైనది. ప్రజలలో ఉత్సాహము పొంగి పొరలినది. కాని దీనియందుగల తెల్లవారనుపదము[4] పాలకులగు ఆంగ్లేయు వారికి వర్తించునది యగుటచేత, రాజద్రోహము క్రింద చిలకమర్తి పై అభియోగము వచ్చినది. కాని డాక్టరు పట్టాభిగారు—"తెల్లవారను" అనగా ప్రాతఃకాలమున అను నర్థము చెప్పి సమర్థించి అభియోగము కొట్టివేయించిరి.

ఇంతవరకు ఆంధ్ర లోకము చిలకమర్తి వారొక్క పద్యము మాత్రమే చెప్పినట్లు విశ్వసించినది. కాని యట్లుగాదు. చిలకమర్తి వారా నాడు పై పద్యముతో మరికొన్ని పద్యములు చెప్పినారు. వాని నిట నుదాహరించుచున్నాను. ఈ పద్యములలో ఆనాడు కారాగృహములలో రాజకీయ ఖైదీలు పడు కష్ట నష్టములు కూడ వర్ణితములైనవి[5]

సీ. నాతి యొద్దున గూర్చుండి నోటి నీరు
తెమ్ము కావలెన నో రెండి చచ్చునట్లు
పిరుల గల దేశమందు వసించుచుండి
హిందువులు కరవుచే చచ్చుచుండు రకట!
ఇక రాజకీయ ఖైదీల పాటు చూడుడు.

సీ. పాత బొంగల గుంపు బంధువర్గము మాకు
పచ్చి జొన్నల కూడు పాయసంబు
పిలుకారు సంకెళ్ళు బిరుదు టందెలు మాకు
మురికి యొండిన టోపి బొమిడికంబు
మూకుళ్ళు భోజనంబుల పాత్రములు మాకు
మెడలోని కడియంబు మించు సరము
పిళ్ళ తోడుటయు పిండిని విసురుటయును
పళ్ళ నట్లు పని చేయు వతను మాకు.

ఆ. కటిక నేలలు రత్న కంబళంబు మాకు
అయిన నేమాయె మా చేతి కడ్డు లేదు.
ధీరులము గాని మేము పిరికిదీలు గాము
గాధనము కాని మాకు లాఘవము లేదు!

ఈ పద్యములను వర్ణితములైనవి యథార్థములు. ఆనాడు బిపిన్ చంద్రపాలుగారి ఉపన్యాసములను ఉద్రిక్తులై కళాశాలను విడుటచేత రాజద్రోహము క్రింద కీ. శే. గాడిచెర్ల హరిసర్వోత్తమరావుగారిని—ఖైదీగా చేసిరి. వారు కారాగృహమున ననుభవించిన కష్టములను శ్రీ దిగ్గు వెంకయ్యగారు తమ అనుభవములలో వివరించినారు. వానిని ఇప్పటి వారు నేడు నమ్మ కొంచెము జంకుదురు.

కాలక్రమమున పరకు చిలకమర్తి వారి పద్యము ఆంధ్రదేశమున రాజకీయ సంచలనము గలిగించినదన్న ఖ్యాతి ప్రాచుర్యము నాటుకొన్నది.

కాని అది యెంతమాత్రము సరికాదు. చిలకమర్తి వారి కాలమునకే వందే మాతరోద్యమమును గూర్చి రెండు గ్రంథములు ఎగ్గులుదేరినవి. ఒకటి,

వందేమాతరము

ఇది సురవరం వారి సేవ సేవకులగు సుంకిరెడ్డి వెంకటశర్మ గారిచే రచితము. ఇందు శ్లోకములు పద్యములు గలవు. బెంతపూలత స్తుతి చూడుడు—

శ్లో. ప్రోద్యత్సర్వ తృణీకృతారి సుభట వ్యూహాం మహా సాహసాం
త్రింశత్కోటి సుకంఠ నాద భయదాం దిగ్వ్యాప్త శస్త్రాంచి తామ్
ప్రాంచద్వాను సహస్ర మంపరి లిఖాం సంగ్రామ కౌతూ హలాం
దేవీ పరమతం సతీం ధృతి ముదా వందే సదా మాతరమ్.

మ. మన దేశంబును మాట నెల్ల మరపింపం జేయు నయ్యాంగ్ల వి
ద్యను నేర్పించును దాస్య భావమును బొందం జేయు నా తెల్ల నుం
బిని తోత్రోలగ మార్గ మెన్నగను వందేమాతర మొక్కటే
జనులారా! ఇక రెండు రెండు సమరోత్సాహంబు పాటింపగాన్

భారత ధర్మదర్శనము

ఇది వెన్నెలకంటి రామమూర్తి గారిది. ఇందలి భావము లన్నియు భారతీయ సంస్కృతిని, భారతదేశ విశిష్టతను ప్రకటించు నవియై, గంభీరముగ నుండును. ఉన్నత విద్య బడసి పాశ్చాత్య సంస్కారులైన వారిని—భారతీయ సంప్రదాయముల వైపు దృష్టిని మరలించిన దీ కావ్యము. ఇందలి రచనా రీతి మనోహరము.

వందేమాతరోద్యమము తెలుగు దేశమున బాగుగా వ్యాపించినది.

"వందేమాతరం
మందే రాజ్యం"

అన్న నినాదాలు దేశమంతటా మారుమ్రోగినవి.

తెలుగు సాహిత్యమున—రాజకీయ సంచలనమునకు చిలకమర్తియే మూల పురుషుడైనను 1907 లో అంత సంచలనము గలిగించిన చిలకమర్తి గాంధీమహాత్ముని స్వాతంత్ర్యోద్యమము 1920 లో ప్రారంభించినపుడుగాని, ఆ తరువాతగాని ఆయన తన కవిత ముఖమున నా యుద్యమము ప్రోత్సహించలేదు. చిలకమర్తి క్రీ. శ. 1945 వరకు రెండు దశాబ్దముల కాలమున జీవించియున్నను, వ్యక్తి

4. "తెల్లవారు" అని ఆంగ్లేయులకు తొలుత వాడినవారు కొక్కొండవారని నా వ్యాసమున తెల్పితిని. (చూ. భారతి. ఫిబ్రవరి—1973.)

5. ఈ పద్యములు కీ. శే. అయ్యదేవర కాళేశ్వరరావుగారి "నా జీవిత కథ—నవ్యాంధ్రం" అను గ్రంథమునుండి గ్రహింపబడినవి.

6. కిన్నెర. 1953. సంపాదకులు పందిరి మల్లికార్జునరావుగారు, మరణాను, ఈ పత్రిక ప్రస్తుతము వ్యాప్తిలో లేదు,

గతముగా మహాపురుషుడైన గాంధీ మహాత్ముని హృదయమే ముక్త్యున్నది. వైపు వ్రాయుటను. దీనికి కారణము ఏక ఘోష. ఆ ఉద్యమ ప్రారంభమునాటినుండి ఆయన ప్రతిభాపూర్వకము మహోదాత్తముగా పోషించెను. మహారాజావారి ప్రభుత్వ పక్షమువారు. అందుచేతనే ఆయన యూరకొనుట తటస్థించినది.

పాల్ బాల్ లాల్ త్రయము (అతివాద త్రయము)

వంగదేశమున స్వాతంత్ర్యోద్యమము పాల ప్రచారము చేసిన కాలమునందే మహారాష్ట్ర దేశమున పంజాబు దేశమున స్వాతంత్ర్యోద్యమములు ప్రవర్తిల్లినవి. మహారాష్ట్ర దేశమునకు బాలగంగాధర తిలకు—పంజాబునకు లాలాలజపతిరాయి నాయకులు. కావున వాజకీయముగా వీరికి పాల్ బాల్ లాల్ త్రయమని పేరు కలిగినది. లాలాలజపతిరాయి పంజాబు కేసరి—భారత పక్షమున నిరువురు దేశనాయకులు మాత్రమే కేసరి బిరుదాంకితులు.

పంజాబు కేసరి లజపతిరాయి
ఆంధ్ర కేసరి టంగుటూరి ప్రకాశము.

వందేమాతరోద్యమ ప్రభావము తెలుగు దేశమున క్రీ. శ. 1910 ప్రాంతమువరకు నుండెను. వందేమాతరము స్వదేశీ ఉద్యమముగాను స్వదేశీ వస్తు ప్రదర్శనశాలలు (ఇవి మహాత్ముని ఖాదీ కార్యక్రమమునకు మూలములు) దేశమున వెలసినవి. క్రీ. శ. 1909లో డాక్టరు పట్టాభి, ముట్నూరి కృష్ణారావు గార్ల ప్రోత్సాహముతో బందరులో కోపల్లె హనుమంత రావుగారు ఆంధ్ర జాతీయ కళాశాల స్థాపించినారు. స్వదేశీ పేరున కొన్ని కర్మాగారములు, సంస్థలు వెలసినవి.

క్రీ. శ. 1909 లో బొంబాయిలో కైలాసవాసి కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారు ఆంధ్రపత్రిక స్థాపనతో ఆంధ్ర జాతీయత స్థిరపడినది. వందేమాతరోద్యమము ఆంధ్ర జాతీయతను మేల్కొలిపి ఆంధ్రత్వమునకు ప్రాతిపదికయైనదని సారాంశము.

ఆకాలపు ఆంధ్ర సాహిత్యమున వందే మాతర ప్రభావము లేకపోలేదు. దేశాభిమానము, దేశభక్తి నుద్దీపింపజేయునట్టి రచనలు రెండు మకుటాయమానములైనవి.

1. రణప్రతాప విజయ నాటకము
2. గురజాడ దేశభక్తి గీతము

రణప్రతాప విజయ నాటకము

వందేమాతరోద్యమము దేశమందు ముమ్మరముగా వ్యాపించిన దినములలో దేశాభిమాన ముద్దీపింప జేసిన నాటకములలో కీ. శే. ఇచ్ఛాపురపు యజ్ఞనారాయణ గారి రణప్రతాపవిజయ మగ్రగణ్యము. ఈ నాటకము యావదాంధ్రదేశమున ప్రఖ్యాతమైనదే గాని— దీనిని కేవలము వీరరస ప్రధానమైన చారిత్రాత్మక నాటకముగా విమర్శకులు పరిగణించిరి. కాని యీ నాటక మంతకన్న గంభీరమైన అర్థము గలది.

ఇది భారత వర్షమున మొగలాయి చక్రవర్తులలో కడపటివాడైన ఔరంగజేబు నకు— రాజపుత్ర స్థానమున చిత్తూరు దుర్గాధిపతియగు రాజసింహునికి జరిగిన సంఘర్షణ ప్రధానముగా రచితమైనది. రాజసింహుడు ఔరంగజేబునకు లోబడలేదు. పదినకద్దా స్వాతంత్ర్యము ప్రకటించినాడు— [illegible] పరిరక్షణ [illegible] హిందువుల స్వాతంత్ర్యము ప్రకటించినారు. [illegible] స్వాతంత్ర్యమును కోరినవారు. (1) రాజపుత్ర స్థానము. (2) బుందేలు ఖండము, (3) మహారాష్ట్రము— ఇవి మూడు [illegible]—

ఈ చారిత్రక సన్నివేశమును ప్రధానముగా గ్రహించి, కవియీయన ఎడిసెనీ రణప్రతాప విజయమను నాటకము రచింపబడినది.

సీ. అలి హిమాద్రియు నుండ మారావళియు గట్టు
పెట్టని గోడలై పెంపుమీర
పరసింధు గంగా ప్రవాహములే ప్రత్తి
పరిఖలైయుండ కావలిపు ప్రాతి
అవిరించు "ఖైబరు బోలాను" కొండ కనుమల
ద్వారంబుల విధాన నరుల నుండ
కాశ్మీర నేపాళ కాంతార సీమలు
తోట వనంబుల రీతి పరగ

తే. (సర్వసస్య సమృద్ధమై సమర మీత
రక్షితంబయి సమ్ము మాతృభూమికెల్ల)
దుర్గమ మగు హిందూస్థాన దుర్గము గని
కన్నతల్లిని గాంచిన కరణి గాచు.

తెరయెత్తగానే యీ పద్యము చదువుచున్నప్పుడు సామాజికుల హృదయములలో— మాతృదేశము కన్నతల్లి" అన్న భావ ముప్పొంగ జేసెడిది.

ఈ నాటకము పేరు చెప్పగానే మన తలపునకు వచ్చి ఒడలు పులకరింపజేయునది క్రింది పద్యము—

సీ. కొండలయందు నుద్దండులై చెండాడు
దండి మరాటీల దండుయుండ—

7. స్వర్గీయులైన శివలెంక శంభుప్రసాదుగారికి నాటకమన్న నత్యంత ప్రీతి. ఇప్పటికి పదేండ్ల క్రిందట మా గోష్ఠిలో— వారు. "రణప్రతాప విజయము అన్న నాటకాన్ని మీరు చూచినారా? ఈనాడు అంత రసవంతమైన నాటకమే రాలేదేమండీ అన్నారు.' అంతే కాక— "చూడండి మొదటి పద్యము—'అలహిమాద్రియు వింధ్య మారావళియు మట్టు పెట్టని గోడలై పెంపుమీర" అంటూ పద్యము చదవడము ప్రారంభించినారు. నేను వారితో "దాని రచయిత యగు యజ్ఞనారాయణ గారి శిష్యుడను—ఆ నాటకము నాకును చాలా ప్రియమైనదే." అని కొన్ని పద్యములు చదివినాను. శంభుప్రసాదుగారు వెంటనే తమకా నాటకము తెప్పించి పెట్టుమన్నారు— అది యిప్పుడు లభ్యము కాకపోయినా, ఎట్లో ప్రతి సంపాదించి యిచ్చినాము. వారెంతో సంతోషించి, నాటకము చదివి ఆనందిస్తూ ఉండేవారు. ఈనాటి వారి కిట్టి దేశ వత్సరమైన నాటకముల యందభిరుచి లేనేలేదని చెప్పవచ్చును. కొన్ని గ్రంథములు శ్రీ శంభుప్రసాదు గారాకనాటు చదివిన తరువాత వారికి ప్రత్యక్షతమై యుండెను.

ప్రాణాలపై నాశ వదలి పోరాడి పోరాడి
పోరాడు రసపుత్ర శూరులుండ
పులి మీసలంటి యయ్యల బాగు నార్పునటి
పాత వామీలా గోసాంయి లుండ—
గంప సెందుర యాధ గతి నరాతుల ద్రుంచు
బుందేల ఖండు సిబ్బందులుండ—
ఓ. బుందేలఖండున ఛత్రసాల్ బ్రతికి యుండ
రాజసింహాని కంఠాన ప్రాణ ముండ
శ్రీ శివాజీకి బొందెలో జీవుడుండ
భరతవర్షము! నీ కెంత పాటు గలిగె.

పై పద్యమున— మొగలాయి చక్రవర్తి యగు ఔరంగజేబు పాలన మున, భారతవర్షమెంత పారతంత్ర్యము ననుభవించు చుండెడిదో తెలియగలదు. ఆ చక్రవర్తులలో కడపటివాడైన ఔరంగజేబు కాలమం దనే మొగలు సామ్రాజ్యము పతనమైనది. అతని సమకాలికులు మువ్వురు.

1. రాజపుత్ర స్థానమున రాజసింహుడు
2. బుందేలఖండమున ఛత్రసాలు
3. మహారాష్ట్ర దేశమున శివాజీ

తమ్ తమ ప్రదేశములను స్వతంత్ర రాజ్యములుగా మలచు కొన్నారు. అయితే— ఉత్తర ప్రదేశమున— రాజసింహుడు, ఛత్రసాలు, దక్షిణమున— శివాజీ ఏకమైనచో— ఆనాడే భారతవర్షము హిందువుల వశమై స్వతంత్రతత నహించెడిది. ఈ విషయమును ప్రఖ్యాత చరిత్ర కారుడగు యదునాథ సర్కార్ ఇట్లు స్పష్టపరచినాడు—

"In the time of Aurangazeb, the last Mogul Emperor, Rajasimha of Rajaputana, Chatrasala of Bundelkand, and Sivajee of Maharastra— Declared their independence and if only these three have joined together India would have been passed to the Hindus from Mogul suzeranity."

History of Aurangazeb, Vol. IV.
Yadunah Circar.

"రాజసింహుడు, ఛత్రసాలు, శివాజీ ముగ్గురు నేకమైనచో మొగలుల పరిపాలన మండి భారతవర్షము హిందువులవశమై యుండె డిది" అని పై ఆంగ్ల వాక్యముల యర్థము.[8]

మన భారత వర్షమున కట్టి యదృష్టమావాడు పట్టలేదు. మొగ లాయి చక్రవర్తుల వెనుక రెండు శతాబ్దములు మన మాంగ్ల పరి పాలన కాలమున— పారతంత్ర్యభావమున బానిసలము కావలసి వచ్చి నది— ఇరువదవ శతాబ్దినే భారతవర్షమునకు స్వాతంత్ర్యము లభించినది.

గనపుత్ర విజయ మా ప్రథమ స్వాతంత్ర్య సన్నివేశము తెలుపు నాటకము—

గురజాడ మేలుకొలుపు

నవ్యయుగ వైతాళికుడగు గురజాడ అప్పారావు క్రీ. శ. 1910 లోనే ఆంగ్లబావ దాస్యమున మునిగియున్న తెలుగువారి దేశభక్తి ప్రబో ధము గావించినాడు. ఆతడానాడు రచించిన—

దేశభక్తి గేయము[9]

ఈ నాడు దేశమంతయు మారుమ్రోగు చున్నది— ఒక విధముగా రాజకీయ సాహిత్యమున గేయ రచనకు ప్రథమ తీర్థము గురుజాడయే.

"దేశమును ప్రేమించుమన్నా
మంచియున్నది పెంచుమన్నా
వట్టిమాటలు కట్టిపెట్టోయ్
గట్టిమేల్ తలపెట్టవోయ్"

ప్రజలు కార్యశూరులు గావలెను గాని, వాక్శూరులు కాకూడదు— అన్న భావము నిది పెంపొందించును. ఇది కేవలము ఉపన్యాసములు చేసే జాతీయవాదులకు హెచ్చరిక.

మన దేశంలో భిన్న భిన్న జాతులూ మతాలు ఉన్నవి. కాని దేశాభిమానము దేశ భక్తి మతాని కతీతమని—గురజాడ సూక్తి.

"చెట్టపట్టాల్ పట్టుకొని దే
శస్థులంతా నడువవలెనోయ్
అన్నదమ్ముల వలెను జాతులు
మతములన్నీ మెలగవలెనోయ్."

అంతేకాదు—

"మతం, వేరైతేను యేమోయ్
మనసు లొకటై మనుషులుంటే
జాతి యన్నది లేచి పెరిగి
లోకమున రాణించునోయ్."

అని సర్వ సామరస్య మత సిద్ధాంతాన్ని ప్రకటించినాడు.

గాంధి మహాత్ముడు, ఆయుధములతో కాక శాంతియుతముగా స్వరాజ్యము సాధింపవలెనన్న వాదమును వంతకు పదేండ్లకు ముందే గురజాడ యిట్లు తెలిపినాడు.

"పూనిస్పర్థను విద్యలందే
వైరములు వాణిజ్యమందే
వ్యర్థకలహం పెంచబోకోయ్
కత్తి వైరం కాల్చవోయ్."

ఇందు, "స్పర్థయా వర్ధతే విద్యా" స్పర్థ విద్యార్జనమునందుండ వలెను—అందువలన అది అభివృద్ధి జెందును—అన్న నీతియు వైరము (కాంపిటిషన్)— వాణిజ్యమందున్న అది విస్తరిల్లును. కాబట్టి వ్యర్థ కలహములు పెంచరాదు— అని న్యాయము వివరింపబడినది. ఇక కత్తి వైరము— అను పదమున ఆయుధములతోగాని తెగని వైరమును సమూలముగా నాశనము చేయుము అన్న సత్యము నిరూపిత మైనది.

---

8. నేను పాఠశాలా తరగతులు మొదలుకొని, పట్టపరీక్ష వరకు దేశ చరిత్రయే ప్రధానముగా అధ్యయనము చేసిన వాడను—
9. గురజాడ రచనలు— 6 వ భాగము ముత్యాలసరములు—విశా లాంధ్ర ప్రచురణ

ఈ దేశభక్తి గేయములో మకుటాయమానమైనది ఈ క్రింది రచన—

"స్వంత లాభం కొంత మానుకు
పొరుగు వాడికి తోడు పడవోయి
దేశమంటే మట్టికాదోయి
దేశమంటే మనుషులోయి"

ఇందలి చివర రెండు పాదములలో భావమతి గంభీరమైనది. ఆంగ్లేయులు మన దేశమును— కేవలము ఒక మట్టి భూమిగా పరిగణించిరి గాని దేశ ప్రజలు అను మాట మఱచి పరిపాలనము చేసినారు—దేశము — మనుష్యులు— శరీర ప్రాణముల వంటి అవినాభావ సంబంధము గల వ్యవస్థలని పై చరణములు వివరించును.

దేశభక్తి — జాతీయ గీతము

"భారత దేశమున అనేక జాతీయ గీతములు వచ్చినవి. బంకిం చంద్రుని "వందేమాతరం" గీతముగాని, రవీంద్రుని "జనగణమన" గాని, ఇక్బాల్ రచించిన "హిందుస్థాన్ హమారా" గాని పై దేశభక్తి గీతముతో సరికావు— అయినను, ఇది తెలుగుకవి గురజాడ రచన— అందువలనే వెనుకబడినది.

రాజకీయముగా ముందంజ వైచిన తెలుగువారు సాహిత్యమున ముందంజ వేయలేదు—

గురజాడ దీనిని చాలాకాలము క్రిందట గుర్తించి యీ దేశభక్తి గీతములో నిట్లు వ్రాసినాడు.

"వెనుక చూచిన కార్యమేమోయి
మంచిగతమున కొంచెమేనోయి
మందగించక ముందు అడుగేయి
వెనుకపడితే వెనక నోయి."

స్వాతంత్ర్యము వచ్చిన తరువాత— ప్రతినిత్య భారత జాతీయ ప్రాభాతగీతిక "సుజలాం సుఫలాం", ప్రతినిత్య సమావేశ సమాప్తి గీతిక— "జనగణమన" అను రెండును— అనగా— ఆద్యంతములు గీతికలు రెండును— వంగదేశకవులు రచియించినవియే.

ఈ "జనగణమన" యందైన— ఆంధ్ర దేశ ప్రసక్తి లేనే లేదు— "వింధ్య హిమాచల యమునా గంగా ద్రావిడ ఉత్కల వంగా" అని 'ద్రావిడ' పదమున— తక్కిన, తమిళ, కన్నడ, కేరళ దేశములతో గుదిగ్రుచ్చబడిన కారణమున— భారత వర్షమున— ఆంధ్రదేశ ప్రత్యేకత మృగ్యమైనది.

స్వతంత్ర భారతమున— హిందీ తరువాత అధిక సంఖ్యాకులచే మాట్లాడబడు, దేశ భాషలో ద్వితీయమైనదేగాక అద్వితీయమైన తెలుగు భాష మాతృభాషగా గలిగి, నాలుగు కోట్ల డెబ్బది యైదులక్షల తెలుగువారున్న ఆంధ్ర రాష్ట్రమునకు జాతీయ గీతమున స్థానము లేదు— గురజాడ గీతము, సర్వ, దేశ, సర్వకాల వ్యవస్థలకు సరిపోయెడి జాతీయ గీతము—

వందేమాతరోద్యమానంతర రాజకీయ చరిత్ర స్వరాజ్యభావోదయము

భారతీయులకు, స్వరాజ్య భావోదయమును గల్గించి దేశ నాయకుడు, భారతవర్ష పితామహుడు——— దాదాభాయి నౌరోజీ—అఖిల— దేశీయ మహాసభా (కాంగ్రెస్సు) సంస్థాపకుడు—ఆ సంస్థాపకులు మువ్వురిలో భారతీయుడు నౌరోజీ యొక్కడే— తక్కిన వాశీపురు— ఎ. ఓ. హ్యూమ్, విలియమ్ వెడ్డర్ బర్న్— అను వారాంగ్లేయులు— ఆతడు 1907 వ సంవత్సరమున సూరత దేశీయ మహాసభలో—

స్వరాజ్య మంత్రము

భారతీయుల కుపదేశించెను—

ఉ. భ్రాజిత లీల దేశ సభ ప్రాథమికంబున నిల్చి దాని కు
త్తేజ మెలర్పగా నధిపతిత్వము దాలిచి మూడుమార్లు నా
నోజను భారతీయులకు నొజ్జయునైతను "దాదభాయి నౌ
రోజి" యొసంగె దివ్యము నిరూఢమునైన స్వరాజ్య మంత్రమున్.

ఆ సభలోనే బాలగంగాధర తిలకు "స్వరాజ్యము నా జన్మ హక్కు" అని ప్రకటించెను.

చ. అనుపమ శౌర్య ధైర్య మహిమాతిశయుండయి మాతృదేశ భ
క్తి నిధియునైన నా "తిలకు" ధీరవతంసుడు నాంగిలేయ పా
లన వడగంగ ద్రొక్కగ "స్వరాజ్యము నా దగు జన్మహక్కు"టం
చని యొక సింహనాదమును నప్పుడె చేసె, స్వతంత్ర దీక్షతోన్.

తిలకు నాయకత్వము

మహారాష్ట్ర దేశమునకు తిలకు కిరీటము లేని రాజు. మహారాష్ట్ర రాజ్యమును స్థాపించి స్వాతంత్ర్య మహావీరుడైన శివాజీ వెనుక, నా దేశమున జన్మించిన లోకైక పురుషుడు తిలకు మహాశయుడేయని నిర్వివాదముగా చెప్పవచ్చును.— 'కేసరి మరాటా'[10] పత్రికల మూలమున దేశ భాషలో ప్రజలలో దేశభక్తి ప్రబోధము గావించి, రాజద్రోహము క్రింద పలుమారు శిక్షితుడై, ప్రజానీకమందరిచేత లోకమాన్యుడని కీర్తింపబడిన దేశ నాయకుడు—తిలకు మహా విద్వాంసుడు. ఆయన బర్మాలో మాండలే కారాగారమున, శిక్షను గోల్పోయిన సమయమున గీతారహస్యము అను మహా గ్రంథము వ్రాసి భారతీయులను, స్వాతంత్ర్య సమర కర్మమునకుద్యుక్తులను గావించెను.[11] మహారాష్ట్రుల కీతనియందపార భక్తి ప్రపత్తులు గలవు. ఈయన షష్టిపూర్తికి వారు లక్ష రూపాయలను సేకరించి యిచ్చిరి. ఆ ద్రవ్యము నంతయు తిరిగి దేశోద్ధారణకై యొసంగెను. దేశనాయకులు అతివాదులు, మితవాదులుగా చీలినప్పుడు, తిలకు—అతివాద పక్షము వారికే గాక, తన అనుపమాన స్వార్థ త్యాగము వలన —ఆతడు భారతవర్షమున కంతకు నేకైకముగా నాయకుడయ్యెను.

తిలకు అస్తమయము — గాంధీ మహోదయము

తిలకు 1—8—1920 తేదిని కీర్తిశేషుడయ్యెను. ఆ సందర్భమున రచితములైన పద్యముల ననుబంధమున జూడనగును—(అనుబంధము 1.)

---

10. మరాటా పత్రిక "అగ్నిబరాటా"గా మండెడిది.

11. తిలకు మహాశయుని గీతా రహస్యము అను భగవద్గీతా కర్మయోగ పర వ్యాఖ్యను తెనుగున కీర్తిశేషులు వ్యాకరణాచార్య శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగా రనువదించిరి. వావిళ్లవారు దీనిని ముద్రించిరి. ఇది తెలుగు వారందరును తప్పక పఠింపదగిన మహా గ్రంథము. ఇం దద్భుత విషయము లనేకములు గలవు. క్రీ. శ 1918 నుండి యిది ముద్రణలో లేకుండుట విషాదకరము. ఇది యావశ్యకముగా, పునర్ముద్రణ చేసి తత్క్షణమే ప్రచారము చేయదగిన యుత్తమ గ్రంథము—భారతీయులను కర్మవీరులనుగా తీర్చిదిద్దును దీ గీతా రహస్య మొక్కటియే.

తిలక్ మహోదయుని మరణమునకు నాలెండ్లు ముందుగానె గాంధీమహాత్ముడు క్రీ. శ. 1914 లో దక్షిణాఫ్రికా నుండి హిందూ దేశమునకు వచ్చెను. అయితే ఆ సంవత్సరమునకే ప్రత్యేక వార్త పత్రికా ఉప్పుడు దేశ నాయకులందరికి వారినిపుడు ప్రఖ్యాతమైన స్వాగత మొసగిరి. ఆ మరుసటి సంవత్సరమే—అనగా 1915 లో, ఆయన ఆంధ్ర లోకమునకు ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచిక మూలమున పరిచితుడయ్యెను. ఆ సంచికయందు ఆచార్య రాయప్రోలు సుబ్బారావు గారి—మోహనదాస్ కరమచంద్ర (కరంచంద్) గాంధి అను వ్యాసమే గాంధీ గూర్చి తొలి తెలుగు రచన—

దేశీయ మహాసభ—సహాయ నిరాకరణోద్యమము

గాంధి మహాత్ముడు క్రీ. శ. 1919 లో ప్రారంభించిన తరువాత క్రీ. శ. 1920 లో నది దేశీయ మహాసభామోదము పడసినది. 1920 లో జరిగిన నాగపురపు దేశీయ మహాసభకు—పదునెనిమిదివేల మంది ప్రతినిధులు యావద్భారత వర్షమునుండి వచ్చిరన్నచో నా మహోత్కృష్ట ఉద్యమ మెన్నటికి ప్రజాసీకములో నెట్లు ప్రవేశించినదో తెలియ గలదు—ఈ సందర్భమున దేశీయ మహాసభ దేశ స్వాతంత్ర్య సమరమునకు పునాది వైచిన విషయము మనము తప్పక గ్రహింపదగినది

దేశీయ మహాసభ స్థాపన—స్వాతంత్ర్యమునకు పునాది దినము 28—12—1885—అంతరార్థము

దేశీయ మహాసభ స్థాపన దినము 28—12—1885. అనగా, 1885 సంవత్సరము డిసెంబరు నెలలో 28 రోజులు—ఈ సంఖ్యల కంతరార్థ మిది.

1. మొదటిది—28 రోజులు:—మానవులకు ఒక రోజు—దేవతల కొక సంవత్సరమని భారతీయ సంప్రదాయము. ఈ 28 సంవత్సర సంఖ్య కొక విశిష్టత యున్నది. ఆంగ్లేయులు వ్రాసిన హిందూ దేశ చరిత్రలో క్రీ. శ. 1857 లో "సిపాయిల తిరుగుబాటు" అని వ్రాసిన దంతమాత్రము పరిశాడు. ఇది భారతీయ ప్రథమ స్వాతంత్ర్య సమరము—ఈ 1857 కు—28 సంవత్సర సంఖ్య కలిపిన 1857+28—1885. దేశీయ మహాసభా స్థాపన సంవత్సరము.

2. డిసెంబరు నెల—డిసెంబరు నెల అనగా ఆంగ్ల మాస పరిగణనమున పన్నెండవ నెలయైనను—వ్యుత్పత్తి నిబట్టి దశమ మాసము—సెప్టెంబరు—సప్తమ మాసము[12]

అక్టోబరు—అష్టమ మాసము
నవంబరు—నవమ మాసము

డిసెంబరు—దశమ మాసము అని వీని వ్యుత్పత్తులు. అనగా మాన సంప్రదాయము నమకరించి 12 వ నెలయైనను, భారతీయ సంప్రదాయము ననుసరించి దశమ మాసముగాపే—భారతీయ రాజకీయ దశ—యందు మారునను—అని సూచన ప్రాశస్త్యముగా గాంధి మహాత్ముని నాయకత్వమున భారతదేశమును హీనమగు బానిస తనమునుండి తప్పించి— ఉన్నతమగు స్వాతంత్ర్య దశకు తెచ్చినది దేశీయ మహాసభయే.

గాంధీమహాత్ముని—సహాయ నిరాకరణోద్యమము

సత్యము— అహింస— శాంతి— అను త్రికముపై స్వార్థ త్యాగము ప్రాతిపదికగా సర్వస్వత్యాగము, సాత్త్విక నిరోధము, పాఠశాలా బహిష్కరణము, విదేశ వస్త్ర బహిష్కారము, ఖాదీ ధారణము హరిజనోద్ధరణము—అను నిర్మాణ కార్యక్రమము నాధారముగా పెట్టి—అనాటి ముప్పది మూడు కోట్ల, భారత ప్రజలను దాస్యవిముక్తము గావించి—స్వరాజ్య సిద్ధిని చేకూర్చిన అవతారపురుషుడు గాంధి మహాత్ముడు.

శాంతి సమరము మూలమున స్వరాజ్యము సంపాదించిన కీర్తి భారతవర్ష చరిత్రయందే గాక, ప్రపంచ చరిత్రయందు సువర్ణాక్షరములతో లిఖింపదగిన— యీ అసహాయోద్యమ మాంధ్ర దేశమున, నెట్లు ప్రచారమునుగాంచి సాహిత్యరూపమున అక్షరత్వమును దాల్చి నది యుక్తముండు చదువుదము—

1. ప్రచార సాహిత్యము—

ఇట్టి మహోద్యమమునకు, ప్రజాసీకములో ప్రచారమత్యావశ్యకము— అప్పటి ప్రజలను, రాజకీయములుగాని, భారతదేశ చరిత్ర గాని, ఆంగ్లపాలన మూలమున కలిగిన దాస్యమును గూర్చి గాని. తెలియని తెలియని వారికి తెలుగు భాషలో ఆ చారిత్రక విషయములు స్మృతికి తెచ్చుటకు ఈ మహోద్యమమున పాల్గొనుటకుత్సాహము కల్గించుటకు

ఉపన్యాసములు—

ప్రధానాధారములైనవి— ఇవి రాజకీయోపన్యాసములై యున్నను విదేశ ఆంగ్ల పాలనలోని దుశ్చర్యలను— వివరించుటయేగాక— పై ఉదాహరించిన— గాంధి సిద్ధాంతములను, స్పష్టముగా వివరించి, వారిని శాంతి సమరోన్ముఖులుగా గావించు సామర్థ్యము గలవియై యుండెడివి—

సహాయ నిరాకరణోద్యమ ప్రచారమునకు సాధువైనాంధ్ర సాహిత్యమున— స్థిరప్రతిష్ఠతమునకైనవి రెండు అంశములు—

1. స్వాతంత్ర్య సంపాదన కాంగ్లభాషయేగాక, తెలుగు భాష కూడ ప్రజలను సుత్తేజపరచి, స్వాతంత్ర్యసిద్ధిని సమకూర్చ శక్తివంతమైన భాష—
2. వక్తృత్వము— అనగా, ఆంగ్ల భాషా వక్తృత్వముకాదు. దేశభాష, దేశ భాషయగు తెలుగునకు నట్టి వక్తృత్వ సమర్థత గలదు.

ఆంగ్ల భాషోపన్యాసములే ప్రచురమై ధ్యేయముగానున్న దినములు గానున్న దినములలో కొక్కొండ వారెట్లు తెలుగున నుపన్యాసముల నిచ్చి— తెనుగునకుగల వక్తృత్వపటిమ నిరూపించిరో ఇదివరకు తెలిపితిని[13]—

ఈ సహాయ నిరాకరణోద్యమమున— నుపన్యాసముల మూలమున ప్రచారము చేసిన వారిని ముప్పురిని పేర్కొందుము.

ఆంధ్ర డెమాస్తనీసు
చెరుకువాడ వేంకట నరసింహము

ఈయన సహాయ నిరాకరణోపన్యాస చక్రవర్తి. ఈయన యుపన్యాస ధోరణి "గాంగఝర సదృశ్యధారా వాగ్ధాటి"తో నుండెడిది. ఆయన

12. ఆంగ్ల మాసముల 12 నెలల పరిగణన దశ్య ఉపన్యాస ప్రస్తుతము కాదు.

13. భారతి మార్చి— 1973.

యుపన్యాసము విని— 1921 అక్టోబరు తే 30 దీని పై వారి పై క్రింది పద్యమును ప్రస్తుతించితిని.

సీ. ఉపన్యాసమో మహోపన్యాస ధారా స్ఫూర్తి
ప్రఖ్యాతి గన్న "డెమాస్తనీసు"
సాటిలేదని వాగ్ధాటికి మునుపట్టి—
మహిమను గన్న "ఎడ్మండు బర్కు"
పీఠాగ్ర్యమును కొంచెము సేయు సాహిత్య
కేవలే చటుల సురేంద్రనాథు
వక్తృత్వమునకు నెవ్వరు నీడు లేరని
కోవిదుల్ గణియించు గోఖలేను.

గీ. ఆలింపునటు చెప్పు నత్యద్భుతంబుగా నీవు
గాంధీతత్త్వ ప్రచారణాఖండ వాగ్ర
హా మది యాంధ్ర జనుల మతాగ్రహ పరచి
శాంతి సత్యాహింసోన్ముఖుల జేసె జయము నీకు
చెరకువాడ వేంకట నరసింహవర్య!

పై పద్యములో 'బర్కు' వక్తృత్వము— ఆంగ్లదేశ చరిత్ర చదివిన వారలకు మాత్రమే తెలియును. ఇక— ఆంగ్లములో సరెండర్ నాట్ (Surrendernot) అను సురేంద్రనాథ బెనర్జీ వక్తృత్వము తెలుగు వారెరిగినదే— ఇక గోపాల కృష్ణ గోఖలే— వక్తృత్వమును గూర్చి గాంధీ మహాత్ముడే నొకచోట ఆత్మకథలో వివరించినాడు—

గాడేపల్లి సూర్యనారాయణ శర్మ

ఆంగ్లప్రభుత్వము— నెత్తికల్ల విధాన ప్రభుత్వమని వారిని చిత్తు చేయవలెనని తన యుపన్యాసమూలమున ప్రబోధించినాడు— ఈయనను గూర్చి నేనీ క్రింది పద్యము చెప్పితిని.

మత్తకోకిల— నెత్తికల్ల విధానమాత్రము నెగడు నట్టి ప్రభుత్వమున్
చిత్తు చేయగ పూనగావలె చిత్తశుద్ధిని శాంతిచే
నిత్తరిని నని గాడె పలికెను దేశభాటిని గాంధి సం
ప్రవృత్తమిట్టిద బోధ చేసెను నేటి తతి సూరిశర్మ.

దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్య

పెద్ద కుంకుమ బొట్టుతో, గొడ రుద్రాక్షలతో, ఉత్తరీయముతో, గీత గోవిందము, కృష్ణకర్ణామృత శ్లోకములను పఠించుచూ అసహాయోద్యమ దినములలో ఆంధ్రరత్న, దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్య సంగీతోపన్యాసమును, ఒక్క మారు వినిన, మరచువారు మరి యుండరు— ఒకప్పు డాంగ్లమానవపుత్రుడైన గోపాలకృష్ణయ్య గాంధి ప్రభావము వలన నెంత ఉద్యమస్ఫూర్తికుడుగా మారెనో మా కాశ్చర్యము గలిగించెడిది. ప్రజా సామాన్యమును నాకర్షించుటలో నీయనకు గల శక్తి వేరొ కెవ్వరికి లేదు— చీరాల పేరాల నాయకుడైన, ఆంధ్రరత్న శ్రీ గోపాల కృష్ణయ్య తెలియని తెలుగువాడు లేడు.

మురళిగాన విమోహితాత్ములయుసన్ ముఖ్య క్రియలోపేయు వే
ట్లరు దో నీ ఘన వక్తృగాన మధుర స్వానాలగోపాలమున్
గురు స్వాతంత్ర్య రణోర్విదూకెద రవా! గోపాలకృష్ణయ్య! వ
క్తృకులం బొప్పన్ ఆంధ్రరత్న! మతిస్తుత్యా! దుగ్గిరాలాన్వయా!

ప్రబోధ సాహిత్యమునకు నా రచనలు

భారతీయ ప్రబోధము

సీ. పిడుకల్లు గోల్కొండు జీర్ణంబుకాదు రాళ్ళ
ఒక్క ముక్కైన కదలక నుండ
మాంధ్యము గాంచి మహా శేషా ముంచెడి
తారకమణులను చూడకుండ
సుకుమారులై కన్ను పికరంబు నొర్చిన
చెన్నులమ్ముల ముద్దు సేయకుండ
తిక్కపై ప్రాణంబు ధారపోయుదు వట్టి
నాయకులను ఒక్క నమ్మకుండ

గీ. ధర్మరణ భూమి సత్య శస్త్రమ్ము దాల్చి
అరి హింసించి స్వర్గంబు నంద కుండ
బ్రదికి యున్నాడవే యుంట వసుధ పైని
భారతాత్మజ! బ్రతుకు వ్యర్థంబు నీకు. 1

సీ. పుట్టినా వెందుకు పూత చరిత్రయై
భారతమాత గర్భంబునందు
బ్రదికినా వెందుకు కలుషిత ధర్మ సం
స్థాపన మొనరించు సమయమందు
వినినావెందుకు ఘనతర స్వాతంత్ర్య
కలిత ధ్వనులు ప్రమోదాయమాన
కనినావెందుకు కనుకను దీక్షతో
నీవు అర్పించెడి యువకులందు

గీ. శాంతి సమయంబు నందు నావంతయైన
పాల్గొనక యుంట నీకిది పాడి యగునె?
తరుణ మరుదెంచె భారతాత్మజుడ! నేమొ
తల్లి ఋణమును దీర్పని తనయుడేల? 2

సీ. మన తల్లి దుఃఖాగ్ని మలగుచు నుండగ
సంతసింపుచు నున్న శాంతి యుతులు
మనతల్లి స్వాతంత్ర్యమునకు పోరుచునుండ
నెపము జంకుచు నున్న పిరికి వారలు
మన తల్లి ధర్మమున్మాదము నిల్వక గోర
దేశంబులో గాని దివ్య మతులు
మనతల్లి స్వేచ్ఛావిధిని గోరు చుండగ
దాస్య భావమువెంచు ధర్మపరులు

గీ. స్వార్థమే పరమార్థ మటంచు నెంచి
యూడిగము సల్పి జీవించుచున్న వారు
కలిగి యున్నారు తల్లికి కడుపు చేటు
వారితో నేమి పెట్టు పరిణ కయ్యో! 3

సీ. ధర గనవట్టి దుర్భర దాస్య భారంబు
నింక నెన్నాళ్ళు భరింపగలవో?
విపరీత మతి నయి అపకీర్తి పాలయి
యుంక నెన్నాళ్ళు చరింపగలవో?

ఆత్మగౌరవమును గతిదూరమై భూమి
యింక నెన్నాళ్లు వసింపఁ గలవొ?
కడగండ్లతోఁ గ్రాగి కలఁగు తల్లిని జూచి
యింక నెన్నాళ్లు తరింపఁ గలవొ?

గీ. భారతాత్మజ! తరుణంబు వాసిలేని
స్వేచ్ఛ యనునది గగనారవిందమగుచు
దేశమాత ఋణంబును దీర్పలేని
సౌఖ్యమది యేల? చదువేల? జన్మమేల? 4

సీ. నిఖిల ప్రపంచ శాంతిస్థాపన ఖ్యాతి
తమ్ముఁడా! నీకింక దక్కఁబోదు
పరమ ధర్మక్రియాచరణ యశఃకాంతి
సోదరా! నీవింక చూడఁబోవు,
మాతృదాస్యచ్ఛేద మహనీయతర కీర్తి
అవరజా! నీవింక నందలేవు
దేశసేవార్పిత ధీజీవిత ఫలంబు
ననుజుఁడా! నీవింక నందరావు.

గీ. దివ్యతరుఁడైన యట్టి గాంధీ మహాత్ము
నాజ్ఞచే ధర్మయుద్ధంబు నందు మతికి
నేడు పోరాడి నీ విధి నిలుప లేని
జడుఁడవే గాని భరతాత్మజుడవుఁ గావు. 5

ఉ. చిరతర పుణ్య సంతతుల చేటుల దూగి సమస్త సత్కళా
కరమని పేరుగాంచిన నఖండ యశో విభవాభిరామయై
ధరణిని వెల్గినట్టి మనతల్లిని భారతమాతఁ బ్రోవ నీ
తరుణము దక్క నేఁ డొకటి దక్కదు భారతపుత్రరత్నమా? 6

మ. పురుషముఖ్యులై, భువనపూజ్యులునై, జనరాశికెల్ల నా
ధారులునై సమస్త విమతా జనతా దురితాగ్ని కుల్యలౌ
వీరుల గన్న తల్లి పరివిశ్రుత కీర్తి సతీమతల్లి, శ్రీ
భారత మాత దివ్య ప్రతిభర్మతి నెంచుము కూర్మి సోదరా! 7

సీ. శిథిల భారత యశః ప్రథిత మందిర పున
రుద్ధారణా మహోద్యోగమునకు
ప్రవిహిత భారత ప్రాచీన విజ్ఞాన
వల్లికా దోహద వ్రతమునకును
పర రాజ్య కవిత, సంపన్మగ్న నిజ సంప
ద వ్రాతపు నవతరణమునకు
విగత చాతుర్వైక విధ చతుష్షష్టి
కమనీయ సత్కళా ప్రగణమునకు

గీ. శాంతి, సంస్థాపన క్రియాచరణమునకు
ధర్మ సంస్థాపనార్థ సత్కర్మమునకు
తరుణ మరుదెంచె భారతాత్మజుఁడ వేఁడ
నీ విధినిఁ దీర్చి చిరకీర్తి నిల్పుమయ్య! 8

సీ. వందల కొలంది యేండ్లుగా వనట గుందు
మాతృదేవత, దాస్యంబు మాన్పినట్టి
అల గరుత్మంతు పోలిక, నధిక శక్తి
భారతీ మాత దాస్యంబు బాపుమయ్య! 9

ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచిక (1922)

మాతృవందనము

శ్రీ రమణీయ నిర్మల సమృద్ధ జలాంచిత పుణ్యవాహినీ
పూర పునీత! సర్వ ఫల పాదప మంజుల పుష్పవల్లరీ
భూరి వనీ సమేత! సదహస్కర చంద్ర విభా ప్రపూత! స
తత్సౌరభ వాత! తుంగ గిరి జాత! సమస్త సుశస్య సస్య సం
భార శుభ ప్రజాత! మణిమానిత కాంచన ముఖ్యలోహ వి
స్తార ఖని ప్రతీత! ఘన శైల శిఖాంబు ఝరీ ప్రపాత! సం
ధ్యారుణ రక్త కాంతి విభవాతిశయాంబర దిక్ప్రభూత! కా
సార సరోజ షండ విలసన్మధుప భ్రమరీ గీత! పక్షి వా
గారవ సుప్రభాత! మహదబ్ధి సరీత! నిరామయ ప్రథా
భారతమాత! సేతు హిమవన్నగ మధ్య ధరాస్థలీ భవ
త్సార శరీర సంజనిత సంతతిలో జనియించి మించి స
ద్వీరులు, రాజశేఖరులు, ధీరులు, జ్ఞానులు, సత్కవుల్, కళా
స్ఫార దిగంతపూరిత యశస్కులు, దాతలు, మౌనిసత్తముల్
భూరి మహత్తర భక్తులు, సుపూజిత ధార్మిక రాష్ట్ర మంత్రులున్
జారు మహా పతివ్రతలు, శౌర్య గుణాన్విత వీరమాతలున్
బేరు గడించి పొందిరి యమేయ రుచిన్ వెలయించి నిన్ను నే
పారెడు భక్తి గొల్చి మహిమాన్విత! తావక నామ సంతత
స్మారణ మాత్రమం బడయఁ జాలరె? చాలఁగ నాత్మశక్తి వి
స్ఫూరిత సత్సమర్థతఁ బ్రపుణ్య గుణోజ్జ్వల! ధారుణీ సతీ
హార విరాజమాన తరళా కృత సౌష్ఠవ సుస్వరూపిణీ
భారత పుత్ర పుత్రికలు పావన గర్భ! త్వదాప్త నిస్తులా
పార ధన ప్రపుష్టి గొని భాసిలు సర్వ విదేశముల్; భవ
త్సార మెఱుంగ లేక మత జాతి వివాదము లంది నీ సుతుల్
పోరులు తెచ్చిపెట్టుకొని బుద్ధి విహీనత భక్తిమాలి, పై
వారలకెల్లఁ దాసగి బానిసలై యొరు పోత గంజికిం
జేరలు సాచికొంచుఁ దమ జీవిత మెట్టొ గడ్పుకొంచు సత్
సార భృతి ప్రయత్నముల శక్తులు యుక్తులు దేహదార్ఢ్యముల్
ధారగ బోసినిచ్చి సతత శ్రమలందుచు నాత్మ వృద్ధికిన్
దారులు గాంచలేక వివిధంబగు బాధలఁ దోగుచుండి యే
తీరున నీదు వారమని తృప్తి యొకింత గనాని వారలై
తీరుసు మాలియుండ, వెలితిం బడి మాతరో! నాటి వారిలో
పౌరుష దప్పియుంటివి విచారము సేయకు మమ్మ! నెమ్మదిం
జేరఁగ వచ్చు కాలమిదె చీకటి తీరి విశుద్ధ చంద్రికా
స్ఫార సుఖాప్తి గాంచెదవు చేసిన పూర్వ తపఃఫలంబుచే
గారణ మాలికా వితతి గట్టుచు మండె దివాభివృద్ధిగా
స్వైర విహార మస్తకిక, శక్యత చేకుతే నీ సుతాళిలో
శేషను మాతృసత్వ్యమతి పవిత్ర చరిత్రలు నిత్యమాజయున్

పారెకుం బొడుచుం(డ్రి మృదు సున్నిత పావక కీర్తి గీతముల్
పేరుచు బాలగోపికలు క్రీడ వచింతురు ధ్వజ్జ యూర్ధ్వమున్
తోరణ [illegible] యెత్తిరిదె తోయద వీధికి నీడు పర్వమున్
కోరి ధరించు చుం(డ్రి నవ కోమల నేతలు నెక వస్త్రముల్
పౌరుష మొప్ప సేవకులు పంతము లాడుచు శాంతి వర్తులన్
వైరి నెదుర్కొనం గడంగి బాధల కోర్చి జయాభిరాములై
దీరత [illegible]రుచుండిరి [illegible]ధేయులు గాగ ద్వదాజ్ఞ కెప్పుడున్
జేరిమి మంచి దీవెనల నెట్టివి మాతన కార్యదీక్ష యు
వ్వారిగ వారి కిచ్చి విభవంబులు గూర్పుము; నేమాత' సా
త్కారముగ (గహింపు టసితంబగు మత్స్య మాలికన్, పపు
స్కార పురస్కృతంబుగ నొసంగితి గణ్య సువర్ణ మాతరో!

కవయిత్రి తిరిలిక బుర్రా కమలాదేవి.

గేయ సాహిత్యము పదములు

ప్రజలను స్వాతంత్ర్య సమరోన్ముఖులుగా జేయుటలో పదములు ప్రధానములని నిస్సందేహముగా చెప్పవచ్చును. వానిలో యావదాంధ్ర దేశమున బాలగోపాలము నతి వేలముగా నాకర్షించి, కాంతి సమరము[illegible] పాల్గొనునట్లు చేసినవి రెండు.

1. దండాలు దండాలు భారతమాతా అన్న పదము

ఇది స్వరాజ్య కవి వడ్డాది సీతారామాంజనేయులుగారి రచన[14]—

"దండాలు దండాలు భారత మాతా
తల్లి మమ్ము దీవించు భారత మాతా
రెండు వందలేండ్ల క్రింద భారత మాతా
అల్లకుంపినోడు దిగినాడే భారత మాతా
దిగి యూరకున్నాడా భారత మాతా ఆడు
దేశమంత దోచినాడే భారత మాతా
ఈత చెట్లు అన్నిన్నీ భారత మాత ఆడి
తాతగారి సొమ్మంట భారతమాతా!'"

అను నిందలి చరణములు మచ్చునకు చూపినాము.

భారతమాత, మాతృ దేవతాకారముతో నొక పెద్ద ప్రభ కట్టి దానిని బండిపై ప్రతిష్ఠించి, వందలాదిగా జనులు కొందరు జండ గాగుచు, ఖద్దరు చొక్కాలు, గాంధి టోపీలతో నీ పదము పాడుచు, వీధులందు ప్రచారము చేసినపుడు, గృహములలో మూల మూలలనుండెడి వారు కూడ, ఉద్రేకితులై రప్పచో, నీ పద ప్రభావమ మూహింపవచ్చును.

ఇది స్వరాజ్య గీతామృతము — అన్న గ్రంథమున — ఉద్యమ ప్రారంభ దినములలో—అనగా 1921 లోనే ముద్రితమై విశేష ప్రచారము గాంచినది. ఆనాటి ఉద్యమ ప్రచార విధానము నిది చక్కగా తెలుపుచున్నది.

2. మా కొద్దీ తెల్ల దొరతనము — అన్న పదము

ఇది గరిమెళ్ల సత్యనారాయణ రచితము. ఈ పదము కార్చిచ్చు వలె దేశమంతటా వ్యాపించినది. 1921—23 సంవత్సరములలో నీ పాట పాడనివారు లేరని చెప్పవచ్చును.

'మా కొద్ది తెల్ల దొరతనము' క్రింద [illegible], గరిమెళ్ల [illegible] [illegible] [illegible] కారాగార [illegible] విధించిరి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. కష్టదశమువారికి మహోద్రేకము [illegible] ఆకర్షించినది. [illegible] కూడ [illegible] [illegible] [illegible] ప్రచారము మనము గ్రహింప వచ్చును. తమిళ [illegible] సుబ్రహ్మణ్యభారతి దీని నత్యంతము మెచ్చుకొన్నాడు. మహాత్మాగాంధి ఈ పాట [illegible], విని [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible][15]—మరియొకప్పుడు వినవచ్చునని, ఆ సమయమున [illegible]. అసలు మహాత్ముని సమయమునకు ప్రతిక్షణము [illegible] [illegible] [illegible] సందర్భమున—[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] ఉపకారము మాత్రము [illegible].

గరిమెళ్ల పట్టభద్రుడై బోధనాభ్యసన పట్టము (ఎల్.టి. (డిప్లొమా)) పొందుటకు చదువుచుండగా, గాంధి ఆదేశమున దానిని విడిచి ఉద్యమమున చేరినాడు. అతని పట్టమును ప్రభుత్వమువారు రద్దు చేసినారు పెద ముద్యోగము దొరకక దారిద్ర్యము ననుభవించి నాడు కీర్తిశేషులు. వానిల్ల వెంకటేశ్వరశాస్త్రిగారి రీయనను పోషించెడివారు. ఈయన తమిళ భాషలోని 'తిరుక్కురళ్' అను గ్రంథమును వచన పద్య కవితలో రచియించినాడు.

సహాయ నిరాకరణోద్యమ కాలమున పై రెండు పదములేగాక మహాత్ముని ఆశయములను ప్రచారములోనికి తెచ్చు మరికొన్ని పదములు రచితములైనవి.

హరిజనోద్ధరణమును గూర్చి మాధవపెద్ది బుచ్చి సుందర రామశాస్త్రి—

"అంటరాని వా రెవరోకారు, మా
వెంట రానివారే"

అన్న పాట చాలా వ్యాప్తిలో నున్నది. బుచ్చి సుందర రామశాస్త్రి రచయితయే గాక శ్రావ్యమైన కంఠస్వరము గలవాడు. కావున నాతడు దీనిని పాడుచున్నప్పుడు ప్రజలూ ముగ్ధులగు చుండెడి వారు

ఆకాలమున వందల కొలదిగా పదములు, పాటలు రచితములై, జాతీయోద్యమమును ప్రోత్సహించినవి. వానిలో చాలా పదములక గాని పాటలకు గాని కర్తృత్వము తెలియరాదు. ఆ పాటలలో మేలుకొలుపు పాట చాలా వ్యాప్తిలో నుండెడిది.

"మేలుకోమమీ భరత పుత్రుడ
మేలుకొను మీ సుజన మిత్రుడ
మేలుకొను మీ సచ్చరిత్రుడ
మేలుకొనవయ్యా! వత్సా! మేలుకో"

14. స్వరాజ్యకవి వడ్డాది సీతారామాంజనేయులుగా రాయుష్మంతులై యున్నారు. ఇప్పటికి 75 గ్రంథములు రచించిన మహాకవి.

15. తమిళనాటి రాజకీయ పితామహుడైన 'రాజాజీ'—ఈ పదమునే కీర్తిశేషుడైనాడు.

ఈ మేలుకొలుపు పదమును భూపాల రాగమున పాడుదురు. తెల్లవారుజామున— వీధులలో ప్రచారము చేయుచున్నప్పుడు ఎంత మందికి నిద్రా ముద్రితులకు ఉద్బోధము కలిగించినది.

గాంధి మహాత్ముని గూర్చి పాటలలో

"కొల్లాయి గట్టితే నేమి మా గాంధి

కోమటై పుట్టితే నేమి"

అన్న బసవరాజు అప్పారావు గేయము ఈనాటికి ప్రసిద్ధమైనదే.

(భారతి—మార్చి 1925)

ప ద్య కా వ్య ము లు

సహాయ నిరాకరణోద్యమమున పదములు ప్రజల నాకర్షించి నట్లుగా పద్య కృతు లాకర్షింపలేదు. అయిన నా కాలమున పద్య కృతులు జాతీయోద్యమమును పురస్కరించుకొని బయలుదేరినవి. వానిలో ముఖ్యమైనవి రెండు. అవి రెండును బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతకవి రచితములే.

స్వ రా జ న మ స్య

ఈ పద్యకృతిలో భారత వర్షమున రాజకీయోద్యమ చరిత్ర చక్కగా చిత్రింపబడినది. 'స్వరాజ్య' సింహనాదముతో తిలకు చేసిన సేవ—"ఉచిత నిర్బంధ విద్యోపలబ్ధి యొసగ్న

కోర్కెతో దివి కేగె గోకులుండు"

అని గోపాలకృష్ణ గోఖలే సేవ విశదముగా తెలుపబడినది. స్వరాజ్య సంపాదనమే భారతీయుల పరమాదర్శమని ఉద్ఘాటింపబడినది.

స్వ రా జ్య ర థ ము

స్వరాజ్య రథము గాంధి ఉద్యమమును ప్రోత్సహించుటకు రచిత మైనది. కవి యీ యుగమును "గాంధి యుగము" గా భావించినాడు.

మ. తరి గాంధియుగ మేగుదెంచె నిక నేతద్భారతియు స్వరా

జ్య రథం బాతని సారథిత్వమున నేపొగింపుడుండున్ జగ

ద్గురు డేగెన్ దివి లోకమాన్యుడదె యుద్ఘోషించె తూర్య

ధ్వనుల్

ఉరు తద్దివ్య రథంబు లాగుటకు రండో భారతీయ ప్రజల్

ఖా దూ జీ

తులలేని తెలుగు కవితకు పేరు గాంచిన తుమ్మల సీతారామ మూర్తి చౌదరిగారి కృతి—గాంధి మహాత్ముని జీవితము పతి రసవత్తర ముగా నావిష్కరించినది.

విదేశీ వస్త్ర బహిష్కారము

పా ని్త్వక నిరోధము

విదేశ వస్త్ర బహిష్కార ప్రచారమున స్త్రీలు, పానీయ నిరోధము ముఖ్యముగా సాధించిన విజయము చూచిన మన మాశ్చర్య చకితులమగు కాక తప్పదు. ఎప్పుడును ఇల్లు విడిచి యెరుగని యిల్లాండ్రు భుజములపై ఖాదీ వస్త్రములతో కొందరు, త్రివర్ణ పతాకము ధరించి కొందరు, చిన్నపిల్లలతో కొందరు, విదేశ వస్త్రము లమ్ము అంగళ్లవద్ద, ఎండలో, ఆ వస్త్రములను బహిష్కరింపుడని ప్రజలను యము వ్యలు మధురమైన కోటులతో ప్రచారము చేసిన దృశ్యములు నాటి కవుల మానసము కరిగించినది— ... రాజు నారాయణమూర్తిగారు నాటి ... నిరోధము నెమ్మి మన కన్నులకు కట్టినట్లు వర్ణించినారు గాంధిజీ—

శా. స్వాంతంబుల్ కరిగింపగా ... వాక్యంబులతో, దివతా

క్రాంతంబైన మొగంబులో, ఘన ... సమూహం

బుతో,

కాంతా! సారాయి ... పరిత్యాగించుమని ప్రబోధిం

చెదవు నీ

శాంతంబౌ నీత ... పద శిరంబు ప్లాఘించెదన్.

శా. ... బారుల సమ్రాజ్ఞి ...

... నిర్మలశ్రీల నార్యమణుల్ ...

చేతం దాలిచి, ఎండ కోర్చి విదేశ ...

క్రేతల్ క్రేతలు మందలించెదవు సత్కీర్తించు సాధ్వీమణీ!

మ. మగువా! ఖద్దరు రక్తదారు ... యున్మత్తప్రాయులౌ నా

వ గుణధ్యానమున వర్తక ... రొసి యవ్వస్త్రముల్

పగులంజెసి, విదేశ వస్త్రములన్ ... శోకమై

బిగియం గట్టిన సిస్తరేకులన ... ంబు జూచి నిరాంగినా!

శా. కంటిం జూపి యెఱుంగ వంగడుల నేతాలంబునం దట్టినన్

గింటస్ని పెను మాటలో, బుడుతలం గైకొంచు బాజారులో

వెంటం దమ్ముల గ్రమ్మ పాత్ర నిరోధోద్యోగమందుండ ని

గంటిం దేశ హితార్థ మహాపదగు త్యాగంబుం బవిత్రాంగనా"

ఉ. అరయం జలద ధామని ... ప్రకట ప్రతాప మా

టోర్పుము కొందువో యెఱుగరా ... కోమల గాత్రి

... త్యమున్

భూరి కృపాపరత్వమున భాతము ... రుసు బోధ

నొక్క యు

త్కూరత నొప్పు పానీయ నిరోధ మహోద్యమ మున్నత

లాత్మలన్

చ ర ఖా పం చ క ము

గాంధి స్వాతంత్ర్య సాధనలో ముఖ్యమైన చరఖాను గూర్చి గేయములు, పద్యములు వెలువడినవి. వానిలో ఇంతవరకు నవరించిన మగు "చరఖా పంచకము" విందు పొందుపరచుచున్నాము.

చరఖా ఎప్పుడును గాంధి చేతిలో నుండెడిది. ఆయన వెళ్లి నప్పుడును మాలు వడకు చుండెడివాడు—క్రీ. శ. 1929 లో మహా త్ముడు విజయనగరము వచ్చినప్పుడు చరఖాను గూర్చి కీర్తిశేషులు విడుదవోలు సుందరరామ పంతులు గారిట్లు పంచకము చెప్పిరి.

క. చరఖా త్రిప్పుచు నుండిన

చరఖాప్పులు లేవి పనియు ధరియింపంగవలె

గరఖా టోపీ బట్టలు

ధర ఖాయమున చౌక భారత ప్రజ కబ్బున్ (గా)

క. రాటము చక్రంబే సా

రాటంబున శాంతి సమర రంగమునందున్

మేటి యేసు నాయకుండు బడి
పాటించెను గాంధి యట్టి జాడను గనుడీ (2)

క. "అవె రాట్నంబులు వచ్చెడు
నవలకు తోలండి బండ్లు" నను సామెతనే
యిపు నిజముగ గాంధిజీ
ప్రవిమల మార్గంబు మనకు పాటించినచో (3)

క. ఖాదీ గట్టినచో సం
పాదన చేయంగవచ్చు స్వాతంత్ర్యంబున్
వాదన వేరెవ్వరు నె
పాదంబులు లేవు ఖాది వ్రతమును బూనన్ (4)

క. మా కట్టుబట్టలన్నియు
నే కట్టడి లేక గల్గ నిక ముందైనన్
"ఏకే మేకయ్యెడు" నను
వాకును సార్థకము చేయవలె జనులారా! (5)

ఖాదీ ఉత్పత్తి విధానము

కీ. శే. ఆచంట వేంకట రాయ సాంఖ్యాయన శర్మ

సీ. అన్ని వస్త్రములకు నాధారమనుకొన్న
ప్రత్తి విదేశాల పాలబడియె
కూర నారలకేమి కొదువను కొను గోగు
పంట విదేశాల పాలబడియె
పాడి పంటల కాట పట్టుమ కొని యున్న
పనులు విదేశాల పాలబడియె
ధన ధాన్యములకు నిధానమ్ముగా నున్న
పసిడి విదేశాల పాలబడియె

తే. భారతీయుల కీక్షమందు బ్రదుకు దెరువు
నూలు వడకుట యని తెల్పె నూర నూర
వాడ వాడన గాంధి రాట్నముల క్రతువు
సీమ వారికి బోడమంగ జేసె గుర్తు

తే. "వడకువుడు కుటుంబ మేకులు వడకియైన
నాయుడా" యని పిలిచిన వాడు మగని
నన్న తీరున మీ రాజ్యమందు లేని
దగుననాలుదు మేకులు వడకియైన

నేత దండకము

రెండు వేలేండ్లకు మున్ముందుగా భారతీయుల్ జలం బరితగా లేని రోజుల్లో ప్రత్తి పండించుచున్ నూలు రాట్నంబులన్ సన్నపుం దారముం దోడి యా నూలు మగ్గాన గారంపు బండిమ్ముగా జేసి కార్యాన్ము లెన్నగ నొప్పారు మేల్వస్త్రముల్ జేయుచున్ బారసీకాది రాజ్యాలకుం బంపగా హర్షముం బొందుచున్ బారసీకుల్ ధరింపంగ గ్రీకు ల్పహింపంగ లేకట్టి రాజ్యంబుల వ్యాపి యా వర్తకంబంతయున్ ఘంగ్ర హింపంగ నీరీతిగా గొంతకాలంబు నో రోమకుల్, గ్రీకు రాజ్యంబులో వర్తకం బంతయుం గాంచగా నొప్పు నీ తేజ నేతల్ గ్రహించంగ నెంచగా నవార్య గుప్తాదులే చక్రవర్తుల్ బయలు [illegible] లు దుగ్గాకు బన్ మా.జుల్ కోహాతాల్ నేయు జెంపారితయున్ వర్తకార్థంబుగా ఢిల్లీ నిచ్చేయు నాయింగిలీషుల్ ప్రభుత్వాప్తి నొప్పార యంత్రంబులన్ పెట్టి రాకాసి యొప్పారు నా సీమ నేయింపు నూల్ వర్తకాల్ సాగ నిర్మూలితంబైన మీ నేత నేవేగమే నిల్పుడీ—ప్రత్తి పండింపగా నిల్లు నొక్కొక్క పొలాన కాంభోజపుం బత్తి పండింపుడీ దేశమందిప్డు కోటీశ్వరుల్ పెదలున్నారు కూలీలు లెక్కింపగా నిక్కమే, అట్టిచో మూలమున్ వడ్డియున్ కూలియున్ లాభ మీ దేశమందుండు కీర్తుల్ తగ న్నెక్కి దేశాభిమానంబు చూపించుచున్ ప్రత్తి దేశమందంగ నూల్పట్టరం దేరవా ఖర్చులన్ విస్మృతి వస్తులన్ మాన్ప మీ రెల్లరున్ గాంధి రాట్నాలతో గొంజలన్ ఒయ్యుచు న్నేకులం జేయుచున్ నూలు రాట్నాలతో నెకులన్ వడ్కి దారంబుగా దోడుచున్ గుంచెతో చిక్కులం దీయుచున్ కండెలం జుట్టి మగ్గాన కారంబు వచ్చుం దగ జేయుచున్ గండెనీ చక్కి యా చక్కి తో ద్రోయు చున్నేక దారంబు లన్నేయుచున్ బల్కతో గట్టిగా నొద్దు దట్టించి నూల్ బట్టలన్నేసి యున్నాని నిష్ఠ బూనుండు ముమ్మాటికిన్ దేశలాభంబు హస్తంగతంబై విరాజిల్లెడిన్ దేశమాత నమస్తే నమస్తే నమః.

పై దండకము భారతదేశమున నూలు బట్టల ఉత్పత్తి వర్తక వ్యాపార చరిత్ర—ప్రాచీన కాలమునుండి ఆంగ్లేయుల పాలన వరకు చేటు తెల్లముగా దెలుపబడినది. విదేశ యంత్రముల మూలమున చేనేత పరిశ్రమ యెట్లు నిర్మూలితమైనది యుట్టంకింపబడినది.

"మా రాజ్యము మా కిచ్చిన మేమేకోలేమని యనుకొందు రేమో" అట్టి భావమునకు చోటేలేదు. "ఏకులు వడకియైన కుటుంబాన్ని నడుపుతాను నాయుడా! నామీద భారముంచు" అన్న యొక కాపు టిల్లాలు. అట్టిచో, మా రాజ్యమున్న మేము పాలింప లేమా" అని ధ్వని. (కల్పలత 1921.)

విదేశ వస్త్ర దహనము

స్వాతంత్ర్యోద్యమ ప్రారంభ దినములలో సభలలో ఉపన్యాసము లైన వెనుక—సమావేశానంతరము వచ్చిన వారందరు తమ తమ విదేశ వస్త్రముల నొక కుప్పగా బోసి, వానిని దగ్ధము చేసెడి వారు. సభకు వచ్చునపుడే వారు సాధ్యమైనంతవరకు ఖద్దరుగాని మరియొక వస్త్రముగాని తెచ్చుకొనెడివారు—ఇది నియతముగా జరిగెడిది. ఆ సమయమున తగులబెట్టబడిన విదేశ వస్త్రములు మిగుల విలువ గలవియై యుండెడివి. దీనివలన విదేశ వస్త్ర బహిష్కరమున నానాటి సామాన్య ప్రజానీకమున కెట్టి యభినివేశ ముండెడిదో తెలియగలదు.

కొల్లూరి సూర్యగుప్త

గీ. వేలు రెంటికి పైబడి విలువ చేయు
తన విదేశియమైన వస్త్రముల నెల్ల
దగ్ధ మొనరించి వెంటనే దాల్చె నపుడె
శుద్ధ ఖద్దరు కొల్లూరి సూర్యగుప్త

మాగంటి అన్నపూర్ణ

రెండు వేల్వెయు సీమ చీరెలను తాను
వొక్కసారిగ నగ్ని కాహుతి యొసర్చె

గాంధి చూపుచు వెంటగా గణన మీర
త్యాగ గుణ పూర్ణ మాగంటి అన్నపూర్ణ.

సత్యాగ్రహ దీక్ష

సహాయ నిరాకరణోద్యమమునకు సత్యాగ్రహ దీక్ష— ప్రథమ సోపానము. ఈ దీక్షా మహిమచే గాంధి, ఏ విధముగా మహాత్ముడైనది కళాప్రపూర్ణ—త్రిపురాన సూర్యప్రసాద రాయ కవి వర్యులు ప్రాచీన కవితా గోరణిలో చక్కగా చిత్రించి నారు.

ఉ. సత్యము శౌచమున్ దయయు, సర్వ సమత్వము, శాంతి స్వార్థరా
హిత్యము ధర్మబుద్ధి భువనైక హితా చరణంబు సాధు సాం
గత్యము నిత్యతుష్టియు వికార విదూర విచార దృష్టి ని
ర్వ్యత్యయ చిత్త వృత్తిగలవారు మహాత్ములు గారె యెయ్యెడన్

సీ. తన స్వార్థమును పరార్థము పీడుటది యెట్టి
స్వారాజ్య విభవమో చాటి చెప్పె
తన తెచ్చికోట పేదరికం బరసి చూడ
యెంత యైశ్వర్యమో యెఱుక పఱచె
తన గోచిపాత రాయని తన మది యెట్టి
పీతాంబరత్వమో పేర్మి దెలిపె
తన మౌనముద్ర యెంతటి సమస్యాపూర్తి
వివరణలో చక్క వెల్లడించె

గీ. తనదు జీవితమే నిదర్శనము చేసి
లేమిలో కల్మి, కల్మిలో లేమి జూపె
నింత గొప్పడు ననహహా! గోరంతయైన
తెలియగా వచ్చు మహాత్ము, దివ్య మహిమ

సత్యాగ్రహ దీక్షను పూనుటకు, పురుషులేగాక, స్త్రీలును అందు కవయిత్రులు చాలగా ప్రబోధము చేసిరి. వారిలో శ్రీమతి దేవులపల్లి సత్యవతమ్మగారి సత్యాగ్రహ ప్రబోధము, ఆ కవయిత్రి పేరు నకు తగినట్లున్నది. సత్యవతమ్మ సత్యాగ్రహ ప్రబోధము చేయుట సత్యమే గాక మృత్యముగా నున్నది.

మ. కనుడా మాటల దుఃఖ నిస్వనములన్ కారుణ్య మేపారగా
మన తాప్రత్రికల ప్రవాహమున తాపం బాడి జాతీయ జీ
వన దీక్షారతి బూని భారతముగా పాడంగ త్యాగ వ్రతం
బున నాత్మాంజలి మాతృ దివ్య చరణాంభోజంబు
పైనంటుమన్
వెనుకం జూడక రండు లెండు తెలుపన్ వేవేగ వాదీమణుల్

సీ. దాస్యాంధకారంబు తరిగి వేయుటకు నై
ఖడ్గరూ దీక్షతో గట్టురమ్మ!
గొప్పద స్వరముతో కడు దుఃఖ మందెడు
పంచమ సుతుల పాలించరమ్మ!
అత్మ వాక మెనర్చు రక్ష్మి [illegible] తారక
[illegible] దీక్ష నెఱుపరమ్మ!
[illegible]
[illegible] నాహింస [illegible]
[illegible]
[illegible]

మాతృ సేవా పరాయణ మహిత దివ్య
కంకణము దాల్చి రారమ్మ గరిత లార!

ఆంధ్ర మహిళల త్యాగము

మహాత్ముని స్వాతంత్ర్య సమరమున పురుషులతో సమానముగా స్త్రీలును నాంధ్రదేశమున నత్యద్భుత త్యాగమును ప్రదర్శించి నారు. తిలకు స్వరాజ్య నిధి సేకరణమున మహాత్ము డాంధ్ర దేశమున పర్య టించి నప్పు డాత డాంధ్ర వనితల యత్యుదార గుణము నిట్లు శ్లాఘించి నాడు.

“అట్టి దినములలో, నాంధ్ర స్త్రీలు నాకు ఏబది యారు వేల రూపాయలు నాకు సమర్పించిరి. కోటి రూపాయలు నిధిని సమ కూర్చుటకు, నాంధ్రదేశము దక్క వేరుచోటి కరుగ నక్కరలేదు.”

ఈ ప్రశంస తెలుగు వెలదుల త్యాగశీలతకు దివ్య పతాకయే గాక, భారత వర్షమున ఆంధ్ర స్త్రీలలోకోత్తర విశిష్టత ఖాహాట ముగా చాటుచున్నది.

సీ. నగలు ధరియింపగా నాంధ్ర మగువలకును
నెంత ప్రేమయో త్యాగమందంత మోజు
ఒక్క మంగళసూత్రంబు దక్క తక్కు
నగల నర్పించినారు సంతసము తోడ
“ఆంధ్ర మహిళల త్యాగాని కవధి లేదు.”

గీ. “అట్టి దినముల నేబది యారువేలు
రౌప్యముల నేను తిలకు స్వరాజ్యనిధికి
సేకరించితి కోటియు సిద్ధమగును
ఆంధ్ర దేశంబు నందె వేఱుగ కుండ”
ననుచు మెచ్చెను గాంధి మహాత్ముడపుడు.

మాగంటి అన్నపూర్ణ

గీ. నగల నన్నింటి నిచ్చితి నాడెమైన
చేతి గడియార మిచ్చితి చింత యొకటె
భర్త నర్పించు భాగ్యంబు పడయ లేద
టని బల్కె గాంధితోడ మా అన్నపూర్ణ.

బులుసు సాంబమూర్తి భార్య

గీ. కడియములు మాత్రము మిగిల్చి కడమ నగలీ
విధి కొసంగెను స్వయము గాంధీ మహాత్ము
డడుగ వెంటనె నిచ్చె నా కడియములను
బులుసు సాంబమూర్తి సతి ప్రపూత చరిత

ఈపూరి అలుమేలు మంగమ్మ.

శాంతి సమరమున తెనుగు చాన లనమాన ధైర్య సాహసము లను ప్రదర్శించిరి. యావద్భారత వర్షమున నా సమయమున కారా గారమునకు వెళ్ళిన ప్రథమ కాంత—ఆంధ్ర స్త్రీయే.

గీ. “ఆంధ్ర దేశంబునకె గాక యఖిల భారత
వర్షమున స్త్రీలు [illegible] ప్రథమ వనిత”
యనుచు [illegible] యశమును గడించె
[illegible]

యామినీ పూర్ణ తిలక

వృత్తులు విడనాడమని గాంధీమహాత్ము డాదేశించెను. కొందరు న్యాయవాదులు—తమ న్యాయవాద వృత్తిని విడనాడిరి. ఈ సందర్భమున యామినీ పూర్ణ తిలక అను వేశ్య గుంటూరు నివాసి తన కుల వృత్తి యైన వేశ్య వృత్తిని తక్షణమే విసర్జించి, దేశ సేవకురాండ్రలో అగ్ర గణ్యయైనది.

సీ. వేశ్య యయ్యును తన కుల వృత్తిమాని
దేశసేవాను రక్తి గాంధిమహాత్ము
మద్యమంబు ప్రచారంబు నాపర జేసె
యామినీ పూర్ణ తిలక ప్రఖ్యాత లతిక.

ఈమె తెలుగు కవయిత్రి. శ్రీ వేంకటేశ్వర శతకమును రచించినది.[16] ఈమె చరిత్ర ప్రకటితము కావలెను.

దువ్వూరి సుబ్బమ్మ

ఆకాలమున ప్రచారమునకు ఉపన్యాసములే గాక మనోహర గాత్రముతో మహా కవుల పద్యములను గీతములను పాడుట వలనను ప్రజ ఉత్తేజితు లగుచుండెడివారు. దువ్వూరి సుబ్బమ్మ అట్టివారిలో నొకతె.

సీ. శ్రావ్యమైనట్టి కంఠస్వరంబు తోడ
పద్యములు గీతికలు పాడి ప్రజలలోన
మద్యమా వ్యాప్తి గావించె గొప్ప గాంధి
స్తుతులఁ జేయుచు దువ్వూరి సుబ్బమాంబ.

భాగవత పద్యములు చదువుచూ భారతమాత గీతికలు పాడుచూ, ఆమె ఉపన్యాసము చెప్పు నప్పు డొక పర్యాయము కీర్తిశేషులు విక్రమదేవ వర్మ గారు తరువాత జయపురం మహారాజులుంగారు) విని, సభలో "అమ్మా—ఏబదై దేండ్ల వృద్ధుడనైన నేనే మీ ఉపన్యాసమును విని ఉత్తేజితుడ నగుచుండగా, ఉడుకు రక్తము గల యువకు లుద్రిక్తు లగుటలో సందేహ మేమున్నది." అని ప్రశంసించినారు.

అపర భద్రకాళి ఉన్నవ లక్ష్మీబాయమ్మ

ఈమె సుప్రసిద్ధ దేశభక్తులగు ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారి భార్య. భార్యా భర్త లిద్దరును సనామధేయులు[17]—ఈమెది ఆజాను బాహు విగ్రహము—నల్లని దేహచ్ఛాయ. ఆమె ఖద్దరు చీరె ధరించి ఖద్దరు పతాకతో వేదిక యెక్కిన భద్రకాళివలె కప్పించెడిది. ఈమె యుపన్యాస ధోరణి వేరు. "మీకేం మతులు లేవా, ఆలా దేశముల్లా అట్టుడికి పోతుంటే, రిమ్మకు పీరెత్తినట్లు పూరుకుంటారేం—పురుషుడైనప్పుడు నడుములు బిగించడం కాదు, ఇప్పుడు నడుములు బిగించి, ముందు నడవండి" అనే రీతిగా ఉండేది. ఆమె నామెను చూడగానే కొంతమందికి భయము వేసేది. కాని మాట్లాడి నప్పుడు మాతవలె ఉండేది. ఆడవాళ్లు వేసే ప్రశ్నలకు ఆమె జవాబులు ఎంత మృదువుగా ఉండేవో ఒక్క ఉదాహరణ చూపు చున్నాను.

ఆమె ఉపన్యసించు చుండగా, ఒక యువతి పావము అనాయకము గానే—"ఏమండీ ఖద్దరు చీరె చాలా బరువుగా ఉంటుంధండీ, అది కట్టుకొని భరించ గలమా" అని ప్రశ్న వేసింది. వెంటనే లక్ష్మీబాయమ్మ—"పండ్లు కొద్దీ బరువుగల మొగుణ్ణి భరించగా లేంది బరువుగల ఖద్దరు చీరె భరించ లేవా" అని జవాబు చెప్పింది. ఆ యువతి యే కాక, మరికొందరు మర్నాడు ఖద్దరు చీరెలు ధరించి సభావేశానికి హాజరైనారు.

క. అన్నిట నారాయణు డను
నెన్నిక గను భర్త తోడ నేకాత్మిక యై
ఉన్నవ లక్ష్మీబాయమ
సన్నుతిగొనె దాస్య మోక్ష సంగ్రామమునన్

పొణకా కనకమ్మ

నెల్లూరిలో కస్తూరిబా విద్యాలయమును స్థాపించి—గాంధీ మహాత్ముని యుద్యమమును సిద్ధిజెందించిన పుణ్య స్త్రీ పొణకా కనకమ్మ తను స్థాపించిన విద్యాలయమును గూర్చి ఆమె యిట్లు చెప్పినది.

చ. తెలుగు చరిత్రలో పసిడి దివ్వెలు వెల్గెను రాష్ట్ర బాపుజీ
పిలుపున దీర్చి మొగ్గినది విశ్వ చరిత్రి స్వతంత్ర బారలో
జ్వలిత గమ దీక్ష బూనినది సాక్షిగ కస్తూరిబా సిరునన్
వెలసిన చిన్ని మొక్క యిది విస్తరిలెన్ నవ కల్పశాఖయై.

క. అనయంబును గాంధి మహా
త్ముని సేవకు జీవనంబు తోరపు భక్తిన్
వినియోగించిన పొణకా
కనకమ్మను నెంచ వలదె గౌరవ మొప్పన్

పొణకా కనకమ్మకు పూర్తిగా తోడ్పడిన మహిళ ద్రోణంరాజు లక్ష్మీబాయమ్మ.

క. ఆయమ ద్రోణము లక్ష్మీ
బాయమ్మయు మద్యమంబు వ్యాపింపంగా
చేయూత నిచ్చి వెలసిరి
శ్రేయము పడతులకు నెల్ల సిద్ధింపంగన్

పొణకా కనకమ్మ లక్షలకొలది ఆస్తిని ప్రజోద్యమములో కర్పూరమువలె హరింప జేసినది. రెండు మారులు కారాగృహవాసశిక్ష ననుభవించినది. లక్ష్మీబాయమ్మయు సత్యాగ్రహోద్యమమున— సంస్మరణీయమగు సేవ గావించినది.

వీరిరువురును జంటకవయిత్రులు— వీరి రచనలన్నియు ఆధ్యాత్మికములు— వీరి భగవద్గీతానువాదము సులభ సుందర శైలి నుండి గేయార్థమును గ్రహించుట కనుకూలముగ నున్నది. ఒక్క యుదాహరణ—

---

16. ఈమె కుమార్తె శ్రీమతి కనకదుర్గా రామచంద్రను ఉన్నత పరీక్షల దేరి విదుషీమణియై మదరాసున సాహిత్య సేవ చేయుచున్నది.

17. సనామధేయులగు దంపతులగు నప్పు డొక విశేషమున్నది. పూర్వము పాము కరచినపుడు ఈ దంపతులు కరచిన దానిని ముట్టుకొనినచో విషము హరించిపోయెడిది. అది ఈ దాంపత్య ధర్మ ప్రభావము.

సర్వభూతస్థమాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని
ఈక్షతే యోగ యుక్తాత్మా సర్వత్ర సమదర్శనః.

ఆ. వె. సకల భూత వితతి సమదర్శనుండయి
యోగ బుద్ధితోడ నుండువాడు
తన్ను నఖిల భూత తతియందు తన యందు
నఖిల భూత చయము నరయు చుండు.

దుర్గాబాయి దేశముఖ్

ఆంధ్ర మహిళామండలికి మకుటాయమానమైన స్త్రీ రత్నము దుర్గాబాయి. సత్యాగ్రహ దీక్షా దినములలో, ఖద్దరు చీరె ధరించి త్రివర్ణ భారత పతాకను చేతదాల్చి— వేదికపై నిలువబడినప్పు డామె మూర్తీభవించిన దుర్గాదేవి వలె భాసించెడిది.

మ. అతులోత్సాహము దేశభక్తియును సొంపారంగ సత్యాగ్రహో
గ్ర తపోదీక్షను నాటి దుర్గవలె దుర్గాబాయి స్వాతంత్ర్య సం
గతమౌ ఖద్దరుచీరె భారత పతాకం దాల్చి గాంధీ మహా
మతమున్ వ్యాప్తము చేసె నాంధ్ర మహిళా మాహాత్మ్య యేక
జ్యోతియై.

దుర్గాబాయికి తొలినుండి స్వాతంత్ర్య సమరమునందు పాల్గొనుట యందెంత యభినివేశమో, నిర్మాణ కార్యక్రమమునందంత దృష్టి —"నిర్మాణ కార్యక్రమము, కార్యసిద్ధి" అను ద్వాదశాక్షరమంత్ర సిద్ధియే ఆమె ధ్యేయము— స్వాతంత్ర్యము బడసిన వెనుక— ఆంధ్ర మహిళాభ్యుదయమునకై దుర్గాబాయి ఏకైకముగా బహు సంస్థల స్థాపించి, ఆంధ్ర దేశాభ్యున్నతికి దోహదపడిన మహనీయురాలు— ఈ విషయమున నామె కామెయే సాటి.

క. మహిళాభ్యుదయంబునకై
బహు సంస్థల నేర్పరించు భవ్య మతింతున్
మహనీయ ఆంధ్రమాతకు
దుహితలలో నగ్రగణ్య దుర్గాబాయిన్—

శా. నిర్గమ్యంబగు నాంధ్రలోక మహిళా నిర్మాణ కార్యక్రియా
వర్గం బెంతయు సిద్ధి "దేశముఖ" సంభావ్యంబునం బొందగా
మార్గంబిచ్చుచు భారతావని సంభాసించగా జేయుమా
దుర్గాబాయికి సాటిలేదు నిఖిలాంధ్రోర్వీ మహా మండలిన్.

గాంధీ సేవా వ్రతి – మీరాబెన్ (మిస్ స్లేడు)

ఇప్పటి కెనుబదియేండ్ల క్రిందట అమెరికాదేశమున ప్రపంచ సర్వమత మహాసభలో మవన్యసించు నపుడు— శ్రీ వివేకానందస్వామిని దర్శించి, ఆ వెనుక, ఆయన శిష్యురాలైన ఒక ఆంగ్ల యువతి "సోదరి నివేదిత" అనుపేరితో భారతీయ యువతియై ప్రసిద్ధిగాంచినది— గాంధీ మహాత్ముడు స్వాతంత్ర్య శంఖారావము పూరించి భారతీయులను మేల్కొలిపి నపుడెప్పుడును గాంధి మహాత్మ నెఱుగనయే, ఇంగ్లండు దేశమున, సంప్రతికాలమునందున, ఆ మహనీయుని ఖ్యాతి విని, ఐదువేల మైళ్ళ దూరమునుండి, యిచ్చటికి వచ్చి— మహాత్మునికి కూరిమి తనయవలె పరిచర్య లొనర్చిన— ఆంగ్లయువతి— మిస్ స్లేడు— అంతకన్న హెచ్చు యశము గడించినది.

మహాత్ముని కామె కంటికి రెప్పవలె చేసిన నిరుపమాన సేవయే గాక భారతదేశమునందానెకు గల యత్యంతాభినివేశనమున నప్పాయి తను— తెలుగు కవులు కవయిత్రులు— ముక్త కంఠములతో కీర్తించిరి.

శ్రీ. శే. మున్నంగి శర్మ

చ. కడమిటి సీమ యెడ? వెల్గ్రాయు మదేడ? హిమాని నుండి పె
ల్లుడికెడు వానవేడ? ఎటులోర్చితి వమ్మ— మహాత్ము సేవ కీ
కడ కరుదెంచి జీవితము— గాంధికి సర్పణ చేసినట్టి
కడిమియె భారతావని ప్రఖ్యాతి గాంచెను స్లేడు కన్యకా—

శ్రీమతి పోలేటి నిత్య కల్యాణమ్మ

ఉ. సేవకె యాంగ్లదేశ రమణీ మణివై యుదార బుద్ధి హిం
సా పర మాతృకా ప్రజ కనూన ముదం బిడ యుప్పతిల్లి స్వే
చ్ఛా విభవంబు గూర్ప నిజశక్తిని సర్వము ధారపోయం జ
న్మించితివొ మహాత్ము కెన్న కరుదెంచితివో జననీ శుభాంఘ్రిణీ!

శ్రీమతి దేవులపల్లి సత్యవతమ్మ

ఉ. ఎక్కడి యాంగ్లదేశ మది, యెక్కడి భారతదేశ మద్దిగా
ఇక్కడి కేగుదెంచి యిటులెంతయు దీక్షను మాదుముక్తికై
తక్కక రాత్రియుం బవలు తల్లిరో? స్లేడురో? పాటు
పొందు నా
యొక్కున యైన ని ఋణము నేగతి దీర్చెద మమ్మ
మా మహాన్

క. మృగతృష్ణను బోలెడు నా
ద గను విలాసమును విడిచి తల్లీ స్లేడూ
నిగమాంత వేది గాంధికి
తగ కూతురవైతి వెంతధన్యవొ ధాత్రిన్.

గాంధీ మహాత్ముని లండను ప్రయాణము

గాంధిమహాత్ముడు[18] గుండ్రబల్ల సమావేశమునకు (రౌండు టేబిలు కాన్ఫరెన్సు) లండను పట్టణము వెళ్లినపు డత్యంత శీతలముగా నుండు నా ప్రదేశమున ప్రత్యేకమైన నూలుబట్టలుగాని, ఉన్ని బట్టలుగాని ధరింపవేలేదు— శరీరమున నేయాచ్ఛాదన లేకుండ, నీ దేశమందున్నట్లే మోకాలుదిగని కొల్లాయి గుడ్డతో— దండముతో నా సభలకు హాజరైనాడు— ఆ దృశ్యమును శతావధాని చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రి గారిట్లు వర్ణించి నారు.

మ. మొదకుం గుంపటి లింగకాయ వలె నెమ్మిం దాల్పు పైగూడ ద
ద్దగ్గర లాడించు హిమాని పాల్పు నల లండన్ ప్రోలిలోగూడ నె
క్కుడు "డ్రెస్సున్" ధరియింపకుండ నృపు గన్గోనేగె గాంధీ మహా
త్ముడు తాద్వక్షక్షుల గేస్తులందు మన హిందూదేశమందుండిటే—

గాంధీ మహాత్ముడిట్లు కొల్లాయిగుడ్డతో మంచుగడ్డ కట్టిన ప్రదేశములో సర్యటించుట— ఆంగ్ల పరిపాలకులకు విదేశీవస్త్రధారణ

18. గుండ్రబల్ల సమావేశములు— ఈ పేరు సార్థకము ఈ సమావేశమువల్ల ఫలితము శూన్యము. అనగా 'గుండ్రసున్న'.

...హారమునీ ...దేశమునకు కెట్టి ...కలిగినదో స్పష్టపరచుటకే యని తెలియనగును ... విదేశ వ్యామోహము గురించి, భారతీయులు ... స్వాతంత్ర్యమును మరచినారో— ... కట్టు బడ్డవే ...వారో— ... భారతీయులకు— ... సందర్భమున— ... వస్త్రధారణ— ...ఆవశ్యకము— ఒక్క కంబళి మాత్రమున్నవాడను, భారతీయులు వస్త్రధారణ పాశ్చాత్యబంధమున గాక, ... సమున— నతి స్వల్పవ్యయముతో కూడినదని నిరూపించుటకే— ... గోచీయు కట్టినాడు. విదేశ వస్త్ర వ్యామోహము కల్గించి— భారత దేశ ద్రవ్యము నెంతగా ఆంగ్లేయులు హరించిరో— చేటు తెల్లము చేసినాడు—

మహాత్ముడు ఎందరు ఎదుట గోచీగుడ్డతో పర్యటించుట చూచి, అక్కడ వారందరు విగ్రాంతులైనారు— దొరసానులు బొమ్మలైనారు— వారు గాంధిమహాత్ముని లోగల దివ్యజ్యోతి నెట్లు చూడగలరు? ఈ సందర్భమున శ్రీ. శ్రీ. మున్నంగి శర్మ చెప్పిన పద్యము పై విషయములను వ్యక్తము చేయును.

సీ. "స్మట్సు" మున్నుగ నాంగ్ల సైనికులను శాంతి
    నుక్కడంచె నటె యీ "బక్కశెట్టి"
భారతీయులకు ముప్పదిమూడు కోట్లకు
    ప్రముఖుడె యీ "సబర్మతి ఫకీరు"
సంకెళ్లతోడనే స్వారాజ్య సంపద
    నెప్పించు నట్టె యీ "ఉప్పుదొంగ"
కొల్లాయిగుడ్డతో కోటి మనస్సుల
    కదిలించె నట్టె యీ ఖాదిజోగి."

గీ. అనుచు నినుజూచి తమలోన నాంగ్లవనిత
    లాడుకొని యుండ నోపుదు రంతె కాని
    ఏమెరుంగుదు రయ్య లోకైక మైన
    నీ మహాత్మ్యశక్తి గాంధిమహాత్మ!

సాహిత్య ప్రక్రియలు సమస్యాపూరణము

గాంధి సాహిత్యమున— సమస్యాపూరణము గూడ గలదు. క్రీ. శ. 1923 లో—

"ఇంకం గుంకుమ బొట్టు పెట్టకుము తన్వీఫాల భాగంబునన్" అను సమస్యను, 'సరస్వతి'19 అను మాసపత్రిక ప్రకటించి దానిని కవులను పూర్తి చేయగోరెను—ఆ కాలమున ప్రసిద్ధులందరు దానిని పూర్తి చేసిరి. కాని, దేశ కాలపాత్రానుగుణముగా, దానిని పూరించిన వారొక్కరే— ఆయన శ్రీ. శ్రీ. మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రి —(కవిగారు) ఆయన పూరణ మిది—

శా. "బింకంబుల్ పలుమార్లు పల్కి సభలన్ పేరొందు బల్ కొండికా నిశ్శంకం దానటు చేయ జాలకిటు దేశద్రోహియై ఖేదనం బంకె న్నీపతిపేరు మాపుకొనియెన్ చావన్న మేరున్నదే—
ఇంకం గుంకుమబొట్టు పెట్టకుము తన్వీ! ఫాల భాగంబునన్"

శ్రీ. శ్రీ. ప్రభాకరశాస్త్రిగారి సమస్యాపూరణములను సమీక్షించుచు సమస్యపూరించిన, ముప్పదిమంది కవులలో కవిగారిదే గణింప దగినదని యభిప్రాయము ప్రకటించినారు.

ఆ కాలమున ... దేశ ఉద్యమములో పాల్గొందురు, ... "... మెచ్చుదురు" ... ఉపన్యాస మిచ్చి ... కొందరు ... ప్రభుత్వమును ... వారు— కాని, ఇట్టి చేసిన వారిని కొందరిని ... కారాగృహమునకు పంపారే— ... కు ... వారు.

"శ్రీ ... ... ఉద్యమములో ... పడెను ... ... దేశద్రోహియైనాడు— అతడు, ... యున్న ఫలమేమి? ఇంక కుంకుమ బొట్టు పెట్టుకొనకుము" అన్న భావము— గాంధి మహోద్యమ ప్రచారకముగ నున్నది.

శ త క ము లు

గాంధిమహాత్ముడ స్వాతంత్ర్యోద్యమము ప్రారంభించిన మూడేండ్లకే ఆతడు అవతార పురుషుడుగా పరిగణితుడయ్యెను. దేవతాశతసూక్తుల వలె, మహాపురుషుల శత స్తోత్రముల వలె, గాంధీమహాత్ముని గూర్చి శతకములు వెలిసెను. వానిలో ప్రథమము—

గాంధీ శతకము (1924)

మంగిపూడి వెంకటశర్మ రచితము. ఈ శతకము, కైలాస వాసి కాశీనాదుని నాగేశ్వరరావుగారు 'భారతి' ప్రారంభించునపుడు—ప్రథమ సంచిక—(భారతి సం.1. సం 1. జనవరి 1924) లో ప్రారంభించి తరువాతి సంచికలో పూర్తి చేసిరి —

1924లో జాతీయ మహాజనసభ ఆంధ్రదేశమున కాకినాడలో జరిగినపుడు శ్రీ నాగేశ్వరరావు పంతులు గారు 'భారతి' ప్రథమ సంచిక గాంధీమహాత్ముని చిత్రముతో కూడ మూడువేల ప్రతు లచ్చు వేయించి—ఆ జాతీయ మహాసభలో పంచిపెట్టించిరి— 'భారతి' మనోహరాకారము— గాంధీమహాత్ముని ప్రశంసతో ప్రారంభము— ఈ రెండును దేశ సాహిత్యమునకు గాంధీ సాహిత్యమున ప్రథమ సోపానములై భారతి విశ్వాల యావద్భారత వర్షమునకు వెల్లడించినవి. ఇందుండి నాల్గు పద్యము లుదాహరించు చున్నాను—

క. నిరుపమ కల్యాణ గుణా
    భరణా! జనకాభ యోగి వందిత చరణా!
    పురుషార్థ భరిత చరితా!
    కరుణామృత పూరితాత్మ! గాంధి మహాత్మా!

క. నీవవతరించుటను నా
    ర్యావర్తము పూతమయ్యె వనిని తరించెన్
    శ్రీ వైశ్య కులము మెరసెను
    కావంబడె భరతమాత గాంధి మహాత్మా!

19. ఈ సరస్వతి పత్రికను ముక్త్యాల రాజావారైన శ్రీ వాసిరెడ్డి చంద్రమౌళీశ్వరప్రసాదు బహద్దరువారు ప్రచురించెడు వారు— ఈ పత్రికయందే శ్రీ. శ్రీ. ప్రభాకరశాస్త్రిగారు దుగ్గన వాసిచేతూపాఖ్యానము, తెనాలి రామలింగకవి ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర ముస్నగు ప్రాచీన కావ్యములను ప్రకటించిరి. ఈ పత్రిక ఎనిమిదేండ్లు మాత్రము ప్రకటితమైనది.

క. క్రూరులయి హింస జేసెడు
వారలఁ బ్రేమించునట్టి వ్రతమూనితి వా
కారణమునఁ గ్రీస్తందుర
గారవమున జనులు నిన్ను గాంధి మహాత్మా!

క. తెల్లనివారె ఘనులను
నల్లని వారెల్ల నీచ నరులను భావం
బెల్లనిరిమి దిగ్భ్రమంబగా
కల్లరి పనులకు మొదళ్ళ గాంధిమహాత్మా!

గాంధీ శతకము (1948)

ఈ శతకము స్వాతంత్ర్యానంతరము శ్రీ బయిరెడ్డి సుబ్రహ్మణ్యము గారిచే రచితమైనది. గాంధీ జీవితమును స్వభావోక్తులచే చిత్రించు శతకము—దీనిని శ్రీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి—పూతలపట్టు శ్రీరాములురెడ్డిగారలు ప్రశంసించిరి. మచ్చునకు నాల్గు పద్యములు.

క. కడు తీపగు నీనామము
దడవకఁ దమజీవితమున దప్పిన వారున్
పుడమి పయి వానలోనం
దడియని వారుండబోరు తథ్యము గాంధీ— (79)

క. గాంధీ భవనములాపై
గాంధీ వీధులును బడులు గాంధినగరముల్
గాంధీయుద్యానంబులు
గాంధి మయమయ్యె నీజగంబే గాంధి. (81)

క. నీవే లోకము లోకము
నీవేయను రీతి దెసలు నిండారంగా
నీ వాణి మాఱు మ్రోఁగెను
భావన సందేశమై శివంకర గాంధీ! (83)

క. విను వేయి వర్షములపై
బొనర పునర్జన్మ మెత్తి పూర్వ జ్ఞానం
బును గలిగి నీయశస్సులఁ
గను భాగ్యము కొరకుఁ గలలు గందును గాంధీ (107)

గాంధీ శతకము (1969)

ఇది మహాత్మాగాంధి శతజయంత్యుత్సవ సందర్భమున రచియింపబడినది. రచయిత శతవత్కవితా విశారదుడూ, శ్రీ కూరెళ్ల రామ నరసింగరావు—బాల్యమునుండి ప్రశస్త కవిత వెలయించి, 'రాధామోహము' "ఇందూ" "రామశతకము" మున్నగు కావ్యముల మూలమున నాంధ్ర సాహిత్యలోకమున కీర్తికెక్కినవాడు. గాంధి వాదమింపు, సరళముగా మాత్ర ప్రాయముగా [illegible] కందములలో వందింపబడినది. ఉదాహరణకు కొన్ని పద్యములు—

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] (9)

క. కత్తి, తుపాకిని, బాంబున్
చిత్త స్థైర్యంబు మించు క్షితి ననిచును లో
కోత్తరగతిఁ జూపితివో
యుత్తమగుణ! శాంతి సమరయోధా! గాంధీ. (12)

క. దారమె యాదారముగా
దారుణ పాశ్చాత్య బలముఁ దరిమితివి గదే
భారత భువి నుండి భవత్
భూరి మహిమ మరయగా నపూర్వము గాంధీ. (19)

క. ఉప్పును చేతిని బట్టుక
చప్పున మంత్రించినటుల శాత్రవ బలమున్
తెప్పల నెక్కించితివే
ఎప్పగిదిని నీదు ప్రజ్ఞ నెన్నెద గాంధీ. (20)

క. ఇండ్లను భూములను విడచి
పెండ్లికిఁ బోయెడి విధానఁ బోయిరి పౌరుల్
ఏండ్లు చెరసాలలోఁ గడ
గండ్లు పడగ నీదు వెన్క గ్రక్కున గాంధీ! (33)

క. మత, వర్ణ, రాష్ట్ర భాషా
స్థితి, కుల, భేదముల మఱచి సేవింపుఁడు సం
తతమున్ భారత భువి నని
స్తుతమతి, పల్కితివి నీవు. తొల్త నె గాంధీ! (39)

ఈ శతకమంతయు నిట్టి సులభ సుందర రచనతో నున్నది.

"కందము వ్రాసిన వాడే కవి" అన్నమాట సార్థక పరచినట్లుగా, గాంధిమహాత్ముని గూర్చిన శతకములు మూడును కందములలో రచియింప బడుట యెంతయు సముచితముగా నున్నది— పై శతకముల లోని పద్యములు, బడులలో పాఠశాలలలో, పాఠ్యగ్రంథములలో ప్రచారముగాంచ దగియున్నవి— నేటి పఠనీయ గ్రంథరచయితలు దీనిని గుర్తింతురు గాక!

నాటకములు

క్రీ. శ. 1920 లో గాంధీ మహాత్ముడు సహాయనిరాకరణోద్యమమును ప్రారంభించిన నాటినుండి, మాతృదేశమునకు సర్వము త్యాగము చేయవలెనను దీక్ష కొరకు, స్వరాజ్య సంపాదన కొరకు తెలుగు దేశమున ప్రచారమునకై రచితములైన వానిలో నాటకములు ప్రధానములు.

పూర్తిగా రాజకీయ సంబంధము గలవియై, సమకాలికములైన ఆంగ్ల పాలకుల దురంతములనే కాక, ప్రజలు నాయకులు ప్రదర్శించిన ప్రశంసనీయ స్వార్థత్యాగము లను సామాన్య ప్రజానీకమునకు ప్రత్యక్షముగా చూపి, వారిని స్వాతంత్ర్య సమరమునందు పాల్గొనజేయుటకు నా దినములలో నాటకముల కన్న మంచి సాధన వేరే లేదని చెప్పవచ్చును.

దేశమునగాని సంఘమునగాని ప్రజలకు శోచనీయములగు సమస్యలు [illegible] పూర్వము రాజుల కాలములలో [illegible], నాటకముల [illegible] [illegible] [illegible] సందర్భ

శమును కలిగించుటకు కవి తోడ్పడినవనియు మనకు కొన్ని యుదాహరణలు గలవు.

క్రీ. శ. 16వ శతాబ్దిలో రాజకీయములైన పన్నులను చెల్లింప వలసిన వారు చెల్లింపనప్పుడు రాజుగారి అధికారులు అట్టి వారి స్త్రీల స్తనములకు చిరతలు పట్టించి బాధపెట్టి పన్నులు వసూలు చేసెడి వారు.

ఇట్టి ఘోర కార్యము నాపుటకు కూచిపూడి భాగవతులు నాట్య ప్రదర్శనము గావించి స్త్రీల స్తనములకు చిరతలు పట్టించిరి. ఆ ప్రదర్శనమునకు విచ్చేసిన విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశ్వరుడు వీర వెంకటపతి రాయలు తత్క్షణమే— స్త్రీలను హింసించి పన్నులు వసూలు చేయు పద్ధతిని రద్దుపరచి, శాసనము చేసెను.[20]

తంజావూరి మహారాష్ట్ర రాజులు పాలనమున దేవాలయములలో పూజారులు, పూజాదికములు సక్రమముగా నిర్వర్తించక పోవుట దేవాలయ ద్రవ్యమును దొంగిలించుట చేసెడి వారు. వారిని శిక్షించిన లాభములేదని తెలిసి, 'శహాజీ మహారాజు మూడు నాటకములు వ్రాసి, వానిని ప్రదర్శింపజేసి ప్రజలందరకు పూజారులు చేయు అక్రమ చేష్టలను బయటపెట్టగానే, పూజారులు సిగ్గుపడి— ఆనాటి నుండి దేవాలయ సంబంధమైన పనులన్నియు సక్రమముగా నెరవేర్చు చుండిరి—

స్వాతంత్ర్య సమర ప్రారంభమున నాటకముల మూలమున నమోఘమైన ప్రచారము గావించి, గాంధీ మహోద్యమము ప్రజల హృదయములలో గాఢముగా నాటుకొన జేసిన కవులలో "రాజకీయ నాటక, వాల్మీకి"—

శ్రీ దామరాజు పుండరీకాక్షుడు

గారగ్రగణ్యులు— (జ. 1898). 1921—1922 ప్రాంతములలో వీరి గాంధీ విజయము, గాంధీ మహోదయము, పాంచాల పరాభవము అను నాటకము లానాడు— దేశ మంతటను మహత్తర సంచలనము చైతన్యము గలిగించినవి—

రాజకీయ నాటకములను రచించుటకు కేవలము ఉత్సాహము దేశభక్తియేగాక, ప్రజల గుండెలను కదిలించుటకు తగిన— పాండిత్యము కవితాశక్తియును నవి కుండవలెను. శ్రీ పుండరీకాక్షుడు గారి యందీ లక్షణములు పూర్తిగా మూర్తీభవించినవి — గ్రంథకర్తలే యా నాటకము లాడించుటచేత నవి విశేష ప్రచారము నందినవి.

గాంధి విజయము లేక నవయుగము అను నాటకము తొలి కూర్పు ఏప్రియలు 1921 లో వెలువడినది— రెండు మూడు నెలలలో ఆ తొలి కూర్పు ప్రతులన్నియు నమ్ముడు పోయినవి— తిరిగి అక్టోబరు 1921 లోనే మరియొక ముద్రణ వేయించ వలసి వచ్చినదనినచో దీని వ్యాప్తి యూహింపవచ్చును.

ఈ నాటకము నాందిలోనే మహాత్ముని నమస్కరించు నీ క్రింది పద్యము తెలుగు రాజకీయ సాహిత్యమున శాశ్వత స్థానము సంపాదించుకొన్నది.

ఉ. కత్తులులేవు, శూలములు, గాండివమున్ మొదలైనవెల్ల నో రెత్తి ప్రచండ వాక్పటిమ నేసియుఁ జూడడు, వైరిమీద దం
డెత్తఁగ నేరలేదు, పరిహాసము కాయము, కోప తావములో
బొత్తుగ సున్న, అట్టి ఘనమూర్తి మహాబలశాలి గాంధి చే
యెత్తి నమస్కరింతి. స్మరియించెద నెప్డు స్వరాజ్యసిద్ధికిన్.

ఆనాడు ప్రభుత్వము వారిట్టి రాజకీయ నాటకముల నరికట్టుటకు ఈ క్రింది మదిరార విధానము నవలంబించిరి.

1. నిషేధాజ్ఞలు.
2. ముద్రణప్రతులు వశపరచుకొని తగుల బెట్టుట
3. నాటకముల వేషధారులను నిర్బంధించుట.
4. నాటక ప్రదర్శనమునకు ప్రత్యక్షముగా తోడ్పడిన వారిని నిర్బంధించుట.
5. పరోక్షముగా తోడ్పడిన వారిని తెలుసుకొని—అధికారపూర్వకముగా ఉత్తరువులు జారీ చేయుట

ఇట్లెన్నడు పథకము లాంగ్ల ప్రభుత్వము వారు త్రొక్కినను— దామరాజు వారి నాటకములు మాత్రమా పథకముల కతీతములై నిలిచినవి.

దామరాజు వారి నాటకములను, ప్రభుత్వమువారు తక్కిన నాటకముల వలెనె నిషేధపుటుత్తరు లిచ్చుటకు పరీక్షింప జేసిరి— కాని— అట్టి నిషేధాజ్ఞ లిచ్చుటకు బాహాటముగా నందు, రాజద్రోహ విషయకములు లేనేలేవు— పైకి రాజద్రోహము అను భావము కనబడకుండా, భారత స్వాతంత్ర్య సమరమునకు పురికొల్పు వ్యంగ్య ధోరణిలో నున్నవా నాటకములు. అందుచేత రాష్ట్ర ప్రభుత్వమువారు, రాజప్రతినిధికి విషయము తెలియజేసిరి— ఆంగ్ల పరిపాలకులు రాజ్యతంత్రజ్ఞులు— వారు గ్రంథకర్తకు ధనాశ చూపిన యిట్టి రచనలిక చేయుట మానుకొనువని తలంచి—

"గాంధీ స్తోత్రము నాటకముమండి
తొలగించిన పది వేల రూపాయిల
పారితోషిక మిచ్చెదము"

అని ఆశపెట్టిరి— కాని స్వార్థత్యాగ ధనులగు పుండరీకాక్షుడుగారు— పదివేల రూపాయిల పారితోషికమును తిరస్కరించి వారికిట్లు బదులు చెప్పిరి—

"గాంధి లేకుండ సాగదు కలము నాకు"

ఇట్టి యున్నతాదర్శముతో నాటక రచన సాగించిన ధన్యులు— దామరాజు వారు—

పాంచాల పరాభవము—

స్వరాజ్యోద్యమము—పంజాబు దురంతములతో ప్రారంభమైనది. మహాభారత కాలమున పాంచాలియైన ద్రౌపదికి నిండు సభలో వస్త్రాపహరణము జరుగుట. కౌరవులు దాని మూలముగా ధ్వంసమగుట—అను విషయము నీ కాలమున పాంచాదేశము (పంజాబు)న జరిగిన దురంతములతో సరిపోవుటచే, నాటకీకరణమున కీ యితివృత్తము చక్కగా కుదురుకొనినది— ఈ దురంతములకు కారకుడు

---

20. చూడుడు నా ఆంగ్ల వ్యాసము. Telugu Country— A Land of Dance Romance. నాట్యకళ— 1 సం. 4 సంచిక. (1960)

"స్వైకేలు ఒడ్వాయరు" పుండరీకాక్షుడుగారి యుదంతమునే—పాంచాల పరాభవము. ఆ నాటకములో రచించిన ధుయ్య, 'ఒడ్వాయరు' డయ రాసురుడైనాడు. నాటకము ప్రదర్శింపబుచున్నంతసేపు ప్రజలు పంజాబు మారణకముజా ప్రత్యక్షముగ చూచినట్లు భావించి, ఉద్రిక్తులయ్యెడివారు— ఇది నాయనుభవము.

ప్రభుత్వమువారు నిషేధించినను తా 20.10.1921దిని విశాఖపట్టణమున హింమాపదక మందిరమున కెదురుగానున్న నాటక శాలలో నాడితిమి— అప్పుడు ఒన్నొక్కని మాత్రమే విడిచిపెట్టి తక్కిన నారందరిని నిర్బంధించిరి.

"పాలకు లాంక్ష వెల్టినను స్మైపయు నారోపరించుకార్యముల్
చాల నెజెంగియున్ దుదకు లక్ష్యముసేయక నాడి నాము పాం
చాల పరాభవం బనెడునాటకముండతి చైదు చేసియున్
పాలకు లేమొకో విడిచి పైచిరి నన్ను నకారణంబుగన్"

ఈ నాటకమున—నాటి రాజకీయ విషయములు—డయర్ పరిపాలన శ్రీకృష్ణ జన్మస్థాన వర్ణన— అమృతసర్ కాంగ్రెసు వివరములు—అచ్చు గుద్దినట్లు వర్ణితములగుటచేత. ఆంగ్ల దేశపు పార్లమెంటులో కూడ అలజడి కలుగజేసినది.21

వీరి యితర నాటకములు—రెండును కూడ మేమాడితిమి.

రాజకీయ నాటక సాహిత్యమున పుండరీకాక్షుడుగారు ప్రథమ తీర్థము—వారి నాటకముల మూలముననే ప్రారంభ సంవత్సరములలో మహాత్ముని యుద్యమము తెలుగు దేశమున స్థిరముగా నాటుకొనిన దనుట నతిశయోక్తి యే మాత్రములేదు.

ఆక్షయ్యంబగు దేశభక్తియు మహోదాత్తత్యాగ శీలంబులున్
సాక్షాత్కారముగాగ నాటకములన్ సంధించి యాడించి దా
వక్షీణంబగు కీర్తిగన్న కవితా వ్యాహారు శ్రీ పుండరీ
కాక్షున్ సన్నుతి జేతు నెంతయు ఘనుండౌ దామరా జాన్వ
యున్.

మొసలికంటి హనుమంతరావు

(1888—1948).

హనుమంతరావుగారి శివాజీ విజయము ఆ కాలమున నసగా క్రీ. శ. 1921 మాతృదేశ భక్తిని—దేశదాస్యము నున్మూలింప జేయు మత్సాహము. ధైర్యము వ్యాప్తి చేసిన నాటకము— ఇందలి గద్య పద్యము లన్నియు నుదాత్తములు: గంభీరములు.

శ్రీనాథ మహాకవి, నాడు—

'తల్లీ కన్నడరాజ్యలక్ష్మి దయలేదా నేను శ్రీనాథుడన్'

అన్న పాదము ననుకరించుచు—హనుమంతరావుగారు—

"తల్లీ భారత రాజ్యలక్ష్మి" అనుమకుటముతో 7 పద్యములు రచించిరి.

"పుల్లాంభోరుహ జాలసంభృత మహాంభోజా కరంబై, రమా వాల్లభ్యంబును, సర్వలోక వినుత ప్రఖ్యాతమై యుండినే
డెల్లంబోవగ దాసినై, పతితనై, హీనాత్మనై యుంటి నో
తల్లీ భారత రాజ్యలక్ష్మి యెపుడీ దాస్యంబు చేకూరెనో,"

"మొల్లంబై చను నాహితవగుణ ప్రోద్భూత సంరంభమున్
పొల్లై పోగా లేను యెట్టి పంటని ప్రసేవ పోలేదు, నా
మన్నత్వంబును, నాత్మశక్తియు, మోహాన్మాదంబునుబ్జాప నో
తల్లీ! భారత రాజ్యలక్ష్మి తగు సత్కాలంబు రాదయ్యెడిన్.

ఈనాటకమును మేము—21.12.1921 లో ప్రదర్శించినాము.

నాటకము ముద్రితము కాకుండగనే—మేము ఆడితిమి. అప్పుడు నాటక కర్తను నిట్లభినందించితిని.

కేవల దేశభక్తి పులకింపగ జేసెడు నట్టి "శ్రీ శివా
జీ విజయంబు సత్కవన సిద్ధిగ నూని, హనుమంతరావు ము
ఖ్యావసరంబుగా మొసలికంటి కులుండది వ్రాసె, దానితో
చేవయు, ప్రద్యోతమును చేకురెనెంత మహోద్యమంబుకున్.22

ఆనాటకము నాడుటకు ముందుగా నట్టి మకుటముతోనే ఒక పద్యము కావలసి వచ్చినది. కాని కవిగారు విజయనగరమున నుండుట చేతను, నాటకమాడు స్థలము విశాఖపట్టణముగావున— వారికి వ్రాసి పద్యము తెప్పించుట యాలస్యమగును గాన నేను వెంటనే యామకుటముతో పద్యము నిట్లు వ్రాసి పఠింప జేసితిని.

శా. ఉల్లంబుల్ తవ దాస్యమోక్షణకునై యుగ్రాత లాగంగ నే
డెల్లన్ గాంతినిరోధ రూపమగు లోకైకోద్యమ వ్యాప్తి సం
ధిలం జేసి సభంత భారతము గాంధి నేత మున్ముందు నో
తల్లీ! భారత రాజ్యలక్ష్మి యిక స్వాతంత్ర్యంబు సిద్ధింపదే.22—

శ్రీ పాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి

(1866—1961)

ఆంధ్ర వ్యాసులని యశముగాంచి, ద్విశతాధిక గ్రంధకర్తలైన శ్రీ పాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు రాజకీయ నాటకరచయితలుగా కూడ పేరెక్కిన వారు—వీరు.

1. తిలకు మహారాజనాటకము— (1921)
2. గాంధీ విజయధ్వజనాటకము (1924).
3. స్వరాజ్యోదయము. (1947),

అను మూడు నాటకములు రచించినారు—

మొదటిది తిలకు నిర్యాణమున దేశమర్పించిన నివాళాంజలి— ఇందు నటి "సుజలాం సుఫలాం" అను వందేమాతర గీతముతో ప్రవే

21. తెలుగు నాటక వికాసము-డాక్టరు పోణంగి శ్రీరామ అప్పారావు, నూతన ప్రయోగములు నాటకములు. పుట 345—348.

22. 1921 లోనే పాఠశాలా బహిష్కారము గావించిన విద్యార్థులలో ప్రథములు, విశాఖపట్టణము వైద్య పాఠశాల (అప్పటికి వైద్య కళాశాలలేదు) విద్యార్థులు. ఆ విద్యార్థులే బదిమందికి పోషణ జరుగవలసి వచ్చెను. విశాఖ పట్టణమున "బుచ్చి గాంధి"వసంత రావు బుచ్చి సుందరరావు, కవిగారు వారి కొరకు నాటకము లాడించి, ధనము ప్రోగుచేసి. ఉద్యమము సజీవముగా నిల్పిరి.

23. నా నాటకానుభవముల చరిత్ర. సమయము వచ్చినప్పుడు వివరింతును—1918 నుండి 1922 వరకు 'విశాఖపట్టణమున నేను పాత్ర ధరించని నాటకమే, ఆడబడలేదు.

కించుట గమనింపదగినది. [illegible] సంతముండు [illegible] దాంత నాటకమిది—[illegible] ప్రారంభమునుండి 1924 [illegible] విజయములు వర్ణితములు—[illegible] కవితమైనది—నాటకము, [illegible] బడలేదు—[illegible] శిల్పి [illegible] శక్యమునైనను ప్రశ్న[illegible]

సాహిత్య దృష్టితో చూచిన—[illegible] నాటకములు [illegible] ప్రయోజనము గలవిగా [illegible] ఆంధ్ర నాటక వాఙ్మయమున [illegible]—

క్రీ. శ. 1960. [illegible] క్రీ. శ. 1921 నుండి—1960 వరకు [illegible] నాటికల పట్టిక రెండవ [illegible]

[illegible]—ఆత్మకథ

[illegible] ప్రథమముగా [illegible] [illegible] ఆత్మకథ. [illegible] ఆత్మ ప్రతిఫలించు[illegible] దివ్య [illegible] హృదయ [illegible] శాంతి మార్గమున [illegible] ఆత్మ కథ [illegible]—ఆకాశ [illegible] ప్రసారము చేయ [illegible] విస్మృత [illegible] ప్రశ్నించ [illegible]

ఆత్మకథ - ఆంధ్ర గ్రంథమాల

ఈ ఆత్మకథను— ఆంధ్రగ్రంథమాల మూలమున యావదాంధ్రదేశమున ప్రచారమగుటకు కారణ భూతులు, కైలాసవాసి కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులు గారు. ఆంగ్ల మూలమున నీకథ అయిదు భాగములుగా నున్నది— ఆంధ్ర భాషలో పాఠకలోకమున కనుకూలముగ నుండునట్లు, శ్రీ పంతులు గారు—దీనిని రెండు సంపుటములుగా ప్రకటించిరి ప్రథమ సంపుటమున మొదటి మూడు భాగములును ద్వితీయ సంపుటమున—నాలుగైదు భాగములును గలవు—ద్వితీయ సంపుటమున—రెండు భాగములలో 90 విషయములు గలవు.

నన్నయ భట్టారకుడు మహాభారత మాహాత్మ్యస్వరూపము నిట్లు విశదీకరించి నాడు—

సీ. ధర్మ తత్త్వజ్ఞులు ధర్మ శాస్త్రంబని
యధ్యాత్మ విదులు వేదాంత మనియు.
నీతి విచక్షణుల్ నీతి శాస్త్రంబని
కవివృషభులు మహా కావ్యమనియు
లాక్షణికులు సర్వలక్ష్య సంగ్రహమని
యైతిహాసికు లితిహాసమనియు
పరమ పౌరాణికుల్ బహుపురాణ సముచ్చ
యంబని మహిగొనియాడు చుండ" (ఆది.1.32)

వేదవ్యాసుడు—భారతమును రచించెను. ఈ పద్యమునందలి భారత లక్షణము లన్నియు ఆత్మకథకు సరిపోవును.24 ఆ భారతము ద్వాపర యుగాంతమందలిది. ఇది కలియుగమున నవ భారతము—

ఇందలి రచనా రీతి కొక యుదాహరణ—
పూర్ణాహుతి—(387 పుట).

సత్యముకంటె వేరుగ పరమేశ్వరుడొకడున్నాడని నాకనుభవము లేదు. సత్యమున కహింసయే రాజమార్గమని యీ గ్రంథము నందలి ప్రతి పుటయు జెప్ప జాలనియెడల నాయీ ప్రయత్నమంతయు వ్యర్థమని తలంతును. నా ప్రయత్నమంతయు వ్యర్థమైనను నా సిద్ధాంతము వ్యర్థము కాదు. ఇంతకును నాయహింస సత్యమైనను అపక్వముగనే, అపూర్ణముగనే యున్నది. కావున నాకనుగొన గలిగిన దా సత్యసూర్యునిలో నొక కిరణమే".

ఇది మహా భారతములోని "ఉపవాస వ్రతము కంటె వేరు తపము లేదు. వ్రతమనగా మేని ప్రవసన్నదనము నిపుణ చేతగాదు. సత్యము నహింసయు గాని" అన్న మాటలను తలపించు చున్నది. ఈ సంపుటమునకు అకారాది పదసూచిక గలదు."

రాజకీయ పత్రికలు

ఆంగ్లపాలకుల చర్యలను తీవ్రముగా ఖండించుచు పత్రికల మూలమున ప్రజా సామాన్యమునకు ప్రభుత్వాధికార విధానమును దెలిపి వారిలో రాజకీయ చైతన్యము కలిగించిన కీర్తి లోకమాన్య విద—తిలకు మహాశయుడు, మహారాష్ట్ర దేశమున—కేసరి మరాటాపత్రికలు స్థాపించి, వానిమూలమున—మహారాష్ట్ర ప్రజానీకములో రాజకీయముగా నద్భుత సంచలనము గలిగించినాడు. ఆకాలమున—(1907—1912) ఈ రెండు పత్రికలకు నొక్కొక్క దానికిరువది వేల మంది చందా దారులుండిరన్నచో వీనివ్యాప్తి గమనింప నగును. తిలకు ఆదర్శమును గొని తెలుగుదేశమున రాజకీయ పత్రికను ప్రథమముగా స్థాపించిన యశస్సు గాడిచెర్ల హరి సర్వోత్తమ రావు గారిది.

"స్వ రా జ్య"

వందేమాతరోద్యమములో పాల్గొన గాడిచెర్ల హరిసర్వోత్తమ రావు ఆయన సహోద్యోగి—బోడి నారాయణరావు— విజయవాడలో "స్వరాజ్య" అను రాజకీయ వారపత్రిక స్థాపించిరి. అందలి వ్యాసములు యువకుల రక్తము నుడుకెత్తించెడివి—నిర్భయముగా ప్రభుత్వ చర్యలందు విమర్శింప బడుచుండెడివి— ఆంగ్లపాలకులకు బహిరంగముగా వ్రాసిన, ఒక వ్యాసలేఖ మూలమున—రాజద్రోహము క్రింద హరి సర్వోత్తమ రావు—మూడేండ్లు కారాగారశిక్ష ననుభవించెను. ఆ కాలమున ఆయన సహోద్యోగి నారాయణరావు దానిని నడుపుచుండెడి వాడు—హరి సర్వోత్తమ రావు మరికొంతకాలము దీనిని నడిపెను.

హరి సర్వోత్తమరావు—ఆంధ్రపత్రిక

హరిసర్వోత్తమ రావు గొప్ప దేశభక్తుడే గాక మంచి విద్వత్తు గలవాడు—ఆకారణము చేతనే—కైలాసవాసి కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులు గారు చెన్నపట్టణమున—1914 లో ఆంధ్ర పత్రిక దినపత్రిక ప్రారంభించినప్పుడు, దానికి సంపాదకునిగా నియమించిరి—ఆయన కొన్ని సంవత్సరములు సంపాదకుడుగా నుండి ఆంధ్ర పత్రిక కొక ప్రత్యేక విశిష్టత ప్రతిపాదించినాడు వారి తరువాతి సంపాదకులగు శివరామకృష్ణారావు—చల్లా శేషగిరిరావు గారలకు హరి సర్వోత్తమ రావే వరవడి.

కాంగ్రెసు

గాంధీమహాత్ముని అసహాయోద్యమము ప్రారంభముకాగానే, కాంగ్రెసు పత్రిక రాజమహేంద్రవరమున ముద్దూరి అన్నపూర్ణయ్య సంపాదకత్వమున—1921 ఏప్రియలు నెలనుండి ప్రతి వారము వెలువడు చుండెడిది. ఈ పత్రికలో వ్యాసము లన్నియు నప్పటి సహాయ నిరాకరణోద్యమమున, పాఠశాలా బహిష్కారము గావించిన, యువకులచే రచితములగు చుండి ప్రజానీకమునకు ప్రభుత్వపు దుశ్చర్యలను —అద్దములో చూపినట్లు చూపుచుండెడివి— దీని ప్రారంభదినముల లోనే— సంపాదకులగు అన్నపూర్ణయ్యగారి వ్యాసమునకు రాజద్రోహము క్రింద ఒకటిన్నర సంవత్సరములు కారాగార శిక్ష విధింప బడినది— అయినను పత్రిక నడచు చుండెడిది.

1924—25 లోనీ పత్రిక అన్నపూర్ణయ్య గారిచేతను క్రొవ్విడి లింగరాజు గారి చేతను నడుపబడు చుండెడిది. 1925లో సీతానగర మున గౌతమీ సత్యాగ్రహాశ్రమమువారు దీనిని ప్రచురణ చేసిరి—

24. ఈ యభిప్రాయము "ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక—ప్రజోత్పత్తి, శ్రావణ భాద్రపద పత్రిక— (జూలై —ఆగస్టు—1931)లో పత్రికా సంపాదకులు కీ. శే. జయంతి రామయ్య పంతులుగారు ప్రకటించినారు—

1925—29 సంవత్సరములలో—ఈ పత్రికయందు—1857 వ సంవత్సరమున సిపాయీల విప్లవ చరిత్ర యేగాక—బంగాళాదేశమున, పంజాబుదేశమున—భయంకర విప్లవ కారుల చరిత్రలు అన్నియు ప్రకటితములగు చుండెడివి—అందువలన—యువకులందరును ఈ పత్రికను అత్యంతాసక్తితో చదివెడి వారు—.

1929 లో—అన్నపూర్ణయ్య గారి పత్రికలో "చిచ్చరపిడుగు" అను వ్యాసము ప్రకటించిరి— అది ప్రభుత్వము వారికి పిడుగు గానే యుండెను—దీనికై అన్నపూర్ణయ్యగారు రెండున్నర సంవత్సరములు కఠిన కారాగార శిక్ష ననుభవించిరి—

అసహాయోద్యమ కాలమున అఖండమైన సేవచేసిన ఈ పత్రిక—1932 వరకు పదునొకండేండ్లు నడచినది—

1931 వ సంవత్సరమున—అప్పటి సంపాదకులగు క్రొవ్విడి లింగరాజుగారు "వీరబలి" అను వ్యాసము ప్రకటించిరి— ఇది, లాహోరు కుట్ర సందర్భమున ఉరి తీయబడిన భగత్‌సింగు, అతని యిద్దరి అనుచరుల వృత్తాంతమును వివరించునది. ప్రభుత్వమువారు లింగరాజు గారికి వ్యాసము ప్రకటించినందులకు—రెండున్నర సంవత్సరములు కఠిన శిక్ష విధించిరి. 1932లో ప్రభుత్వమువారు ఆశ్రమముపై దాడి చేసి సర్వస్వము దోచుకొనిరి. భారత వర్షమున సంపాదకులలో నెవరో ఒకరు కారాగారమున నున్నను, సక్రమముగా నడచిన పత్రికయని గౌరవము గడించినది కాంగ్రెసు పత్రిక——

సత్యాగ్రహి

అసమాన స్వాతంత్ర్య సమర వీరులైన ఆత్మకూరి గోవిందాచార్యులవారు పత్రికను నడుపు చుండెడివారు. ప్రభుత్వ చర్యలను ఖండించుటలో, ఏ పత్రిక కేవిధమునను తీసిపోవునదికాదు. అపైని గోవిందాచార్యులు గారు గొప్ప రచయితలగుటచే, నిందలి వ్యాసములు ప్రజానీకము నుత్తేజితులుగ జేసెడివి. ఈ పత్రికనడుపు చున్నంత కాలము ఎప్పుడు ప్రభుత్వమువారు కారాగారమునకు పంపుదురో యని గోవిందాచార్యులవారు ప్రతిదినమూ నిరీక్షించు చుండెడివారు— 1931వ సంవత్సరమున— వారి స్వంతముద్రాక్షరశాల, సత్యాగ్రహి పత్రికా పరికరములు—అన్ని ప్రభుత్వము వారుస్వాధీనము చేసికొనిరి—

1922 లో ఆరక్షకశాఖ (పోలీసు) వారి లాఠీలకు గురియై శల్యావశిష్టులైన గోవిందాచార్యుల వారి చిత్రము క్రీ. శ. 1922 ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచికలో గలదు.

స్వాతంత్ర సమర మహావీరులైన గోవిందాచార్యులవారు నేడు కవితా సాహితీవీరులై, శ్రీమద్రామాయణ మహా కావ్యమును రచించి యున్నారు—గోవింద రామాయణమని—అకృతి పేరు. ఆధునిక కావ్య సాహిత్యమున—గాంధీ గారిని గురువుగా పేర్కొని భక్తి ప్రపత్తిని దెలిపిన వారు గోవిందాచార్యులుగా రొక్కరే—

గీ. రామ భక్తుండు సత్య పరాక్రముండు
ధార్మికుడు గాని పంతత ధార్మికుండు
భారతీయ స్వరాజ్య సంపాదకుడు
గాంధి గురునెంచి హృత్పద్మ [illegible]

అనాటి కాంగ్రెసు పత్రిక ప్రతులు మనకు లభ్యము గాకున్నను గోవిందాచార్యులవారు ప్రకటించిన "సత్యాగ్రహి" పత్రికా సంపుటములు భద్రముగా నున్నవి— ఆనాటి సహాయ నిరాకరణోద్యమ చరిత్ర తెలిసికొనుటకీ పత్రిక అత్యంతసహాయము నొసర్చును— గ్రంథ విస్తర భీతిచే వాని నుండి భాగము నుదాహరింప లేదు.

మహాత్ముని ఆంధ్రదేశ పర్యటన— స్మరణీయ సంఘటనలు

మహాత్ముడు విజయనగరము కస్తూరిబా దేవితో వచ్చినాడు. వారితో నేను, "మహాత్మునకు స్వదేశ వస్త్రముల ధరించ వారిపై గౌరవముగదా. అందువలన—మన పురములో నున్న విజాపురపు అనంత రావుగారివద్దకు తీసికొని వెళదాము" అని సూచించినాను. వారూ అంగీకరించినారు.

విజాపురపు అనంతరావు సంపన్న గృహస్థుడు. మాధ్వ మతస్థుడు. ఆయన నూలు బట్ట కట్టిన విదేశ వస్త్రము ధరింపవలసి వచ్చునేమో, అని పూర్తిగ దానిని విడిచిపెట్టి, ఎల్లప్పుడూ పట్టు బట్టలనే కట్టుకొనెడు వాడు. దైనందిన కృత్యములు కవియే వాడెడి వాడు. అందువలన కొందరాయనను ఆంగ్లభాషలో సిల్కువర్మ్ (Silk Worm) పట్టు పురుగు అనెడివారు. గాంధీ మహాత్ముడు విదేశ వస్త్ర బహిష్కారోద్యమము ప్రవేశపెట్టుటకు నాలుగు దశాబ్దులముందు గానే ఆయన విదేశ వస్త్ర బహిష్కరణము గావించినాడు. ఇది విజయనగరములో నిప్పటికి రెండు తరముల క్రిందటి వారందరకు సుపరిచితమైన విషయము.

మా కోరికపై మహాత్ముడు, కస్తూరిబాతో గూడ అనంతరావు పంతులుగారింటికి వచ్చినాడు. అనంతరావుగారు స్ఫురద్రూపి. ఆ పట్టు బట్టలతో, ఆయన ఆకారము, ఆకర్షణీయముగా నుండెను. అనంతరావు పంతులుగారి భార్య కూడ ఆయన ప్రక్కనుండెను. ఆయనను చూడగానే గాంధి మహాత్ముడా దంపతులకు పాదాభి వందనము చేసినాడు.

మహాత్ముడట్లు నమస్కరించుట మా కత్యాశ్చర్యము గలిగినది. ఏలయనగా ఆయన ఎవ్వరికీ నమస్కరించినట్లుగా నంతకుముందాయనను గూర్చి వ్రాసిన వారెవ్వరును వ్రాయలేదు.[25]

అనంతరావుగారు గాంధీ మహాత్ముని ఆశీర్వదించి (అప్పటి కాయన గాంధీకన్న చాలా పెద్దవాడు) మహాత్ముడు అనంతరావు గారిని తన కన్న ముందుగా విదేశ వస్త్ర బహిష్కార మొనరించినందుల కెంతో సంతోషించి, ఈనాడు విదేశ వస్త్ర బహిష్కార మొనర్చినవా రున్నారని నాకు దృష్టాంతము చూపుటకు వీలైనది—అని అభినందించినాడు.

25. గాంధీ మహాత్ముడెన్నడును తన పాదములు నితరులను తాకే

అనంతరావుగారు "నేను ధనవంతుడను కాబట్టి సాధ్యమైనది. కాని పేదవారైన ప్రజలకు సాధ్యము కాదు. అయినను ధనవంతులందరును విదేశ వస్త్ర బహిష్కారము నాచరించినచో ఈ కష్టములు సఫలమగునని తెలిపె వాడు. తన భార్యను చూపి ఆమె నాటి నుండి ఎప్పుడు విదేశ వస్త్రములు నెరుగదని తనవలెనే పల్లె బట్టలనే కట్టునని చెప్పినాడు. గాంధీ దంపతులా దంపతులకు పునః ప్రణామము లాచరించిరి.

ఆ. వె. గాంధి యుద్యమంబునకు సహాయ మొసంగ
పొందుగా స్వదేశమునకు నిచ్చి
వస్త్రములను ధరింప వాడును నాపుచు
ఆ మహాత్మ జోతలందె కొనియె.

సీ. శ్రీవిజాపుర వంశవారిధి సుధాంశు
డైన యా యనంతాఖ్య రాయ గ్రణియును
పతని భార్య స్వదేశీయ వ్రతము దాల్చి
వర్ధి యాదర్శ కంబయ్యె నందరకును.

అని కవులా సందర్భమును పొగిడినారు.

వేషముతో భాష—మార్పు—హిందీ భాష

పాశ్చాత్య వేషము బహిష్కరించినట్లే పాశ్చాత్య భాషను సాధ్యమైనంతవరకు బహిష్కరింపవలసినదని గాంధీ ఆదేశము. ఆత డందులకే భారతీయులందరు నేకమగుటకు హిందీ భాష నేర్వవలయునని తన సిద్ధాంతములలో నొకటిగ ప్రకటించినాడు. ఒక శతాబ్దికి పైగా భారత దేశమును సమస్త వ్యవస్థలలోను పెనుకొనిపోయిన ఆంగ్లభాషను నొక్కసారిగ విసర్జించుటకు వీలు కాదని అతనికి తెలియును. కాని మనకు స్వాతంత్ర్యము వచ్చిన వెనుక మనము మన భాషలో వ్యవహరించుకొనుటకు సమర్థులము కావలెనన్న యుద్దేశముతో నాతడు భారత వర్షమున హెచ్చు ప్రజానీకము వాడుచున్న హిందీ భాష అన్ని ప్రాంతములవారును క్రమముగ నేర్చుకొనవలయునని ప్రబోధించి వాడు. గాంధీ మహాత్ముడు తాను పర్యటనము చేసిన ప్రాంతములం దన్నిచోట్ల హిందీ భాషా ప్రాధాన్యమును గురించి చెప్పుచుండెడి వాడు. అట్లే విజయనగరమున విజాపురపువారి యింటవద్దకు వచ్చినప్పుడు "ఇక్కడ ఎవ్వరైన నేను హిందీ మాట్లాడిన—తిరిగి నాతో హిందీ మాట్లాడగల్గిన వారెవ్వరైన నున్నారా" అని గాంధి అడిగెను. అప్పు డచ్చటివారు, మా తండ్రిగారైన నిడుదవోలు సుందరం పంతుల వారికి హిందీ వచ్చునని చెప్పగా వారిని తీసుకొనిరమ్మని మహాత్ము డాదేశించినాడు. ఆయన వచ్చి గాంధిగారితో నసర్గళముగా హిందీలో ప్రసంగించుటయేగాక హిందీ భాషా ప్రాశస్త్యమును గూర్చి నిట్లాశువుగా పద్యములను చెప్పినారు.

హిందీ ప్రశస్తి

శా. హిందూ రాజ్యరమా సుభాషితమునై హేరాళమై యొప్పు నా
హిందీ భాషయె భారత ప్రజల నేకైకంబు, గూర్పు నా,
హిందీచేత స్వరాజ్య సిద్ధి యును నెంతే పూర్ణమై యంచు నిం
పొందం జెప్పిన గాంధి యుద్యమము మీ రుద్యుక్తులై నిల్పుడీ

శా. మందార ప్రతిమానమైన భరత క్ష్మామండలం బందునన్
హిందూ స్థలధరు నేక మానసముతో నేకైక కార్య క్రియా
సందోహంబుల నేయుగా నొసగు భాషా సాధనం బొక్కటే
"హిందీ" యంచును గాంధి నాయకు మనోభీష్టంబు చెల్లింపుడీ!

శా. ఎందుండైన సెనేను లింక విద్యల సమక్కొన నవ సూటాడగా
ఎందుం గన్నను గానరా ప్రజల కిద్యంబు స్వాభిక్షంబు నే
చిందం ప్రవక్త సరి, సందము నాసం గాంవగా సేయుడీ
"హిందీ" యాంగ్లము గాంచి వాక్యములు నేకైకంబు పాలింపుడీ.

మహాత్ముని మధుర గానము

మహాత్మ గాంధీ ఆంధ్రదేశమునకు స్మరణీయమైన పుణ్యమూర్తి. ఆ సందర్భమున గాంధి మహాత్ముని చరిత్ర కెక్కని యొక అపూర్వ సంఘటనము నిందు వివరించు చున్నాను.

మహాత్ముడు ఆంధ్ర గోదావరీ మండలమున పర్యటన చేయు కాలమున—పుసియందు (పిఠాపురము?) అచ్యుత రామరాజు బహద్దరువారు ప్రముఖ కాంగ్రెసువాదులుగా నుండెడి వారు. వారు మహాత్ముని సగౌరవముగా తమ భవనమున కాహ్వానించిరి. భక్తితో పాద పూజచేసి, గాంధికి ఫలములను బంగారు పళ్లెరమునందు అతి మధురమైన మామిడిపండ్లను రెండింటి సర్పించిరి.

అచ్యుత రామరాజుగారు నార్య క్షత్రియ తేజము మూర్తీభవించినట్లుండెడి వారు. నెరిసెటి విడిచిన మీసకట్టుతో, మేదుర స్నిగ్ధ ముఖ మండలముతో, ఆజాను బాహువులతో, రాజాగారు ఫలము లర్పించునపుడు పదహారు వన్నె బంగారువలె, మెరిసిపోవుచున్నవారి శరీర చ్ఛాయ—మహాత్ముని లయినాంతమువలె నాకర్షించెను. కమనీయముగు దేహకాంతియేగాక కట్టిన పీతాంబరము, బరంపురము చేనేత పట్టు వస్త్రమగుటచేత సువర్ణ విష్ణువువలెనున్న అతని యాకార సౌష్ఠవము స్ఫురద్రూపము. మహాత్ముని దృష్టి, యితరములైన వానిమీద మరల్పలేక పోయినది. రాజాగారియందే లగ్నమైనది.

వీణా నాదన నిపుణులగు రాజుగారు వీణ వాయించుచుండిరి. మహాత్ముడు తానంతకు మున్నెన్నడు ననుభవింపని, ఒక దివ్యానందానుభూతి ననుభవించెను—ఆ తన్మయత్వమున మహాత్ము డిట్లు గానము చేసెను.

Your sweet and lovely gift bespeaks
Your jairness of body and soul
How long will you keep me from
My work with your sweet music.

గాంధి మహాత్మునికి ప్రతి క్షణము విలువయైనది. అచ్యుత రామరాజుగారి సమాగమున నాతడు, తన కాల వ్యవధిని కొంతసేపు మరచినను, తత్ క్షణమే జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొని పై రీతిగా తన హృదయ భావమును వెలువరించెను. ఇట్టి సన్నివేశము భారత వర్షమున మరి యెచ్చటను జరుగక, తెలుగు దేశమున జరుగుట ఆంధ్రదేశము చేసికొన్న యదృష్టము.[26]

గాంధీ—అచ్యుత రామరాజు సమాగమము కవి పండితుల సమక్షముననే జరిగినది. వారును రాజాగారు మహాత్ముని కొసగిన మధుర

---

26 ఈ యాంధ్ర దేశ సంఘటనలన్నియు గాంధీమహాత్ముని జీవితములోని కెక్కలేదు.

[illegible] మిత్రులు సన్మానించిరి. వాని నుదాహరించుచున్నాము.

1

ఉభయ సంస్కృతాంధ్ర కవులును, కవిరాజులునైన శ్రీ వట్టూరి వెంకట నీలాద్రిరాజుగారు

క. మా యిచ్చు మధుర [illegible]
పాయస మిది చెప్పుచున్న యుది [illegible]
ప్రాయోపవేశనంబు [illegible]
[illegible] శరీరాత్మ [illegible]

ఆ. వె. ఎంత దాక మమ్ము [illegible]
ముద్దు పలుకు లోన [illegible]
మాదు పనుల నెల్ల మరపించి [illegible]
రసియె గాంధి యచ్యుతావ నీంద్రు

2

విద్వత్కవులు, శతావధానులు అన్నారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు

క. మా రోసగిన ఫలములు క
న్నారంగా జూచి వాని యందంబునకుం
బొరెడు మదితో గాంధి కృ
పా రసము వెలార్చె పల్కె పానక మొలయున్.

క. మావిన దెల్లన్ ప్రియముగ
దోసము విజ్ఞాని ప్రేమలో ఒగమెల్లన్
జూచును గాంధి మహాత్ముడు
చూచెన్ మీ ఫలము లప్డే చూపు వెలయగన్.

క. తరువాత మీ శరీర
స్ఫురణంబు మహాత్మునకు ప్రమోదం బొసగెన్
నరనులకు సరసమౌ వి
స్ఫురణము గుర్తించు పేరుపు సహజ మగుటన్.

క. ఆకృతి కవ్యభి చారిగ
నే కల్యాణమగు ప్రకృతి దృశ్యంబగుటన్
మీ కాంతిమయంబైన శు
భాకారము గాంచి గాంధి యలరె మనమునన్.

సీ. అంత మీ యాత్మ పారిశుద్ధ్యంబు నందు
దగిలె గాంధి మహాత్ముని దర్శనంబు
చొక్కిపోదె శుద్ధాత్ముడు జూచి శుద్ధ
హృదయులౌ వారి యాత్మ నిర్హేతుకముగ

క. వాద బ్రహ్మానంద
ప్రాదుర్భావంబు వచ్చు బ్రాహ్మణికి దా
పాది విషయముల బోలక
నాదంబు సమాధి సాధనం బగు కతనన్

సీ. అద్భుతంబగు మీ సు గానామృతంబు
హర్ష మొనగెను గాంధి మహాత్మ మదికి
బరవశుండయి వారిచే బల్కె నతడు
ఎంత స్నేహనుస్నిగ్ధ విస్మయమున

తే. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
కాంతులన్

ఉ. [illegible] సమస్తప్రశ్నప్రై
ఋద్ధియు గాంచ [illegible]
[illegible] భవద్భావాత్మ శై
[illegible]

3

శ్రీ [illegible] రాఘవాచారిగారు.

ఉ. [illegible] గాంధి నేత యు
[illegible] రామరాజమున్
[illegible] ఫలార్పణంబు గా
వించిన [illegible] సముచితంబుగన్

గీ. మంజు [illegible]
మహిత [illegible] రసము జాల
నెంత [illegible]
[illegible]

పింజమూరి శివ రామాచార్యకవి—రాజాగారి [illegible] కీర్తించెను.

క. [illegible] రాజాన్వయ స
ద్వర్ణి సుమరాజ సకల భాషాయాపా
సన్నిలిత కళా భాసుర
మల్లీనుమ రాజకీర్తి మల్ ప్రథు తేజా.

గాంధ్యష్టోత్తర శతనామస్తోత్రము

సహాయ నిరాకరణోద్యమమున వ్యాప్తిలోనున్న కాలములో—భారత వర్షమున—గాంధీ మహాత్ము డవతార పురుషుడుగా భావింపబడి నాడు. యోగ విద్యా విదు డాతడు మహా యోగియనియు, ఆధ్యాత్మిక యోగ శక్తివలననె ఆత డీ భారత స్వాతంత్ర్యమును సాధించె ననియు ప్రకటించిరి. ఆతడు శ్రీకృష్ణుని యవతారముగ ప్రజలు భావించిరి ఈ గాంధ్యష్టోత్తర శత నామ స్తోత్ర మాత డవతార పురుషుడన్నది ధ్రువపరచును.

విజలింగప్ప ఉవాచ:—
దేవి సాధ్వి మహాభాగే ప్రసీదమయి భారతి
కింకర్తవ్య విమూఢం మాం దేశ మాతః ప్రబోధయ
కాంగ్రెసేఽపి విభేదశ్చ కమ్యూనిస్టు గణాద్భయం
స్వతంత్ర జన సంఘాది సంత్రాసః కే నవార్యతే
ఏక చ్ఛత్రాధి పత్యంచ కాంగ్రెసే నన్య కథం భవేత్?[*]

భారత మాతో వాచ:—
సాధు సాధు మహాపుత్ర త్వం యతో మాం పరి పృచ్ఛసి
గాంధే రష్టోత్తర శతే నామ్నాం శక్తి రస్తిహి
శ్రుణుత్వం నిశ్చలమనా యేన సిద్ధిమవాప్స్యసి

అథ శ్రీ గాంధ్యష్టోత్తర శత నామ స్తోత్రమ్

మంత్రస్య. జారజ్వాజో ఋషిః. అనుష్టుప్ ఛందః. మోహన దాసో దేవతా విమోహశ్చేతి పరమో మంత్రః. సామోపాయ ఇతి కీలకం. సత్యాగ్రహ స్త్రస్త్రం. సర్వత్యాగీతి నేత్రం కవి ఇతి కవచం. దండీతి యోనిః. ఉపవాసీతి దిగ్బంధః

శ్లో॥ వందే గాంధిమనంత ధైర్య మహితం సుస్మేర శాటీవృతం
హస్తే దండధరం ముఖే తిలకినం తం చోప నేత్రాంచితం
కట్యాం శృంఖ లితం ఘటీ ప్రకటకం యంత్రం తం ధరంతం స్థితం
చాళి డాంగ్రమ మహోమ వీర్య మమలం శ్రీ భారతోద్ధారకం

ఆజాను లంబి బాహుం
చాజాన పవిత్ర హృదయ మతి శుద్ధ
అజాన శాటికం తం
వందే గాంధిం దయా పరీవాహం

అష్టోత్తర శతనామావళి

గాంధిః కస్తూరి బా ధీశ. మహాత్మ పుత్తలీ సుతః
మోహనదాస కరంచంద్ర సుతః పోర్బంద రోద్భవః
సత్యాగ్రహీ సత్యనిష్ఠో హింసావ్రత పరాయణః
శాంతశ్చ ధర్మ నిరతో బ్రహ్మచారీచ నిర్మమః
గీతా ధ్వగ స్సర్వమత స్సబర్మత్యాశ్రమార్చితః
విదేశ వస్తు విద్వేషీ స్వదేశీ యార్థ సమ్మతః
లవణోత్పాదకో జాత శత్రుశ్చ విరహం క్రియః
సర్వ త్యాగీ రామనామ పరః వైష్ణవ సేవకః
ఆత్మ దర్శ్యాత్మ విశ్వాసి లోకపూజ్యశ్చ భిక్షుకః
కారవాసీ కుటీవాసీ చైకవాసా అకోపనః
విమోహశ్చ విశోకశ్చ విద్వేషః వచనే స్థితః
మిత భాషీ గభీరాత్మా భారతీయ పితామహః
సత్సంగశ్చ సదాచారః విరక్తో దీన రక్షకః
అస్పృశ్యతా కుఠారశ్చ—స్వతంత్రః హిత వర్ధనః
యోగీ హరిజనోద్ధర్తా జాను బాహుః జితేంద్రియః
దండీచ దండి విజయీ యోఽధో యోధ్యస్సమో బలీ
సామోపాయ స్సామ్యవాదీ జిత శత్రు ర్దయామయః
శాంత స్త్యాగీ సర్వ శక్తః వానప్రస్థ దృఢాత్మకః
మేష క్షీరీ మూల చరణ భక్షీ గోపూజనే రతః
జ్ఞానీ ఘూర్జర రజో భక్తః గీతార్థ పరిశీలకః
కృశో గీతాను సారీచ విగర్వః కార్యసాధకః
ఉపవాసీ సదాహాసీ కీర్తి శాలీ జితశ్రమః
ఆర్త రక్షో మహార్త ధర్మ క్షేత్రః భారత రక్షకః
భారత వృష పుత్రశ్చ మాయా సత్యాగ్రహో యుధః
కలిజః శాంతి కవచః మాత్ర యజ్ఞ ప్రియః సఖా
చక్ర వ్రత మ్మాత్ర పూజ్యః చక్రవర్తి హరే స్సమః
నిర్దింత శ్చాపి దుర్దాంతః ముషల్మానాను రంజనః
న్యాయ వాద్య న్యాయ హర్తా నిత్య తుష్టో నరోత్తమః
దేశార్థ దేహ త్యాగీచ రామ రామేతి భూషణః
అమరశ్చాతి బుద్ధశ్చ, సత్యానంద చిదాత్మకః

ఇతి గాంధేర్మహాసత్త్వ శాలి నోష్టోత్తరం శతం
నామ్నాం గుహ్యం వినిర్దిష్టం విభేద వినివారణం
దేశభక్తి ప్రదం ఐక్యకరం సర్వ ప్రజాహితం
భావైక్య సాధకం భేద భావ నిర్మూల నాయుధం
ఓం నమః పదయోర్మధ్యే చతుర్థ్యంతం పదం న్యసేత్
ప్రతి నామార్పయే త్పుత్ర పుంజం భక్త్యా మహాత్మనః
నివేదయేత్ క్షీర మూల చణ బీజాని భక్తిత
పఠే వైష్ణవ ఇత్యాది గీతం శ్రావ్య తయా పురః
అంతే కర్పూర నీరాజనా పర్వన మధార్పయేత్
అథవా పూజనా శక్తౌ స్తోత్ర పారాయణం హితం
ప్రజా వశ్యకరం దివ్యం రాజకీయ జయప్రదం

ఇతి పవ భారతే—అహమ్మదా పర్యాంతర్గత సభా పర్వణి ప్రథ నాధ్యాయః

గాంధి అష్టోత్తర శతము

గాంధిః	కుటీవాసీ
కస్తూరిబాధీశః	చైకవాసః
మహాత్మః	అకోపనః
పుత్తలీసుతః	విమోహః
మోహనదాసః	విశోకః
కరంచంద్ర సుతః	విద్వేషః
పోర్బందరోద్భవః	వచనే స్థితః
సత్యాగ్రహీ	మితభాషీ
సత్యనిష్ఠః	గభీరాత్మః
అహింసావ్రత పరాయణః	భారతీయ పితామహః
శాంతః	సత్సంగః
ధర్మ నిరతః	సదాచారః
బ్రహ్మచారీ	విరక్తః
నిర్మమః	దీనరక్షకః
గీతాధ్వగః	అస్పృశ్యతాకుఠారః
సర్వమతః	స్వతంత్రః
సబర్మత్యాశ్రమార్చితః	హితవర్ధనః
విదేశ వస్తు విద్వేషీ	యోగీ
స్వదేశీ యార్థ సమ్మతః	హరిజనోద్ధర్తా
లవణోత్పాదకః	ఆజానుబాహుః
అజాత శత్రుః	జితేంద్రియః
విరహం క్రియః	దండీ
సర్వత్యాగీ	దండి విజయీ
రామ నామపరః	యోధః
వైష్ణవ సేవకః	అయోధః
ఆత్మదర్శీ	సమబలీ
ఆత్మ విశ్వాసీ	సామోపాయః
లోకపూజ్యః	సామ్యవాదీ
భిక్షుకః	జితశత్రుః
కారవాసీ	దయామయః

దాంతః	భారత సుపుత్రః
త్యాగి	మోహన్
పిత్రుభక్తః	సత్యాగ్రహయోధః
వానప్రస్థః	కవిజ
దృఢాత్మకః	శాంతి కవచః
మేషకరిః	సూత్రయజ్ఞ ప్రియః
మాతృచరణ భక్తిః	వైశ్య
గోపూజనేరతః	చక్రవర్తః
జ్ఞాని	మహాత్మపూజ్యః
ఘూర్జరజః	చక్రవర్తి
భక్త	హరేన్ద్రుమః
గీతార్థ పరిశీలకః	నిర్దంతః
కృశ	దుర్దాంతః
గీతానుసారి	ముసల్మాను రంజనః
నిగర్వి	న్యాయవాది
కార్యసాధకః	అన్యాయ హర్తా
ఉపవాసి	నిత్యతుష్టః
సదాహాసి	సర్వోత్తమః
కీర్తిశాలి	దేశార్థ దేహత్యాగి
జితశ్రమః	రామ రామేతి భాషణః
ఆర్తరక్షకః	అమరః
మాతృ ధర్మః	బుద్ధః
జ్యోతిః	సత్యానందః
భారత రక్షకః	చిదాత్మకః

ఇది మైసూరునుండి వెలువడు "గైర్వాణి" అను సంస్కృత మాస పత్రిక 15—1—1970 తేదీని ప్రకటిత మైనది. కవి పేరు తెలియదు. ఇందు నిజలింగప్ప ప్రశంస యుండుటవలన ఆయన దేశీయ మహాజన సభాధ్యక్ష పదవి సందర్భమున రచితమైనట్లు కన్పట్టుచున్నది.

ఫలశ్రుతి

సీ. నాగేశ్వరుని కాశినాథన్వయాఖ్యు దే
శోద్ధారకుని కర్మయోగి నెంచి
బ్రాహ్మణ వ్యాఖ్యాత బనియను మాత్రతా
రుని కన్న వట్టాభి ఘనత మెచ్చి
గుండె చూపి "తుపాకి గుండు" పేల్చు డటన్న
ఆంధ్ర కేసరి ప్రకాశాఖ్యు దలచి
ఆంధ్ర రాష్ట్రావతరాప్తికి ప్రాణంబు
లర్పించు పొట్టి శ్రీరాము దెలిపి

గీ. ఆంధ్ర దేశ చరిత్ర స్వర్ణాక్షరముల
వక్షరులు గాగవెల్గెడు వట్టివారి
మీ మహా నాయకులను నీ రేకమతిని
మనవరతమును వర్ణింపు డాంధ్రులార!

స్వరాజ్యోపనిషత్తు

ఉ. దేశీయ భారతీయ జనిత తల స్వాతంత్ర్య కాంక్ష కీ
శ్వరులైన మన గాంధి మహాత్ముడు చెప్పె "స్వరా
జ్యోపనిషత్తు" సంగఱము ధర్మ సధంబె నిత్యముక్
ప్రాపగు సంచు లోకముకు పాఠము నేర్పుడు భారతప్రజల్.

గాంధీ మార్గము.

శా. అంధప్రక్రియ లున్నవారలకు ప్రద్యోతుండు విజ్ఞాన సౌ
గంధంబున్ ప్రసరింపజేయు గతి నీ కాలంబునన్ దేశ దా
స్యాంధం బింక స్వరాజ్య భాను కిరణా వాప్తి స్ఫురించు నా
"గాంధిమార్గమె" విశ్వశాంతి జనతా కల్యాణదం బయ్యెడిన్.

గాంధీ సాహిత్యము.

శా. బంధంబుల్ విడగా స్వరాజ్యమును సంపాదింప, ప్రాకృష్టమౌ
బాంధవ్యంబును బెంప విశ్వహిత సౌభ్రాతృంబు నిండారగా
సంధానింప జగత్త్రయంబున కహింసా శాంతి సిద్ధాంతముల్
"గాంధీసాహితి" సర్వలోక జనతా కామార్థి యై మించుతన్.

— జై హింద్ —

అనుబంధము—1.

తిలకు నిర్యాణము. 1—8—1920.

గీ. చటుల తర సత్ప్రభాకర పటలి చేత
భారతీయాబ్జ వికసన పటిమ నొంచి
అస్తమించెను లోకమాన్యతను నించి
బాలగంగాధరాహ్వయ భానుమూర్తి.

[తిలకు—అనునది యింటిపేరు— బాలగంగాధరుడని—ఆతని పేరు. "బాలో గంగాధరశ్చాహం తిలకాన్వయజో ద్విజః" అని గీతారహస్యమున ఆయన తెలిపినాడు—మహారాష్ట్రులకింటి పేరు చివరముండును—తెలుగువారికి మొదటనుండును.

ఉ. తీరని దుఃఖవారినిధి దేశము దెళ్లడమున్నియుండ, నే
దారిని మాకు జూపితని దైర్యము చెప్పెడి నాయకాళి యే
తీరున నాకు నీ కొరత దీరెడునంచును గుందుచుండ మా
భారతమాత శ్రీ తిలకు బాయగజేసితి వేల దైవమా.

సీ. దేశాభిమానంబు దీపింప జేయుట
కెవ్వడు చింతించు నా రెవ్వరమ్మ!
మాతృవాక్ఛ్రీసంబ మ్యావంబుగా జేయు
నీరీతి నుండు వా రెవ్వరమ్మ!
భవదీయ సేవకై ప్రాణంబు నైనను
నియ్యంగ నుండు వా రెవ్వరమ్మ!
కార్యసాధనయందు కష్ట సుఖంబుల
నెవరింక సమముగా నెంచురమ్మ!

గీ. భారతీయ స్వరాజ్య సంపాదనమున
కెల్లపుడు పాటుపడెడి వా రెవ్వరమ్మ!
దేశభక్తుండు భాసుర ధీయుతుండు—
బాలగంగాధరుడు గాక భారతాంబ.

సీ. కారాగృహప్రాప్తి కడు శుభకరంబని
యెంచిన ఘనుడు చేతించినప్పుడు
పతి వియోగంబు యశస్విని వాఘ యువతి
వెలిగెన ధనవతి కలిగినప్పుడు
దోసంబు లేని ప్రభుత్వోద్యోగుల్ల ద్రుప
ఎరిగెనే దండించి దలిగు చెప్పుడు
అతి కష్టతర ధనః సాహసించిన వేము
వీసెనే తన విధి దీర్చునప్పుడు

సీ. కనకా ధురంధర దివ్య పటిమ
వెలుగఁ దెచ్చిన జ్ఞానుఁడు విఘ్నేశుని
మాతృదేశాభిమాన ధనాఢ్యమూర్తి!
దేశ నాయక వరకుల తిలక! తిలక!

సీ. గీతా రహస్యంబు గీర్తించి వ్రాసిన
ప్రభల వెల్లడలను బరపె నాడు
భారత జాతీయ భాషా ప్రభావంబు
దేశదేశంబులఁ దెల్పినాడు
ధృతిచేత సత్యభారతి చేత లోకమా
న్యత చేత నెల్లెడ నలరినాడు
స్వరాజ్య స్వాతంత్ర్య సంపాదన మే జన్మ
హక్కని ఘనతతోఁ జాటినాడు.

గీ. బాలగంగాధరుఁడు వేడు వాసె భువిని
విదిత యశముదు మాత్రము విడిచి వెళ్ళె
భారతీయుల మానస ఫలకములను
తిలక నామాక్షరంబులు నిలుచు నాత.

(కృష్ణా పత్రిక 6—8—1920)

రాజకీయ నాటకములు—నాటికలు

(1921 నుండి)

1	ఆగస్టు 15	మంకెన సత్యనారాయణ	నాటిక	1953
2.	ఆలీ ప్రభృతుల నిర్బంధము	జంధ్యాల శివయ్యశాస్త్రి	నాటకము	1921
3	ఇదా స్వరాజ్యం	ఎన్.టి.ముదర్యనాదార్య	,,	1951
4.	ఇదా స్వాతంత్ర్యం	వడాల రామారావు	,,	1953
5.	ఓట్ల ప్రహసనము	దామరాజు పుండరీకాక్షుడు	ప్రహసనము	1930
6.	కమల్ పాషా	,,	నాటకము	1923
7.	కాంగ్రెసువాలా	దువ్వూరి రామిరెడ్డి	నాటిక	1935
8.	కాంగ్రెసు విజయము	శాస్త్రి వెంకటనరసయ్య, డి.వి.సుబ్రహ్మణ్యము	నాటకము	1946
9.	క్విట్ ఇండియా	దామరాజు పుండరీకాక్షుడు	నాటకము	1942
10.	క్విట్ ఇండియా విప్లవము	ప్రత్తిపాడుపు రామవ రాజా	,,	1948
11	గాంధివిజయ ధ్వజ నాటకము	శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి	నాటకము	1924
12	గాంధీ విజయము	దామరాజు పుండరీకాక్షుడు	,,	1922
13.	గాంధేయ యుగము	[illegible] కోటయ్య	,,	1946
14.	చిచ్చర పిడుగు	మద్దూరి అన్నపూర్ణయ్య	,,	1922
15	జన్మభూమి	ముద్దా విశ్వనాథము	నాటిక	1932
16	,,	కాజ రాధాకృష్ణశాస్త్రి	నాటకము	1946
17	జన్మహక్కు	[illegible]	,,	1959
18	,,	లాలా జగన్నాథరావు	నాటిక	1953
19	ఝాన్సీరాణి	ప్రత్తికొండప్ప రామరాజా	నాటకము	1948
20.	,,	కాజ రాధాకృష్ణశాస్త్రి	,,	1949
21.	తిలక మహారాజ నాటకము	శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి	,,	1924
22	తిలకు రాయబారము	సోమరాజు రామానుజరావు	,,	1921
23	దేశం కోసం	ఎస్.ఆర్.క్రిష్ణ	నాటిక	1922
24	దేశదాసు	సాతూరి రామకోటయ్య	నాటకము	1939
25	దేశదాసు	రాయసం వెంకట రమణయ్య	,,	—
26	దేశద్రోహి	చిల్లర భావనారాయణ	,,	అము
27	దేశద్రోహి	అబ్బూరి వేంకట కృష్ణయ్య	,,	1953
28.	దేశభక్తి	వనం శంకర శర్మ	,,	1940
29.	నవభారత్	రాయసం వెంకట రమణయ్య	,,	1944
30.	నవయుగం	వెన్నెకూటి బాల సుందరం	,,	1950
31.	నాదేశం	పురిపాక రామచంద్ర కాశ్యప	,,	1947
32.	నా భూమి	రవిశ్రీ	,,	1955
33.	నిలువీత	దామరాజు పుండరీకాక్షుడు	,,	1923
34.	పాంచాలపరాభవము	,,	,,	1921
35.	ప్రజలకోసం	కెం. పి.	నాటిక	1956
36.	ప్రజారాజ్యము	శాస్త్రి వెంకటనరసయ్య	నాటకము	1947
37.	ప్రజావిజయము	వనకుమార్	,,	1947
38.	ప్రజావిరోధి	విద్వాన్ విశ్వం	,,	1948
39.	భారత సందేశము	కవికొండల వెంకటరావు	,,	1938
40.	మాతృదాస్య విమోచనము	బుద్ధవరపు పట్టాభి రామయ్య.	,,	1924
41.	ముందడుగు	వాసిరెడ్డి, సుంకర	,,	1945
42.	శాంతి సందేశము	సత్యదుర్గేశ్వర కవులు	,,	1940
43.	సంస్కారిణి	దామరాజు పుండరీకాక్షుడు	,,	1929

44. సత్యాగ్రహి — గాలి బాలసుందరరావు ,, ఉపు
45 స్వరాజ్యం — భమిడిపాటి రాధాకృష్ణ నాటిక 1956
46. స్వరాజ్య ధ్వజము — డి. సీతారామయ్య నాటకము 1921
47 స్వరాజ్య భారతము — ఎం. సూర్యనారాయణ ,, 1948
48. స్వరాజ్య సోపానం — దాసరాజు పురుషో కామేశ్వర ,, 1947
49. స్వరాజ్య సాధనము — పులిజాల వెంకటప్పారావు ,, 1949
50. స్వరాజ్యోదయము — శ్రీ పాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి ,, 1949

గాంధీ మహాత్ముడు

సీ. ఉన్నతమంజుల శిరోధ్వజంబు నగపూర్వ
పశ్చిమోత్తర గిరి ప్రతతిచేత
మధుర నిర్మల పయః ప్రవాహంబు గొప్ప సం
తతముగ ప్రవహించు నదులచేత
దర, లతాగుల్మకంటక వైవిధ్యపు వా
నములచే దగు కాననముల చేత
సంపూర్ణ సర్వ సస్య ప్రశస్యములైన
కమనీయ భూమి భాగముల చేత

సీ. నొప్పుచుం దొమ్మిదింటి కింశ్లాఘ్య ప్రదేశ
ముపకరించి బ్రోచుండ సంసారమునను భరించి
కూరలతో పండితులు నగు సుతుల గన్న
తల్లులకు వల్లి భరత మాతకు జయంబు

వందేమాతరం మాశ్యమంతిత సదా మాసేతు శీతాచల
ప్రఖ్యాతాం కమనీయ శైల విపిన స్వాదూదక ప్రోదినీం
శైక స్వాదిమ పూర పూరిత ఫలశ్యామలాం ద్వారా
నానాభూషిత భూషితాంబ విమలేం వీరప్రసూ శ్రీధరాం.

తే. అత డసహాయ మార్గమ్ము ననుసరించి
సదియు బోధించు నితరుల కలిసి యొసగు
గెన్నులకు దాని ఫలమ్ము కేవల మెరుక
గాంధికే చెల్లె నాతడే కాలపు ఋషి.

ఉ. పాతుకపోయిన జీవనము పట్టి పలాత్పు నిరేక వామిలన్
వేతల నీతులంగ సరవి నెమ్మదిగా బోలగించి పట్టి యా
వాతరి కెంత మెచ్చిన దశజ్ఞకుం భృప్తిజనింప దిట్టి వి
ఖ్యాతులు ముమ్ము మన్నదు దుంగంబులవెన్నిటు నెమ్మియాయెనన్.

సీ. ఆతని భక్తియు జాతియు సర్వతని శక్తి
ఆతని భక్తియు ముక్తియు సర్వతని శక్తి
ఆతని ముక్తియు వేరు లోకాతీతాయు
ఆతని చరితం ఏతరులకు సందబోదు.

ఉ. శక్తి కుడయయ్యు గాంధి ఋషి నాడెప్పి ముక్తిగాసిన్న రోమనావుదు తే
వస్త్రము లేని యూరొ ముదారత దుర్గ్రహ మమ్మొంచి స
ద్భక్తి సమస్త భిన్నమత పిల్లల దాయన తత్త్వమున్ యథా
సూక్త వెనౌపటుల్ దెలియు వారలు వ్యాఖ్యలతుంగ చెప్పితన్.

కం. పండాలం దెలియు జా
పండితయు గురుడు బుద్ధుడు బెల్లున డీసుల
తుం దల శంకరు పట్టె దయ
భిందుడు గాంధియును గోరుబు గారతని సములే.

ఉ. గాంధిమహాత్ముడంటను గాంధిజన్మమ్ము, అమ్మనంబు దు
ర్గంధము పట్టం బార్తి పిపాశంబని లోకమెరుంగునా కృపా
సింధుడు వంగదేశము శమించుట కెంత శ్రమించి పోక్కెనో
అంధ సువమ్ము తో పెంకులాటలు నేర్చ్మెరి గోపలాంఛలే.

సీ. ఎందరో వచ్చి రెందరో కృష్ణదేవు
డవతరించిన పుణ్యభూమిన గడు గుడివి
రక్కసులు స్వరాజ్యము గొంగిలేయు
లిఖిత తప్పనిసరి యుగము యిచ్చినారు.

ఆచార్యాని పెల్లకొల్లు వేంకటశాస్త్రి

వి జ్ఞ ప్తి

ఇటకము నెన్నో విషయముల గురించు తెల్పవలసి యున్నను గ్రంథ విస్తర భీతిని విరమించితిమి — వ్యాసాంతరమున కాలాంతరమున విపులముగా దెలుపుదుము.

జ్ఞా పి క

[ఆధునిక యుగము గాంధీ సాహిత్యము అను వ్యాసములలో మొదటి దానిని భారతి ఫిబ్రవరి — మార్చి (1973) లో ప్రచురించి నాము. ఇప్పుడీ రెండవ వ్యాసమును ఈ సంవత్సరాది సంచికలో ప్రకటించి దీనిని పూర్తి చేసితిమని పాఠక లోకమునకు విన్నవించు చున్నాము.

సంపాదకుడు.

వలయం నుండి వలయంలోకి

శ్రీ మాదిరాజు రంగారావు

కాలాంశానికీ
కాలాంశానికీ మధ్య
స్థల బిందువుకూ
స్థల బిందువుకూ మధ్య
శకి! శక్తి! మహాశక్తి!
శకి గతులూ, రూపాలూ.

ఘర్షణ విరామం, సంఘర్షణతో
సృష్టి విలయమూ—పునస్సృష్టి.

పై కెగసి దూసుకపోతూంది
స్పుట్నిక్ వలె మనస్సు.
మరో వలయంలోకి
మరో లోకంలోకి.

ప్రయాణిస్తున్నా మౌనంగా
వహిస్తూనే జీవన భారం,
నైశ్చల్యం రూపుకట్టిన సీమలు దాటి
నీరవం నిండిన గాలి పొరలు చీల్చి.

కంటికి కన్పించే ఆవర్తం
వినిపిస్తోంది వూహాలో సంగీతం.
మనసులో సాగే ఆలోచన
పొందుతూంది సంవర్త రూపం.

ముఖమెత్తి చూస్తే ఆపైన
తెరచిన మెలకువ తలుపులు.
ఓంకార నాద సుందరమై
దూర దూరంనుండి పిలుపులు!

అప్రమేయ శక్తి స్థానంతో
నిండుతూంది శక్తి వెంటనే.
నా గతీతమైన అనుభవం
పొందుతూంది ఆకారం.

అవధి లేని శాంతిని వహించినా
అనంతమైన కదలికకు
లేదు క్షణమైనా విరామం
ఉంది చైతన్యం, నిరంతరం.

కళ్ళు విప్పిన తలపులతో
ఉదయాకాశం వలె ఉంది మనస్సు.
అంతరాంతర భూమిక ల్లోని
తలుపులు తెరచు కున్నాయి
విచిత్ర తేజః ప్రసారంతో
సుషుప్త సుందరమైన ఆత్మ.

చీకటిని హ్లాదపరచే
చంద్రుని వంట ఎదతో
రాత్రిని కరగించే
సూర్యుని వంట మతితో,
స్థైరు ఎదలోని ఆశతో
ఎడారి మతిలోని కలతో
జలధిలోని ఉద్రేకంతో
సరస్సులోని సహనంతో
పయనిస్తున్నా పగలూ రాత్రీ.

వస్తువునూ మనసునూ కలిపే
తేజ స్సూత్ర పంక్తిలో
బిందువునై కళనై
వెలుగ నడవనై.

అవనీఫాలభాగాన
తరంగాల ముడతల్లో
దాగిన అదృష్ట సీమలు
దృష్టమవు తున్నాయి.

ఇదొక దీర్ఘమైన ప్రయాణం
తెలీ దెప్పు డెక్కడ తేలేదీ
తెరలు పరిచయ మౌతున్నాయి
తరంగాలు వచ్చి పోతున్నాయి.
ఏదో మహా సందేశంతో
రానున్న మరో ఉదయం
దిద్దుకుంటూంది మౌనంగా
నవా కృతికి రేఖలు.

2

అనుక్షణమూ శరీరంలో
అణు వణువునా లక్షలాది
న్యూట్రాన్ల పరిక్రమణం వలె
పగలూ రాత్రీ మనస్సులో
జీవన రహశ్చిత్ర చలనం
నీరూ నిప్పూ గాలీ ధూళీ
మనిషీ పశువూ పక్షీ పామూ
అంతటా ఏకోన్ముఖమైన
ఆత్మశక్తి నిండిన తేజం.

కాలం సాగిన మొదట రేఖ
ఊహ మొదలైన తొలి రూపం
నా వెనకనే నిలచి ఉంది
నాలోనే దాగి ఉంది.

నేను నిలచిన చోటునుండి
దూసుక పోతున్నాయి రేఖలు

అణు వణువునా ఉత్తరిస్తూ
అందలా పొందుతూ రూపాలను.

ఇక్కడ వస్తు రూపం
ఆత్మకు సన్నిహితం
ఇక్కడి సౌందర్యశక్తి
శిల్పం ఒదిగిన అనుభవం.

ప్రవేశిస్తూంటే ఈ వలయంలోకి,
వదిస్తూ ఆనందల నరాల్లో,
ఆవహిస్తూ శక్తి బ్రతుకును
ప్రభవిస్తూంది అమృతలోకం మనసులో.

ఈ క్షేత్రంలోకి ప్రవేశిస్తూంటే
పొందుతూంది క్షణ క్షణం సహార్పు
అణు వణువున అన్వేషణ
అన్వేషణలో అనుభవ తేజం!

కాలపు అంచుల్లో నిలచిన
నిదురలో సవ్వడి లేని క్రియ కూ
జడంలో ప్రాణంలేని స్థితికీ
ఉన్న భేదం విగతమౌతూంది.

గ్రహాలన్నిటినీ నియమించే
సూత్రాల గ్రంథి, శూన్యంలో
ప్రకృతినీ మనిషినీ బంధించే
సూత్ర శక్తి, మనసులో.

అహంకార సంవృతమై
రాగ భోగ దూషితమై
బరి తెగిన నిదుర వలె
ఇక్కడ ప్రభవించవు ఊహలు.

ఈదారి నాకు కాదు అగమ్యమైంది
ఈ తెన్ను నాకు కాదు అనిశ్చితమైంది.
సూచి రేఖ వలె అంతరాత్మ
ఇటె పట్టిస్తూంది ప్రతిమలప్పా.

తరంగం కదలుతూ ఎగసి
అందుకో జూస్తూంది ఆకాశాన్ని
స్వరంతో నా మనస్సు ఎగసి
అందుకో జూస్తూంది అమృతాన్ని.

3

శ్రవణ సుభగంగా విన వచ్చే
సంగీత ధునీ గతికి
సంతోషపు నురుగులలో
కలకలలాడుతూన్నవి ఆశలు.

రహస్యపు గుస గుసలు
వినిపిస్తున్నాయి దిశలు
ఒక పాటకీ అవనికథ
స్పష్టంగా వినిపించే స్వరం.

ఇక్కడ కన్పించద కంటికి
దేవుని పూజారుల లోకం

అనుభవం జ్వాలగా మారి
వెలుగుతోంది మనో లోకం.

రాగ రసం ఒలికే వాక్కుల్లో
ఆనందం ఒలికే మనస్సులో
నిలచింది బ్రతుకు ఆవహించి
మొదటి కిరణంలో ఒదిగిన శక్తి.

ఎంతో లోతునుండి తప్పుకొని
ఎగసిన వెలుగు క్రమ్మింది
వెలుగు ప్రవాహానికి ఎప్పుడో
కొట్టుక పోయింది చీకటి బురద.

మనస్సు పరుగిడుతూంది
సూర్యుని చుట్టూ భూమి వలె
తపస్సు వెనుక బడుతూంది
దీపం వెనుక నీడవలె.

మబ్బు మూక క్రమ్ముతూంది
ఎక్కడెక్కడి నుండో అంతటా
పిడుగుల శబ్దం వినిపిస్తూ
ఆశకు ధ్వని రూపంగా.

నీలి రెక్కలతో ఆకాశం
పరచుకొంది దిక్కులనిండి
నిలచింది గొడుగు వలె భూమిపై
వీచింది చల్లని గాలి ఎదలో

వినిపిస్తూంది సంగీతం ఎనండి
కనిపిస్తూంది దృశ్యం కనండి.
ఆగని ప్రయాణంలో కరిగిస్తూ
ఎప్పటి కప్పుడు క్రొత్త అనుభవం.

ఇక్కడ శబ్దముంది జడంలోనూ
ఇక్కడ శక్తి ఉంది శూన్యంలోనూ.
ఉన్నవి కదలే రూపాలూ
మృత్యువు నుండి చైతన్యం లోకి.

వెలుగు ఉంది కంటి నిండా
పరిమళ ముంది దాగనిది,
హృదయముంది ఊదుతూ
ప్రణవ శంఖం అవిరళంగా.

విర్వడానికీ, పెరగడానికీ
పోటీ పడే స్పర్ధ, చరకాంతా
రూపు మాసి, ఉంది ఇచట
ఒకే ఆత్మ తేజోవలయం.

అనుభవ పరమార్థంతో
వెలుగుతోంది బ్రతుకు
వెలుగు మొగలి పట్టలలో
చుట్టుకుంది మనస్సు.

ఆవలి గట్టున నిలచిన రాత్రి
కరిగిపోతూంది తరగలుగా
రూపు దాసింది చంద్రబింబం
మిగిలింది పవిత్ర రూపం.

మొదటి శక్తివర్మ - తూర్పుచాళుక్యుడు

శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం,
శ్రీ నిడుదవోలు శివసుందరేశ్వరరావు

తూర్పు చాళుక్య వంశీయుడు మొదటి శక్తివర్మ మహారాజును గూర్చియు, అతని కాలపు చారిత్రక సన్నివేశములను గూర్చియు కొంత వివరణము ఆవశ్యక మనిపించుచున్నది. ఇతడు పరాక్రమశాలియు సమర్థుడైన పరిపాలకుడును అని కొందరు వ్రాయుచుండ ఇతడు తంజావూరు చోళులు నిలిపెట్టిన పుత్తడిబొమ్మ మాత్రమే అని మరికొందరు వ్రాసిరి. భావరాజు వెంకటకృష్ణరావు గారు రాజరాజ నరేంద్రుడను తమ గ్రంథమందు శక్తివర్మ మహారాజును ఇట్లు ప్రశంసించిరి. "ఇరువది యేడేండ్లుగా కడగండ్లపాలయి, ఎడతెగక ప్రయత్నించి, పరాజయము వెంట పరాజయము వెన్నంటి వచ్చినను ధైర్యమును గాంభీర్యమును, స్థైర్యమును విడనాడక దీక్షతో పైతృక రాజ్యమును జయించికొన్న మేటి ప్రతాపుడు శక్తివర్మ" పుట 62. డాక్టరు నేలటూరి వెంకట రమణయ్యగారు Eastern Chalukyas అను తమ ఆంగ్ల గ్రంథమందు శక్తివర్మ ప్రతాప పరిణామము నిట్లు చెప్పియున్నారు. "Though he succeded at last in regaining his lost kingdom, he was able to attain his object only by sacrificing the independence of his Country. The Vengi he came to rule over was no longer an autonomous Kingdom; it was a subject State dependent on Chola monarchy" పుట 212. ఇట్లు స్తుతి విమర్శలకు పాలయిన ఈ నృపాలుని చరిత్ర పునర్వీక్షణార్హమై యున్నది. గతకాలపు పురుషులను గూర్చి మనము వ్రాయునప్పుడు ఒక చూపువాసి ప్రశంస యొనర్చినను అనుచితము కాబోదు. ఏలన, సాక్ష్యము అనిశ్చితముగా నున్నప్పుడు సందేహ లాభమును ముద్దాయికి పొందించుట న్యాయ విచారణలో ముఖ్యసూత్రమని చెప్పుదురు. పూర్వ పురుషులను గూర్చి సంపూర్ణ సాక్ష్యము నెన్నడును మనకు లభింపదు. ఆ వాతావరణములోనికి నిండుగా మనము ప్రవేశింపగలమను విశ్వాసమును లేదు.

శక్తివర్మ తూర్పు చాళుక్య వంశపు భూపాలుడు. ఇతడు క్రీ. శ. 999—1011 సంవత్సరముల నడుమ వేగి దేశమును పాలించెను. ఇతడు దానార్ణవుని ద్వితీయ నందనుడు. విమలాదిత్యు డితని తమ్ముడు. వీరి తల్లిపేరు ఆర్యామహాదేవియని శాసనములందు కలదు. ఈమె ఎవరియింటి ఆడపడుచో తెలియదు. దానార్ణవుని తల్లి అంకిదేవి కళింగ రాజపుత్రిక. ఈమెకు ఊర్జ్వ యనునది నామాంతరము. శక్తివర్మ జన్మాదికమును గురించి వివరములు తెలియవు. దానార్ణవుడు క్రీ. శ. 970—73 నడుమ మూడు సంవత్సరములు మాత్రము పరిపాలించి దివంగతు డయ్యెను. జటాచోడ భీముడను తెలుగుచోడ వీరునితో జరిగిన యుద్ధమందు దాన నరేంద్రుడు పరస్వర్గ మలంకరించెనని చారిత్రకులు భావించుచున్నారు. తండ్రి మరణకాలమునకు శక్తివర్మ, విమలాదిత్యులు మిక్కిలి పసివారు. అనగా 8, 6 సంవత్సరముల ప్రాయము వారని భావరాజువారు ఊహించిరి. శక్తివర్మ చరిత్రలోని తొలి సందేహ ఘట్టమిది. ఈ రాజన్యుని చరిత్ర కాధారములు అతనివి మూడు శాసనములు ఉపలభ్యములై యున్నవి. అవి పటు బద్ధ శాసనము, పెన్నేరు లేక పెనిశేరు శాసనము. మూడవది ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తువారు ప్రకటించిన శాసన భాగము. ఇది అసమగ్రముగా ఉన్నది. మూడును సంస్కృత భాషయందే ప్రకటింప బడినవి. ఈ శాసనములోని ముఖ్యాంశముల నిట్లు క్రోడీకరింప వచ్చును.

అ. పటుపట్టు

చాళుక్య నారాయణునియందు (శక్తివర్మ బిరుదు) గాంభీర్యము స్థైర్యము, శౌర్యము, పౌరుషము, లావణ్యము సంతోషములో వచ్చి నివాసము చేసికొన్నవి.

1. ఎవనియొక్క శైశవము సింహ కిశోరమునకువలె బలిష్ఠుండై నిర్భేదకమైన ద్రమిళాహవమునందు ప్రకాశించెనో
2. ఎవడు చోడభీమునిచేత పంపబడిన వాడును, విక్రమపూర్ణ సాహసము కలవాడును అగు ఏకవీరుని స్వబాహువుచే పంచత్వమును పొందించెనో (ఏక వీరుడు) ఆ వ్యక్తి పేరో, బిరుదమో తెలియదు.
3. ఎవడు బద్దెమయను మహారాజును ఇతర బలవంతులను పరాభవించెనో
4. ఎవడు ఉన్నతమైన స్కంధము కలదియు,మిక్కిలి దూఢమైనదియు,భూపాలుర శిరస్సులను పర్వతములపై చాచిన పాదము కలదియు,అంతస్సారము కలదియు అగు జటాచోడ వృక్షమును కూకటి వ్రేళ్లతో పెల్లగించి వైచెనో

అట్టి సర్వ లోకాశ్రయ శ్రీ విష్ణు వర్ధన మహారాజాధిరాజా.

ఆ. పెన్నేరు శాసనము

ఎవనిచేత బద్దెమపృథుమ మహారాజు అను వాతడును యుద్ధమునందు విజితులయిరో, ఎవనిచేత కరికాలచోళుడు సమరమునందు యమ ముఖమునకు గొంపోవ బడెనో (కరికాల చోళు డనునది జటాచోడ భీముని బిరుదు.)

ఇ. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు శాసనము

1. ఎవని ఎడ్డ పట్టిక స్వతురాంగ ఏనుగుల కుంభస్థలముల నుండి చిట్లిన ముత్యములు పుష్పావళియగుచున్నదో
2. ఎవనిచేత ప్రణీతుడయ్యును చౌళికరణమందు బాల్యమున పెద్ద సంపాదింప బడెనో
3. ఎవనిచేత అత్యుద్ధతులైన బద్యమాదిపులు, మహారాజు మున్నగువారు పలాయితు లైరో
4. ఎవడు కృణు ప్రేపితులును, తీక్షణులును ఐయిన పరులను సంహరించి ఆత్మపౌరుషము ప్రకటించెనో
5. రావణ ప్రతినిధి యని చెప్పదగిన చోడభీమరాజును చాళుక్య నారాయణుడు నిధనము నందింపెనో
6. ఎవడు మదించిన ఏనుగులనే మొసళ్ళను, రక్త జలమును, అశ్వసైన్యమను తరంగములును గల మహాయుద్ధ మను సముద్రమును మధించి ఉత్కళికాది వాదుని సంపదనెల్ల చూరగొనెనో

ఆటి పరలోకాశ్రయ విష్ణు వర్ధన మహారాజు.

శక్తివర్మ బాల్యమునందే గొప్ప పరాక్రమము ప్రదర్శించినట్లు పఠాపుర, సాహిత్య పరిషత్తు శాసనములు చెప్పుచున్నవి. ఒకదానియందు దీని ద్రమిళాహవమనియు, మరియొక దానియందు చౌళికరణము అనియు నిర్దేశింపబడినది. ఈ రెండును ఒక్కటే సన్నివేశమని తెలియుచున్నది. ద్రమిళులు—తమిళులకు వ్యతిరేకముగా జరిగినది కాని ద్రమిళులతో అనగా ద్రమిళ పక్షముతో కలిసి చేసినది కాని ద్రమిళాహవము కావచ్చును. చోళులకు వ్యతిరేకమయినది కాని చోళులతో కలిసి చేసినది కాని చౌళికరణము అగుచున్నది. ఈ ద్రమిళ—చౌళిక సంగ్రామ మెప్పుడు జరిగెను. ఎందుకు జరిగెను అనునది వివాదాస్పదముగా నున్నది. ఇది ద్రమిళులతో జరిగిన యుద్ధమని డాక్టరు వెంకట రమణయ్యగారు భావించిరి. వారి కథనము ప్రకారము దీనికి ప్రసక్తి యిట్లు కలిగెను. దానార్ణవుడు మూడు సంవత్సరముల కాలమే రాజ్యము చేసెను. ఆ స్వల్పవ్యవధిలోనే ఆతడు తూర్పు చాళుక్యరాజ్యపు సరిహద్దులను పొత్తపినాటిలోనికి వ్యాపింప జేసెను. పొత్తపి నగరము ముఖ్య పట్టణముగాగల ప్రదేశము పొత్తపి నాడు. ఇది కడపజిల్లాలోని రాజంపేట మొదలు చిత్తూరుజిల్లా కాళహస్తివరకుగల దేశ భాగముగా గుర్తింపబడినది. దానార్ణవుడు పొత్తపినాటిని జయించి, తనకు ఇష్టులైన ముదుగొండ చాళుక్యులకు పరిపాలన కొరకై ఇచ్చినట్లు తని కందయుం శాసనమునుబట్టి తెలియుచున్నది. దీని నాతడు వైదుంబ మహారాజు భువన త్రినేత్రుని నుండి జయించి యుండవచ్చును. వైదుంబులీ ప్రాంతమున ఏలుచుండిరి. దక్షిణాది చోళు లీ భూభాగము తమ అధికార పరిధిలోనికి రావలసిన ప్రదేశమని భావించుచుండిరనియు, దానికి విఘాతముగా తూర్పు చాళుక్యులు పొత్తపినాటిని ఆక్రమించుకొనుటను వారు సహింపక దానార్ణవునిపై దండెత్తివచ్చిరనియు, వారితో జరిగిన సంగ్రామమే ద్రమిళాహవమనియు, డాక్టరుగారి మతము. అప్పటి కింకను బాలుడుగా ఉండిన శక్తివర్మ తననాటిక నాయకుడై ఈ యుద్ధమునందు పాల్గొని పరాక్రమము చూపెను. అదియే అతని శాసనమునందు ప్రశంసింపబడినది.

ఈ వాదము యుక్తి యుక్తముగానే కన్పించుచున్నను కాని దీనికి కొన్ని ప్రతిపత్తులు కలవు. దండాపురాది చోళులు దానార్ణవునిపై ఎత్తి వచ్చుటకు ... సంగ్రామమే ద్రమిళాహవ మగుటకును ... తెలుగు దేశములో ఉన్న పొత్తపి నాడు దాక్షారామ చోళులకు ఆ నాడు ... లేదు. ఇంతేకాక దానార్ణవుడు పొత్తపి నాటిని జయించు కాలమునకు అనగా క్రీ. శ. 970—72 సంవత్సరము కాలమునకు చోళరాజ్యమునందు పరిస్థితులు స్థిరముగా లేవు. విజయకాంక్షగల సమర్థులైన రాజులు సింహాసనముపై లేరు. అప్పుడు చోళ సామ్రాజ్య పరిస్థితి ఇట్లుండెను. మొదటి పరాంతకుడు క్రీ. శ. 955 వరకును భూపాలన చేసి మరణింపగా అతని మనుమడు సుందరచోళుడు రాజ్యారూఢుడయి క్రీ. శ. 969—70 వరకును పాలించెను. సుందరచోళుని యనంతరము అతని కుమారుడు ఆదిత్యచోళునకును, అతని పినతండ్రి కుమారుడు ఉత్తమ చోళునకును చోళ సింహాసనము విషయమై విగ్రహము కలిగి చోళ రాజ్యము అంత కలహములలో మునిగియుండెను. మొదట ఆదిత్యచోళుడు సింహాసనము నధిష్ఠించి రెండు సంవత్సరములు గడువక మునుపే ఉత్తమ చోళునిచే సంహరింపబడెను. ఆదిత్యుని తమ్ముడు అరుణ్మొళివర్మ (భవిష్యత్తున రాజరాజ చోళుడు) చోళ రాజ్యమునకు రాబూనెను. ఈ సమయమునకే కన్నడ దేశమునందు రాష్ట్రకూటులను తొలగించి పశ్చిమ చాళుక్యులు నూతన సామ్రాజ్యమును స్థాపించుచుండిరి. వీరివలనను, పాండ్య కేరళుల వలనను చోళరాజ్యమునకు రానున్న విపత్తు గమనించి దూరదృష్టి గల అరుణ్మొళి వర్మ స్వరాజ్యమునందు అంతఃకలహములను వారించుటకై గొప్ప త్యాగమును చూపి రాజ్యమును దాయాదియైన ఉత్తమ చోళునకు ఇచ్చి, తాను యువరాజుగా నుండుటకు అంగీకరించెను. ఇది యంతయు క్రీ. శ. 972—73 ప్రాంతముల జరిగిన వృత్తాంతము. సింహాసనమును గూర్చి తీవ్ర వివాదములలో చిక్కుకొనియున్న చోళ రాజ్యాధినేతలు తమకు సుదూరమునందున్న పొత్తపి నాటి విషయమై చేయి చేసుకొను పరిస్థితులు లేవు. కావున శక్తివర్మ శాసనములందు ప్రసక్తమైన ద్రమిళాహవము చోళ రాజులతో జరిగినదని సంభావించుట విశ్వసనీయముగ లేదు.

మొదటి శక్తివర్మ శైశవమునందే పాల్గొనిన ద్రమిళాహవమును గూర్చి శ్రీ భావరాజు వెంకటకృష్ణారావుగారు మరియొక వాదమును ప్రతిపాదించిరి. ఇది ద్రమిళులకు వ్యతిరేకముగా జరిగిన యుద్ధము కాదు. ద్రమిళుల కొరకు వారి పక్షమున నిర్వహింపబడిన సంగ్రామమని వారు నిరూపించుటకు యత్నించిరి. ఎట్లన—తండ్రియైన దానార్ణవుడు జటాచోడ భీమునితో అయిన రణమునందు నిహతుడు కాగా, కడు పసివారైన శక్తివర్మ విమలాదిత్యులు భీమచోడుని ఎదుర్కొనలేక చోళదేశమునకు పారిపోయి అక్కడ తలదాచుకొనవలసిన వారైరి. వీరు రాజ్య బహిష్కృతులై ఇరువది యేడు సంవత్సరముల పర రాజ్యమునందు నివసింపవలసి వచ్చెను. జటాచోడ భీముడు 27 సంవత్సరము లాంధ్రభూమిని చండ శాసనుడై పరిపా

లించెను. చోళదేశమునందున్న కాలమునందు శక్తివర్మాదులు సంప్రాప్త యౌవనులై తమ కాశ్రయ మిచ్చిన చోళరాజన్యుల పక్షమున వారి సంగ్రామములందు పాల్గొనుచు శూరత్వము నెరపియుండుట సంభావ్యము. అట్టివానిలో నొకటి ద్రమిళాహవము లేక ప్రకరణము. ఇది యీ రీతిగా ప్రవర్తిల్లినది. జటాచోడ భీముడు వెంగి కళింగములను జయించి నాటియందు సుప్రతిష్ఠితుడై రాజ్య విస్తరణకాంక్షతోనో లేక చోళదేశమునందు ఆశ్రయము పొందిన శక్తివర్మాదులను శిక్షించుటకో పూనుకొని కాంచీ నగరముపై దండయాత్ర సలిపి దాని నాక్రమించుకొనెను. ఇక్కడ ఆతడు కొలది కాలము పరిపాలన చేసియుండును. తన పరాక్రమములను, విజయములను ప్రకటించుచు కైలాస నాథ దేవాలయమునందు ఒక విజయ ప్రశస్తిని నెలకొల్పెను. జటాచోడ భీముని శాసన కాలమున శ.క. 904 (క్రీ.శ. 982—83) అని కృష్ణారావుగారి కదనము. కాంచీ నగరము చోళ సామ్రాజ్యాంతర్గతమైనది. ఇప్పటి చోళరాజు ఉత్తమ చోళ మధురాంతకదేవుడు. ఆతడు అరుణ్మొళివర్మతోనయిన ఒడంబడిక ప్రకారము క్రీ. శ. 972 ప్రాంతమున రాజ్యమునకు వచ్చెను. చోళ రాజ్యములో సింహాసనము విషయమై కలహములు రేగుచున్న దుర్బల సమయమును అవకాశముగా తీసుకొని చోడ భీముడు కాంచీ నగరముపై దురాక్రమణ జరిపియుండును. ఉత్తమ చోళుడు రాజ్యమునందు స్థిమితపడగానే జటాచోడభీముని కాంచీపురమునుండి వెడలగొట్టుటకు పెద్ద యత్నము చేసియుండును. ఈ సంగ్రామమునందు అప్పుడప్పుడే యువకుడగుచున్న శక్తివర్మ తన కాతిథ్య మిచ్చిన చోళుల పక్షమున యుద్ధము చేసి పరాక్రమశాలి యని నిరూపించుకొనెను. జటాచోడభీముని కాంచినుండి వెడలగొట్టుట జరిగెను. ఈ వివరణము కార్య కారణ క్రమమును నిరూపించుచు చక్కగా కుదిరినది.

కాని ఈ వాదముయొక్క పునాదులనే ఎత్తివేయు చారిత్రకాంశ మొకటి ప్రబలమైనది మనల నెదుర్కొను చున్నది. శ్రీ నేలటూరి వెంకట రమణయ్యగారి ప్రకారము జటాచోడభీముని కాంచీపుర శాసన కాలము క్రీ. శ. 1001 సంవత్సర ప్రాంతము. అప్పటి చాళుక్య శక్తివర్మ బాలుడు కాడు. ఇంచుమించు నలుబది సంవత్సరముల వయసు వాడగును. చోడభీముని కాంచీపురము నుండి వెడలగొట్టుటకు శక్తివర్మ తన మిత్రులైన చోళుల పక్షమున పోరాడి, ఆది ద్రమిళాహవమని చెప్పదగియున్నను అది యాతని శైశవమునందు జరిగిన సన్నివేశము కాజాలదు. కావున శక్తివర్మ శాసనోక్తమయిన ద్రమిళాహవమిది యగుట పొసగదు. భీముని కైలాసనాథ దేవాలయ శాసనము క్రీ. శ 1001 అగుట కృష్ణారావుగారి వాదమునకు తొలగింపరాని ప్రతిబంధమే యగుచున్నది. శాసనకాలము క్రీ. శ. 1001 అని శ్రీ హెచ్. కె. నరసింహస్వామిగారును ధ్రువపరచుచున్నారు. (చూడు. ఆంగ్ల వ్యాసము. జయంతి రామయ్యపంతులు స్మారక సంచిక ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు) ప్రామాణికులైన ఇద్దరు చారిత్రకులు గైకొన్న శాసన సంవత్సరమును కాదనలేము. అయినను జటాచోడ భీముని కంజీవర శాసన కాలము మాకు సందేహాస్పదముగా కన్పించుచున్నది. క్రీ. శ. 1001 ప్రాంతమున చోడ భీముడు కాంచీపురమున ఎందుకుండెను. విజయ ప్రశస్తిని వ్రాయించుకొని ప్రకటించు సావకాశమాతనికి ఎట్లు లభించెను అను విషయమును డాక్టరు వెంకట రమణయ్యగారిట్లు వివరించుచున్నారు జటాచోడ భీముని ఆంధ్రదేశమునుండి తరిమివేసి వేంగి రాజ్యమును దానికి నిక్కపు వారసుడైన దానార్ణవ పుత్రుడు శక్తివర్మ కిప్పించుటకై చోళ చక్రవర్తియగు మొదటి రాజరాజచోళుడు బద్ధకంకణుడయ్యెను. ఉత్తమచోళుని కాలమున అరుణ్మొళివర్మ యను పేరుతో యువరాజుగా నుండినవాడితడే ఇతడు క్రీ. శ. 985 ప్రాంతమున చోళ సింహాసన మధిష్ఠించెను చోళ చక్రవర్తులలో నితడగ్రేసరుడు. గొప్ప విజేత. గొప్ప పరిపాలకుడు. క్రీ. శ. 999 సమీపమున చోళులు ఒక పెద్ద సేనను ఇచ్చి శక్తివర్మను ఆంధ్ర దేశాక్రమణమునకై పంపిరి. చోళసేనకు రాజరాజే నాయకత్వము వహించెనని కొందరు చెప్పుదురు చక్రవర్తి కాదనియు ఆతని సేనాపతి, అరియం రాజరాజం అను వీరుడు శక్తివర్మవెంట వేంగిపై వెడలెనని మరికొందరు భావించుచున్నారు. (రాజేంద్ర చోళుని తిరువాలంగాడు తామ్ర శాసనము) ఏది యేమైనను శక్తివర్మాదులు జటాచోడభీమునిపై పడిరి. చోడ భీముడు మొదట తాకిడికి ఓసరిల్లి కళింగమునకు ఉపసంహరించుకొనెను. శక్తివర్మ నామమాత్రముగా 999 లో వేంగి సింహాసన మాక్రమించెను. చోళ సైన్యములు స్వదేశమునకు పోయెను. ఇంతలో జటాచోడ భీముడు పెద్ద పెట్టున సైన్యములను సమీకరించుకొని శక్తివర్మపై పడగా అతడు నిస్సహాయుడై తిరిగి చోళ దేశమునకు పారిపోయెను. అతనిని తరుముచుపోయి, చోడభీముడు కాంచీపురము నాక్రమించుకొని అక్కడ కొంతకాలముండి కైలాసనాథ దేవాలయమునందు క్రీ. శ. 1001 తేదీగల విజయ ప్రశస్తిని నెలకొల్పెను. ఇంతలో రాజరాజ చక్రవర్తి మరియొక పెద్ద సైన్యమును సహాయముగా నిచ్చి శక్తివర్మమున్నగు వారిని చోడభీమునిపై పంపగా తత్ఫలితమైన దారుణ రణమందు జటాచోడ భీముడు నిహతుడయ్యెననియు శక్తివర్మ వేంగి సింహాసనముపై సుప్రతిష్ఠితుడయ్యెననియు వెంకట రమణయ్యగారును ఇతరులును అన్వయించిరి

ఈ యన్వయము నందీ లోపములు తోచుచున్నవి. క్రీ. శ. 1001 సంవత్సర ప్రాంతమున చోళ సామ్రాజ్యపు అంతరంగిక పరిస్థితులు ముప్పది సంవత్సరముల క్రింద నున్నట్లు లేవు. ఇప్పుడు మొదటి రాజరాజచోళుడు సింహాసనము నధిష్ఠించియున్నాడు ఆతడు రాజ్యమునకు వచ్చి 16 సంవత్సరములైనది. చోళ రాజ్యమునందు సువ్యవస్థ ఏర్పడియున్న దనుటకు సందేహము లేదు. ఇట్టి యదనున జటాచోడ భీమునివంటి పరిమిత శక్తిగల రాజు చోళ సామ్రాజ్యమును చెనకి, కళింగమునుండి కాంచీపురము వరకును ఏకధాటిగ విజృంభించి చోళుల రెండవ ముఖ్య పట్టణమగు కంచిని పట్టుకొని, అక్కడ కొంత కాలమాది జయ శాసనము ప్రకటింపగలిగెననుట సంభావ్యముగా లేదు. ఇంతవరకు వచ్చుదాక రాజరాజచోళుడు నిష్క్రియుడై దిగ్భ్రాంతి చెంది యుండె నందుమా. దీనియం దింకను అసందర్భము లున్నవి. శక్తివర్మ తన పైతృక సింహాసనమును వశము చేసుకొని అంతలోనే పలాయితుడై చోళులకు మొర పెట్టుకొనుటకు పోయె ననగలమా. అతడంత పరాక్రమ హీనుడా. శక్తివర్మ తన రాజ్యమునందు స్థిరపడి యుండకనే ఆతనిని రావణ పరాక్రముడైన చోడ భీముని కష్టము చేసి చోళ

సైన్యము నుపసంహరించుకొనునంతటి దూరదృష్టి లేనివాడా రాజరాజ చోళుడు. చోడ భీముని పరిస్థితి ఎంతమాత్రము అతనిని చోళసామ్రాజ్యముపై దాడి చేయుటకు ప్రోత్సహించు నిస్సహాయ స్థితిలో నున్నదా. తక్కిన నెట్లున్నను అతడు ఇప్పటికి వృద్ధుడైనాడు. ఎటువచ్చినను, జటాచోడ భీముడు క్రీ. శ. 1001 లో విజయ యాత్రా సంరంభముతో కాంచీపురమునందు విడిసియున్నాడనుట తత్కాలీన పరిస్థితుల కనుగుణముగా లేదు.

క్రీ. శ. 982 ప్రాంతమున అతడిట్టి దండయాత్ర వేయుటకు అనుకూలమైన ప్రాభవముతో నున్నాడని మనము చూచియుంటిమి. చోళ సామ్రాజ్యమప్పుడు దుర్బలముగ నుండెను. దానార్ణవుని సంహరించి వేగిదేశము నాక్రమించుకొనిన తరువాత ఏడెనిమిది ఏండ్లపాటు అతడు కళింగాధిపతులతో యుద్ధము నందు తగుల్కొనియుండెను. ఉత్కలాధిపు డగు కామార్ణవుడును అతని తమ్ముడు వినయాదిత్యుడును దానార్ణవుని సంతతికి రాజ్య మిప్పించుటకై చోడ భీమునితో పోరుచు ఉభయులును చోడుని దురంత ప్రతాపమునకు బలియైపోయిరి. దానార్ణవుని తల్లి అంకిదేవి కళింగ రాజ కుటుంబమునకు చెందిన మహిళ యనుట ఇక్కడ స్మరింప దగియున్నది. బాంధవ్యముచే కామార్ణవ వినయాదిత్యులు శక్తివర్మ పక్షము వహించి చోడ భీమునితో పోరిరి. విధి వైపరీత్యముచే కృతకృత్యులు కాలేక పోయిరి. ఇట్లు తన రాజ్యమునకు తూర్పు ఉత్తరములనుండి రాదగిన ప్రమాదములను నిశ్శేషముగా రూపడచి జటాచోడభీముడు క్రీ. శ. 982 నాటికి శాంత చిత్తవ పరాగుడైయున్నాడు. చాళుక్య వంశాంకురము లగు శక్తివర్మ విమలాదిత్యులు దక్షిణదేశమందు ఆశ్రయము పొందియుండుటచే వారిని నెలువరించుటకొ లేక ఆశ్రయమిచ్చిన కాంచీపుర చోడులను శిక్షించుటకో చోడ భీముడు చోళరాజ్యముపై దండెత్తెను. తాత్కాలిక విజయమును కూడ సాధించెను. కాని చోళ సామ్రాజ్యము నందు అంతఃకలహములు నణగి దృఢ వ్యవస్థ ఏర్పడిన తరువాత కాంచీపురమునుండి ఉపసంహరించుకొనవలసిన వాడయ్యెను. ఈ దృష్టితో చూచినప్పుడు శక్తివర్మ ఆక్రమించిన ద్రవిళాహవము క్రీ. శ. 982 నాటి దగుచున్నది. ఇది నిశ్చితాంశమని యింకను చెప్పలేము. చోడ భీముని నాటి కాలము క్రీ. శ. 1001 అయినచో దానిని నిరాకరింపలేము. శాసనస్థ కాలమును తావన్మాత్రముగా గ్రహించుచుట ఉత్తమ చారిత్రక పద్ధతి కాదు. కాని ఒక్క అంశము పెక్కు సంఘటనలకు భిన్నముగా నున్నప్పుడు దానిని నిలబెట్టుటకై పెక్కు సంఘటనలను అన్వితము చేయుట సత్యాన్వేషణ విధానముకాదు.

ఈ సందర్భమున మేమొక సమన్వయ వాదమును ప్రతిపాదించుచున్నాము. దానికి వేరొక చారిత్రక మహారథులే ప్రమాణము. ఈ వాదమునకు జటాచోడ భీముని కాంచీపుర శాసనములోగాని దండయాత్రతోగాని ఎట్టి సంబంధమును లేదు. ఆ శాసన కాలమును మనకు అప్రసక్తమే యగును. ఎట్లన శైశవమునందే శక్తివర్మ పరాక్రమ స్ఫురణమును తిలకించిన ద్రమిళాహవము తమిళుల పక్షమున వచ్చిన యుద్ధము కాదు. దీనికి ఉత్తమ చోళునితోగాని, రాజరాజ చోళునితో గాని సంబంధము లేదు. ఇది తెలుగు చోడులతో వేంగి చాళుక్యులకు తటస్థించిన సంగ్రామము. ఇక్కడి ప్రత్యర్థి తెలుగు చోడ వీరుడైన జటాచోడ భీముడే — యుద్ధమునకు కారణము పరస్పరదేశము కలదు. ఇది తెలుగు చోడుల విషయమున గ్రహింపవలెను. వారు ద్రావిడులు కారు కదా. ద్రమిళాహవ మెట్లగును అను ప్రశ్నకు సమాధాన మిట్లు చెప్పవలెను. చోడభీముడు — నచ్చప్పు తెలుగువాడయినను రమిళ చోళునివలె కరికాల చోడ బిరుదముకూడ దాల్చెను. కరికాల చోడుడు తమిళదేశము వాడని ప్రతీతి యుండుటచే చోడ భీముడు కూడ వ్యవహారికముగ తమిళుడే యని శాసనకర్త భావించెను. దానితో అయిన సహారణము ద్రమిళాహవమగు చున్నది. ఈవిధముగా ద్రమిళాహవ—చాళికరణములు జటాచోడ భీమునితో జరిగిన సంగ్రామమని చెప్పవచ్చును. ఇది యెప్పుడు జరిగినది అనగా క్రీ. శ. 973 ప్రాంతము. అప్పుడు తూర్పు చాళుక్యరాజగు దానార్ణవునకును చోడభీమునకును ఆంధ్ర దేశాధిపత్యము విషయమై నడచిన యుద్ధమది. దానార్ణవుని పెద్ద కుమారుడగు శక్తివర్మ అప్పటికి బాల్యప్రాయుడు. పదిహేను సంవత్సరముల వయసువాడైన కావచ్చును. ఉత్సాహ శీలియైన యాతడు తండ్రివెంట రణమునకు నడచెను దైవదుర్విపాకమువలన వృద్ధుడైన దానార్ణవుడు రణానికి బలియయ్యెను. శక్తివర్మ గాయపడెను. "బాల్యే కీర్తి రబాభి చాళికరణే యేన వ్రణోద్భాసినా" అని కవి శక్తివర్మను వర్ణించి నాడు. ఆ విపత్కరమైన రణాంగణమునుండి బాలుడగు శక్తివర్మ ఎట్లో తప్పించుకొని ప్రాణముల కాపాడుకొనెను.తూర్పు చాళుక్య రాజవంశము దేశమును విడిచిపోయి చోళదేశమునందు తలదాచుకొనెను.

ద్రమిళాహవమువలన ఏర్పడిన ఘోర ప్రమాదమునుండి పిన్నవారైన రాజసూనులను, రాజ కుటుంబమును ఆదుకొని సురక్షిత ప్రదేశమునకు చేర్చిన స్వామి భక్తి పరాయణు డెవ్వడు అని తెలిసికొనుటకు ఔత్సుక్యము కలుగక మానదు. దీనిని నిష్కర్షించి చెప్పుటకు వీలు లేదు కాని భావరాజు వెంకట కృష్ణారావుగారు చేసిన ఒక సూచన పరిగణింప దగియున్నది. ఈ యుద్ధమైన 27 సంవత్సరముల తరువాత శక్తివర్మ వేంగి సింహాసన మధిష్ఠించి తనకు తోడ్పడిన విరులకు అగ్రహారాదులు దానము చేయుచుండెను. అట్లు బహూకృతులైనవారిలో పిల్లోయ భట్టారకు డొకడు. ఈ యంశము శక్తివర్మ మహారాజ పెన్నేరు (పెనికేరు) శాసనమునందు ప్రస్తుతమైనది. పిల్లోయ అనుపేరు పిన్నయ్య పూర్వ రూపము కావచ్చును. ఆ కుమారస్వామి పర్యాయ పదముగా తోచును. పెద్దయ్య విఘ్నేశ్వరుడు. పిల్లోయ భట్టారకుని గూర్చి శాసనమునందు ఇట్లు చెప్పబడినది. "అణి మాది సిద్ధులు కల సిద్ధుల యనుగ్రహము చేత పొందబడిన ఐశ్వర్యము కలవారును, పరిపూతేంద్రియములును, కూట (కోట) గ్రామమునకు గ్రామణులును అగువారు కలరు. వారు ప్రసిద్ధమైన హారీత వంశ్యులు. అయ్యన భట్టారకుడు ఈ వంశమునందు దభ్యర్థితుడు. ఆ యన్వయము నందు పదక్రమ పారీణుడైన విన్నెల్ల భట్టారకుడు జన్మించెను. ఆయన కుమారుడు పృథువినయుడు సాంబ భట్టారకుడు. ఈయన కుమారుడు వైరిదను నందు సూర్యుడు, సూనృత వదాన్యతాది గుణశోభితుడు, ఆసేతుహిమాచల ప్రశస్తిగలవాడు, హరిహరభక్తుడు అయిన పిల్లోయ భట్టారకుడు. ఈయన నిజ పరిశ్రమ పరితోషిత భీమరాదిత్యేశ లబ్ధ ప్రవ చిహ్నుడు. అనగా తన పరిశ్రమచే సంతోష పెట్టబడిన భీమరాదిత్యునివలన పొంద

బడిన స్వవిహ్వానములు కలవాడు. సవిరియు తానును 'చాళుక్య వంశవర్ధన రక్షణహేతు ప్రభూత ధ్వజ దండుడు' అనగా చాళుక్య వంశము యొక్క వృద్ధికిని రక్షణమునకును హేతుభూతమైన గొప్ప ధ్వజదండము కలవాడు. అనగా గొప్ప పరాక్రమశాలి. ఈయనను రాజలాంఛనములు ఇవాళ్క బెంచిన భీమరాదిత్యుని చారిత్రకులు గుర్తింప లేదు. ఈ శబ్దము 'భీమ రాదిత్యేక' అనియో 'భీమరాడితిక' అనియో నిర్ణయింప రాకున్నది. భీమ రాట్సు అయినచో అతడెవ్వరో కాదు. శక్తివర్మ మహారాజు తండ్రియైన దానార్ణవుడే కావచ్చును. దానార్ణవునకు భీమరాజు అను నామధేయమును కలదు. (చూడు. Eastern Chalukyas పుట 308) పిణ్ణయ భట్టారకుడు దానార్ణవనృపతి కాలముననే ప్రసిద్ధికి వచ్చియుండును. ఏలికకు జటాచోడ భీమునితో జరిగిన అంతిమ యుద్ధమునందీప్పవి శక్తివదాయుడు తన ప్రభువుతో ఉండి. ఆ దారుణ సమయమునందు రాజకుమారులను, కుటుంబమును మిక్కిలి కష్టముతో తప్పించి చోళ దేశము చేర్చి యుండును. ఈ సాహసచర్యయే 'చళుక్య వంశ వర్ధన రక్షణహేతు ప్రభూత ధ్వజదండః' అను స్తుతి వాక్యమునందు సూచిత మగుచున్నది. తరువాతి 27 సంవత్సరములును పిణ్ణయ భట్టారకు డెట్లు గడపెనో తెలియదు. రాజకుమారుల ననుగమించి తమిళదేశమున ప్రవాసమే చేసెనో లేక స్వదేశమునకు వచ్చి అజ్ఞాతుడుగ ఉండిపోయెనో ఎరుగ రాదు. పెన్నేరు శాసన కాలమున కీయన కడు వృద్ధుడై యుండును శక్తివర్మ ఈయనకు పెన్నేరు గ్రామముతో కలిపి మరి మూడు గ్రామములను సమర్పించెను. అవి వేగులకుర్రు, పవలకుర్రు, అడ్డపల్లి, అనునవి. పిణ్ణయ భట్టారకుడు జైన బ్రాహ్మణుడుగా కన్పించును. ఈయన పరిబంది (?) యందు మహోన్నతమైన పతాకమైన జిన స్తూప నిర్మాణమునకు కారకు డయ్యెను. అట్లయ్యును ఈ భట్టారకుడు హరిహర భక్తుడని చెప్పుట విశేషము. ఈయన కీయబడిన గ్రామములు ఇప్పటి తూర్పు గోదావరి జిల్లా రామచంద్రపురం తాలూకాకు చెందినవిగా కన్పట్టును. దీనికి పూర్వపు పేరు గృధ్రవాటి సీమ. గుద్దవాడి సీమ అనుటయు కలదు. కోరుమిల్లి గ్రామము సరిహద్దులలో పేర్కొనబడి యున్నది.

శక్తివర్మ బాల్యమునందు పరాక్రమించిన ద్రమిళాహవము లెప్పుడు జరిగి యుండును? ఇది పొత్తపినాటిలోనే సాగియుండునని తోచు చున్నది. పొత్తపి నాటిని జయించుటయందు తనకు తోడ్పడిన ముదుగొండ చాళుక్యులను— మల్లియరాజు, గొండియ రాజు అను వారిని దానార్ణవుడు పొత్తపి నాటికి పాలకులుగా నియమించినట్లాతని కంది యం శాసనము వెల్లడి చేయుచున్నది. పొత్తపి నాటిని జయించి దాని పరిపాలనా వ్యవస్థ చేయుచుండగా జటాచోడ భీముడు దానార్ణవునిపై పడియుండును. హఠాత్సంభవముగా జరిగిన ఈ దాటిని ఎదుర్కొనుటకు సంసిద్ధుడుగా లేక దానార్ణవనృపతి దుర్మరణము పాలయ్యెను. ద్రమిళాహవము పొత్తపినాటిలో జరిగియుండుటవలననే శక్తి వర్మాదులు సమీపమందున్న కాంచీపురమండలమునకు క్షేమముగా చేరియుందురు. పొలికలనము తమిళ చోళులతో అయిన రణము కాదనుటకు ఇదియును ఒక తార్కాణము. వారు తమిళచోళులతో పోరాడియున్నచో తిరిగి ప్రాణరక్షణమునకై తమిళదేశమున కేగి యుండరు. దానార్ణవుని మరణానంతరము శక్తివర్మాదులు కొంతకాలము తమ తండ్రివంక బందువులయిన కళింగనృపతుల కడ ఉండి యుండెదరని కొందరూహించిరి. కామార్ణవుడు వినయాదిత్యుడు ఎరికి బందువులైన వారు సంగ్రామక్షేత్రమైన పొత్తపినాటికి సుదూరమందుండిరి. చోడ భీముడు వెంటనే వేంగి నాక్రమించి యుండును. శత్రు హస్తగతమైన వేంగినాటి మీదుగా దానార్ణవుని కుటుంబము, దూరమందున్న కళింగ దేశమునకు ప్రయాణించుట సంభావ్యము కాదు. అటి ప్రమాదావస్థయందు సన్నిహిత మిత్రదేశమున ఆశ్రయమును కోరుటయే స్వాభావికము. తమిళచోళులు తూర్పు చాళుక్యరాజకుటుంబమునకు ప్రతికూలురు కారు. వారికిని వీరికిని ఇంతకుముందే కొంత యను బంధ మేర్పడి యున్నది. చాళుక్య రెండవ భీమరాజు తన కుమార్తె కుందవదేవిని చోళచక్రవర్తి మొదటి పరాంతకుని కుమారుడు అరింజయ వర్మకు ఇచ్చినట్లు తెలియుచున్నది. ఈమె దానార్ణవుని సోదరి కావచ్చును. తద్రూపముగా తమిళ చోళులకును దానార్ణవ కుటుంబమునకును సన్నిహితత్వ మేర్పడియే ఉన్నది.

శక్తివర్మ మున్నగు వారి ప్రవాస జీవితమును కొంత యూహింప వలసి యున్నది. దీనికి సంతోషకరమైన ఆధారములు లేవనుట వాస్తవము. శక్తివర్మ శాసనములందలి కొన్ని సూచనలను ఆధారము చేసుకొని చెప్పదగి యున్నది. శక్తివర్మకు చాళుక్య నారాయణుడను బిరుదు కలదు. నారాయణుడు అనగా శ్రీకృష్ణుని బాల్య చరిత్రను మనసు నందుంచుకొని ఈతని శాసన కవులు కొన్ని చమత్కారములు చేసినట్లు తోచును. శ్రీకృష్ణుడు కంసుని ప్రమాదము నెదుర్కొనెను. చాళుక్య నారాయణుడు రావణ ప్రతినిధి యని ప్రసిద్ధి చెందిన జటాచోడ భీముని వైరమునకు గురి యయ్యెను. శ్రీకృష్ణుని బాల్యము గోకులమున ప్రవాసముతో గడిచెను. చాళుక్య నారాయణుని బాల్యమును ప్రవాసమందే గడచెను. శ్రీకృష్ణుని వెదకి చంపించుటకై కంసరాజు ఎంతయో ప్రయత్నించెను. జటాచోడ భీముడు కూడ దానార్ణవుని కుమారులను అన్వేషించి మట్టుపెట్టుటకు యత్నించినట్లే తోచును. శక్తివర్మ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు శాసనములోని ఒక శ్లోక మిట్లున్నది.

> బాల్యేకీర్తి రలాభి చౌరి కరణే యేన వ్రణోద్భాసినా
> యేనాత్యుద్ధత బద్యేమాధివ మహారాజా దయాన్విద్రుతాః
> యస్తీక్ష్ణాను రసా పరిక్షత చరాన్ హత్వారిపు ప్రేషితాన్
> లోకే దర్శయ దాత్మసార మనవాః శ్రీ శక్తి వర్మాధిపః.

శ్లోకము ఉత్తరార్ధము పరిశీలింప దగినది.

శ్రీకృష్ణుడు రిపుప్రేషితులైన చరులను (చారులను) వక్షస్థలముచే పరీక్షించి చంపెను. పూతన చన్నుబాలు త్రాగి యామెను సంహరించెను. చాళుక్యనారాయణుడైన శక్తివర్మ రిపుప్రేషితులైన చారులను వక్షస్థలమున మోది సంహరించి ఆత్మ సారమును లోకమునకు ప్రదర్శించెను అను నిగూఢార్థము ద్యోతకమగు చున్నది. వ్యంగ్యమైన ఈ సూచనలబట్టి చోడభీముడు శక్తివర్మాదులను తన త్రోవనుండి తొలగించుకొనుటకై పలుపోకలు పోయి ఉండును. ద్రమిళాహవము నుండి గాయపడి తప్పించుకొన్న శక్తి వర్మయు, దానార్ణవ కుటుంబమును మొదట కాంచీపురమున విడిసి యుందురు. వారులనుపంపి వారి ఆచూకీలు తీయుటకు జటా భీముడు ప్రయత్నించి యుండును,

కంసుడు శ్రీకృష్ణుని మీద పెక్కుర రాక్షసులను ప్రయోగించెను. అట్లు శక్తివర్మ మీద ప్రయోగింపబడిన వేగులవారిలో ఏకవీరు డను వాడొకడు కావచ్చును.

"ప్రేషితం చోడభీమేన యశ్చిత్రి కృతసాహసం
పంచత్వ మన యత్తీక్ష్ణ మేకవీరం స్వబాహునా."
పఘుబట్లు శాసనము.

తన గూఢచారుల యత్నములు విఫలము కాగా జటా చోడ భీముడు కాంచీపురము మీద స్వయముగా సేనలతో దాడి చేసెను. ఇది క్రీ. శ. 982 ప్రాంతమున జరిగియుండునని మేము సూచించి యుంటిమి. కాంచీపురమును జయించుటయు అక్కడ శరణార్థులుగా ఉన్న చాళుక్య వంశపు వారసులను నిర్మూలించుటయు చోడుని ఈ దండయాత్రకు కారణములై యుండును. ఈ రెండవ లక్ష్యము భీమ చోడునకు సాధింప బడలేదు. ఇక్కడ తిరిగి మనము శ్రీకృష్ణుని చిన్ననాటి చరిత్రమును స్మరింప వలెను. ఆతడు కంసుని సంహరించినను ఆపదలు నుండి విముక్తి కాలేదు. జరాసంధుడు మధురా నగరముపై పెక్కుసారులు దండ యాత్రలుచేసి యాదవులను పీడించు చుండెను. సుష్టునకు దూరముగా ఉండవలెనను నీతి ననుసరించి పరాక్రమశాలులయ్యును రామ కృష్ణులు తమ నివాసమును ద్వారకకు మార్చుకొనిరి. చాళుక్యనారా యణుడు ఈ సమయమునే యవలంబించినట్లు తోచును. కాంచీపురము జటాచోడ భీమునకు సన్నిహిత ప్రాంతమగుటచే ఆత్మ క్షేమమునుకోరి చాళుక్య రాజకుటుంబము దానికి దూరముగా నుండ గోరెను. చివరకు వారు తంజావూరు సమీపమున నున్న తిరువైయారు గ్రామమున స్థిర నివాస మేర్పరచు కొన్నట్లు తోచును. రాజరాజచోళుని 22 వ రాజ్య సంవత్సరమున, అనగా క్రీ. శ. 1007 సంవత్సరమున సలుక్కి వీమయన్ రాణియగు వీమయన్‌వంబవై అనునామె తిరువైయారు గ్రామము నందలి శివాలయమున కొక దానము చేసినట్లు నమోదు చేయ బడినది. సలుక్కి అనగా చాళుక్య అనుట స్పష్టముగనే ఉన్నది. వంబవై అనునామె వీమయన్ భార్య. వీమయన్ భీమరాజు నామాంత రము గల దానార్ణవుడని డాక్టరు వెంకట రమణయ్యగారు వూహించి నారు. శక్తివర్మ విమలాదిత్యుల తల్లి ఆర్యా మహాదేవి యని చదివి యున్నాము. తిరువైయారు లేఖనము నందలి వంబవై ఈమెయో, భిన్న వ్యక్తియో తెలియదు. ఏమైనను చాళుక్య రాజకుటుంబ స్త్రీలు కొందరు క్రీ. శ. 1007 నాటికి కూడ తమిళదేశము నందు స్థిర నివా సము చేయుట గమనింప దగినది. ఈ కాలమునకు శక్తి వర్మ తమిళ దేశములో లేడు. ఆతడు జటాచోడభీముని రణాంగణమున సంహరించి వేంగి సింహాసనాధిష్ఠితుడై యున్నాడు. అతని వంశ స్త్రీలు— వృద్ధు రాండ్రు కావచ్చును. తమిళదేశములోనే ఉండిపోవ గోరుట తమిళులు ఆంధ్ర రాజ కుటుంబమునకు ఇచ్చిన హార్దికమైన యాతిథ్య గౌరవము నకు మంచి తార్కాణము.

సంప్రాప్త యౌవనుడైనప్పటి నుండియు శక్తివర్మ తన పైతృక రాజ్యమును సంపాదించుకొనుటకు కుతూహలము కలవాడై యుండును. కాని యాతడెట్టి ప్రయత్నములు చేసెనో తెలిసికొనుట కాధారము లేదు. తండ్రి సంబంధువులైన కళింగాధిపులు కామార్ణవ వినయాదిత్యులు చాళుక్య రాజవంశీయులను పునః ప్రతిష్ఠితుల చేయుటకును రాజ్య విస్త రణ కాంక్షగల జటా చోడభీముని తమపై రాకుండ వారించుటకును వానితో క్రీ. శ. 970—80 నడుమ తీవ్రముగ పోరాడిరి. ఈ కాల మున శక్తివర్మ మున్నగువారు కళింగమున నుండిరని కొందరు చారిత్ర కులు భావించిరి. కళింగాధిపుల ప్రయత్నములు నమ్మకమైన సిదపనే వారు చోళదేశమునకు తరలిరని ఏరి మతము. చోళ దేశము నందు హార్దికమైన ఆతిథ్యము లభించినను చోళ భూపతులు తూర్పుచాళుక్య రాజకుమారులను వారి రాజ్యమునందు ప్రతిష్ఠించుటకై తోడ్పడు టకు వెంటనే సంసిద్ధులుగ లేరు. వారి సమస్యలు వారి కుండెను. క్రీ. శ. 973 సంవత్సర ప్రాంతమున చాళుక్యులు రాష్ట్రకూటుల సామ్రాజ్యము నంత పొందించి తాము నూతన సామ్రాజ్యమును స్థాపిం చిరి. ఆ హవమల్ల రెండవ తైలపదేవుడు గొప్ప పరాక్రమశాలి రాజ్య విస్తరణ కాంక్ష కలవాడు. ఇప్పుడు వేంగీశ్వరుడైన చోడ భీముడు స్వయముగ రణదుర్గముడు. ఆతడు పశ్చిమ చాళుక్యులతో చేయి కలిపి వర్తించు చుండెను. అరివీర భయంకరుడైన వానితో శక్తివర్మ పక్షమున యుద్ధమునకు దిగుటకు ఉదురాంతక ఉత్తమ చోళునకు శక్తి చాల కుండెను. భీమ చోడుని కాంచిపుర ప్రాంతము నుండి వెడల నడచుటయే ఆతడు చేయగల్గినది. అతని తరువాత వచ్చిన రాజరాజచోడుడు మహా వీరుడే అయ్యును రాజ్యమునకు వచ్చిన పెక్కు సంవత్సరములు చోళ సామ్రాజ్యమును గట్టి చేసుకొనుట యందు నిమగ్నుడై యుండి శక్తి వర్మ కార్యమును చేపట్ట కుండెను. ఇమ్మడి తైలపదేవుడు మరణించి అతని సహాయము జటా చోడభీమునకు అందని యుంతవరకు రాజరాజ చోళుడు కాలయాపన చేసినట్లు తోచును. తైలపుడు క్రీ. శ. 997 ప్రాంతమున మరణించెను. సత్యాశ్రయుడు కల్యాణి చాళుక్య చక్రవర్తి అయ్యెను. ఇతడు తండ్రి యంత యోధ కాడందురు. ఆతడు రాజ్యము నందు కుదురుకొనుటకు పూర్వమే రాజరాజచోళుడు తన కార్యమును శక్తివర్మ కార్యమును సాధించుటకు సంకల్పించి ద్విముఖమైన వ్యూహ మును సంతరించెను. తన కుమారుడు రాజేంద్ర చోళుడు పశ్చిమ చాళుక్యుల మీద పడి రట్టపాడిని విధ్వంసము చేయుటకును మరియొక ప్రబల సైన్యముతో శక్తివర్మ జటాచోడ భీమునిపై విజృంభించు టకును పథకము వైచెను. ఇంతకు ముందు కూడ ఇట్టి ప్రయత్నమునే రాజరాజచోళు డొక పర్యాయము చేసినట్లు కాన్పించును. ఇమ్మడి తైలపుడు రాజ్యము చేయుచున్న కాలముననే అనగా క్రీ. శ. 992 ప్రాంతమున చోళులు కన్నడ సామ్రాజ్యముపై దండయాత్ర చేసిరి. కాని రౌద్రం యుద్ధమునందు పరాజితుడై రాజరాజచోళుడు తన సంహరించు కొనవలసిన వాడాయెను. ఇదే కాలమున కావచ్చును ఆతడు స్వ నామము ధరించిన రాజరాజు అను సేనాపతి వెంట కొంత సైన్య మిచ్చి శక్తివర్మను జటాచోడ భీమునిపై పంపెను. చోడ భీముడీ సైన్యము నోడించి దండనాయక రాజరాజును ఉగ్ర రణమున వధించెను. దీనికి ప్రతిక్రియగనో లేక వేరుగనో చోడభీముడు కూడ ఒక దండయాత్రను చోళదేశముపై పంపెను. దీనికి నాయకులు బద్యముడు మహారాజు అనువారు. శక్తివర్మ నాయకత్వమున వెళ్ళిన ఒక వాహిని వారిని నోడించి పారద్రోలెను. "యేనా త్యుద్ధత బద్యమాధిప మహారాజా దయా విద్రుతాః" అని శక్తివర్మ శాసన మీ దండయాత్రను సూచించు చున్నది. ఇట్లు శక్తివర్మ చోడ భీముల నడుమ యాతా యాత యుద్ధములు కొన్ని

సాగిన మొదటి అతిమ సంగ్రామము క్రీ. శ. 998—999 లో ఆరంభించెను.

ఈ కడపటి యుద్ధమునందు శక్తివర్మ వెంట వెళ్ళిన సైన్యమునకు విక్రమ చోళ బిరుదాంచితుడగు అరియం రాజరాజం అను చోళ మాండలికుడు సేనాపతిగ నుండెను ఈ యుద్ధక్రమము విషయమై కొంత యభిప్రాయభేదము కలదు. అట్లు భయంకర గతితో వచ్చుచున్న శక్తివర్మ సైన్యమును కోహటించియో లేక తన చముపుల కూర్చుకొనుటకో జటాచోడ భీముడు కళింగమునకు పోయెననియు, శక్తివర్మ వేంగిలో క్రీ. శ. 999 లో పట్టాభిషిక్తుడయ్యెననియు, చోళ సైన్యములు మరలిపోయెననియు, శక్తివర్మ దౌర్బల్యమును గమనించి చోడభీముడు కళింగమునుండి వెలువడి వచ్చి వేంగిపైబడి శక్తివర్మను తరిమివైచె ననియు, అదే ధాటిలో అతడు కాంచీపురము వరకునుపోయి ఆ నగరమున విజయస్తంభము ప్రతిష్ఠించె ననియు కొందరు భావించిరి. ఈ వాదమును మేమిదివరలో విమర్శించి యున్నాము. జటాచోడ భీముని కాంచీ విజయ యాత్ర రాజరాజచోళుడు రాజ్యమునకు రాకముందె జరిగియుండునని మేము సూచించితిమి. శక్తి వర్మాదులు పటు వేగముతో జటాచోడభీమునిపై గవిసిరి. ఆతడు రావణ జరాసంధులవలె అచంచలమైన ఆత్మ విశ్వాసము కలవాడు. ఇప్పుడు వృద్ధుడును అయినాడు. రెండవ అమ్మరాజ విజయాదిత్యు డీతని బావమరిది యనియు, రాష్ట్ర కూట మూడవ కృష్ణరాజుతో తన బాల్యమునందె ఈతడు పోరాడెననియు చెప్పబడుచున్నది. పశ్చిమ చాళుక్యుడు సత్యాశ్రయు డీతనికి మిత్రుడైనను జటాచోడభీమునకు బాసటయై వచ్చినట్లు కన్పించదు. చోళులు కర్ణాటక రాజ్యముపై దాడి చేయుచుండిరి. చోడభీము డేకాకి యయ్యు దారుణముగా పోరి రణాంగణమున నిహతుడయ్యెను. ఈ యంశమును తిరువాలంగాడు శాసన మిట్లు వర్ణించు చున్నది.

దండేన భీమేన యుధి ప్రవీణో
యద్రాజ రాజో నిహతో మదాఢ్యః
తద్భీమ నామాన మరంధ్ర మంధ్రం
హన్మీతి దండేన జఘానతమ్

తా: "పేరింటివాడును యుద్ధమునందు ప్రవీణుడును అగు రాజరాజ (దండ నాయకుడు) భీమునిచేత దండముచే సంహరింపబడినాడు కనుక రంధ్ర రహితుడైన ఆ యంధ్రుని, భీమనాముని, దండముతోనే ఆతడు సంహరించెను."

చోడభీముని రంధ్ర రహితుడని వర్ణించుట మిక్కిలి యొప్పియున్నది. ఆతడు అరంధ్ర పరాక్రముడని శత్రువులు కూడ స్తుతించుట గమనింపదగినది.

శక్తివర్మ పభుబ్రఉ శాసనమునందు జటాచోడ భీముని విజయ మిట్లు చెప్పనైనది.

ఉచ్చైర్బల స్కంధ మతి ప్రరూఢం భూభృచ్ఛిరః కోటి విసారితాంఘ్రిం

మా మహాల ముక్తామ్బుజుడు విస్తృతాంశ
మప్యాశు విశాలం జటాచోడ వృక్షమ్.

బలిష్ఠమైన స్కంధములు గలదియు, పెక్కు ప్రరోహములు గలదియు, ఉన్నతపాటలను పర్వత శిరస్సులపై వ్యాపించిన పాదములు గలదియు, అంతస్సారము కలదియు, విశాలమైనదియు నగు జటా చోడ వృక్షము నెవడు కాకటి ప్రేళ్ళతో పెలగించి వైచెనో

ఇరువదియేడు సంవత్సరములు ప్రవాసము చేసినీ సిరుత్సాహము చెందక శక్తివర్మ దుర్దాంతుడైన శత్రువును సంహరింపగల్గుట అతనికి అత్యంతోత్సాహము కలిగించి యుండును. రాత్రింబవళ్ళు కలలోనికి వచ్చు కర్ణుని చావు చూచిన యుధిష్ఠిరునివలె ఆతడు సంతృప్తితో విశ్వసించి యుండును. శత్రు శేషమును మిగుల్చ కూడదను రాజనీతి ప్రకారము శక్తివర్మ కళింగముపైద నడచి అక్కడ జటాచోడుడు ప్రతిష్ఠించిన ఉత్కళ ప్రతినిధులను కూడ రూపుమాపెను. ఈ యంశము శక్తివర్మ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు శాసనములో సూచితమైనది.

"నిర్మథ్యోత్కలికాధి నాధ రధిని వార్ధిం స్వబాహా బలాత్త్రత్యాం శ్రియ మా దధాతి యుధియ శ్చాలుక్య నారాయణః"

ఉత్కలికాధి నాధుడు అనగా కళింగాధిపతి యనియే చెప్పవలెను. జటాచోడ భీముని వేంగి సింహాసన దురాక్రమణ కాలమున కళింగ నృపతులు మొదటి కామార్ణవుడు (క్రీ. శ. 943—78 విన యాదిత్యుడు (క్రీ. శ. 978—81) శక్తివర్మ పక్షము వహించి చోడ భీమునితో పోరాడి విఫలులైరని చారిత్రకులు తలచుచున్నారు. వినయాదిత్యుని తరువాత కళింగాధిపతియైనవాడు కామార్ణవుని కొడుకు రెండవ వజ్రహస్తుడు (క్రీ. శ. 981—1016) శక్తివర్మ ఈతనితో యుద్ధ మొనరింపవలసిన ఆవశ్యకత ఏల యేర్పడెనో తెలియదు. ఈ రెండవ వజ్రహస్తుడు పూర్వ బాంధవ్యమును పరిత్యజించి జటాచోడ భీమునితో సఖ్యత పాటించి తూర్పు చాళుక్యవంశము పునః ప్రతిష్ఠితమైన తరువాత కూడ వారిపై వైర చర్యలను సాగించి యుండెను. లేదా జటాచోడభీముడు తొలి సంఘర్షణము నందే సంహరింపబడక, పర్వతారణ్య మయమైన కళింగ ప్రాంతమునకు తరలిపోయి మరికొంతకాలము చోళులను, శక్తివర్మ ను సిలుగుల పెట్టియుండును. చోడభీముని బలమును నిర్మూలము చేయుటకై శక్తివర్మ చోళ సైన్య సహాయముతో కళింగముపై నడచి చోడభీముని, వాని మిత్రవర్గము వారిని నిశ్శేషముగా రూపు మాపెనని యూహింపవలెను.

పట్టాభిషేకానంతరము శక్తివర్మ మహారాజా వేంగిదేశమును సుభిక్షము చేయుటకు పూనుకొనెను. మిత్రులను బహూకరించెను. శత్రువులను తన కపాయము చేయగల స్థానములనుండి తొలగించి విశ్వాసపాత్రులను నియమించెను. శక్తివర్మ తన వంశమునకు గొప్ప అండగా నుండిన పిణ్ణయ భట్టారకుని సంభావించుట చెప్పనైనది. చాళుక్య వంశ పునః ప్రతిష్ఠకు కొందరు స్థానికులు అడ్డు తగిలినట్లు

తోచును. శక్తివర్మ వారిని తొలగించి తన నమ్మిన వారిని, యుద్ధము నందు తనకు తోడ్పడిన వారిని ఆస్థానమునందు నియోగించుటకు ఇతని పట్టి ప్రోలు శాసనము ఉదాహరణము కాగలదు. ఈ శాసనము చాల పరిస్ఫుటముగనే యున్నది. దాని పై ఉదహరించిన సారాంశ మిట్లున్నది. అత్తిలి నాండు విషయములోని రాష్ట్రకూట ప్రముఖులను పిలిపించి విష్ణువర్ధన మహారాజు (శక్తివర్మ బిరుదుతో గాయమును) ఇట్లు వచించెను. "పూర్వము నలవెన్వర నాటి మహేశ్వరాలయము ఉండెను దాని బలి నివేదనల కొరకును, గండ స్ఫుటిత కర్మల కును, సాని (వారాంగన) మున్నగువారికై సభ బ్రహ్మణు (గ్రామము) నిచ్చెను. దాని వద్ద పొత్తులు పూర్వపు మత్తి పీపుల (భూదాన పత్రములో గాన్పించును). పశ్చిమమున ఉప్పుకోడ మంగ్రము సీమ, ఉత్తరమున (పొలిమేర) దీని స్థానాధిపతి గర్గాన్వయుడైన బాలసేన పండితుడు. ఆయన "న్యాయ క్రమమున నిచ్చినవాడు. చింతల గ్రామమున (ప్రతిష్ఠితుడైన అధివారి స్వామి (దేవత) పరిణమించుటకు స్థానాధిపతుల యనుమతితో గ్రామము పడమర దారి నీవ నామునకు మాచె ప్రసాదింపబడినది. దాని భీముడు స్వామి భక్తుడు. మాకై యుద్ధమునందు క్షతక్షతుడు. ఆతని తండ్రి పొంగు అనువాడు. తల్లి దారకాంబ." చింతల గ్రామ జీవ్యముతోపాటు మహారాజ జీతనికి కొంత ఆవ క్షేత్రమున్ను (నీరు, పేరి లేక మాగాణిభూమి) ఇరువది పుట్ల తోవిండి క్షేత్రమున్ను ఇచ్చెను. తోవిండి క్షేత్రమునగా నేమో విశదము కాలేదు. మెట్టభూమి కావచ్చు నేమో. ఈ శాసనమునందే అలంప క్షేత్రమును పరిమాణ కముల భూమి చెప్పనైనది. ఈ దానము "పిద్దా యమ్మనిను, గాత్రములు బుచ్చి పుట్టి బడ్డది" దీనిమీద రాజునకు చెల్లు పన్ను విడువ బడ్డది. గాత్రములు అనవేమో విశదము కాలేదు. కాడుపీలు అనగా అడవి మున్నగు వాటిమీద చెల్లింపబడు పన్ను కావచ్చును. శక్తివర్మ కాలము నందు స్థానిక స్వపరిపాలన వంటిది అమలులోకి వచ్చుట కాన్పించును. చింతల గ్రామజీవ్యమును నొసగినపుడు బాల సేన పండితుని అను మతిని పొందినట్లు చెప్పుట దీనికి తార్కాణము. "అస్యాను మతే ఋతక్ స్థానాధిపతి ప్రతిష్ఠితమ్" ఇత్యాది వాక్యము గమనింప దగినది.

శక్తివర్మ ప్రజా రంజకుడైన పరిపాలకుడుగా ఉండెను. ఇంతకు ముందు పరిపాలించిన జటా చోడభీముడు యుద్ధములవలన ఏర్పడిన ప్రజలపై భారము కలిగించు పన్నులు విధించియుండును. శక్తివర్మ వీటి నన్నిటిని తొలగించెను. నివిరేరు శాసనమునందిట్లు చెప్పబడినది

"శశాంక ఇవ మృదుకర పరితోషిత శేషలోకః" అని ఆయన వర్ణింపబడి యున్నాడు. అనగా చంద్రునివలె చల్లనైన కిరణములచే సంతోష పెట్టబడిన సమస్త లోకము గలవాడనియు, తేలికైన పన్ను లచే సంతోష పెట్టబడిన ప్రజలు గలవాడనియు రెండర్థములు స్ఫురించు చున్నవి. విష్ణువర్ధన మహారాజు అన్నది ఇతని అభిషిక్త నామము. పరమ బ్రహ్మణ్య, పరమ భట్టారక, పరమ మాహేశ్వర, మాతా పితృ పాదానుధ్యాత, అనునవి ఆయనకు విశేషణములు. చాళుక్య వంశీయులకు బిరుదులైన ఈ విశేషణములు కలిపియు, పరమ మాహేశ్వర విశేషణమునకు ఇతను కేవల శైవుడనుటకు వీలు లేదు. ఆతడు చాళుక్య నారాయణ బిరుదమును కూడ ధరించిన వాడు. తన పూర్వ జీవితమంతయు ప్రవాస జీవితమునందును, సంగ్రామమునందును గడిపి యుండుటచే ఈ మహారాజు శాంతి పరిపాలనమును వాంఛించి యుండును. చోళుల రాజ్యాంగ పద్ధతులను చవి చూచినవాడగుటచే అట్టి యభివృద్ధికరమైన పద్ధతులను తన రాజ్యమునందును ప్రవేశ పెట్టుటకు కృషి చేసినట్లు కాన్పించును. ముఖ్యముగా నితడు సముద్ర వ్యాపారమును ప్రోత్సహించినట్లు సూచనలు కలవు. శక్తి వర్మకు చాళుక్య చంద్రుడు అను బిరుదు కూడ కలదు. ఈ బిరుదుగల సువర్ణ గద్యాణములు, వరాహ లాంఛనము కలవి అరకాన్, సయామ్ దేశములందు లభించుటచే ఆ దేశములతో వేంగి రాజ్యమునకు సముద్ర వ్యాపారము సాగుచుండెనని నిరూపించుటకు తార్కాణము. ఇది శక్తివర్మ కాలమునందు జరిగెను.

శక్తివర్మకు రాజ్యప్రాప్తియందు తంజాపూరు చోళులు తోడ్పడి రనుట వాస్తవము. కాని ఇతని శాసనము లందు అట్టి ప్రసక్తి ఏదియు కాన్పించదు. కృతజ్ఞతా సూచకముగా చోళ సేనానులకు ఎట్టి అగ్రహారమును ఈయన ఇచ్చినట్లు కాన్పించదు. ఇతని శాసనము లందు చోళ చక్రవర్తి రాజ్య సంవత్సరములను పేర్కొనుటయును లేదు. చోళులు తాము చేసిన గొప్ప సహాయమునకు తూర్పు చాళుక్య రాజ్య కుటుంబము నుండి ఎట్టి ప్రత్యేకాధికారములను కోరియుండక పోవచ్చును. రాజకీయముగా వారి మైత్రిని మాత్రమే కాంక్షించిరి. ప్రవాసముతోనున్న వాడైనను వారిని చిన్న చూపు చూడక శక్తివర్మ తమ్ముడు విమలాదిత్యునకు చోళ చక్రవర్తి తన కుమార్తె కుందవాంబ నిచ్చి వివాహము చేయుట ప్రశంసనీయమైన పరమైత్రి సంబంధ మును సూచించును. దీనికి భిన్నముగా పశ్చిమ చాళుక్యులు వేంగీశ్వ రులపై కక్ష వహించి యుండిరి. వారి దాయాదులకు తిరుగుబాటు చేయుటయందు సహాయము చేయుచుండిరి. రాష్ట్రకూటుల యొక్కయు, పశ్చిమ చాళుక్యుల యొక్కయు సహాయము పొందిన తూర్పు చాళుక్య వంశీయులు బాదపుడు, విజయాదిత్యుడు వంటివారు తమ శాసనములలో కన్నడ భూపతులను పేర్కొను సంప్రదాయము కాన్పించును.

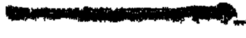
చాళుక్య చోళ సంబంధమును గూర్చి ఆచార్య నీలకంఠ శాస్త్రి గారు చోళులు అను తమ గ్రంథమునందు వ్రాసినది చదువదగిన దగనే ఉన్నది.

"This is not to say that Vengi became atonce an integral part of the chola empire like the other areas where, as in the Ganga or even the Pandya country, the seperate existence of the conquered country was deliberately put an end to, and the administrative system of the cholas was imposed. If the anology suggested by the term is not pressed, too far, the political relation in which Vengi stood to the chola empire under Rajaraja is best described as that of a protectorate."

(The Cholas—Page 182)

శక్తివర్మ రాజ్య వ్యవస్థను చక్కబరచుకొనుటలో నిమగ్నుడై యుండెను. యుద్ధ శక్తి విస్తారముగా పెంపొందించుకొనుటకు అతనికి సమయమును లేకుండెను. తూర్పు చాళుక్య వంశమునకు చోళులతో కలిగిన సన్నిహిత సంబంధము కల్యాణి చాళుక్యులకు అసమ్మతి కలుగజేసెను. చోళులనుండి వారిని వేరు చేయుటకును, శక్తివర్మను శిక్షించుటకును సత్యాశ్రయుడు క్రీ. శ. 1006 ప్రాంతమున బయ్యలనంబి అను సంగనాధుని ఆధిపత్యమున పశ్చిమ చాళుక్య సైన్య మొకదానిని శక్తివర్మపై పంపెను. అది వేంగి దేశముపై బడి విధ్వంసము కావింపదొడగెను. బయ్యల నంబి కృష్ణకు దక్షిణము నుండి వచ్చి ధరణికోట, ఎనమదల పురములను దహించి చేబ్రోలునందు స్కంధావార మేర్పరచుకొనెను. చేబ్రోలు గుంటూరు మండలమునందున్నది. శక్తివర్మ ఈ దాడి నెదుర్కొనుటకై చోళుల సహాయమును అభ్యర్థించి యుండును. వేంగి ప్రాంతమునుండి సత్యాశ్రయుని ఉపసంహరింపజేయుటకై చోళుల ఒక పెద్ద సేనా వాహినిని రాజరాజ కుమారుడు రాజేంద్రచోడుని నాయకత్వమున రట్టపాడిపై విరుచుకొని పడునట్లు పంపిరి. ఈ ప్రమాదమునుండి సామ్రాజ్యమును రక్షించుకొనుటకై సత్యాశ్రయుడు బయ్యలనంబి సైన్యమును వేంగి దేశము నుండి ఉపసంహరించుకొనెను. వేంగి దేశమునకు శత్రుబాధ నుండి విముక్తి లభించెను. శక్తివర్మయొక్క శేషించిన రాజ్యకాలము శాంతముగనే గడచియుండును. ఈ మహారాజు క్రీ. శ. 1011 లో దివంగతు డయ్యెను. అతని తరువాత అతని తమ్ముడగు విమలాదిత్యుడు సింహాసనస్థు డయ్యెను. చాళుక్యవంశీయులలో మొదటి శక్తివర్మ కుమారాంకుశ, శక్తిశాలి అను అతిశయోక్తి బిరుదాలను. ఇతడు బాల్యమునుండియు విషమ సంగ్రామములందు పాల్గొని తన ప్రతాపమును, తేజమును స్థాపించుకొనెను. శాసన కవులు ఈతని పరాక్రమమును విస్తారముగా ప్రశంసించిరి. వారు కొంత అతిశయోక్తి అనుకొన్నను వాస్తవ విషయము కూడ స్వల్పము కాదు. ఈతనికి గజ యుద్ధము లందు నెక్కువ నేర్పరితనము ఉండినట్లు ఆ వర్ణనల వల్ల తోచును.

"నిశిత సిత ప్రహార దళిత రిపు రాజ గజ కుంభస్థల స్థూల ముక్తా ఫల జాల దంతురిత భుజ దండః" అని ఈయన స్తుతింపబడెను. రెండవ అమ్మరాజు విష్ణు వర్ధనుడు కూడ గజ సంగ్రామము నందు ప్రీతి గలవాడుగా చెప్పబడి యున్నాడు. ఇరువది యేడు సంవత్సరములు ప్రవాసము నందు గడిపినను, ఈతని శక్తి సామర్థ్యములు పాడుగాక యుండుట ప్రశంసనీయము. ఈతడు స్వయం ప్రభావము కలవాడైనను అంతస్సారము కలవాడగుట తథ్యము.

రక్తం సూర్యుడు!

శ్రీ కె. శివారెడ్డి

రక్తం
చుక్క
విరిగి పోయి
చెమట
చుక్కగా రూపొందిందో
చెమట చుక్క తలెత్తదు

ప్రశ్నించదు.
నమ్మకంగా పన్జేస్తుంది.
నడుము విరిగినా మోడెస్టీ
కింద చెరచ బడ్డ చుక్క
ప్రొటెస్ట్ కని నమ్మిన బంటు.

చెమట చుక్క
పాడి ఆవు— పొదుగు కోసినా
పాలిస్తుందని—దాని అస్తికల్నుండి కూడా
సిరులు పండించుకో వచ్చని
దోపిడీకి బాగా తెల్సు.
తన తాళ్ళు గగ్గరే కట్టేసుకుని
ఎంగిలి ముద్దొకట పారేసి
తోక ఊపటమే దాని విద్యుక్త ధర్మమని బోధ.

రక్తం అయితే
ప్రశ్నల సూర్యుళ్ళ వేస్తాయి
రక్తం అయితే అగ్నిరాజుతుంది.
రక్తం హేతువు జన్మభూమి.

రక్తం చుక్క విరిగిపోయి
చెమట చుక్కగా మారిన గాడిద.

కాని
సిరా చుక్క ఉంది చూశావ్
విద్యు దాగారం
విప్లవా వాసం.

సిరా చుక్క స్పర్శ
చెమట చుక్కని రక్తం చేస్తుంది.
కత్తిలేని కణ కణ లాడే
నిప్పులాంటి రక్తాన్ని చేస్తుంది.

రక్తం మండుతుంది
సింహాల్ని సృష్టిస్తుంది
స్వేచ్ఛా రక్తం పంజా విప్పితే
గుహాలకి, గిరులకి కళ్ళొచ్చాయి.

కళ్ళల్లో కోటాను కోట్ల
సూర్యుళ్ళు నిద్ర లేచారు
రక్తం సూర్యుడు
రక్తం ప్రతిచర్యం

సాహిత్యము - విమర్శ

శ్రీ బిలముకూరి రామబ్రహ్మం — శ్రీ సూరపరాజు రాధాకృష్ణమూర్తి

సాహిత్యపు విలువలను నిరూపించగల విమర్శ ఈనాడు తెలుగులో కనిపించడం లేదు. ఇతర భాషలలోని సాహిత్యాలతో పోల్చి చూచినప్పుడు తెలుగులో సాహిత్య విమర్శ లేదేమో ననిపిస్తుంది. సాహిత్యం సారహీనం కాకుండా చూడగలిగేది సద్విమర్శ. విమర్శ సాహిత్యానికి ఎప్పటి కప్పుడు ఒక క్రొత్త త్రోవ చూపిస్తుంది. విమర్శకుడు కేవలం సమకాలీన సాహిత్యంతో తృప్తిపడడు. భాష పుట్టుక నుండి నేటివరకు వస్తున్న సాహిత్యాన్ని ఒక అవిచ్ఛిన్న సాహితీ వాహినిగా భావించి సార్వకాలికమైన సాహిత్యపు విలువలను నిరూపించి సమకాలీనుల అభిరుచులను సవరించి, సాహిత్యం ఏ త్రోవలో పోవలెను అన్నది నిర్దేశిస్తాడు. సమకాలీన సాహిత్యాన్ని ఒక ప్రత్యేకతగా కాక ఆ భాషలోని సాహిత్యంలో ఒక సహజమైన భాగంగా విమర్శకుడు చూస్తాడు. ఆనాడు సంస్కృత భాషలో ఆనందవర్ధనుడు, అభినవగుప్తుడు, ఈనాడు ఆంగ్లంలో ఎలియట్ ఎజ్రాపౌండు చేసిన సేవ ఇటువంటిదే

ఈ విధమైన విమర్శ తెలుగు సాహిత్యంలో ఈనాడు జరగటం లేదు. జరగవలసిన అవసరం ఉన్నదా అన్న ప్రశ్న కూడా వినిపించక పోదు. ఈ ప్రశ్నకు సమాధానమిచ్చేముందు విమర్శయొక్క తత్వాన్ని కొంత చర్చించవలసి ఉంటుంది. విమర్శ కవితా వ్యాపారంలో నిహితమైన ధర్మం. కవిలో అతి తీక్ష్ణమైన విమర్శన లేనిదే చదువ దగ్గ కవిత్వం రాదు. కవితలో ఈ విమర్శనా వ్యాపారం కొన్ని చోట్ల ప్రకటంగా, మరికొన్నిచోట్ల ఫలానుమేయంగా కనుపిస్తుంది. కాని కవి స్వయంగా స్రష్ట కావడంచేత సాధారణంగా నిష్పాక్షికమైన వస్తు దృష్టితో కవిత్వాన్ని విమర్శించ లేని స్థితిలో ఉంటాడు. ఇటువంటి స్థితిలో కవిత్వపు విలువలు సూచించి సక్రమమైన మార్గాన్ని నిర్దేశించ వలసిన బాధ్యత విమర్శకునిది. దీనివలన సృజనా వ్యాపారం కంటె విమర్శ తక్కువ రకం అనిగాని, విమర్శ శాసిస్తుంది గనుక అది సాహిత్యం కంటె గొప్పది అని గాని అనుకో నవసరం లేదు. విమర్శకుడు సాహిత్యంలోని వివిధ ప్రక్రియలను వివరించి, పోల్చి, ఆ ప్రక్రియలోని పరమార్థాన్ని చూపి, కవి తన ప్రయోజనానికి అనురూపంగా ఆ ప్రక్రియలలో నిహితమైన శక్తిని మలచి వాడుకునే అవకాశం కలిగిస్తాడు. అంత మాత్రం చేత విమర్శ సాహిత్యం కంటె గొప్పస్థానం ఆక్రమిస్తుందనుకో నవసరం లేదు. విమర్శ శాసించదు. దారి చూపిస్తుంది. ఉత్తమ సాహిత్యాన్ని గుర్తెరుగ గలిగిన వివేచనాదృక్పథం కలిగిస్తుంది. ఇటువంటి విమర్శ లేనప్పుడు, పాఠకులలో ఇటువంటి వివేచనా శక్తిని పెంపొందించ లేనప్పుడు ప్రతి ఆముదపు చెట్టు మహావృక్షంగా కనిపిస్తుంది. కవులు కరువై మహాకవులు తరుచ అవుతారు. కవితారంగంలోని ప్రతిక్రొత్త ప్రయోగమూ, అది సాధించిన ఫలితంతో ప్రమేయం లేకుండా ఒక మహాశిల్పంగా పొగడ బడడమో, ఒక వనికిరాని ప్రక్రియగా తెగడబడడమో జరుగుతుంది. ఇదే ప్రస్తుతం ఆంధ్ర సాహిత్య పరిస్థితి లేక దుస్థితి

తెలుగు సాహిత్యంలో ఈనాడు సంప్రదాయజ్ఞత లేదు. సంప్రదాయ వైరుత్వం ఉన్నది. సంప్రదాయ విధ్వంసమే స్వయంప్రతిభ అన్న భ్రమ ఉన్నది. సంప్రదాయ మనగానే మనకు బూజుపట్టిన పుస్తకాలే గుర్తొస్తాయి. ఆ పుస్తకాల కాలం తీరిపోయినట్లు, అవి మనకీనాడు ఏవిధంగాను ఉపకరించనట్లు, ఆ బూజును మనపై నుండి పూర్తిగా దులుపుకుంటేనే గాని మన స్వయంప్రతిభ ప్రకాశించనట్లు మనం భావిస్తాము. సంప్రదాయం అభ్యుదయానికి అడ్డు అని అనుకుంటాం. నిజానికి సాహిత్యాన్ని సజీవంగా ఉంచ గలిగేది సంప్రదాయమే. సంప్రదాయ సహాయం లేకుండా ఏ కవి అభ్యుదయం సాధించ లేడు. తన కిష్టమైనా కష్టమైనా సంప్రదాయప్రభావం అతని కవితలో ఉండి తీరుతుంది. తన కావ్యాన్ని సంప్రదాయ దూరంగా, కేవల స్వయంప్రతిభా స్ఫోరకంగా చెయ్యాలని ఎవరైనా సంకల్పిస్తే విలువ గలిగిన సాహిత్యాన్ని, అతడు సృష్టించ లేడు.

తెలుగులో ఈనాడు నవకవులనబడేవారు మన భాషలోవచ్చిన భారతాదిగ్రంథాలను చదవడం వారి కవితా వ్యవసాయానికి ఆటంకమని, కాకున్నా అనవసరమని, అనుకుంటున్నారు. ఆ కావ్యాలచేత ప్రభావితం కావడం అంటే అంతకంటె అవమానకరమైన విషయం ఉండబోదని వారిమతం. నిజానికి సత్తా ఉన్న ఏ కవి ఇతరకవుల ప్రభావానికి సంకోచించడు. ఆ ప్రభావంవలన తన స్వయంప్రతిభ మరింత ప్రకాశిస్తుందని గ్రహిస్తాడు. ఇతరుల ప్రభావం వలన తన ప్రతిభ మరుగున పడుతుందని ఎవరైనా అనుకుంటే అటువంటి కవికి మరుగున పడడానికి పడక పోవడానికి ఏ ప్రతిభ లేదన్నమాటే. ఒక కవి తన ప్రాచీనుల కంటె ఎక్కడ భిన్నంగా కనిపిస్తున్నాడో అక్కడే అతని స్వయంప్రతిభ ఉందని మనం సామాన్యంగా అనుకుంటూంటాము. కాని ఒక కవిలో ప్రాచీనులు ఎక్కడ తమ అమరత్వాన్ని సుప్రతిష్ఠించు కుంటారో అక్కడే ఆ కవి స్వయంప్రతిభ ఉంటుందంటాడు ఎలియట్. వ్యాసుని అమరత్వం తెలుగు భారతంలో సుప్రతిష్ఠితమైనట్లు. స్వయంప్రతిభ సంపూర్ణంగా వినియోగం కావాలంటే అది సంప్రదాయంలో ఒక స్థానాన్ని సంపాదించుకోవాలి. అంతేకాని దానికి భిన్నంగా ఉండాలని ప్రయత్నం చేయరాదు. ఈ నాడు తెలుగులో సంప్రదాయ విరోధనమే కనిపిస్తున్నది. అయితే రెండు విధాలుగా సంప్రదాయం అభ్యుదయానికి శత్రువుగా భావించి కొందరు,

సంప్రదాయాన్ని స్వీకరిస్తూనే స్వాతంత్ర్యాన్ని కోరక ప్రదర్శించుకున్న దానిని కొంత తిరుగుడుగా చెప్పి మరికొందరు.

సంప్రదాయం అభ్యుదయానికి అడ్డు అని అనుకునే వారు పర భాషలలోని ప్రక్రియలను ప్రయోగాలను అనుకరించి పేలవమైన కవిత సృష్టించారు. ఈ కవులు ఒక సంగతి మరచి పోతున్నారు. కవి తను చెప్పదలుచుకున్న విషయాన్ని శక్తివంతంగా సమర్థంగా చెప్ప గలిగిన శిల్పాన్ని ఎంతో సాధనచేత పరిణామం చేత రూపిస్తాడు. ఆ శిల్పాన్ని మరొక కవి తన ప్రయోజనానికి వాడుకో లేడు. అలా వాడు కోవాలి అంటే ఆ శిల్పం ఏ సాధనా పరిణామంగా ఫలించిందో అట్టి సాధన అతడు చెయ్యాలి. ప్రగాఢమైన చింతన, పరిపక్వమైన అను భవం లేనిదే శిల్పం సిద్ధించదు. ఇది విషయము, ఇది విధానము అని విడదీయ లేని అద్వైతమే శిల్పము. అయితే ప్రతి కవి వివిధ భాషలలోని వివిధ శిల్పాలను, అవి రూపింపబడవలసిన ఆవశ్యకతను అవగాహన చేసు కోవడం అవసరం. కవి ఎంతమందికైనా ఋణపడి ఉండవచ్చు అయినా ఆ ఋణాన్ని స్వార్జితంగా మార్చుకో వచ్చు.

మన కవులు ఈనాడు నవ్యత కోసం పడుతున్న తాపత్రయం మరి దేనికోసము పడటం లేదేమో అనిపిస్తున్నది. ఈ నవ్యత ఏం చేస్తే కలుగుతుంది? శ్రీశ్రీ అన్నట్లు రామాయణాన్ని డెబ్బయిఐదవ సారి తెనిగించడంలో నవ్యత లేదు. అయితే కుక్కపిల్లల మీద సబ్బుబిళ్ళల మీద వ్రాసినంతమాత్రాన నవ్యకవిత అవుతుందా? నవ్యత వస్తువులో ఉండదు. కవి దృష్టిలో ఉంటుంది. ఈనాటి మన తెలుగు కవులలో సంప్రదాయజ్ఞత లోపించినట్లే సమకాలజ్ఞత కూడ లోపించినట్లు కనిపిస్తున్నది. 'కుంచె గీటున పెంచవే నోయ్' అని చెప్ప గలగడమే ఆధునిక కవిత్వం యొక్క ఆధునిక నిర్వచనం. ఈ శతాబ్దపు జీవితాన్ని సమంగా సమగ్రంగా దర్శించనీయదు. సమకాలీన సమాజంలో మానవుని స్థితిని దర్శనం చేసుకుని ఈ స్థితిని సార్వకాలిక మైన జీవిత సత్యంతో సమన్వయించడమే సమకాలజ్ఞత. భూత భవిష్యత్తులను వర్తమానంతో కలుప గలిగిన ఒకవిధమైన సంయోగ దృష్టి అది. కావ్యవస్తువు స్థూలంగా ఎప్పుడూ ఒకటే. అదే జీవిత సత్యం. అది అన్ని కాలాలలోనూ ఒకటిగానే ఉంటుంది. అయితే యుగయుగానికి దాని బాహ్యరూపం మారుతుంటుంది. మనం జీవితాన్ని పరిశీలించేటప్పుడు ఈ బాహ్యరూపాన్ని మాత్రమే సామాన్యంగా చూస్తున్నాము. అలా చూసి ఈనాటి మానవుని నైతిక పతనాన్ని ఆధ్యాత్మిక అధోగతిని నిరసించడమో, అతని విజ్ఞాన ప్రగతిని భౌతిక ఉన్నతిని ప్రశంసించడమో చేస్తాం. అంతేకాని లోతుకువెళ్ళి మానవుని నిజ స్థితిని తెలుసుకోము. ఈ దృష్టితో చూచినపుడు ఈ శతాబ్దంలో తెలుగులో నవ్యకావ్యం ఇక రావలసి ఉంది.

ఈ శతాబ్దంలో కొన్ని కవితోద్యమాలు వచ్చినవి. భావకవిత, అభ్యుదయ కవిత, వచన కవిత, దిగంబరకవిత మొదలైనవి. నిజానికి ఇన్ని పేర్లు అనవసరం. వీటన్నిటినీ ఒక పేరుతో పిలవవచ్చు. అది భావకవిత. భావకవులు భావాన్ని భావంగా చెపుతారు. దాన్ని కవిత్వపు కరెన్సీలోకి మార్చే ప్రయత్నం చెయ్యరు, వారి మనోగతభావాలు, వ్యక్తిగత వికారాలు, విశ్వాసాలు ఏమాత్రం విరామం లేకుండా వెళ్ళగక్కడమే వీరి కవితా ధ్యేయం. వ్యక్తిగా కవితో పాఠకుడు సహానుభూతి చూపించ వచ్చు. చూపించినా దానికి కవిత్వంతో, కవితా రసాస్వాదనతో ప్రమేయం లేదు. కనుకనే ఈ తరహా రచనలలో కదిలించే శక్తి లేదు. కృష్ణశాస్త్రి శోకమూ, శ్రీశ్రీ కోపమూ మనల్ని కదిలించిందంటే దాని బాధ్యులం మనమే గాని వారి కవిత కాదు. భావకవి తన ఆవేశాన్ని ఉద్వేగాన్ని పాఠకుడితో చెప్పుకుంటాడు. కవియైనవాడు ఆ ఆవేశం ఆ ఉద్వేగం పాఠకుని అనుభూతి రూపంగా కవిత ద్వారా అందిస్తాడు. 'పడుదునే అర్పిగా కాక బొమ్మనై' అన్న కృష్ణశాస్త్రికీ, 'నాకోసం కన్నీళ్ళు కార్చేదెవ్వరు, ప్లీజ్' అన్న దిగంబర కవికీ భేదం లేదు. పైగా ఇటువంటి కవితలో కదలిక ఉండదు. కేవలం మానసిక దౌర్బల్యమే కనిపిస్తుంది.

ఒక ఉత్తమ కావ్యం ఎలా పుడుతుంది? శక్తి, వ్యుత్పత్తి, అభ్యాసము అన్నవి మూడు కావ్యహేతువు (హేతువులు కావు) అన్నాడు మమ్మటుడు. అంటే ఇందులో ఏ ఒకటి లోపించినా కావ్యంలో ఆ లోపం కనిపిస్తుంది. అట్టి కావ్యం సహృదయ ఆనందాన్ని ఇవ్వలేదు అని అతని మతం. శక్తి ఒకడు ప్రయత్నించి సాధించగలిగింది కాదు. వ్యుత్పత్తి లోకశాస్త్ర కావ్యాదుల పరిశీలనం వల్ల కలిగేది. కావ్యం వ్రాయను, విమర్శించను తెలిసిన వారి యొద్ద శిక్ష పొంది అభ్యాసం చేయాలి. ఈ మూడు కలిసినపుడు కావ్యం పుడుతుంది. ఈనాటి మన తెలుగు కవులలో శక్తి ఉన్నది వ్యుత్పత్తి అభ్యాసమూ లోపించినట్లు కనిపిస్తున్నది. మన కవులు శక్తి ఒక్కటే చాలు కావ్యం వ్రాయడానికి అని సగర్వంగా చెప్పుకుంటారు. కాని పాశ్చాత్యులు ఈ రొమాంటిక్ వ్యూహాలను వదలించుకొని బయట పడుతున్నారు. లోకశాస్త్ర కావ్యాద్యవేక్షణాన్ని, అభ్యాసం యొక్క అవసరాన్ని ఎలియట్ ఎజ్రా పౌండు మొదలైనవారు గ్రహించినట్లు చెప్పారు. కన్ఫ్యూషియస్ మొదలుకొని రేంబో వరకు ప్రపంచంలో ప్రముఖ సాహిత్యవేత్తల రచనలను అధ్యయనం చేయాలి, కవి కాదలచుకున్నవాడు, అంటాడు పౌండు. ఎలియట్, ఎజ్రాపౌండులు అభ్యాసంకొరకు హీబ్రూ, ఇటాలియన్, ప్రావెన్సల్ చైనీస్ కవితలను ఆంగ్లంలోకి అనువదించి ఆయా కవితలలోని లయను పరిశీలించి స్వప్రయోజనాలకు మలచుకున్నారు. ఇటువంటి పరిశ్రమ తెలుగు కవులు ఒట్టిచేతగానితనం కింద జమ కట్టగలరు. తెలుగులో కావ్యరచన ఏ స్థితికి దిగజారిందంటే ఏ పని చేయను చేతగానివాడు కనీసం పద్యాలల్లు దామను కుంటున్నాడు. అదీ చేతగాకుంటే వచన కవిత ఉండనే ఉంది. కవిత్వం వ్రాయడానికి ఏవిధమైన శిక్ష, అభ్యాసము అవసరం లేదు. భగవద్దత్తమైన, అజన్మమైన ఒక శక్తిమాత్రం చాలు. (ఈ శక్తి తనకు లేదని అనుకునే వాడెవడూ ఉండడు.) కనుక కవిత్వం వ్రాయడం అనుకోడమే అలవ్యంగా జరుగు తున్నది.

కవితా వ్యవసాయాన్ని గురించి ఇంత చెప్పిన తరువాత ఈనాడు తెలుగులో ఉత్తమ సాహిత్య సృష్టి ఉండవలసినంతగా లేకపోవడానికి కారణాలలో ముఖ్యమైనది మంచి విమర్శ లేకపోవడమేనని వేరే చెప్ప నక్కర్లేదు. కవితలోని మంచిని చెడును వెలుగులోకి తెచ్చి చూపవలసిన బాధ్యత విమర్శకునిది. ఇటువంటి నైతిక బాధ్యత ఒకటి ఉన్నదన్న విషయం తెలుగులో విమర్శకులు అనబడేవారు పూర్తిగా మరచిపోవడంవ

కవి మరచిపోయినట్లున్నారు. ఈనాడు తెలుగులో విమర్శ ముఖ్యంగా మూడు విధాలు. కావ్యసూత్రాలను కావ్యాలకు అనువర్తించి కావ్యం యొక్క సత్తాను పరీక్షించడం ఒక సిధమైన విమర్శ. అలంకారశాస్త్ర పరిజ్ఞానంతో కావ్య విమర్శ చేయడం అనే ఉత్తమ విషయాన్ని అలంకార శాస్త్ర ఉపరిజ్ఞానంతో చేసే సమస్త పనిగా మార్చిన ఖ్యాతి ఆంధ్రులకే దక్కుతుందేమో. మన ఆలంకారికులు— హేమచంద్రుడు కూడా— అలంకార శాస్త్రాన్ని ఒక అనుశాసనంగా భావించ లేదు. అలంకారశాస్త్ర సూత్రాలు కావ్యంలోని లోతులను, మర్మాలను పరీక్షించడానికి పనికి వచ్చే పనిముట్లుగా మాత్రమే వారు భావించారు. పాఠకుని హృదయ వైశాల్యాన్ని, అనుభవపు లోతులను, సహృదయతను, పెంచే ఉత్సాహ ఉద్దేశంతో వారు అలంకార శాస్త్ర రచన చేశారు. కాని పాఠకుని రసానుభవాన్ని చంపి చిటేలంటించడంగాని, కవి వస్తు విధానాలపై నిధి నిషేధాలుంచడం గాని వీరి ఉద్దేశం గాదు. ఆనందవర్ధనుడు ప్రధాన ప్రశ్న కావ్యాత్మ ఏది అని. అంటే ఆనాటివరకు ప్రాచుర్యంలో ఉండి పాఠకులను కదిలించిన కావ్యాలలో ఆ కదిలించిన శక్తి ఏది అనే జిజ్ఞాసే అతని ధ్వని వాదానికి హేతువు. ఈ జిజ్ఞాసతో మొదలుపెట్టి కావ్యాలను పోల్చి, విమర్శించి రసానుభవ సాధారణ్యాన్ని ఆనందవర్ధనుడు ధ్వనిగా చెప్పాడు. తెలుగులోని ఆలంకారశాస్త్రులు ఈ శాస్త్రాన్ని తర్కశాస్త్రపు Exercises గా ఒక వైపు, ప్రభుత్వపు వారి Codes and manuals గా మరొకవైపు తీర్చారు. ఒక పద్యంలో ఫలాని రీతి ఉన్నదని, దశ గుణాలలోని ఫలాని గుణం మున్నదని, లేక పది చిల్లర రెండువేల చిల్లర ధ్వనిప్రభేదాలలో ఫలాని ధ్వని ఉన్నదని చెప్పడం తప్ప ఆ ధ్వని ప్రభేదాన్నిగాని, రీతిని గాని, గుణాన్ని గాని ఆ కవి ఏ ప్రయోజనం కొరకు వాడాడు అనిగాని, అవి రసానుభూతికి ఎంతవరకు దోహదం చేశాయి అనిగాని వీరి విమర్శలలో చాలా తక్కువగా ఉంటుంది. ఇచ్చట రౌద్ర రసము వర్ణింపబడినది, ఇచట ఆరభటీ వృత్తి యున్నది, ఇచట తిలకాష్ట మహిష బంధనాలంకార మున్నది, వంటి విమర్శ రావడం ఇంకా మానలేదు. వ్యాకరణ ఛందశ్శాస్త్రాల విషయంలో కూడా ఇంతే. ఏ ఛందస్సులో కవి తన భావాన్ని బిగించాడో చూస్తున్నారు గాని, ఆ భావ ప్రకటనకు ఆ ఛందస్సు, లేక ఛందోభేదము, ఎంతవరకు తనకు తోడ్పడిందో చూడరు.

రెండోరకం. ఫలితార్థ ప్రధానమైన విమర్శ. ఈ విమర్శ చేసే వారు ఒక కావ్యంలో తాము అనుభవించిన దాన్ని, కనుగొన్న శిల్పాన్ని వివరించడంగాక తామనుకున్న దాన్ని తామూహించిన శిల్పాన్ని కావ్యంలో కనుగొనే ప్రయత్నం చేస్తారు. వీరు మహాశిల్పాలు, మహోద్యమశక్తి ప్రత్యక్షాలు చేస్తుంటారు. ఏ నన్నయ్య వంటి మహాకవి పద్యాన్నో పట్టుకుని అందులో తమకు కావలసిన ధ్వని పుట్టించడం ఈ విమర్శ పద్ధతి. నానా పరిశ్రమ చేసి, నిఘంటువుల చేత వెదికించి, ఏ 'సత్యంవద' లాంటి ప్రవచనమో కవి నిగూఢంగా నిక్షేపించాడని నిరూపిస్తారు. ఉపనిషదాదులలో బహిరంగంగా ఉన్న ఒక ప్రవచనాన్ని ఇంత లోతుగా ఎందుకు పాతవలసి వచ్చిందో మనకు బోధపడదు. ఇటువంటి ప్రవచనాలను, సూత్రాలను, వాక్యాలను కవి ఎంత లోతుగా పాతేడు అన్నది ప్రశ్నగాదు. వాటిలోని నిజాన్ని పాఠకుడి చేత ఎంతవరకు అనుభవింపజేశాడు, సూత్రంగా కాక అనుభూతిగా ఎంతవరకు ఇవ్వగలిగాడు అన్నది ప్రధానం.

మూడవది సిద్ధాంత ప్రాధాన్యం గల విమర్శ. ఈ తెగ విమర్శకుల మెడలో ఏదో ఒక సిద్ధాంతం తెంపుకోలేని తాళి కట్టి పడేసి ఉంటుంది. ఇందులో మనం ఆక్షేపించ గలిగిందేమీ లేదు. అయితే వచ్చిన చిక్కు వీరికి కవిత్వానికి చాలా దూరపు చుట్టరికం మాత్రమే. కవిత్వానికి కాక అందులో వ్యక్తం చేయబడిన సిద్ధాంతానికే వీరు ప్రాధాన్య మిస్తారు. శ్రీశ్రీలో నిజంగా ఉన్న కవితాగుణాన్ని వీరు పట్టించుకోరు. అతడు వల్లెవేసిన మార్క్సు సిద్ధాంతాలకు మహాకవి పట్టం కట్టేరు. ఈ సిద్ధాంతాలను ఇంతకంటే బాగా చెప్పిన మార్క్సుకు ఈ గౌరవం ఎందుకు దక్కలేదో?

ఈనాడు కవిత మన భాషలోనే కాక ప్రపంచం లోని అన్ని భాషల లోనూ ఒక అనిశ్చయ స్థితిలో ఉన్నది. అసలు ఈ రోజులు కవిత్వానికి అనుకూలంగా లేవని అనుమానించ వలసి వస్తున్నది. కవితకు కాలం తీరిందేమో నన్న సందేహం కూడా మనకు అప్పుడప్పుడు కలుగుతున్నది. అయినా కవి తన ప్రయత్నం మానడు. తన విశ్వాసాన్ని కోల్పోడు.

కొవ్వొత్తి - ద్రాక్షగుత్తి

శ్రీ దాశరథి

ఉపజ్ఞకు, కల్పనా పటిమకు, ఉక్తి వైచిత్రికీ పదకొండవ శతాబ్దపు పారసీ కవి "మనోచెహ్రీ"ది అగ్రతాంబూలం. ఈయన పూర్తి పేరు అబుల్ నజ్మ్ అహ్మద్ మనోచెహ్రీ దామ్‌గాన్ వాస్తవ్యుడు. గాజా రాజు సుల్తాన్ మసూద్‌కు ఇతడు ఆస్థానకవి. ఈయన రెండు కవితలకు ఈ రచన అనుసరణ.]

1. కొవ్వొత్తి

ప్రాణ జ్యోతిక ఫాలభాగమున విభ్రాజిలు చుండంగ నీ
ప్రాణంబైన ధరాతలంబునకు చైతన్య ప్రభా పుంజమున్
దానం బీయగ జాలు తైజస పదార్థంబీవు; నీ కన్న నా
కే నా డెవ్వరు లేరు మిత్రులు, శుభాంగి! కాంతి కాంతామణీ!

పైన దుస్తులు ధరియించు మానవుండు
లోన [1]దుస్తులు ధరియించు దాన వీవు;
లోన జ్వాలను ధరియించు మానవుండు,
పైన జ్వాలను ధరియించు దాన వీవు.

నీవు తారవే కాకున్న ఈ విభావ
రీ పథమ్ముల వేల వరించినావు?
నీవు ప్రేమైక జీవివై నెగడ కున్న
నీ పెద వేదేల సతము కన్నీటి వీణ?

నీవు వాతూల హతి మరణించి నపుడు
అగ్ని సంస్కారమే నీకు అసువు లొసగు;
జబ్బుతో నీవు కుమిలెడి సమయ మందు
నీదు తల నుత్తరించుటే నీకు మందు

పూల కారే రాక పుష్పింతు వీవు
శిశిర ఋతువే లేక క్షీణింతు వీవు
అక్షులే లేకుండ అశ్రు లొడ్డెదవు
ఆస్యమే లేకుండ హసియించ గలవు.

నిసిని నిద్దుర పోవుటెంతొ సహజంబు;
కాని, విరహిని నేను, నీ కరణి నెపుడు
జాగరణ చేయుచుందును శర్వరులను,
పగలు పవళింతు నీవలె సెగలు మాని

నిన్ను విడనాడి ఒంటిగా నున్న యపుడు
[illegible]

నీవు నానేకమై యున్న తావులందు
కాళ రాత్రిని కడు నేస్తగాడ నగుదు

నవ్వెదవు నీవు నేను నవ్వకొందు,
కరగి పోయెద వీవు, నే కరగి పోదు,
పాల పడుదువు నీవు, నే పారి పోదు,
కాలి పడుదువు నీవు, నే కాలి పోదు

నా హృదయమందు భగ్గుమన్న దొక జ్వాల
దాని నీతంబై గాంచి నాను నేను.
నీవు తండ్రి వట్ట అగ్నికి మదీయ
హృదయమే పుట్టినిల్లని యెఱుగుమోయి!

నీ రమణీయమౌ ముఖము, నిర్మలమై కనువిప్పు పచ్చగ
న్నేరు విధాన నున్నది వనీ సుమ వాటికలో;—మదీయ ని
స్సార ముఖమ్ము గ్రీష్మ దివసమ్ముల నెండకు వాడిపవ్వు గ
న్నేరు విధాన నున్నయది—నీకును నాకును సామ్యమున్నదే

యెందరు మిత్రులన్ గలిగి యేమి ప్రయోజనమోయి నాకు? నా
రందరిలోన నిక్కమగునట్టి సఖుండొకండైన లేడు; నా
డెందము నందు నెప్పుడు నటించెడు నిక్కపు నేస్తమీవె, నా
బందుగు నీవె; నిన్ను విడువన్, నను వీడవు నీవు, నెచ్చెలీ!

2. ద్రాక్షగుత్తి

కస్తూరి వన్నెగల కాంతవలె నుండు
యెంతొ వినీలమ్ము ఈ ద్రాక్షపండు,
సుదతి లోపల మూడు [2]హృదయాలు గలవు
పడతిలో నున్నది ప్రాణమ్ము ఒకటె!

అసువులకు రంగుండు ననుట నే నెఱుంగ,
ద్రాక్ష ప్రాణము గంగ రావి పూ రంగు;
ప్రాణమ్మునకు లేదు పరిమళమ్మెపుడు
కస్తూరి వాసన కలదు గోస్తనికి

ఇపుడె ఈడేరిన ఈ కన్నెపిల్ల
గర్భమ్ము దాల్చెను కాంతుడే లేక;

---

1. వత్తి.
2. గింజలు.

శ్వాస వలననె గర్భవతి యయ్యె 'మేరి'
అది గూడ లేక ఈ యువ మూలు ద్రాక్ష!

పవుణ నేరిమాత ప్రసవించె ఏసువును
చెయు ద్రాక్షాలత చిందించె మధువున్,
ఆ శిశువు [illegible]గా అవతరించాడు
సృష్టికర్తకు ఆత్మ రీతి నున్నాడు

ఈ మధువు మెదావు లెల్లరి సృష్టిత
కర యెట్ల గోవాల వర్ణించె నేడు.

యేసును బంధించి మొంతో హింసించి
తుదకు వధియించిరి హృదయాలు బెదుర;
ద్రాక్షను ఛేదించి, గానె మర్దించి
జీవమును చేసెరె అసువులు తీసె

జీ [illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible] ద్రాక్షను [illegible]
అయిన [illegible] క్రీస్తుమరుమైనాడు
అయిన [illegible]

శిక్ష పొందెగ క్రీస్తు రక్షకుండైనాడు
శిక్షనందిన ద్రాక్ష సేవింప బడె నేడు
యేసు [illegible] పుండెడి [illegible],
ద్రాక్ష [illegible]

"లేపాక్షి శిల్పము"

(ద్రోణాచార్యుడు పంచపాండవులకు ఒక సంవత్సరము అజ్ఞాతవాసము గడుపుమని సూచించుట.)

చిత్రికారుడు: వై. బాలయ్య.

వేంకటమఖి: 72 మేళములు, 120 మేళములు

శ్రీ సరస్వతి రామకృష్ణయ్య

సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని

శ్రీ సుబ్బరామ దీక్షితులు :—(1839—1906) "సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని" అను పాటలలో గొప్ప గ్రంథమును వ్రాసినవారు. ఈ మహనీయులు ఎట్టయాపుర సంస్థానములో మొదటి స్థానము వహించిన వారు. ఆధునిక కర్ణాటక సంగీత లక్ష్య లక్షణ సంప్రదాయమును వేంకటమఖి కల్పించిన ప్రకారముగాను సంపూర్ణముగా ఈతడు సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని అను గ్రంథము మూలముగా బయలు పెట్టినాడు. సంగీత విషయములు సంప్రదాయ రీతిగా నేను గ్రహించిన వన్నియు ఈ గొప్ప గ్రంథమునుండియే. కనుక శ్రీ సుబ్బరామ దీక్షితులను నేను నా పరమ గురువుగా భావించి అతనికి నా వందనములు సమర్పించెద.

శ్రీ సుబ్బరామ దీక్షితులవారి పెత్తండ్రి అయిన ముద్దుస్వామి దీక్షితులు చాలా ఖ్యాతి జెంది సంగీత త్రిమూర్తులలో ఒకరుగా వెలసినది ప్రసిద్ధము. అతని తండ్రి రామస్వామి దీక్షితులు మధ్యార్జునములో వసించిన వేంకటమఖి పరంపర వారైన వేంకటవైద్యనాథ దీక్షితుల వద్ద శిష్యుడుగానుండి ఎంతో కాలమునకు తర్వాత వెంకటమఖి వల్ల స్థాపింపబడిన ఆధునిక కర్ణాటక సంగీత సంప్రదాయమును నేర్చి చాలా కీర్తి గాంచెను. ఈ దీక్షితుల వంశపు వారివల్లనే చాలకాలముగా వెంకటమఖికి తరువాత వారి వంశస్థులవద్ద రహస్యముగా దాచబడి ఎవరికిని సులభముగా అబ్బని నిజమైన సంగీత సంప్రదాయము వెలువడి పోషించబడి ప్రబలమైనది.

ఈ సందర్భములో శ్రీ ఎమ్. ఏ. చిన్నస్వామి మొదలియారు అనువారిని మనము మరువగూడదు. ఇతని ప్రయాస ప్రేరేపణవల్లనే 'సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని" గ్రంథము వ్రాయబడుట మన అదృష్టము. ఈ మొదలియారు 1890 సం. లో 'ప్రాచీన గానము "Oriental Music" అను మాస పత్రిక ప్రారంభించి దానిలో త్యాగయ్యగారి కృతులును, ఇతర వాగ్గేయకారుల కృతులను వానికి కల్పింపబడిన పూర్వమున్న ధాతువుల మార్పుక ప్రకటించిరి. ఇతనికి మా మందరము కృతజ్ఞులము.

వెంకటమఖి:—ప్రాచీన కాలమున వాడుకలోనుండిన పద్ధతి బొత్తిగా చరిత్రకాలపు కలవరములవల్లను, రాజుల ఆదరణ, పోషణము లేక సంగీత లక్షణ, లక్ష్య మార్గములు ఎట్లుండినది అని తెలియని స్థితిని పొందియుండిన కాలములో వెంకటమఖి కర్ణాటక సంప్రదాయ సంగీతమును ఆధునిక మార్గముగా స్థాపించిన మహనీయులు ఈ వెంకటమఖి. ఈ సంగీత చరిత్రలో ముఖ్యమైన మహాపురుషుడు తంజాపురి ఏలిన నాల్గవ (కడపటి) నాయకరాజైన విజయ రాఘవ నాయకుని (1633—1673) కాలమున విలసిల్లి అతని సంస్థానమున ముఖ్యమైన స్థానము వహించి ప్రకాశించు చుండెను.

ఈ విజయ రాఘవ నాయకుని తండ్రి రఘునాథ నాయకుని (1600—1631) కాలమున తంజాపురి రాజ్యము ఒక model హిందూ రాజ్యముగా ప్రకాశించినది. ఇతని ప్రక్కవాడుగా మహామేధ అయిన తంజపురి నాయక రాజ్యమును ఇంచుగా 1550 లో స్థాపించి మొదటి ముగ్గురు నాయకులవద్ద మంత్రిగా నుండిన స్మార్త కర్ణాటక బ్రాహ్మణుడైన గోవింద దీక్షితులను మహా ప్రసిద్ధ పురుషుడు. ఈయన 'సంగీత సుధ' అను సంగీత గ్రంథమును రఘునాథ నాయకునికి అంకితముగా ఇచ్చెను. రఘునాథ నాయకుడు కూడా మంచి చదువరి, యుద్ధములలో అతి శూరుడు, సంగీత విద్య బాగుగా నేర్చినవాడు. అనేక గ్రంథములను వ్రాసిన కీర్తివంతుడు. ఇతనిని చరిత్రకారులు రెండవ భోజుడనియు, రెండవ కృష్ణదేవరాయలనియు పొగడుచున్నారు.

(2) I వెంకటమఖి తండ్రి గోవింద దీక్షితులు. తల్లి నాగాంబిక. అన్న యజ్ఞనారాయణ దీక్షితులు. వెంకటమఖి తన తండ్రిగారిని తాను రచించిన ఒక ప్రబంధమున "శంకరముని మత ప్రతిష్ఠాపన కోవిదు"డని వర్ణించియున్నాడు. యజ్ఞనారాయణ దీక్షితులు సంగీత లక్ష్య, లక్షణ మార్గములను చక్కగా నేర్చిన మేటి.

వెంకటమఖి ప్రారంభములో తన అన్నగారైన యజ్ఞనారాయణ దీక్షితుల వద్దనే శిష్యుడుగానుండి సంగీతము అభ్యసించెను. దురదృష్టమువల్ల యజ్ఞనారాయణ దీక్షితులు చిన్న వయసులో రఘునాథ నాయకుని కాలముననే మరణించెను. అటు తర్వాత ఉత్తరమునుండి (అనగా విజయ నగరమునుండి) ఆ కాలములో మిక్కిలి ప్రఖ్యాతి గాంచి గొప్ప సంగీతలక్షణలక్ష్యవిద్వాంసుడుగా వెలసిన తానప్పాచార్యుడను నాయకుడు తంజాపురికి రప్పించి గోవిందదీక్షితులు వెంకటమఖికి గురువుగా ఏర్పాటు చేసెను. ఈ తానప్పాచార్యుని తండ్రి పోన్నప్ప alias వెంకటామాత్యుడు (మంత్రి)గా ప్రసిద్ధుడు.

ఈ తానప్పాచార్యులవద్ద వెంకటమఖి సంగీత లక్షణలక్ష్యమార్గములను ఆ కాలములో వాడబడిన మార్గము ననుసరించి సంగీత విద్యా సంబంధమైన అన్ని విషయములను సవిస్తరముగా నేర్చి సంస్థానమున గల ఇతర సంగీత సాహిత్య విద్వాంసులలో అందరికన్న మేటిగా ప్రకాశించెను.

(2) II తన గురువు మూలముగా నేర్చిన విషయములు గాక, వెంకటమఖి సంగీత సంబంధముగా ఆకాలములో తనకు దొరికిన ప్రాచీన గ్రంథములు, సమీపమున వ్రాయబడిన గ్రంథములు అన్నిటిని చదివి తన విద్వత్తును ఎక్కువగా వృద్ధిపరచుకొనెను. అతను చూచి పఠించిన గ్రంథములలో కొన్ని:—శార్ఙ్గదేవుని "సంగీత రత్నాకరము" (1230) రామామాత్యుని "స్వరమేళ కళానిధి" (1550) కల్లినాథుల "కళానిధి" (1553) అను సంగీత రత్నాకరమునకు ముఖ్యమైన వ్యాఖ్యాన గ్రంథము. పై గ్రంథములు ఇంకను ఇతర గ్రంథములను బాగుగా పరిశోధించి వాటిలోని విషయములను చక్కగా గ్రహించి, ఒక్కొక్క గ్రంథములలో ఇవ్వబడిన విషయములలోని భేదములను పరీక్షించెను.

తానామాత్యుని "స్వరమేళ కళానిధి" లో చాలా పొరబాటులను కనిపెట్టి వాటిని ఎత్తిచూపి చాలా శాస్త్రీయ విమర్శను తన "చతుర్దండి ప్రకాశిక" అను గ్రంథమున వెంకటమఖి వ్రాసియున్నారు. ఈ "చతుర్దండి ప్రకాశిక" అను గ్రంథమును విజయ రాఘవనాయని కోరికమీద వెంకటమఖి వ్రాయ ప్రారంభించెను.

చతుర్దండి ప్రకాశిక

(3) ఈ "చతుర్దండి ప్రకాశిక" అను సంగీత గ్రంథమునకు గాని దానికర్త వెంకటమఖిగాని శ్రీ సుబ్బరామ దీక్షితులవారి "సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని" అను గ్రంథమునకు ముందుగా వ్రాయబడి వెలసిన అనేక సంగీత గ్రంథములలో గ్రంథకర్తల పట్టికలలో కానరావు. వెంకటమఖి సంగీత శాస్త్ర విద్యకు మహత్తరమైన సేవ చతుర్దండి ప్రకాశికలో చూడ నగును.

వెంకటమఖి ఈ చతుర్దండి ప్రకాశికలో సంగీతము, దాని గురించిన విషయములను పది ప్రకరణములలో వివరించిరి—ఆ పది ప్రకరణములు:—(1) వీణా ప్రకరణము, (2) శ్రుతి ప్రకరణము, (3) స్వర ప్రకరణము, (4) మేళ ప్రకరణము. (5) రాగ ప్రకరణము (6) ఆలాప ప్రకరణము, (7) ఠాయ ప్రకరణము, (8) గీత ప్రకరణము, (9) ప్రబంధ ప్రకరణము, (10) తాళ ప్రకరణము.

వీటిలో లక్ష్య సంగీతమునకు ముఖ్యమైన అంశములుగా ఎంచబడిన గీత ఆలాప, ఠాయ, ప్రబంధములను నాలుగు విషయము లను సంగీతమునకు నాలుగు దండిలుగా భావించి తన గ్రంథమునకు ఆ ప్రకారమే చతుర్దండి ప్రకాశిక అని పేరును పెట్టెను.

వెంకటమఖి కాలమున లక్ష్యమార్గమున గీతము కూడా ఒక విధమైన ప్రబంధమైనను గీతమునకు చాలా ముఖ్యత ఇచ్చి దానికి లక్ష్యములలో మొదటిస్థాన మివ్వబడినందున దానిని ప్రబంధము లలో చేర్చక మొదటి దండిగా వెంకటమఖి భావించెను.

(4) తాను వ్రాయబూనిన చతుర్దండి ప్రకాశికకు కావలసిన పైన వివరించిన గ్రంథములలోని విషయములకు గాక పరిశీలనకు సేకరించిన విషయములు:—

I. తన గురువు తానప్పార్యులవద్ద నేర్చిన 18 పూర్వ ప్రసిద్ధ మేళములతో చేరి 54 రాగములను, వాటికి పూర్వము కల్పింపబడిన మూర్ఛనలు, ఆ రాగములకు లక్ష్యములను తెలియజేయు గీత ప్రబంధ ములు. ఈ 54 రాగములు మాత్రమే పురాతన కాలమునుండి సంప్ర దాయముగా చాలా ముఖ్యములైనవిగా పాడబడిన రాగములలో చరిత్ర కలవరపు సందర్భముల కారణములవల్లను, రాజాదరణలేమి చేతను, నశించిపోయినవి పోగా వెంకటమఖి కాలములో మిగిలినవి కొన్ని దొరికినవి. ఈ 54 రాగములలోని మేళములని అనగా వానిలో చాలా ముఖ్యమైనవి యని భావింపబడనవి 18 ప్రసిద్ధ పూర్వ మేళములు. ఈ మేళములు గాని, ఇతర రాగములు గాని, పురాతన కాలమునుండి ఉత్క్రమ స్వర సప్తక ఆరోహణ అవరోహణములుగా (Scales) భావింపబడక ఒక్కొక్క మేళముగాని, రాగముగాని, దాని విశేష ప్రత్యేక రాగ భావ స్వరూపమును చక్కగా, విశదముగా జూపు మూర్ఛనలను గలవిగా మొదటి నుండి వెలిగినవి. ఇట్లు విధింపబడిన మూర్ఛనలను బట్టియే రాగములను పాడవలెనను విషయమును వెంకటమఖి చాలా ముఖ్యమైనదిగా భావించెను.

ఈ 54 రాగములలో ముఖ్యముగా 18 ప్రసిద్ధ పూర్వ మేళ ములలో కొన్ని (6) వివాది దోషములు గలవి గాను, కొన్ని వాటి మేళ ములలో లేని అన్య స్వరములు ఒకటి రెండు కలిగి పాడబడి శాస్త్ర విరుద్ధమును గలిగి వెంకటమఖి కాలమునకు చాలా పూర్వమునుండియే పాడుకలో నుండెను. అటువంటి రాగములకు మూర్ఛనలు వాటి రాగ భావమును ఎవాడి దోషమును పరిహరించి ప్రకాశింపునట్లు శాస్త్రీయముగా కల్పించి యుండిరి.

ఈ 54 రాగములు (18 పూర్వ మేళములు సహా) గాక వెంకట మఖి కాలములో మన దక్షిణ దేశములోనే అనాదిగా పాడబడిన అనేక లక్ష్య రాగములను కూడా వెంకటమఖి పరిశీలించి వాటికి తగిన మూర్ఛనలను కల్పించి వాటికి దేశి రాగములని పేరిడి తన గ్రంథములో చేర్చెను.

(5) ఇట్లు తనకు లభించిన అన్ని రాగములను పరిశీలించి వాటిలో ప్రకృతి వికృతి భేద స్వరములను గమనించి ప్రాచీన పద్ధతిలో లేని 12 స్వరస్థానములు గల ఒక స్థాయిలో 16 స్వరములు. కలవని వెంకటమఖి నిర్ధారణ చేసి ఈ 16 స్వరములలో 7 శుద్ధ ప్రకృతి స్వరములనియు, తక్కిన 9 స్వరములు వికృతి స్వరములనియు వేరుపరచి నిరూపించిరి.

సప్త స్వరములలో షడ్జ పంచమములు తప్ప తక్కిన 5 ఋషభ గాంధార మధ్యమ ధైవత నిషాద స్వరములలో వాటిలో ఒక్కొక్కటి లోను తక్కువ శ్రుతి (Pitch) గల వానిని సంప్రదాయ ప్రకా రము శుద్ధ స్వరములనియు అదే స్వరములలో పై శ్రుతులు గల స్వరము లను వికృతి స్వరములనియు నిరూపింప బడినవి. వెంకటమఖి శుద్ధ స్వరాక్షరములను అకారముతో వ్రాసి 22 శ్రుతులను సంప్రదాయ మును అనుసరించి వాటిని విభజించిన విధము ఈ క్రింది పట్టికమున గానవచ్చును:—

7 శుద్ధ స్వరాక్షరములు	1	2	3	4	5	6	7
	స	ర	గ	మ	ప	ధ	న
వాటికి ఇవ్వబడిన శ్రుతులు	4	3	2	4	4	3	2

9 వికృతి స్వరాక్షరములను వాని సంఖ్యలనుబట్టి ఇకార ఉకార ములు గలవిగా వ్రాసిరి.

శుద్ధ ఋషభము	ర కు	రెండు వికృతులు—రి, రు.
శుద్ధ గాంధారము	గ, కు	రెండు వికృతులు—గి, గు.
శుద్ధ మధ్యమము	మ, కు	ఒక వికృతి—మి.
శుద్ధ ధైవతము	ధ, కు	రెండు వికృతులు—ధి, ధు.
శుద్ధ నిషాదము	న, కు	రెండు వికృతులు—ని, ను.

వెంకటమఖి శుద్ధ వికృతి భేదములు తెలియుటకుగాను స్వరాక్ష రములను ఇట్లు వేరు వేరు అకార ఇకార ఉకారములు కలవిగా వ్రాసె నను, ఆ స్వరములను పాడునప్పుడు వాటిని పాడుకవలె స రి గ మ ప ద ని గానే పాడవలెను. వెంకటమఖి జేసిన ఈ 16 ప్రకృతి వికృతి స్వర ములు ఒకస్థాయిలోని 12 స్వర స్థానములలో కల్పన ఇప్పుడు వాడు కలోనుండు కర్ణాటక సంగీతమునకును ఆధారముగా స్థిరపడినది.

ప్రాచీన పద్ధతిలో ప్రకృతి వికృతి స్వరములను వేరు విధములుగా చెప్పబడియుండును. ఆ పద్ధతి వాడుకలో నుండి తొలగి పోయినది.

పైన సూచించిన పథకమును గమనించితే ఋషభమునకు మొదటి వికృతియైన రి అను దానికిని, ధైవతమునకు మొదటి వికృతి యైన 'ధి' అను దానికిని 5 శ్రుతులు గలవని తెలియును. పంచ శ్రుతి ఋషభ మనియు, పంచశ్రుతి ధైవతమనియు వెంకటమఖి వానికి పేరిడిరి.

ఇట్లు పంచశ్రుతి ఋషభమనియు, పంచశ్రుతి ధైవత మనియు చెప్పబడు ఈ రెండు స్వరములను ఈ కాలమున చతుశ్రుతి ఋషభ మనియు, చతుశ్రుతి ధైవతమనియు చెప్పుచున్నారు. పూర్వ కాలములో శార్ఙ్గ దేవుల మతమందు షడ్జము తన నియత శ్రుతిని వదలి తన మూడవ శ్రుతి స్థానమున చ్యుత షడ్జమయినప్పుడు శుద్ధ ఋషభము తన నియత శ్రుతియందే యుండుకొని తన మూడు శ్రుతులతో షడ్జముయొక్క నాల్గవ శ్రుతియైన ఒక శ్రుతిని జెంది చతుశ్రుతి అను వికారమును, ఇట్లులనే పంచమము తన నియత శ్రుతిని విడిచి తన మూడవ శ్రుతి స్థానమందు చ్యుత పంచమమైనప్పుడు శుద్ధ ధైవతము తన నియత శ్రుతియందే యుండుకొని తన మూడు శ్రుతులతో పంచమము యొక్క నాలుగవ శ్రుతియైన ఒక శ్రుతిని జెంది చతుశ్రుతి ధైవతమను వికారమును పొందినవి. అవి బొత్తిగా తొలగిన వెనుక ఋషభము తన స్థానమును విడిచి తనకు పైని గల శుద్ధ గాంధారమును ఆశ్రయించి తన మూడు శ్రుతులతో ఆ శుద్ధ గాంధారము యొక్క రెండు శ్రుతులను జెంది "పంచశ్రుతి ఋషభము" అను నామమును, ధైవతము తన స్థానమును విడిచి తనకు పైని గల శుద్ధ నిషాద స్థానమును ఆశ్రయించి తన మూడు శ్రుతులతో ఆశుద్ధనిషాదముయొక్క రెండు శ్రుతులను జెంది "పంచ శ్రుతి ధైవతము" అను నామమును జెందినవి.

పై చెప్పిన ప్రకారము వెంకటమఖి పంచశ్రుతి ఋషభ ధైవతములను నిరాపించి చతుర్దండి ప్రకాశికలో చెప్పియున్నారు.

తరవాత కల్పింపబడిన 72 మేళములు సిద్ధించుటకై క్రింద కనుపరచినట్లు శుద్ధ వికృత స్వరముల పేర్లను, తనచే కల్పింపబడినవాని సంకేతాక్షరములతో జేర్చి అవి 16 స్వరములుగా నుండి ఇప్పటికిని లభి గలిగెడు స్థాయిలోని 12 స్వర స్థానములు ఈ క్రింద వివరముగా జూపబడియున్నవి. వీణలో

(1) మొదటి స్థానమున	ర	అను	శుద్ధ ఋషభమును,
(2) రెండవ స్థానమున	రి	అను	పంచశ్రుతి ఋషభమును,
	గ	అను	శుద్ధగాంధారమును,
(3) మూడవ స్థానమున	రు	అను	షట్ఛ్రుతి ఋషభమును,
	గి	అను	సాధారణ గాంధారమును,
(4) నాల్గవ స్థానమున	గు	అను	అంతర గాంధారమును
(5) ఐదవ స్థానమున	మ	అను	శుద్ధ మధ్యమమును,
(6) ఆరవ స్థానమున	మి	అను	వరాళి (ప్రతి) మధ్యమమును,
(7) ఏడవ స్థానమున	ప	అను	పంచమమును,
(8) ఎనిమిదవ స్థానమున	ధ	అను	శుద్ధ ధైవతమును,
(9) తొమ్మిదవ స్థానమున	ధి	అను	పంచశ్రుతి ధైవతమును
	న	అను	శుద్ధ నిషాదమును,
(10) పదియవ స్థానమున	ధు	అను	షట్ఛ్రుతి ధైవతమును
	ని	అను	కైశిక నిషాదమును,
(11) పదునొకండవ స్థానమున	ను	అను	కాకలి నిషాదమును,
(12) పదిరెండవ స్థానమున	స	అను	షడ్జమును

అంతు 16 స్వరములు కలుగు చున్నవి.

వీనిలో రెండవ, మూడవ స్థానములు కొన్ని సమయములలో రి రు అనెడి ఋషభములు గాని, కొన్ని సమయములలో గ గి అనెడి గాంధారములుగాను నగుచున్నవి. తొమ్మిదవ, పదియవ స్థానములు ధి ధు లనెడి ధైవతములుగాను, న ని అనెడు నిషాదములుగాను అగుచున్నవి. ఒక సమయమునందే రెండవ మూడవ స్థానములు ఋషభములుగాను, గాంధారములుగాను కానేరవు ఇట్లులనే తొమ్మిదవ పదియవ స్థానములు ధైవతములుగాను, నిషాదములు గాను కానేరవు. ఇట్లు కానేరవని స రి గి మ ప ధ ని యనుటలో ఋషభమునకు పైన గాంధారమును ధైవతమునకుపైన నిషాదమును రావలెనని నియమము వలన స్పష్టమగును.

వెంకటమఖి కల్పించిన 72 మేళములు

(6) పై వివరించిన ప్రకృతి వికృతి స్వరముల మార్పులను అనుసరించి వెంకటమఖి వాటిని గణిత ప్రస్తార క్రమముగా 72 మేళములను అనగా స్వర సప్తకములను (Scales) కల్పించిరి. ఈ ప్రస్తార క్రమము ఎట్లనగా:—

I. పూర్వాంగము, ఉత్తరాంగములైన ర గ మ ధ న స అను శుద్ధ స్వర సప్తకము మొదటి మేళము.

II. ఒక పూర్వాంగమైన ర గ మ చేత ఉత్తరాంగమైన ప ధ న స ప్రస్తరించు ఆరు మేళములు మొదటి చక్రము, అనగా

1 చక్రము పూర్వాంగము ×

పధనస	అనగా	రగమ పధనస (1)	అని రగమ చేత
పధనిస		రగమ పధనిస (2)	మొదటి 6 ప్రస్తారములవల్ల
పధనుస		రగమ పధనుస (3)	మొదటి చక్రపు 6 మేళములు
పధినిస		రగమ పధినిస (4)	గలిగెను.
పధినుస		రగమ పధినుస (5)	
పధునుస		రగమ పధునుస (6)	

ఇట్లులనే

2 వ చక్రము	ర గి మ	చేత 6	మేళములును,
3 వ చక్రము	ర గు మ	చేత 6	మేళములును,
4 వ చక్రము	రి గి మ	చేత 6	మేళములును,
5 వ చక్రము	రి గు మ	చేత 6	మేళములును,
6 వ చక్రము	రు గు మ	చేత 6	మేళములును,

అంతు 6 చక్రములు × 6 మేళములు మ అను శుద్ధ మధ్యమమును జేర్చి ప్రస్తరించినచో గలిగిన 36 మేళములు పూర్వ మేళము లనియు, ఇదే రీతిగా శుద్ధ మధ్యమమునకు బదులుగా పై చక్రములు

గావే మి అను వరాళి మధ్యమమునం బెట్టి ప్రస్తరించి మరొక్క ఆరు చక్రములు ఒక్కొక్కదానిలోను 6 మేళములు అనగా 36 మేళములు ఉత్తర మేళములు లేక వరాళి (ప్రతి) మధ్యమ మేళములు లభించును.

అనగా మొత్తముగా 72 మేళములు వెంకటమఖిచే ప్రస్తరింపబడినవి.

ఈ 72 మేళముల ఉత్త స్వర సప్తకము లనుటను, అవి రాగములుగా భావించ దగనవిగా తెలిసి వెంకటమఖి 72 మేళములకు పేర్లను వ్రాయక ఆ 12 చక్రములకు సంజ్ఞానామములు, అనగా వాటికి యివ్వబడిన పేర్లనుబట్టి ఈ చక్రము ఉన్నది చక్రమని సులభముగా తెలియునట్లును, ఒక్కొక్క చక్రములోని 6 మేళములకును వాని సంఖ్యాక్రమమును తేట పరచునట్లు సంజ్ఞ సంకేతాక్షరములు వ్రాసిరి. వాని వివరణము :

చక్ర సంజ్ఞ నామములు:—

1. ఇందుచక్రము 2 నేత్ర చక్రము 3 అగ్ని చక్రము
4 వేదచక్రము 5. బాణచక్రము 6. ఋతు చక్రము
7. ఋషి చక్రము 8. వసుచక్రము 9. బ్రహ్మచక్రము
10. దిశి చక్రము 11. రుద్ర చక్రము 12. ఆదిత్య చక్రము

ఒక్కొక్క చక్రములోని 6 మేళములకు ఇవ్వబడిన 6 సంజ్ఞ సంకేతాక్షరములు : పా—1, శ్రీ—2, గో—3, భూ—4, మా—5, షా—6

రాగాంగ రాగములు

7. రాగాంగ రాగములు (72)(ఆరి, అంబరి—మంజరిపద్ధతి) వెంకటమఖి తనచే గణిత ప్రస్తారములుగా లభించి కల్పింపబడిన ఈ 72 మేళములన్నియు ఉత్త క్రమ సంపూర్ణ స్వర సప్తకములనియు అని ప్రాచీన సంప్రదాయ ప్రకారము రాగములు కావని ఎంచి వాటిని ఒక్కొక్కటియును పరిశీలించి పాడ చూచి వానికి తగిన మూర్ఛనలను కల్పించి అట్లు లభించిన 72 మేళములకును, 72 మూర్ఛనలను గల వానికి రాగాంగ రాగములని పేరిడిరి. అతను ఇట్లు కల్పించిన మూర్ఛనలను అనుసరించి పెంచిన నూతన రాగాంగ రాగములు మిక్కిలి శ్రావ్యముగాను ఉన్నత ప్రత్యేక రాగ రస భావ రూపములను గలవిగా ఏర్పడినవి నిదర్శనము. ఈ 72 రాగాంగ రాగ పట్టికలో పూర్వ ప్రసిద్ధ 18 మేళములును, ఇతర ప్రసిద్ధ ముఖ్యమైన రక్తి రాగములును జేరియుండెను. వెంకటమఖి కాలమునకు అప్రసిద్ధ మేళములకును, ఇతర రాగములకును పూర్వులు అమర్చిన మూర్ఛనలను ఏ మార్పును వెంకటమఖి చేయలేదు. అతను కల్పించిన 72 మేళములలో 42 మేళములు వివాది దోష స్వరములు గలవిగా (వాటిలో 7 మేళములు పూర్వ ప్రసిద్ధ 18 మేళములలోనివి) నుండినను వానికి కల్పించిన మూర్ఛనల వల్ల అవి కూడా ఇంపైన రాగ రూపములను బొందినవి. ఉదా:—36 వ రాగాంగ రాగము, చలనాట, 39 వ రాగాంగరాగము, ధాళి వరాళి పైన వివరించినట్లు 72 సప్తకములకు ఉత్త సంజ్ఞ చక్ర నామములును, 6 సంజ్ఞ సంకేతాక్షరములు ఇచ్చిన వెనుక ఈ 72 రాగాంగ రాగములను జనక రాగములుగా భావించి వానికి నామములను చాతుర్యముగా కల్పించెను. అనగా ఆ నామములను జూచిన మాత్రమే ఈ రాగాంగ రాగము ఇన్నవ రాగాంగ రాగమని సులభముగా తెలియును ఇది ఎట్లని వాటి నామములలో మొదటి రెండు అక్షరములు కటపయాది సూత్రప్రకారము ఏర్పడిన సంఖ్యను అనుసరించి అమర్చియుండుటవల్ల ఆ రెండు అక్షరములను బట్టి రాగాంగ రాగము యొక్క క్రమ సంఖ్యను గ్రహింప వచ్చును. కొన్ని నామములకు ముందు రెండు కటపయాది అక్షరములను చేర్చవలసి యుండెను.

వెంకటమఖి మొదటి మేళమునకు మాత్రము రెండు రాగాంగ రాగములను ఏర్పరచెను అవి ముఖారి (పూర్వ ప్రసిద్ధ 18 మేళములలో మొదటిది)యు కనకాంబరియు వగును. ఈ రెండు రాగాంగ రాగములను ఒకే రాగ స్వరూపముల గలవిగా చెప్పెను, ఆ రెండింటికి రెండు రాగాంగ లక్షణ గీతములు రచియించి ఆ రెండింటిలోను ఆ మొదటి రాగాంగ రాగముయొక్క లక్షణమును వివరించిరి. 72 వ రాగాంగ రాగమునకు వెంకటమఖి రసమంజరి అను పేరు పెట్టెను. వెనుక రాగాంగ రాగ పద్ధతిని మనము మొదటి మేళము ఆరి అంబరి— 72 వ మేళము మంజరి పద్ధతి యని వచ్చును.

(8) వెంకటమఖి పూర్వ ప్రసిద్ధ 18 మేళములను చక్కగా పరిశీలించి, వాటిని తన 72 రాగాంగ రాగముల పట్టికలో వాటికి అమర్చబడిన మూర్ఛనలను మార్చక వానికి ముందుండిన నామములు కూడా అట్లే ఉంచుకొని, లేక కొన్నిటికి మాత్రము క్రొత్త నామములను కల్పించిన వివరమును ఈ క్రింది ఇవ్వబడియున్నవి.

I. ముఖారి : 1 వ మేళము కనకాంబరి అను పేరు ఇవ్వబడినది. (ఈ మేళమును ఈ కాలములో కనకాంగి అందురు.) ఈ రాగాంగ రాగములో వచ్చు సప్త స్వరములును శుద్ధ స్వరములు. ఈ రాగాంగ రాగములకు మాత్రము వెంకటమఖి రెండు లక్షణ గీతములను రచించిరి.

ఒకటి కనకాంబరి లక్షణ గీతము—సూత్ర ఖండము గలిగి, దాని ఉపాంగ ఖండమందు దానియొక్క రాగాంగ రాగ పేరు (కనకాంబరి) చక్ర సంజ్ఞ పేరును, కటపయాది సంకేతాక్షరముల రెంటిని చూపింపబడియున్నది. రెండవ ముఖారి లక్షణ గీతము— ఉపాంగ ఖండమందు రాగాంగ రాగము పేరును చెప్పుటయే గాక ఒక విస్వరాగము శుద్ధ సావేరి యని తెలిపియున్నది. ఇట్లు మొదటి మేళమునకు మాత్రము దాని లక్షణము దెలుపుటకు వెంకటమఖి రెండు లక్షణ గీతములు రచియించి రెండింటిని రాగాంగ రాగములని చెప్పెను.

II. సామవరాళి : 3 వ మేళము పేరును మార్చక కటపయాదులకుముందు రెండు అక్షరములు గా న తో గానసామవరాళి యని పేరు గలిగినది. ఈ సామవరాళి సామవేదమునుండియే వచ్చినదని నమ్మబడిన ప్రసిద్ధ రాగము. ఈ రాగాంగ రాగమునకు సాటిగా శుద్ధ మధ్యమమునకు బదులు వరాళిమధ్యము గల ఉత్తర మేళముల లోనిదియైన 39 వ రాగాంగ రాగము ధాళి వరాళి యను వరాళియను నామమే గలదియైన ప్రసిద్ధమైన ఘన రాగము.

III. భూపాల : 8 వ మేళము : ప్రసిద్ధమైన ఔడవ రాగము. సప్త స్వరములు లేనందున ఈ రాగమునకు బదులు వెంకటమఖి ఈ మేళపు రాగాంగ రాగమునకు జన తోడి యని పేరిడిరి. ఈ తోడి ఇందుస్థాని సంగీతములో భైరవి యను పేరు గలిగి ఆ పద్ధతిలో ముఖ్యమైన ఒక థాట (మేళము)గా భావింపబడు చున్నది, వెంకటమఖి కాలమున ఈ

రాగము క్రొత్తపేర ఉత్తరకాలమునుండి వచ్చి పాడబడుచుండెను. ఈ తోడి వెంకటమఖి పూర్వ రాగమని వర్ణించిరి. ఎందువలన పూర్వ మేళమును వెంకటమఖి తన 9 వ మేళ రాగాంగ రాగమైన ధునిభిన్న షడ్జములో ఉపాంగ జన్యముగా చేర్చెను. మరియు ప్రసిద్ధ 8 వ మేళ జన్య రాగములని చెప్పబడు ధన్యాసి, ఆహిరి, ఘంట అను రాగములను 20 వ మేళ రాగాంగరాగమైన నారీ రీతిగౌళ భాషాంగ జన్య రాగములని చెప్పియున్నారు.

IV. హెజ్జుజ్జి: 13 వ మేళము: గేయ అను రెండు కటపయాది అక్షరముల జేర్చి పేరును సూర్యకాంత గేయ హెజ్జుజ్జి యని పేరు వ్రాసిరి.

V. వసంత భైరవి: 14 వ మేళము: దీనికి పేరు మార్చక వాటి అను రెండు కటపయాది అక్షరములను చేర్చి వాటి వసంత భైరవి అని పేరిచ్చిరి.

VI. గౌళ: 15 వ మేళము. ప్రసిద్ధ 18 పూర్వ మేళములలో ముఖ్యమైన ఘనరాగము. ఈ రాగాంగ రాగమునకు వెంకటమఖి మాయా మాళవ గౌళ అని పేరు పెట్టిరి (మాయా = హరిద్వార్, గౌళ = బెంగాల్), ఈ రాగాంగ రాగము అనేక ఉపాంగ, భాషాంగ జన్యరాగములకు జనక రాగము.

మాయా మాళవ గౌళము

(1) వెంకటమఖి కాలమునకు ముందే మాళవ గౌళ అను నొక రాగము ఉండెను. అదియే ఈ గౌళ మేళమునగాని, ఈ మాయా మాళవ గౌళయేనా అని సందేహముగా నున్నది. ఏలయనిన గౌళ యని వచ్చు నామములు గల అన్ని రాగములకును గ్రహస్వరము నిషాదమని వెంకటమఖి చెప్పి యీ మాయా మాళవ గౌళ రాగాంగ రాగమునకు మాత్రము షడ్జ గ్రహ స్వరమని చెప్పియున్నారు.

(2) నాదరామక్రియ (పేరు నాద నామ క్రియకాదు) ఈ రక్తి రాగము పురాతన కాలమునుండి 1 వ మేళపు శుద్ధ స్వరములను గలిగి ప్రసిద్ధమయినది. అన్యస్వరము ఏమి లేని ఉపాంగరాగము. కనుక ఈ నాదరామక్రియను 15 వ మేళమునకు రాగాంగ రాగముగ చెప్పియుండిన చాలా యుక్తముగా నుండును. మరియు ఈ నాద రామక్రియ రాగమునకు పోటి అయిన శుద్ధ మధ్యమమునకు బదులు వరాళి (ప్రతి) మధ్యమము గల 51 వ మేళము కూడా శుద్ధ రామక్రియ (రెండును రామ క్రియే) కూడా చాలా ప్రసిద్ధమైనది.

(3) ఈ మాయామాళవ గౌళ రాగాంగ రాగమున గల స్వరములలోనే సంగీత పితామహుడని కొనియాడబడు ఖ్యాతి చెందిన పురందర విఠల దాసులు విద్యార్థులకు గాను స్వరావళి, అలంకారములు, జంట వరుసలు కల్పించిరని నమ్మబడుచున్నది తెలిసినదే. అయినను అతను రచించిన వేలకొలది పదములలో (పదగళు) ఒక్కటైనను ఈ మాయా మాళవ గౌళలో రచించబడినట్లు కనబడలేదు. విద్యార్థులకై అతను రచించిన "కెరయ నీరను" "పదుమ నాభా", అతను రచించిన గీతములు రెండును మాయా మాళవ గౌళ రాగములో రచించక దానిలో ఉపాంగ జన్యరాగమైన మలహరి యను రాగములో రచించిరి.

(4) ఈమాయామాళవ గౌళ రాగాంగరాగములో వెంకటమఖి రచించిన లక్షణగీతమునకు పిదప రామస్వామి దీక్షితులు వారి 108 తాళరాగమాలికలోని ఒక చరణము ఈ మాయామాళవరాగములు (మొదటిదిగా) రచింపబడినట్లు కనబడుచున్నది. దీనికి పిదప ముద్దుస్వామిదీక్షితులవారి 'శ్రీనాథాది గురుగుహో జయతి' అను గురుగుహ విభక్తి కృతి అతని మొదట సాహిత్యము మాయామాళవగౌళలో రచించిన రెండవ కృతియని చెప్పుచున్నారు.

7. భైరవి: 20వ మేళము. ప్రాచ్యప్రసిద్ధ మేళములలో చాలా ముఖ్యమైనది. అయినను ఇది పంచశ్రుతి దైవతమును గలిగి భాషాంగ రాగము గనుక ఈ 20వ మేళమునకు భైరవి పెట్టలేదు, దానికి బదులుగా అతనికాలమున మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైనదియు, ఘనరాగమైనదియు, ఈ 20వ మేళపు స్వరములు గలిగియుండిన రీతిగౌళరాగమును ఈ 20 వ మేళమునకు రాగాంగ రాగముగ ఏర్పరచి దానికి నారి అను రెండు కటపయాది అక్షరములు చేర్చి ఈ 20వ మేళపు రాగాంగరాగమును నారీ రీతిగౌళ అని పేరిడిరి. ఈరీతి గౌళకు కూడా నిషాదమే గ్రహ స్వరము.

సంగ్రహ చూడామణి

(1) సంగ్రహచూడామణి యను గ్రంథములలో ఈ రీతిగౌళ రాగమును 20వ మేళముందే జన్యముగా చేర్చియుండియు, ఈ చూడామణి గ్రంథమునే ఈ కాలములో ఆధారముగా అనుసరింపబడుచున్నను ఈ కాలపు విద్వాంసులు ఈ రీతిగౌళలో గల శుద్ధ దైవతమునకుబదులు పంచశ్రుతి దైవతమును ఉత్తరాంగ ప్రయోగములన్నిటిలోను వాడి ఈ రీతిగౌళను భాషాంగముగా మార్చి అప్రయోగములతో ప్రచారించిరాగము వలె వినిపించుచున్నారు. ఇట్లు పాడుట సంప్రదాయమునకు చాలా విరుద్ధము. ఈ పాడుక ఎట్లు వచ్చినదోయని చింతగా నున్నది.

(2) భైరవి స్వారమేళము యొక్క ముఖ్యత్వమును గమనించి వెంకటమఖి ఈ భాషాంగ భైరవికి కూడా సూత్ర ఖండముగల ఒకలక్షణ గీతమును రచించియున్నారు. దాని ఆభోగఖండమున దానిని భాషాంగ రాగమని చెప్పియున్నారు.

8. ఆహరి: 21వ మేళము భైరవివలె ఈ ఆహరి కూడా భాషాంగరాగము కాబట్టి, దీనికిబదులుగా ఈ 21వ మేళ రాగాంగరాగమునకు కిరణావళియని, పేరులోనే కటపయాది రెండు అక్షరములు గలది, యాది రెండు అక్షరములు గలదిగా పేరుపెట్టిరి.

ఈఆహరి రాగములో కూడా వెంకటమఖి ఒక సూత్ర ఖండము గల లక్షణ గీతమును రచించి దాని ఆభోగఖండమున ఈ రాగమును భాషాంగరాగమని చెప్పియున్నారు.

ఈ రాగమును వెంకటమఖి 20వ రాగాంగరాగమైన నారీ రీతి గౌళ యొక్క భాషాంగ జన్యరాగముల పట్టికలో చేర్చియున్నారు.

9. శ్రీరాగము 22వ మేళము: పురాతనకాలము నుండి మేళములన్నిటిలోను మిక్కిలి శ్రేష్ఠమయినదిగాను మొదటిదిగాను ఎంచబడు బడు ఘనరాగము. ఈ కారణముల వల్ల ఈ వెంకటమఖి ఈ శ్రీరాగమును 22వమేళ రాగాంగరాగముగా చేర్చిరి. ఈ పేరులోనే మొదటి రెండుఅక్షరములు శ్రీ రా అనుదియున్నవి.

(1) కాపి అను రక్తిరాగమును ఈ 22వ మేళమునకు రాగాంగ రాగముగా ఏర్పరచియుండిన చాలా యుక్తముగా యుండును. ఈ కాపి స్వల్పముగా భాషాంగత్వము గలదైనందున వెంకటమఖి దీనిని రాగాంగరాగముగా భావింపరైరి. ఈ కాపి ఆకాలమున వాడబడినవిధమునకు, ఈ కాలపు ఖరహరప్రియకును, కొంచెము కూడా వ్యత్యాసములు లేక రెండును, ఒక రాగమనియే ఎంచవలసినదిగా యున్నవి.

(2) ఈ కాపి రాగము హిందూస్తాని సంగీతములో ముఖ్యమైన థాటుగా (మేళము) ఏర్పబడియున్నది కొంతకాలమునకు వెనుక దానిని మన దక్షిణ సంగీతములో రుద్రప్రియ యను నామముతో 22వ మేళ జన్యముగా చేర్చబడినది. ఈ పేరులో గల రుద్ర ఖరహరప్రియయను పేరులో హర అను రెండును ఒకే అర్థము గలవిగా రెండు రాగములును ఒకటే రాగమని తోచునట్లుయున్నవి. కొంతకాలము వెనుక ఈ కాపిరాగము అంతరగాంధార, శుద్ధధైవత, కాకలి నిషాదములను అన్యస్వరములు కలిగి చాలా భాషాంగత్వము జెంది చాలా ఇంపైన రాగ భావముతో ఈ కాలములో కూడా ప్రకాశించు చున్నది

(3) వెంకటమఖి ఈ కాపి రాగములో ఒక లక్ష్యగీతమును రచించి యున్నారు. ఆ గీతము పాడి చూచితే ఆ కాపి ఈకాలపు ఖరహరప్రియ రాగముగానే వినబడుచున్నది

10. కాంభోజి: 28వ మేళము : భైరవవలె ఈ కాంభోజి మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైనది —) అయితే ఇది కాకలి నిషాదమును అన్యస్వరముగా గలదిగా భాషాంగ రాగమైనందున దీనిని రాగాంగరాగముగా దరిచక దానికిబదులు కేదారగౌళ అను రక్తిరాగమును హరి అను రెండు కటపయాది ముందు అక్షరములను చేర్చి ఈ 28వ మేళమునకు హరి కేదార గౌళయని పేరు గల్పించిరి. దీని లక్షణ గీతములో కాంభోజిని భాషాంగఖండమున చేర్చియున్నది.

(1) వెంకటమఖి ఈ కాంభోజిరాగములో ఒక లక్షణ గీతముతో సూత్ర ఖండముతో సహా రచించి దాని ఆ భోగఖండమున ఈ రాగము భాషాంగరాగమని చెప్పియున్నారు.

(2) ఈ కాంభోజి ఉత్తర హిందూస్తాని సంగీతములో కాపివలె చాలా ముఖ్యమైన ఒక థాట (మేళము)గా వాడబడి ఖమ్మాజి అను పేరు గలిగి, కొంచెము రాగభావమున కొంచెము మార్పుగలిగి కమాసు అను పేరుతో ఈ కాలమున దక్షిణమున చాలా ప్రసిద్ధముగాను రక్తి రాగముగాను కొంతకాలము హరి కాంభోజి అను 28వ మేళకర్త రాగమునకు కొంచెమును ఏ వ్యత్యాసము రాగభావములకి లేనిదియై యుండి, పిదప చాలా భాషాంగత్వమును జెంది ఈ కాలములో పాడబడు చున్నది.

11. శంకరాభరణము : 29వ మేళము: ధీర అను రెండు కటపయాది అక్షరములను ఈ రాగాంగరాగమునకు ధీర శంకరాభరణమని పేరును మార్చకయుంచిరి. ఈ 29వ మేళములోని స్వరసప్తకములను హిందుస్తాని సంగీతములో శుద్ధ స్వరములని చెప్పబడుచున్నవి. **Occidental** (పశ్చిమ) సంగీతపద్ధతిలో ఈ 29వ మేళపు ప్రక్రియస్వర సప్తకములను **"Natural Scale"** అనియు, **"Scale of just intonation** అనియు, **"Major Scale"** అనియు వారు వాడు రెండు మూడు మేళములో ముఖ్యమైనదిగా వాడుచున్నారు,

12. సామంత : 30వ మేళము : ఈ సామంతమేళము శుద్ధమైన స్వర సప్తకము గలది అయినను దీని రాగభావమునకును శంకరాభరణమునకును రాగభావము ఒక విధముగానే యుండుట గమనించి శంకరాభరణమునకే అర్థమైన నాగాభరణమని ఈ 30వ మేళమునకు రాగాంగరాగనామమును వెంకటమఖి పేరును పెట్టిరి. ఈ పేరులో మొదటి రెండు అక్షరములు కటపయాది సూత్రమును అనుసరించి యుండుట చేత తెల్పను

13. దేశాక్షి . 35వ మేళము : దీనికి శూలిని అను మరొక పేరు కలదు. ఈ మేళమునకు వెంకటమఖి దేశాక్షి అను పేరును మార్చక శైల అను కటపయాది రెండు అక్షరములను చేర్చి శైలదేశాక్షి అని పేరు వ్రాసిరి.

14. నాట . 36వ మేళము : పురాతన కాలము నుండి చాలా ప్రసిద్ధమయిన, గాన ప్రారంభములో ముఖ్యముగా పాడతగిన ఘన రాగములలో మొదటి ఘనరాగము. పూర్వాంగము ఉత్తరాంగము రెండింటిలోను వివాదిదోష స్వరములు గలిగియు దీనికి అతికాలమునకే అమర్చబడిన మూర్ఛన ప్రకారము పాడిన వివాదిదోషము బొత్తిగా తొలగబడి ఉన్నతమైన రాగభావపూరితమై వెలయును. ఈ మేళపు పేరును మార్చక చలి అను కటపయాది రెండు అక్షరములను చేర్చి చలనాట అని రాగాంగ రాగమునకు పేరును వెంకటమఖి వ్రాసిరి. త్యాగయ్యగారు తాము రచించిన పంచరత్న కృతులలో మొదటిదియైన "జగదానంద కారక" అను కృతిని ఈ నాట రాగములో పూర్వకాలమున దానికి అమర్చబడిన మూర్ఛన ప్రకారమే ధాతువును అమర్చియుండుట గమనించవలెను.

15. శుద్ధవరాళి: 39వ మేళము నాటవలె ఈ వరాళి కూడా పురాతనకాలము నుండి ప్రసిద్ధిగా పాడబడు ఘనరాగము. పూర్వాంగములో వివాది దోషమును గలది అయినను దానికి అమర్చబడిన మూర్ఛన పాడిన వివాదిదోషము తొలగింపబడి ఎక్కువరాగము భావపూరితమై మన సంగీతము వెలుగు చున్నది. ఈ రాగమునకు ఏర్పడిన మూర్ఛన ప్రకారమే ధాతువును అమర్చి త్యాగయ్య తన పంచరత్న కృతులలో ఒకటియైన "కన కన రుచిర" అను కృతి రచించియున్నారు.

ఈ వరాళి మేళమునకు ఝాలి వరాళియని పేరును మార్చక ఝాలి అను కటపయాది అక్షరములతో వెంకటమఖి పేరిడిరి.

ఈ వరాళికి సరియైన ప్రతిమధ్యమమునకు బదులు శుద్ధమధ్యమును గల రాగాంగరాగము 3 వ దైన గానసామవరాళి. ఇవి రెండు వరాళి అను పేరును గలవిగా యుండుట గమనించవలెను.

16. పంతువరాళి : 45వ మేళము : ఇదియు ఇంకొక వరాళియే. దీనికిని పేరును మార్చక వెంకటమఖి శివ అను రెండు కటపయాది అక్షరములను చేర్చి శివ పంతువరాళి యని దీనికి రాగాంగరాగ పేరును వ్రాసిరి.

17. శుద్ధరామక్రియ: 51వ మేళము : 16వ మేళములో జన్యముగా చెప్పబడు నాదరామక్రియ దీనికి ప్రతి మధ్యమునకు బదులు శుద్ధ మధ్యమును గలదిగా ముందే చూపబడియున్నది. ఈ రామక్రియ మేళమునకు వెంకటమఖి పేరును మార్చక కాశి అను కటపయాది రెండు అక్షరములను చేర్చి కాశి రామక్రియ అని పేరిడిరి.

18. కల్యాణి : 65వ మేళము : వెంకటమఖి కాలమునకు కొంచెము ముందుగా ఉత్తరము నుండి వచ్చి ఇచ్చట ప్రసిద్ధమైన భక్తిరాగము. దీనికి పేరును మార్చక కాంత అను రెండు కటపయాది అక్షరములు చేర్చి శాంత కల్యాణి అని పేరును వ్రాసిరి.

హిందూస్థానీ సంగీత పద్ధతిలో ఈ రాగమునకు సమముగా ఇమన్ అనుపేరుతో ఒక మేళముగా (ధాట) అని వాడబడుచున్నది. ఈ పేర ఇమన్ అనుట గమనించితే ఈ రాగము అరేబియా దేశము నుండి మన దేశమునకువచ్చి ఉత్తరదేశసంగీతములో ప్రసిద్ధమై దక్షిణమునకు వచ్చి ఇచ్చటను చాలా ముఖ్యమైన రక్తిరాగమైనది తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ ఇమన్ అను (ఉత్తర) రాగమును ఇమ్ను కల్యాణియను పేరుతో తన 65 వ మేళ రాగాంగరాగ శాంతకల్యాణి లక్షణ గీతమున భాషాంగి ఖండమందు వెంకటమఖి చేర్చియున్నారు. ఈ ఇమ్ను కల్యాణియే ఈ కాలములో యమునా కల్యాణి అను పేరు గలిగిన దయినది.

19. సింహారవ : 58 వ మేళము : ఇది పూర్వ ప్రసిద్ధ మేళములో చేరినది కాదు. ముందుగానే, అనగా 72 మేళములను కల్పించుటకు ముందుగానే, వెంకటమఖి సింహారవమను ఈ రాగమును కల్పించి యుండిరి. దానినే ఇప్పుడు 58 వ రాగాంగరాగముగా జేర్చి దేశి అను కటపయాది అక్షరములతో దేశి సింహారవమని పేరును వ్రాసిరి.

(ఎ) పైన వివరించిన పూర్వ ప్రసిద్ధ మేళములలో వివాది దోషములు గల 6 మేళములు:— (1) శుద్ధముఖారి, (2) సామవరాళి, (3) హెజ్జుజ్జి, (4) దేశాక్షి, (5) నాట, (6) వరాళి. ఈ ఆరు మేళములను పురాతన కాలమునుండి ప్రసిద్ధియై నాటి వివాది దోషములను హరించునట్లు వాటికి ఏర్పరుపబడిన మూర్ఛనల ప్రకారము అవి వాడబడుచుండుట ముఖ్యముగా గమనింపవలసిన విషయము. వెంకటమఖి ఈ రాగముల మూర్ఛనలను ఏ విధమైన మార్పును చేయక వానిని రాగాంగరాగములుగా తన 72 పట్టికలో చేర్చుకొనిరి

(బి) ఈ 19 పూర్వ మేళముల నగమనించిన పిదప 72 మేళములలో మిగిలిన ఇతర 53 మేళములకు వాటికి ఉచితమైన వాటిరాగ భావము చక్కగా ప్రకాశించునట్లును నాటిలో వివాది దోషమేళములోను వివాది దోషమును హరించునట్లును తగిన మూర్ఛనలను కల్పించి కటపయాది రెండు అక్షరములతో గూడిన పేళ్లను వాటికి వ్రాసెను.

ముఖ్యముగా అతను గమనించినది ఆ రాగాంగములు సప్తస్వరములను గలవిగా యుంచవలెనను విధి. ఇట్లు అతను కల్పించిన మొత్తపు 72 రాగాంగముల మూర్ఛనలను 4 విధములు :— అవి (1) సంపూర్ణము, (2) షాడవ సంపూర్ణము, ఉదా:—3వ మేళము, (3) ఔడవ సంపూర్ణము, ఉదా:— 1వ మేళము, (4) వక్రి సంపూర్ణము, ఉదా:—10వ మేళము.

(సి) జన్యరాగములు:— వెంకటమఖి కల్పించిన ఈ రాగాంగరాగములు 72 గాక వేరు సంఖ్యలేనివి ఎన్నో వాడుకలో గల వానికి వానిలో వచ్చు స్వరములును, వాని ముఖ్యసంచార ప్రయోగ క్రమములకు చక్కగా గమనించి చూచి వానికి తగిన మూర్ఛనలను కల్పించి ఈ రాగాంగ జనక రాగములలో జన్యరాగములుగా అమర్చిరి. ఈరెండు విధములు (1) ఉపాంగ రాగము అనగా తన జనకమేళమందు గల స్వరభేదములను మాత్రము గలిగి ప్రకాశించునవి, (2) భాషాంగములు ; అనగా పూర్వము నుండి వాడబడిన ప్రకారము ఒకటి రేక రెండు తన జనకమేళమందు లేని అన్యస్వరములు వచ్చు సంచార ప్రయోగములచేత ప్రకాశించునవి.

జన్యరాగములు లక్షముల కొలది రాగాంగజనకరాగములకు జన్యములుగా కల్పించ వచ్చుననియు, అయితే అట్లు కల్పింపబడినవి అన్నియు రాగరస భావము గలవి కానేరవనియు, ఆ రాగములు గీత రాయ ఆలాప ప్రబంధములలో ఉపయోగించుటకు అర్హతలేనివి యని వెంకటమఖి దృఢముగా చెప్పియున్నారు.

9. (ఎ) వెంకటమఖి తాను కల్పించిన 72 రాగాంగ రాగములను వానిలో జన్యరాగములుగా జెప్పబడిన యితర రాగములను వాని రాగరస భావ రూపములు చక్కగా వివరముగా నెరిగించుటకై ఒక్కొక్క రాగాంగరాగమునకు (1) లక్షణగీతమును, జన్యరాగమునకునుకాని ఉపాంగ లేక భాషాంగ రూపములు బాగుగాను తేటగాను తెలియునట్లు (2) లక్ష్య గీతములను, (3) రాగసంచార ప్రయోగములు విశదపరచు తానములను, (4) కొన్ని ప్రబంధములును రచించిరి

1. గీతములు : వెంకటమఖి కాలములో మొదటి ముఖ్యత్వము గల ప్రబంధముగా నుండి చతుర్దండి ప్రకాశికలో మొదటి ముఖ్యమైన దండిగా ఎంచబడినందున వెంకటమఖి ముఖ్యముగా రచించినవి గీతములు. ఈ గీతములలో :—

(1) మాతు : (అనగా సాహిత్యము) సంస్కృతభావమైన ప్రాకృతాది భాషాపదములును, ఆభోగఖండ మాతువులలో అర్థములు లేని అ ఆ, ఇయ, లియ, లంగోఇయ, అరే అను శబ్దములు గల్గి, మన దేశములో గల ముఖ్యమైన అన్ని క్షేత్రదైవత స్తుతిగా వ్రాయబడినవి.

(2) ధాతు : (అనగా వర్ణమెట్టు) : గీతము మూడు ఖండములు (అంగములు) గలవి. అంతరి అను ఖండముగల గీతములలో దానియొక్క ఉద్గ్రాహ (మొదటి) ఖండమును పాడిన వెనుకను, ఆభోగఖండము లేక ఖండములను పాడిన పిదపయు అంతరిని పాడి గీతమును ముగించ వలెను. అంతరి లేని గీతములను వాని ఉద్గ్రాహ ఖండమును పాడిన వెనుకను, ఆభోగఖండములను పాడిన వెనుకను, ఉద్గ్రాహ ఖండమునే పాడి దానిలో అమర్చబడిన ధ్రువ (నిలుపు) ము నందు గీతమును నిలుప వలెను. కొన్ని గీతములలో తన అంకితము చూపించుటకు గాను రెండవ ఆభోగఖండము కల్పించి యున్నారు.

పూర్వము నుండి సంప్రదాయముగా వాడబడు ప్రసిద్ధమైన సప్తతాళములలోనే ఈ గీతములను వెంకటమఖి రచించిరి. వాటిలో ఏకతాళము యొక్క విస్తరింపే రూపకట తాళము అనగా ఈకాలపు ఆదితాళముగా మార్చబడ గలదు. కొన్ని గీతములు రగణమధ్యమును మధ్య తాళ విస్తరించిన రూపముగల తాళములో గనబడుచున్నవి.

(బి) వెంకటమఖిచే రచింపబడిన లక్ష్యములు :—

1. రాగాంగరాగ లక్షణగీతము :— ఈ గీతమునకు గల మాతువు (సాహిత్యము)లో తాను కల్పించిన 72 రాగాంగరాగముల పేళ్లను, అవి వచ్చు చక్రముల సంజ్ఞ పేళ్లను, వాటి కటపయాది సంకేతాక్షరములను బహు చమత్కారముగా ఈ గీతమును 15వ రాగాంగరాగము మాయామాళవ గౌళములో జన్యమైన గుండక్రియ రాగములో రచింపబడినది.

2 లక్షణగీతములు :— 72 రాగాంగరాగములకును వాని ప్రత్యేక లక్షణ రూపములు వివరముగా తెలియుటకై వీనికి అమర్చిన మూర్చనల మర్చుక 72 లక్షణ గీతములు రచింప బడెను. ఈ గీతముల అంగములు :—

(మొదటిది) సూత్రఖండము. (ఇది ఉద్గ్రాహఖండమే), దీని మాతువులో ఒక్కొక్క ఆవర్తపు మొదటి అక్షరములను వరుసక్రమముగా తన జనకమేళ క్రమసప్తక స్వరాక్షరములుగా తేలునట్లు మిక్కిలి చాతుర్యముగా రచింప బడినది.

(రెండవది) ఉపాంగఖండము. (ఇది ఆభోగఖండమే) :— దీని మాతువులో రాగాంగరాగము పేరును, దాని చక్ర సంజ్ఞానామమును, ఆ రాగాంగరాగము యొక్క సంఖ్య తెలుపు కటపయాది సంజ్ఞ 2 అక్షరములును అమర్చబడినది. ఇదిగాక ఉపాంగ జన్యరాగములుండిన వాని పేళ్లను ఈ ఖండములోనే ఇమిడింప బడియున్నది.

(మూడవది భాషాంగ ఖండము(ఇది మరొక ఆభోగఖండము) దీని మాతువులో భాషాంగజన్య రాగముల పేళ్లను చేర్చి ఉంచబడియున్నవి. భాషాంగ జన్యరాగములు గల రాగాంగరాగ లక్షణ గీతములకు మాత్రమే ఈ భాషాంగఖండము గలదు.

(1) 53వ మేళమైన గమకక్రియ రాగాంగరాగమునకు అమర్చిన ధాతువునకు వెంకటమఖి రెండు మాతువులు కనుపించియున్నారు. మొదటి మాతువు లక్షణ గీతమునకు కావలసిన సూత్రఖండమును గలది. రెండవ మాతువులో ఈ రాగము రాగాంగరాగమని చెప్పక దానిని పేరున గమకక్రియ అని మాత్రము అనిపించియున్నారు. 72 మేళములను గర్పించుటకై ముందే ఈ గమకక్రియ రాగము ప్రసిద్ధముగా ఉండుటబట్టి బహుశా ఈ గీతమును ఈ రెండవ మాతువుతో వెంకటమఖి బహుశా రచించియుండవలెనని విదితము.

(2) రాగాంగరాగములలో చేర్చబడని ప్రసిద్ధ పూర్వ మేళములలో కొన్నిటికి వెంకటమఖి లక్షణగీతములు, అనగా సూత్ర ఖండములు గలవిగా, రచించియున్నారు. ఇవి భైరవి, ఆహరి, కాంభోజి అను మూడు భాషాంగరాగములు. వానికి లక్షణగీతములోని ఆభోగ ఖండమందు భాషాంగ రాగములని రచించియున్నారు. ఈ మూడును క్రమముగా 20, 21 28వ మేళములోని భాషాంగ జన్య రాగములు.

(3) ఇవిగాక వెంకటమఖి సౌరాష్ట్ర మను 15వ మేళములోని భాషాంగజన్యరాగమును చాలాముఖ్యముగా దలచి దానికి గూడా ఒక లక్షణ గీతము సూత్ర ఖండముతోసహా రచించియున్నారు. దీనిసూత్ర ఖండపు మాతువులో 15 వ మేళపు క్రమస్వరసప్తక స్వరాక్షరములుగా తెలియునట్లు రచించియున్నారు.

(శ్రీ సుబ్బరామదీక్షితులు ఈ భాషాంగరాగమైన సౌరాష్ట్రలోని అన్యస్వరములైన పంచశ్రుతి ధైవతమును, కైశికినిషాదమును ఈ గీతమందు అవి వచ్చుచోట్లను విశదముగా ఆంగ్లేయ గురుతులతో వానిని చూపించియున్నారు.

(4) సారంగ అనురాగమును అతి ముఖ్యముగా నెంచి దానిని ఒక ప్రత్యేక 72 మేళములలో చేర్చలేని మేళముగా భావించి ఒకలక్షణ గీతము రచించియున్నారు. దీని వివరము క్రింద వివరింపబడెను.

3. అన్యరాగములున్నటువంటి వాటి రూపములు వివరపరచి చూపించుటకై వెంకటమఖి వాటి లక్షణములు రచించియున్నారు. కొన్ని గీతములలో రెండవ ఆభోగ ఖండము రచించి తన అంకితములును దెలిపియున్నారు ఈ అంకితములో తనపేరుగాక, తన తండ్రి పేరు, తల్లి పేరు కూడా ఇమిడించి రచించియున్నారు.

72 మేళములకన్నా ఎక్కువ 120 సంఖ్యల మేళముల కల్పన సాధ్యము :

(ఎ) సారంగమేళము

1. వెంకటమఖి సారంగరాగమును 65వ రాగాంగరాగమైన శాంత కల్యాణిలో భాషాంగరాగముగా చెప్పి శాంత కల్యాణి యొక్క లక్షణ గీతములోని భాషాంగఖండమందు దానిని పేరును చేర్చక విడిచిపెట్టెను. దీనికి కారణము ఈ సారంగరాగమును 72 మేళములలో జేర్చరాని ఒక ప్రత్యేకత మేళమని దలచినందువల్ల యుండవలెనని నాకు సందేహమే లేదు.

2. ఈ సారంగ రాగమునకు (మేళమునకు) రచించిన లక్షణగీతములో మందు సూత్ర ఖండమున తెలుపబడిన క్రమస్వర సప్తక స్వరాక్షరములు శాంతకల్యాణికి గల స్వరసప్తకమునకు కొంచెము వ్యత్యాసముగా నున్నది. అనగా:— 65వ మేళరాగాంగరాగ శాంతకల్యాణి స్వర సప్తకము. . . స రి గు మి ప ది ను, సారంగమేళపు స్వరసప్తకము. . . స రి గె మి ప ధు ను.

ఈ గె అను వికృతిగాంధారము వెంకటమఖి స్థాపించిన స్థాయిలోని 16 స్వరములలో లేనిది. అనగా గ గి గు అను మూడు గాంధారములలో గె అను గాంధారము శుద్ధమధ్యమస్వర స్థానములో శుద్ధమధ్యమ స్వర ధ్వనితో వినబడును. వెంకటమఖి ఈ సారంగరాగమునకు వ్రాసిన లక్షణ శ్లోకములో ఈ గె అను స్వరమును ప్రత్యేకముగా శుద్ధమధ్యమ గాంధార మనుపేరు గలదిగా చెప్పియున్నారు. ఈ వివరములను గమనించితే సారంగ అనురాగము వెంకటమఖి కాలములో ఏ రాగభావము గలదిగా ఎట్లు పాడబడి వచ్చినదని తెలుబడును.తుళజమహారాజు కూడా తన "సంగీత సారామృత"మను గ్రంథములో ఈ రాగమును సారంగమేళమని జెప్పి దానికి గల స్వరసప్తకమును వెంకటమఖి చెప్పిన విధముగానే ఇచ్చియున్నారు. ఈ సారంగరాగమును హిందూస్థాని సంగీత పద్ధతిలో శుద్ సారంగ్ అని ఈ కాలములో కూడా వాడుచు దానిలో వచ్చు స్వరములలో రెండు మధ్యమములను (కోమల మను, తీవ్ర మిను) రెండు నిషాదములను (కోమల ని ను తీవ్ర ను ను) కనుపించి యున్నారు.

3. (1) బృందావన సారంగ లేక బృందావని (షాడవరాగము— వరాళి మధ్యమవర్జము) రాగమును, మధ్యమాది సారంగ (మరాగము— మధ్యమావతి — ఔడవరాగము— మధ్యమము గ్రహ స్వరముగా గలది— వరాళి మధ్యమమును కాకలి నిషాదములను రెండు వర్జములు) ఈ రెండు రాగములను వెంకటమఖి సారంగమేళములో జన్యరాగములని ఎంచి తన పట్టికలో సారంగ మేళము లేనందున, ఈ రెండు రాగములను 22వ మేళ రాగాంగరాగమైన శ్రీరాగ జనకరాగములో భాషాంగ జన్యరాగములుగా జేర్చి శ్రీరాగ లక్షణ గీతములోని భాషాంగ ఖండమునందు చెప్పియున్నారు.

(2) ఈ కాలములో విద్వాంసులు కొందరు బృందావని రాగమును [illegible] అను ఔడవ [illegible] రాగముగ పాడుచున్నారు.

ఇప్పుడీ కోకిలరావము 23వ మేళమగు గౌరీ మనోహరి జన్యమైన లవంతిక అను రాగముగును. అటుగా ఈ లవంతిక రాగమును బృందావని అని పాడుచున్నారు.

(3) ఈ సారంగ మేళమునకు జన్యములుగా చెప్పగలిగిన కొన్ని గలవు. (ఇప్పటి సంగీత గ్రంథములలో వానిని వానిలో వచ్చు స్వరములను బట్టి వానికి తగినటు జనకమేళములను చెప్పబడియున్నది). వాటిలో హంసానంది అనురాగమొకటని చెప్పవచ్చును. ఈ హంసానందిని 60వ మేళకర్త నీతిమతి జన్యమని చెప్పెదరు. ఈ హంసానంది రాగమును కూడ దానిలో రావలసిన చతుశ్శ్రుతి ధైవతమును బొత్తిగా వర్జించి షాడవత్వమును మార్చి షాడవ రాగముగా మార్చి వరటి అను రాగముగా పాడుచున్నారు. ఈ వరటి రాగము 59వ మేళకర్తలో జన్యరాగముగా తెలుపబడియున్నది.

(బి) 1. గ, గి, గు అను మూడు గాంధారములు గాక నాల్గవ గె అను గాంధారము మధ్యమ స్థానములో అమధ్య మధ్యమ స్వరధ్వనితో గలదని చూచితిమి.

2. దీని ప్రకారము మధ్యమ స్వరస్థానమునకు క్రింది స్వరస్థానమైన అంతరగాంధారమును అంతర గాంధార ఋషభమను పేరుతో నాల్గవ ఋషభ వికృతి స్వరముగా ఎంచవచ్చుననుట నిదర్శనము. అనగా మనకు ర, రి, రు, రె, అను నాలుగు ఋషభములు లభించినవి.

3. ఈ విధముగానే మధ్యమములు కూడా నాలుగు విధములు గలవిగా, మ, మి, ము, మె అని చెప్పవచ్చును. వీటిలో శుద్ధమధ్యమమును ము అనియు వరాళిమధ్యమమును మె అనియు వ్రాసి అంతర గాంధార స్థానములో దోచు మధ్యమమును మి అనియు, సాధారణ గాంధార స్వర స్థానమునందు వచ్చు మధ్యమమును మ అనియు మార్చి వ్రాయుట యుక్తము.

4. పూర్వాంగములో షడ్జ పంచముల నడుమగల 6 స్వరస్థానములలో ఈ నాలుగు విధములైన ఋషభగాంధార మధ్యములను అవి గలుగువిధమును, వానికివ్వబడిన క్రొత్తనామములును, వానికిప్పుడు క్రొత్తగా ఇవ్వబడిన స్వరాక్షరములను విశదముగా ఈ క్రింది వ్రాసియున్నాము:—

షడ్జము (వాది)

పూర్వాంగము 1) మొదటి స్వరస్థానము. . .ర అను శుద్ధ ఋషభము,

2) రెండవ స్వరస్థానము... రి అను పంచశ్రుతిఋషభము
గ అను శుద్ధగాంధారము,

3) మూడవ స్వరస్థానము... రు అను షట్ఛ్రుతిఋషభము
గి అను సాధారణగాంధారము
మ అను సాధారణగాంధార మధ్యమము,

4) నాల్గవ స్వరస్థానము... రె అను అంతర గాంధార ఋషభము,
గు అను అంతర గాంధారము
మి అను అంతర గాంధార మధ్యమము

5) ఐదవ స్వరస్థానము... గె అను శుద్ధమధ్యమ గాంధారము.
ము అను శుద్ధమధ్యమము,

6) ఆరవ స్వరస్థానము... మె అను వరాళి మధ్యమము

పంచమము (సంవాది)

(ఉత్తరాంగములో గల ధైవత నిషాదములలో ఏ మార్పును లేవు)

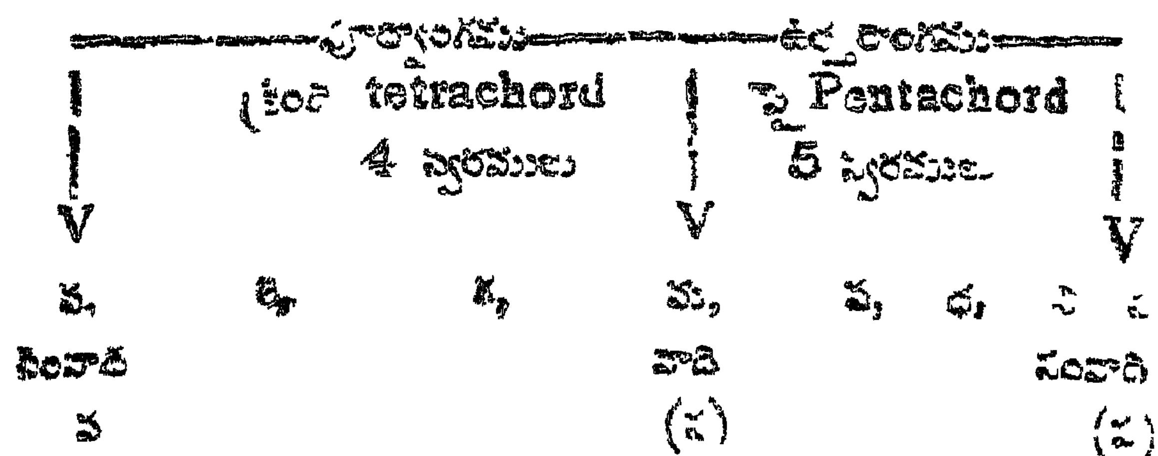
(సి) ఇట్లు మనకు లభించిన ఈ ఋషభ, గాంధార, మధ్యమములను వానిభేదముల మూలముగా గణితము మూలముగా ఋషభగాంధార మధ్యమ ప్రస్తారములు 20 దొరుకును. ఈ 20 ప్రస్తారములు క్రింద చూపించబడినవి.

1. ర,గ,మ, 2.ర,గ,మి, 3.ర,గ,ము, 4.ర,గ,మె. 5. ర,గి,మి, 6 ర,గి,ము, 7 ర,గి,మె 8.ర,గు,ము, 9 ర,గు,మె, 10 ర,గె,మె, 11.రి,గి,మి, 12.రి,గి,ము, 13.రి,గి,మె 14. రి,గు,ము, 15.రి,గు,మె, 16 రి.గె.మె, 17. రు. గు, ము: 18.రు, గు,మె. 19.రు,గె,మె, 20.రె,గె,మె

వెంకటమఖి తన పూర్వాంగములోని ప్రస్తారములను చక్రములనియు వానిని ఉత్తరాంగములోని ధైవత నిషాదముల ప్రస్తారములతో గుణించి 72 మేళముల కల్పించిన విధముగానే పైన మనకు లభ్యమైన 20 ప్రస్తారములను 20 చక్రములుగా భావించి ఒక్కొక్క చక్రమును ఉత్తరాంగ ధైవత నిషాదములను 6 ప్రస్తారములచే గుణించితే మనకు 20 × 6 అనగా 120 మేళములు సాధింపనగును. అనగా 72 మేళములకు అధికముగా 48 మేళములు కల్పింపబడినవి. ఈ 120 మేళములలో వివాది దోషము గలవి 88 (72 మేళములో అవి 40). ఈ 120 మేళముల పద్ధతిలో సారంగమేళము 16 వ చక్రములో 6 వ మేళముగా కానవచ్చును. దాని సప్తకక్రమ స్వరములు సరిగెమె ప ధున. అది వెంకటమఖి యొక్క సారంగ రాగ లక్షణ గీత సూత్ర ఖండమున ఇచ్చిన ప్రకారముండుట తెలియుచున్నది.

(డి) మధ్యమ గ్రామమందును ఈ 120 మేళము లుండుట చూడవచ్చును. ఈ మధ్యగ్రామమునందు, షడ్జగ్రామమునవలె గాక, పూర్వాంగము షడ్జము మొదలు మధ్యమువరకు సరిగమ అను నాలుగు స్వరములు గలవిగా (Tetrachord)ను ఉత్తరాంగము మధ్యమమునుండి తార షడ్జము వరకును మపధనిస అను 5 స్వరములు (Upper Pentachord) అనగా షడ్జగ్రామపు పూర్వాంగ ఉత్తరాంగములు తలక్రిందుగా మారి వున్నవి. ఈ మార్పువల్ల ఈ మధ్యగ్రామమున (acoustics) విధుల ప్రకారము షడ్జ మధ్యమ రెండు స్వరములును వాటి ప్రకృతి గుణముల వల్ల, మధ్యమము వాదిత్వమును పొంది రెండు చివరలనుండు షడ్జములు మధ్యమమునకు సంవాదిగా నిలబడును. అనగా షడ్జగ్రామములో షడ్జము వాది స్వరము, పంచమము సంవాది స్వరము, మధ్యమ గ్రామములో మధ్యమము వాదిస్వరము, షడ్జము సంవాది స్వరము. ఈ వాది మధ్యమము ఈ గ్రామములో పాడబడునప్పుడు గానము మొత్తమును 2 స్వర శ్రుతులు (2½ tons) ఎక్కువ గలది వల్లె మనకు తోచును.

ఈ షడ్జగ్రామ స్థాయిని ఈ క్రింది పటములో చూడవచ్చు యున్నది.—

ఈ మధ్యమ గ్రామములో కూడా షడ్జగ్రామమువలె 120 మేళములు లభింపగలవని సులభముగ గనవచ్చును. ఈ గ్రామము లోని 120 మేళముల షడ్జగ్రామపు 120 మేళములవలెనె యుండును. అయితే ఈ గ్రామములో 6 చక్రములలో ఒక్కొక్క దానిలోను 20 మేళములుగా వచ్చును.

1932 లో 72 మేళములకు బదులుగా 36 మ్యేళపంచక మేళములు గలుగునని చెప్పియుంటిని. ఆ 36 మేళములను ఈ 120 మేళములలో చేరినవిగా గాను వచ్చును.

(4) ఇట్లు మనకు లభించిన ఈ 120 మేళములన్నియు (ముఖ్యముగా వాటిలో వివాది దోషముగల మేళములు) వెంకటమఖి అభిప్రాయ పడినట్లు, అవి ఉత్తరక్రమ స్వర సప్తక ఆరోహణ అవరోహణ రూపము గలిగినందున రాగములు కానేరవు వెంకటమఖి చేసినట్లు ఈ 48 క్రొత్త మేళములను బాగుగా పరిశీలించి వానికి తగిన రాగ భావ రూపములు గలిగించునట్లు మూర్ఛనలను కల్పించి ఇట్లు దొరకు క్రొత్త రాగాంగ రాగములుగా ఈ మేళములను మార్చవలెను ఇట్లు చేసిన సంగీత లక్ష్యమార్గము ఇంకను ఎక్కువగా వృద్ధిపొంది ప్రకాశించును.

11 సంగ్రహచూడామణి వర్ణ్య రాగములు, లేక మేళకర్త రాగములు:—

(ఎ) "సంగ్రహచూడామణి" అను సంగీత గ్రంథము— గ్రంథ కర్త గోవిందాచార్యులు సుమారు 150 సంవత్సరములకు మునుపు రచింపబడినదిగ తెలియ వచ్చుచున్నది. ఆంధ్ర వైష్ణవుడైన ఈ గోవిందా చార్యులు తంజపురిని ఏలిన కడపటి మహారాష్ట్ర రాజైన శరభోజి మహారాజ సంస్థానపు విద్వాంసులలో ముఖ్యుడుగా నుండెను. ఈ సంగ్రహ చూడామణిలో వర్ణింపబడిన సంగీత లక్షణము ప్రకారమే ఇటీవలి సంగీత లక్ష్యజ్ఞులు అనుసరించుచున్నారు ఈ గ్రంథములో వెంకటమఖి కల్పించిన 72 రాగాంగ రాగములను జన్య రాగములుగా భావింపబడి, వానికి సరియైన 72 మేళములను అనగా 72 క్రమ సంపూర్ణ స్వర సప్తక ఆరోహణ అవరోహణములను (Scales) 72 మేళకర్త రాగములుగా లేక కర్త రాగములుగా జనకరాగములుగా ఎంచబడి, ఇతర రాగములను ఈ మేళకర్తలలోని జన్యములుగా వర్ణింప బడినవి. ఈ జన్య రాగములను, రాగాంగ రాగములు సహా, వానికి అమర్చ బడిన మూర్ఛనలను రాగ భావమును గమనింపక వాని సంపూర్ణ, షాడవ, ఔడవ, ప్రస్తార రూపములైన ఆరోహణ అవరోహణ క్రమముల ప్రకారము ఆ 72 మేళ కర్తలకు జన్యములుగా చెప్పబడి యున్నది.

గోవిందాచార్యులు ఈ 72 మేళకర్తలకే క్రొత్త పేర్లను కటపయాది సంఖ్య రెండు అక్షరములతో గూడిన దానిని కల్పించిరి. మొదటి మేళకర్తకు కనకాంగి అనియు, కడపటి 72 మేళకర్తకు రసికప్రియ అనియు పేరగల ఈ మేళకర్తల రాగ పద్ధతిని కనకాంగి— రసికప్రియ పద్ధతి యని వర్ణింప వచ్చును. ఈ గ్రంథమున అనుబంధముగా సుమారు 300 లక్షణ గీతములు, 72 మేళ కర్తలకును, ఇతర జన్యరాగములకును గీతి, ఇవ్వబడి యున్నవి. ఈ లక్షణ గీతములు ఎవరు రచించిరో తెలియుటలేదు. జన్య రాగములలో అనేక రాగములు వెంకటమఖి పట్టికలో లేనివిగా కనబడుచున్నవి. 300 లక్షణ గీతములు ప్రచురణ కాలము లో ఇవ్వబడ లేదు. ఆరంభమున వానిలో వచ్చు స్వరములను చెప్పి, కడపటి అవరోహణములో గాను ఆరోహణ అవరోహణ స్వరా వళులు ఇవ్వబడి యున్నవి.

ఈ సంగ్రహ చూడామణి గ్రంథమును శరభోజి మహారాజ ఆదరింపక ఎక్కువ ప్రచారమునకు ఈ గ్రంథమును తెలుగులోను, అతి సులభముగా హస్త రూపముగా వ్రాయబడిన ప్రతులను విద్వాం సులకు ఉచితముగా ఇవ్వబడెను ఈ కారణమువల్ల వెంకటమఖి సంప్రదాయమునకు బదులు గోవిందాచార్యుల పద్ధతిని సంప్రదాయము ప్రకారము పెట్టుటకు ఆధునిక సంగీత పద్ధతి స్థిరమాయెనది— దీనికి మరొక కారణము— వెంకటమఖి గారు తమ వంశమువారు చతుర్దండీ ప్రకాశిక విద్వాంసులకు సులభముగా దొరకనీయక రహస్యముగా ఉంచుకొనిరి ఇదిగాక తంజావూరి ఏలిన కడపటి నాయకరాజు విజయ రాఘవ నాయకుడు మరణించినప్పుడు తంజపురిలో వాలా చిత్రవధలంటివి జరిగిన కలవరములు చెలరేగి క్రొత్తగా మహారాష్ట్రుల రాజ్యము స్థాపింప బడినది— ఈ కారణము వల్ల కూడా చతుర్దండి ప్రకాశిక అంతగా విద్వాంసులకు దొరకక పోయెను.

(బి) మరికొన్ని సంగ్రహ చూడామణిలోని కర్త— ప్రియ మేళ కర్తలకు ఆధారముగా చెప్పబడు విషయములును, వానికి సమాధానము లును:—

1 త్యాగయ్య— సంగ్రహ చూడామణి —

త్యాగయ్యగారి వద్ద ఒక ప్రతి సంగ్రహ చూడామణి యుండె నని సిద్ధాంతము. ఆ ప్రతిని ఆయన చాల ఉత్తమమైన గ్రంథముగా భావించి తన ప్రియ శిష్యులకు కూడా నగపడకుండ తక్కిన తన గ్రంథములతో చేర్చక దానిని ప్రత్యేకముగా దాచిపెట్టి తాను మాత్రము ఉపయోగించు చుండెను.

నారదుడు ప్రత్యక్షమై సంతోషించి ఇచ్చినట్టి "స్వరార్ణవము" అను దైవికమైనటువంటి గ్రంథమును త్యాగయ్యగారికి ఇచ్చి నటు నమ్మబడు చున్నది. ఇట్లు నమ్మబడుటకు కారణము:—త్యాగయ్య గారు రచించిన "స్వరరాగసుధారస" అను శంకరాభరణ రాగ కృతి యొక్క ఒక చరణములో "రజతగిరీశుడు నగజకు దెల్పు స్వరార్ణవ మర్మములను" అను సాహిత్యమున స్వరార్ణవము అను పదము ఉండుట బట్టి స్వరార్ణవమను గ్రంథము ఒకటి ఉండినట్లు నమ్మబడినది. త్యాగయ్యగారు ఈ కృతిలో ఇట్లు స్వరార్ణవమను పదమును సాహిత్య రచన ప్రాసమునకు గాను ఇమిడించి యుండవలె ననుట నిశ్చయము. త్యాగయ్యగారికి వెనుక ఈ గ్రంథము ఎవరికిని దొరక లేదు. వారి ఇతర గ్రంథములన్నియు సంగ్రహ చూడామణితో సహా దొరికినవి. ఈ కారణము వల్ల, సంగ్రహ చూడామణియే ఈ దైవిక స్వరార్ణవముగా నుండ వలెనను వూహ సిద్ధాంతము. దీనికి సందేహమే లేదు. ఇదిగాక రజత గిరీశుడు నగజకు సంగీత మర్మములను దెలిపినట్లు వచ్చు సాహిత్య ప్రకారమే సంగ్రహ చూడామణి గ్రంథములో కూడా మొదటి శ్లోకము లోనే పరమశివుడు పార్వతికి సంగీత విషయములను ఉపదేశించినట్లు కనుబడుట గమనింపవలెను. మరియు గ్రంథమును స్వరార్ణవమని చెప్పక, మేళార్ణవము, రాగార్ణవము అని ఇట్లు వేరు పేర్లను పెట్టి యుండవచ్చును కదా.

త్యాగయ్యగారి వద్ద ఈ గ్రంథము ఉండి, దానిలోని పద్ధతి ప్రకారము కొన్ని మేళకర్త రాగములలోను, కొన్ని జన్య రాగముల లోను ఆతను కృతులు రచియుండుట బట్టి ఆతని వెనుకటి సంగీతజ్ఞులందరును త్యాగయ్య సంగ్రహ చూడామణినె ఆప్తముగా తమ లక్షణ గ్రంథ

హుగా భావించిరని నమ్మి ఈ కాలములో అందరును సంగ్రహ చూడామణి లక్ష్య గ్రంథముగా వాడుచున్నారు. ఇట్లు అయినందుకు ముఖ్య కారణము, పైన చెప్పినట్లు, వెంకటమఖి చతుర్దండిలో కనుపించిన నిజమైన కర్ణాటక సంగీత సంప్రదాయము ఎవరికిని దొరకనీయక ఆ గ్రంథమును వెంకటమఖి వంశస్థులు దానిని చాలా రహస్యముగా ఎవరికిని తెలుపక దాచిపెట్టుటయే.

(1) త్యాగయ్యగారి పంచరత్నకృతులలో నాట రాగములోను, వరాళి రాగములోను గల రెండు కృతుల ధాతువును గమనించితే ఆ రెండు రాగములును ఉత్త మేళకర్త రాగములు కాక ప్రాచీనమై వాటికి ఏర్పడిన మూర్ఛనల ప్రకారమే వాడబడియుండుట కానవచ్చును. తక్కిన వివాది దోషము గల రాగములతో వారు రచించిన కృతులు కొద్దే మరియు అవి త్యాగయ్యగారు కూర్చిన original ధాతువుల మార్పులేక మనకు దొరకవు— అందుచే వాటిని గురించి వివాదించుటే అనవసరమని తోచుచున్నది.

(2) సంగ్రహ చూడామణి తనకు దొరుకుటకు మునుపే త్యాగయ్య మూర్ధకుపై సంఖ్యగల గొప్ప master pieces) కృతులను ముఖ్యమైన రక్తి రాగముల అన్నిటిలోను వానికి పూర్వము నుండి అమర్చబడిన మూర్ఛనము అనుసరించి రచించి యుండిరి, సంగ్రహ చూడామణి తనకు దొరికిన పిదపనే దానిలోని కొన్ని నూతన విచిత్ర వింత జన్యరాగములలో (ముఖ్యముగా 20 వ, 22 వ, 28 వ మేళముల)ఒక్కొక్క దానిలోను ఒకటి లేక రెండు ఉదాహరణమునకు— చాలా సులభ ధాతువులు గల సామాన్య సులభశైలి కృతులను రచించిరి. ఆ గ్రంథములోని చాలా రాగములను అతను వాడలేదు.

(3) త్యాగయ్య 22 వ మేళకర్త ఖరహరప్రియ, 28 వ మేళకర్త హరికాంభోజి రాగములలో చాలా ముఖ్యమైన గొప్ప కృతులు రచించి యున్నారు. ఇవి చాలా ప్రబలమైనవిగా ఇప్పుడును వాడబడుచున్నవి.

ఈ ఖరహరప్రియ మేళరాగము పూర్వపు కాపి రాగమే. రెంటికిని రాగ భావ రూపము ఒక్కటియే యనుట స్పష్టము.

హరికాంభోజి మేళ రాగము కూడా పూర్వపు సంప్రదాయ రూపము గలిగిన కమాసు రాగమే అనుట పూర్వకాలపు కమాసు రాగముల కృతులను గమనించితే సులభముగా తెలియును.

(4) ఇదిగాక త్యాగయ్యగారు తన కృతులకు రాగములు ఇవియని తన ప్రియశిష్యులకు కూడా చెప్పక మరచిరని ఒక వదంతి. శిష్యులు వారుగా ఆ కృతులకు రాగములను కనిపెట్టవలసినదిగా నుండినది. పిదప వచ్చిన తచ్చూరు శింగరాచార్య సోదరులు త్యాగయ్యగారి కృతుల రాగములను సంగ్రహ చూడామణి పద్ధతి ప్రకారము అన్ని కృతులకు వ్రాసిరని వినికిడి.

2. సంగ్రహ చూడామణి గ్రంథ గోవిందాచార్యులకు వెనుక అతని గ్రంథమును అక్కరగా ననుసరించి ఎక్కువ ప్రచారము చేసిన వారు చంద్రగిరి రంగాచార్యులు, తచ్చూరు శింగరాచార్య సోదరులును. సంగ్రహ చూడామణిలోని 300 లక్షణ గీతములను బహుశా ఈ రంగాచార్యులు రచించి యుండవలెను. తచ్చూరు శింగరాచార్య సోదరులు ప్రచారమునకై మొదటి మొదటిగా సంగీత లక్షణ లక్ష్య గ్రంథములు వ్రాసిరి. వానిలో సంగ్రహ చూడామణి మార్గములనుచూపించిరి. కాని గోవిందాచార్యుల పేరును సూచింపరైరి.

3. శ్రీ మహావైద్యనాథశివన్ వారి 72 మేళరాగమాలిక:— ఈ రాగమాలిక చాలా ప్రసిద్ధమైనది. గొప్ప master piece composition అని దానిని పొగడుదురు. ఈ రాగమాలిక 72 మేళకర్త రాగములు సంగ్రహ చూడామణిలోని కనకాంగి— రత్నాంగి పద్ధతి ప్రకారము రచింపబడియుండుట తేటతెల్లము. శ్రీ శివన్‌గారు నిజమైన సంగీత సంప్రదాయమును బాగుగా ఎరిగిన వారైనను చతుర్దండి ప్రకాశికను చూడక సంగ్రహచూడామణిని చదివి దానిని తెలుగులో వ్రాసి ఉంచుకొనిరి

ఆ కాలమున తంజావూరు ఏలిన శరభోజిరాజుయొక్క అల్లుడు అనరబుల్ వి. ఆర్. ఎ. సఖారాం సాహెబ్ అను ప్రభువు ప్రేరేపణ వల్ల తన పై స్తుతిగా మహారాష్ట్ర సాహిత్యముగా సంస్థానపుకవి వెంకటరావుచే రచింపబడిన సాహిత్యమునకు సంగ్రహ చూడామణిలోని 72 మేళకర్త రాగములను అనుసరించి కనకాంగి— రత్నాంగి కర రాగముల పేర్లను గలిగిన సాహిత్యమునకు తగిన రాగమాలికగా ధాతువును రచింపమని నిర్బంధ పరచగా, మిక్కిలి అయిష్టముతో ఆ ప్రభువుకు భయపడి అతని ఆజ్ఞ ప్రకారము "బాహత్తర—మేళ రాగమాలిక" అను పేరుతో 72 రాగమాలికను రచించెను. ఈ రాగమాలికను 1883 లో సంగ్రహ చూడామణి గ్రంథమున అనుబంధముగా చేర్చబడినది. శ్రీ శివన్‌గారు నరస్తుతి సాహిత్యమును పాడుటకు కొంచెము కూడ ఇష్టపడక ఆ మహారాష్ట్ర సాహిత్యమునకు బదులు తన ఇష్ట దైవము ప్రణతార్తిహరునిమీద స్తుతిగా క్రొత్త సంస్కృత సాహిత్యమును ముందు తాము కల్పించిన ధాతువుతోనే చిట్ట స్వరములను చేర్చి ఇప్పుడు వాడుకలో నున్నట్లు రచించిరి

(బి) ఇప్పుడు కొన్ని సంవత్సరములుగా (50 సంవత్సరములు) ప్రబలముగానుండుఅనేకమంది top సంగీతవిద్వాంసులు(వారిలో కొందరిని సంగీత కచ్చేరి పంథాకు మార్గదర్శకులను కూడా చెప్పవచ్చును.)సంగ్రహ చూడామణిలో చూపబడి వాడుకలోనుండు రాగరసభావము కొంచెము కూడాలేని 40 వివాది దోషములు గల మేళకర్త రాగములను వానికి పూర్వము అమర్చబడిన మూర్ఛనలను తెలియని కారణమున, వానిని భావపూరితముగా పాడలేనందున ఆ 40 మేళకర్తలను నిరాకరించి, మిగిలిన 32 మేళకర్త రాగములు మన సంగీతమునకు చాలునని అభిప్రాయపడుచున్నారు. ఇది వాస్తవమే.

వాటికిగల సంప్రదాయ మార్గము తెలియక తత్కాలపు అనేక విద్వాంసులు తమ స్వర, లయ జ్ఞానమును వినువారికి, రసికులకు, తెలియవలెనను అభిలాషలో తమ కచ్చేరిలలో ఆ ఆ రాగముల గల వివాది దోషములుగల స్వరములను స్పష్టముగా దోషములు గలవిగానే వినిపించియు, చాలాదురితకాలమున స్వరములను శ్రుతిని గమనింపక, లయ విన్యాసములే ముఖ్యమని దలచి పెక్కుచోట సాహిత్యములో పదచ్ఛేదములుచేసి పాడుట గమనించితే వీరి ప్రక్కవాద్యముగా ఉండవలసిన మృదంగ విద్వాంసునికి పాటకుడు అనుసరించి పక్కపాటగా వినబడు భ్రమ గలుగు చున్నది దీనివల్ల రసికులకు ఇంపైన రాగ భావములు కొంచెము కూడా వినబడక ఉత్త thril, excitement మట్టుకు గలుగుచున్నది. ఇప్పటికాలపు రసికులు కూడా ఈ thril, excitement అంశములనే కచ్చేరిలలో ఎదురుచూచుట వాడుకై యున్నది.

(సి) 1904 లో శ్రీ సుబ్బరామదీక్షితులు తమ "సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని" అను గ్రంథమూలముగా వెంకటమఖి స్థాపించిన నిజమైన సంప్రదాయ ఆధునిక కర్ణాటక సంగీత పద్ధతిని బయలు పెట్టి యున్నారు. ఈ గ్రంథములో తెలిపియుండువిధముగా 40 వివాది దోషములను రాగపూరితము గలవిగా చక్కగా పాడగలిగి, వానిని నిరాకరింపవలసిన నిర్బంధములేక పెద్దలు పురాతన కాలమునుండి మనకు అచ్చిన సంగీతమును వృద్ధిచేసి కాపాడ వచ్చును.

పిచ్చి వెంకట్రావు

శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం ::: (కథానిక)

ఏ భాషలోనైనా కదిపితే పాటలని కొన్ని వుంటాయి. 'ఆత్మబలం' అనేది అలాంటి మాటలో ఒకటేమోనని నా అనుమానం! అదిపడితే మనం వండుకుతిని ఒక రాయిని నేతిబీరకాయగా వ్యవహరించడం లేదా? అలాంటిదే ఆత్మబలం గూడా! సిసలైన శాస్త్రీయ దృష్టితో చూస్తే, మనిషికున్న శక్తి పరిమితి చాలా స్వల్పం! ఏదీ, ఒక పెద్ద రాతి గుండును తలకెత్తుకో మనండి చూద్దాం! చేతుల బలంతో ఒక చిన్న ఇనుపగుండును వెండి గొట్టమనండి ఒప్పుకుందాం! ఎందుకు, పెడవేద పిక్క లనగలు నమిలి, జీర్ణం చేసుకోవచ్చునా, పిచ్చి ఏదో వాస్తవం యిద్దే వుండగా లోకంలో ఎక్కడాలేని బలం ఏదో మనిషిలో వున్నట్టు వూహించి, దానికి అందంగా 'ఆత్మబలం' అని పేరుగూడా పెట్టుకున్న మానవుణ్ణి చూస్తుంటే జాలి పుట్టుకొస్తుంది! నా మనోరాజ్యపు వంటింట్లో కూర్చుని రకరకాల అపోహల పాలిట తిరుగులేని ద్రవ్య రసాయనాలను తయారు చెయ్యడం నా స్వల్పగాదురెండు, ఈ ఆత్మబలమనే అపోహను సమర్థుడిని కనం, సూక్ష్మమైన ఓ పేటెంటు మందును తయారు చెయ్యడానికని ఒక వంటింటి కుందేటిలో నా కెంతో కాలంగా అవసరం వుంది. చిరకాలానికి నా కోరిక నెరవేరింది. అయాచితంగా ఓ వ్యక్తి రంగంలో ప్రవేశించాడు.

అనతికాలంలో పిచ్చి వెంకట్రావు గారికన్నా ముందుగా ఆయన కీర్తి మావూళ్ళో అడుగు పెట్టిందని చెప్పాలి. ముఖాలు చెరిగి, ముడతలు పడిన దుస్తులైనా ఆయన ఏమాత్రం బిడియం లేకుండా తొడుక్కోగలడు. తల దువ్వుకున్నాడన్న మాట ఆయన జీవిత చరిత్రలో ఎప్పుడో అరుదుగా గానీ కనుపించని విశేషం. శుభ్రంగా ఆయన చొక్కా గుండీలు వేసుకోగా చూచిన వాళ్ళు లేరు. మిట్ట మధ్యాహ్నపు మిడిమిడి ఎండలో చెప్పులులేని పట్టపాదాలతో తారురోడ్డు పైన నడవ గలగడం ఆయనకే చెల్లు! అలాగని యిలాంటి నాటకం వల్ల ఈయన బ్రహ్మగేసరుడని ఒక నిర్ణయానికి రావడానికి స్థితం వీల్లేక పోవడమే విచిత్రం! తుపాను, కరువులు అగ్నిప్రమాదాల్లాంటి అవాంతరాలు వచ్చినప్పుడు (తన తరువాత వాళ్ళని మొగ మాటంలో పెట్టాలన్న దురుద్దేశంతోనే కావాలి.!) చందాల జాబితాలో తన అంతస్తుకు మించిన పెద్ద సంఖ్య వేయడం ఈయన రివాజు. అన్నింటికీ మించి ఈయన వ్యక్తిత్వంలో కొట్టొచ్చినట్టుగా కనిపించే ప్రత్యేక లక్షణం ఒకటుంది. అదేమిటంటే—తనను తాను మరచిపోవడం! ఆఫీసు రూంలో కూచుంటే దీపాలువెలిగి జాము రేతిరి గడచినా పని పూర్తయ్యే దాకా పైకి లేవడు. క్లాసులో పాఠం చెబుతుంటే, గంట మ్రోగినా, చెవిలో పడదు. రోడ్డుపైన ఏ మాత్రం పరిచితుడు ఎదురైనా వాడి బాగోగులన్నీ సాకల్యంగా విచారించి, తన మూలంగా అతడికి ఏదైనా తోడ్పాటు అవసరమనిపిస్తే, అవన్నీ చేపట్టిన తర్వాతగానీ ఆయన తృప్తిగా నిట్టూర్చడు. ఒకటా రెండా! ఇలా ఎన్నో ఉదంతాలు వెంకట్రావు గారివి! ఇప్పటి పరలోక ముఖ్యమైన వర్తమానం. వెయ్యికి మించిన విద్యార్థులతో అనేకరాజ్యంలా వున్న పెద్ద హైస్కూలు నుంచి ఈయన ఒక మారు మూల కొంపకు కొట్టుకొచ్చాడంటే యిందుకు కారణం గూడా పనిష్మెంటు ట్రాన్స్‌ఫరేనట!

ఎంత త్వరగా వచ్చినా అంత నెరం వుండే వుంటాడు. అదేమిటో తెలుసు కోవాలని పించడం సహజం. రాబోతున్న హెడ్ మాస్టరు గురించిన వివరాలను ఆరా తీసి, తెలుసుకోడంలో నా సహోద్యోగులు చెప్పుకోదగ్గ శ్రద్ధ తీసుకున్నారని నిస్సందేహంగా చెప్పగలను.

గుడి లోపలి విగ్రహాన్ని పూజించ విరబ్బగనూ, ఉపనిషద ధ్యక్షుణ్ణి నేలపైన నడయాడే ప్రత్యక్ష దైవతం గనూ భావించడం, ఆదను గుణంగా, వడుముకోడం, పెంకాయలతో వచ్చే పెద్దల పరిషత్తు ఎద్దోసరి వేయిపేసుకునే సుగుణం ఎన్నికలు జరిగి కొత్త అధ్యక్షుడు ఆఫీసు భవనాలలో అవతారమెత్తి రెండెళ్ళు గడిచినా, ఈ ప్రెసిడెంటు, వెంకట్రావు గారు మచ్చుకొకసారైనా ప్రెసిడెంటు ఇంటికి వెళ్ళ లేదంటే, యితడెవరంటా ఉలిపికట్టె నాటమని చెప్పడానికి యింకొక దృష్టాంతం అనవసరం! 'ఎంత రెండరో కొమ్ములు తిరిగిన వాళ్ళే వెళ్ళొచ్చారు. మరీ ఇంత ఆలస్యమైనందుకు కోప్పడతారేమో! పరవాలేదు. వాసని తప్పులు దండములో సరి!' అంటూ శ్రేయోభిలాషులు మందలించక పోలేదు. అయితే ఆ హితవు లేమి లెక్క పెట్టకుండా ఈ పిచ్చి వెంకట్రావు మహాశయుడు 'అయ్యా! చేర్మను గారయ్యేదీ, చెవుల పిల్లిగారయ్యేదీ, ఆయనతో నాకు పని వుంటేనే నేను వెళ్ళేది. పనిలేకుండా వెళ్ళి గొప్పవాళ్ళ అమూల్యమైన, కాలాన్ని పాడుచేసే హక్కు నాకెక్కడుంది? అనేశాడట! మర్యాదైతే విధేయతను సహించడానికైనా, ఓ హద్దంటుంది గదా! వేచి చూచే ఓపిక వశించి స్వయంగా చేర్మను గారే ఒకసారి స్కూలుపైకి, 'విజిటేత్తి వచ్చేశారట! వచ్చింది కారులోనా! మరేమన్నానా? శబ్దం వినిపించగానే, గబగబా పరుగెత్తి రావద్దా? చేదోయి ఫాలతలానికి సోకగా నమస్కారం చెప్పవద్దా? దయచేయండి, దయచేయండి అంటూ సంభ్రమంగా లోపలికి తీసుకెళ్ళే కనీసపు మర్యాదకైనా, కరువు రావడమా! ఛేర్మను గారు కారుదిగి మెట్లెక్కి టక్కు టక్కు మంటూ నడచుకుంటూవెళ్ళి ఎట్ట యెదుట నిలబడేటంత వరకూ ఈయన గుండ్రాయిలా కుర్చీలో బైఠాయించే వున్నాడట! అప్పుడిక తల పైకెత్తి చూశాడేమో నింపాదిగా లేచి నిల్చుంటూ, ఒక నమస్కారం చెల్లించి, దిక్కులేని హూందా తనమంతా వెళ్ళబోస్తూ, 'అయ్యా! కూచోండి. అన్నాడట! సరే, ఆయన తల పంకించి వుంటాడు. ఇతగాడితో మాట లెందుకు లెమ్మని చక్కా తన దారిని తాను వెళ్ళిపోయి వుంటాడు. ఆయనలా వెళ్ళిపోగానే సహో

ప్పాయిట. ఆయనకొరకిని చెప్పి నిబ్బి ఒక వరుస జాడించి పిరేశారట! ఉప్పుడీయన బెంగగానే పెద్ద మొగం పెట్టి 'ఆగండి బాబూ ఆగండి [illegible] కాండి'' అంటూ ఉపయో వచనాలు ప్రారంభించేశాడట! 'ఉమ్మలారా! ఏలంటుంది ముద్ద మంటలు, నా మూలంగా యిక్కడెవో పెద్ద అపచారం జరిగిపోయినట్టు మీరు బాధించడం నామట్టుకు నాకు ఒక ప్రమాదంగానే కనిపిస్తూ వుంది. ఇప్పుడొచ్చి వెళ్ళి ఛైర్మను గారిలాంటి వాళ్ళకి కొన్ని వెలమంది రాయిస్తే చేతులెత్తి మ్రొక్కాను. అందుకే మీరు నన్ను గౌరవించాలని నేననుకోను. ఛైర్మను గారు మాత్రం, అవసరంలో మర్యాదల కోసం ఎవ్వరు చూస్తారని మీరెంచ కనుకుంటారో నా కర్థం గాదు. ఆయన గౌరవం ఆయనకు చెల్లింపు వుండది. మీ పాటికి మీరు వెళ్ళండి' అంటూ ఆయన తనకు బుద్ధి చెప్పడం కోసం వచ్చిన వాళ్ళను మెత్తమెత్తగా దులిపి పంపించేశాడట!

అంటే సంగతులు' ఎదిరోజుల [illegible] బెంగిక ముసిసే ట్రాన్స్ఫర్ ఆర్డర్ చేతి కందింది.

ఎంతట గడున్నాయి ఉద్యోగస్థుడైనా తనతప్పు తాను తెలుసుకోవలసిన సందర్భం. ఇక్కడదే లేకపోయింది. ఈ దుస్థితికి మూల కారణమైన తన బుద్ధిమాలిన తనాన్ని నిందించుకోవడం పోయి, ఈ దుర్గతి, తాకిడికి బింగలు చుట్టుకుని కృంగిపోవలసింది పోయి, అప్పటికీ వదిలి ఉత్తరువు సెమినర్ అవార్డుతో సమానమైనట్టు, నిటారుగా తలెత్తి నెత్తుకుని బాణావరానికి విజయం చేశారు వెంకట్రావు గారు!

'అయ్యో పాపం! ఎంత పని జరిగి పోయిందండి!' అంటూ ఓదార్చడం కోసం తనను పరివేష్టించిన ఉపాధ్యాయ బృందాన్ని ఉద్దేశించి, పరిసరాల్లోకి కలయ జూస్తూ ఆయన ప్రారంభించేశాడు. 'ఇదేనటండీ స్కూలు! ఆహా, ఏం పూచాయండీ యిక్కడ పొదుగు చెట్టు! 'దూరంగా ఎవడో దేవతా పురుషుడు పడుకున్నట్టు పెద్దకొండ' దాన్నిండుగా పచ్చని చెట్లు. అక్కడినుంచి మామిడి తోపులు పామీరు ముడిలాంటి మిట్టమీదైన బడి. హాయిగా, ప్రశాంతంగా మాడల్ స్కూలంటే యిలాగే వుండాలి..'

ఏడవాలో, నవ్వాలో, తోచిందిగాదు నాకు! బాణావరంలో వున్న ఏకైక అయ్యరు హోటల్లో వరుసగా వారం రోజుల పాటు భోజనం చేసిన వాడు, అన్నంకన్నా ఆకుల అలములు మేయడమే సుఖమన్న నిర్ణయానికి రాగలడు. ప్రొద్దుపోయి గాలి కాస్త చల్లబడితే చుట్టు ప్రక్కల మెట్ట పొలాల్లో, వున్న పాములన్నీ వచారు సల్పడానికని వూళ్ళోకి వచ్చేస్తాయి. ఎండా కాలాల్లో త్రాగడానికి నీళ్ళు దొరికితే బ్రహ్మాండం. చలి కాలాల్లో విషజ్వరాల కిది ఇష్టారాజ్యం. వెరసి అన్ని ఋతువులలోను పరిత్యజనీయం బాణావరం! ప్రత్యేకించి హైస్కూలు హెడ్మాస్టరుకు యిక్కడ ఎదురయ్యే అదనపు బాధ ఒకటుంది. ఈ స్కూలుకు పోస్టు చేయబడ్డ ఏ టీచరుకైనా యిదొక మజిలీయేగానీ, గమ్యస్థానం కాదు. అరుబయల్లో వెలకొల్పబడినప్పటికీ జైలు జైలే! జైలు వార్డెన్లలాంటివారే ఈ టీచర్లకన్న విధాలా తగినవాళ్ళే విద్యార్థులు గూడా! వీళ్ళు చదువుల మీద, పెద్దపెద్ద ఆశలు పెట్టుకోరు. నడుస్తూ లేస్తూ, పదో తరగతి దాకా బండిలాగి, ఓ మోస్తరు చిన్న కొలువును అంది పుచ్చుకోవాలనుకుంటారు. కొట్టినట్టుగా కొడితే, ఏడ్చినట్టుగా ఏడుస్తానన్న భార్యాభర్తల ఒప్పందంలాంటిదే యిక్కడ పరువుంతు పిల్లలకు మధ్య అవల్లో వుందనుకోవచ్చు! పెద్ద నాస్తి పూజామాన్యం, క్రింద పిహారుల ధుల ప్రాంతాల [illegible] ప్రదేశం [illegible] మిగల్చినది కోత పోవడం వల్ల ప్రవాస శిక్ష విధించడాని కనువుగా ఒకటొక్కటే మిగిలింది' ఈ బడికి బాగుచేసే ప్రధానోపాధ్యాయుడు యింకా పుట్ట లేదు. భవిష్యత్తులో పుట్టడు.

ఇలాంటి హైస్కూలు ఒకటి కేవలం ఒకటేనంగానే ఏర్పాటైనప్పట్టు వెంకట్రావుగారు [illegible] సందానందాన్ని పోషిస్తూ రావడం మా కందరికీ చాల ఆశ్చర్యం కలిగించింది. [illegible] ఆయన ఆఫీసు రూములోనే తప్ప పనివాడు. విద్యార్థుల [illegible] గాంధీరాలు వెలిగించుకుని [illegible] చదువు [illegible] నేర్పడానికి సిద్ధపడ్డాడు. [illegible] పూలతోట [illegible] వర్ణాల [illegible] పరుధామిలో 'సహ విప్లవం ప్రారంభమైందంటే నమ్మాలి చెప్పవే! ఇందులో సెన్నియారిటీ [illegible] తెలుసుకునే కుతూహలంతో [illegible] మునుపే స్కూల్లోకి వెళ్ళాను. [illegible] పద్మాసనాలు వేసుకుని, [illegible] పల్లించు కుంటున్నారు.

హెడ్మాస్టరుగారు తెల్లవారిపోడిలా లేచి స్నానానికి వెళ్ళినట్టు తెలిసింది. బస్సుమీదైన బాణావరం వస్తుండగా రోడ్డు కలుంతపూరంలో ఆయన కొక చెరువు కనిపించిందట! చెరువు నీరు ఎంతో స్వచ్ఛంగా వున్నట్టు తోచడంతో యిక్కడైన తన కిదే స్నానఘట్టంగా ఆయన నిర్ధారణ చేసేశాడట! వూరికీ, చెరువుకూ మధ్య దూరం నాలుగు లేదన్నా మూడు కిలో మీటర్లకు తక్కువుండదు.

దారిలో బడి బంట్రోతు సుబ్బన్న ఎదురయ్యాడు. రంగాపురం వెళ్ళి అయ్యగారికోసం అప్పటుమైన పాలు తెసుకొస్తున్నాడట!

"అదేమిటోయ్ సుబ్బన్నా! అయ్యగారికి ఉండూరు పాలు సరిపడవా?" అన్నాను.

"ఇదొక్కటే గదండీ ఆయనకున్న ఆదరువు! ఉదయం అరపడి పాలు పుచ్చుకుంటే, రాత్రులో మిగిలిన అరపడితోబాటు రెండో, మూడో అరటిపళ్ళు పుచ్చుకుంటాడు. మధ్యాహ్నం ఒక పూట ఏం తింటాడో అదే తినడం! ఈ మారొజొచ్చినప్పటినుంచి మధ్యాహ్నాల్లో నేను యింటికెళ్ళడం లేదనుకోండి! కారియర్లో మిగిలివున్నదేదో నాకూ సరిపోతుంది. ఇక్కడ మాత్రమే కాదుటండి, ఆయన నెప్పుడూ యింతేనట! తిండి తినడంకోసం పుట్టిన వాడిలా కనిపించడు..." మాట్లాడుతూ కెరటంలా ముందుకు సాగిపోయాడు సుబ్బన్న.

మనిషి పిట్టలా వుంటాడు పిట్ట మేతలతో పొట్ట బోసుకోవడం సముచితమే!

హాస్య రసభరితమైన పుస్తకాన్ని చదువుతూ, చదువుతూ మధ్య మధ్యలో అందులోని సంఘటనల్ని నెమరుకు తెచ్చుకుని నవ్వుకోడం చదువరుల కందరికీ అనుభవంలోని విషయం. మాస్టార్

ఖంగారు కివ్వటం తెలాకేటి కాలక్షేపానికి కొదవ లేక పోయింది. 'ఈరోజేం జరిగిందో తెలుసా?' అంటూ ఒకరు. ఆ ఉదంతం పూర్తయ్యీ కాక ముందే 'మీకు తెలుసునో తెలియదో నిన్న యింకొక తమాషా జరిగింది' అంటూ యింకొకరు! ఏకంగా పత్రికలోనుంచి వార్తలు పోగుచేసినట్లుగా, వెంకట్రావుగారి దిన చర్యల్లోనుంచి, రకరకాల వినోదాంశాల్ని వెలికి తియ్యడం సహోపాధ్యాయుల కొక 'ఎక్స్ట్రా కరిక్యులర్ యాక్టివిటీ' అయిపోయింది.

పదకొండున్నరకు సరిగ్గా రెండో పీరియడ్ పూర్తవుతుంది. నా రోజు ఉదయం పెద్ద ముల్లు 'ఏడు'ని సమీపిస్తున్నా గంట మ్రోగక పోవడం గమనించి వెంకట్రావుగారు 'సుబ్బన్నా' గంట కొట్టు' అంటూ హెచ్చరిక చేశారు 'సుబ్బన్న పోస్టాఫీసుక వెళ్ళాడండీ! ఇంకా రాలేదు' అన్నాడు రహమాన్. 'ట్రెయిన్ లేటైంది గదా! ఉత్తరాలు రావడమూ లేటే! సుబ్బన్న గూడా లేటే' అన్నాడు జూనియర్ తెలుగు పండితుడు నాథముని. 'ఒకరోజు ట్రెయిన్ రాదనుకోండి! ఆరోజంతా యితడు పోస్టాఫీసు వదలిపెట్టి బడికి రాడన్న మాటేగదా!' అంటూ నా చలోక్తి విసిరాడు హిస్టరీ అసిస్టెంటు రామసుబ్బారెడ్డి. వాళ్ళల్లో వాళ్ళిలా తర్జన భర్జనలు పడుతుండగానే టంగు టంగున గంటరెండు సార్లు మ్రోగింది. 'ఏదీ సుబ్బన్న వచ్చేశాడా! లేదే' అనుకుంటూ వాళ్ళు వరండాలోకి తొంగిచూచేసరికి సుత్తిని యథాస్థానంలో వుంచి హెడ్మాస్టరుగారు తిరిగొస్తున్నారు.

వ్యాయామకే 'సబ్స్టిట్యూటు'గా వ్యవహరించగలిగిన తర్వాత హెడ్మాస్టరుగారు అసిస్టెంటు టీచర్ల కాపాట ఉపకారం చెయ్యడానికి ముందుకు రావడంలో విడ్డూర మేముంది? టీచరు సెలవు పెట్టడం వల్ల ఏ క్లాసయితే ఖాళీగా వుంటుందో, అక్కడల్లా ఆయనన్నా చూడొచ్చు. నారదుడికి శ్రీకృష్ణ పరమాత్ముడు తన అష్ట భార్యల మందిరాల్లో కనిపించినట్లుగా ఒక రూములో ఆరో తరగతి కుర్రాళ్ళకు వేమన నీతి పద్యాలు వివరిస్తూ వెంకట్రావుగారు. ఇంకొక గదిలో ఏడో తరగతికి ఆర్కిమెడీస్ సూత్రం బోధిస్తూ వెంకట్రావుగారు. వేరొకచోట ఎనిమిదో తరగతి గదిలో ద్వివర్ణ సమీకరణాలు విశదీకరిస్తూ వెంకట్రావుగారు.

వెంకట్రావుగారి విశ్వరూపాన్ని చూచిన కొద్దీ నాకు లోపల్లోపల ఆయనపట్ల అనుతాపం కలిగిన మాట వాస్తవం. తోటి మానవుణ్ణిగా ఆయనకు తగునైన సలహా ఒకటి యివ్వ దలచుకున్నాను. వయసులో, ఉద్యోగ స్థాయిలోను ఆయనకూ, నాకూ వున్న తేడాను పురస్కరించుకుని నా సలహాను వీలయినంతలో ఒక విజ్ఞప్తిగానే తీర్చి దిద్దాను "చూడండి సార్! మీరూ బాగా పెద్దవాళ్ళయిపోయారు. మన శరీరాలు ఉక్కుతో చేసిన వేమీకావు. ఇవి తట్టుకో గల చాకిరీకి హద్దంటూ ఒకటుంటుంది. మీవంటివారు తమకు మాలిన ధర్మాల జోలికి వెళ్ళక పోవడం చాలామంచిది...."

తన శరీరంవైపొకసారి చూచుకుని ఎంతో నిర్లక్ష్యంగా నాలుక చప్పరించేశారు వెంకట్రావుగారు "వోయబ్బా! ఈ శరీరాని దేముంది కోయ్ రాఘవులూ! ఇదొక వనిముట్టు. దీనితో ఎంత మాగ్జిమమ్ పని చేయించుకోవచ్చో, అంతా చేయించుకోవాలయ్యా! నిర్లక్ష్యంగా వుంచి వంతవేలకు ఉంచి తుప్పుపట్టిపోనీయకూడదు....

ఈ మనిషి కిలా చెప్పేవాళ్ళెవరూ లేరు. ఇంతకంటే సూటిగానే చెప్పాలి. అయ్యా! శరీరం నీది కావలిస్తే దాన్ని ఎలాంటి గానుగకైనా గురిచెయ్యి. నీ యిష్టం కాని మానవజన్మ మెత్తిన తర్వాత, అందులోనూ ఒక హైస్కూలుకు హెడ్మాస్టరువైన తర్వాత మనిషికి ఆత్మ గౌరవమనేది చాలా ముఖ్యమనే విషయం నీకు తోచక పోవడం దురదృష్టం. . . ఇలా చెప్పేమాటలు నాలుక చివరిదాకా వచ్చాయి కానీ యిప్పు మాటలూ చెప్పెయ్యడానికొక సందర్భం రావాలి.

వచ్చింది.

ఓ రోజు వుదయం పది గంటలప్పుడు నేను స్కూలుకు వెళ్ళే సరికి, అప్పటికప్పుడే వేసుకున్న నిర్ణయంలాగా కోయగూడెంలో జరుగుతున్న జాతరలా స్టాఫ్రూంలో సందడిగా వుంది. "ఏం జరిగింది దర్రా, ఏమిటి విశేషం?' అన్న — ప్రశ్నకు నవ్వులే సమాధానం. ఒకటి రెండు నిమిషాలు బతిమాలుకున్న తర్వాత ఒక సహోపాధ్యాయుడు" అదేమిటయ్యా రాఘవులూ! రోకలి తీసుకరాకుండా వట్టి చేతులతో వచ్చేశావే! అయ్యగారికి పిచ్చికుదిరిందట. ఇక రోకలి తలకు చుట్టడమే తరువాయి" అన్నాడు.

ఏం జరిగిం దేం జరిగిందంటూ మళ్ళీ మొదటికే వచ్చాను.

ఫస్టు అసిస్టెంటు సదా శివయ్య సూర్యోదయాన్ని కళ్ళజూచి ఎరుగని వ్యక్తి. ఎనిమిదికో ఎనిమిదిన్నరకో అదీ ఆపూట బడి వుందని జ్ఞాపకం వస్తేగాని అతడు మంచాన్ని వదలిపెట్టడు అలాంటి సదాశివయ్య కీ రోజు వుదయం అయిదు గంటలకే నిద్రాభంగం కలిగింది. ఈ దురాగతానికి కారకుడు మరెవ్వరో గాదు. సాక్షాత్తూ హెడ్మాస్టరు వెంకట్రావుగారు. తలుపు దబదబా బాది, ఇంటావిడ వచ్చి తలుపు తీయగానే సుడిగాలిలా లోపలికి వెళ్ళి ఈయన ఫస్టు అసిస్టెంటును నిద్రలేపేశాడట! "సదాశివం! ఇదిగోనయ్యా లీవులెటరు. రెండు రోజులపాటు నువ్వు ఇన్—చార్జిగా స్కూలు చూచుకోవాలి. నేనర్జంటుగా వూరెళ్తున్నాను. టీచర్సు రిజిష్టరులో నా పేరు కెదురుగా ఎర్రసిరాతో 'సి. యల్.' గుర్తించడం మరచిపోవద్దు. ఐనా తెల్లవారి పోతుండగా యింకా నిద్రేమిటోయ్? ఈ పాటికి కలకత్తాలో నాలుగుబారల ప్రొద్దెక్కి వుంటుంది. . . . ." అంటూ అదే దూసుకపోవడం బస్ స్టాండు వైపు!

"కలకత్తాలోకన్నా రంగూనులో, కౌలాలంపూరులో, [illegible]యోలో యింకా ముందుగానే తెల్లవారి పోతుంది. అందుకని [illegible] హెడ్మాస్టరుగారు చెప్పేదేమిటి? ఈ భూప్రపంచకంపైన [illegible]నవ్వుడైనా గానివ్వు, ఏవేళప్పుడైనా గానివ్వు నిద్రపోవడానికి వీల్లేదనే గదా!" — ఎవరికి తోచిన వ్యాఖ్యానాలు వాళ్ళు రువ్వుతున్నారు. ఒకరికంటే బిగ్గరగా ఒకరు నవ్వుతున్నారు.

వెంకట్రావుగారు బాణావరానికి వచ్చి మూడు నెలలయితే, చివరి మూడు నెలల్లో మా యిద్దరికీ మధ్య సాన్నిహిత్యం కాస్త చిక్కబడింది. మరేంలేదు. వికారమైన ముఖాని కొక అందమైన 'మాస్క్' తగిలించినట్లుగా సకాలంలో తగు సలహాలివ్వడం ద్వారా, చేయిమించి పోయినప్పుడు కొన్ని క్లిష్ట సమస్యల్ని పరిష్కారం చేయడం ద్వారా మేమ హెడ్మా

ప్పలు గారి ప్రవర్తనకి మెరుగులు దిద్దడానికి ప్రయత్నించాను. చివరి పది పదిహేను రోజుల్లో అందులో కొంతవరకూ కృతకృత్యుడి నయ్యాన గూడా! కాని అంతలోనే మళ్ళీ ఒక తప్పటడుగు! నిజంగానే నాకు తల కొట్టేసినట్లయింది.

వూరినుంచి తిరిగి రాగానే నాకు దొరికిన మొదటి అవకాశంలో నేను వెంకట్రావుగారిపైన విరుచుకు పడ్డాను.

"మీరు నను గురించి ఏమైనా అనుకోండిసార్! పరవాలేదు. నేను చెప్పదలచుకున్నదేదో చెప్పేస్తాను. మీరు చేసే పనులు నా కేమీ బాగుండడం లేదు. సంఘంలోని ఒక్కొక్క మనిషికి, అతడి విధంగా మాత్రమే నడచుకోవాలని కొన్ని నియమా లుంటాయి. ఇంగ్లీషులో 'రూల్సు' అనుకోండి, నా కేమభ్యంతరం లేదు. ఒకవేళ మీరు మరిచి పోయినా నేను మీకు జ్ఞాపకం చేస్తున్నాను. మీరొక విద్యాసంస్థకు పెద్దగా వున్నారు. సెలవు పెట్టదలచుకుంటే ప్యూనుద్వారా ఫస్ట్ అసి స్టెంటుకు కబురు పెడతారు. అతడు రాగానే తాళం చెవులు అప్పగించి మీ పని పైన వెళ్తారు. అంతేగానీ, స్వయంగా అసిస్టెంటు టీచరు యింటికి వెళ్ళి, తలుపు దబదబా బాదే హెడ్మాస్టరుంటాడా ఎక్కడైనా! ఒక టీచరు సెలవులో వున్నందువల్ల అతడి క్లాసు ఖాళీగా వున్నప్పుడు, పని లేకుండావున్న ఇంకొక టీచరును యాక్టింగు వర్కు కి వెయ్యడం రివాజు! అలా కాకుండా తగుదునమ్మా అని ఆల్ రౌండు మాస్టరులాగా అన్ని క్లాసులూ మీరే తీసుకుంటారా? అన్నింటికన్నా, ఘోరమైన విషయం. హెడ్మాస్టరుగా మీ కుండవలసిన హుందా తనమంతా నట్టేట్లో కలిపి, సీట్లోనుంచి లేచి వెళ్ళి గంట కొడతానంటారటండీ మీరు!"

ఎట్టి ఎదుట ఆకారంలో కదలిక లేదు. నిశ్చలమైన ముఖ భంగిమను బట్టి చూస్తే అయన నా మాటల్ని సాకల్యంగా విన్నట్లే తోచింది. కుర్చీలో సర్దుకుని కూచున్న తీరు, సులోచనాలను సవరించ కున్న తరవో, పైపెదవి క్రింది పెదవితో ముడివడుతూ విడివడిన పద్ధతి, ఆ చిన్నెల ద్వారా ఆయనలో ఏదో తిరుగుబాటు ప్రకో పిస్తూ వున్న జాడల్ని పసిగట్టాను. ఇన్ని దినాలుగా నాకు పరిచితుడైన ఈ వ్యక్తిలో యింతవరకూ నా వూహకందని విలక్షణాలేవో పొంగి పొరలివచ్చి, నన్ను ముంచివేయబోతున్నట్టుగ వుంది 'మిస్టర్ రాఘవులూ!' అంటూ పిలుపు వినిపించేసరికి వులిక్కిపడకుండా వుండ లేక పోయాను.— "నీ కొకడు ప్యూనైతే, నువ్వింకొకడికీ ప్యూనా! ఎంత మంచి వ్యూహ ప్రపంచమయ్యా మీది! తనకు సెలవు కావలసి వస్తే సదాశివయ్య నా దగ్గరి కొస్తుండగా లేనిది, దారిలో వున్నాడు గదా అని నేనతడితో ఒక మాట చెప్పి వెళ్ళేసరికి, నా కెక్కడ లేని తల వంపు లొచ్చాయనేనా నువ్వనేది! గోళ్ళు గిల్లుకుంటూ కుర్చున్న విద్యా ర్థుల్ని వెదికి పట్టి, వాళ్ళకు నాలుగు ముక్కలు చెప్పడానికి గూడా నా హెడ్మాస్టరుగిరీ అడ్డొస్తుందంటావా? పోతే, ప్యూనొచ్చేదాకా నువ్వు గంట మ్రోగగూడ దంటావు. ఎందుకు బాబూ! మహాత్ముడు పాకీ పని చేయడం గొప్ప ఆదర్శంగా తల పోయడం లేదా నువ్వు! వ్యక్తిత్వం నుంచి ఉద్యోగాన్ని మైనస్ చేసి సంతకు తీసుకెళ్తే—ఎవ్వరని ఏ గానీ వెయ్యని నేను ఒకసారి బడిగంట కొట్టడం వల్ల నువ్వు చెబుతున్న 'రూలు'కు ఎక్కడలేని సెగ వచ్చి పడిందా? నాన్సెన్స్! ఈ బోడి రూల్సు పంగతి నాతో చెప్పొద్దు! ఏమిటయ్యా నీ రూల్సు! ఏమిటి చేసింది రూలు?

మొదట మనిషి. తరువాత రూలు. మనిషి చేసిన 'రూల్సు'ను మనిషి కోసం అతిక్రమిస్తే తప్పని నే ననుకోను. అవసరమైతే పేనామాత్రం పని చెయ్యడానికి వెనుదియ్యను గూడా! ఏ లౌకికశక్తీ నన్ను అడ్డుకో లేదు. . . ."

కింగ్‌కాంగు, గామా, కోడి రామ్మూర్తుల్లాంటి వాళ్ళెవరైనా యిలా ఒక సవాలు విసిరితే అ దారి వేరు! తను శారీరక బలమైనా వారికి ఆసరాగా వుండి వుండేది. ఒక మాదిరి దృఢకాయుడు భుజాలపైన చేయివేసి అదిమితే అమాంతంగా భూగర్భంలోకి కృంగిపోయేట్టున్న అబ్బ నాకారపు మనిషి ఏ బలాన్ని నమ్ముకుని యింతింతలేసి మాటలు మాట్లాడేటట్టు?

నా కప్పుడనిపించింది.

పేరుకు ముందుగా 'పిచ్చి' అన్న విశేషణం తగిలించడంతో లోకం ఈ తిక్కమనిషిని సముచితంగానే సన్మానించింది— అని!

ఐతే వెంకట్రావుగారు నిజంగా పిచ్చివాడే కావడానికిన్నీ, కాక పోవడానికిన్నీ వున్న మధ్యదూరమే పాటిదో నా కా క్షణాన బోధపడ లేదు. ఆయన పిచ్చితనాన్ని గురించి నికరంగా ఒక నిర్ధారణకు రావలసిన అగత్యం రానున్న కొద్ది రోజుల్లో పొంచి వుందని గూడా నేనప్పట్లో వూహించ లేదు.

ఏం జరిగిందంటే—

* * *

ఓ రోజు వుదయం మామూలుగానే బడి ప్రారంభమైంది. ఇంటర్వెల్లో కుర్రవాళ్ళు బయటికి వెళ్ళిన తర్వాత మూడో పీరియడ్ జరుగుతోంది. మెయిన్ బిల్డింగుకు దూరంగా చెట్లక్రింద కూచో బెట్టి, విద్యార్థులచేత కాంపోజిషన్ వ్రాయిస్తూ ఆ పనిలో నేను నిమ గ్నుడినై వుండగా పెద పెట్టున గగ్గోలు చెలరేగడం వినిపించింది. కొందరయ్యవార్లు, విద్యార్థులూ గుంపుగా క్లాసులు వదిలి పెట్టి కలిసి కట్టుగట్టుకుని స్టాఫ్ రూము వైపు పరుగెత్తుతున్నారు. ఆ అలజడిలో అసలు విషయ మేమిటో తెలుసుకోవడానికైనా వీలుకావడం లేదు. ఎదురీత గొట్టి, ఏటిపైకి ప్రాకిన కొమ్మను పట్టుకొన్నట్లుగ జనాన్ని తోసుకుంటూ నెట్టి స్టాఫ్ రూం కిటికీ దగ్గరికి చేరుకో గలిగాను. నిశ్వాస, దిగశ్వాసల వురవడితో రొప్పుకుంటూ డ్రాయింగు మాస్టరు మురహరి లోపల బెంచీపైన పడి వున్నాడు.

చాలా దయనీయ గాథ మురహారిది స్వయంగా తనదేమో మెతక మనసు. మృగాల లాంటి మనుష్యుల మధ్య జీవనం. బాణావరానికి మూడు మైళ్ళ దూరంలోవున్న స్వగ్రామంనుంచి ప్రతి రోజూ బడికి వచ్చి వెళ్తుంటాడు. నాలుగు మాసాల క్రిందట కోర్టులో వుండిన కేసొకటి తనకు వ్యతిరేకంగా తీర్పు గావడంతో అతడు మానసికంగా బాగా దెబ్బ తిన్నాడు. చాలని దానికి పెద్ద జబ్బు చేసింది. 'రక్తహీనత' అన్న కార ణంతో నసిరికలు వచ్చిందన్నారు. రెండు నెలల పాటు రాణీపేట ఆసు పత్రిలో వుండి వచ్చాడు. లేత వయసు పెళ్ళాంతోబాటుగా, గులుసుల లాంటి యిద్దరు పిల్లలు గూడా వున్నారు. మురహరి ఉద్యోగ మొక్కటే ఆ కుటుంబానికున్న జీవనాధారం.

నాటు వైద్యుడు నాగాచారి గసబోసుకుంటూ వచ్చాడు. తన తాత ముత్తాతలు చేసి పెట్టిపోయిన కటు మాత్రలతో బాణావరం జబ్బుల పైన రకరకాల వింత ప్రయోగాలు చేయడం అతడి ప్రత్యేకత. ప్రాణభయం వుందనిపిస్తే అతడు రోగి దరిదాపుల్లోనే వుండడు. ఒళ్ళంతా చలవలు క్రమ్ముకపోతూ వుండడాన్ని బట్టి, నాడి మందగించడాన్ని బట్టి నాగాచారి పెదవి విరిచేశాడు. 'రెండు గంటల టైములో గవర్నమెంటు ఆసుపత్రికి తీసుకెళ్ళాల్సి వుంది బలమైన యింజక్షన్లిచ్చి, గ్లూకోజు గూడా ఎక్కిస్తే ఆ పైన అంతా దైవాధీనం మొత్తంపైన యముడితో జటాజూటీగా పోట్లాడవలసిన పరిస్థితి'' అంటూ తేల్చి చెప్పేశాడు.

మధ్యాహ్నం దాటిన తర్వాత గానీ బాణావరం నుంచి పట్నానికి బస్సులు లేవు ఇప్పటికిప్పుడు రైలు మాత్రం వుంది. అది పన్నెండు ముప్పావు కలా స్టేషన వదిలి పెడుతుంది.

ఆలోగా పేషంటును స్టేషను దగ్గరికి చేరవెయ్యగలగడం సాధ్యమేనా?

కష్టం.

సాధ్యం కాదు.

బాణావరంలో జట్కాలు లేవు ఎద్దులబండే శరణ్యం.

అనుకున్నపాటున బండి ఎక్కడ దొరుకుతుంది?

సందేహాల కలితంగా ఆ ప్రాంతాల్లో ఎక్కడో బండి అనేది ఒకటి వుండితీరాలి—అన్న నమ్మకం ఒక్క హెడ్మాస్టరుగారి ముఖంలో మాత్రమే కనిపించింది. జెండాకొయ్య కోసం కట్టిపెట్టిన ఎత్తయిన తిన్నెపై కెక్కి ఆయన నాలుగు వైపులకు పరకాయించి చూచారు. పొలాల్లోకి ఎరువు తోలుకుని వెళ్ళి ఖాళీగా తిరిగొస్తున్న బండి ఒకటి తుప్పల చాటున దోబూచులాడినట్టుగా కనిపిస్తూ వుంది

"రాఘవులూ! అదిగోనయ్యా బండి. పరుగెత్తు, అడ్డదారి పట్టుకుని పొలాలపైనే తోలుకొచ్చేయమని చెప్పు. ఇక్కడున్నట్టుగా రావాలి.''

అదృష్టవశాత్తూ బండి తోలుతున్న రైతు నాకు పరిచితుడే! వీడు మిక్కిలి వాళ్ళబ్బాయి ఒకడు హైస్కూల్లో చదువుతున్నాడు గూడానేమో, చెప్పగానే అతడు నా పిలుపందుకున్నాడు. ఆఘమేఘాల పైన తోలుకుంటూ వచ్చి, బండిని స్కూలుగేటు దగ్గర నిలిపేశాడు.

జబ్బు మనిషిని చేతుల పైన బండిలోకి తీసుకెళ్ళడం జరిగింది.

కదిలిన బండిలో కెక్కి కూర్చుంటూ హెడ్మాస్టరుగారు నన్నొక్కణ్ణే మాత్రం తన వెంట రమ్మన్నారు. స్టేషనుదాకా వచ్చి రైలెక్కించి వచ్చేస్తామని చెబుతూ అయిదారుగురు విద్యార్థులు మాత్రం నాతోబాటుగా బండిని వెంబడించారు.

గిట్టలతో ఎండు దుమ్మును ఎగజిమ్ముకుంటూ కోడెలు పరుగెడుతున్నాయి.

అది గ్రామం నుంచి స్టేషనుదాకా ప్రత్యేకంగా వేయబడ్డ మట్టిబాట. ఇంచుమించు రైలు ధారికి సమాంతరంగా వుంటుంది. మధ్యలో పందగజాల మేరకు ఎర్రమట్టిమేటలు వ్యాపించి వున్నాయి. బండి సారగాడగుట్ట దాటింది పైనుంచి చూస్తే స్టేషను దూరం? కో అరమైలుంటుందేమో . . .

కాలచక్రంతో పోటీ పడుతున్నట్టుగా బండిచక్రాలు గిర్రున తిరిగేస్తోంది.

రెండింటిలో ఏది గెలుస్తుంది?

కాలమా? సేవా?

కన్నుమూసి కన్ను తెరిచేటంత లోటో పందెం ఒక మహాద్భుత దావమ్మని మాత్రం మాలో ఎవ్వరూ అనుకోలేదు.

పందెం ముగిసే ఎప్పటికి—

హోరున పైకెత్తి లోజుకుంటున్న కోడెల తలలు బిగపట్టి రైలుదారి వైపు తెల్లబోయి చూస్తున్న రైతు. ప్రశ్నార్థకం పెట్టినట్టుగా విశ్రాంతి వృత్తిని అవలంబించిన బండి, పైన బండిపైన నిలబడి 'వస్తోంది వునాది నిజంగా రైలుబండేనా' అనుట విగ్రాంతికి లోనై వున్న వెంకట్రావుగారు—

'ఏది ఏమైనా తనకేమీ కాబట్టనట్టు మీవాగా, ఏదేమైనా తనకేమీ చింతలేనట్టు గంభీరంగా తనపాటును తాను పొగ నిమ్ముకుంటూ రైలుబండి జారిపోతూ ముందుకు సాగుకుని వదేస్తోంది.

ఒకటి . . . రెండు . . . మూడు . . . నా పురుషుని కర్కశపాదాల చప్పుడులా క్షణాలు దొర్లిపోతున్నాయి.

గడచిపోయిన క్షణంలో ఏం జరిగిందో మనకు తెలుసు. గడుస్తున్న క్షణంలో ఏం జరుగుతున్నది తెలుసు. కానీ రానున్న క్షణంలో ఏర్పడబోయే పరిణామానికి సంబంధించినంతవరకూ మనిషి వూహ విల్లును లాగి వదిలి పెట్టిన బాణం. గురికి తగిలినా తగలొచ్చు తప్పిపోయినా పోవచ్చు.

ఉన్నట్టుండి చేతిని పైకెత్తి వెంకట్రావుగారు 'ఆపండి, ఆపండి' అంటూ ఎలుగెత్తి కేకవెయ్యడం వినిపించింది. మరుక్షణంలో బండి పైనుంచి అలాగా క్రిందికి దూకి 'ఆపండాపండి' అని చెయ్యూపుతూ ఆయన వేగ కట్టంపడి రైలు కభిముఖంగా పరుగెత్తడం కనిపించింది.

బండిపైన కూర్చున్న రైతు పూర్తిగా అయోమయావస్థలోనైనా పడిపోయి వుండాలి లేదా బండి క్రింది గిత్తలు బెదిరిపోవడమైనా జరిగి వుండాలి తనంతట తానే స్వాతంత్ర్యం ప్రకటించుకున్నట్టు బండి రోడ్డు కడ్డం తిరిగి పొలాల వెంటపరుగిడుతూ వెంకట్రావుగారిని వెంబడిపోతోంది.

తన స్పృహలో తానున్న మానవుడెవడైనప్పటికీ, యిలాంటి అవకతవక పనికి పూనుకోడేమో! బుద్ధి అదుపు తప్పి, మనసు గూడా స్వాధీనంలో లేనప్పుడు మానవుణ్ణి ఆవహించుకునే విపరీత స్థితిని ఉన్మాద మంటారు. అలాంటి ఉన్మాదంలో తల మునకలైవున్న మానవుడు రైలు బండిని ఆపు చెయ్యడం మట్టుకే గాదు, గ్రహ గతుల్ని స్తంభింపజెయ్యడం గూడా తన కనుసన్నలతో జరిగిపోయే పనిగా భావించగలడు!

వెంకట్రావుగారి ఆక్రోశాన్ని చెవిలో వేసుకోకుండా యింజను ఆయన్ను దాటి పోయింది. ఏడెనిమిది గూడ్సుపెట్టెలు గూడా ఇంజన్ను అనుసరించాయి.

మన్నించాలి. అంతవరకే నాకు తెలిసింది. అప్పటినుంచీ మళ్ళీ రెండు మూడు నిమిషాల వరకూ నా కళ్ళ ఎదుట జరిగినవి స్వప్నాలు గానివ్వండి, ఎదురైన అనుభవాలు గానివ్వండి సినిమా ప్రొజెక్టరులో బొమ్మల్లా ఒకదాన్ని తరుముకుంటూ ఒకటిగా పరుగులెత్తాయి. క్రమంగా వేగం తగ్గి రైలుబండి నిలకడలోకి రావడం, వెంకట్రావు గారొక్క గెంతుతో మెట్లపైకి దూకి తలుపు తోసెలికి రావడం, బండివాడి తోడ్పాటుతో విద్యార్థులు మురహరిని కంపార్టుమెంటులోకి చేర వెయ్యడం, జీవచైతన్యానికి అతీతంగా బిగదిగుసుకపోయిన వన్నెవ్వరో కదిపి, ముందుకుతోసి రైలులోకి ఎక్కించడం, ఇంత పనీ జరిగిన తర్వాత బుద్ధిగా చెప్పిన మాట వినే మంచి పిల్లవాడిలా బండి మెల్లగా ముందుకు సాగబారడం— ఈ సంఘటనల సముదాయమంతా నా పాలిటికొక స్వప్న వృత్తాంతంగానే తోచింది.

నా తెలివి నాకు వచ్చి జరిగింది కలగాదన్న నిర్ధారణకు వచ్చిన తర్వాత నా కింక మిగిలిన సందేహం ఒక్కటే! ఎలా నిలిచిపోయి వుంటుంది బండి? ఏ శక్తి దాన్ని ఆపు చేయగలిగి వుంటుంది?

వెంకట్రావు గారొక వేళ పిచ్చివాడుగాకపోతే, గొప్ప మంత్రగాడయినా కావాలి. నా చిన్నతనంలో మా తాతగారు చెబుతుండేవారు. మంత్ర తంత్రాలతో, బలితర్పణాలతో శక్తిని పూజించి ప్రసన్నం చేసుకున్న వాళ్ళకు అసాధ్యం అంటూ వుండదట. చీకటి విచ్చిపోకముందే నిద్రలేచి వూరికి దూరంగా వున్న చెరువు దగ్గరికి వెళ్ళి ఈయన చేసొచ్చేది శక్తిపూజే అయి వుండొచ్చు. . . . .

నా బుద్ధి పోతున్న పోకడను గమనించే సరికి నేను సిగ్గుతో కుంచించుక పోయాను. ఆకాశావకాశంలో చంద్రగ్రహానికే రహదారి వెయ్యగలిగిన ఆధునిక విజ్ఞానం దేవుళ్ళ అస్తిత్వాన్నిగానీ, దయ్యాల ఉనికిని గానీ లెక్కలోకి తీసుకోదు. ప్రపంచం పైన ఎక్కడ, ఎంతటి మహాశ్చర్యం జరిగినా అందుకు సహజమైన కారణం ఒకటి వుండి తీరా లంటుంది. ఒక పట్టాన స్ఫురించక పోవచ్చు. ఆలోచించి, అన్వేషించి తెలుసుకో మంటుంది.

ఉలిక్కిపడినట్లుగా నేను తలపైకెత్తి వెంకట్రావుగారి వైపు చూశాను. ఆయన మురహరి తలను తొడపైన పెట్టుకుని అంగవస్త్రం అంచుల్ని విసనకర్రలా విప్పి ముఖానికి చల్లగా గాలి సోకేటట్లు మెల్లగా విసురు తున్నారు.

రైలెలా ఆగిపోయిందన్న ప్రశ్నను గాలికి వదిలిపెట్టి, జబ్బు మనిషికి తగు సపర్యలు చేయడమే తక్షణ కర్తవ్యంగా ఆయన తల పోస్తున్నట్టుంది.

ముందు జాగ్రత్తలన్నీ తీసుకుని తిరుపతికొండకు 'యిలుతీర్థం' వెళుతున్న కుటుంబం ఒకటి మాకా పెట్టెలో తారసిల్లింది. ముఖ్యంగా ఆ కుటుంబంలోని వృద్ధదంపతులకు అనుకోకుండా ఒక వ్యాసంగం సమకూరినట్లయింది. తాము ఫ్లాస్కులో తెచ్చుకున్న కాఫీని వాళ్ళు ఒక్కొక్క చొట్టుగా రోగిచేత త్రాగించారు. అప్పుడాయనలో తిరిగి పైకిలేచి కండలపైన వెచ్చగా మర్దనచేశారు. 'ఏమీ భయంలే కండి! మరేం ఫరవా లేదు. మంచి నాడి ఒకటి పడితే మనిషి కోలు కుంటాడు" అంటూ వారి పొడుగునా ధైర్య వచనాలు చెప్పసాగారు.

దిగవలసిన స్టేషన్లో బండి ఆగింది.

ప్రోపుడు కుర్చీ తేసుక రావలసిందని పోర్టరు ద్వారా కబురు పెట్టారు వెంకట్రావుగారు. త్వరగా రాకపోయేటట్లు చూడమని నన్ను గూడా పోర్టరు వెంట పరుగెత్తమన్నారు. ప్లాట్‌ఫారంపైన జనాల రద్దీ ఎక్కువతంగా వుంది. ఏ సందులోనుంచి ఎలా మాయ మయ్యాడో మరి, కొద్ది నిమిషాలవరకూ పోర్టరు పొడకూడ నాకు తెలియకుండా వుండ పోయింది.

అప్పుడు నేను ఇంజనుకు పదిబారల దూరంలో నిలబడి వున్నాను.

"మావానా అర్థం పట్టంలేని పొరబాట్లు ఎలా జరిగి పోతాయో! ఎందుకిలా జరిగిందని నాకూ అంతుపట్టలేదనుకో! దిగి వద్దామను కుంటుండగా జరిగిన పొరబాటేమిటో తెలిసొచ్చింది . . ." డ్రైవ్ మందలిస్తున్నాడు.

"వెరిసారీ మన్నించండి సార్! 'వార్నరు'లో పెట్టబోతుండగా పిక్కార్ చేతిలోనుంచి జారి క్రిందపడిపోయింది. దిగివెళ్ళి తెమ్ముకోత పోతే తప్పేది కాదు . . . ." ఫైరమెను చెబుతున్నాడు.

"పోనీలే, ఏం చేద్దాం! ఇక మీద ఎప్పుడూ అలా జరగకుండా జాగ్రత్తపడాలి. నువ్వు డ్యూటీలో వుండగా యిలా జరగడం ఇదే మొదటిసారి!"

దొరికింది. నా సహేతుకమైన కారణం నాకు దొరికింది. రైలాగి పోవడానికి కారణం ఫైరమెనుచేతిలోనుంచి ఒకానొక సాధనం క్రిందికి జారిపోవడం!

వెనువెంటనే ఇంకొక ప్రశ్న!

ఎన్నడూ జరగని పొరబాటు సరిగ్గా ఆ నిమిషంలోనే ఎలా జరిగింది? మళ్ళీ యిందులో గూడా ఏ మానవాతీతమైన శక్తికైనా ప్రమేయం వుండవచ్చునా?

* * *

మరునాటి సాయంకాలం ఏడు గంటలప్పుడు గవర్నమెంటు ఆసుపత్రిలో నేనొక సిమెంటు బెంచీపైన కూర్చుని కాలహరణం చేస్తుండగా 'హెడ్మాస్టరు వెంకట్రావుగారు అడ్మిట్ చేసిన పేషంటు ఏ గదిలో వున్నాడండీ?' అని వాకబు చేస్తూ ఒక వ్యక్తి వసారా వెంట నడిచి రావడం కనిపించింది.

లేచి ఎదురుగా వెళ్ళి 'ఆ పేషంటు వుండడం ఈ గదిలోనేనండీ! మీరు మురహరికి బంధువులా?' అని ప్రశ్నించాను.

నా ప్రశ్నకు సూటిగా సమాధానం చెప్పకుండా అతడు "ఇప్పు డెలా వుందండీ! ఇంతకూ జబ్బేమిటి?" అంటూ గదిలో ప్రవేశించాడు.

మంచంపైన ఒక వారగా కూర్చున్న మురహరి భార్య మమ్మల్ని చూడగానే లేచి నిల్చుంది.

" ఆశించినట్టే, పరిస్థితిని గమనిస్తుండగా నా కతడిప్పుడు పరిచితుడిలా గా చాలాకాలం తర్వాత ఈ ముఖాన్ని ఎక్కడో చూసి వున్నాను. ఎక్కడ చూసానో గాని, ఎప్పుడో జ్ఞప్తికి రావటం లేదు.

బాధపడుతున్న ఆమెను ఓదార్చి సంరక్షించిన వ్యక్తి వుండేది పోని స్నేహితుడైన వుంటే తను తాను ఆమెకు పరిచయం చేసుకుని వుండేవాడు. రెండింటిలో ఏదీ జరగకపోవడం చాలా కాస్త విస్మయాన్నే కలిగించింది.

'గాఢంగా నిద్రపట్టినట్టుంది కదూ! పరవాలేదు. జబ్బు తోటి ముఖం ఎలా వస్తే!"— ఇతను పలుక్కుంటూ మాస్టారా వచ్చి అతడక్కడ ఆగిపోతూ అన్నాడు. 'అప్పుడు హెడ్మాస్టరు గారెక్కడండీ? నింతో కాలమయింది ఆయన్ని కలుసుకుని! ఒకసారి వారితో మాటాడి పోదామని వచ్చాను.'

ఆయన ఉదయం నన్ను బస్సుకే వెళ్ళిపోయారని చెప్పాను.

'అలాగా! చెప్పొచ్చి వెళ్ళినట్టుగా చెబుతారు గదూ!"

'చెబుతాన్లెండి! మీ పేరు?'

అప్పటికి మేము మాట్లాడుకుంటూ సిమెంటు బెంచీ దగ్గరకి వచ్చేశాము.

'సత్యనారాయణ! నరసింగాపురం సత్యనారాయణ అనండి, తెలుస్తుంది. ఎందుకంటారేమో' గానీ ఆయనొకరే హెడ్మాస్టరు గారు. ఆయన చెంతరో నాలాంటి వెస్కులు!"

అప్పటి కవి వచ్చి ఉపోద్ఘాతం మాత్రమే అయినట్టు, చెప్ప వలసింది ఇంకా ముందే వున్నట్టు అతడు చేతిగుడ్డను బెంచిపైన పరచి, నింపాదిగా దానిపైన కూచున్నాడు.

'ఈ పుణ్యభూమిలో ఆఖరు కొక్క కుక్క వున్న వరకున్నానరే, తనకు పూర్వ గతులు వద్దు పొమ్మన్నాడు వివేకానందుడు. దరిద్ర నారాయణుడి సేవకోసం అవసరమైతే మళ్ళీమళ్ళీ యిలాంటివే వెయ్యి జన్మ లెత్తడానికైనా నేను సిద్ధమే నన్నాడు. కర్తవ్య సాధన కోసం జీవితాన్ని మోదుకట్టే వాళ్ళ పద్ధతి అది! లోకం దృష్టికి అలాంటి వాళ్ళు పిచ్చివాళ్ళుగానే కనిపించవచ్చు ననుకోండి! ఆ మాటకొస్తే వాళ్ళు గూడా లోకాన్ని ఖాతరు చెయ్యరు. . . అడగడం మరిచాను, మీరేం చేస్తుంటారండి?"

ప్రస్తుత నివాసం బాణావరమేననీ, మురహరికి సహోద్యోగిననీ చెప్పుకున్నాను.

'చూడండి మేస్టరు గారూ! లోకాన్ని ఖాతరు చేయకపోవడ మంటే ఏమిటంటారు? లోకం ఏర్పాటుచేసిన సాంప్రదాయాన్ని మన్నించ కపోవడమన్నమాట! ప్రతి అల్లాటప్పావాడూ చేయగలడంటారా అంతటి పని! నేనప్పగారట, గుడి ముంగిట చింకిపాతలతో గజగజ వణికి పోతున్న బిచ్చగత్తెను చూచాడట. వెంటనే గుడిలోపలికి వెళ్ళి అమ్మవారికి చుట్టబెట్టిన పట్టుచీరను లాక్కొచ్చి ఆ దీనురాలికి కప్పే శాడట! 'అయ్యో, ఇంకేమైనా వుందా! తప్పుగదూ! అమ్మవారు కళ్ళు పోడిచెయ్యదూ!' అనుకోరా లోకం? ... కాని, కళ్ళున్నాయి కాబట్టి చూడగలిగాడు ... ప్రత్యేకతను గుర్తించి ...

సత్యనారాయణ ఏదో చెప్తున్నాడు ... ఆ సమయంలో ... అతని మాత్రం ... చెప్పుకుపోతున్నాడు ... కన్నా ... మళ్ళీ ... పునరారంభం ...

'చెప్పండి మీరు ... చెప్పండి ... నా వాళ్ళని సహింపుకుంటారు" అన్నాడు.

'ఒకసారి హైస్కూల్లో సంక్షోభం జరిగింది. ఎస్. ఎస్. ఎల్. సి. పరీక్షలు చేసి ... రెండు డిగ్రీల జ్వర తీవ్రతలో ... పైన సోలి పోతున్నాను ... హెడ్మాస్టరుగారు కాపీ ప్రోత్సహించారు. ... ప్రాయి. వీలుగాకపోతే మానేయ్య ... నిజం చెప్తున్నారా మేష్టరు గారూ! ... పరీక్షలో నాకు పాసవ్వడానికి మినిమమ్ మార్కులకన్నా అయిదు మార్కులు తక్కువగా వచ్చాయి. . . ."

". . . . ."

'మిగిలిన సబ్జక్టులో ఎన్ని మార్కులొచ్చాయని అడగ లేదే మీరు! వాటిలో బాగానే వచ్చాయి. నా కేం లాభం? ఆ రోజుల్లో రూల్సు చాలా స్ట్రిక్టుగా వుండేవి. ఆ విద్యార్థి తప్పనిసరిగా యింకొక సంవత్సరం అదే క్లాసులో వుండవలసిందేనని హెడ్మాస్టరు మినహాగా మిగిలిన హైస్కూలు పరీక్షల కమిటీ నిర్ణయించింది. ఐతే కమిటీ నిర్ణయానికి వ్యతిరేకంగా, పరిపాలన నిబంధనలను త్రోసి రాజంటూ నా పేరు ప్రమోషనులిస్టులో కనిపించింది. ఇక చూసుకోండి తమాషా! గిట్టని వాళ్ళు పై అధికారులకు ఆకాశరామన్న ఉత్తరాలు వ్రాసి పడే వారు. డి. ఇ. ఓ. గారు ఎంక్వయిరీ కోసం రెక్కలు గట్టుకుని వచ్చి వాలిపోయారు. ఎన్ని విధాలుగా తర్కించి అడిగినా హెడ్మాస్టరుగారు చెక్కుచెదరకుండా ఒక్కటే మాటపైన కూచున్నారు. 'వాడు నా స్టూడెంటు. వాడెలాంటి స్టూడెంటయిందీ నాకు తెలుసు. ఏ విధమైన ముదనష్టం అయిదు మార్కులకోసం వాణ్ణి ఫెయిలు చెయ్యమంటా రటండీ! మిగిలిన వాటిల్లో అరవై లూ, డెబ్బయిలూ రాగా, ఒక సబ్జక్టులో అయిదు మార్కులు తక్కువ కాగానే యికవాడు పై తరగతికి పనికి రాడంటారా? ఆ మాత్రం యోగ్యతను గుర్తించి ఒక స్టూడెంటును పాసుచేసే అధికారమైనా లేకపోతే యిక నాకీ హెడ్మాస్టరు గిరీ ఏం చేసుకోవానికండీ! మీకొక నమస్కారం! ఇదిన్ని నేను తప్పనుకో లేదు. కర్తవ్యమను కున్నాను. తర్వాత మీ యిష్టం.' అనేశారు. పాపం, డి. ఇ. ఓ గారు మాత్రం ఏంచేస్తారు? ఈ మొండివాడితో గొడవెందు కనుకుని విషయ వివరణ చేస్తూ ప్రత్యేక పరిస్థితుల దృష్ట్యా ఈ ఒక్క కేసును మాత్రం మన్నించవలసిందిగా డైరెక్టరుగారికి సిఫార్సు చేసి తమ పాట్కేవో తాము వెళ్ళారు. . . ."

సత్యనారాయణ కథనం వల్ల నా కొక విషయం తెలిసింది. వెంకట్రావుగారు వుండుండి ఒక అనకతవక పని చెయ్యడ మనేది అర్థం

తరంగా వచ్చింది గాదు.' ఇదాయనకు అదినుంచీ వున్న జబ్బేనన్న మాట!

మరికొంత సేపటివరకూ, అలాగే లోకాభిరామాయణంలో కాలం వేగించి 'ఇక వెళ్ళొస్తానండీ' అంటూ లేచి నిల్చున్నాడు సత్యనారాయణ.

'రేపాదివారం గదా! హెడ్మాస్టరు గారొస్తే రావచ్చు. రేపు సాయంకాలం వచ్చి వెళ్ళండి'' అన్నాను.

'అబ్బే, వీల్లేదండీ! రేపు నాకు నైట్‌డ్యూటీ వుంటుంది' అన్నాడు సత్యనారాయణ.

'నైట్ డ్యూటీయా! ఏ డిపార్టుమెంటులో వున్నారు?''

'రైల్వేలో పని చేస్తున్నానండీ, డ్రయివరుగా!'

చివరి మాట చెవిలో పడేసరికి నా సందేహం పొగమంచులా విచ్చిపోయింది. రెండు పర్యాయాల్లోనూ మొదటిసారి యూనిఫారంలో చూచాను గనుక, రెండోసారి మామూలు దుస్తుల్లో యితణ్ణి గుర్తుపట్టలేక పోయివుంటాను.

కథకంతా కీలకప్రాయమైన సంఘటనకు నా కిప్పుడొక సంజాయిషీ దొరికినట్టయింది. ఇతడి చేతిలోనుంచీ 'పిక్చర్' జారి క్రింద పడిపోవడం కేవలం ఒక పొర్పులాంటి సంఘటనే కావచ్చు. బండిని కాసేపు నిలబెట్టడం కోసం ఒక సాకుగా ప్రయత్నపూర్వకంగానే యితడా పటమును జారవిడిచి వుండవచ్చుననుకోడానికి ఎంతైనా అవకాశం వుంది.

ఏదైతేనేం కొండను త్రవ్వగమంత పెద్ద ప్రయత్నం చేయకుండానే నేను ఎలుకను పట్టేయగలిగాను.

* * *

జ్ఞానోదయం వచ్చేసరికి వెంకట్రావుగారి వ్యక్తిత్వం చుట్టూ అద్భుతమైన 'యిమేజీ' ఒకటి నెలకొని వుండటం గమనించాను. పూరి ప్రక్కన రైలుదారి ఏర్పడి నూరేళ్ళు గడిచింది. నాటికీ నేటికీ రైలొకసారి స్టేషను నుంచీ కదిలిన తర్వాత మార్గ మధ్యంలో దాన్ని ఆపివెయ్యగలిగిన మానవ మాత్రు డెవడూ లేడు, ఒక వెంకట్రావుగారు తప్ప!

అది వట్టి అపోహ అని నాకు తెలుసు. అవసరమైతే నిరూపణ చెయ్యగలను గూడా! కానీ నా వాదం విన్న తర్వాత ఆ మూఢ జనులు నా పైన్నే విరగబడి 'అలాగైతే ఆ రోజు బండిలో సత్యనారాయణ అనే డ్రయివరు రావడం ఎలా సంభవించింది? అందుకైనా కారణం వెంకట్రావుగారి మహత్యం కాదా?'' అంటూ ప్రశ్నించి, నన్ను నిరుత్తరుణ్ణి చేస్తారేమోనన్న భయం నా కుండనే వుంది.

ఐతే ఒకటి. తన చుట్టూ ఏర్పాటుచేసుకున్న 'యిమేజీ'ని వెంకట్రావుగారు తన చేచేతులా తుడిచివెయ్యజూడడం గూడా పిచ్చితనంలో ఒక అంశమేనేమో! 'అబ్బే, అందులో నేను చేసిన యింద్రజాలమేముందయ్యా! ఒక మనిషి నాప్రబతుకులో వున్నాడని తెలియగానే డ్రయివరు బండిని ఆపేసి వుంటాడు. 'మాలు' కన్నా మనిషి ముఖ్యంగదా!'' అంటుంటాడాయన.

ఆయుర్వేదంలో ఆహార నియమాలు

వైద్యవిశారద చదలవాడ రాజరాజేశ్వర శర్మ గారు

నేడు వ్యాధి లెక్కువగా నుండుటకు విశేషించి జీర్ణకోశమునకు సంబంధించిన వ్యాధులే ఎక్కువగ నుండుటకు ప్రధానమైన కారణము మన భారతీయ చికిత్సా శాస్త్రమైన ఆయుర్వేదంలో చెప్పబడిన ఆహార నియమములను పాటించకుండుటయే యనుట సాహసము గాదు.

ఆయుర్వేదాచార్యులైన చరక సుశ్రుత వాగ్భటాదులచేత వివరింపబడిన ఆహార నియమముల ననుసరించిన దీర్ఘారోగ్య జీవితమును పొందవచ్చును.

ప్రతిదినము వాడవలసిన ఆహార పదార్థములు :

వరి, గోధుమలు, యవ ధాన్యము, అరువది దినములలోపండెడి వడ్లు, పెసలు, సైంధవలవణము, ఉసిరిక—ఇవి తక్కువగ నుండు ప్రదేశములో జీవించు పశు పక్ష్యాదుల మాంసము, చెంచలికూర, పొన్నకూర, లేత ముల్లంగి, చక్రవర్తికూర, కరక్కాయ, ఉసిరికకాయ, ద్రాక్ష, దానిమ్మపండు, పొట్లకాయ, పెసలు, పంచదార, ఆవుపాలు, ఆవు నెయ్యి, వర్షము పడునప్పుడు ఆకాశమునుండియే విధి ననుసరించి పట్టబడిన నీరు, తేనె, ఇందుప్పు—వీనిని మరియు ఆరోగ్యమును అనువర్తింపజేయునట్టివియు, వ్యాధులను పోగొట్టునట్టివియు నగు ఆహార పదార్థములను (పొన్నగంటికూర, కాచికూర, గుండకలగర, కరివేపాకు, పురిచింతాకు, కందగడ్డ, నీరుల్లి, వెల్లుల్లి, పెద్దగుమ్మడి, (గుడు)—మొదలగునవి) ప్రతిరోజు ఆహారమునందుపయోగించవలయును. (అష్టాంగ సంగ్రహము)

ఉసిరిక కాయలను వూరుగాయచేసియు, లేక ఎండబెట్టి వరుగుచేసి పచ్చడి చేసియు వాడవచ్చును. కరక్కాయను గూడ వూరుగాయ వేసి వాడవచ్చును.

ఉసిరికలోనుండు 'సి' విటమిను ఇరువది కమలా పండ్లలోనుండు 'సి' విటమినుకు సమానమైనదనియు, దీనిలోనుండు విటమిను మాత్రము వీనిని ఎండబెట్టినను, ఉడికించినను నశించుట లేదని పాశ్చాత్య వైద్యశాస్త్రము తెలుపుచున్నది.

ప్రతిదినము వాడకూడని ఆహార పదార్థములు :

మినుములు, అలసందలు, అనుములు, మొలక వచ్చిన ధాన్యము, పచ్చి ముల్లంగి, తామర మొదలగు వాని దుంప, తామరతీగె, ఎండిపోయిన కూరలు, బియ్యపు పిండి మొదలగు పిండ్లతో చేయబడిన వంటకము, తేనె పాకమని చెప్పబడు తేనెవంటి బెల్లము, పులిసిన మద్యము, చిక్కిన శరీరముగల జంతువుల మాంసము, పంది, గొర్రె, ఆవు ఎనుము—వీనియొక్క మాంసము, చేపలు, విరిగిపోయిన పాలు, పెరుగు, మజ్జిగనో లేక పెరుగునో పాలతో చేర్చి పక్వము చేయబడిన పదార్థము, యవక్షారము మొదలగు క్షార ద్రవ్యములు—వీనిని ప్రతిదినము ఆహారమున వాడకూడదు. (అష్టాంగ హృదయము)

పై వస్తువులను ప్రతిదినము వాడకున్నచో అప్పుడప్పుడు వాడుటవలన హాని కలుగదు [illegible]

రాత్రి సమయమునందు పెరుగు [illegible] వాడరాదు. (అష్టాంగ సంగ్రహము)

భోజన నియమము :

ఉదయము, రాత్రి—ఈ రెండు వేళలయందే భోజనము చేయవలయును. [illegible]

(భావ ప్రకాశము)

ఏ పదార్థమును తినదలచినను దానిని భోజనము చేయునప్పుడే తినవలయును. అటుగాక తోచినప్పుడు మాటి మాటికి తినుచుండినచో ఆహారము జీర్ణింపకయే ఆమాశయమునకు ఎక్కువై విశ్రాంతి దొరకనందున దాని బలము నశించి వ్యాధి గ్రస్తమగుటకు కారణ మేర్పడగలదు.

పగటి భోజన సమయము :

ఉదయమున తొమ్మిది గంటల తరువాత పండ్రెండు గంటల లోపలనే భుజించవలయును. (భావ ప్రకాశము)

రాత్రి భోజనము :

రాత్రియందు తొమ్మిది గంటల లోపల భోజనము చేయవలయును. ఉదయమున భుజించు యాహారముకంటె కొంత తక్కువ భుజింపవలయును. లేలికగ జీర్ణమగునట్టి యాహారమునే తినవలయును.

భుజించునప్పుడు మంగళ ద్రవ్యములను చూడవలెను :

భోజనము చేయునప్పుడు మంగళకరమైన వస్తువులను చూడవలయును. దీనివలన మనస్సుకు ఉల్లాసము, ఆయుర్వృద్ధి, ధర్మవృద్ధి గలుగును. (భావ ప్రకాశము)

భోజనమునం దారు రసములను వాడు క్రమము :

భుజించునప్పుడు మొట్టమొదట తీపు రసముగల యాహార పదార్థములను, మధ్యలో పులుపు, ఉప్పు రసములుగల పదార్థములను, చివర కారము, చేదు, ఒగరు రసములు గల ఆహార పదార్థములను తినవలయును. (సుశ్రుత సంహిత)

భోజనమునందు పండ్లను వాడవలెను :

భుజించునప్పుడు మొదట దానిమ్మపండు, ద్రాక్షపండు మొదలగు పండ్లను తినవలెను (సుశ్రుత సంహిత)

శిశువునకు గూడ ఆరవనెలనుండియే అన్నముతో గూడ పండ్లను గూడ తినిపించవలయును. (కాశ్యప సంహిత)

ఆహార పరిమాణము :

ఎవని కెంత ఆహారము తినిన ఏవిధమైన వికారమును గలుగక సుఖముగ జీర్ణమై బలము గలుగునో నది యతడు భుజించదగిన ఆహార ప్రమాణము. (చరక సంహిత)

పెరుగును వాడుటలో నియమములు :

పెరుగును రాత్రివేళ భుజింపరాదు. పగటివేళలోగూడ ప్రతిదినము వాడరాదు. చైత్రము, వైశాఖము, జ్యేష్ఠము, ఆషాఢము, ఆశ్వయుజము, కార్తీకము—ఈనెలలయందు ఎప్పుడెప్పుడు కూడ పెరుగు నుపయోగించకూడదు. పెసరపప్పు, తేనె, నెయ్యి, పంచదార, ఉసిరికకాయ—వీనిలో నేదేని యొకదానిని చేర్చకుండ పెరుగును వాడకూడదు. పూర్తిగ తోరని పెరుగు నుపయోగించరాదు. పై నియమములను అనుసరించక పెరుగును భుజించినచో నది జ్వరము రక్తపిత్తము, విసర్పము, కుష్ఠము పాండువు—ఈ వ్యాధులను సంభవింపజేయును.

(అష్టాంగ సంగ్రహము)

ఉప్పువైననూ వేయక పెరుగును భుజించకూడదు.

(భావ ప్రకాశము)

భోజన క్రమము :

భోజనమును చేయుటకుముందు కాళ్ళు, చేతులు, ముఖము—వీనిని కడుగుకొని, ఏకాంతమునందు తనకు ప్రియమైన వారితో గూడి ఏ యాహార పదార్థమును దూషించక, తనకు ప్రియమైన ఆహార పదార్థములను మిక్కిలి త్వరపడక మిక్కిలి ఆలసింపక, మౌనముగ భుజించుటయందే లగ్నమైన మనస్సుగలవాడై తనకు ప్రియమైన వారు వడ్డించగా భుజించవలయును. (అష్టాంగ హృదయము)

భోజనమునందు మొట్టమొదట కఠినముగనుండు యాహార పదార్థములను నేతితో చేర్చి తినవలెను. అటుపిదప మృదువుగ నుండు పదార్థములను, కడపట ద్రవమైన పదార్థములను వాడవలెను.

(భావ ప్రకాశము)

నీళ్ళు త్రాగుటలో నియమములు :

భోజనము చేయునప్పుడు ఆహారమునందు రుచి కలుగుటకును, ఆహారము చక్కగ జీర్ణమగుటకును మధ్య మధ్య చల్లని నీళ్ళను కొద్ది కొద్దిగ త్రాగవలయును. (రాజమానసోల్లాసము)

ఒకచోట నీరును త్రాగి యది జీర్ణమగుటకు ముందుగనే వేరొక తావులోని నీరును త్రాగకూడదు. చన్నీటిని త్రాగి యది జీర్ణమగుటకుముందే కాగి చల్లారిన నీరును త్రాగకూడదు. కాగి చల్లారిన నీరును త్రాగి యది జీర్ణమైన తరువాత గూడ మరువేళ భోజనము చేయుటకు మునుపే చన్నీటిని త్రాగకూడదు. కాగి వేడిగనుండు నీళ్ళను త్రాగి యది జీర్ణమగుటకు మునుపే చన్నీటిని త్రాగకూడదు.

(అష్టాంగ సంగ్రహము)

చన్నీరు ఆరు గంటల కాలములోను, కాగి చల్లారిన నీరు మూడు గంటల కాలములోను, కాగి గోరువెచ్చగ నుండు నీరు ఒక టిన్నర గంట కాలములోను జీర్ణమగునని భావ ప్రకాశమున తెలుపబడినది.

భుజించిన వెంటనే చేయదగినవి :

భుజించిన వెంటనే మనస్సునకు ప్రియమైనటువంటి పాటలు, కథలు వీనిని వినవలయును, అందమైన వస్తువులు, చిత్రములు చూడవలయును. తనకు నచ్చిన రసములుగల కొన్ని పండ్లను తినవలయును. చందనమును పూసుకొనవలయును. [illegible] తాకవలయును—ఇట్లు చేయుటవలన భుజింపబడిన యాహారమ్ము కడుపులో బాగుగ అమరును.

భుజించిన పిదప తాంబూలమును సేవించుట హితమైనది.

(సుశ్రుత సంహిత)

భుజించిన పిదప నూరడుగులు నడువవలయును :

భుజించిన వెంటనే మెత్తమెల్లగ నూరడుగులు దూరము పచారు చేయవలయును. ఇట్లు చేయుటవలన కడుపులోని యాహారము జీర్ణమగుటకు యనుకూలముగ దిగిపడును. మెడ, మోకాళ్ళు నడుము వీటియందు లాఘవ మేర్పడును. (భావ ప్రకాశము)

భుజించిన వెంటనే చేయరాని పనులు :

భుజించిన తర్వాత, నీరు త్రాగిన వెనుక బిగ్గరగా నెంతసేపు మాట్లాడుట, త్రోవ నడచుట, పరుండుట, నిప్పునకు దగ్గరగ నుండుట బండిలో ప్రయాణము చేయుట, ఈదుట, గుర్రపుస్వారి చేయుట—ఈ పనులను చేయకూడదు. (అష్టాంగ హృదయము)

భోజనముచేసి సుమారు ఒక గంటసేపు గడచువరకు దేహ పరిశ్రమ చేయుట, స్త్రీని గలియుటయు తగదు.

(భావ ప్రకాశము)

దప్పికతో భుజించుట, ఆకలితో నీరు త్రాగుట కూడదు :

దప్పిక కలిగిన వెంటనే భోజనము చేయరాదు. ఆకలిగొన్న వాడు నీరు త్రాగకూడదు. దప్పికగొన్నవాడు భుజించుట వలన గుల్మ రోగము (కడుపులో నేర్పడు ఒక విధమైన బిళ్ళ) సంభవించును. ఆకలిగలవాడు నీరు త్రాగుటవలన జలోదర వ్యాధి (కడుపులో నీరు బుట్టుట) గలుగును. (భావప్రకాశము)

అలసట చెందిన వెంటనే భుజింపరాదు :

అలసట నిచ్చు పనులను చేసి అలసినవెంటనే భోజనమును చేయకూడదు. నీరును త్రాగరాదు. అలసిపోయినవెంటనే భుజించుటవలన నీరు త్రాగుటవలన జ్వరము, వాంతి సంభవించును.

(ఆత్రేయ సంహిత)

ఎక్కువ మాట్లాడుటచేత, అలసిపోయి వెంటనే భుజించుట వలన కంఠస్వరము చెడిపోవును. ఎండలో తిరిగి వచ్చిన వెంటనే పాలు త్రాగిన రక్తపిత్త వ్యాధి గలుగును. (అష్టాంగ సంగ్రహము)

ఆకలెత్తకముందే భుజించరాదు :

మంచి ఆకలెత్తుటకు ముందుగనే భోజనము చేయుటవలన తలనొప్పి, అజీర్ణము, వాంతి మొదలగు వ్యాధులు సంభవించును. మరణము కూడ సంభవించవచ్చును. (సుశ్రుత సంహిత)

ఆకలి యణగిపోయిన పిదప భుజించరాదు :

ఆకలి యణగిపోయిన తర్వాత భుజించుటవలన భుజింపబడిన యాహారము మిక్కిలి శ్రమతో జీర్ణమగును. మరుసటివేళ యందు ఆహారాపేక్ష కలుగదు. (సుశ్రుత సంహిత)

ఆకలి నణచి పెట్టకూడదు :

ఆకలి నణచి పెట్టుటచేత ఒళ్ళు నొప్పి, ఆహారమునందు రుచి లేకపోవుట, బడలిక, తల తిరుగునట్లుండుట, బలహీనత—మొదలగు వ్యాధులు సంభవించును. (అష్టాంగ హృదయము)

దప్పిక నణచి పెట్టరాదు :

దప్పి నణచి పెట్టుటచేత క్షయము, బలహీనత, చెవిటితనము, మైకము, తల తిరుగునట్లుండుట, హృదయమునకు సంబంధించిన వ్యాధులు సంభవించును. (అష్టాంగ హృదయము)

భుజింపదగని యాహార పదార్థములు :

అశుభ్రమైనది, విషదూషితమైనది, ఇతరులు ఎంగిలిచేసి విడచినది, రాయి, గడ్డి, పెంకు—వీనితో కూడినది, మనస్సుకు నచ్చనిది, ముందురోజు వండబడినది, రుచిలేనిది, దుర్గంధము గలది, వేళ సేపటికి ముందే వండబడినది, మిక్కిలి కఠినమైనది, మిక్కిలి చల్లబడిపోయినది, రెండవసారి వేడి చేయబడినది, గంజిలో కూడినది, కాలిపోయినది, ఇట్టి ఆహారమును తినకూడదు. (సుశ్రుత సంహిత)

కూరగాయలు మిక్కిలి ఎక్కువగ గలది, చామ ధాన్యము మొదలగు మట్టమైన ధాన్యపు అన్నము గలది, కారము, పులుపు, ఒగరు, ఉప్పు—ఈ రసములు మెండుగ గలది, ఒకే రసము గలది, తన దేహతత్వమునకు సరిపడనిది, తేలికగ జీర్ణము గానట్టిది, ఎండిపోయినది—ఇట్టి ఆహారమును భుజించకూడదు. (అష్టాంగ సంగ్రహము)

త్రాగ తగని నీరు :

బురదచేత మలినమైనది, పాచి, పచ్చిక, ఆకులు—వీనితో వ్యాప్తమైనది, సూర్య చంద్రుల రశ్మి సోకనట్టిది, శుభ్రమైన గాలి చేత తాకబడనట్టిది, అప్పుడే వర్షించినట్టిది, తేటగ నుండనట్టిది, మందముగ నుండునది, నురగతోను, క్రిములతోను కూడినది, ఎండ వేడిమిచేత కాగినది, మిక్కిలి చల్లగ నుండునట్టి నీరును త్రాగకూడదు. (అష్టాంగ హృదయము)

విరుద్ధాహారములు :

పండ్లను తిని పాలను త్రాగకూడదు. పాలను త్రాగి వెంటనే పండ్లను తినరాదు. పుల్లటి వస్తువులను పాలతో గూడ తినకూడదు. పాలు త్రాగినవెంటనే పుల్లని పదార్థములను తినరాదు. పాలను ఉప్పు చేర్చి త్రాగరాదు. చేపలు, అడవి పెసలు, అనపలు, మినుములు, ఉలవలు, కందులు—వీని పాలతో కూడ తినకూడదు. ఆకు కూరలనుగాని గడ్డకూరలనుగాని పెరుగులో చేర్చి తినకూడదు. ముల్లంగితో కూడ మినుముల వంటకమును తినరాదు. నువ్వుల పిండితో తయారైన ... పండిన ... తినరాదు. మద్యము, పెరుగు, తేనె నెయ్యి ప్రత్యేకముగా వేడిచేసిన పదార్థములను ప్రత్యేకముగా తినరాదు. చల్లటి వస్తువులను వేడియైన వాటితోను, క్రొత్తనైన వాటిని పాతబడిన వాటితోను పచ్చి వస్తువులను ఉడికించిన పదార్థములతోను చేర్చి తినకూడదు. (అష్టాంగ సంగ్రహము)

ఆకుకూరలనుగాని, ముల్లంగిని తిని పాలు త్రాగరాదు. అరటి పండును పెరుగుతోగాని, మజ్జిగతోగాని, తాటిపండుతోగాని తినకూడదు. కాచియాకు కూరను పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, తేనె, బెల్లము వీనితో చేర్చి తినకూడదు. ముందురోజు వండిన కాచియాకు కూరను తినరాదు. నువ్వులను చేర్చి వండబడిన బచ్చలికూర అతిసార వ్యాధిని (బేది) కలిగించును. పింక, కోతి, వీటి మాంసమును పెరుగుతో చేర్చి తిన తగదు. కంచు పాత్రలో పదిరోజులుంచబడిన నెయ్యిని వాడరాదు. చేపలను పాలతో గూడ తినకూడదు. (అష్టాంగ హృదయము)

ఆవాలను చేర్చి వేపబడిన పావురము యొక్క మాంసమును పాలతో గూడ తినకూడదు. (భేల సంహిత)

ముల్లంగిని బెల్లముతో చేర్చి తినతగదు. (కాశ్యప సంహిత)

ముల్లంగిని తేనెతోను తినకూడదు. చేపలను బెల్లము, పంచదార, కలకండ వీనితో చేర్చి తినరాదు. నువ్వుల భక్షణమును కలితో తినకూడదు. (సుశ్రుత సంహిత)

వేరు ఏ యారోగ్య విధులను యనుసరింప కున్ననూ ఆహార నియమము ఒక్క మాత్రమే పాటించి హితమైన యాహారమునే భుజించినచో మానవుడు వ్యాధి విముక్తుడై, జితేంద్రియుడై నూరేండ్లు జీవించునని చరకాచార్యు లాశీర్వదించిరి.

'షట్ త్రింశతం సహస్రాణి రాత్రీణాం హిత భోజనః
జీవత్యనాతురో జంతుర్జితాత్మా సంమత స్సతామ్'

తెలుగులో స్వీయచరిత్రలు

డా॥ అక్కిరాజు రమాపతిరావు

తాను వ్రాసుకొన్న తన చరిత్ర అనే అర్థంలో స్వీయ చరిత్ర అన్న పదాన్ని మొట్టమొదట ప్రస్తావం చేసిన వారు గురుజాడ శ్రీ రామమూర్తి గారేమోనని పిస్తుంది. వారు తమ కవి జీవితాలన్న గ్రంథానికి పీఠిక వ్రాస్తూ, సమకాలీనులైన కవులను, తమ గ్రంథంలో చేర్చక పోవటానికి కారణం వారు వారు తమ 'స్వీయచరిత్ర'లను వ్రాసుకొంటారు ఉంటారనే అని తెలిపారు.[1] వారి ఆయన ఆశించినట్లుగా ప్రఖ్యాతులైన ఆ కాలపు కవులు చాలా మంది స్వీయ చరిత్రలు వ్రాసుకోలేదు. కొక్కొండ వేంకటరత్నం పంతులుగారు, మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారు మొదలైన గొప్ప పండిత కవులు మాత్రము, పద్య కృతులుగా తమ చరిత్రను పూర్తిగా కాక పోయినా స్వీయచరిత్రాంశాలను గ్రథితం చేశారు. కొక్కొండ వేంకటరత్నం పంతులు గారు రచించిన బిల్వేశ్వరీయ మన్న మహా కావ్యంలోనూ, బిల్వేశ్వరీయ శతకం లోనూ, తమచరిత్రను సంగ్రహంగా చెప్పుకొన్నారు. అట్లానే మండపాక పార్వతీశ్వరకవిగారు కూడా ఆత్మపర్యాయ చర్య అన్న నామాంతరంగల 'హరిహరేశ్వర శతకాన్ని, హరిహరేశ్వరదేవ మహానుభావ, అన్న మకుటంతో తమస్వీయ చరిత్రాత్మకంగా ప్రచురపరిచారు. అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి అన్న పేరుతో అద్భుతమైన సారస్వత పత్రికను సుమారు ఇరవై సంవత్సరాలు నిర్వహించిన యశఃకాయులు పూండ్ల రామకృష్ణయ్య గారు, మండపాక వారి శతకానికి పీఠికను వ్రాస్తూ, ఈ కవిగారు సంస్కృతాంధ్రముల యందసమాన పాండిత్యము గలిగి ఖ్యాతి బొంది యున్నారు. వీరు వ్రాసిన గ్రంథములు, శతకములు, మాలికలు లోనగునవి పెక్కులున్నవి. ఇట్టి కవి చరిత్రమును ప్రత్యేక గ్రంథముగ ప్రకటింప యత్నించి తత్కవిం బ్రార్థింపగ వారు తమ బాల్యప్రభృతి జరిగిన చర్య యంతయు హరహరేశ్వర శతకముగ రచియించి దానికిం టీక వ్రాయుచున్నారు. ఇందు నీ కలికిం బండ్రెండవ సంవత్సరము మొదలిప్పటివరకు జరిగిన విద్యావిషయిక, ప్రసంగములన్నియు గోచరించును.. ఇప్పుడిక్కవికి నరువదియొక్కటవ సంవత్సరము జరుగుచున్నది. ఇట్టి గ్రంథ మీ భాషకు నూతనముగా దీనిం బ్రకటింప బ్రయత్నించి నారము' అని వ్రాశారు.[2]

అయితే స్వీయచరిత్ర మన్నప్రక్రియ ఆంగ్ల సాహిత్య ప్రభావం ద్వారా తెలుగులో వచ్చిన కొత్త ప్రకియ అనుకొంటే, ఆంగ్లంలో అనూచానంగా స్వీయచరిత్రం, వచన రచనగానే విలసిల్లటం చూడ వచ్చు. అంతేకాక మన ప్రాచీన కవులందరూ కూడా అంతో, ఇంతో, కృత్యవతారికలలో, తమస్వీయ చరిత్రను వ్రాసుకొన్నారు కదా అని అనవచ్చును. కాబట్టే, స్వీయ చరిత్ర ప్రత్యేక గ్రంథంగా అందునా వచనంలో అదికాక, ఆంగ్ల సాహిత్యరీతుల ప్రభావంతో తెలుగులో ఉద్భవించిన క్రొత్త ప్రక్రియగా మనం సంభావించి సమీక్ష చేయవలసి వస్తే, తెలుగు సాహిత్యానికి అనేక నూత్న ప్రక్రియలను, అందించి, తెలుగు సరస్వతిని అనేక విధాలుగా అర్చించిన కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారే, యీ శాఖను కూడా తెలుగులోకి మొట్టమొదట తెచ్చారని చెప్పవలసి ఉంటుంది. అప్పటినుంచీ తెలుగులో స్వీయ చరిత్రలు కొన్ని వచ్చాయి.

స్వీయ చరిత్ర మన్న నామకరణం ఆ ప్రక్రియకు పెట్టటం తప్పనీ, వీరేశలింగం పంతులుగారికి వ్యాకరణం తెలియక, ఇట్లా ప్రయోగం చేశారని కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారు, పంతులు గారిని, తీవ్రంగా అధిక్షేపించారు. ఆయన మాటల్లోనే చెప్పాలంటే 'స్వీయ చరిత్ర మందప శబ్దము. అనాఘ్రాత పాణినీయ గంధులగు పంతుల వారిది యెరుగక గ్రంథమునకీ నామ కరణము గావించిరి.' అన్నారు. తన చరిత్రను తాను వ్రాసుకోవటాన్ని స్వకీయ చరిత్ర' అని కాని, 'స్వచరిత్ర' అని కాని, 'స్వ చరిత్ర' అని కాని పిలవాలని అంతేకాని, స్వీయచరిత్ర మని అనకూడదని, బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారు గట్టిగా ఆక్షేపించారు. పంతులుగారి స్వీయ చరిత్రను ఆర్యమతబోధిని అన్న పత్రికలో చాలా సంచికలలో విమర్శించారు. అయినా బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారి మాట నెవరూ పట్టించుకోలేదు. తెలుగులో యీ ప్రక్రియ కిప్పుడు ఈ పేరే రూఢమైపోయింది. వీరేశలింగం పంతులు గారికి తరువాత ఎందరో తమ చరిత్రలను స్వీయ చరిత్రలనే సంభావించారు.

ఇంగ్లీషు ప్రభావంతో, సంప్రదాయంతో, తెలుగులో వెలసిన, స్వీయ చరిత్రలతో, పంతులుగారిదే మొదటిది అని చెప్పాలి. అందుకే కాబోలు. 'తెలుగు భాషలో స్వీయ చరిత్రమును వ్రాయబూనుకొనుట కిదియే ప్రథమ ప్రయత్నము' అని పంతులు గారు పీఠికలో వ్రాసుకొన్నారు.

అసలు స్వీయ చరిత్ర లెందుకు వ్రాసుకొంటారు., వ్రాయటంలో విశేషం ఏమిటి? అని విచారిస్తే, తాముజీవించి ఉన్నకాలానికి, దేశానికి, సంఘపరమైన అభ్యుదయానికి ప్రాతినిధ్యం వహించిన మహాపురుషులు ముందు తరాల వారికి అప్పటి దేశ కాల పరిస్థితులు తాము ఎదుర్కొన్న సమస్యలు, పడిన పాట్లు, అనుభవించిన కష్టనష్టాలు, పొందిన అవమాన సన్మానాలు, తెలియ పరచాలన్న ఉత్సాహంతో వ్రాసుకొంటారని, అదే ప్రధానమైన ప్రేరణ మనీ అనుకోవచ్చు.

ఇంగ్లీషు విజ్ఞాన సర్వస్వంలో యీ ప్రక్రియను గురించి ఇట్లా ఉన్నది.[4]

"Autobiography, as the suggestive nomen clature of Southey im plies is the biography of a person written by himself. Its motives are various among others self-scrutiny for self edification, self justification, as Cardinal Newman's beautifully written Apologia Projuavita (1864), a nostalgic desire to linger over enchanting memories as Selma Laserlof's Marbacha (1922), belief that

one's experiences may be helpful to others, as Hellen Keller's 'The Story of my life (1903). an earnest attempt to orient self amid a world of confusion, as The Education of Henry Adams (1906), the urge for artistic expression or the purely commercial desire to capitalize on fame or position ఆక్సుఫర్డ్ ఇంగ్లీషు నిఘంటువులో దీన్ని గూర్చి "(Auto + biography), The writing of one's own History, the story of one's life written by himself" అని ఉంది.

మన దేశంలోకూడా ఆధునిక కాలంలో, మహనీయులైన దేశ నాయకులు, పూత చరిత్రులైన, సంఘ సంస్కర్తలు, ఆచార్యపురుషులు, త్యాగధనులు, అనేక రంగాలలో పేరు ప్రఖ్యాతులు పొందిన వారు తమతమ మాతృభాషల్లోనూ, ఇంగ్లీషులోనూ, స్వీయ చరిత్రలు వ్రాసుకోవటం జరిగింది.

ఆధునిక ప్రమాణాలను బట్టి తెలుగులో మొట్టమొదటిసారి స్వీయచరిత్రం వ్రాసింది వీరేశలింగం పంతులుగారే అని అనుకొన్నా, తెలుగు వాళ్ళలో మాత్రం ఆయన ప్రథముడు కాక పోవచ్చు. ఏనుగుల వీరాస్వామయ్య గారి కాశీయాత్రా చరిత్రాన్ని స్వీయచరిత్రాత్మకంగా పరిగణించినా, గణించక పోయినా, 15 మాసాల,15 రోజుల, 15 గంటల, యాత్రా వృత్తాంతంగా అనుకొన్నా, అట్లాఅని వీరాస్వామయ్యగారు యాత్రా చరిత్ర ముగిసినా వ్రాసు కొన్నారు. వెన్నెలకంటి సుబ్బారావు పంతులుగారనే మహనీయుడు 'ది లైఫ్ అండ్ జర్నల్ ఆఫ్ వెన్నెల కంటి సుబ్బారావ్' అనే పేరులో ఇంగ్లీషులో ఒక గ్రంధాన్ని వ్రాశారు కనుకా, అది 1872వ సంవత్సరంలో మద్రాసులోని ఫాస్టర్ ప్రెస్‌లో అచ్చయింది కనుకా, స్వీయచరిత్రం వ్రాసుకొన్న, ఇంగ్లీషులో వ్రాసి నప్పటికీ, మొదటి తెలుగు పెద్ద మనిషి సుబ్బారావు పంతులుగారే అవుతున్నారు ఈయన చాలా గొప్పవాడు. మద్రాసులో యీనాటి హైకోర్టు స్థానీయమైన 'సదర్ అదాలత్ కోర్టు' అనే ఉన్నత న్యాయస్థానంలో పదెనిమిది భాషల తర్జుమా పనిచేసే మహోన్నతమైన చీఫ్ ఇంటర్ ప్రెటర్ పదవిని అతి దక్షతతో బహుకాలం నిర్వహించిన ఘనత సుబ్బారావు పంతులు గారిది. ఆసేతు శీతాచలం, రెండు మార్లు పర్యటనచేసి, ఆయా వివరాలన్నీ సుబ్బారావు పంతులుగారు తమస్వీయ చరిత్ర లో పొందుపరిచారు. సి. ఐ. ఇ. మొదలైన బిరుదులు పొంది, ఆ రోజుల్లో దేశీయులు పొంద గలిగిన అత్యున్నత అధికార స్థానాన్ని పొంది గవర్నర్ కార్యాలోచన సభలో, సభ్యులై గొప్పసేవ చేసిన, వర్లె చెంచల రావు పంతులుగారనే వారు కూడా తమస్వీయచరిత్రం వ్రాసుకొన్నట్లుగా 'కొందరు వెల్నూరి గొప్పవారు అన్న చిన్న పుస్తకంలో నంగివోలు వేంకటరంగయ్య గారు వ్రాశారు. వర్లె చెంచల రావు పంతులుగారు సంఘ సంస్కరణాభిమానులు, మత సంస్కరణాభిమానులుకూడా. వీరు వీరేశలింగం పంతులు గారికి సమకాలికులు. పంతులుగారు తలపెట్టిన సంఘ సంస్కరణోద్యమపు తొలినాళ్ళలో చెన్నపట్నంలో, యీ చెంచలరావు పంతులుగారు దివాన్‌బహదూర్ రఘునాధరావు గారితో కలిసి పంతులుగారికితోడుడి వట్ట పంతులుగారి స్వీయ చరిత్రలోనే ఉన్నది, అయితే వర్లె చెంచల రావు పంతులుగారి స్వీయ చరిత్ర [illegible] వ్రాశారో, ఎప్పుడు ఎక్కడ [illegible] ఇప్పుడు ఎక్కడ ఉన్నదో [illegible] గారు వ్రాయలేదు. [illegible] కొన్నిభాగాలు మాత్రం [illegible] స్వీయచరిత్రం [illegible] పూర్వంగా, అప్పటి రాజకీయ [illegible] ఉన్న స్థానం, [illegible] చర్చిన సేవ మొదలైన [illegible] గారు. తెలుగులో మొట్టమొదటగా [illegible] మని చెప్పికొనటానికి [illegible] ఇంగ్లీషులో వ్రాశారేమో అనుకోవటం [illegible]

దీన్నిబట్టి వీరేశలింగం పంతులుగారి స్వీయ చరిత్రయే [illegible] శాఖకు శ్రీకారం అని స్పష్ట పడుతున్నది వీరేశలింగం పంతులుగారి స్వీయ చరిత్రం 1911వ సంవత్సరంలో మొట్టమొదటి సారి అచ్చయింది. పంతులుగారు [illegible] పూర్వం [illegible] నాడె స్వీయ చరిత్ర రచనకు శ్రీకారం [illegible], అనారోగ్యపు [illegible] వల్లనూ, సంఘ సంస్కరణ కార్యక్రమ [illegible] కొనసాగించలేదు. చిరస్మరణీయులా కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుపంతులు గారు, వీరేశలింగం గారిని, ప్రేరేపించి స్వీయ చరిత్రను రచింపచేసి, విజ్ఞాన చంద్రికా గ్రంధ మండలి తరపున మొదటి భాగాన్ని 1911లో అచ్చువేశారు. 1915 లో రెండవ భాగాన్ని కూడా అచ్చువేశారు. వీరేశలింగం పంతులుగారు తమ స్వీయ చరిత్రను తమకు చేదోడు, వాదోడుగా ఉండి, సత్కార్యనిరతురాలైన ధర్మపత్ని రాజ్యలక్ష్మమ్మ గారికి, అంకితం చేశారు. విజ్ఞాన చంద్రికా గ్రంధమండలి వారు ప్రచురించిన స్వీయ చరిత్ర మొదటి భాగం మొదటి పుటలో యీ విషయం స్పష్టంగా ఉంది. తరువాత వచ్చిన ముద్రణలలో ఎవరి అలసభావమో, తెలివి తక్కువ తనమో, ఆ అంకితం పుటపరిహరించ బడింది 'నేను చేసిన సమస్త సత్ప్రయత్నములలోను, తోడు నీడగా ఉండి, సహాస హస్తములతో సదా నాకు సంరక్షణ భారాన్ని వహిస్తూ, బిడ్డను తల్లి కాపాడినట్లు ఏబది సంవత్సరముల కాలము మన ప్రాణమునకు ప్రాణమై యుండిన నా అర్ధాంగి లక్ష్మి శ్రీమతి రాజ్యలక్ష్మికి' నేనీ స్వీయచరిత్రాన్ని అంకితం చేస్తున్నానని, పంతులు గారు వ్రాసి కొన్నారు గదా. విజ్ఞాన చంద్రికా గ్రంధ మండలి వాళ్ళు వేసిన మొదటి ముద్రణం కాక, తరువాత పంతులుగారి స్వీయచరిత్రం మూడు సార్లు ప్రచురణ పొందింది కాని ఆ తరువాత మూడు ప్రచురణలలో కూడా యీ అంకితం విషయం కనిపించదు.

వీరేశలింగంపంతులు గారి స్వీయచరిత్రను గూర్చి చెప్పవలసి వస్తే, అది ఇంచుమించుగా అర్ధ శతాబ్ది ఆంధ్ర దేశపు సాంఘిక చరిత్ర మని చెప్పవలసి ఉంటుంది. అఖిల భారత దేశానికి రాజా రామమోహన రాయలు వారెటువంటి సేవ చేశారో దక్షిణ భారతానికి వీరేశలింగం పంతులు గారటువంటి సేవ చేశారు. తెలుగు సాహిత్యాన్ని, ఆయన సుసంపన్నం చేశారు. 'మహా వీరుడు, కార్యశూరుడు, ఆస్తిక మతావలంబకుడు, సంఘ సంస్కర్త, వచన రచనా పితా మహుడు, శతా

టీక గ్రంథ కర్త, మహోదాత, మహాకవి యైన వీరేశలింగ మహోదయుని చరిత్రమును, యాంధ్ర దేశమునందు జనించిన ప్రతి పురుషుడు ప్రతి స్త్రీయును, జదివి యుందు గల యెందల కొలది నీతి పాఠములు నేర్చుకొని ధన్యులగుదురు గాక' అని చిలకమర్తి వారాశించారు. వీరేశలింగం పంతులుగారి స్వీయ చరిత్రం 1936 లో చిలకమర్తి పీఠికతోను, 1955లో భావరాజ వెంకట కృష్ణారావు గారి పీఠికతోను, ద్వితీయ, తృతీయ ముద్రణలుగా వెలువడింది 1962లో శ్రీ అంకరాజా శంకరరావుగారు, స్వీయచరిత్రను సంక్షిప్త ప్రతిగా వెలువరించారు. కాబట్టి యీ అరవై సంవత్సరాలలో పంతులు గారి స్వీయ చరిత్రం నాలుగు ముద్రణలు పొందింది ఇటీవల ప్రథమభాగపు ఆంగ్లానువాదం కూడా వెలువడింది శ్రీ వేమూరి రామకృష్ణా రావు గారు చాలా కాలం క్రితం పంతులుగారి స్వీయ చరిత్రను ఆంగ్లంలోకి అనువదించడానికి పూను కొన్నట్లుగా తెలుస్తున్నది. అది ఇటీవల అచ్చయింది.

వీరేశలింగంపంతులుగారి స్వీయ చరిత్రం వెలువడ్డ తర్వాత కించు మించుగా యీ అరవై సంవత్సరాలలో అరవై స్వీయ చరిత్రలు వెలువడలేదు. ఏదైనా ఒక రంగంలో గణనీయమైన కృషిచేసి ఘనతను పొందిన వ్యక్తితప్ప స్వీయ చరిత్రను వ్రాసుకోవటం— సార్థకం కాదు. కనుకనే ఎక్కువ సంఖ్యలో యీ చరిత్రలు రాలేదు.

పంతులుగారి తరవాత ప్రచురణ కాలాన్నిబట్టి వెంటనే పేర్కొనదగింది శ్రీ టంగుటూరి జగన్నాథశాస్త్రిగారి స్వీయ చరిత్రం చాలా అద్భుతమైనది. నిప్పచ్చరపు పేద సంసారంనుంచి స్వయం కృషిలో యీ మహానుభావుడు గొప్ప వకీలుగా పేరు ప్రఖ్యాతు లార్జించి, ధనం సంపాదించి, సార్థక జీవితాన్ని గడిపారు. తమ స్వీయ చరిత్రానికి ముందు మాటగా ఆయన ఇట్లా వ్రాశారు "చరిత్ర వ్రాయుట పలవాటు పాశాణ భాష కృషిచే దేలిన సారము. స్వీయ చరిత భరత ఖండ వాసులకు అంబురాశిమధ్య నెక్కడనో చిక్కిపోయి తెలియకుండిన భూమివలె నుండెను. సాధారణముగా మన కవులు వంశావళుల వ్రాయుటకును, మన భూమి యేలిక లట్టి వంశ వృక్షంబులు వ్రాయించుకొనుటకు సమ్మతించిరే కాని, సామాన్య జనులలో పురుష సింహాలనందగు వారి చరిత్రల దలపెట్టరైరి. కృతికర్త వ్రాయు నవతారిక గాని, కృతిపతి యభివర్ణించు 'వంశ వర్ణన'గాని లోకాతీతుండగు నొక్క మహాపురుష జీవితంబును చర్యగాని, యనుభవాదులంగాని పూర్ణముగా నిర్ణయింప నేరదు. వెనుక నున్నవారు, ముందు చన్నవా రెట్లు జీవించిరో తెలిసికొనలేక పోయినప్పుడు 'అనుభవము' అనుమాట కర్థము వ్యర్థమగును. ప్రతివారును స్వానుభవమువలననే జీవన మారంభింతురన్న దేశస్థితి తెలుపు కాలచక్ర మింకొక విధముగా దిరుగుటయేగాక, నాలుగైదు శతాబ్దముల వెనుక నుండవలసి వచ్చును. అది కేవల మసంగతము."[6]

ఈ దృష్టితో శ్రీ జగన్నాథశాస్త్రిగారు తమ స్వీయ చరిత్రాన్ని రచించారన్నమాట. ఇంకా యీవిధంగా ఆయన అన్నారు. 'మహనీయుల చరిత్రలు మంచి పెద్దల నేరింగించుచున్నవి. శుభా శుభాదుల లోకమున కెరింగించుటయే పుస్తకములు వ్రాయుటకు ముఖ్య ఫలమని తలంచెదను. ఈ దేశమున స్వచరిత్రములు తెలుపు పుస్తకము లరుదు. ఇవి యున్నచో నా యీ జనంబుల వంశములు సంతతి వారల జన్మస్థలములు వారి వారి చదువులు ప్రయోజనములు లోనుగా గల సంగతులు వానివలనం దెలియును. వంశావళి తెలియుటవలన మేలు కలదని నా తలంపు. తరుచుగా నీ దేశంపు జనంబులు వారి వారి ప్రపితామహునికి ముందు వారి పేరైన నెరుంగరు. తమ యెరింగిన పండంబున స్వీయ చరిత్రము వ్రాయుట మంచి యని తలంచినాడను. కావున నా తెలిసినంత వట్టు వచ్చినంత స్వభాషతో నా చరిత్రము వ్రాసి కొంటిని లోకోక్తులు, సామెతలు, సంస్కృత సాహిత్యం నుంచి తెలుగు భారత, భాగవతాదులనుంచి లోక వృత్తాన్ని, మానవ స్వభావాన్ని నిధి చెయుదలను తెలిపే అనర్ఘ రత్నాలవంటి ఉదాహరణ వాక్యాలతో స్నేకాంతో జగన్నాథశాస్త్రిగారి స్వీయ చరిత్రము గొప్ప సాహిత్య గ్రంథంగా ఉన్నది. తమ జీవితంలోని ఆ యా సన్నివేశాలకు అనుగుణమైన వ్యాఖ్యానాలను, భారతీయ విజ్ఞానంనుంచి ఆయన ఉద్ధరించిన గిచ్చ వ్యాఖ్యగా సంతరించారు. పుస్తకంనిండా ఇలాటి సామెతలు, లోకోక్తులు చాలా కనబడతాయి. చోడవరంలో యీ శాస్త్రిగారి చాలాకాలం పీడరుగా పని చేశారు. తమ చిన్న తనంలో కాలి నడకన కాశీ పోయి వచ్చారు. ఆ కాలపు పరిస్థితులు చాలా ఆసక్తిదాయకంగా ఉన్నాయి. కళింగాంధ్రమూ, ఉత్కళదేశమూ అక్కడి పరిస్థితులు, ఆచార వ్యవహారాలు, వీరి స్వీయ చరిత్ర ద్వారా తెలుసుకో వచ్చు.

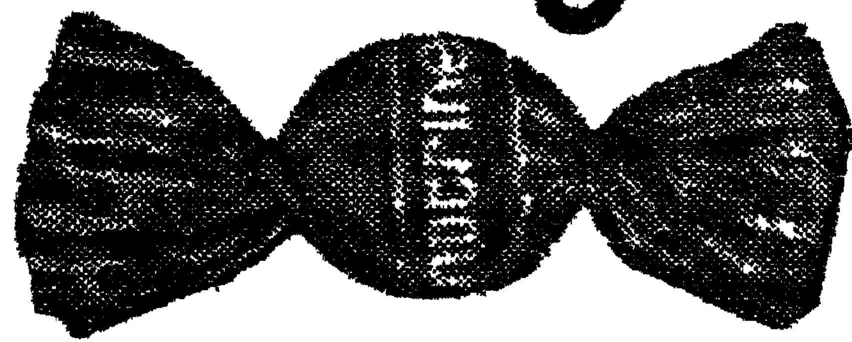
తరువాత 15 సంవత్సరాలవరకూ తెలుగులో స్వీయ చరిత్రం వెలువడలేదు 1931 లో వల్లూరి సూర్యనారాయణరావుగారి స్వీయ చరిత్రం వెలువడింది. వల్లూరి సూర్యనారాయణరావుగారు గొప్ప న్యాయవాదులుగ ప్రసిద్ధి కెక్కారు. చిన్న నవల చదువుతున్నట్లుగా చాలా ఆసక్తికరంగా సాగుతుంది వీరి స్వీయ చరిత్రం చదువుతుంటే. 162 పుటల గ్రంథం. సూర్యనారాయణరావు పంతులుగారు దేవాదాయ ధర్మాదాయ అభియోగాల విషయంలో చాలా సేవ చేశారు. న్యాయ శాస్త్ర విద్యార్థులకు అత్యంతం ఉత్కంఠ గొలిపే విషయాలు వ్రాశారు. ఆ కాలంలో గోదావరి జిల్లాల సాంఘిక స్వరూపము, మద్రాసు చదువు, అక్కడి స్థితిగతులు, వీరేశలింగంపంతులుగారి సంస్కరణోద్యమం మొదలైన విషయాలు ఈ స్వీయ చరిత్రంలో ప్రసక్తమైనాయి.

1933 లో రాయసం వెంకట శివుడుగారి 'ఆత్మ చరిత్రము' ఆంధ్ర గ్రంథమాల వారు ప్రచురించారు. వెంకట శివుడు గారు పర్లాకిమిడిలోను, నెల్లూరులోను ఆ కాలంలో ప్రసిద్ధ విద్యా సంస్థలకు ప్రిన్సిపాల్‌గా పని చేశారు. ఇది 654 పుటల బృహద్గ్రంథం. దేశోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుపంతులు గారు ఈ గ్రంథానికి పరిచయ వాక్యాలు వ్రాశారు. వెంకట శివుడుగారు స్త్రీలకోసం 'జనానా' అనే మాస పత్రికను కొంతకాలం నిర్వహించారు. సంఘ సంస్కరణ విషయకంగా కొంత కృషి చేశారు. వీరేశలింగం పంతులుగారి అనుయాయి. వీరేశలింగం పంతులుగారు తమకు వ్రాసిన ఉత్తరాలను కొన్నిటిని ఆత్మచరిత్రకు అనుబంధంగా వీరు చేర్చారు. బీద కుటుంబంలో పుట్టినా, స్వయం కృషిచేత, నియమ పాలనాపూర్వకమైన, సార్థకమైన జీవనం గడపడంచేత, ఆత్మచరిత్రం విలువైనదిగా ఉన్నది. వీరేశలింగంపంతులుగారు, రఘుపతి వెంకటరత్నం నాయుడుగారు, దేశిరాజు పెదబాపయ్యగారు, మన్నవ బుచ్చయ్య పంతులు గారు మొదలైన మహనీయుల సంఘ సంస్కరణ కృషి, అప్పటి సాంఘిక సమస్యలు,

పుల్లని, తియ్యని
నారింజపళ్లు బోలెడు తెచ్చి,
రసాలు పిండి చేశా చూడు

న్యూట్రిన్ ఆరెంజ్ క్యాండీ

నిజానికి పిల్లలూ! ఈ న్యూట్రిన్
ఆరెంజి క్యాండీలు అసలు నారింజ
తొనలను మించి రుచించు.
నువ్వు తిని నీ వాళ్లను తినిపించు!

ఒక్కొక్క మిఠాయియందు
ఫలరస పూరిత విందు!

న్యూట్రిన్ కన్ఫెక్షనరీ కంపెనీ ప్రైవేట్ లిమిటెడ్.
చిత్తూరు (ఆం.ప్ర)

BCM 278/72 TEL

గారి చరిత్రం నుండి తెలుసుకోవచ్చు. కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులు గారి ఆత్మచరిత్రాన్ని గూర్చి వ్రాస్తూ — గ్రంథకర్త 'గతించిన యేబది యేండ్ల యాంధ్రాభ్యుదయమును ప్రత్యేకించెదను! వేయియేల భావ్య భ్యుదయమునకు పోదనము (?) నున్నది .. సాహిత్య రచనలందును, సాంఘిక వ్యవస్థలందును, మతాచారములందును, వైద్యజీవనము నందును, సంప్రాప్తమైన భావక్రియా పరివర్తనమును గ్రహించుటకు వినియోగపడు చున్నది" అన్నారు

తరువాత 1942 లో చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహ కవిస్వీయ చరిత్రం వెలువడింది. అంటే రాయసం వెంకటశివుడుగారి ఆత్మచరిత్రం వచ్చిన తొమ్మిదేళ్ళకు గాని ఇంకో స్వీయ చరిత్రం రాలేదన్నమాట. చిలకమర్తి స్వీయచరిత్రం. అనేక విషయాలను పురస్కరించుకొని గొప్ప స్వీయ చరిత్రమని చెప్పవలసి ఉంటుంది ద్వితీయ ముద్రణం కూడా పొందింది. వ్రాత ప్రతిలో ఎనిమిదివందల పుటలు వచ్చిందని, సుమారు ఐదు నెలలు పట్టిందనీ ఇది వ్రాయటానికి. చిలకమర్తి పరిశలో (?) వ్రాశారు. ఇరవై రెండేళ్ళకే ఆయన గయోపాఖ్యానం రచించారు. ఆయన గయోపాఖ్యానం లక్షప్రతులపైగా అమ్ముడుపోయి తెలుగులో చరిత్ర సృష్టించింది ప్రకాశం పంతులుగారు చిలకమర్తి వారు వ్రాసిన నాటకాలలో వేషాలు వేయటం, మండల సంఘ సంస్కరణ సభలు, రాజకీయసభలు, ఆంధ్రోద్యమం వీరేశలింగం పంతులు గారితో సంఘ సంస్కరణ కృషిలో పాల్గొనటం, గాంధీ మహాత్ముని ఉద్యమానికి ముందె, రామమోహనరాయల పేరు మీదుగ నిమ్నజాత్యుద్ధరణంకోసం పాఠశాలలు స్థాపించటం, చిలకమర్తి స్వయచరిత్ర నవరసభరితంగా ఉంది. తనకు ఇరవై ఏడు సంవత్సరాలప్పుడు, ఆయన మొదటిసారి నవలల పోటీలో బహుమతి గెల్చుకున్నారు ఆ తరువాత నాలుగైదు సంవత్సరాలు, పోటీకి వ్రాసి బహుమానాలు పొందారు. చిలకమర్తికి దృష్టికి అవరోధం ఉండేది అయినా ఆయన అవిశ్రాంత జీవనం గడిపారు. మహత్కార్యాలు సాధించారు. గొప్ప గ్రంథాలు వ్రాశారు. నాటకాలు, నవలలు, మహనీయుల జీవిత చరిత్రలు, ప్రహసనాలు, తెలుగుతల్లికి అమూల్యాలంకారాలుగా అర్పించారు. చిలకమర్తి గొప్ప కవి. గొప్ప నవల రచయిత. సంస్కర్త. తెలుగు సాహిత్యాన్ని సుసంపన్నం చేసినవాడు. వచన రచనను దిద్ది తీర్చిన మహనీయుడు. సుమారు నాలుగు వందల పుటలో, యీ యన స్వీయచరిత్రం ఆద్యంతం మనోహరమైనది. 1957 వ సంవత్సరంలో చిలకమర్తి స్వీయచరిత్రం మరో ముద్రణం పొందింది.

1946 వ సంవత్సరంలో ఆంధ్ర కేసరి ప్రకాశం పంతులుగారి స్వీయచరిత్రం 'నా జీవితయాత్ర' అనే పేరుతో వెలువడింది. ప్రకాశం పంతులుగారి త్యాగం. సాహసం, దొడ్డ వ్యక్తిత్వము, ఆంధ్రదేశమంతా ఖ్యాతి పొందినదే. ఇటీవల అంటే క్రిందటి సంవత్సరం పంతులు గారి శతజయంత్యుత్సవ వత్సరాన్ని పురస్కరించుకొని, పంతులుగారి స్వీయచరిత్రం మూడూ, నాలుగూ భాగాలు, వెలువడ్డాయి. వీటితో పాటుగా తెన్నేటి విశ్వనాధంగారు, అనుబంధముద్రణంగా, పంతులు గారు కీర్తిశేషులైన వరకూ, వారి చరిత్రాన్ని ఒక సంపుటంగా ప్రకటించారు. దీంతో పంతులుగారు తాము వ్రాసుకొన్నంత వరకూ పూర్తి స్వీయ చరిత్రం, అనంతర కాలంలోని వారి జీవిత విశేషాలు వెలుగు చూసినట్లైంది. దక్షిణాన తిరుచునాపల్లి నుంచి ఉత్తరాన విశాఖపట్నం వరకూ ఉన్న న్యాయస్థానాలలోను, వాదించి లక్షలార్జించడమూ, సిరిసంపదలు కోల్పోవడమూ (?) అని పంతులుగారి స్వీయ చరిత్రలో వ్రాసుకొన్నారు స్వరాజ్య పత్రికను నిర్వహించటం సంఘటిత పూరితమైన రాజకీయ జీవితాన్ని గడపటం. ప్రజల హృదయాలలో, తమ ప్రియతమ నాయకుడుగా ప్రతిష్ఠితులు కావడం. మొదలైన విషయాలన్నీ పంతులుగారి స్వీయ చరిత్రలో చాల ఆసక్తి కలిగిస్తాయి. ఆనాటి రాజమహేంద్రవరం అప్పటి మునిసిపల్ రాజకీయాలు నాటకాలు, సంస్కృత చరిత్ర, విదేశంలో బారిష్టరు చదువు, నాటి నాళ్ళలో కాంగ్రెసు నిర్వహించిన పాత్ర, దక్షిణాది రాజకీయాల కారాగారవాసాలు, ఆంధ్ర రాష్ట్రోద్యమం, మొదలైన విషయాలను ప్రకాశం పంతులు గారు తమ స్వీయచరిత్రలో విపులంగా వ్రాశారు. మళ్ళీ 1957 వ సంవత్సరంలో ప్రథమభాగం మరో ముద్రణను కూడా పొందడం పంతులుగారి స్వీయ చరిత్రం ఆంధ్ర ప్రజకు ప్రీతిపాత్రమైనదనటానికి నిదర్శనం.

ఆంధ్ర పితామహ మాడపాటి హనుమంతరావు పంతులుగారి స్వీయచరిత్రం వ్రాసుకోకపోయినా, వారు రచించిన తెలంగాణా ఆంధ్రోద్యమాన్ని, స్వీయచరిత్రగానే భావించ వచ్చు. 1950 సంవత్సరానికే పంతులుగారి యీ చరిత్ర రెండు సంపుటాలలో వెలువడింది. ఇందులో పంతులుగారి కుటుంబ వృత్తాంతం చాలా సంక్షిప్తంగా ప్రసక్తమైనా, వారి జీవితమంతా నిజాం రాష్ట్రంలో ఆంధ్రాభ్యుదయానికి ధారపోసిన వారు కావటంవలన, ఆయన చరిత్రకు తెలంగాణా ఆంధ్రోద్యమ చరిత్రకు అవినాభావ సంబంధమే కావడం వల్ల, దీని ఆయన స్వీయ చరిత్రంగానే ఎంచ వచ్చు తెలంగాణంలో వివిధ ప్రాంతాలలో జరిగిన పదమూడు ఆంధ్ర మహాసభల సమాపిద్వ్యాంతమూ (?) నిజాం నిరంకుశ పరిపాలనలో, ప్రజల ప్రాథమిక స్వాతంత్ర్యాలు ఏవిధంగా భంగమవుతూ వచ్చునదీ, తమ ప్రాథమిక హక్కులు ఏవిధంగా ఎన్ని త్యాగాలు చేసి, ప్రజలు సాధించుకొన్నదీ, హనుమంతరావు పంతులు గారు తమ ఆంధ్రోద్యమ చరిత్రలో వివరించారు తెలంగాణా పునరుజ్జీవనం తెలుసుకోగోరిన వారు పంతులు గారి రెండు సంపుటాలు చదివితే చాలా లాభం పొందుతారు.

రాజకీయ నాయకులు, ఉద్యమ కర్తలు, సంఘ సంస్కర్తలు మాత్రమే కాక, ఆధునికులలో పండితులు కవులూ కూడా కొందరు స్వీయ చరిత్రలు వ్రాసుకొన్నారు. అవి ప్రకటించారు. కీర్తిశేషులు వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తమ స్వీయ చరిత్రను ప్రజ్ఞాప్రభాకరం పేరుతో వెలువరించారు. ఇది 1951 లో వెలువడింది. ప్రభాకర శాస్త్రిగారు పరిశోధకాగ్రేసరులని, గొప్ప పండితులని, మాత్రమే చాలామంది యెరుగుదురు. కాని ఆయన గొప్ప ఆధ్యాత్మిక శక్తులు సాధించిన యోగిపుంగవు లన్న విషయం వారి స్వీయచరిత్రను బట్టి తెలుసుకోవచ్చు. కుంభకోణంలో వెలసి, మాష్టరుగారుగా ప్రశస్తికెక్కి భక్తరహిత తారకరాజయోగమనే పేరుతో, ఒకానొక యోగ మార్గాన్ని అనుగ్రహించిన సిద్ధ పురుషులు, ప్రభాకరశాస్త్రిగారికి ఆ యోగాన్ని ఉపదేశించారు. నాటినుంచి శ్రీ శాస్త్రిగారిలో అనేక

దివ్యశక్తులు ప్రకాశితములైనవి. వారి అకాల మరణంతో శ్రీ శాస్త్రి గారి స్వీయచరిత్రం అసమగ్రంగానే ఉండిపోయింది.

1952 వ సంవత్సరంలో కొండా వెంకటప్పయ్య పంతులుగారి స్వీయచరిత్రం వెలువడింది. వెంకటప్పయ్య పంతులుగారు గొప్ప నిర్మాణ కార్యక్రమ నిర్వహణ దక్షులు. శతాబ్దిలో పొడసూపిన అపూర్వ సహాయ నిరాకరణోద్యమాన్ని, గాంధీ మహాత్ముని అడుగుజాడలలో ఆంధ్ర దేశంలో నిర్వహించి, దేశభక్తులుగా విఖ్యాతి కెక్కినవారు వెంకటప్పయ్య పంతులుగారు. తొలినాళ్ళలోని కాంగ్రెసు, రాజకీయాలు ఆంధ్రోద్యమము అప్పటి దేశ కాల పరిస్థితులు వెంకటప్పయ్యపంతులుగారు సరళమైన శైలిలో తమ గ్రంథంలో వివరించారు. పేదనంది పాడు ఉప్పు సత్యాగ్రహం ప్రథమాంధ్ర మహాసభలు కాంగ్రెసులోని అప్పటి మితవాద, అతివాద పక్ష రాజకీయాలు, స్థానిక సంస్థలు, ఎన్నికలు, మద్రాసు లా కాలేజీ చదువులు అక్కడి విశేషాలు మొదలైనవి వెంకటప్పయ్య పంతులుగారి స్వీయచరిత్ర ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు.

ఏ రాజకీయాలలో పాల్గొనక పోయినప్పటికీ, ఏ సంఘ సంస్కరణోద్యమ నాయకత్వం వహించక పోయినప్పటికీ, కవి గండపెండేరాలు, శాలువలూ పొంది, కవి భూషణాది బిరుదులు వహించకపోయినప్పటికీ, సాహితీవాద వివాదాలలో తలదూర్చకపోయినప్పటికీ నిప్పుసరపు పేద కుటుంబంలో పుట్టినా స్వయంకృషిలో పైకివచ్చి, అనేక సంస్థలు స్థాపించి, దాన ధర్మాదులు చేసి, సాంఘిక గౌరవాదులు పొంది, భోగభాగ్యాదులనుభవించిన మహనీయుని జీవిత చరిత్రము: కె. ఎన్. కేసరి గారి 'నా చిన్ననాటి ముచ్చట్లు'. ఇది 1953 వ సంవత్సరంలో పుస్తకరూపంలో వెలువడింది. ముచ్చట్ల పేరున 28 అధ్యాయాలలో, యీ శతాబ్ది పూర్వార్ధంలో గుంటూరు, నెల్లూరు జిల్లాల సాంఘిక చరిత్రము మద్రాసు విశేషాలు తెలియ చేశారు. కేసరిగారు నిర్వహించిన గృహలక్ష్మి అన్న మాసపత్రికలోను, ఆంధ్ర జ్యోతి అన్న మాసపత్రికలోనూ యీ ముచ్చట్లు ముందుగా ప్రకటితములైనవి. "ఆ నాటి చెన్న నగరము యెట్లుండెనో, అప్పటి విద్యార్థు లెట్లు కాలము గడిపిరో, రోడ్లు కాఫీహోటళ్ళు, భవనములు ఏ రీతిన ఉండెడివో తెలుసుకొనుటకు అనువగు వర్ణనలు కలవు. ఉత్తర దక్షిణ దేశయాత్రలో, ఆయా క్షేత్రములు మలబారు పరిస్థితులు, నంబూద్రి బ్రాహ్మణుల వృత్తాంతము, వివిధ నాటక రచనలు, సమాజములు, 'చిత్రలేఖనము, సంగీతము— ఇది అది అననేల వివిధ విషయములను గురించి తెలుసుకోదగిన హంశములు కలవు" అని దీనికి పరిచయ వాక్యాలు వ్రాసిన అప్పటి మద్రాసు హైకోర్టు న్యాయమూర్తులు శ్రీ ప్రత్తిపాటి సత్యనారాయణరావుగారు వ్రాశారు. ఇది చాలా గొప్ప గ్రంథం.

దరిశి చెంచయ్యగారి 'నేనూ — నాదేశం' తెలుగులో అపూర్వమైన గ్రంథం అని చెప్పవలసి ఉంటుంది. ఈ గ్రంథం కూడా 1952, 53 ప్రాంతాలలో వెలువడింది. ఈ శతాబ్ది ప్రథమార్థంలో తెలుగుదేశంలో వచ్చిన ఆర్థిక, సాంఘిక, రాజకీయ రంగాలలోని ఉద్యమాలు, నాటి ప్రభావాలు ఫలితాలు, వీరి స్వీయచరిత్రం ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు. భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమాన్ని సాయుధ విప్లవంగా మార్చి, స్వాతంత్ర్యాన్ని కాలహరణం లేకుండా వెనువెంటనే సంపాదించవలెనని, విదేశాలలో ఒక రహస్యోద్యమం. ఆనాడే వారిచట విప్లవం లేవదీశారు. ఇదే గదర్ ఉద్యమం. ఈ ఉద్యమం 1913—1918 ల మధ్య తీవ్రంగా సాగింది. గదర్ అంటే విప్లవము. విప్లవాలు చేసి పాతన ప్రభుత్వస్థానకై తీయుద పోరాటాన్ని సాగించవలెనని అర్థం.' అని రచయిత వివరించారు. 1912 వ సంవత్సరంలో చెంచయ్య గారు అమెరికాలో కాలిఫోర్నియా యూనివర్సిటీలో విద్యాభ్యాసం నిమిత్తం చేరారు. కాలిఫోర్నియా విశ్వవిద్యాలయంలో సుమారు మూడువేల ఐదువందల మంది విద్యార్థులు చదువుకుంటూ ఉండేవారని, అందులో వెయ్యిమంది స్త్రీలని, సుమారు 500 మంది విద్యార్థులు ఇతర దేశాల నుంచి వచ్చినవారని, భారతదేశం నుంచి వచ్చినవారు 30 మంది విద్యార్థులుండేవారని వీరిలో రెండు రాజకీయ పక్షాలుండేవని, చెంచయ్యగారు భారతీయ స్వాతంత్ర్య సంగ్రామాన్ని గూర్చి చాలా ఉద్బోధకమైన విషయాలు వ్రాశారు. లాలా హరదయాళ్ వంటి కృష్ణవర్మ మొదలైన విప్లవవీరుల వృత్తాంతాలు పరమాద్భుతాలుగా ఉన్నాయి. 1947 వ సంవత్సరం వరకూ గదర్ పార్టీని గురించి ఏమీ వ్రాయకూడదని, ప్రసక్తి తేకూడదని ప్రభుత్వ నిషేధం వుండేది. చెంచయ్యగారు మళ్ళీ మన దేశం వచ్చిన తరువాత సంఘ సంస్కరణోద్యమాలలోనూ స్వాతంత్ర్యోద్యమంలోనూ పాల్గొన్నారు. తెలుగులో వచ్చిన గొప్ప స్వీయ చరిత్రలలో చెంచయ్యగారిది ఒకటిగా చెప్పాలి.

1959 వ సంవత్సరంలో పెద్దిబొట్ల వీరయ్యగారి స్వీయ చరిత్ర వచ్చింది. ఈ శతాబ్ది ప్రథమపాదంలో, కాంగ్రెసు రాజకీయాలలో, నిర్మాణాత్మక కార్యక్రమాలలో చురుకుగా పనిచేసి, సంస్కరణోద్యమాలలో పాల్గొని ప్రసిద్ధికెక్కిన వారు వీరయ్యగారు. బెజవాడలో న్యాయవాదిగా ఉండేవారు. 'నా స్వీయ చరిత్ర నుంచి విద్యార్థులు రాజకీయముల వారు, ఉద్యోగస్థులు, న్యాయవాదులు, న్యాయాధికారులు, యాత్రార్థులు మొదలగువారు తెలిసికొనదగిన సంగతులున్నవని నమ్ముచున్నాము" అన్నారు వీరయ్యగారు.

1959 వ సంవత్సరంలోనే అయ్యదేవర కాళేశ్వరరావు పంతులు గారి 'నా జీవిత కథ — నవ్యాంధ్రం' ప్రచురణం పొందింది. ఇది చాలా గొప్ప స్వీయచరిత్రము. 500 పుటల పరిమితిలో నవ్యాంధ్ర దేశం సమగ్రంగా ఆవిష్కరణము పొందింది. పెద్దిబొట్ల వీరయ్యగారి, అయ్యదేవర కాళేశ్వరరావుగారి స్వీయ చరిత్రలను గూర్చి ప్రస్తావిస్తూ సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారులు, గ్రంథ కర్తలు, శ్రీ దిగవల్లి వేంకటశివ రావుగారి ట్లా వ్రాశారు. "ఇవి కేవలము వ్యక్తుల జీవిత చరిత్రలే గాక లోకమాన్య తిలకు మహాశయుని కాలమునుండి గాంధీ మహాత్ముని నిర్యాణం వరకును మన దేశములో జరిగిన రాజకీయోద్యమముల ఫలితముగా దేశములోని రాజకీయ, ఆర్థిక, సాంఘిక, వైజ్ఞానిక వ్యవస్థ లందు, ప్రజల చిత్తవృత్తులందు, వ్యక్తుల జీవిత విధానము లందు కలిగిన గొప్ప మార్పులను గూర్చి వర్ణించు చరిత్రలుగ నున్నవి. దేశములో కలిగిన యీ మార్పులకు శ్రీ కాళేశ్వరరావు, వీరయ్యగార జీవితములు గొప్ప ఉదాహరణములుగ నున్నవి" అని పెద్దిబొట్ల వీరయ్య గారి స్వీయచరిత్రకు తొలిపలుకులు వ్రాస్తూ శ్రీ శివరావుగారు

వ్రాశారు. శ్రీ అయ్యదేవర కాళేశ్వరరావు పంతులుగారి స్వీయచరిత్ర గడచిన శతాబ్దపు సమగ్రాంధ్ర దేశ చరిత్రయే అని చెప్పారు. దీన్ని పంతులు గారు రెండు సంపుటాలుగా వ్రాయ తలపెట్టారు. వారి స్వాతంత్ర్య సంగ్రామంలోని ముఖ్య ఘట్టమైన ఉప్పు సత్యాగ్రహం వరకు. అంటే 1930 వ సంవత్సరం వరకు తెలుగుదేశంలో చెలరేగిన ఉద్యమాల స్వరూపాలను కాళేశ్వరరావుగారు, రసవత్తరంగ తమ స్వీయచరిత్రలో రూపొందించారు. ''దేశ స్వతంత్రమును, విశాలాంధ్ర స్థాపనమును స్వయముగ చూచి అనుభవించు అదృష్టము నాకు లభించెను. కావున భావి తరముల వారికి ఆంధ్ర దేశములో జరిగిన విప్లవములను గూర్చియు వాటిని నడపిన నాయకులను గూర్చియు, వాటిలో నాకు గల యనుభవములను గూర్చియు. క్లుప్తముగ తెలుపు నుద్దేశ్యముతో నీ గ్రంథమును వ్రాసితిని'' అన్నారు కాళేశ్వరరావు గారు ఉపోద్ఘాతంలో. కాంగ్రెసు సంస్థ పుట్టిన తొలిరోజుల రాజకీయాలు, అప్పటి ఆంధ్రదేశ స్వరూపము, సాంఘిక పరిస్థితులు, జమీందారుల చరిత్రలు, సంస్కరణోద్యమాలు, విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమండలి వంటి సాహిత్య ప్రచురణ సంస్థలు నిర్వహించిన మహోద్యమాలు మొదలైనవన్నీ కాళేశ్వరరావు పంతులుగారి స్వీయచరిత్రలో ప్రసక్తమైనవి. సుప్రసిద్ధ దేశభక్తుడు జాతీయకవి సుబ్రహ్మణ్యభారతి, నాటి వారిలో గొప్పవక్త అయిన బిపిన్ చంద్రపాల్‌ను, మద్రాసుకు తీసుకొని వెళ్ళటానికి రాజమండ్రి వరకు ఎదురు వచ్చి, ఆయనకు స్వాగతం చెప్పి, ఆయనతో బెజవాడ వచ్చి అందరు వెళ్ళి, మద్రాసుకు ఆయనతో పాటు వెళ్ళటం చాలా ఆసక్తికరమైన విషయం, కాళేశ్వర రావు పంతులుగారి స్వీయచరిత్రలో ఉన్నది. పండిత మదనమోహనమాలవ్యా, బాలగంగాధర తిలక్. మహాత్మా గంధీ మొదలైన వారితో కాళేశ్వరరావుగారికున్న వ్యక్తిగత పరిచయాలు. వారు బెజవాడ వచ్చినప్పుడు, వారి ఆతిథ్యాన్ని పొందటం మొదలైన విషయాలు, చాలా అద్భుతాలుగా ఉన్నాయి. కాళేశ్వరరావు పంతులుగారు పూర్ణపురుషులు. ఆయన గారి స్వీయ చరిత్రం అనేక విషయాలను తెలియజేస్తున్నది.

1960 వ సంవత్సరం ప్రాంతంలో వెలువడిన మరొక గొప్ప స్వీయచరిత్రము మాదిరాజు రామకోటీశ్వరరావు పంతులుగారిది. తెలంగాణా ప్రాంతంలో, చెలరేగిన అపూర్వచైతన్య విప్లవపు సమగ్ర చరిత్ర రామకోటీశ్వర రావుగారి స్వీయచరిత్ర ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు. ఈ గ్రంథాన్ని గూర్చి తమ అభిప్రాయాన్ని తెలియ జేస్తూ శ్రీ మాడపాటి హనుమంతరావు పంతులు గారిట్లా వ్రాశారు. "రాజకీయము లందు నా వలెనే వారును మితవాదులుగా నుండిరి. నా వలెనే వారు జైలునకు పోక తొలగియుండిరి. నిర్మాణ కార్యక్రమము లందు యెక్కువ శ్రద్ధ గలవారై వరంగల్లులోని సంస్కృత పాఠశాల, అనంత లక్ష్మి ఆయుర్వేదశాల యొక్క అభివృద్ధికిని అవిశ్రాంతముగ పాటుపడినారని నే నెరుగుదును." రామకోటీశ్వరరావు గారి స్వీయచరిత్ర వల్ల నిజాం రాష్ట్ర సాంఘిక పరిస్థితులు, అక్కడి ఆంధ్రోద్యమ స్వరూపము అవగతం చేసుకోవచ్చు. కాళేశ్వరరావు పంతులుగారు తమ స్వీయచరిత్రకు నవ్యాంధ్ర మని కూడా పేర్కొన్నట్లుగా మాదిరాజు రామకోటీశ్వరరావు పంతులుగారు తమ స్వీయచరిత్రను, 'అభ్యుదయ తెలంగాణా చరిత్రాంశములు' అని కూడా సంభావించారు. నిజాం ప్రభువుల పరిపాలనలో ప్రజల స్థితిగతులు ఏవిధంగా ఉండేవో రజాకార్ల దురంతాలు. దుష్కార్యాలు ఏవిధంగా కొనసాగినవో, స్టేట్ కాంగ్రెస్ ఉద్యమం ఏవిధంగా సాగిందో, మొదలైన విషయాలు, మూసీనది హైదరాబాదు పట్టణాన్ని ముంచడం. ఆకాలంలోని న్యాయస్థానాలు, న్యాయవాదులు, ఉర్దూ పాండిత్యాలు. ఆ సంస్కృతి, మొదలైన విశేషాలన్నీ, చాలా కుతూహలం కలిగించే విధంగా సరళమైన శైలిలో రామకోటీశ్వరరావు పంతులు గారు వ్రాశారు.

1958, 1960 సంవత్సర ప్రాంతాలలో శ్రీ పాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి 'అనుభవాలూ— జ్ఞాపకాలూను' అన్న స్వీయ చరిత్రం మూడు సంపుటాలలో వెలువడింది. శ్రీ పాదసుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు తెలుగుభాషలోని తీయదనాన్ని, సొగసును, నుడికారాన్ని కలకండ పోతగా, కథలుగా, నవలలుగా, తెలుగు సాహిత్యాన్ని అర్పించిన మహనీయులు. 'మీ పుస్తకం చదవకపోతే, ఈ కాలం వారికెవరికీ అటువంటి ప్రపంచ మొకటి ఉండేదని ఊహించడానికైనా వీలు లేదు. కాల పరిస్థితు లంతగా మారిపోయినవి. . . . రచనలో— అమ్ములో— మీదే ఒక స్వచ్ఛంద శయ్య, కృత్యా కృత్యాలలో మీ కున్న భావోద్రేకాలన్నీ అన్నిచోట్లా ప్రతిఫలింపించి మెరయించే శక్తి మీది. దాని వేధ శక్తి నుండి తప్పించుకోగలిగిన చదువరి అరుదు.'' అన్నారు రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు తమ అభిప్రాయాన్ని తెలియజేస్తూ. 'ఆధునికాంధ్రమున వాడుకభాషను నిర్మించిన పదిమందిలో మీరొకరు. . . మీ చిన్ననాటి తెలుగు పల్లెటూళ్ళ జీవితము, ఆచారములు, శ్రోత్రియుల గృహాల శోభ, ఆ సంస్కృతి, సర్వము రమణీయముగా నున్నది. . . . సర్వథా తమరినాటి యాంధ్ర వ్యావహారిక భాషా నిర్మాతృ గణ ప్రథమగణనీయులు' అని శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు తమ అభిప్రాయాన్ని వ్రాశారు. ఆనాటి ఉభయగోదావరి జిల్లాల బ్రాహ్మణాగ్రహారాల కుల విద్యలు, సాంఘిక పరిస్థితులు, యజ్ఞయాగాదులు, ఆ నాటి పెద్దలు, వదాన్యులు, సాహిత్యోద్యమాలు, వైదికాచారాలు, సాంఘికోద్యమాలు, అన్నీ సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు తమ ఆత్మకథ వంటి అనుభవాలూ — జ్ఞాపకాలూనూ మూడు సంపుటాలలో అత్యద్భుతంగా వ్రాశారు. తాము దర్శించిన ఉన్నతోన్నతుల వ్యక్తిత్వాలు, విద్యా వివాదాలు, సర్వజ్ఞతా ప్రౌఢిమలు, అవధానస్పర్ధలు, మొదలైన విషయాలు, సమగ్రంగా రూపొందించారు శాస్త్రిగారు. తమ కనుల ముందు తాము చూసిన సంగతులేకాక, తమ తాత ముత్తాతల కాలంనాటి సంగతులు, వాళ్ళ పాండిత్యాతిశయాలు, అప్పటి సంస్కృతి, జీవిత విధానాలు, క్రమంగా దేశ కాల పరిస్థితులలో వచ్చిన మార్పులు, మొదలైన విషయాలన్నీ అత్యంతమూ ఉత్కంఠ జనకాలుగా వర్ణించారు శాస్త్రిగారు. ఈ మూడు సంపుటాలేగాక ఇంకా కొన్ని సంపుటాలుగా కూడా అనుభవాలూ, జ్ఞాపకాలూ వెలువరించాలని శాస్త్రిగారుద్దేశించారు కాని, వారి అకాల మరణం వల్ల అది నెరవేర లేదు.

తెలుగులో కవి పండితులు, సాహిత్య వేత్తలు, సరస్వతీమూర్తులు వెలువరించిన స్వీయ చరిత్రలలో శ్రీ పాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి శ్రీ కృష్ణస్వీయచరిత్రం కూడా ప్రథమగణ్యమైనదిగా చెప్పాలి. వీరి స్వీయచరిత్రం 1957 లోనే వెలువడింది. శ్రీ పాద కృష్ణమూర్తి

[illegible] మహా మహోపాధ్యాయులు. గొప్ప పండిత కవులు. ద్విశతాధిక గ్రంథకర్తలు. భారత భాగవత రామాయణాలను, ఒక్క చేతి మీదుగా, యథామాతృకంగా అనువదించిన శక్తిసంపన్నులు. వీరు తమ జీవిత కాలంలో సందర్శించిన వివిధ సంస్థానాధిపతులు తమకు చేసిన సత్కారాలు, తాము రచించిన గ్రంథాల వివరాలు, చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారితో తమకు సంభవించిన వాదవివాదాలు, మొదలైన విషయాలన్నీ తమ స్వీయచరిత్రంలో వ్రాశారు. తాము చూసిన పుణ్యక్షేత్ర మహిమాభివర్ణనలు కూడా సంగ్రహంగా తమ స్వీయచరిత్రలో తెల్పారు. వీరి స్వీయ చరిత్రం విపులంగాను, సమగ్రంగాను లేదు కానీ ఆ కాలంనాటి సాంఘిక పరిస్థితులు తెలుసుకోవడానికి దర్పణ ప్రాయంగా ఉంది. అనేక అద్భుతమైన వృత్తాంతాలు శాస్త్రిగారి స్వీయచరిత్ర ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు. మహామహిమాన్వితుడైన, తపస్సంపన్నుడైన, అవధూత స్థితినొందిన త్రైలింగ స్వామిని గూర్చి శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు వ్రాసిన వృత్తాంతం చాలా అద్భుతంగా ఉన్నది.

పూర్తిగా స్వీయచరిత్రలే అని చెప్పలేక పోయినా, చెళ్ళపిళ్ళ వారు ప్రకటించిన కథలు— గాథలు, మూడు భాగాలలోని అనేక వృత్తాంతాలు, శ్రీపాదవారు ప్రకటించిన చెళ్ళపిళ్ళ చెరలాటం వంటి, వాదవివాద పరామర్శలు, ఇంకా కవులు ప్రచురిస్తూ వచ్చిన పరస్పర అభియోగ విమర్శనలు, కొంతలో కొంత యాత్రా చరిత్రలు, దినచర్యలు, లేఖలు, స్మృతులు, అనుభవాలు, జ్ఞాపకాలు మొదలైనవన్నీ స్వీయ చరిత్రాత్మక సాహిత్యం క్రిందికే చేరుతవి.

మహిళామతల్లులు, తెలుగు సాహిత్యంలోని అన్ని ప్రక్రియల లోనూ అంతో ఇంతో కృషి చేసి, పేరు ప్రఖ్యాతు లార్జించారు ఇతఃపూర్వమే. ఇప్పుడు కూడా అట్లానే స్వీయ చరిత్రను కాని లేదా అనుభవాల రూపంగా కాని, ఏవైనా గ్రంథాలు ప్రచురించారా అన్న ఆసక్తి కలగడం సహజమే. శ్రీమతి సంగం లక్ష్మీ బాయమ్మగారు 'నా అనుభవములు' అనే పేరుతో, ఒక చిన్న గ్రంథం ప్రకటించారు. ఈమె గాంధీ సిద్ధాంతవాదిని. పూర్వపు హైదరాబాదు రాష్ట్రంలో మంత్రి వర్గంలో మంత్రిణిగా పని చేసిన వారు. సంక్షేమ కార్యక్రమాల నెన్నిటినో సమర్థవంతంగా నిర్వహించిన వారు. నిర్మాణ కార్యక్రమంలో శిక్షణ పొందారు. భూదానోద్యమంలో పనిచేసిన వారు. స్వాతంత్ర్య [illegible] కాలపూర్వం, నైజాం పరిపాలన నుండి తెలంగాణం, విముక్తి పొందిన వైనం, మతోన్మాదులు గావించిన దుండగాలు, రజాకార్లు సాగించిన దారుణమైన దురంతాలు, ఆ నాటి సాంఘిక పరిస్థితులు, రాజకీయాలు, తాము చదివిన రోజులు, సహ పాఠులతో గడిపిన కథలు, పుష్పాల పరిమళం వంటి, మనోహరమైన, అత్యంత సులభమైన శైలిలో, భావోద్వేగంతో నవరసాలుట్టిపడ వర్ణించారు. చాలా ఆకట్టుకొనే శైలి. అచ్చమైన తెలంగాణా నుడికారపు సొబగులు ఉట్టిపడేట్లుగా కొన్ని కొన్ని అనుభవాలను వ్రాశారు. 1980వ సం. ప్రాంతంలో యీ గ్రంథం ప్రచురింపబడి ఉంటుంది.

ఇట్లానే శ్రీమతి బసవరాజు రాజ్యలక్ష్మమ్మగారు రచించిన 'అప్పా [illegible] లో చాలా అద్భుతమైనది. [illegible] ప్రవహించినట్లుగా, ఇదియొక కథనం సాగింది. బసవరాజు అప్పారావుగారి సహధర్మచారిణిగా ఆయన కోమలమైన, మృదులమైన వ్యక్తిత్వాన్ని, ఆమె కవితా మూర్తిమంతం చేశారు గ్రంథంలో. ఇది చిన్న గ్రంథమే అయినా చాలా విలువైనది. బసవరాజు అప్పారావుగారు భావకవులలో ఎన్నదగినవారు. మిక్కిలి సుకుమారమైన మనఃప్రవృత్తి వీరిది. వారి మనసెరిగిన ఇల్లాలు శ్రీమతి రాజ్యలక్ష్మమ్మగారు. అప్పారావుగారి స్నేహితులను గురించి, అభిరుచులను గురించి, వారితో తాము చూసిన యాత్రా స్థలాలను గూర్చి, అప్పటి కాంగ్రెసు రాజకీయాలనుగురించి, ఆంధ్రోద్యమాన్ని గూర్చి, రాజ్యలక్ష్మమ్మగారు, అనేకమైన విషయాలు వ్రాశారు. 1962 ప్రాంతంలో యీ గ్రంథం వెలువడింది.

'నా స్మృతిపథంలో' అనే పేరున మొదటి సంపుటాన్ని, 'సాగుతున్నయాత్ర' అన్న పేరుతో రెండో సంపుటాన్ని, ఆచంట జానకిరామ్ వెలువరించారు. ఆచంట జానకిరాంగారు భావుకులు. ఆకాశవాణి కార్యక్రమాలను బహు సంవత్సరాలు నిర్వహించిన వారు. ఆయన అనుభవాలు, జ్ఞాపకాలు, కవి మిత్రులతో పరిచయాలు, భావోద్వేగంతో, కవితావేశంతో, చిన్న చిన్న కథలుగా, కవితా ఖండికలుగా, ఆయన వ్రాశారు. వారు ప్రసారం చేసిన సంగీత కార్యక్రమాలు, నాటకాలు, సాహిత్యప్రసంగాలు, వాటి వాటి కార్యాద్యవస్థలు, వాటివాటి పూర్వరంగాలు. తమ జ్ఞాపకాలుగా, ఆయన ఆ రెండు సంపుటాలలో వివరించారు.

కాకినాడ బాంబు కేసులో ద్వీపాంతరవాసశిక్షను పొంది అండమాన్ కారాగారవాస శిక్ష ననుభవించిన ప్రతివాదిభయంకరాచార్యుల వారు 'అండమాన్ జీవితం' పేరుతో, స్వీయచరిత్రాత్మకమైన గ్రంథాన్ని ప్రచురించారు. బ్రిటిషు పరిపాలనలో, దేశ స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో దేశభక్తులు, సత్యాగ్రహులు, విప్లవవాదులు ఎటువంటి క్రూర శిక్షలనుభవించారో, ఎన్ని బాధలుపడ్డారో, ఎన్ని కష్టనష్టాల కోర్చుకొన్నారో, ఎన్ని నిర్బంధాలకు గురి అయినారో, భయంకరాచార్యుల వారి 'అండమాన్ జీవితం' ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు. ఇటీవల డా. పి. తిరుమలరావుగారి 'గడచిన రోజులు' అన్న పేరుతో స్వీయచరిత్రం వెలువడింది. ఆ స్వీయచరిత్రలో ఆంధ్రదేశంలో అఖిల భారత కాంగ్రెస్ సభలూ, వాటి విశేషాలు, విద్యార్థులు విద్యాలయాలు విడిచి, స్వాతంత్ర్య సమరంలో ఏవిధంగా పాల్గొన్నదీ, కారాగారవాస శిక్ష లేవిధంగా అనుభవించినదీ, మొదలైన విషయాలు వివరించారు. కాకినాడ కాంగ్రెస్ సభలనూ, బాంబు కేసును, కళ్ళకు కట్టినట్లుగా వర్ణించారు.

1967 వ సంవత్సరంలో కొండా వెంకట రంగారెడ్డిగారి స్వీయ చరిత్రం వెలువడింది. పూర్వపు హైదరాబాదు రాష్ట్రంలోని ప్రజాహిత కార్యములన్నిటిలోనూ వెంకట రంగారెడ్డిగారు పాల్గొన్నవారే. హైదరాబాదు స్టేటు కాంగ్రెసు నిర్వహించిన ఉద్యమంలోను, గ్రంథాలయోద్యమంలోను, ఆంధ్రోద్యమంలోనూ వెంకట రంగారెడ్డిగారు నాయకులుగా కృషి చేశారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడటానికి పూర్వమే ప్రత్యేక తెలంగాణ ఏర్పడాలని తాము కృషి చేశామని కూడా వారు స్వీయచరిత్రలో వ్రాసుకొన్నారు. తరవాత ఆంధ్రప్రదేశ్ నిర్మాణ [illegible]

ప్రత్యేక తెలంగాణా ఉద్యమ సందర్భంగా కూడా వీరు ప్రత్యేక తెలంగాణా ఏర్పడాలని కోరి కృషి చేశారు. అప్పుడు తమ స్వీయ చరిత్రలోని పూర్వపు తమ అభిప్రాయాలను, కొన్నిటిని మార్చుకొని, ద్వితీయ ముద్రణం గావించారు.

ఇటీవలనే అంటే 1972 లో రావి నారాయణరెడ్డిగారి స్వీయ చరిత్రం వచ్చింది. తెలంగాణాలోని ప్రజోద్యమాలను, 1950 ప్రాంతంలో చెలరేగిన సాయుధ విప్లవాన్ని గూర్చిన తప్పొప్పులు ఇందులో ఉన్నాయి. వీరు ప్రఖ్యాత మితవాద కమ్యూనిస్టు నాయకులు. తెలంగాణా ఆంధ్ర మహాసభలలో కూడా గొప్పగా కృషిచేసి విశాలాంధ్ర స్థాపనకోసం, తెలుగుల ఐకమత్యం కోసం పాటుపడిన వారు.

తెలుగులో రాజకీయనాయకులు, దేశసేవాధురంధరులు వ్రాసిన స్వీయ చరిత్రలు ఇంకా కొన్ని ఉన్నట్లుగా చెప్పలేము. సాహిత్యవేత్తలు మాత్రమే ఇంకా కొందరు తమ అనుభవాలను, జ్ఞాపకాలను, ఆత్మ చరిత్రములను ప్రచురించారు.

ప్రఖ్యాత పత్రికా రచయిత శ్రీ కోలవెన్ను రామకోటీశ్వరరావు గారి అనుభవాలు, జ్ఞాపకాలు ఇటీవలనే వెలువడ్డాయి. ఇది చిన్న పుస్తకము. వెనుకటితరం కాంగ్రెసు నాయకులు గొట్టిపాటి బ్రహ్మయ్యగారు 'నా జీవిత నౌక' పేరుతో తమ స్వీయచరిత్రను ఒక దినపత్రికలో ప్రకటించారు. కాని అది ఇంకా పుస్తకరూపంలో రాలేదు.

వంగవోలు ముని సుబ్రహ్మణ్యం అనే ఆయన తమ స్వీయ చరిత్రాంశాలను ఇంగ్లీషులో వ్రాసినట్లూ, దాని అనువాద భాగాలను తాము ప్రచురిస్తున్నట్లూ [illegible] ఇటీవల ఒకానొక వారపత్రిక, కొన్ని భాగాలు ప్రచురించింది.

నెల్లూరి రామానాయుడు గారనేవారు, 'జమీన్ రైతు' అని నెల్లూరునుంచి వచ్చే పత్రికలో తమ జీవిత విశేషాలను ప్రచురించారు. ఇది పుస్తక రూపాన వచ్చిందో రాలేదో తెలియుటలేదు. అట్లానే ప్రఖ్యాత ఆయుర్వేద పండితులు డాక్టర్ ఆచంట లక్ష్మీపతిగారు తమ జీవిత విశేషాలను 'ధన్వంతరి' అనే ఆయుర్వేద వైద్య విజ్ఞాన మాస పత్రికలో ప్రచురించినారట. ఇది పుస్తక రూపంలో వచ్చిందో రాలేదో తెలియుటలేదు.

వెనుకటి తరానికి చెందిన బ్రాహ్మసమాజ ప్రభావితులై, సంఘ సంస్కరణ కార్యక్రమాలలో యథాశక్తి పాల్గొన్న బల భద్రయ్య కోటయ్య గారనేవారు, కృష్ణాజిల్లా, దివి తాలూకా, నక్కలగడ్డ నివాసి, తమ స్వీయచరిత్రను వ్రాసుకొన్నట్లూ, దానిని తాము చూసినట్లూ, చదివినట్లూ, ఎన్నో జీవిత చరిత్రలు వ్రాసి ప్రఖ్యాతులైన గొర్రెపాటి వెంకట సుబ్బయ్యగారు, ఈ వ్యాసకర్తకు తెలియజేశారు. కాని ఆ గ్రంథాన్ని ఈ వ్యాసకర్త చూడటం పడింది కాదు. అట్లానే దాసరి లక్ష్మణ స్వామిగారు కూడా జీవితయాత్ర పేరున తమ స్వీయచరిత్రను వ్రాసుకొన్నట్లుగా గొర్రెపాటి వారు వ్రాశారు.

కళాప్రపూర్ణ గిడుగు వెంకట సీతాపతి పంతులుగారు చాలా సంగ్రహంగా తమ స్వీయ చరిత్రను ప్రకటించారు. ఇది 1962 లోనే వచ్చింది. కేవలం 60 పుటలల చిన్న గ్రంథం. విపులంగా రచించటానికి చేసుకొన్న సంగ్రహ ప్రశ్నావళికలాగా ఉన్నది. తమ తండ్రి గారున్నూ తామున్నూ కలిసి, చేసిన సారస్వత సేవ, సవరభాషా కృషి, కళింగాంధ్రదేశంలోని సాంఘిక పరిస్థితులు. రాజకీయాలు మొదలైన విషయాలన్నీ ఇందులో సంగ్రహంగా వారు తెలియజేశారు.

శృంగారం సర్వారాయ కవిగారు సచ్చరిత్రం పేరుతో తమ స్వీయ చరిత్రను వ్రాసుకొన్నట్లుగా మధునా పంతుల సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారు తమ ఆంధ్ర రచయితలు గ్రంథంలో ప్రస్తావించారు.

అజ్జాడ ఆదిభట్ల నారాయణదాసుగారు స్వీయ చరిత్రం రచించారు కాని, అది అసంపూర్ణం. [illegible] సంవత్సరాల వయసు వచ్చినవరకే తమ చరిత్రను వారు వ్రాశారు. ఇది పుస్తక రూపాన వెలువడ లేదు. 1955 లో ఆంధ్రసచిత్ర వారపత్రికలో నారాయణదాసుగారి అసమగ్ర స్వీయ చరిత్రం వెలువడింది.[8]

సుప్రసిద్ధ 'ధర్మయుద్ధం', [illegible] రచయిత, ప్రతిభా సంపన్నుడు స్వర్గీయ బుచ్చిబాబు 'నా అంతరంగ కథనం' పేరుతో తమ స్వీయచరిత్రను ప్రకటించారు. [illegible], తామే వ్యాఖ్యానం చేస్తూ ఆయా సన్నివేశాలు [illegible] వివరించారు. తాము వ్రాసిన నవలల, కథల, [illegible], ఆయా పాత్రల పూర్వ రంగాలు, వ్యాఖ్యానరూపంగా [illegible] బుచ్చిబాబుగారు అంతరంగకథనంలో [illegible]. [illegible] ఒక వారపత్రికలో [illegible]. [illegible] పుస్తకరూపంలో 1968 లో వచ్చింది. స్వీయ చరిత్రలో బుచ్చిబాబుగారి అంతరంగ కథనం కొత్త తరహా చెందినది [illegible] చాలా ఆసక్తికరంగా ఒక కథ చదువుతున్నట్లు, [illegible], అనుభూతి నిస్తుంది ఈ గ్రంథం.

[illegible] శ్రీ [illegible] 'స్మృతి పథాలు' [illegible], ఇటీవల ఒక దిన పత్రిక [illegible] ధారావాహికంగా ప్రచురించారు. ఇది ఇంకా పుస్తకరూపంలో వెలువడినట్లు లేదు.

[illegible] వెంకట రాయశాస్త్రిగారు తమ స్వీయ చరిత్రను వ్రాసుకొనే ఉద్దేశంతో, సంగ్రహ ప్రశ్నావళిని రచించుకొని, [illegible] గావించి నట్లుగా, ఆయా సన్నివేశాలను, సంగ్రహంగా వ్రాసిపెట్టినట్లుగా ఆధారాలున్నాయి.[9] కాని ఆంధ్రుల దురదృష్టంవల్ల అది వెలుగు చూడలేదు. మహోపాధ్యాయ ఆచంట సాంఖ్యాయనశర్మగారు అత్యంత సంగ్రహంగా తమ స్వీయచరిత్రలో [illegible] చెప్పినట్లూ, ఆయనగారు చెప్పినది చెప్పినట్లుగా తాము వ్రాసినట్లూ, దానిని ప్రచురిస్తూ శ్రీ పురిపండా అప్పలస్వామిగారు ప్రకటించారు.[10] శ్రీ తల్లావఝ్ఝల శివశంకరశాస్త్రిగారు కూడా స్వీయ చరిత్ర విరచించే ఉద్దేశంతో, సంగ్రహ ప్రశ్నావళిని, ఆయా సన్నివేశాలను వ్రాసిపెట్టినట్లుగా సర్వాంధ్ర సాహిత్య వీథులన్న పుస్తకంలో శ్రీ కురుగంటి సీతారామయ్యగారు వ్రాశారు. కాని శివశంకరస్వామిగారు, తమ జీవితానుభవాలను గ్రంథ రూపంలో ప్రచురించినట్లు లేదు.

ఇక ఆధునికులలో కూడా కొందరు తమ స్వీయచరిత్రలను పద్యకావ్యాలుగా, వెలయించిన వారున్నారు. తిరుపతి వెంకట కవులు,

జ్ఞాపక పర్వం' పేరుతో, తమ స్వీయచరిత్రను రెండు భాగాలుగా వెలువరించారు. శ్రీ శాస్త్రి సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు 'తెలుగురాజు' పేరుతో తమ స్వీయచరిత్రను ప్రచురించారు. కవి కోకిల గుర్రం జాషువా 'నా కథ' పేరుతో, తమ స్వీయచరిత్ర సంగ్రహాన్ని పద్యకృతిగా ప్రచురించారు. ఇందులో పద్యాలన్నీ కంఠంలో రవ్వలులాగానే ఉన్నాయి. తెలుగుపలుకుకు పదే పసందు పెరిగిన, గొప్ప కవి తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు 'నా కథ' పేరుతో వివిధ పత్రికలలో తమ స్వీయచరిత్రలోని ఘట్టాలను ప్రచురిస్తున్నారు.

పానుగంటి లక్ష్మీ నరసింహారావు గారు, నందిరాజు చలపతిరావు గారు, చిలుకూరి నారాయణరావుగారు, కూచి నరసింహంగారు, కురుగంటి సీతారామయ్యగారు మొదలైనవారు. వెనుకటి తరానికిచెందిన కవి పండిత ప్రకాండులు, తమ స్వీయచరిత్రలు వ్రాసుకొన్నారని 'నా వాఙ్మయ మిత్రులు' పేరుతో ఇటీవల శ్రీ వేటూరి? కామేశ్వరరావుగారు ప్రకటించిన గ్రంథంలో వ్రాశారు. కాని ఆయా గ్రంథాలు వెలుగు చూసినట్లు లేదు. పుస్తక రూపాన ప్రకటింపబడలేదు. ... గారు తమ అనుభవాలను, ప్రచురించారని ... గారు వ్రాశారు. ఈ విధంగా తమ అనుభవాలను, జ్ఞాపకాలను, ఆయా సందర్భాలలో, వివిధ పత్రికలలో వ్రాసిన కవులు, పండితులు, రాజకీయవేత్తలు ఎందరో ఉన్నారు. స్థానం నరసింహారావుగారు, నాట్యకళ మొదలైన పత్రికలలో తమ అనుభవాలను వ్రాశారు. 'నటస్థానం' పేరుతో, తమ జీవితానుభవాలను కూడా ఆయన వ్రాసుకొన్నారట. అది పుస్తక రూపాన వచ్చిందో లేదో తెలియదు. కనాపంటిలరావుగారు ఆంధ్రపత్రిక రజతోత్సవ సంచికలో 1959 లో నాటకీయ స్మృతులు పేరుతో, తమ వ్యాసాలను వ్రాశారు. సుప్రసిద్ధ కవి పండితులు సింగరి లక్ష్మీకాంతంగారు తమ జీవితచరిత్ర సంగ్రహాన్ని సుమారు పద్యాలలో వ్రాసుకొన్నారని వారి అభిమానులొకరు వారిని స్మరిస్తూ వ్రాశారు.

బందా కనకలింగేశ్వరరావు గారూ, సి. ఎస్. ఆర్. ఆంజనేయులు గారూ వంటి వారు, నాటక ప్రదర్శనలు, సినిమాలలో భూమికలు ధరించడం మొదలైన విషయాలకు సంబంధించిన అనుభవాలను ఆయా పత్రికలలో వ్రాశారు.

సుప్రసిద్ధ సంఘ సేవకురాలు, విదుషీమణి, శ్రీమతి ఎల్లాప్రగడ సీతాకుమారి గారు, మహిళాభ్యున్నతి కొరకు తాము పాటుపడిన విషయాలను, ఎదుర్కొన్న సమస్యలను, వివరిస్తూ, ఇటీవలనే తమ స్వీయ చరిత్రను పూర్తి చేశారు. కాని ఇది ఇంకా పుస్తక రూపాన వెలువడ లేదు. పత్రికలలోనూ, ఆయా విశేషాలు వెలువడ లేదు.

తెలంగాణంలో సాంస్కృతిక సౌభాగ్యానికి అపారమైన కృషి సల్పిన ఉత్తమ సేవకుడు, కథకుడు, కవి, చరిత్రకారుడు, విమర్శకుడు, నాటక రచయిత, పత్రికా సంపాదకుడు, పరమప్రామాణికుడు, ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర, రామాయణ విశేషముల వంటి మహోద్గ్రంథ రచయిత, స్మరణీయులు శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు, తమ స్వీయచరిత్రను, నాతి విపులంగా వ్రాసుకొన్నారు. అది వారి పుత్రుల వద్ద ఉన్నది పుస్తక రూపాన అచ్చుకాలేదు. ఆ గ్రంథం వెలువడితే, ఎన్నో సారస్వతోద్యమ చరిత్రలు వెలుగులోకి వస్తాయి.

అఖిలభారత ఖ్యాతి నార్జించిన సుప్రసిద్ధ పత్రికా రచయితలు శ్రీ కోటంరాజు రామారావు, కుందూరి ఈశ్వరదత్, మొదలైనవారు తమ స్వీయ చరిత్రలు వ్రాసుకొన్నారు. తెలుగువారే అయినా, యీ స్వీయ చరిత్రలు, వారు ఇంగ్లీషులో వ్రాయటం వల్ల, తెలుగుసాహిత్య చరిత్రలో వీటిని పేర్కొనే అవకాశం లేదు. ఆచార్యోత్తములు, ఉత్తమ వ్యాఖ్యాకుడు, ప్రొఫెసర్ డి. ఎస్. శర్మగారు. తమ స్వీయ చరిత్రను 'ఫ్రం లిటరేచర్ టు రిలిజియన్' అనే పేరుతో ప్రచురించారు. ఇందులో తెలుగు దేశపు సాంఘిక స్థితిగతులు, ఆధునిక తెలుగుదేశపు చరిత్ర ప్రసక్తమైనది కాని, ఇది కూడా ఇంగ్లీషులో ఉండటం వల్ల, తెలుగు స్వీయచరిత్రలలో చేర్చేందుకు అవకాశం లేదు.

ఇంకా ఎందరెందరో మహాపురుషులు, కవులు, పండితులు, రాజకీయవేత్తలు, దేశనాయకులు, సంఘ సంస్కర్తలు తమ స్వీయ చరిత్రలను వ్రాసి తెలుగులోని యీ శాఖను సుసంపన్నం చేయుదురని ఆశిద్దాం.

సూచికలు :—

1. 'కవి జీవితములు'— రాజయోగి'— 1893 జూన్ ఈ పత్రిక గురజాడ శ్రీరామమూర్తిగారు నిర్వహించేవారు
2. అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి' — 1894 ఫిబ్రవరి.
3. కృతి విమర్శనము, సరస్వతి సం. 13, నం 3— 1911 మార్చినెల— ఈ పత్రిక కాకినాడ నుంచి వెలువడుతూ ఉండెది.
4. Encyclopeadia Britannica — 11 Volume page 783—1956 edited by Walter yust.
5. 'కొందరు నెల్లూరి గొప్పవారు—రాజమంత్రప్రవీణ శ్రీ పళ్ళె చెంచలరావు పంతులుగారు"—శ్రీ వంగవోలు వెంకటరంగయ్య, సుబోధినీ గ్రంథమాల, నెల్లూరు— 1933.
6. స్వీయచరిత్రము— దాంభోట్ల జగన్నాధ శాస్త్రి— 1916.
7. పీఠిక— శ్రీ దిగవల్లి వేంకట శివరావు— 1959.
8. ఆదిభట్ల నారాయణదాసుగారి ఆత్మకథ, 1—7—55 ఆంధ్ర పత్రిక (దినపత్రిక).
9. వేదం వేంకటరాయశాస్త్రి జీవిత చరిత్రము— వి. వి. శాస్త్రి— 1949.
10. మహోపాధ్యాయ శ్రీ ఆచంట వేంకటరాయ సాంఖ్యాయన శర్మ శత వార్షికోత్సవ సంచిక— హైదరాబాదు— 1965 (సంపాదకులు: శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావు, దేవగుప్తాపు విశ్వేశ్వర రావు)

మన జాతీయ విహంగం 'నెమలి'

వేదం రామశాస్త్రి

మన కళలుగానీ, కావ్యాలుగానీ రాజ ప్రాసాద ప్రాంగణాలలోనే ప్రభవించి ప్రశస్తిగాంచినవి ఒకనాడు. రాజాంతఃపురాలలో పావురాళ్ళు సందేశానికీ, మయూరములు నృత్య సౌందర్యానికీ పెంచబడ్డాయి.

అష్టాదశ వర్ణనలలో ఉపవన వర్ణనమునందు మయూర నృత్య వర్ణన చేయుట ఒక విశేషం. పరమేశ్వరులు మగ నెమలి పింఛమును, స్త్రీల కేశపాశంతో పోల్చి ఎంతో వర్ణించియున్నారు.

నెమలి స్వరూప స్వభావాలను ఒకానొక కవి ఇలా చిత్రించాడు శ్రవణం చేయండి.

"కేకా కర్ణామృతంతే సకుసుమ వటితి
కాంతి హారా కలాపా
కంఠచ్ఛాయా పురారేర్గళ రుచి రుచిరా
స్త్వాన్మదం మేఘ సంఘై:
విశ్వద్వేషీ ద్విజిహ్వా స్ఫురదురుపి కృత్తైః
నిత్య మాహార వృత్తి
కైః పుణ్యైః ప్రాప్త మేతత్ సకలమపి సఖే
చిత్ర వృత్తం మయూరా"

"ఓ మయూరమా! నీ కేకలు కర్ణామృతం లాంటివి. పొన్న పువ్వులుగల నీ పింఛపు వన్నె చిన్నెలు చూడముచ్చటైనవి. శివుని కంఠంలోలాగే నీకూ 'నీలకంఠం' అమరింది. మేఘంతో నీకు స్నేహం. ప్రపంచం ద్వేషించే పాముల రక్త మాంసాలే నీ కాహారం ప్రతి రోజూ. ఇవన్నీ నీలో ఒప్పేందుకు—నీ వెంత పుణ్యం చేసుకొన్నావో గదా!"

'షడ్జం మయూరో వదతి' అని అమరం చాటుతూంది. షడ్జ, ఋషభ, గాంధార, క్రౌంచ, పంచమ, ధైవతము, నిషాదం అనే వాటిలో 'షడ్జ స్వరం' అంటే నెమలి గొంతుక అన్నమాట. ఇది ఒక స్వర విశేషం.

కవి సమయాల్లో కూడా 'గిరేర్మయూరో గగనేవ మేఘః'—అని మేఘ ప్రాశస్త్యం చెప్పబడింది.

పూర్వం దేవతలపైకి తారకాసురుడు, శూరపద్ముడు, సింహముఖుడు—అనే రాక్షస సోదరులు దండెత్తారు.

దేవతలకు సేనాధిపతియైన కుమారస్వామి తన శూలాయుధంతో—తారకాసురుణ్ణి సంహరించాడు. దాంతో అతని తమ్ముడైన సింహముఖునకు కోపంవచ్చి పగ తీర్చుకోవడానికై కుమారస్వామి పైకి దూకాడు. వాణ్ణి పరిహాయుధంతో ముక్కలు ముక్కలు చేశాడు సుబ్రహ్మణ్యస్వామి.

ఆ ముగ్గురిలో—మిగిలినవాడు శూరపద్ముడు. అతడు కుమారస్వామి దాటికి భయపడి సముద్రంలో దాక్కొన్నాడు. కుమారస్వామి సముద్రంలో ప్రవేశించి వానిని చీల్చి చెండాడాడు. కానీ శూరపద్ముడు అనేక వరములు పొందినవాడవటంచేత వానికి చావులేదు. ఆ రాక్షసుడు దానా ఒక మ్రానైపోయాడు. కుమారస్వామి ఆ మ్రానును రెండుభాగాలుగా చీల్చాడు. ఒక భాగం కోడిగానూ, రెండవభాగం 'నెమలి' గానూ రెండు రూపాలు ధరించాడా రాక్షసుడు. పిమ్మట కుమారస్వామికి 'శరణాగతి' పొందినవా రెండువున్నా 'కోడి, నెమలి'. కోడి కుమారస్వామికి ధ్వజమైంది. నెమలి కుమారస్వామి దయా దృష్టికి పాత్రమై—అతని వాహనమైనది.

నెమలి, కోడి ఈ రెంటికీ ఆంగ్లంలో ఉన్న పేర్లు, మరీ కొంత దగ్గర పోలిక వున్నాయి. 'పీ—కాక్' (నెమలి) మొదటి 'పీ' తీసేస్తే కాక్' (కోడి) అవుతుంది. అంతేకాదు. ఈ రెంటికీ 'కాల జ్ఞానం' ఉంది. ఈ రెంటినీ కుమారస్వామి గ్రహించడానికి కారణం? కుమారస్వామియే సూర్యుడు. సూర్యుని అవతారమే కుమారస్వామి. ఈ యిరువురకు భేదం లేదు. అదీగాక సూర్య గమనాన్ని బట్టి కాల నిర్ణయం' చేస్తాం! అందుకే కుమారస్వామి తన వాహనముగా నెమలిని, ధ్వజమును కోడినీ నిర్ణయించుకున్నాడు. 'నెమలి' వాహనమైనందున 'మయూర వాహనుడ'ని కుమారస్వామికి పేరు.

ఇక మన సాహిత్యం పరికిద్దాం! వాల్మీకి రామాయణంలో మయూర వర్ణన శ్లోకాలున్నాయి. దేవేంద్రుడు తన వేయి కన్నులను నెమలి పింఛంలో అమరేట్లు చేశాడు. అంతేకాదు.. పాములవల్ల బాధ కలుగకుండునట్లు, వర్షం కురిసేటప్పుడు పరమ ప్రీతి కలిగేట్లు, గానూ—మూడు వరాల్ని ప్రసాదించాడు. ఇది రామాయణం ఉత్తర కాండలోనిది.

నిఘంటువుల్లో—మయూర మాంసాన్ని హేమంత, శిశిర, వసంత ఋతువుల్లో తినవచ్చునని, ఇతర కాలాల్లో తినరాదని— అంటూ

"హేమంత కాలే శిశిరే వసంతే
పేయం హి మాయూర ముశంతి మాంసం

ఆ వర్ణో హి వర్ణో నవ సౌజ రైత్రీ
వలా ప్రక్రేక్త మంజేష్య వస్త్యా'

అని వర్ణిస్తాడు. నాసిపించుకు ఉష్ణాన్ని కలిగిస్తుందట.

మయూరుడనే ఒక కావ్యకర్త స్తోత్రాంతం మహా గౌరవంతో వర్ణించబడింది.

మయూరాష్టకం అని సంస్కృతంలో ఉంది. అతడు సూర్య శతకాన్ని రచించి తన కుష్ఠు రోగాన్ని పోగొట్టుకున్నాడట.

వరుణుడి ప్రసాదం వల్ల వస్తున్నాయి నెమళ్ళు—అని కవికుల గురువు కాళిదాసు మేఘసందేశంలో 'మేఘ ఉరుము నెమళ్ళ నృత్యాన్ని' వర్ణించి యున్నాడు.

అభిజ్ఞాన శాకుంతల నాటకంలో 'మయూర యూ మయూర హస్త ప్రవిష్ట, శకుంతల లావణ్యం, సౌందర్య లావణ్యం' అని వ్యక్తిగా మయూరాన్ని భరతునికి ఆట వస్తువుగా ఇచ్చినట్టు ప్రస్తావం ఉంది.

ఋతుసంహారం కావ్యంలో వర్ణించేప్పుడు గ్రీష్మాంతమున వర్షోదయకాలంలో నెమళ్ళు నృత్యం చేసినట్లు వర్ణించబడింది. ఆ మొగ నెమలి సార్వభౌముడట! మోహానందనుడట.

విక్రమోర్వశీయంలో పురూరవుడు ఊర్వశిని వెతుక్కుంటూ పోయేటప్పుడు అడవిలో నృత్యం చేయటానికి ముందు నెమలిని చూస్తాడు. తక్షణమే దాన్ని సమీపించి దణ్ణం పెట్టి

'ఓ సార్వభౌమా మోహానందనా,
వేడుకొందు వేడెదను
ఈ కానలో గంటె ఎందేని నా ప్రియ
చెప్పు మీ దయ బూని—'

అని ఉత్కంఠితుడై అడుగుతాడు. (కీ. శే. వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిగారి విక్రమోర్వశీయము) జవాబు చెప్పకుండా మేఘం వైపు ఉత్కంఠితుడై ఆ నెమలిరాజు నృత్యం చేస్తుంటాడు.

మాళవికాగ్నిమిత్ర నాటకంలో—కాళిదాసు మధ్యాహ్నాన్ని వర్ణిస్తూ వైతాళికుని ద్వారా చెప్పిన మాటలు—

"బిందు క్షేపాన్ పిపాసుః ప్రభమతి చ శిఖినో వారి యంత్రం భ్రమంతం"—ఉద్యానవనాలలో తిరిగే మయూరాలు ఎండవడకు తట్టుకోలేక అక్కడే జల యంత్రాలనుండి వచ్చే నీటి ధారలు క్రింద బడి నీటి బిందువుల్ని త్రాగుతూ తిరుగుతూ ఉంటాయి, అందులో ఉద్యానవనాలలోని నెమళ్ళను కాళిదాసు వివరించాడు.

రఘువంశంలో

'మనోభి రామాః
రథనేమి స్వనోన్ముఖాః
షడ్జ సంవాది కేకాః
ద్విధా భిన్నాః శిఖండిభిః' అని

పేర్కొన్న మయూర స్వర వర్ణన ప్రాధాన్యతప్రాధాన్యం అయింది.

లీలాశుకుడు తన కృష్ణ కర్ణామృతంలో 'శిఖిపింఛ భూషిత మౌగ్ధ్య మనోహర రూపుడైన శ్రీకృష్ణుని మనోహర రూపాన్ని మన కనులకు కట్టినట్టు ఎలా చిత్రించాడో చూడండి!

"శింజాన భూషణ శతం శిఖిపింఛమౌళిః
శీతాం నిలోచన రసాయన మభ్యుపైతి"
"మౌళౌ మయూర బర్హాన్"
"బర్హోత్తంసం న విలాస కుంతల భరం"

సీతలమ్మై—విలోచన రసాయనమ్మై అతని మధురాతి మధురంగా చిత్రించటంలో లీలాశుకునికి, జయదేవునికి గల శక్తి అపారం.

ఉత్తర రామ చరిత్రలో భవభూతి అడవి నెమళ్లను వర్ణిస్తాడు. దండకారణ్యంలో అరణ్యవాస కాలమున సీతా మహా సాధ్వి ఓ నెమలిని పెంచింది. 'సీతా పరిత్యాగం' తర్వాత రాముడు దండకారణ్యంలో విహరించేప్పుడు వాసంతి రామునితో—సీత పెంచిన నెమలిని గూర్చి ఇలా అంటుంది.

'అను దినము ఏ నెమలిని సఖి (సీత) పెంచె నహో దృఢ చల ముగ్ధ పింఛము సరి కూయుచు'— ఎక్కో తెలుసా— సవనితము—ఉచ్ఛ్రితము రతవప్రు నామడకవు దశక్.

ఎక్కడో తెలుసా—కదంబ వృక్షంమీద ఇక్కడ ధ్వని చూడాలా సీత పెంచిన నెమలి పింఛము బాగా పెరిగింది. నీవు మాత్రం 'సీత' లేకుండా ఒకడవే ఉన్నావు. ఆ నెమలి చూడు— సవనితముగా నదే కూయును. ఆ కూతెంత గొప్పదో తెలుసా? అని ఉద్దీపింపజేస్తుంది రాముని.

ఇక శ్రీహర్షుడు తన నైషధంలో మయూరాన్ని వర్ణించి యున్నాడు. దమయంతి విరహవేదనలో ఉద్యానవనానికి వెళ్లాడు.

'విలాస వాపీ తట వీచి వాదనాత్
పికాళి గీతేః శిఖి లాస్య లాఘవాత్
వనేపి తౌర్యత్రిక మార రాధితం
క్వభోగ మాప్నోతి నభాగ భాజనం'

విలాసంగా ఉండు నడబావి ఒడ్డున అలల ధ్వని వలననూ (మృదంగ ధ్వని) కోయిలల తుమ్మెదల గానము వలనను, నెమలి నాట్యం వలనను అడవిలో గూడా నిషధరాజైన 'నలుని' నృత్య గీత వాద్య సమ్మేళనము సేవించినవి. అదృష్టవంతుడు ఎక్కడ భాగ్యము పొందడు !

ఇక తెలుగు సాహిత్యం పరికిస్తే కోకొల్లలు. ఆది నన్నయ 'మయూరములు పురివిప్పి యాడుచుండు'—అన్నాడు. తిక్కన మయూర వర్ణన కొంత మాత్రమే చేశాడు. కాని ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ— దుర్యోధనుని ఘోష యాత్రా సందర్భంలో మన్మథ మయూర మధుకర కీర కోకిలా లాపములు ఆకర్షింప చేశాడు.

పార్వతి శివునిగూర్చి విరహవేదన పొందుతుంది. ఆమె చెలికత్తె చెప్పినట్లు—కవిరాజ శిఖామణి నన్నెచోడుడు విరహోద్దీపన కరములైనటువంటి ఈ క్రిందివి మానవలసిందిగా చెలి చెప్తుంది. అందు నెమలి నృత్యం చూడవద్దు అంటుంది. 'ఆడెడ నెమ్మి' కనుగొనకు మమ్మ, బయల్పడు నాడు చిల్కతో నాడకు మమ్మ, తేటిగెడ వాలతి సేయకుమమ్మ వెన్నెలు జూడకు మమ్మ, తెమ్మరల జోకకు మమ్మ తలిర్చు మావి క్రీడకు బోకుమమ్మ యని చెప్పెలికత్తెకు జెప్పె సమ్మతిన్—

ఇది ఉద్దీపన విభావం. ఏవి రసమును ఉద్దీపింపజేస్తవో—అవి ఉద్దీపన విభావాలు.

శ్రీమదాంధ్ర మహా భాగవతములో బమ్మెర పోతరాజు 'నలువ మొరయిడిన తెరంగున మొరయు సురుములును సురుముల కులికి పడక కిమగుపాడుచు మెడలు త్రిప్పుచు పింఛములు పెంచెంబులు చేయుచు విప్పి దెప్పరంబుగ నొప్పుచు వర్తనంబులు సేయు మయూరంబులును మయూర ఘోషణంబులు భీషణంబులై చెవుల సోకిన నసూనంబులైన ప్రాణంబుల నాసలు విడి యొండొరులకు గ్రందుపడి గ్రందుకొను విరహ జనులు' అని వర్షర్తువును వర్ణించుచు సంస్కృత వాఙ్మయంలోలేని మయూర నృత్యాన్ని కూడా చొప్పించాడు.

కవి సార్వభౌముడు శ్రీనాథుడు తన వీధి నాటకంలో 'హో కుమారస్వామి—పాప వాహ్యములారా—కోడి పుంజులారా?' అని సంబోధించాడు.

ఇక శృంగార నైషధంలో స్త్రీలంతా మండల నృత్యంచేస్తుంటారు ఒక వైపు. రెండోవైపు నాకు పోటీగా నెమళ్లూ నృత్యం చేస్తున్నవట! "అ రామా రమణుల్ రమాపతియు దైత్యారాతియుం బోలె శృంగార క్రీడల ప్రౌఢ్మ పుచ్చిరి రహిన్ గంధర్వ కన్యా కలా కీరాలాపక పుంస కోకిల కుహూ కేకీ "మయూరాంగనా" వారీ మండలి తాండవార భటీ సంరంభ సంభావనవన్"

సాహితీసమరాంగణచక్రవర్తియైన శ్రీకృష్ణదేవరాయలు ఆముక్తమాల్యదలో కృకవాకధ్వజుడు —అని కుమారస్వామిని సూచించియున్నాడు.

ఇక అద్యతనాంధ్ర సాహిత్యం పరికిస్తే ఆచార్య రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు 'జడ కుచ్చులు' అనే లఘు ఖండ కావ్యంలో మయూరాల నృత్యోత్సవ క్రీడోన్మాదాన్ని ఇలా వర్ణించారు—

'నీడల్ గట్టగ భూమియందు చదలన్ క్రేళాడు కాదంబినీ
చూడాకృష్ణ కలాప గుచ్ఛములపై చూడ్కుల్ కడాలించి లీ
లా డోలా సుఖలాలసీయ రతి సోలన్ సాగి నృత్యోత్సవ
క్రీడోన్మాదములై మయూరములు సాగెన్ పింఛము ల్విప్పుచున్.'

నవయుగ కవిచక్రవర్తి కీ. శే. గుర్రం జాషువా కవి— తన ఖండ కావ్య సంపుటి తొలిభాగంలో 'నెమలి' స్వరూప స్వభావాలను—సహజంగా చిత్రించాడు— చూడుడు.

"పొన్నుంగన్నులు నెత్తికెక్కు గులికింపుల గంటు గర్వంబునన్
దన్నుల్చి చెలికత్తెలం బ్రణయ కంధిన్ముంచి తేలింప నీ
సాన్నిధ్యంబున నాట్యమాడు సతిపజ్జన్ పారవశ్యంబునన్
గన్నుల్మోడ్చు పురివిచ్చు నెమలి చానా! యెంతపుణ్యాత్మవో!'

"భర్త హోంబట్టు జిలుగుటంబరము దాల్చి
విపిన వీథులలో దాఁకటించు ముండ
పరువన్ నిల్చి మాసిన చీర గట్టి
మురిసికొను పతివ్రతపు సుందరులబోలె."

[illegible] చక్రవర్తి కీ. శే. చింతా దీక్షితులు— "ధగధగ మెరిసే [illegible] రెక్క, కళ్ళు నెమలి కెవరిచ్చారో", అని ప్రశ్నించుకొని "పురి విప్పుకు నాట్యమాడగా, తాండవ కృష్ణుడు జ్ఞప్తికి రాడా" అని భావుకుడవుతాడు.

'పూసపాటివారి తోటల్లోనా
పురి విప్పి ఆడింది పున్నెంపు నెమలి
ఆట కూటరానిలో ఆడేటినెమలి
వేటకాడొచ్చాడు ఆట చాలించు'—

అని జానపదగేయాల్లో కూడా జాతీయ విహంగం చోటు చేసుకుంది.

ఇక ఛందస్సును పరికిస్తే మయూర వృత్తం— భజసనగగ— అను గణములు, తొమ్మిదవ అక్షరం యతి.

మయూరసారి— లేక మయూర భాషిణి— గణములు— రజరగ, 7 వ అక్షరము యతి.

మత్తమయూరము— గణములు— మ, త, య, స, గ 8 వ అక్షరము యతి.

ఘన మయూరము— గణములు— న, న, భ, స, ర, ల, గ

మయూరగతి— గణములు 7 భ గణములు, గ గ.

'శిఖరిణి' వృత్తం. య, మ, న, భ వ గణములు— పదమూడవ అక్షరం యతి.

'క్రౌంచపదం' అని ఒక వృత్తానికి పేరు. భ, మ, స, భ, న, న, న, య— గణములు. పదునొకండవ అక్షరం యతి. వృత్తాలలో నెమలి పేరేగాక, నృత్యం కూడా తాండవిస్తుంది.

భారతదేశాన్ని మొగలులు పాలిస్తున్న రోజుల్లో— నాదిర్షా మొగలులపై దండెత్తి వారి మయూర సింహాసనాన్ని పర్షియాకు తరలించాడు. అది పర్షియానుండి ఇంగ్లండుకు చేరి ఇప్పుడు బ్రిటిష్ మ్యూజియంలో ఉంది.

ఈ మయూర సింహాసనాన్ని నిర్మించినవాడు షాజహాను. దీనిని బట్టి అన్ని జాతుల వారికీ అభిమాన పాత్రమైంది నెమలి. అందుకే ఈనాడు 'నెమలి' భారత జాతీయ విహంగమై విరాజిల్లుచున్నది.

'మేఘాలు అందం, నీలాలు అందం, అందాలన్నీ 'జీవం' దాల్చాయి. అవంతా 'నెమలి'లో నాట్యం చేశాయి. సర్వేంద్రియాణాం నయనం ప్రధానం అన్నారు. అందుకే కాబోలు నెమలి కన్నులు జీవం ఉట్టిపడేలా ఉంటాయి.

శాసనపరిశోధన — నూతన చరిత్రాంశములు

శ్రీ పి. వి. పరబ్రహ్మశాస్త్రి

ఇటీవల ఆంధ్రప్రదేశ్ [illegible] [illegible] వెలి వెల్వడిన శాసన పరిశోధన [illegible] [illegible] గను ఇతరులు వ్యక్తిగతముగను ఆసక్తి [illegible] [illegible] ఆవిష్కరించు కొన్ని శాసనములు [illegible] [illegible] కొన్ని నూతన చరిత్రాంశములు, అముద్రితములు కూడా కొన్నిగలవు. [illegible] [illegible] లిందు తెలుపబడుచున్నవి.

1. మహామేఘవాహనుని [illegible] —[1]

ఏలూరు తాలూకా [illegible] [illegible] గుంటుపల్లి [illegible] చోట మహాలయములు కొన్ని [illegible] [illegible] బయల్పడెను. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] చుండుట్కిర్పన్నై యున్నది [illegible] [illegible] చెందిన మహామేఘవాహన బిరుదాంకితుడైన ఖారవేలుని [illegible] కుడు చులగోముడనువాడు [illegible] [illegible] [illegible] మండపము నొకదానిని నిర్మించి నటుల్లునట. [illegible] [illegible] దైనను ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాచీన చరిత్ర [illegible] [illegible] మును తెలుపుచున్నది. [illegible] ఖారవేలుడు క్రీ. పూ. 150 ప్రాం- తమున కళింగమునేలిన గొప్పరాజు. [illegible] [illegible] [illegible] రాజ్యములను [illegible]. ఒరిస్సా రాష్ట్రములో ఉదయగిరి కొండ లలో హాథి గుహాలలో నితని విజయములను [illegible] [illegible] శాసనము కలదు.[2] తన ద్వితీయ రాజ్య వర్షమున [illegible] [illegible] దండ యాత్ర వెడలి, (శాతవాహన రాజ్యము) [illegible] [illegible] [illegible] కణ్ణబెన్న (కృష్ణ) ను చేరి మూసిక నగరమును ముట్టడించు నట్లు చెప్పుకొనెను. ఖారవేలుని యీ దండయాత్ర పశ్చిమ దిశ యందు జరిగి యుండుటచే ఆ ప్రాంతము మహారాష్ట్రమై యుండు ననియు అచటనే శాతకర్ణితో తనకు పోరు జరిగి యుండు ననియు చరిత్ర కారులిప్పటివరకు చెప్పుచుండిరి. శాతవాహనుల శాసనము అధికముగా నచ్చే ప్రాంతములో గలవు గనుక శాతవాహనుల మొదటి నివాసము మహారాష్ట్రమందున్న నాసిక ప్రాంతమే [illegible] యీ హాథి గుహా శాసనము ధ్రువపరచు చున్నట్లు వారు వాదించుచుండిరి. కాని ప్రస్తుత గుంటుపల్లి శాసనము ఖారవేలుడు ఏలూరు ప్రాంతము కూడ వచ్చినట్లు తెలుపుచున్నది. కనుక శాతకర్ణి రాజ్యములో కృష్ణా నదిని, సమీపించినది ధాన్యకటకముకూడా [illegible] గదా. అనగా ఖారవేలుని, నాటికే శాతవాహనులు [illegible] ప్రాంతమునంతను తమ యేలుబడిలో నుంచుకొని రని స్పష్టము. ఇంక పశ్చిమ దిశ యనగా కళింగమునకు వేంగి మండలము పశ్చిమమే యగును. అచటి వారుసిరిని, వడమటి వారనియు వీరు వారిని తూర్పువారనియు నేటికిని [illegible] ప్రసిద్ధమై యున్నది. శాతవాహనులు మొదటినుండి ఆంధ్ర ప్రాంతము వారే ననియు వారు రాజకీయ విజయముల ఫలితముగనే అన్య ప్రాంతములతో సంబంధము కలిగి యుండిరనియు ధ్రువ మగు చున్నది.

2 [illegible] రాజవంశావళి.—

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నాటివరకు వారి వంశ క్రమముగాని రాజ్య [illegible] [illegible] [illegible] అతికష్ట సాధ్యముగ నుండెను [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నాటికో [illegible] [illegible] [illegible] సంవత్సరములే గాని [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] వారి రాజ్య కాలములోని [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] చాలాదెబ్బతినెను. అట్లే వారి వంశ క్రమమును గూర్చి కూడ సునిశితముగా [illegible] [illegible] [illegible] సంశయము [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] సంవత్సరముల [illegible] [illegible] గొండబిల్లా రామన్న [illegible] [illegible] [illegible] గ్రామంలో ఈ రాజులకు చెందిన మరి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] ప్రథమముగా శ్రీయుత [illegible] శాస్త్రిగారు కనుగొనిరి. వారే భారతిలో ఇంద్రపాలనగర [illegible] [illegible] [illegible] పత్రికలో ప్రకటించియుండిరి.[4] పిదప మరల డాక్టరు మహాదేవుంద రామారావుగారు Journal of Indian History— Trivandrum[5] పత్రికలో ఆంగ్లములో ప్రకటించిరి. [illegible] [illegible] అజయమిత్రశాస్త్రిగారును[6] వి. వి. మిరాషిగారు కూడ [illegible] వ్రాసిరి.[7] అట్లే డాక్టరు నేలటూరి వెంకట రమణయ్యగారు

(1) దీనిని డాక్టరు రాయప్రోలు సుబ్రహ్మణ్యముగారు (పంచద పురావస్తుశాఖ) మొదట కనుగొనిరి. వారే యీ శాసనమును ఆం. ప్ర. ప్రభుత్వముద్వారా ప్రకటించిరి.

(2) ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా XX పుట 72.

(3) 1. మాధవవర్మ తుమ్మూరు శాసనము Ep. Ind. XVII P. 334 ff

2. దేవవర్మ పుత్రుడగు రెండవ మాధవవర్మ ఈపూరు శాసనము. Ep. Ind. XVII.

3 మాధవవర్మ పోలమూరు శాసనము J. A. H. R. S. VI. P. 17 ff.

4. ఇంద్ర భట్టారకవర్మ రామతీర్థ శాసనము Ep. Ind. XII. 133 ff.

5. విక్రమేంద్రభట్టారకుని చిక్కుళ్ళ శాసనము Ep. Ind. IV. 193 ff,

6. విక్రమేంద్ర భట్టారకుని తుండి శాసనము AP. Arch. Series No,

7. మాధవవర్మ ఖానిమూరు శాసనము

(4) 1965 జూన్, జూలై సంచికలు

(5) Journal of Indian History XLIII PP. 683 f

(6) ,, ,, XLIV PP. 733 f

(7) ,, ,, L P, 1 f

కూడ వీటిని గూర్చి కొంత చర్చించియుండిరి.8 కాని ముందుగ వీటిని గూర్చి పరీక్ష చేయుట యుక్తమని తోచుచున్నది.

ఇందొకటి గోవిందవర్మ తన అగ్రమహిషియగు పరమ మహాదేవి నిర్మించిన విహారమునకు "సూప కీర గంధ పుష్ప ధ్వజ పాన భోజన శయనాసన గ్లాన భైషజ్య ఖండస్ఫుటిత శీర్ణ సంస్కారా" దుల కొరకు న్వానెంగుదల పెణ్కపఱ అను గ్రామమును దాన మొసర్చినట్లు గలదు. ఈ గోవిందవర్మ మహారాజ ఇంద్రవర్మ పౌత్రుడనియు, మహారాజ మాధవవర్మ పుత్రుడనియు ఇందు చెప్పబడెను. ఇతనికి చూపిన ప్రశస్తియంతయు ఇతడు గొప్ప బౌద్ధ మతానుయాయి అని తోచుచుండును. కాని అతను వైదిక ధర్మమును కూడ ప్రోత్సహించి కొన్ని దేవాలయములను కూడ నిర్మించినట్లు కలదు. భార్యయగు పరమ మహాదేవిని బట్టియే యితనికి బౌద్ధ మతాదరణము అధికమైనట్లు తోచును.

ఇంక రెండవ శాసనము ఉత్తమాశ్రయుడను బిరుద నామముగల రెండవ విక్రమేంద్ర భట్టారక వర్మ యిచ్చినది. ఇంద్రపురము నందు పరమ భట్టారికా మహాదేవి నిర్మించిన విహారమునకు చటు నివసించు భిక్షుసంఘ పరిభోగార్థము ఇరుణ్దెరు గ్రామమును ఈ మహారాజు సర్వ బాధా పరిహారముగా దాన మొసగినట్లిందు చెప్పబడెను. దానమిచ్చిన కాలము పదునొకండవ విజయ రాజ్యవత్సరమున కార్తిక కృష్ణ పక్షమందు అమావాస్య దినము. శాసనాంతమున మరల శక నృప కాలము 488 సంవత్సరములు గడచిన పిమ్మట ఈ దాన మొసగ బడినట్లు కలదు. విష్ణుకుండిన శాసనములలో శతాబ్దములను తెలుపు శాసన మిది యొక్కటియే. అంతేగాక దక్షిణ దేశమందు శక వత్సరములను తెలుపు ఆధారములలో నిదియే మొదటిది.9

విష్ణుకుండిన రాజవంశావళిని గూర్చి ముఖ్యముగ నీ శాసనము కొన్ని విశేషాంశములను తెలుపు చున్నది. ఇందు అయిదుగురు రాజులు క్రమముగ పేర్కొనబడిరి. 1. గోవిందవర్మ 2. మాధవవర్మ 3. మొదటి విక్రమేంద్రవర్మ 4. ఇంద్ర భట్టారకవర్మ 5. రెండవ విక్రమేంద్రవర్మ (శాసనదాత). దీనిని మూల వంశావళిగ గ్రహించి మిగిలిన శాసనములందున్న రాజులను దీని యందంతర్భావము చేయుటయో లేక కొలది మార్పులతో శాఖాంతరముగ సూచించుటయో సులభముగు చున్నది. వీరిలో కొందరి రాజ్య వర్షము లిదివరకే తెలిసి యుండుటచే ప్రస్తుత శాసనము దీయబడిన రెండవ విక్రమేంద్రుని పదునొకండవ రాజ్య వర్షమునకు సరియగు శకాబ్దము 488 ననుసరించి ఇంచి విష్ణుకుండిన రాజ్యకాలమును స్థూలముగనైన నిశ్చయింప వీలగు చున్నది. అనగా శాసన కాలము క్రీస్తు 566 అయినచో విక్రమేంద్రుని రాజ్యాభిషేకము దానికి పదునొకండు వత్సరములకు పూర్వము జరిగియుండును. రామతీర్థము తామ్రపట్టిక ఇతని తండ్రియగు ఇంద్ర భట్టారకునిచే తన 27 వ రాజ్య వర్షమునం దీయబడినది గనుక నతడు కనీసము అంతకాలము రాజ్యము చేసియుండునని ఎంచిన అతని రాజ్యాభిషేక కాలము క్రీ. శ. 566—(11+27)=528 అయియుండును. ఇంద్రవర్మకు పూర్వము తన తండ్రియగు మొదటి విక్రమేంద్రుడు రాజ్యము చేయుటయే వ్యాప్తి నొందియుండు నని కొందరి నిర్ణయము. ఇప్పటి వఱకు రెండవ శాసనము నిచ్చిన దేవ వర్మ పుత్రుడగు రెండవ మాధవవర్మను గూర్చి కూడ సంశయము కలదు. ఈ రెండు సంశయములు తొలగిన కాని మొదటి మాధవ చక్రవర్తియొక్క రాజ్యకాలము నిర్ణయింప వీలుకాదు.

ఈ శాసనములవలన మొదటి గోవిందవర్మ బౌద్ధ మతాభిమానియై యనేక విహారములను కట్టించినట్లు తెలియుచున్నది. ఇటీవల మొదటి శాసనమందు శాసనకర్తయైన రెండవ గోవిందవర్మ కూడ బౌద్ధమును బాగుగ ప్రోత్సహించినట్లున్నది. వీ రిరువురు ఒకరే యని కొందరి మతము కాగ మరికొందరు వేరు భిన్న వ్యక్తులయి యుందురని తలంచు చుండిరి. రెండవ శాసనమందు జ్ఞప్తియు గోదావరి తామ్ర పట్టిక నొసగిన పృథ్వీమూలుడు ఇంద్ర భట్టారక వర్మకు సమకాలీనుడై యుండెను గనుక అతనికి అల్లుడుగ వర్ణింపబడిన గోవిందరాజు రెండవ గోవిందవర్మ యగునని భావింపబడు చున్నది. ఇట్లు అనేక విశేషాంశములీ క్రొత్త శాసనముల వలన ఉత్పన్నము లగు చున్నవి. ఆంధ్రదేశ చరిత్రలో విష్ణుకుండిన అధ్యాయమునకు ఇవి క్రొత్త స్వరూప మిచ్చినవనుట నిర్వివాదము.

ఇక్ష్వాకుల కాలమునకు చెందిన శాసన మొకటి నూతనముగ లభించెను. ఇది పల్నాడు తాలూకా దాచేపల్లి దగ్గర దొరకెను.10 కేసన పల్లియను గ్రామములో లభించియున్న బౌద్ధ స్థూపమునకు చెందిన స్తంభముపైన క్రీస్తు మొదటి శతాబ్దినాటి బ్రాహ్మీలిపిలో వ్రాయబడినది. ఇందు ఇక్ష్వాకు వంశకర్తయైన మొదటి శాంతమూలుని పదవ రాజ్యవర్షము చెప్పబడినది. ఈ రాజును గూర్చిన ప్రశంస యింతవరకు తన సంతతివారి శాసనములనుబట్టి మాత్రమే తెలియుచున్నది. కాని యిది స్వయముగ తన రాజ్యకాలమునాటిదే యగుటచే నాతడు కొంతకాలము రాజ్యమేలినట్లు నిర్ణయింప వీలగు చున్నది.11

కరీంనగరు జిల్లాలో కుర్క్యాల గ్రామ సమీపమున బొమ్మల గుట్టపైన వేములవాడ చాళుక్యవంశపు రెండవ అరికేసరి (క్రీ 930—955 సుమారు) రాజునాటి శాసనమొకటి దొరకెను. అరికేసరి యాస్థానమున వర్ధిల్లి, విక్రమార్జున విజయమను గొప్ప కన్నడ కావ్యమును రచించిన పంపకవి సోదరుడగు జినవల్లభుడు వ్రాయించిన శాసనమిది. వీరి పుట్టుపూర్వోత్తరములను చెప్పుచు వీరు కమ్మనాడు (ఆంధ్ర మండలము ప్రకాశం జిల్లా)లో చేరిన వంగిపఱ్ఱు గ్రామ

8. **Andhrapradesh Annual Report on Epigraphy 1966. P 84 f**
9. 'లోక విభాగము' అను జైన గ్రంథమున 380 శకవత్సరము వాడబడినట్లు చెప్పుదురు.
10. శ్రీయుత పి. రామచంద్రమూర్తి ఎం. ఏ. అసిస్టెంటు డైరెక్టరు, పురావస్తుశాఖ, ఆం. ప్ర. తమ అన్వేషణ కార్యక్రమములో దీనిని వెలువరించిరి.
11. డాక్టరు రాయప్రోలు సుబ్రహ్మణ్యముగారు దీనిని గూర్చి విపులముగ **Epigraphia Andhrica** 1 లో చర్చించిరి.

నివాసులమని చెప్పుకొనెను. కన్నడ కవిత్రయమున చేరిన పంపకవి చాళుక్యుడని దీనివలన స్పష్టమగుచున్నది. ఈ శాసనములో తుది యందు కొన్ని తెలుగు కంద పద్యములు గూడ గలవు. దీనిని గూర్చి డాక్టరు నేలటూరి వెంకట రమణయ్యగారు విమర్శనాత్మక పత్రమును మైసూరు హిస్టరీ కాంగ్రెసు సమావేశములో ఉపన్యసించిరి[12]

రాయలసీమలో లభించిన మాత్రము, శాసనములలో చాళుక్య సత్యాశ్రయుని నాటి దొకటి కలదు. కర్నూలుజిల్లా మహానందికి చేరువలో కడమల కాల్వయను నొక గ్రామములో శివనందీశ్వరదేవునికొరకు నిర్మితమైన ప్రాచీన చాళుక్యులనాటి ఆలయము కలదు[13] దాని ఆవరణములో నొక చిన్న యేకశిలానిర్మిత ఆలయ ప్రతి కృతిపై (అది) సత్యాశ్రయవటారుని యనుపున [illegible] నిర్మించెనని గలదు. దీనినిబట్టి అప్పటికి ప్రధాన ఆలయము నిర్మితమై యున్నదని గ్రహింపవలెను. సత్యాశ్రయుడనగా బాదామి చాళుక్య స్థాపకుడైన రెండవ పులకేశి (క్రీ. శ. 611—642). ఇట్టి దేవాలయములు ఆంధ్రప్రదేశములో కర్నూలుకు తుంగభద్ర కావలియొడ్డుపైనున్న అలంపుర క్షేత్రమున నవబ్రహ్మేశ్వరాలయములు ప్రసిద్ధమై యున్నవి (1. బాలబ్రహ్మేశ్వర, 2 గరుడ బ్రహ్మేశ్వర, 3. స్వర్గబ్రహ్మేశ్వర, 4. పద్మబ్రహ్మేశ్వర, 5. కుమార బ్రహ్మేశ్వర, 6 అర్కబ్రహ్మేశ్వర, 7 తారక బ్రహ్మేశ్వర, 8. విశ్వబ్రహ్మేశ్వర, 9 వీరబ్రహ్మ అను పేర్లతో నీ యాలయములు గలవు. ఇవికూడా బాదామి చాళుక్య రాజులచే నిర్మింపబడినట్లు అచటి శాసనములు తెలుపుచున్నవి ఇంతవరకట్టి శాసనములలో పులకేశి మనుమడగు వినయాదిత్యుని నాటిది అతి ప్రాచీనమైనది. ఈ మధ్య కొలది మాసముల క్రిందట ప్రసిద్ధ పరిశోధకులును స్థానిక విద్వాంసులు నగు శ్రీ గడియారం రామకృష్ణశర్మగారు మరొక నవీన శాసనము నావిష్కరించిరి. అది పులకేశి చక్రవర్తి పుత్రుడగు 'అనివారిత విక్రమ' బిరుదాంచితుడగు మొదటి విక్రమాదిత్యునిది (క్రీ. శ. 654—680). అందాతని భార్య అందొక ఆలయ ప్రతిష్ఠ జేయునపుడు బ్రాహ్మణున కొసగిన దానమును తెలుపును. ఇదియే యీ యాలయములందలి ప్రాచీన శాసనము. ఇచటి నవబ్రహ్మేశ్వరాలయములు ప్రసిద్ధమై యున్న విధముగ మహానంది ప్రాంతమున నవనందీశ్వరాలయములు ప్రసిద్ధములని చెప్పుదురు. కాని వాటిలో మహానందీశ్వరాలయము, పై చెప్పిన కడమల కాల్వలోని శివనందీశ్వరాలయము మాత్రమే బాగున్నవి. మిగిలిన వాటిలో ఓంకార నందీశ్వరము, కృష్ణనందీశ్వరము మున్నగు మరికొన్ని నామ మాత్రముగ తెలియుచున్నవి. ఆలయ శిథిలములు గూడ నాయా స్థలములందు గానరావు. పాణ్యంలో పాణ్యేశ్వరుని గుడిలో ఇదే విధమగు నొక శిథిలాలయము గలదు.

గిద్దలూరు దగ్గర సత్యవోలులో ఇదేవిధమగు నిర్మాణముగల ఆలయములు మరికొన్ని గలవు. అచట శాసనాధారములు అంతగా కానరావు.

ఈ ఆలయము లన్నిటియందు వాటి నిర్మాణములో ఒక ప్రత్యేకత గానవచ్చును. బాదామిచాళుక్యుల నాడు నిర్మించబడిన బాదామి, పట్టడకల్లు అయిహోలు మున్నగుచోట్ల యిట్టి ఆలయ నిర్మాణములు ప్రసిద్ధములుగ నున్నవి. విమాన నిర్మాణము ఏటవాలుగ స్తూపి ఆకారములో నాలుగు తలములను కలిగియుండుట, పై భాగమందు ఆమలకాకారములోనుండు శిఖరము, మధ్య మధ్య మూలల మీద ఆమలక భాగములు, శుకనాసియనబడు అర్ధమండప పైభాగమున నటరాజ విగ్రహము, మున్నగు కొన్ని శిల్పవిధానములు తప్పక యుండుటలో గానవచ్చును. నిర్మాణమంతయు పూర్తిగా శిలాత్మకముగనే యుండును. చూచుట కతిమనోహరముగ నుండును. ఇవి బాదామి మున్నగు చోట్ల కర్నాట దేశమందును అలంపురము, సత్యవోలు, మహానంది మున్నగు చోట్ల ఆంధ్రప్రదేశమందును గలవు. మహానందీశ్వరుని గుడి మొదటి కట్టడము తర్వాత మరమ్మతుల వలన అనేక మార్పులుచెంది అసలు కట్టడమేదో నిర్ణయింప వీలు లేకున్నది. కాని కడమల కాల్వలోని దేవాలయము చెక్కుచెదరక మొదటి నిర్మాణముతో చక్కగ లభ్యమగుచున్నది. అంతేగాక ఈ ప్రాంతములో గల యిట్టి ఆలయము లన్నిటిలోను ఇది ప్రాచీనముగునని కూడ ప్రస్తుత మచట లభించిన సత్యాశ్రయుని (రెండవ పులకేశి) నాటి శాసనమును బట్టియేగాక నిర్మాణ విధానమును బట్టి గూడ నిర్ణయింప వీలగుచున్నది. దీని నిర్మాణములో బౌద్ధశిల్ప సంప్రదాయములు కొన్ని గోచరించును. విష్ణుకుండిన రాజైన గోవిందవర్మ 'విబుధ భవన ప్రతిష్ఠాపనాసముదయానేక మహా విహారములను నిర్మించెనని గలదు. అట్లే మరొక గోవిందవర్మ తనను గురించి అనేక దేవాయతన, విహార, సభా, ప్రపా, తటాక, ఉదపాన, ఆరామ, ప్రతిసంస్కార పూర్వకరణేన అలంకృత సకలదిగన్తరేణ అని చెప్పుకొనెను. దీనినిబట్టి విష్ణుకుండినుల నాడు కూడ దేవాలయములు నిర్మించుట బాగుగ నున్నట్లు విశదమగుచున్నది. ప్రస్తుత కడమల కాల్వ శివనందీశ్వరాలయము రెండవ పులకేశి నాటిదై యున్నది గనుక విష్ణుకుండినుల నాటి శిల్పులే దానిని నిర్మించియుందురనుటకు అవకాశమేర్పడుచున్నది. విష్ణుకుండినులను నిర్జించియే గదా బాదామి చాళుక్యులు తెలంగాణములోను, గిద్దలూరు, నంద్యాల ప్రాంతములను ఆక్రమించినది. ఒక గోవిందవర్మను గూర్చి 'శ్రీ పార్వతీయ భూర్వాసర క్షితి పతి పరంపరాహార మధ్య నిరుపమ విరాజిత కౌస్తుభాయమాన యశో జన్మనః' అని ప్రశంస కలదు. దీనిని బట్టి వారు శ్రీ పర్వతమునకు తూర్పు పడమరులుగ కొంత రాజ్యమును కలిగియుండిరని నిశ్చయముగ తెలియుచున్నది వారి రాజ్యములోనే కడమల కాల్వ, సత్యవోలు, మహానంది మున్నగునవి చేరియున్నవనుకొనుటలో తప్పులేదు. అమరావతి స్తూప నిర్మాణమునందు జగద్విఖ్యాతమైన నేర్పరితనమును చూపగలిగిన ఆంధ్రశిల్పి దానితోనే అంతరించినాడనుటకంటె విష్ణుకుండిన రాజుల కాలములో గూడ కొన్ని దేవాయతనములు, విహారములు కట్టుచునే యుండిరనుట సమంజసము గదా. కాని అట్టివి మన కింతవరకు కానరాలేదు గనుక నిశ్చితముగ ఈ కట్టడము విష్ణుకుండినుల

---

12. డాక్టరు నేలటూరి వెంకట రమణయ్యగారు దీనిని మొదట కనుగొని 'బిసవల్లభుని గంగాధరశాసన''మని భారతి 1967 మార్చి సంచికలో ప్రకటించిరి.

13. ఈ యాలయమును ప్రథమముగ పురావస్తుశాఖకు చెందిన శ్రీ ఎస్. ఎన్. రామచంద్రమూర్తిగారు గుర్తించిరి. వారి సహాయమున ప్రస్తుత రచయిత యీ శాసనమును కనుగొన గలిగెను.

నాటిదేనని నిరూపింపజాలకున్నాము. అట్టి స్థితిలో కడమలకాల్వలోని శివనందీశ్వరాలయమునందు లభించిన ఫలకపై నాటి శాసనము లభించుట ఆంధ్ర దేవాలయ చరిత్రలో తోడ్పడగలదనియు, దీనిని భావి పరిశోధకులు ఉపయోగించుకొనగలరనియు ఉంచెదము. అమరావతి వద్ద స్తూపకాలమును బోలిన దేవాలయ నిర్మాణ కాలమునాడుండి తీరవలయును. దానిని సత్యమని స్వీకరించిన తప్పు, కాజాలదు. వారి కాలములో ప్రాంతీయముగ కొన్ని మార్పులు వచ్చిన మాట వాస్తవము. కాని బాదామిచాళుక్యుల దేవాలయ నిర్మాణమునకు ఆంధ్ర ప్రాంతముననే చెందిన మూల సంప్రదాయ మనవచ్చును. కడమల కాల్వలోని శివనందీశ్వరుని గుడి ఇరుప్రక్కల పరివారదేవతలకు చెందిన మరి కొన్ని చిన్న ఆలయములు ఉన్నవి. వీనిలో గలవు విక్రమాదిత్యుని నాటి శిథిలాలయములు కూడా ఇచట గలవు. ఇప్పటికి శాసనాధారములలో కడు ప్రాచీన దేవాలయమని చెప్పదగిన నాటిలో నిది యొకటి.

కాకతీయ చరిత్ర మలుపుత్రిప్పు కొన్ని ముఖ్యశాసనము లీసరికి బయల్పడినవి. బేతిరెడ్డి లోగుట్ట వేయించిన బయ్యారం చెరువు శాసనము:—14 గరుడ బేతరాజుల సుదీర్ఘమగు వంశావళి చెప్పబడెను. ఈ శాసనమును వెన్నభూపతి దయించి కాకతి (యను నగరము) నుండి పాలించుటచే యీ వంశమువారికి కాకతీయులను వ్యవహారము. వెన్నభూపతియు, అతని పుత్రుడు, పౌత్రుడు, ప్రపౌత్రుడు వరుసగ గుండ పేర్లు గలవారని మనకు తెలియు. మూడవగుండరాజు పుత్రుడు ఎఱ్ఱభూపతి, అతని అనంతర నాలుగవ గుండరాజు పేర్కొనబడెను. ఇతనికి గరుడాంక బేతరాజు జనించెను. అనగా మన చరిత్రకారులు చెప్పు మొదటి బేతరాజు, ఇతనికి పుత్రుడు మొదటి ప్రోలరాజు, పౌత్రుడు త్రిభువనమల్ల బిరుదుగల రెండవబేతరాజు. ఇతని పుత్రుడు రెండవ ప్రోలరాజు. అతనికి రుద్రదేవుడు, మహాదేవుడు మున్నగువారు పుట్టిరి. మహాదేవునికి పుత్రుడు గణపతి దేవుడు, పుత్రిక మైలాంబ. ఈమెను మహాదేవుడు తన మేనమామయగు నతవాటి వక్కడిమల్లుని కుమారుడైన నతవాటి రుద్రునికిచ్చి వివాహము చేసెను. ఆమె తన తల్లియగు బయ్యల మహాదేవి స్మారకముగ ఈ బృహత్తటాకమును నిర్మించెనని తెలుపుటకు శాసనము వేయించెను. దీని యందు చెప్పబడిన మూడవ గుండడు, ఎఱ్ఱన, నాల్గవ గుండనల పేర్లు ఇంతకుపూర్వమే తూర్పు చాళుక్యరాజగు దానార్ణవుని మాంగల్లు శాసనములో గుర్తింపబడియున్నను వారు కాకతీయులతో నెట్లు సంబంధించియుండిరో చెప్పలేకుండెను. ఈ శాసనము వారు మొదటి బేతరాజుకి తండ్రి తాతల తరమువారేనని తెలియుచున్నది. అంతేగాక ఎఱ్ఱన తరువాత బేతరాజొకడు అనామకుడై మృతుడైనట్లు తెలియుచున్నది. ఈ బేతని పుత్రుడే నాలుగవ కాకర్త్యగుండ్యన. రాష్ట్రకూట రెండవ కృష్ణరాజు వేంగిపై దండెత్తి చాళుక్య మొదటిభీమునితో చేసిన యుద్ధములో మూడవ కాకర్త్యగుండన పాల్గొని యశమును బొసిన రాష్ట్రకూట దణ్ణాధిపతియని మాంగల్లు శాసనమును బట్టి తెలియుచున్నది. ఆ యుద్ధానంతరము వీరు రాష్ట్రకూట సామంతులుగ తెలంగాణమున స్థిరపడిరి. నాలుగవ గుండరాజు రాష్ట్రకూట మూడవ కృష్ణుని ఆజ్ఞతో వేంగిరాజగు రెండవ అమ్మరాజును క్రీ. శ. 956 ప్రాంతమున వోడించి ఆదేశమునుండి తరిమి అతని ప్రత్యర్థియు సవతి సోదరుడును అయిన దానార్ణవుని సింహాసనమెక్కించి అతనిచే మాంగల్లు గ్రామమునొక బ్రాహ్మణునకు దాన మిప్పించెను. ఈ విధముగా రాష్ట్రకూట సేనానులుగ కాకతీయులు తెలుగు దేశమును మొదట యెట్లు చేరిరో తెలియుచున్నది. ఈ నాలుగవ గుండ్యన వేయించిన మాంగల్లు శాసనములో తామ రాష్ట్రకూటులమని స్పష్టముగ చెప్పుకొనెను. ఇతని పుత్రుడగు మొదటి బేతరాజు గరుడ బేతరాజని బయ్యారం శాసనములో గలదు. ఈ 'గరుడ పదము' వారి వంశలాంఛనమగు గరుడ సూచకము. సువర్ణగరుడ ధ్వజులని రాష్ట్రకూటులలో పలువురు చెప్పబడుట శాసనములందు కానవచ్చును. కనుక కాకతీయులొకానొక రాష్ట్రకూట శాఖకు చెందిన పలుకుబడిగల సేనాధిపతులుగా రాష్ట్రకూట రాజుల పనుపున తెలుగు దేశమునకు వచ్చి స్థిరపడిన సామంతులని తెలియుచున్నది. క్రీ 973లో రాష్ట్రకూట రాజ్యపతనానంతరము వారి రాజకీయవారసులైన పశ్చిమ చాళుక్యులకు సామంతులుగ తెలంగాణములో ప్రాబల్యమును పొంది రుద్రుని సమయములో చాళుక్య రాజ్య మస్తమించునపుడు స్వతంత్రులైరి. స్వతంత్ర కాకతీయ రాజ్య మనుమకొండ రాజధానిగ నవతరించెను.

కరింనగరుజిల్లాలో శనిగర గ్రామములో, కాకతీయ వంశము లోని మొదటిబేతరాజు, మొదటి ప్రోలరాజు, రెండవ బేతరాజు, రెండవ ప్రోలరాజులకు సంబంధించిన శాసనములు క్రొత్తగా లభించినవి 15 వీరిలో మొదటి యిద్దరిని గూర్చిన శాసనము లింతవరకు లేకుండుటచే ఇవియే వారికి చెందినవి. అంతేగాక మొదటి బేతరాజు 973 వ శక వత్సరము అనగా క్రీ. 1051 వరకు జీవించియున్నట్లు, వాని శాసనము తెలుపుచున్నది. రెండవ శాసనము శకాబ్దము 975 లో మొదటి ప్రోలునిచే వేయించబడినది అనగా నీతడు క్రీస్తు 1053 నాటికి రాజ్యభారము వహించెనని తెలియుచున్నది అట్లే మూడవ శాసనము రెండవ బేతరాజు క్రీస్తు 1107 వరకు ఉన్నట్లును, మరొకటి రెండవ ప్రోలుడు క్రీస్తు 1149 వరకు ఉన్నట్లును తెలుపుచున్నవి. ఇట్లు తేదీలతోగూడిన పూర్తి శాసనములు నాలుగు శనిగరములో లభించుటచే ఈ పలువురి జీవిత కాలములను నిర్ణయించ వీలగుచున్నది 16

ఓరుగంటి ప్రాంతమున నిర్వహింపబడిన శాసన పరిశోధన కార్యక్రమములోనొక అజ్ఞాత విద్వత్కవి తెలియవచ్చెను. సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్రయందు చేర్చదగిన గొప్ప విద్వాంసు డీతడు. గణపతి దేవుడు, రుద్రమదేవుల కాలమున రాజగురువుగా ప్రసిద్ధిపొంది గోళకి మఠాధిపతియునైన విశ్వేశ్వర శివాచార్యుల పుత్రుడీతడు. పేరు నరసింహార్య. ఇతని వైదుష్యమును ప్రశంసించు శ్లోకములు కోట శిధిల

14. దీనిని ప్రస్తుత రచయిత 1967, ఏప్రిల్ భారతిలో ప్రకటించెను.

15. ఈ శాసనములు పురావస్తుశాఖకు చెందిన శ్రీ మల్లికార్జున రావుగారి ద్వారా సేకరించబడినవి.

16. ఈ శాసనములు 1971 నవంబరు, 1972 మే నెలల భారతి సంచికలలో ప్రస్తుత రచయితచే ప్రకటింపబడినవి.

ద్వారములపైనను పరిసరములందున్న గుట్టలపైనను దొరకుచున్నవి. ఇతడు ప్రతాపరుద్రుని ఆస్థానమందున్నట్లు తెలియుచున్నది (క్రీ. 1290—1323). ప్రతాపరుద్రుని ప్రతిభను కీర్తించు శ్లోక మొకటి యితని రచితము క్రింద 'నరసింహార్య:' అని వ్రాలు చేయబడినది దొరకుటచే ఇతడు ప్రతాపరుద్రుని ఆస్థాన విద్వాంసులలో నొకడని చెప్ప వీలగుచున్నది. ఇతడు ఋగ్వేదమునకు భాష్యము (టీక లేక వ్యాఖ్య), ఒకే దినములో పదునైదుసర్గలుగల కాకతీయ చరిత కావ్యము రచించెనట.

> "ఋక్శాఖా రచితా నిరర్గళ గిరా యేనాధిక స్త్రైయసీ
> శాస్త్రగ్రన్థకృతా స్వయంహి కృతినా హ్యాద్గన్ధి గన్ధచ్ఛిదా
> ఏకస్మిన్నేవ హి కాకతీయ చరితే తేనాష్ట ప్రార్థితా
> క్షిప్తం ఘాట విసర్గ వర్గల యుత సర్గేణ సర్వా ఖ్యాతా:"

ఇంతేగాక దశ విధములగు రూపకములను గూడ నితడు రచించినట్లు చెప్పుకొనెను. కాని యవి యేవియు మనకు లభ్యములగుట లేదు. ఉరుసు గుట్ట యనబడు నొక కొండపై రెండు శాసన కావ్యములు శిలా ఫలకములు గలవు. అందొకటి యసంపూర్ణముగ నున్నది. ఉన్నభాగమైనను స్పష్టముగ లేక నిరుపయోగముగా నున్నది. రెండవది సంపూర్ణముగను స్పష్టముగను లభించుచున్నది. ఇదియొక చిన్న ఖండ కావ్యము 62 శ్లోకములు గలది. చక్కని మృదుమధురమగు శైలి. మేఘ సందేశము వంటివలె ఒకానొక సిద్ధ దంపతుల విరహమును వర్ణించుచు వారి ప్రేమ వివాహ మిందు కథావస్తువుగా స్వీకరింపబడినది. ముగ్ధనాయికావర్ణన, సంభోగ శృంగారము కావ్యోద్దేశము. కావ్యాంతమున "విశ్వేశ్వర సూనో ర్నరసింహార్యస్య కృతి:" అని కలదు. ఇట్లు బహుముఖ పాండిత్యముగల నరసింహార్యుడని ప్రకటించబడిన శాసన కావ్యమిది.[17]

కర్నూలు తాలూక కోడుమూరు గ్రామములో మొదటి హరిహరరాయలు శాసన మొకటి లభించెను. ఇది శకము 1261 (క్రీ 1340) నాటిది. పూర్వ పశ్చిమ సముద్రాధిపతి వీర శ్రీ భండారి హరియప్ప ఒడయర. జగతాపిగుత్తిలో రాజ్యము చేయుచుండగా శ్రీ పర్వత మల్లికార్జున దేవునికి చేయబడిన దానమును జెప్పును. విజయనగర సామ్రాజ్య స్థాపకులగు మొదటి హరిహరరాయలు మొదటి బుక్క రాయలు హొయ్సళ రాజు కొలువునందున్న అధికారులని వెనుకటి చరిత్రకారులు చెప్పినవాదము సరికాదని డాక్టరు నేలటూరి వెంకట రమణయ్యగారు సోపపత్తికముగా ఖండించి వారిరువురు సోదరులు కాకతీయ కడపటి చక్రవర్తియైన ప్రతాపరుద్రుని భండాగారాధ్యక్షు లని నిరూపించిరి. అందుకు వారు విద్యారణ్య వృత్తాంతము, విద్యారణ్య కాలజ్ఞానము మున్నగు గ్రంథముల నాధారముగా తెలిపిరి. కొందరీ యాధారములను పుక్కిటి పురాణములని కొందరు త్రోసిపుచ్చిరి. ఇంక వెంకటరమణయ్యగారు చూపిన శాసనాధారములను గూడ తప్పుడు లేదేలనని కన్నడ విద్వాంసులు త్రోసిపుచ్చుచుండిరి. అట్టి శాసనములలో సొరటూరుబిల్లలోని గోజలహిడు శాసన మొకటి. ఇందలి తేదీ శకము 1236 (క్రీ. 1314) వ సంవత్సరమనియు అందు చెప్పబడిన బుక్కరాయ ఒడెయలు సంగముని పుత్రుడనియు వెంకట రమణయ్యగారు చెప్పగా ప్రతివాదులు దాని తేదీని శకము 1296 (క్రీ. 1374) అనియు అందలి బుక్క ఒడయలు స్వతంత్ర రాజైన మొదటి బుక్కరాయలని చెప్పుచుండిరి. ఇట్టి వివాదమును ప్రస్తుత కోడుమూరు శాసనము తొలగించు చున్నది. ఈ శాసనమందు హరియప్ప ఒడయలు (మొదటి హరిహరరాయలు) భండారి యని స్పష్టముగ చెప్పబడెను. కనుక శ్రీ రమణయ్యగారు చూపిన గ్రంథాధారములు సత్యములని గ్రహింపక తప్పదు. విజయనగర సామ్రాజ్య స్థాపకులైన హరిహర రాయలు, బుక్కరాయలు తెలుగు వారే. కాకతీయ ప్రతాప రుద్రుని భండారికులు (కోశాధికారులు) అనియు నిర్వివాదముగ వెల్లడియగు చున్నది.

ఇట్లనేక శాసనములు నూతనముగ బయల్పడుటచే ఆంధ్రేతిహాసములో కొన్ని సందేహములు తొలగుటయేగాక నూతన చరిత్రాంశములు బయల్పడు చున్నవి.

---

17. ఈ కావ్యము 'సిద్ధోద్వాహ'మను శీర్షికతో ప్రస్తుత రచయితచే ప్రకటింపబడినది. A. P. Govt. Epigraphy Series No. 2.

18. పురా ద్వౌ పురుషౌ సిద్ధౌ భ్రాతరౌ యశస్వినౌ,
కోశాగార ప్రతీహారౌ వీర రుద్ర మహీపతే:
సురత్రాణేన నిర్జిత్య వీరరుద్రే ధృతే తదా
ఆగతౌ యవనాక్రాన్తౌ వసహాయౌ ఓరుపురాత్
....
జ్యేష్ఠో హరిహరో నామ కనిష్ఠో బుక్క సంజ్ఞక:
....

(విద్యారణ్య కాలజ్ఞానమునుండి)

Further Sources of Vijayanagara History. No. 14.

[ఈ వ్యాసమును ప్రకటించుటకు అనుమతించిన ఆంధ్రప్రదేశ ప్రభుత్వము వారికి కృతజ్ఞతలు.]

నన్నెచోడుని ప్రయోగవిశేషములు

శ్రీ ఆంగీరస

ఆంధ్ర ప్రబంధాలలో ప్రథమమని చెప్పకుండా ప్రసిద్ధి స్థానాన్ని ఆక్రమించినదని పేరు పడినది నన్నెచోడకవి రచించిన కుమార సంభవం। రచయిత టెంకణాదిత్యుడని, కవిరాజ శిఖామణి అనే బిరుదులు గ్రహించిన రాజకవులలో ప్రథముడు.

దాక్షిణాత్యులైన విద్వత్కవులు గానీ, పాలకులుగానీ, తమ మాతృభాషతో పాటు ఇతర ద్రావిడ భాషలలోనూ, సంస్కృతంలోనూ మంచి ప్రవేశం కలిగి ఉండేవారు. ఆ ఇతర భాషాపదాలను తమ భాషకు చెందినవిగానే గ్రహించి, స్వేచ్ఛగా ప్రయోగించుకొనే వారు. అలాటి పదాలు కుమార సంభవంలో చాలా కనిపిస్తాయి. నన్నెచోడ మహాకవి ఇట్టి పదాలతోపాటు కొన్ని సంస్కృతపదాలను ప్రసిద్ధంగా ఉండే అర్థాన్ని విడిచి విలక్షణమైన అర్థంలో ప్రయోగించడమూ కొన్ని పదాలను కల్పించడమూ, కొన్నింటిని మార్చడమూ కూడా ఉన్నది. విలక్షణంగా ఉండే అటువంటి విశిష్ట ప్రయోగాలను మచ్చుకు కొన్ని చూపడమే ఈ వ్యాసం యొక్క ముఖ్యోద్దేశం.

తత్సమ పదాలుగా తెలుగులోకి వచ్చిన కొన్ని సంస్కృత పదాలలో కొన్ని:—

1. అవసరము—

ఈ పదానికి ఆవశ్యకమైనదనీ, సమయమునీ, తొందర అనీ అర్థాలు ప్రసిద్ధాలు. దీనిని 'అనుమతి' అనే అర్థంలో నన్నెచోడుడు వాడినాడు.

'ప. ఈ ద్వారపాలకు నిపాలకులై నిలిచి తదనంతరం పరమేశ్వరు నవసరంబు వడసి' (ఆ. 7.— 156) నిఘంటువులలో ఈ అర్థం కానరాదు.

2. కటాక్షించు:—

దీనికి 'కడకంటితో చూచు, అనుగ్రహించు' అనే అర్థాలే వాడుకలో కానవస్తున్నవి. 'తిరస్కరించు, అనాదరించు' అనే అర్థంలో ఇది కు. సం. లో ప్రయోగింపబడి ఉన్నది.

'. . . . పరమేశ్వరు విరాకరింపుము, సితర సురవరుల నిరీక్షింపుమన్న కృతక విప్రు నగజ కటాక్షింపుము, (ఆ. 7—26) కృతక విప్రు నగజ కటాక్షించి' (ఆ. 7—44).

3. గణికా సమూహ—

గణికా శబ్దానికి 'వేశ్య' అనే అర్థమే నిఘంటువులలోనూ, వాడుకలోనూ ఉన్నది. నన్నెచోడుడు మాత్రం 'చెలికత్తె' అనే అర్థంలో దీనిని వాడి యున్నాడు.

'. . . . రేకులు గదలకుండ
ముమ్మ గొనిచన్న గణికా సమూహ తోడ
గిరిజ పూజించె. బసిఁడితామరల నభవు.'
(ఆ. 3—108)

'సమూహం' అనడానికి బదులు 'సమూహ' అని వాడడం కూడా ఒక విశేషం.

4. గభస్తి—

ఈ పదానికి సూర్యుడు, అగ్నిదేవుని భార్య, కిరణము, అనే అర్థాలు మాత్రం కానవస్తున్నవి. 'కాంతి' అనే అర్థంలో ప్రయోగించడం నన్నెచోడుని ప్రత్యేకత.

'లలిమ నారంగ గభస్తి లలి
లాక్ష సమాని నిజాంగ కాక్ష పం
కిం లక దిప్తిఁ గభస్తి విఁ
కర స్మితదీధితి కర్పిలంతో
సలికరదళాళి లాక్ష దర
హా గభస్తి సుధాధరాయణో
న్మద రుచిఁ గప్పె నన్నిటికి
నన్నువు పెట్టినవాడిక్కఁ బొట్టనేక్.'
(ఆ. 9—11)

ఇక్కడ 'గభస్తి' పదం కాంతిని తెలిపే పదాలకు పర్యాయ పదంగా వాడఁబడినది. ఈ అర్థంలో 'విభాతి'ని వాడడమున్నా గమనార్హమే.

5. గహనము—

ఈ పదం విశేష్యంగా ఉన్నప్పుడు 'అడవి, గుహ, దుఃఖం, జలం' అని, విశేషణంగా ఉన్నప్పుడు 'దట్టమైనది, చొరరానిది, ఎరుగరానిది' అని అర్థాలలో ఉన్నట్లు నిఘంటువులవల్ల తెలుస్తున్నది. అడవి, దురవగాహం అనే అర్థాలు మాత్రం ప్రసిద్ధంగా ఉన్నవి. 'అసాధ్యం' లేక 'గొప్ప' అనే అర్థం ఉన్నట్లు ఈ గ్రంథాన్ని బట్టియే తెలుస్తున్నది.

'ఇటు దనుజేంద్రుం డయుత తనూజా యుతానుజ వరు లొక్కట భూ రజఃపటలంబునుండొరె గజవదను మదజలా సారంబున ప్రమగ్నవం గని మహామనస్వి గావున దానికి గహనంబైన మనోబలంబున భుజ బలంబు నిజబలంబుగాఁ గైకొని . . . .' (ఆ. 12—119)

6. ధార—

ఈ పదానికి నీటిధార, వాదర అనే అర్థాలే ప్రసిద్ధాలు. కాహళి లేక బాకా అనే అర్థం కానరాదు. కవిరాజశిఖామణి ధారలనే కాహళు లనే అర్థంలో ఉపయోగించాడు.

'ధారలు పట్టఁ బంపు తల
తంత్రములం దావడి పంపు-రత్న భం
డారముతోడ గుఱ్ఱపు ద
డంబులు ముంగలి వెంపు వెలసిన్
జేరఁగ నీకు మేనుఁగులఁ
జంద్రదనములన్ మొలతుంగాపులు . . . .' (ఆ. 11—5)

14. లషితము—

కోరదగినది లేక కోరిక అనే అర్థంలో 'అషితం' అనే దానికి 'అభి' అనే ఉపసర్గ చేరవలసి ఉన్నది. అభిలషితం, అభిలాష— మొదలైన రూపాలే ప్రసిద్ధంగా ఉంటున్నవి. నన్నెచోడుడు మాత్రం ఉపసర్గరహితంగానే దీనిని గ్రంథాదినే ప్రయోగించి యున్నాడు—

"శ్రీ వాణీంద్రామరేంద్రా
ద్రిజ మకుట మణి శ్రేణిధామాంఘ్రి పద్మా
జవోద్యద్వైసరుం డా
గ్రిజను లషితా ర్థము లెస్సి ప్రదుండు."
(ఆ. 1—1)

15 వస్తుపు—

వస్తువు అనే పదానికి పదార్థం, తత్త్వం, కథాంశం మున్నగు అర్థాలు ఉన్నవి గాని 'బంగారం' అనే అర్థం కానరాదు. నన్నెచోడుడు 'బంగరు శిఖరం' అను అర్థంలో 'వస్తుశిఖరం' అని చెప్పియున్నాడు—

'స్ఫటిక ప్రసరాగ నిగ్రహవిల్లు వస్తుశృంగ
సంగంబునా రత్నజూటంబు పూన్చి' (ఆ. 9— 24)

ఇక్కడ శివుని జటాజూటం స్ఫటికపర్వతంపై బంగారు శిఖరం లాగ ఉన్నదని వర్ణన.

16. విస్తరము—

ఈ పదానికి వ్యాప్తి, ఆధిక్యం, సమూహం, వివరించడం, పాన్పు మున్నగు అర్థాలతోపాటు 'పీట, పీఠం' అనే అర్థం కూడా నిఘంటువులలో ఉన్నదే కాని, వాడుకలో ఉన్నట్లు లేదు. కు. సం. లో ఈ అర్థంగా కానవస్తున్నది.

'విస్తరం బయ్యెను బరుసవేది వేది
యుయ్యేజింరావణులు వెలయుంగ మీఁద
నౌషధులు నిధులు దీపములయ్యె ననలుఁ
డొంసి వర హోమకుండమై వెలుగుచుండె.' (ఆ. 9—4).

17. శిక్షించు—

శిక్షించడమంటే అపరాధికి దండన. విధించడమనీ, విద్యాభ్యాసం చేయించడ మనీ అర్థాలు ఉన్నవి. ఆజ్ఞాపించడమనేది కొత్త అర్థం. నన్నెచోడుడు ఈ అర్థంలో ఈ పదాన్ని ప్రయోగించాడు.

'అక్షితి ధరపతి శివుఁ బ్ర
త్యక్షముగాఁ గొలుచు చుండుమని తత్పరుఁడై
శిక్షించి గౌరి నందు మ
రక్షితముగ నునిచి నిజపురంబున కరిగెన్.'
(ఆ. 3—104)

ఇక్కడ హిమవంతుడు, తన పుత్రికయైన పార్వతిని శివుని సేవిస్తూ ఉండవలెనని ఆజ్ఞాపించి నట్లు ఉన్నది. దీనికి 'నియమించడం' అని అర్థం చెప్పినా చెప్పవచ్చును.

18. సంకాశము—

దీనికి 'సమీపంలో ఉన్నది, పోలినది' అనే అర్థాలు మాత్రం కానవస్తున్నవి. 'కాంతి' అనే అర్థం కాదు, కు. సం. లో ఆ అర్థంలో ఇది ప్రయోగింపబడి ఉన్నది.

'కటివృత వ్యాఘ్ర చర్మంబు కరఁగె మున్న
మేఖలోరగ ఫణములు మిగిలి వెలిఁగెఁ
బాదపీఠోరు వజ్రప్రభాతి కంటె
మున్న పదనఖ సంకాశ మున్నతిల్లె.'
(ఆ. 7—57 వితప్తగీతి).

19. హంసోదకంబులు—

ఈ పదం ఇదివరలో నిఘంటువులకు ఎక్కలేదు. హంస, ఉదక— అనే పదద్వయ సమాసం వల్ల ఏర్పడిన కొత్త పదం. దీనికి నన్నెచోడుని ప్రయోగం మాత్రమే కానవస్తున్నది. 'సూర్యరశ్మి తప్తములై రాత్రి చంద్రకిరణములచే చల్లబడిన జలము'లని దీనికి నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు అర్థం చెప్పారు

వ్యుత్పత్తిని బట్టి చూస్తే— హంసుడు సూర్యుడు కాబట్టి సూర్యకిరణాలచేత తప్తములైన జలాలని అర్థం గ్రహించడం సముచితంగానే ఉన్నది.

ఉంచ వంచ పురాభ్యంతర ప్రోక్షకాంత లత్యంత సంతోషంబున సుగంధ తైలాభ్యంగనామలకోద్వర్తన పూర్వం బపరిమిత పరిమళిత హంసోదకంబుల.

ఒవరి ఘస్మరజంబు పోఁగడిగి పుచ్చి
జడలు విచ్చిన గర మొప్పె శైల తనయ
కాలపరిణతి నిర్ముక్త గళిత పర్ణ
మధుకరాకీర్ణ తరులతా మహిమవోలె.'
(ఆ 7—78 79)

పార్వతీ దేవికి తలంటి స్నానం చేయించే వర్ణనలోని దిది. పయి అర్థం ఇక్కడ సముచితంగానే ఉన్నది.

20 హారిద్రారాగము—

ఈ సమస్తపదం నిఘంటువులలో లేదు. 'నటించే ప్రేమ— నిలుకడలేని ప్రేమ' అనే అర్థంలో ఇది కు. సం. లో వాడబడింది.

'ఈఁగికిఁ గలుచు హారిద్రా
రాగంబది నిల్వ దెయ్యది రతి మేడ్పడి సం
భోగగతిఁ గలుచు విటుని వి
రాగంబది నిల్చు భావరసజనసంబై.'
(ఆ.8—163)

డబ్బుకోసం చూపే ప్రేమ నిలిచి ఉండదనీ, మనసారా ఉండేదే స్థిరమయినదనీ దీనిలో చెప్పబడింది. ఇక్కడి 'విరాగ' పదానికి 'వైరాగ్య' మనే అర్థం తీసుకోకూడదు. 'విశిష్టమైన రాగం— అధికమైన ప్రేమ' అనే అర్థాన్ని గ్రహించాలి 'విభాతి' మున్నగు ఇతర ప్రయోగాలున్నూ 'వి' అనే ఉపసర్గకు 'విశేషమైన' అనే అర్థాన్నే వ్యక్తపరుస్తూ ఉన్నవి.

వ్యుత్పత్తినిబట్టి చూస్తే హారిద్రా రాగమంటే— పసుపువల్ల ఏర్పడిన ఎరుపురంగని అర్థం. పసుపు, సున్నం కలిపితే ఎర్రని పారాణి తయారవుతుంది. పసుపు నీటిలో సున్నం కలిపితే వసంతం తయారవుతుంది. అందులో ముంచిన గుడ్డలు ఎర్రంగానే ఉంటాయి. వాటిని ఎండవేస్తే, ఆ రంగు నిలవకుండా పోతుంది.

'రాగం' అనే పదానికి 'రంగు' అనే అర్థాన్ని తీసుకున్నా తీసుకోవచ్చు. పసుపు పచ్చ ఎర్రదనం రంగునీళ్లలో— పసుపు నీళ్లలో ముంచి ఆరవేసిన బట్టకు— ఆ రంగు పోవడం అనుభవసిద్ధం. ఆ రంగు అస్థిరమైనది. అట్టి అస్థిరమైన, పసుపు హరిద్రారాగంతో అభిన్నంగా చెప్పడం— అందువల్ల 'నిలుకడ లేని ప్రేమ' అనే అర్థం ఏర్పడడం సముచితంగానే ఉన్నది.

ఈ విధంగా ఎన్నో తత్సమ పదాలకు విలక్షణంగా ఉండే అర్థాలను కవిరాజశిఖామణి గ్రహించాడు. కొన్ని పదాలను మార్చి వేసినాడు.

'రథం' అనే దానికి 'అరదం' తద్భవమని అందరికీ తెలుసును. అరదాన్ని రథ పర్యాయమైన ఒల్పంగా గ్రహించి నన్నెచోడుడు అశ్వాశ్వతర [illegible] కరి, [illegible] భారదానికవాహ, [illegible] (ఆ. 11—12) అని సుదీర్ఘమైన తత్సమ సమాసంలో ప్రయోగించాడు.

ఉప్పలు— [illegible] 'అలుపులు' అని, 'హర్షము' నకు హరుషము' అని, 'ధూప పటము' నకు 'ధూపటము' అని, 'సమూహము' నకు, 'సమూహి' అని, భువనానికి 'భువని' అని, 'గర్జించు' అనుటకు 'గర్జు' అని— ఈవిధమైన ప్రయోగాలు ఎన్నో కు. సం. లో కానవస్తున్నవి.

[illegible] ద్రావిడ భాష్యపదాలు కొన్ని తెలుగులో కలిసిపోయి విరళంగా వాడుకలో ఉంటున్నవి. 'మందు'—అనే అర్థంలో ఉన్న 'చిరియ' తమిళం నుంచి ఎప్పుడో మన భాషలో ప్రవేశించింది. 'గాదిలి' అనేది భర్త, భార్య, ప్రియుడు, ప్రియురాలు, ప్రియమైన వాడు మున్నగు అర్థాలలో సరళాదిగా ఉన్నది. 'భార్య' అనే అర్థంలో 'కాదిలి' అని సరుషాదిగా కు. సం. లో కానవస్తున్నది. 'కాదల్' అనే తమిళపదాన్ని అనుసరించి వచ్చినదే యిది! 'కాదిలి' మొదటి రూపమని, దానిని అనుసరించే 'గాదిలి' వచ్చినదని గ్రహించాలి.

'నాయు' అంటే తమిళంలో కుక్క, ఆ పదం ఆ అర్థంలోనే కు. సం. 1—29 లో ఉన్నది.

'కట్టాయం' తమిళ పదం. 'నిర్బంధంగా, తప్పకుండా' అనే అర్థం. అది కు. సం. లో (8—177) ఆ అర్థంలోనే ఉన్నది. 'తళియ' (వంట) (10—190) కూడ తమిళ పదమే!

'వేళ్లై' అనే తమిళ పదానికి 'సేవ' అని అర్థం. ఆ పదం ఆ అర్థంలోనే ఇందులో (4—43)లో వాడబడి ఉన్నది.

'మొసరు' పదానికి కన్నడంలో 'పెరుగు' అని అర్థం. ఆ పదం అదే అర్థంలో కు. సం. లో (1—12) ప్రయోగించ బడింది.

అచ్చిక పదాలలో కొన్ని—

1. అరికట్టుటంకము— అడ్డు. దీనికి నిఘంటువులలో ఈ అర్థం కానరాదు.

> 'అంకగొన కుభయ బలములు
> పొంకం బఱి తలరి పేలర———' (ఆ. 12—69)

2. అగ్గడి(జీవము)= ఘొండి (ప్రాణము)

> 'ప్రాణ వల్లభుండు భవన్నవ్యంజముగ వా
> [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
> [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
> [illegible] [illegible] [illegible] (ఆ. 3—92)

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] 'సౌందర్యరాజ్యం' అని చెప్పడం [illegible] [illegible] 'అగడ' [illegible] [illegible] లేదు.

3. [illegible]

ఈ పదానికి 'హాస్యమైన [illegible]' అనే అర్థం నన్నెచోడుని ప్రయోగాన్ని బట్టి తెలుస్తున్నది.

> '[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
> [illegible] [illegible] నవ్వించి లెచ్చి
> [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
> [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]' (ఆ. 3—65)

మన్మథుడు [illegible] [illegible] [illegible], రతిదేవి పిలిపిస్తూ చెప్పిన పద్యం ఇది!

4. ఉయ్యంట.

ఈ పదాన్ని నన్నెచోడుడు, 'భయం' అనే అర్థంలో ప్రయోగించాడు.

> 'ఆ గిరీంద్రు[illegible] [illegible] [illegible]
> ప్రబలయోగ్య రుద్రుండు [illegible] (ఆ. 4—61)

5. కండవగనము

సిద్ధము [illegible] 'తెరచీర' అనే అర్థం కు. సం. లో చెప్పబడి ఉన్నవి.

> 'వనిచిన కల్పనిర్మిత మున
> నాగ గతిన్ నడపాడు జొచ్చెనో
> యున జనుదెంచె గండవగ
> మెల్లన నెట్టిక జాలికాళిలో
> ఘన సటలంబు నెట్టడు న
> కాసిత తారక సంభృతేందునై
> ఘనయముల ప్రేకసేయుచు న
> గ్రప్రియ వందన చెప్ప వింతగాన్. (ఆ.9—20.)

ఈ పదం 'కాండపట' పదానికి తద్భవం. కాండం అంటే శర కాబట్టి, దానికి కట్టే వస్త్రం కాండపటమని చెప్పడం సముచితమైనదే. తెర కట్టవలసినప్పుడు, పొడుగాటి శరను మీదిభాగంలో అడ్డంగా కట్టి, దానికి గుడ్డను వ్రేలాడవేస్తారుగదా!

6. గుళ్ళు.

గుళ్ళంటే దేవాలయాలూ, పరివేషాలు అనే అర్థాలు ప్రసిద్ధంగా ఉన్నవి. ధ్వజాలనే అర్థం కు. సం. లోనే గ్రహించ బడింది.

> 'అనుచు దాగిళ్ళి జయ జయ ధ్వనులు చెలంగ
> బొంగి ముప్పుట లాడిరి పుష్ప వృష్టి

'కురిసె మకరందకణముల నెల్లి గుల్కఁగన్ని
యసర నాయించె రమణ లద్భుతవముగ.'
(ఆ. 10—104.)

7. చప్పరము.

దీనికి పందిరి, వంటి క్షిరచ్ఛత్రము, మండపము, గుడారము మొదలైన అర్థాలు ఉన్నవి గాని, 'ఆకాశం' అనే అర్థం నిఘంటువుల లోనూ కానరాదు. కు. సం.లో మాత్రం

'ధర నిదాఘ వాతాహతి నెరియకుండ
నధి తనూలమంటపము గావించెననగ
నొప్పె నీలాభ్ర పటలి మచ్చప్పరముగ
కాలమున నెల్ల చెసి వానకాలు లమరె.'
(ఆ. 6—97.)

8. పూన్చు—

పూనుధాతువునకు ప్రేరణార్థంలో 'పూన్చు' అనే రూపం. 'పూను' అనే దానికి ఉండే అర్థాలు దీనికీ సంక్రమిస్తాయి. కాని 'పూజించు' అనే అర్థంలో 'పూన్చు' అనే ప్రయోగం నన్నెచోడుని రచనలోనే కాన వస్తుంది.

'హరి నిరచామరాంబుజ న
హ్రసము పూన్చి మృగాంకు కందు ని
స్ఫురిత మరాళిరాజ్యమని
పుచ్చఁగఁ జాచిన చేయ్యి చూచి చం
దురుఁడది రాహు సావి చెలి
యుప్పల. దూలఁగ జారుచున్న వ
య్యురువరఁ జాచి నవ్వు పర
మేశ్వరుఁడిచ్చుత మీ కభీష్టముల్.' (ఆ.1—3.)

9. పేర్బిందులు.

పేర్బిందులంటే చెమట బిందువు లని అర్థం. ఈ అర్థంలో ఈ పదాన్ని నన్నెచోడుడే వాడినాడు.

'పొలయు నిట్టూర్పుల కలకలంబులతోన
యార్తరవంబు మిన్నద్రువఁ జెలఁగ,
దండడఁ దొఱఁగు పేర్బిందులతోడన
కన్నీరు తొరల గడలు కొనఁగ—' (ఆ. 5—70.)

'పేర్బిందులు' మిశ్రసమాసం. ఇక్కడ 'పేరు'కు నామధేయమని కాని, దండ అని కాని, గొప్ప అని కాని అర్థంకాదు. తమిళంలో 'పేర్' వ్యక్తిని తెలిపే పదం. ఆ అర్థమే యిక్కడా గ్రహించబడింది. మానవుల మీద వుండే (నీటి) బిందువులు చెమట బిందువులే అవతాయి. అందువల్ల 'పేర్బిందులు' చెమట బిందువులైనాయి.

10. సావి.

సావి అంటే భ్రాంతి. ఈ అర్థంలో ఈపదం కు. సం. లోనే కానవస్తున్నది. 'పూన్చు' అనే దానికిచ్చిన ఉదాహరణంలో 'రాహుసావి' అనేదాన్ని చూడవచ్చును.

'జలజము సావి కోకములు
షట్పదముల్ పఱతెంచి తద్దయున్' (ఆ.8—8.)

అనే చోట కూడా 'సావి' అనే దానికి 'భ్రాంతి' అనియే అర్థాన్ని గ్రహించాలి.

మచ్చునకు మాత్రం ఇట్టి కొన్ని ప్రయోగాలు ఇవ్వబడినవి. ఉపమావాచకం మీద ఉపమావాచకాన్ని నన్నెచోడకవి వాడుతూ ఉంటాడు.

'నింగి ముట్టియున్న జంగమ మల్లయు
వరము నందఁ గవిన వస్తుకవిత
దగిలి వారియంద నెగడింతు రవికి దీ
పమున నర్చలిచ్చు పగిదిపోలె.' (ఆ. 1—49.)

ఇక్కడ 'పగిది, పోలె' అనేవి రెండూ పోలికను తెలిపేవే! ఈ రెండింటిలో ఒకటి ఉంటే చాలు.

ఇట్టి విశిష్ట ప్రయోగాలు కవిరాజశిఖామణి కృతిలో ఎన్నో ఉన్నవి. ఇవి అతని కవితా ప్రాచీనతనూ, స్వాతంత్ర్యాన్నీ రచనా వైశిష్ట్యాన్నీ వెల్లడి చెయ్యగలవు.

ఆంధ్ర వాఙ్మయ ప్రారంభ కాలమున మహారాష్ట్ర ప్రభావము

శ్రీ వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రి

ఆంధ్ర భాషమీదను వాఙ్మయముమీదను సంస్కృత ప్రాకృత తమిళ కన్నడ భాషల ప్రభావమును గురించి అపారకృషి జరిగినదిగాని మహారాష్ట్ర భాషయొక్కగాని, వాఙ్మయముయొక్కగాని సంస్కృతి యొక్కగాని ప్రభావమును గురించి ఎక్కువగా కానరాదు. ప్రాచీన ప్రాకృతమే మహారాష్ట్ర భాషయనియు, శాతవాహనులనాడు ఆంధ్ర మహారాష్ట్రులకు భేదమేలేదని తెలుగులో కనబడు పెక్కు ప్రాకృత శబ్దములకు అదే కారణమనియు పండితులు తలంచియున్నందున ఈ విషయము ప్రత్యేక పరిశోధనను ఆకర్షింప లేదు. ఈ భావమునే ఇటీవల పండితులు తమ వ్యాసములలో వ్యక్తపరచియున్నారు 'తెలుగు వాఙ్మయముమీద మహారాష్ట్ర వాఙ్మయ ప్రభావము' అని శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులవారు తెలుగు విజ్ఞాన సర్వస్వము, తెలుగు సంస్కృతి, మూడవ సంపుటములో (పు. 638) ఒక చిన్నవ్యాసము వ్రాసియున్నారు. ప్రాకృతములను గురించి వ్రాయుచు మన పండితులు ఇదివరకు ఎంతో వ్రాసియేయున్నారు. కాని ఆంధ్ర వాఙ్మయ ప్రారంభ కాలమున అనగా నన్నయ తిక్కన ఎఱ్ఱనలు తెలుగు కవితకు రూపు రేఖలు తీర్చి దిద్దిన కాలమున, వారిమీదకాకపోయినను, తర్వాతివారి కైనను మార్గదర్శకమైన కవితా విధానములు, నూతన కావ్య మార్గములు మహారాష్ట్ర భాషా సంపర్కము వలన కలిగియుండ రాదా యని అనుమానించుటకు కూడ బొత్తిగా ఎచ్చటను సూత్రప్రాయముగా ప్రమాణము కానరాదు. భాషాభివృద్ధి జరిగిన కాలమున మహారాష్ట్ర ప్రాకృత తమిళ భాషల సంపర్కము ప్రభావము నిస్సందేహము. ఇందు మిక్కిలి అతి స్పష్టము. వాఙ్మయము పొడచూపునాటికి సంస్కృత కర్ణాట వాఙ్మయములు కనబడుచున్నవి. ఇంతేకాదు శ్రీ పుట్టపర్తి వారన్నట్లు 'ఆంధ్రమునకువలెనే మరాఠీకిని పదునొకండవ శతాబ్దివరకు సరియైన స్వరూపమే లేదు. అదియు మన తెలుగువలె నాసట బీసట గానే యుండినది. నాటివిగా మనకు కన్పించునవి కొన్ని పాటలును పామెతలు మాత్రమే.' ఇది నన్నయ కాలపు పరిస్థితి. మరాఠీ భాషలో కావ్య రచన పదుమూడవ శతాబ్దమునుండియే కనబడుచున్నది. భక్త కవులు, పండితకవులు, సంప్రదాయ ప్రవక్తలు భాషాభివృద్ధి చేసిరి గాని వారి రచనల ప్రభావము స్పష్టముగా ఏదియు మన వాఙ్మయముమీద కానరాదు. ఏమైనను కలిగిన అదంతయు చాల తర్వాతి కాలమునదే. కాబట్టియే అతి ప్రాచీన ప్రాకృత మహారాష్ట్ర ప్రభావానంతరము, అనగా శాతవాహనుల యనంతరము పన్నెండు పదుమూడు శతాబ్దముల కాలము వరకు ఆంధ్ర వాఙ్మయము మీద మహారాష్ట్ర భాషయొక్కగాని సంస్కృతియొక్కగాని ప్రభావములేనట్లే తలంపబడుచున్నది. అదే కారణము పండితులెవరును కవిత్రయ కాలమున మన భాషా సంప్రదాయముల మీద మహారాష్ట్ర సంస్కృతి ప్రభావమున్నట్లు బొత్తిగా శంకింపను కూడలేదు.

మఱి ఇట్లుండగా, ఈ పరిశోధక వ్యాసమునకు అవకాశమెట్లున్న ప్రశ్నకు సమాధానముగా ఒకకొంత తలచుటకు అవకాశము నాకు కనబడుచున్నది. ఆంధ్ర వాఙ్మయమున నందలి లక్షణకారులలో కేతన మొదటి వాడు, విన్నకోట పెద్దన రెండవ వాడు. కేతన చెప్పని నూతన విషయములను విన్నకోట పెద్దన చెప్పినాడు. కావ్యభేదములను చెప్పుచు ముక్తకాది నాటు ప్రబంధముల వరుసలో 'ఉదాహరణము' 'బిరుదావళి' మొదలైన వానిని చేర్చి వీనికి సంగీతములోగల సంబంధమును తెలుపుటయే గాక, ఉదాహరణమును గూర్చి ఇట్లు విశదీకరించినాడు.

క. ధరణిజాయి కృతులలోనం
బరగు నుదాహరణ మను ప్రబంధము, తద్వి
స్తరలక్షణంబు బరువడిఁ
ఎరికింపఁగఁ దగు నశేష భాషా కవులున్.

క. ...వర శ్రేష్ఠ్య ప్రౌఢి ని
విభయుల తొలుతను లుగు దశముల నెల్లన్
గ్రుట గుచ్ఛము ప్రాసం
బరరితగతి నిలుపందగు నుదాహరణలకున్.

క. సురభాషాది ప్రాకృత
పరిభాషలనైన నితర భాషలనైనన్
విరచించుట యుక్త ముదా
హరణ నిలాసురముఖాదులగు పుణ్యులకున్.

ఇట్లు చెప్పి ఉదాహరణ భేదములు పెక్కులు కలవన్నాడు.

తే. గ్రంథ బాహుళ్య భీరుత్వ కథనమిది యు
దర నుదాహరణాది భేదములు పెక్కు
తెలియఁ గొండెడ, మఱికొన్ని తేట పఱుతు
బటు పదార్థాప్తి జాటు ప్రబంధములను

అందు బిరుదావళిని పేర్కొన్నాడు.

క. బిరు శబ్దంబు ప్రరోఢో
త్కరము మహారాష్ట్ర భాషఁ దత్త్రద విధులన్
బిరుదములనఁ జనువాసిన
ధర బిరుదావళి యొనర్చఁదగు నంద్రు బుధుల్.

చ. అతుల కులక్రమాగతము
లై భుజ విక్రమ సంభవంబులై
ప్రతి పదసార్థకంబు లయి
పార్థివ కర, సరోరకంబులై
వితరణ శబ్ద పూర్వ వృథ
వీవర చిహ్నములై తనర్చు న
ద్భుత బిరుదాళి చేత బిరు
దార్థము చెప్పు యొప్పు చెప్పుడున్.

క. వినయ భుజ విక్రమ క్రమ
ఘన వితరణ రణ విహార కరుణాది కళా

జనవ స్ఫురితలగు గుణములఁ
బెనుఁ పొందఁగఁ జెప్పవలయు విరుదావళికిన్.

ఇట్లు చెప్పిన తర్వాత విరుదావళిని తెలుగులో వ్రాయుడని చెప్పక సంస్కృతమందో ప్రాకృతమందో వ్రాయుడని ఆదేశించినాడు.

క. సముచిత తాళదళమ్ముల
సమధిక పటు గౌడ రీతి సందర్భములన్
సుమహోభాష్యం బొలుపుగ
సమరింపుదు కవులు ప్రాకృతాదుల నైనన్.

ఇంతటితో 'ఏక ధీర, గంభీర, జయ, దేవదేవ' అని రాజులను పొగడవలె నట.

తే. సద్య దళ వాద్య దద్విశ పరి సమాప్తి
గుదురు పట్టను నెడనెడఁ గలుగ వలయు
ధీర గంభీర జయ దేవదేవ యనెడు
లలిత సంబుద్ధి పదంబు లొలయవలయు.

ఆదిలో ఆశీర్వచనముండ వలయునట.

క. ఉచిత విభక్తిజమును గుణ
రుచిరాలంకార రస విరాజితము నాశీ
ర్వచనంబును నగు పద్యము
రచియింప గ వలయు మొదల రంజన మొప్పన్.

ఇట్లు చెప్పుచు ఇదంతయు కవులు రాజులను సేవించు ప్రక్రియయని తెలిపినాడు.

క. బంధురముగ నిట్టతుల
స్కంధ చతుష్కంబు చేతఁ గవి విభునియశో
గంధాధివాసితాశా
సింధురముగ దీవనల విశేషింపఁ దగున్.'

చక్రవాళమును కావ్యభేదమును గురించి చెప్పుచు అందు,

క. కవి నామ నాయక ప్ర
శస్తివచః కవితాద్య పద్య శిఖరంబులఁ బ
ల్లవమైన వర్ణయుగళం
బవిరళముగ వాద్యమునకు నాద్యక్షరముల్.

ఇట్లనుటచే ఇదొక వ్యస్తి వాచకరీతి యని విశదమగు చున్నది. ఇవన్ని చాటుకావ్యములని మరల నిట్లన్నాడు—

క. ఇవి యొల్లను నానావిధ
కవికృత శాస్త్రముల చేతఁ గల్పితములు పె
క్కు విధంబుల చాటుకృతి
ప్రవరంబులు బరఁగు నెఱుఁగబడు గొండెడలన్.

వెంటనే ఒక సీస పద్యములో అంతవరకు చెప్పిన చాటు ప్రబంధములను గూర్చి మహోహరముగా చెప్పినాడు.

సీ. అపూర్వ లక్షణోదాహరణావళి
[illegible]
[illegible]
[illegible]

పలుచతుర్భద్రాది భవ్యచాటూక్తులు
నృపతుల వీనులు నిండవేవి,
మధురార్థ దండక మంజరీ మంజుత
బుధుల నింపులమారఁ బుచ్చదేని,
గొరలి చని ముక్తకాదులు కీర్తిలతలఁ
జక్రవాళాద్రి మీఁదికిఁ జాపవేని
గడఁగి మెచ్చునె యొక పాటి గంతవాటు
చాటు కృతులకు విశ్వేశ చక్రవర్తి.

ఇదంతయు చూడఁగా నీ వాఙ్మయం ప్రక్రియయు క్రొత్తగా పెద్దన కాలమున ఏర్పడినది కాదనియు ఎంతకాలమునుండియో కవుల వ్యవహారములలో నుండినదనియు, తన లక్షణముకూడ సమగ్రము కాదనియు, ఇతరాకరములనుండి ఎరుగ దగిన దెంతయో కలదని ఇతని యభిప్రాయమనియు తెలియుచున్నది. మఱియు ఇదంతయు తెలుగు సంప్రదాయమాయనుటకు కూడ అవకాశములేనియట్లుగా సంస్కృతమందో ప్రాకృతమందో రచింప వలసినట్లుగాను చెప్పినాడు. నాటి ఇదంతయు సంస్కృత కావ్యమార్గముగా నుండి మనవారు గ్రహించి రాయన్న, విద్యానాథుని వరకు ప్రాచీనాలంకారికు లెవరును చెప్పక అటిదే మొదటి పర్యాయము క్షుద్ర కావ్యములంగూర్చి లఘువుగాను, అందు ఉదాహరణమును చేర్చినందున ఇది సంస్కృత కావ్యమార్గము కాదనియు, ఒకవేళ ఉండినను ప్రచారము తక్కువయనియు తోచుచున్నది. ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు తొలి ఉదాహరణమైన బసవోదాహరణ రచయిత పాల్కురికి సోమనాథుఁడు విద్యానాథుని సమకాలికుడే.

సంస్కృత వాఙ్మయమందు ఉదాహరణను గురించి చెప్పిన వాడు కాళిదాసు విక్రమోర్వశీయమందును రఘువంశమందును ఉదాహరణ కవితను ప్రస్తావించినాడు. అది కీర్తి ప్రశస్తిగా తోచుచున్నది. కాని దీనిని గురించి దండ్యాది ఆలంకారికులు చెప్పక పోవుట వింత. రఘువంశములో నాలవసర్గలో 78వ శ్లోకమున రఘువుయొక్క దిగ్విజయమును గురించి చెప్పుచు ఆతఁడు ఉత్సవ సంకేతులను జయింపగా ఆజయమును కిన్నరులు ఒక ప్రబంధముగా రచించి పాడిరన్నాడు.

"శరైరుత్సవ సంకేతాన్, సకృత్వా విరతోత్సవాన్
జయోదాహరణం బాహ్వోర్గాపయామాస కిన్నరాన్"

ఇందుకు మల్లినాథ వ్యాఖ్య 'జయోదాహరణం జయఖ్యాపకం ప్రబంధ విశేషం' అని. విక్రమోర్వశీయమందు కేశిదానవుని నుండి ఊర్వశిని పురూరవుడు విడిపించినవార్తను ఇంద్రుఁడు దూత చిత్రరథుడను గంధర్వరాజు చారణుల వలన వారు పాడిన జయోదాహరణముచే ఎరిగినాడట "వయస్య, కేశినాహృత మర్వశీం నారదా దుపశ్రుత్య ప్రత్యాహరణార్థ మస్యాః శతక్రతునా గంధర్వసేనా సమాదిష్టా. తతోవయ మంతరా చారణేభ్యస్త్వదీయం జయోదాహరణం శ్రుత్వా మహన్తముపాగతాః" వ్యాఖ్యం 'జయోదాహరణం విజయవార్తాం?' ద్వితీయాంకమున ఊర్వశి భూర్జ పత్రమున వ్రాసిన ప్రేమలేఖమకూడ పురూరవుడు—

"తుల్యానురాగ పిశునం లలితార్థ బంధం
పత్రే నివేశిత ముదాహరణం ప్రియాయాః

ఉత్ప్రేక్షితం మనసఖే మదిరేక్షణాయా
తస్యాః సమాగత మివానసమాన సేనా[2]

వ్యాఖ్య—ఉదాహరణం—ఉక్తిః. కాని 'లలితార్థబన్ధ' మట.

బిరుదశబ్దమువిూద వ్యాఖ్యానించుచు మా తాతగారు ఈ శృంగార నైషధ సర్వంకషలోనిట్లు వ్రాసినారు (పు.20) "బిరుదము (బిరుదును) గురించి అప్పకవి— 'క్షితి మహారాష్ట్ర భాషచేఁ జెప్పఁ బడెడు నేకరోక్తులు బిరుదులై పెక్కుదనరు....

'అతిభుజవిక్రమోద్భటములై రిపుకర్ణకఠోరకంబులై
యతులిత వీరవాక్యములయి యాదిమ పార్థివలాంఛనంబులై
ప్రతి పద నూతనంబులయి బాసిలు సూక్తులుగూర్చి స్వస్తివా
క్యతతులఁ జెప్పఁ జొప్పు బిరుదావళి సార్వవిభక్తికంబుగాన్'

(అని తర్వాత కావ్య చూడామణిపద్యము బిరుశబ్దంబు, ఇత్యాది ఉదాహరించి ఇట్లు వ్రాసిరి) 'బిరు' అనగా (మహారాష్ట్ర బాష యందు) విరోధము— దానిని ఇచ్చునది 'బిరుదము' అని వ్యుత్పత్త్యర్థము. ఈ పెద్దన చెప్పిన 'విరోధము' అప్పకవిచెప్పిన 'రిపుకర్ణకఠోర' త యందుగాన్పించుచున్నది. మనకు గోచరించిన బిరుదములు ప్రాయికముగా కన్నడభాషా మిశ్రములుగా నున్నవి. 'మహారాష్ట్రభాష' యనుట యుప లక్షణము" అని వ్రాసినారు.

మరి నాకు తెలిసినంతలో కన్నడ వాఙ్మయములో ఉదాహరణ ప్రక్రియ కానరాదు, బిరుద ప్రక్రియయుకానరాదు. తెలుగులోను ఎక్కుడు ప్రచారమునకు రాలేదు. పెద్దనాది మహాకవులెవరును ఎందుచేతనో వ్రాయలేదు. విద్యానాథుని తర్వాతి ఆలంకారికులలో సాహిత్య దర్పణ కారుడు విశ్వనాథ కవి బిరుదమణి మాలనుపేర్కొన్నాడు.

శృంగార నైషధమందే కైవారమను శబ్దమురెండు మూడు చోట్ల ప్రయుక్తమైనది. 'తగుఁగైవార మొనర్ప' 1—36, 'బలభిద్వహ్నియముఁ జేతసులకుం బ్రహ్మయవేమెల్లనుం గవిభూపాలుని యొద్ద పేరకుం బెూకైవారదుర్భాషణంబులకుం గాని, యతండు మెచ్చడు, దయాబుద్ధిం బరాధీన వృత్తుల నిర్వేదల ముమ్మొగావ దగు వీద్రోహంబు లోగొందగన్' ఆ 7—89. ఇచట ప్రకరణము దమయంతీ స్వయంవరము ముగిసిన తర్వాత తమ తమ చోట్లకు మరలుచుండిన దిక్పాలురకు మన్మథుడు, రతీదేవి, క్రోధుఁడు, లోభుడు, మోహుఁడు, కలిపురుషుఁడు ఎదురవడిరి. అందుకలి పురుషుడు దమయంతీ స్వయం వరమునకు పోవుచుండెనట. అప్పుడు కలిపురుషుని సైన్య భటుల యుభయపార్శ్వంబులలో నడచుచు బట్లు అతనిని పొగడుచు వైదిక ధర్మంబును దూషించుచుండిరట. 'వాచాటులై టిట్టిభంబులఁ బోలెఁ గర్ణకంటకంబులైన దుర్వర్ణంబులు........ కైవారంబుసేయుఁ పాతకులం గనుంగొని" దేవతలు దిక్పాలురు కోపించి 'భయంబంది యచ్చంది జనంబులు బృందారకులకు నమస్కరించి గుట్టువిరి. బలభిద్వహ్ని.... వంది జాతులము మా వాచాటతాదోషమునకు నల్గకుమయ్య యనిమి షేంద్ర..." అని ప్రార్థించిరట.

ఇచ్చట కైవార శబ్దమునకు తాతగారిట్లు వ్యాఖ్య వ్రాసిరి. "కైవార—ఈ శబ్దము సంస్కృతమని సీతారామాచార్యుల వారు అభిప్రాయపడి అందుకు ఈ పద్యము నందలి ఈయుదాహరణమునే చూపినారు. కర్ణాటక నిఘంటువులలో నిది అచ్చకర్ణాటక శబ్దముగానే పఠింప బడియున్నది. సంస్కృతమందు వాచస్పత్య రాధాకాంతియవాద్యాధునిక నిఘంటువులలోగాని ఉపలబ్ధములయిన శ్లోకనిబద్ధ ప్రాక్తన నిఘంటువులలోనిగాని ప్రసిద్ధ గ్రంథములలో గాని ఇది కనబడలేదు. కన్నడమందును దీనికిస్తుతియే యర్థము. 'చావఖర కైవార' అను కర్ణాటక భారత ప్రయోగమందును బట్టుల స్తుతిగానే యున్నది. బిజాపురములోను ఈ శబ్దముస్తుతి పరముగా కలదు.

"అర్థమును శబ్దస్వరూపమునుంబట్టి చూడఁగా ఇది దేశ్యమయినఁ గావలయు గాదేని, 'కవివార' (కవులయొక్కవచనము—కవులు ప్రభువును పద్యింపవలసి సమయమున 'నిన నోవనరో వారే' అను.) అనుపదము గాని, లేక—'కవి వ్యాహార' (=కవుల భాషణములు) అను పదము ప్రాకృత మర్యాద ప్రకారము, (కవివా ఆర—కయివార—అని) మార్పులు నొందిగాని కైవారమై యుండును. ఇప్పటికిని బట్లు రాజుల జనములుగానే స్తుతి చేయుట ప్రసిద్ధమై యున్నది. 'కైవార దుర్భాషణంబు' అనుచో ము లోపము 'నిత్యపఠిక' 'చప్పర మంచము' ఇత్యాదులందుంబోలె నొండె. దాహావ శబ్దమునకు కైవార శబ్దము సంస్కృతేతరముయ్యును సంస్కృత భ్రమచే సిద్ధసమాసమందు ఘటితమై నదనియు దానంచేసి ము లోపము కలిగినదనియు నొండె, తలంప వలయును. మఱియు (అని, మోల్స్వర్త్, కెన్నెడీ గారల మరాటీ నిఘంటువు ఫజాన్—అలీ గారి పారసీ నిఘంటువులనుండి ఉదరిపక్షము లభించువాడు అనియు పగ, ద్వేషము, పెనుకోరడు, వైరియైన, వైదసుగల మున్నగు నర్థముల నుదాహరించి, ఇట్లు వ్రాసిరి) పారసీ శబ్దములు మెండుగా మహారాష్ట్ర భాషయందు చొచ్చియుండుట చేతను, ప్రకృత శబ్దము పారసీనుండి మరాటీలోను, అందుండి ద్రావిడ భాషలలోను రూపాన్తములందు ఘటించుక మార్పులు చెంది ప్రవేశించిన దనుమతము సమాలోచనీయముగా నున్నది".

ఇందులకు అనుగుణముగా యక్షగానములలో 'కైవారము' అను నొక ప్రక్రియ కనబడుచున్నది. (చూ. శ్రీ యస్వీ జోగారావు గారి ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయ చరిత్ర 1 భాగము పు. 271)

"తంజావూరు విజయరాఘవాస్థాన యక్షగానములలో దళవుగా నిది నాంది ప్రాయమైన గ్రంథప్రారంభ పద్యమైనంతనే రూపక ప్రరోచన సూచనగా ప్రయుక్తమగును. ఇది ప్రాయికముగా సంస్కృత సమాస ప్రచురము, సంబుద్ధ్యంతమునై రెండేసి సంబుద్ధుల కంత్య ప్రాసము కలిగి యొక స్తోత్ర పాత్రప్రాయమైన రచన. ఉదా —విజయరాఘవ కల్యాణమునుండి— 'పరాకుస్వామి, శ్రీ రాజగోపాల సేవాధురీణ, సీమంతిని మోహన పంచబాణ....విజయరాఘవ మహీపాల విజయలక్ష్మీ విశాల, పరాకు, దశావధానుండ్లై చిత్తగింపుము.' సంగీతరత్నాకరమున గద్యప్రబంధము వెంట కైవాడ' మొక ప్రబంధముగా పేర్కొన బడినది. (4—200) అందిది ధ్రువోద్గ్రాహములు గలదిగాఁ జెప్పఁబడినది. శ్రీనాథుని భీమఖండమున గంధర్వులు 'కైవారపదాను సార కమనీయముగా ప్రావేశిక ధ్రువా గానా వళులం బరిఢవించి' రని చెప్పి యున్నాడు. అనటికి రాజుల నుద్దేశించి

వందిమాగధులు పఠించు రాజవంశబిరుద ప్రశంసాత్మకమైన గద్య విశేషముగా ప్రసిద్ధము''

ఇందువలన తాతగారూహించినట్లు ఇవి కవి గద్యలు—అనగా కవి వ్యాపారములు. 'వచనము లేక గద్య' అను శీర్షిక క్రింద శ్రీ జోగారావు గారు, దీనికి ముందరి పుటలో నిట్లు వ్రాసియున్నారు. "యక్షగానములందు వచనము సంధి ప్రయోజనాత్మకముగను, పాత్ర సంభాషణములందును వర్ణన సందర్భములందును గూడ ప్రయుక్తమైనది. కొన్ని యక్షగాన గ్రంథాంతములందు కవిగద్యలు గలవు. తంజావూరు యక్షగానములందు గొన్నిట గ్రంథాంత గద్య కవి విషయకము. కృతి పతికాశంసనపురస్సరమునై 'భరత వాక్య' మను పేర నున్నది."

అని తర్వాత 'యక్ష గానములందు ప్రయుక్తములైన గద్య ప్రభేదములలో విశిష్టములైన వాని నీక్రింది విధముగ పరిగణింప నగును' అని ఈ క్రింది వానిని పేర్కొన్నారు. (1) చూర్ణిక, (2) కైవారము, (3) విన్నపము, (4) ముచ్చట, (5) కొరవంజి గద్దె, (6) ప్రాసవచనము. వీనికి సంగీతములో గల సంబంధమును తెల్పినారు. 'సంగీత రత్నాకరమందు గద్యమొక ప్రబంధముగా పరిగణింపబడినది. అందు 'గద్యం నిగద్యతే ఛందోహీనం పదకదంబకః' అనియు 'చూర్ణం కాంతేరసే గీతం గాతవ్యం బ్రహ్మదైవతమ్, వైదర్భీ రీతి సంపన్నం సాత్త్వతీం వృత్తి మాశ్రితమ్.'' అని చెప్పబడినది. (4—185, 186) ఈ చూర్ణ శబ్దముయొక్క రూపాంతరమే చూర్ణిక అనేక యక్ష గానములందు చూర్ణికకు ప్రసక్తి గలదు గాని యించుమించు అన్నిట నది సంస్కృత కేవలముగ నున్నది'' కైవారము పూర్వోక్తమే. ''విన్నపమొక గద్య ప్రభేదముగా తాళ్లపాక కవుల కాలమునుండియు పరిగణింప బడుచు వచ్చుచున్నది ......ఒక విధమైన యొడుపుతో, తూగుతో నడచునట్టిది'.. ముచ్చట—''ఇదియు నొకవిధమగు తూగు గల గద్య విశేషము .....అంత్యప్రాస విశిష్టమై యుండును''. కొరవంజి గద్దె—'ఎఱుకత చెప్పు సోదనే గద్దె యనియు నందురు. అనగా నది సోదె చెప్పునప్పుడొక కూనిరాగపు టొడుపుతో జదువు గద్యయే.'' ప్రాసవచనము—'....పాదనియతియుం బ్రాసనియతియుం గన్పట్టుచున్నవి. చరణములు గణబద్ధములు గావు కాని మాత్రల పరిమితి సుమారుగా సరిపోవు చుండును ఒక్కొక్క చరణము రమారమి నడిమికి రెండు దళములుగా నిరుగును. అట్టియతి పాటింపబడును. అంత్య ప్రాస నియమములేదు.

ఇందువలన భారతదేశమందే అతి ప్రాచీన కాలమునుండియు రాజులను పొగడుటకు వందిమాగధులు, బట్రాజులు, వివిధ కవితా ప్రక్రియలను కల్పించుకొని స్తోత్రపాఠములు చేయుచుండిరనియు వానిలో కైవారమొక విశిష్టమైనదే గాక అన్నిటికిని కూడ మొదటిదో లేక సామాన్య వాచకముగా నుండెనో యనియు తోచుచున్నది. కైవారమును పొగడుట అను నర్థమున శ్రీనాథుడు శృంగారనైషధమున ప్రెగడన్న దండనాయకుని గురించి ప్రయోగించి యున్నాడు.

మ. తగు కైవారమొనర్ప విక్రమ కళా
ధౌరేయతా శాలి శ్రీ
ప్రెగడన్న ధ్వజినీశు........
కిన్నరదంపతులు మన్మథుని విజయములను పాడిరట.
(శృం. నై. ఆ 7 ప. 153).

శా. చూడాహేమ విటంక కోణములయం
దుత్కట్టె యొయ్యారికిం
జూడం గాళ్ళ వడుంకు నన్నులపునం
జోద్యంబు వేద్యంబుగాఁ
బాడుం గోమల పంచమస్వరముసం
బంచేషు శౌర్యాంకము
క్రీడా కిన్నరయుగ్మముల్ స్ఫుర ప్రా
శిం గిన్నెర శ్రీమ్రోయుచున్."

'పంచేషు శౌర్యాంకముల్ = మన్మథుని పరాక్రమబిరుదములను' అని సర్వంకష వ్యాఖ్య.

ఈ కైవారాది స్తోత్ర పాఠములకును యక్షగానమునకును ప్రారంభదశలో చాల దగ్గర సంబంధము కనబడుచున్నవి. యక్ష గంధర్వాదుల సంగీత ప్రావీణ్యమును వారు దిక్పాలురను స్తుతించుటయు అతిప్రాచీనములనుట నిర్వివాదము, జగత్ప్రసిద్ధము. చూచినంతలో ఉదాహరణముగాని, కైవారము, బిరుదావళిగాని వాటి ప్రసంగమునందో ఏదిగాని, అన్నిగాని స్తోత్రము చేయుటకు ఏర్పడినవని చక్కగా తెలియుచున్నది. పైగా ఈ ప్రక్రియలు దండ్యాది ప్రాచీనులు చెప్పక విద్యానాథుడు చెప్పుట చేతను. సంస్కృత వాఙ్మయమం దెవరి రచన గాని ప్రాచీనము దొరకనందునను, 'ప్రాకృతాదులనైనను' అని చెప్పుటచేతను ఇవన్నియు ప్రాకృతదేశి రచనలుగా నుండియుండును. కాళిదాసు రఘు విక్రమోర్వశీయములలో రెండు చోట్ల [illegible] వర్ణనగాను, సంకీర్తనగాను నిర్దేశించి, ఉర్వశి ప్రేమ లేఖను కూడ ఉదాహరణమని చెప్పి దానిని ప్రాకృతమున వ్రాయుట చూడదగినది. ఉదాహరణ భేదములు పెక్కులు కలవని చెప్పిన చెప్పిన దానిని, ఈయుర్వశి ప్రాకృత పద్యమును చూడగా ప్రార్థనా [illegible] రచన సాగింపవచ్చునని తోచుచున్నది. కాళిదాసు కంటె అర్వాచీనుడు దండి క్షుద్ర కావ్యములను గురించి చెప్పకపోవుటకు కారణము అవి ప్రాకృత కావ్యమార్గములుగా నుండి యుండును. ఓరుగంటివాడుగాన విద్యానాథుడు చెప్పెనేమో గాని, అతనికి తర్వాతి వాడు ఓఢ్రుడు విశ్వనాథ కవిరాజు కూడ ఉదాహరణమునుగాని క్షుద్రకావ్యములనుగాని చెప్పక ఖండకావ్యములను గద్యకావ్య భేదములలో ముక్తకము. వృత్త గంధి చూర్ణకము ఉత్కలికా ప్రాయములను నాలిగింటిని చెప్పివదలినాడు. గద్యపద్యమయ రాజస్తుతి బిరుదమనబడు నన్నాడు. అంతే. కావ్యభేదములను చెప్పునప్పుడు ఒక పద్ధతి కానరాదు. జాబితాలుగా నుండును. కావ్యాలంకారచూడామణి కారుడే వీనిని ఒక ఏర్పాటునకు సమకూర్చినవాడు, విశదముగా తెలిపినవాడు.

చాటు ప్రబంధములకు తోడుగా మనము యక్షగానమును కూడ చేర్చుకొనవలయును. యక్షగానములు నన్నయ తిక్కనల కాలమునగాని, ఎఱ్ఱన కాలమునగాని లేక తర్వాత మన తెలుగులో కనబడుచున్నవి. కాకతీయ రాజులలో గణపతి చక్రవర్తి తర్వాత, సామ్రాజ్యము విస్తృతమై ఓరుగల్లు మహానగరము ఎల్లవారిని భారతీయులను ఆకర్షింప సాగినది. అప్పటి ప్రజారంజక ప్రదర్శనములలోని

కొన్ని ప్రక్రియలు క్రమముగా యక్షగాన రచనకు, దారి తీసినట్లు కనబడుచున్నది. దీని పుట్టుపూర్వోత్తరములను గురించి ఇచ్చట చర్చించుట అనవసరము. ఇదివరకే పండితులు చర్చించి యక్షగాన మొక 'కేవల దేశి రచన కాదనియు సంస్కృత ప్రాకృత వాఙ్మయముల నుండి మనవారు గ్రహించి పెంపొందించిన దృశ్యప్రబంధ విశేష మనియు దోచెడిని' (నే. వెం. దాక్షిణా. సాహి. పు 111) అని అభిప్రాయ పడి యున్నారు. కావ్యాలంకార చూడామణి కారుడు, శ్రీనాథుని సమ కాలికుడు దీనికి లక్షణము చెప్పడు. చాల తర్వాతివాడు అప్పకవి చెప్పుట ఆశ్చర్యము! శ్రీనాథుడు యక్షగానమును చక్కగా ఎఱుగును. ఇందువలన లక్షణ గ్రంథముల కెక్కుటకు తగిన అరతి ఈ కావ్య ప్రక్రియను నాటికింకను రాలేదనియు, ఇది యొక ప్రజారంజక గానముగా మాత్రమే నాటి కుండిన దనియు, అప్పకవి నాటికి నాటక ప్రదర్శనము నంబిడిగా మారినను దాని ప్రారంభ దశను దృష్టి యందుంచుకొన్న కని సంప్రదాయమును 'ఉదనేడు లఘువుల' అను సీసమున నాతడు చెప్పెననియు తెలియుచున్నది. ఇది రగడభేదముల చేకూర్పువలయునట. శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు తమ ఉదాహరణ వాఙ్మయములో ఇట్లు వ్రాసియున్నారు. (ద్వి. ము. పు. 17.). 'యక్ష గానములకు నీయుదాహరణములే మూలమని చెప్పవొప్పును. ఉదా హరణములలో నియమముగా ప్రయుక్తములగు రగడలు యక్షగానమున కొలది మార్పులతో ప్రయుక్తములగును. అప్పకవి యీ విధానము నిట్లు తెలిపినాడు' అని 'ఉదనేడులఘువులు' పద్యము నుదాహరించి నారు. 'పై రగడలు తాళమున కెట్లు సరిపోవునో 'ఛందస్సు—రగడలు' అను శీర్షిక క్రింద (పు. 70) వివరించినారు. 'ఉదాహరణమున నుపయుక్తములగు రగడలు... ప్రాచీనకాలము నుండి యున్నట్లు తెలియుచున్నను నవి తెలుగులో ప్రథమచ్ఛందో గ్రంథమని చెప్పబడు కవిజనాశ్రయమందు లక్షణము లేదు. కావ్యాలంకార చూడామణిలో లక్షణ మున్నది. రగడలను గూర్చి విపులముగా చెప్పినవాడు అనంతుడు..' అని వీనికి సంగీతము తోడి సంబంధమును, తాళవిధానాది కమును చెప్పి, ఇట్లన్నారు 'రగడలు నన్నయభట్టు భారతమునను, నన్నిచోడుడు కుమారసంభవమున నుపయోగింపకపోయినను తరువాతి కవులు వీనిని.. వాడుక చేసిరి. రగడలు కన్నడమున క్రీ. . 840 ప్రాంతముననే వర్ధిల్లుచున్నట్లు కవిరాజ మార్గము తెలుపుచున్నది. క్రీ. శ. 940 లో పంపమహాకవి.. క్రీ. శ. 990 ప్రాంతమున నాగవర్మ ఛందోంబుధియందు.. (కలవు). తెలుగున.. కవిజనాశ్రయమున... లేవు... 1402 కావ్యాలంకారచూడామణిలో నలతిగను.. 1435 లో అనంతుని ఛందస్సున సంపూర్ణముగను విపులముగను నీరగడలకు లక్షణము చెప్పబడినది. దాని ననుసరించియే తరువాతి వారును లక్షణములను రచించిరి. 'సంస్కృతమున రగడ ప్రచారమునలేదు. ఇది దాక్షిణాత్య సంస్కృత కావ్యముల యందు మాత్రము కన్పట్టుచున్నది. క్రీ. శ. 9వ శతాబ్ది నాటి సోమదేవసూరి 'యశస్తిలక' చంపువున రగడలు కలవు. ఇవి దేశియచ్ఛందో విశేషము లగుటచే కేవల సాంస్కృతికుడగు యశస్తిలక వ్యాఖ్యాతకు వీనివిశ్వ..త గోచరింపలేదు... రగడలు తొలుత శాసనములందు ప్రయుక్తములై నవి. కన్నడదేశమున చాళుక్య శాసనము లలో నివి గానవచ్చుచున్నవి. తెలుగు దేశమునను తొలుతనిది..రాజరాజ నరేంద్రుని కోరుమిల్లి శాసనమున గుర్తించిరి. ఇవి సంస్కృతభాషామయమైనను దేశరచన యగుటచేతను, మనము ముఖ్యముగా పరిగణింపదగినది. ఇది కావ్యములలో తరువాత ప్రయుక్తమగుటచేతనే, దీనిని దేశి రచన క్రింద పరిగణింపవలెననియు, నదియె ప్రత్యేకముగ నుపయుక్తములగుటచే, నుదాహరణ రచనము కావ్యరచన కంటె ప్రాచీనమనియు స్పష్టమగుచున్నది. నన్నయ నన్నెచోడు లిరువురును దానిని గ్రహింపకపోవుట యాశ్చర్యకరముగ నున్నది. 'కాని యీ యాకాటి కవి యింకను గేయప్రధానములై యుండి యుదాహరణముల కెక్కి యుత్తమకావ్య వాఙ్మయమున ప్రయుక్తము కారేదని యూహింపనై యున్నది.'

తర్వాత వాఙ్మయ చరిత్రమున వీనిని ఎట్లు మనవారు ప్రయోగించిరో వివరించినారు. 'ఆంధ్ర ఛందస్సంప్రదాయములలో ద్విపదలకు వలె రగడలకు నొక ప్రత్యేక విశిష్ట స్థానము గడించిన వాడు పాల్కురికి సోమనాథుడు. ఈతడీ ఛందస్సును కన్నడము నుండి గ్రహించి కన్నడమున యతిని యతిలేని యీఛందస్సునకు యతి నియతి గల్పించి సమానవర్ణాద్యంత ప్రాసలను నిర్ణయించి దీనినొక మనోహర గేయ ఛందస్సుగా తీర్చి దిద్దినాడు. తాను ప్రత్యేకముగ కన్నడమున తెలుగున రగడలు వ్రాసినాడు. ఆతని గద్యకృతులన్నియు రగడలే.'' అని వివరించి నారు ప్రకరణము చివర రగడలను తెలుగు కవులు ఏయే సందర్భములో ప్రయోగించిరో తెలుపుచు 'ఇవి పద్య ప్రబంధముల యందే యుండుననియు 'రగడలు తాళాంగ ప్రధానములై సంగీతమున కనువైనను నివి యక్షగానములలో కను పట్టవు. దీనికి కారణము రగడ లుదాహరణములలో నక్షరగణయుక్తములగు చంప కోత్పలమాలికాది వృత్తములతో పాటు ప్రయుక్తములైనవి. అనగా వానికి సంగీత కృతులలో ప్రాధాన్యములేక సాహిత్యకృతులలో నున్నదని యర్థము.''

ఇచ్చట వింత యేమనగా వెంకటరావు గారు చెప్పిన దానికి విరుద్ధముగా 'ఆదినుండి యనేకాంధ్ర యక్షగానములందతి ప్రచుర ముగా కనుపట్టుచున్న జంపె త్రిపుటాది తాళయుక్తములగు రచన ములను మన లాక్షణికులు రేకులనియు నవి వివిధ రాగ వికృతులనియు గుర్తించిరి' అని శ్రీ యస్వీ జోగారావుగారు వ్రాసియున్నారు. (ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయచరిత్ర (పు. 225.) 'ఇవియే ప్రాచీనకాలమున ప్రసిద్ధములై యుండిన జక్కుల రేకులై యుండవచ్చును..ఈ రేకులు మూలప్రకృతి యగు రగడ ప్రాచీన కన్నడ లాక్షణికుడగు నాగవర్మ (క్రీ. శ. 12వ శతాబ్ది) పేర్కొనిన 'రఘుటాంబంధ'మే కావచ్చును.''

ఇచ్చట జోగారావుగారి అధోజ్ఞాపిక (ఆం. య. వా. చరిత్ర పు 225) ''ఇవివైతాళీయ జాతులనియు (అనగా దేశియగీత ప్రబంధము లని యర్థము) రగడ యొక చాటు ప్రబంధమనియు మన లాక్షణిక మతము. (చూ. కావ్యాలంకార చూ 4—40) లక్షణసార సంగ్రహము 2. 128—140. అప్పకవీయము 1. 30, 4. 290. అప్పకవి మతమున రగడయేకాదు గద్య, ద్విపద, మంజరి దండకము వి... చాటు ప్రబంధములే.''

యక్షగానము యొక్క పుట్టుపూర్వోత్తరములనుగాని, ఉదాహరణము యొక్క మూలముగాని నేనిచ్చట చర్చించుటకు ప్రయ

త్తింపవచ్చు. కాని కొన్నిటికి ఉత్తర రూపము నాగానందాదివ్యాస ఛందస్సంప్రదాయమునకు మిగిలి అత్యంత సంబంధముగల ఉదాహరణాదులుగాని లక్షణము సంస్కృతప్రబంధములేగాని మహాకావ్య, మహాప్రబంధములు వ్రాయుటయు ఇంతవరకు కనిపించని వాఙ్మయము నన్నయ తిక్కన ఎఱ్ఱనల కాలమున తెలుగు కవులు చేపట్టలేదు. తిక్కనకు తర్వాత ప్రతాపరుద్ర చక్రవర్తి కాలముననే ఉదాహరణ ప్రక్రియను లక్షణమును రాసినాట త్రిపురాంతకుని త్రిపురాంతకోదాహరణమును పాల్కురికిసోమనాథుని బసవోదాహరణమును కనబడుచున్నవి. సోమనాథుడు ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాడు గాని అంతకుముందు వాడనుట కుదురదు. అంతకుముందీ వాఙ్మయ శాఖకు నిదర్శనము లేదు. శ్రీనాథుని కాలమునకు చక్కగా దేశమున ప్రచారమునను యక్షగానముతో పాటు వర్థిల్లెను.

మాజీ ఇవి సంస్కృత రచనలు కావు దేశిరచనలని మన విమర్శకుల యభిప్రాయము. దేశియనగా నేమి? తెలుగని వెంకటరావుగారి తెలుపు. "వేద మనకు లభించిన నాలుగు సంస్కృతోదాహరణములు ఆంధ్రోదాహరణ లక్షణలక్షితములై యున్నవి. కావున, నుదాహరణములు మార్గ దేశి కవితా భేదమున రెండు తెఱగులుగా నేర్పడిన 'కవితా పద్ధతము లలో తెలుగున దేశికవిత శాఖతో ప్రత్యేక విశిష్టత గలదిగా చెప్పనగును. సంస్కృతమునవని లేకపోయినప్పుడు దేశభాషలలో లేకుండుటలో నాశ్చర్యములేదు. తెలుగు కన్నడములందు సాహితీ రీతులను వెలయించిన ద్రవిడ కన్నడ భాషలలో నివిలేవు. తరువాత సారస్వత స్థాయినందిన మళయాళ మహారాష్ట్ర, గుజరాతీ భాషలలో నివిలేనేలేవు. కావున భారతీయ దేశ భాషలలో నొక స్వతంత్ర విశిష్టశాఖ వెలయించిన గౌరవము తెలుగుదేయని నిశ్చయముగా చెప్పవచ్చును."

తెలుగులో రచనలు కానవచ్చి ఇతర భాషలలో లేకపోయినంత మాత్రము చేత ఈ భాషా ప్రక్రియలు, కవితా రీతులు పూర్తిగా తెలుగువారి హృదయములలో మొలకెత్తి అభివృద్ధియైనవని చెప్పుటకు సాధ్యపడదు.

ఆంధ్ర వాఙ్మయము మీద తిక్కన కాలమున ఓరుగంటి ప్రభావము ఇంతదనియన రాక ఒక ఉప్పెనవలె వచ్చి అనతికాలముననే, తత్పూర్వమెన్నడును లేని అభివృద్ధికి కారణమైనది. గణపతి చక్రవర్తి నెల్లూరిరాజునకు క్షేత్రయాత్ర జరిపి నెల్లూరి మనుమసిద్ధి రాజ్యభ్రష్టుడు కాగా నాతని పునఃప్రతిష్ఠితుని చేసినదియు, ఈ సందర్భము తిక్కన సోమయాజి ఓరుగంటికి పోయి తన యాంధ్ర మహాభారతమును గణపతి చక్రవర్తికి వినిపించి ఆ చక్రవర్తి యొక్క రాకకు కారణ భూతుడైనదియు చరిత్ర ప్రసిద్ధము. ఈ కాలమున దక్షిణాపథమున లెక్కలేని రాజకీయము లేర్పడినవి. తిక్కన గతించిన ఇరువది ముప్పదేండ్ల కాలమున నుండిన తన తాత పెద్దయామాత్యుని కవితా నైపుణ్యమును తిక్కన వర్ణించినాడు.

"సంస్కృత ప్రాకృత శౌరసేన్యాదుల
ఘటికలో నొక శతకంబుఁ జెప్ప,
నక్ర చతుర్భద్ర చతురుత్తరాధిక
క్షుద్రకావ్యములు పెక్కులు రచింప!
. . . .
కావ్యవర్గము చెప్పగాఁ బ్రబంధంబులు
గ్రొచ్చిలు సృష్టించుకొని లెంప
నెంపిద్యల చదువు దేశీగసర్వ
మనుచు రెండ్లాని తెరుగానెవనుఁ జేసె
సమ్రాభమ్మున సాహిత్యసరణి నేర
మహిమ గాంచిన పెద్దయమాత్యగురుని"

ఇదంతయు మహారాష్ట్ర ఆంధ్రుల ప్రభావమని నాకు తోచుచున్నది. ఒదుపిక మహారాష్ట్ర భాషయు దాని మదిరిప్పుడియు ఎంత అర్వాచీనమైనను ఆ జాతికి అనాదిగా నొక సంస్కారముండ యుండవలెను. దాని ప్రభావము పరిణామదశలో నెవనివాదను, భౌతికముగ లేకపోవునా. ఆ జాతి యొక్క శాబ్దములు నిదానముగా నుండినవా. ప్రాచీన శాతవాహనుల కాలమున ఆంధ్రులతో అభేద ప్రతిపత్తిని పొంది సప్తరివిద వాఙ్మయ మహారాష్ట్రుల్ని ఏమైపోయిరి. వాస్తవముగా ఆంధ్రములో నేమైపోయిరి. 'సౌలు మిరుమబోలె నెమ్మికైనా' మండిరి. మరాఠీ భాష తర్వాతిది. ప్రాచీన కాలమున ప్రాకృత భాషా శబ్దజాలముతోనే గాని వ్యాకరణాంశములలో అంతగా కానరాక పోవుట వాస్తవము. కాని తెనుగు ప్రాకృత నుండి పుట్టిన దనుభావము మనవారికి అనాదిగా నున్నది. చిన్నకోట పెద్దన, శ్రీనాదుని సమకాలికుడు, తన కావ్యాలంకార చూడామణిలో వ్యాకరణ ప్రకరణమున 72వ పద్యము.

తెలుగుం బ్రాకృతం బంగిన
బలియుటచే నేకవచన బహువచన సమా
ఖ్యలె కాని ద్వివచనంబులు
గలుగవు దత్క్రియలఁ గారకంబుల యందున్.

అని తెలిపినాడు గదా. తత్సమ తద్భవములు, ప్రాకృత సమప్రాకృత భవములు మన వ్యాకరణములలో స్పష్టములే. అనంతర వాఙ్మయ మభివృద్ధియైన కాలమున తెలియదు గాని చాటుకృతులలో ప్రాకృత ప్రభావము కలదనియు, బిరుశబ్దము మహారాష్ట్ర భాషయనియు కావ్యాలంకారచూడామణికారుడు చెప్పిన దానికర్థ మేమో అంతలావు గ్రంథమును ఉదాహరణవాఙ్మయము మీద రచించిన పరిశోధకపరమేశ్వరుల దృష్టి నాకర్షింపకపోవుట యాశ్చర్యము. ఉదాహరణములను 'సుమనోభాసం బొలుపుగ సమరింపుదురు కవులు ప్రాకృతాదులన్నైనన్' అన్న వాక్యమును గుఱించి వీరు ఒక యక్షరము కూడ వ్రాయలేదు. బిరుదావళికిని ఉదాహరణమునకును భౌతికముగా సంబంధము లేదా? దానిని కూడ సార్వవిభక్తికముగా వ్రాయవలెనని పెద్దన చెప్పినాడే దానికే మర్థము? ఉదాహరణ బిరుదావళుల పరస్పర సంబంధమును గూర్చి వీరికేమియు గోచరించినట్లు కానరాదు. స్పష్టముగా, దెబ్బకొట్టినట్లు పెద్దన చెప్పుచుండగా ఉదాహరణాదులు తెలుగువారే తయారు చేసిరి, ఇతరుల వద్ద నేర్చుకొన్నది కాదని వీరు వ్రాయుట విశ్వసింపదగియుండ లేదు. మహారాష్ట్ర భాషలో గాని తదితర వాఙ్మయములలో ప్రత్యక్ష నిదర్శనములు లేనంతమాత్రమున ఆ వాఙ్మయమున నవిపుట్ట లేదనుట పరిహాసాస్పదముగా తోచుచున్నది.

అసలు కాళిదాసే ఉదాహరణ ప్రయోగము చేసినాడని వీరు గుర్తించి యున్నారు. కాళిదాసు కాలమును గురించి ఎన్ని భిన్నాభిప్రాయము లున్నను అతడు గుప్త చక్రవర్తుల కాలమున, క్రీ. శ. నాలుగైదు శతాబ్దుల మధ్యకాలమున జీవించియుండుటయే పొసగును. ఇది చరిత్రకారుల విశ్వాసము కూడ. శాలివాహనుడు ఆంధ్ర శాతవాహనులను చెప్పుడు ఇందుచే క్రీ. పూ. 240న, ఆంధ్రులకు ముందువాడైనను కావలెను. ఇది కుదురదు. నాటికి మౌర్యులున్నారు. హూణులు రాలేదు. హూణుల రాక క్రీ. శ. 300 లేక 400 ప్రాంతము. ఆంధ్రులును క్రీ. పూ. 240 కి లేరు. గాథా సప్తశతి రచనమున (క్రీ. శ. 634), కవితా శ్రీకి కాళిదాసు నాటికే ప్రసిద్ధి ఎంత ప్రసిద్ధిగల్గినది అనిన తలారిని ప్రసిద్ధి వచ్చియుండదు. కాబట్టి అంతకు ఒక శతాబ్దమో అంతకు కొంత మించియో పూర్వుడై యుండవలెను. పైగా కాళిదాస విక్రమోర్వశీయ మందు పెక్కు మహారాష్ట్రిని అతడు ప్రయోగించుటయు, అందలి చతుర్థాంకమును గల ధ్రువాది యక్షగానముల తీరున నుండుటయు ముఖ్యముగా గమనింపవలసిన విషయములు. ఉదాహరణము కీర్తిప్రఖ్యాపకమైన జయోదాహరణమని అతడు స్పష్టముగానే వ్రాసి యున్నాడు. దీని చూడగా ఉదాహరణాది నాటు కవితా రీతులు, కాళిదాసు కాలము నుండియు కలవనియు, వీనిని ఎక్కువగా మహారాష్ట్ర ప్రాకృతములో వ్రాయుచుండిరనియు తలచుట తప్పుగాదు.

మరియొక విషయము సంస్కృత నాటకములలో పాత్రోచిత భాషా ప్రయోగానికి సంబంధించి భాషా విభాగ ప్రకరణమున "అధికులును సంస్కృతులును నగు పురుషులకు (భాష) సంస్కృతము, అట్టి స్త్రీలకు శౌరసేని ప్రయోగింప వలయును, ఆ స్త్రీలకే గాథలయందు మహారాష్ట్రిని ప్రయోగింపవలెను..." ఇత్యాదిగా కలదు (నా. సాహిత్య దర్పణము 6వ పరిచ్ఛేదము. 434 సూత్రము మా తాతగారి అనువాదము) మరి స్త్రీలకే గాక ఉన్మత్తపురూరవసుని కిని చతుర్థాంకమున కాళిదాసు గాథా ఛందస్సును ప్రయోగించినాడు. భరతనాట్య శాస్త్రమందును సంగీత శాస్త్రమందును పరిశోధించిన యక్షగాన ఉదాహరణాదులందలి సంప్రదాయములన్నియు సంగీత మందలి మార్గ దేశి సంగీత సంప్రదాయాను సరణములేగాని తెలుగు వారి కల్పనలు గావు. ఎంతవరకు తెలుగుతనమనగా ఆ ప్రాచీన సామగ్రిని గ్రహించి క్రమముగా రాయల యుగమునకు సంస్కృత నాటకముల మీద జనులకు మోజు తగ్గిపోవు కాలమునకు, జనబాహుళ్యమున కొక నాట్య సంగీత రూపకకల్పన చేయుట మాత్రమే.

మహారాష్ట్ర భాషలోను లేక ఆ జనులలో ఈ సంప్రదాయాదు లుండిన మొదల వారు వ్రాసియుండరా, మరికావ్యరచనయే కానరాదే అన్న, నాప్పనమే. ప్రాచీన మహారాష్ట్రి అంతరించి మరాఠీ వచ్చు నప్పటికి చాల మార్పు ఏర్పడినది. మహారాష్ట్రులందరును కొంతకాలము అప్రసిద్ధులై యుండి తర్వాత తలయెత్తిరి. అనేకులు ఆంధ్రదేశమునకు వలసలు వచ్చి తమ కవితా సంప్రదాయములను తెలుగు వారికి అందిచ్చి ఆంధ్రభాషా వికాసమునకును వాఙ్మయాభివృద్ధికిని తోడ్పడి ఆంధ్రులై పోయిరి. పైకి కానరాని అంతర్లీనముగా నిడువలె నుండు ఆంధ్ర మహారాష్ట్రుల చరిత్రను పరిశోధించుట ఆంధ్రులకు కర్తవ్యము. ఇది రెండుగా విభజింప వలెను. (1) మరాఠీ భాషాభివృద్ధి (2) ఆంధ్రదేశమునకు మహారాష్ట్రుల రాక.

(1) తెలుగు భాషాసమితి, సంస్కృతి సం. 3 లో మహారాష్ట్ర వాఙ్మయ ప్రవాహమును గురించి (పు. 638) శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు గారిట్లు వ్రాసినారు. "ప్రాకృతభాషా భేదములలో మహారాష్ట్రి' యు యొకటి గదా. అది శృంగారబహుళమైనదట. అమృతమయమట! దానిని జదువనివారికి 'కుసుమవిల్లు శాస్త్ర మర్మము' వివరించుటకే యధికారము లేదని యా కవుల సనాలు. కవి వత్సలుడైన హాలచక్రవర్తి ప్రాకృతగాథలను సేకరించి యొక స్వరూపము నొసగి పుణ్యము కట్టికొనెను. హాలుడు ఆంధ్రుడు ....మహారాష్ట్రిని అతడు రాజభాషగను గౌరవించెను. ......నాడు ప్రాకృత భాషా పాండిత్యము లేనివాడే అరుదు. ....గాథా సప్తశతియందు నిండుగా పుంజుకొన్నది ఆంధ్రజీవనమే.. నేటి మరాఠీకి 'మహారాష్ట్ర' ప్రాకృతమే మూలభాష కనుక నా వాఙ్మయమునకు పురుడు తీర్చిన అదృష్టము పూర్తిగా కాకున్నను సగపాలునకు పైగా మనది. .....ఆంధ్రమునకు వలెనే మరాఠీకిని పదునొకండవ శతాబ్దము వరకు సరియైన స్వరూపములేదు. అదియు మన తెలుగు వలె నాసట బీసటగానే యుండినది. నాటివిగా మనకు కన్పించునవి కొన్ని పాటలును సామెతలు మాత్రమే...... జైన బౌద్ధములు తెనుగు నేలపై వలెనే మరఠను తాండవించెను. ...పాల్కురికి సోమనాథుడు కొన్ని మహారాష్ట్ర భక్త చరితములు వర్ణించెను. ఆనాడు ప్రాకృత మహారాష్ట్రములకు అంత భేదము లేదు. కనుక అతని కాభాష వచ్చి యుండును. జైన బౌద్ధుల వలెనే వీరశైవులును మత వ్యాప్తికి సామాన్య ప్రజల భాష నాశ్రయించు టయే కీలకమని నమ్మినవారు గదా.. ."

చూడగా మహారాష్ట్ర భాషలో వాఙ్మయము ప్రాచీన కాలము నాటిది లేక పోయినను ఆ భాష ప్రజా బాహుళ్యము యొక్క వాడుకలో దక్షిణా పథములోనుండి ఆంధ్రదేశముమీద తన ప్రభావమును చూపినదని పండితుల యభిప్రాయమని తెలియుచున్నది.

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వారు 1962లో ప్రకటించిన దక్షిణ భారత సాహిత్యములు అను చిన్న పుస్తకమున మహారాష్ట్ర సాహిత్యము మీద సంగ్రహముగా నొక వ్యాసము శ్రీ గుండేరావు హర్కారే గారిది 75 పుటలది కలదు. ఇట్లు వ్రాసియున్నారు. "పరిశోధకుల యభిప్రాయము ననుసరించి ప్రస్తుత మరాఠీ భాష సంస్కృతము, పాలి, అర్ధమాగధి, పైశాచి, మహారాష్ట్రి యను నైదు భాషల యపభ్రంశ స్వరూపముల సంయోగము వలన నుద్భవించినదని తెలుచున్నది."

"పదియవ శతాబ్దము నాటి యపభ్రంశ స్వరూపములైన మహారాష్ట్ర జైన మతగ్రంథములలో మరాఠీ శబ్దము అధికముగా నుండుటవల్ల నిట్లూహించుట కవకాశమెక్కువగా నున్నది కాని మరాఠీ భాష యపభ్రంశము వల్లనే యేర్పడిన యపభ్రంశ రూపమని మాత్రము నూహింప గూడదు. ఏలనన, ఎన్నియో ప్రాకృత

భాషల వల్లను విదేశీయ భాషల వల్లను జన్మించిన మరాఠీ భాషలో సంస్కృతీకరణము గూడ కొక విశిష్టమైన ముఖ్యాంశము.'

"ఈ భాష యొక్క కాల నిర్ణయము— శిలా తామ్ర శాసనములు— ప్రాచీన గ్రంథములు—(1) ఉద్యోతనసూరి 7వ శతాబ్ది కువలయమాలలో మరాఠీ పదములు— (2) శా. శ. 1139 (క్రీ. శ. 1127) సోమేశ్వరుని మానసోల్లాసము (అభిలషితార్థ చింతామణి) లో కొన్ని మరాఠీ శబ్దములున్నవని వి. ల. భావేగారు .... కాని దీని వల్ల కాజాలదని కొందరు .. బౌద్ధమతము— మత విషయిక విప్లవములు— వైదిక, ధార్మిక, సంప్రదాయములలో మార్పులు గోపరాష్ట్రము— మల్ల రాష్ట్రము— పాండు రాష్ట్రము—అపరాంత— విదర్భ— అశ్మక మొద— క్రొత్తగా ఆ కాలమునందే— బహుశా అప్పుడే ఈ మహారాష్ట్రమును సంకేత శబ్దము పుట్టియుండ వచ్చును. క్రీ పూ. నుండియే వాడుకలోనికి వచ్చినది— వాత్స్యాయనుడు— వరరుచి—హ్యూఎన్‌త్సాంగ్—దండి—రచనలలో మహారాష్ట్ర శబ్దము — మహా కాంతారమునుండి మ. రా పదముత్పన్నమైనదని పి. వి. కాణే గారు. మహర్ + రట్టనుండి అని మరి కొందరు" (చాళుక్య పులకేశిని ఐహోలె శాసనము — "అగమ దధిపతిత్వం యోమహారాష్ట్రకాణాం నవనవతి సహస్ర (199000) గ్రామ భాజాంత్రయాణాం")

"(కర్ణాటక) గంగరాజమంత్రి చాముండరాయుడు—శ్రావణ బెళగోళని 'బాహుబలి' లేక, గోమటేశ్వరు'ని శిలా విగ్రహము క్రీ. శ. 98 లో శిలాశాసనమునందలి మొదటి వాక్యము 'చాముండ రాయే కరవియలే" (చాముండ రాయడు చేయించెను) మహారాష్ట్ర భాషలో దీని కంటె పూర్వము శ్రీ శ 736 లోని మొక తామ్ర శా. చికుర్డే గ్రామున—మరాఠీ పదములు కలవని శ్రీ రాజవాడే గారు"

"7—8. శతా. వాదము రూఢి."

"జ్ఞానేశ్వరుడు తన గీతాభాష్యమున.. మరాఠీ శబ్దమును మెలభార్థములో వాడి యున్నాడు."

"ఈ మరాఠీ భాషాభివృద్ధికి భక్త కవులు, పండితకవులు సంప్రదాయ ప్రవక్తలు — బహువిధముల తోడ్పడియున్నారు.—భక్తి జ్ఞాన వైరాగ్యములు— ముకుందరాజు (1128—1198) ఆదికవి. ఇతనికి పూర్వమే నాథ సంప్రదాయము— పారిభాషిక పదములు—తరువాత మహానుభావ సంప్రదాయము — తాత్త్విక—భక్తి జ్ఞాన—పారిభాషిక పదములు— తరువాత జ్ఞానదేవుడు— నామదేవాదులు— భక్తిసాహిత్యము—"

'మహమ్మదీయుల దండయాత్రలు—కరువు కాటకములు— వాఙ్మయాభివృద్ధి కుంటుపడి పోయెను.... జనము ఏకనాథుని, ప్రచారము.... తుకారాం...."

'ఇంతవరకు...... రాజపోషణ బొత్తిగా లేదు......భిక్షాటనము— పారమార్థిక దృష్టి— దేశాటనము— పోతన వంటి వారు —దేవగిరి యాదవ రాజ రామదేవుని యాస్థానములో నున్న నరేంద్రకవి వాణీ విక్రయము నంగీకరింపక.... దేశమును గూడ వదలి వెళ్లి పోయెనట."........

'యాదవవంశపురాజులు — రెండు శాఖలు — దేవగిరిదౌలతాబాదున— సేవుణ ఉత్తరమున — రెండవది హొయసల—కర్ణాటక ముల ద్వార సముద్రమున. మొదటి వ్యాసకర్త భిల్లమరాజు నుండి మొదలు—దేవగిరి రామదేవుని కాలము..........

'తెలుగు భాషలో నున్నట్లు గ్రాంథిక వ్యావహారిక భేదములు మరాఠీభాషలో లేవు......... కొద్ది భేదములున్నను సామాన్యముగా మహారాష్ట్ర దేశమందంతటను పండితులొకే విధముగు భాషను మాట్లాడుచున్నారు...... నాలుగు విధములగు ఉపభాషలు వాడుకలో నున్నవి.'

తర్వాత శ్రీ హర్కారే గారు 'సాహిత్యము ఛందస్సు" అను శీర్షిక క్రింద యిట్లు వ్రాసినారు. 'మరాఠీ కవులు సంస్కృత వృత్తములను యథేచ్ఛముగా వాడినారు. అనుష్టుప్, ఇంద్రవజ్రము ఉపేంద్రవజ్రము, శాలిని, వంశము, ద్రుతవిలంబితము, వియోగిని, భుజంగప్రయాతము, వసంత తిలక, మాలిని, పృథ్వి, మందాక్రాంతము మొదలగు వృత్తములు— రసభావములకు తగిన రీతిని ఉపయోగించినారు. శిఖరిణి, హరిణి శార్దూల విక్రీడితము, స్రగ్ధర, మందార మాల యను వాని నెక్కువగ వాడియున్నారు. ఈ యక్షరగణ వృత్తములే గాక, 'ఆర్యా'—'గీతి' మొదలగు మాత్రాగణ వృత్తములపై వానికన్నను విపులముగా వాడినారు. తెలుగున వాడిన 'చంపకమాల' మరాఠీలో కనిపించదు. సంస్కృతమున వాడునట్లు చంపకమాలనే వారు గ్రహించిరి. శార్దూలమును వాడరేగాని 'సుప్రసిద్ధ' రచనలు లేవు.

'సంస్కృత చందస్సే గాక, మరాఠీ దేశీ వృత్తములను గూడ విశేషముగా వాడియున్నారు. బహుశః యివి యన్నియు మాత్రాగణములే యై యుండును.'

'మరాఠీ— ఘటనా—పరంపరా' యను గ్రంథమున నేటి వృత్తము లెక్కువగా ముదహరింప బడినవి.

'తెనుగున నన్నయ గారి వివిధ వృత్త రచనలు, తిక్కన గారి కందములు, శ్రీనాథుని సీసములు, ధూర్జటి శార్దూలములు, వేమన యాటవెలదులు, ప్రఖ్యాతములై యున్నట్లులే మరాఠీలో 'ఆర్యా' వృత్తము ప్రసిద్ధమై యున్నది.'

'మరాఠీ కావ్యరచన సంస్కృత సాహిత్యము ననుసరించినది...... ..... తెలుగులోవలె ప్రతిపాదమునందును ప్రాసయతి నియమము లేక, సంస్కృత ఛందోరీతినే పాటింతురు. కాని అంత్యనియమములు మాత్రము తప్పని సరిగా పాటింతురు. ఈ నియమమును ప్రథమ ద్వితీయ పాదములందు గాని ద్వితీయ చతుర్థ పాదములందు గాని పాటింతురు అక్షర గణముగల వృత్తములలో ప్రథమ ద్వితీయ చతుర్థపాదములలో నంత్యనియమము లవశ్యములు.

'మాత్రాగణ వృత్తములలో ప్రాయశః ద్వితీయ చతుర్థ పాదములకు అంత్య నియమము పాటింప బడును.

కురుకటికా నివహోణా
తో ఉత్తర బాళ పారగడ బడలా!

స్వసం బలారిత సేనువి
వాసిం బహు వాయకాంత బడబడలా.

హై దరాబాదస్టేప యార్యావృత్తములో రెండు మరియు నాలుగవ శతాబ్దములందు నాలుగక్షరముల యొమక గిర్నితవ్వప యంత్యనియమము లేదు.'

'చాళుక్య సోమేశ్వరుడు (1126—1138) మానసోల్లాస ము 36 వ అధ్యాయమున దిశావతారమును లోకగీతము పేర్కొను చున్నాడు.

'ముకుందరాజు (క్రీ. శ. 1188) మరాఠీ భాషలో ఆది కవి.... వివేక సింధువను కావ్యము 'ఓవీ' యను దేశీవృత్తములలో వ్రాసెను..... సంస్కృత ఛందోరీతులలో చేరదు.

'నాథ సంప్రదాయమును ఉత్తర భారతమునుండి దక్షిణ దిశ మున ప్రాకి మహారాష్ట్రమున నెక్కువగా వ్యాపించినది. మచ్ఛేంద్ర నాథుడు నాథ సంప్రదాయమునకు మూలపురుషుడు. వీరు యోగా భ్యాసమునకు ప్రాధాన్యము నాపాదించిన వారు."

ఆంధ్రమహా భారత సారంగధరుని కథ వీరి వలన తెలుగుదేశమున కు వచ్చినది గాని రాజరాజనరేంద్రునికి సంబంధించినది కాదనుట ఈ పరిశోధ విచారింపవలసిన విషయము.

'జ్ఞానేశ్వర శతాబ్దములో ముకుందరాజు తర్వాత పేర్కొన దగిన ప్రసిద్ధ పురుషులు హేమాద్రి బోపదేవుడను వారు. వీరిలో హేమాద్రి లేక హేమాడపంత్ అను పండితుడు మహాదేవరావు రామ దేవరావు అను యాదవ రాజ్యసేలు కాలమున ప్రధానిగా నుండెను.' హేమాద్రి సంస్కృతంలో మంచి పాండిత్యము గలవాడు. గొప్ప ధార్మికుడు. ....నాగరలిపిని మార్చి మోడీయను నొక క్రొత్త లిపిని సృష్టించి మహారాష్ట్ర భాషను మహోపకార మొనర్చెను తెలుగున గొలుసు వ్రాతవలె ఉండు మోడీ లిపినా సౌకర్యమెక్కువగా గలదు"

ఈ హేమాద్రియే కాకతీయ రుద్రదేవుని గురించి 'తిర్లింగాధి పతేః పరోద్వితయం రుద్రస్య రౌద్రాకృతేః' అన్నాడు.

'మహానుభావ పంథాను చేరిన చక్రధరుడు (13 శతా?) మీ నిమిత్తము సూత్ర సంపుటముగా వ్రాసెనట. ఇతనికి హంసోబా యను నామాంతరము నరంగల్లులో వివాహము జరిగెనట. ...... 1280 లో మరాఠీ కవయిత్రి మహదాయిసా స్త్రీలపాటలను 'ధవళే'యను గ్రంథముగా వ్రాసెను. చక్రధరుని శిష్యురాలు..... జ్ఞానదేవుడు దేవగిరి రామదేవుని కాలమువాడు జ్ఞానేశ్వరి యను భగవద్గీత వ్యాఖ్యను వ్రాసెను.... నామదేవుడు 1270—1350. పర్బనీ మండలము వాడు. (విద్యారణ్యుల సమకాలికుడు) అభంగవృత్తము లలో భక్తిపూరిత రచన సాగించెను. సిక్కుల రచనలలో నితని రచనలు చేరి యున్నవి. పంజాబులో ఇతని దేవాలయములు పెక్కులు కలవు. 1318 లో దేవగిరి పతనము. 1323 ఓరుగల్లు పతనము 1338 లో విజయనగర స్థాపనము. 1347 లో బహమనీ రాజ్యస్థాపనము. 1490లో బహమనీ రాజ్యము ఐదు భాగములై పడె. 1350—1490 వరకు మహారాష్ట్రం సాహిత్యమునకు గ్రహణ కాలము.

ఇట్లు ఉత్పత్తి గాంచిన మహారాష్ట్రీ (మరాఠీ)కి వాఙ్మ యము తర్వాతనే గాని బాగ తల్యాన్వి నెంతకాలము నుండియో యుండ యుండవచ్చును. పైన చెప్పినది గదా పులకేసి సత్యాశ్ర యుని నాటికె 99000 గ్రామములు గలదేశమందు వారుండిరి గదా. నాటికి గ్రంథస్థము గాకపోయినను ప్రాచీన మహారాష్ట్రీనుండి, శాతవాహనుల కాలమునుండి ఒనుల వాడుకలో నుండి సంస్కృతి నాటక సంగీతాదికములకు ఆదృతము చుండె జానపదవాఙ్మయో మర్మైన ఉదాహరణములతో కూడ ప్రయోక్తమగుచు వృద్ధి యగు చునే యుండినట్లు గ్రాహ్యము. ఉగును మతంగాదులు చెప్పినదేశ్య బృహద్దేశి సంగీతమున కనపడు ప్రక్రియయంతయు మహారాష్ట్ర లదే యగునేమో!

ఈ మహారాష్ట్ర సంస్కృతి యంతయు మరాఠీ భాషాభి వృద్ధికి ముందె ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చి యుండవలెను. లేదా ఆసంస్కృతికి కారకులైన జనులు ప్రాచీన ప్రాకృతభాష అంత రించి మరాఠీ భాష తలయెత్తు లోపల తమదేశమును పెంపులోను చేసి కర్ణాటకదేశమునకును ఆంధ్రదేశమునకును వలస వచ్చి ఇచ్చటి భాషలలో లీన ప్రభావము చూపియుండ వలెను. లేకపోయిన ఆంధ్రా లంకారికుల రచనలు అర్థమగుటకు ఇక మహారాష్ట్రులు లేక మరా ఠీలు ఆంధ్రదేశమునకు వలసలు వచ్చిన చరిత్ర అరయదగినది.

(2) ఆంధ్రదేశమునకు మహారాష్ట్రుల రాక — స్పష్టముగా వీరు ఆంధ్రులతో, అనగా తెలుగువారితో సంబంధమెప్పు డేర్పరచుకొని తెలియదు గాని కాకతీయరాజులు తల యెత్తునప్పటికే కుదిరియున్నది. పురాణములలో నుండియు అతిప్రాచీన వాఙ్మయముల నుండియు మహారాష్ట్ర దేశమేదో గుర్తించుట కష్టముగాని వాత్స్యాయన సూత్ర వ్యాఖ్యాత 'నర్మదా కర్ణాట విషయయోర్మధ్యే మహారాష్ట్ర విషయః.' అని వ్రాసెనని శ్రీరాయ చౌదరిగారు వ్రాయుచున్నారు. (The Early History of the Deccan P. 37—38) పులకేశి జయించిన గ్రామము లేవో తెలియుటలేదు. యువన్‌చ్వాంగ్ వర్ణించిన (641) మహారాష్ట్ర దేశమేదో సరిగా తెలియదు. రెండవ పులకేశినే అతడు మహారాష్ట్ర ప్రభువనెను. అతడు ఆదేశమును జయించి నందున వాడు వారి రాజధాని నాసికగా నుండును ఇక్ష్వాకు సంగమ ఉంత్రలము (అర్వాచీనమే)ప న త్ర్యంబకము నుండి కర్ణాటకము వరకు ఈ దేశమనియు ఇందులో ఉజ్జయినియు మార్జార తీర్థమును, కోలాపుర నివాసినీ స్థానము కలదట. ఇందలి ఉజ్జయిని మాళవదేశముదిగా నుండ జాలదు గాని నాసిక జిల్లాలోని ఉజ్జయిని (సిన్నార్ తాలూకా)గా నుండును ప్రతిష్ఠానము (ప్రరాన్) మహారాష్ట్రములోనిది. క్రీ. శ. 611 ప్రాంతమున మహారాష్ట్ర దేశమును రాష్ట్రకూటులు పాలించి నట్లు (Epigraphia Indica XI 279) ఒక అభిప్రాయము కలదు. రాష్ట్రకూటులే మహారాష్ట్రులైన యెడల వీరు కర్ణాటకమును 750 ప్రాంతమున జయించి రెండు శతాబ్దములు పాలించి కన్నడ భాషను ఆదరించుట విచారణీయము. వీరి కిలట్టలూరు పురవరాధీ శ్వరులని బిరుదు. ఇది ఉస్మానాబాదు జిల్లాలోనిది. దంతిదుర్గుని కాలమునకు (క్రీ. శ. 750) వీరు మహారాష్ట్రమును చేరి దాదాపు నాలుగు పురుషాంతరములై వీరు పూర్తిగా మహారాష్ట్రులై, కర్ణాటకులను

జయించిన దాక ప్రతిష్ఠ చేస్తుకొనిరని శ్రీ డా. అల్తేకరుగారి యభిప్రాయము. (The Early History of the Deccan P. 250) తర్వాత కర్ణాటకమునేలినారట. వీరి రాజధాని మొదట ఏదో తెలియదు. క్రీ. శ. 814—80 ప్రాంతమునందేలిన మొదటి అమోఘవర్షుని కాలమునందే మాన్యఖేటము వీరి రాజధానియైనది. తొలి రాజధాని ఏది? ఎల్లోరా గుహాశాసనాలలో వీరి ప్రశస్తి విపులముగా దొరకుట చేతను, ఆ గుహలకు వీరివల్ల ప్రాధాన్యము చేతను దాని చెంతనే యుండవలెను. మూడవ గోవిందరాజు కాలమున మయూరఖండి యనునది నాసిక కడ రాజధానిగా నుండినట్లు తెలియుచున్నది. మహారాష్ట్ర దేశ పాలకులుగా నుండి కూడ వీరు ఆ భాషను వదలి కన్నడమును ఆదరించుటయే విచారింపదగియున్నది.

రాష్ట్రకూటులు పోయి మరల చాళుక్యులు క్రీ. శ 973 లో తలయెత్తిన కాలమున మహారాష్ట్ర దేశమున యాదవులు కనబడుచున్నారు. తొమ్మిదవ శతాబ్దమున పాలించిన సేవుణ చంద్రుడను రాజు వలన దీనికి సేవుణ రాజ్యము, సేవుణ దేశము అని పేరు వచ్చినది. ఆతడు సేవుణ పురమను యొకటి నిర్మించి రాజధానిగా జేసికొనెను. ఈ యాదవులు మొదట రాష్ట్రకూట సామంతులుగా నుండి తర్వాత చాళుక్యుల సామంతులైరి. వీరిలో యాదవ భిల్లముడు పరమార మహీపతి ముంజుని యుద్ధమున చంపి తైలపునికి సాయమొనర్చెను. క్రీ. శ. 1050 తర్వాత ద్వితీయ సేవుణ చంద్రుని కాలమున ఈ రాజవంశము పైకివచ్చినది. క్రీ. శ. 1145 ప్రాంతమున రాజ్యమునకు వచ్చిన మల్లుగి కాకతీయ రుద్రదేవునికి శత్రువాయెను. కల్యాణి చాళుక్యులు 1150కి తర్వాత బలహీనులు కాగా యాదవులును కాకతీయులును పోరాడుచుండిరి. మల్లుగి ఓరుగంటి మీదనొక దండయాత్ర సలిపెను. మూడవ తైలపుడు 1162 లో గతించగా యాదవులతో పాటు హొయసలులు, కాకతీయులు అందరును, స్వాతంత్ర్యమును ప్రకటించుకొనిరి. నాల్గవ చాళుక్య సోమేశ్వరుడు కొన్ని విజయములు పొంది మరల కొంత పునరుద్ధరించినను చాళుక్య సామ్రాజ్యము నిలువ లేదు. 1185 లో హొయసలులు ద్వారసముద్రము నుండి మహారాజాధిరాజ పరమేశ్వర పరమభట్టారక ప్రతాప చక్రవర్తి బిరుదముతో పాలింపసాగిరి. దేవగిరి యాదవులు బలహీనులై యుండిన వారి జ్ఞాతి భిల్లముడు కొంకణమును మధ్యమహారాష్ట్రమును జయించి మాళవ గూర్జరముల మీద దండయాత్రలు సలిపి తుదకు దేవగిరినే స్వాధీనము చేసికొని 1187 లో స్వాతంత్ర్యము ప్రకటించుటయే గాక సమ్రాట్ బిరుదములు ధరించి హొయసలులను ఒక హద్దులో నుంచెను. చాళుక్యుల కల్యాణ నగరమునే ఆక్రమించెను. చాళుక్యుల సామ్రాజ్యమునంతటిని స్వాధీనము చేసికొనెను. తన పేరిట నొక శకమునే స్థాపించెను. కాని హొయసలు వదలక దక్షిణ దేశమును పాండ్యులతో కలిసి జయించి యాదవులను మరల ఓడించిరి. కృష్ణా తుంగభద్ర నడిమి ప్రదేశములు హొయసలులు ఆక్రమించి బలవంతులైరి. కృష్ణకు ఎగువను మహారాష్ట్రులే బలవంతులుగా నుండిరి. కృష్ణా మరి ప్రభా నదులు వీరికి సరిహద్దులుగా కుదిరినవి.

ఇప్పుడు దాదాపు 1195కు తర్వాత, యాదవులు కాకతీయుల మీదికి తిరిగిరి. కాకతీయ రుద్రదేవుని తమ్ముడు మహాదేవరాజే దేవగిరిమీద దండయాత్రలు సల్పియుండెను. యాదవరాజు జైతుగి (1191—1210?) రుద్రదేవుని చంపి అతని తమ్ముని కుమారుని గణపతి చెరపట్టుకొనెను. మహాదేవరాజు యాదవులతో ఎంతో పోరాడెను గాని యుద్ధములో మరణించెను కాకతీయరాజ్యమందు అల్లరు లేర్పడినవి కాని రేచెర్ల రుద్రదేవుడు సామ్రాజ్యమును కాపాడి కాకతీయరాజ్య భారధౌరేయ బిరుదమును దాల్చి గణపతికి సాయపడెను. ఇంతలో జైతుగియు గణపతిని చెఱనుండి విడిపించి మైత్రి నెరపెను. (1198) 1200 నుండి ఆంధ్రులకు మహారాష్ట్రులకును స్నేహము కుదిరెను.

ఈకాలమందే హేమాద్రి యుండెడువాడు. ఆంధ్రమహారాష్ట్రుల స్నేహము కొనసాగినది మరియొక ఆశ్చర్యకర చరిత్రాంశము గుర్తింపదగినది. సేవుణ యాదవరాజ కుటుంబికులు, రాజ్యమునకు రానివారు కాకతీయుల నాశ్రయించి ప్రముఖులై ఆంధ్రదేశమునందే తమ బలగముతో స్థిరనివాసము లేర్పరచుకొనిరి. అట్టివాడు సారంగపాణి దేవరాజు. ఇతడు యాదవరాజు మహాదేవరాజు (క్రీ. శ. 1260—70) తండ్రి అన్నయ్యయేమనగా తండ్రి వాకిలియు సామంతుడు, మహారుడు సేవుణ సామ్రాజ్యాధిపతి ఇది ఎట్లన్న యాదవ సింఘణుని (1199)వ గణపతి నడుమడిన తర్వాత ఇరువురికీ స్నేహ సంబంధములు కొనసాగినవి. సింఘణుని తర్వాత యాదవరాజ్యమున కల్లోలములు చెలరేగినవి. అతని కుమారుడు రాజు కాలేదు. ఈ సారంగపాణియే ఆ కుమారుడు. రుద్రాంబ రాజ్యారోహణ కాలమున యాదవులు ఆమెను ఎదిరించిరి. యాదవరాజు మహాదేవుడు ఓరుగంటినే ముట్టడింపగా రుద్రాంబ ప్రత్యర్థులను జయించుటయే గాక యాదవ రాజధానిని కూడ ప్రవేశించి మహాదేవరాజు వలన బంగారు నాణెములను కప్పముగ్రహించి తన విజయారమును సంధిపెట్టినదట. ఈ మహాదేవునికి ముందు పాలించిన వారు యాదవ కృష్ణుడు (క్రీ. శ. 1246—1260) ఈ కృష్ణ మహాదేవు లిరువురును పై సారంగపాణి యొక్క కుమారులే. శరదేవుడో ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చి సామంతుడైనను ప్రభువై యాదవరాజ్యమును ఉపేక్షింపగా నితని కుమారులు అప్పటి ప్రభువులైరి. ఇతడు మాత్రము రుద్రాంబకు నమ్మిన బంటుగా నుండెను. ఈ విషయము ప్రతాపచరిత్రలో తెలియుచున్నది. దీనికి అనుగుణముగా, కృష్ణాజిల్లా, కైకలూరు తాలూకా, రాచపట్నములో 1922 లో దొరకిన యాదవుల బంగారు నాణెములు మహారాష్ట్రుల సంబంధము—వ్యాపారము గాని, పాలనము గాని— మైత్రి గాని— తెలుపుచున్నది. ఈ సారంగపాణి దేవ మహారాజు క్రీ. శ. 1267 లో పానుగల్లులో ఛాయా సోమనాథాలయమును నిర్మించెను. అందు తాను రుద్రాంబకు సామంతుడనని తెలుపుకొనెను.

ఓరుగంటి ప్రాంతమేగాక గణపతి చక్రవర్తి కాలమునను తర్వాతను కూడ కడప, నెల్లూరు, కర్నూలు ప్రాంతములలో మహారాష్ట్రులుండి వర్ధిల్లిన నిదర్శనము చాల దొరకినవి. ఈ విషయమును శ్రీ నేలటూరు వెంకట రమణయ్యగారు కాయస్థ రాజులు అను వ్యాసమున, శ్రీ ముళ్ళపూడి తిమ్మరాజుగారి అభినందన సంపుటి, పుట 282 తెలిపియున్నారు. "కాకతీయ యుగమునందు ఆంధ్రదేశమును పాలించిన రాజవంశములలో కాయస్థ వంశమొక్కటి. కాయస్థులు ఆంధ్ర దేశజులుగారు. ఆంధ్ర ప్రజలలో కాయస్థులు లేరు. . . . అన్యదేశములనుండి ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చి యచ్చట స్థిరనివాసము లేర్పరచు

కాని కాలక్రమమున అది మరచిపోబడినది. . . . . ఈ ప్రభువు జనులను (మాడ) ... ... క్రీ. శ. 13 వ శతాబ్ది ప్రారంభమున యందున్నది మహారాష్ట్ర దేశమున తన స్వదేశమును వదలి ఆంధ్రదేశమునకు వలస వచ్చి యచ్చట స్థిరనివాస మేర్పరచుకొనినట్లు శాసనముల వల్ల తెలియుచున్నది. మహారాష్ట్రులను పూర్వులు 'ఆరె'లని పిలుచువారు. ఇది ఆర్య శబ్దమునకు వికృతి. ఇచట స్థిరనివాసము చేర్పరచుకొనిన వారలకు ఆరెవీడులని పేరు కలిగినది.'' (శ్రీ వి. వెం. గారు కర్నూలు, ఉదయగిరి, నెల్లూరుజిల్లాలలోని ఆరెవీడులను విపులముగా గుర్తించినారు) ''ఇట్టి మహారాష్ట్రుడైన ఆరెవారు కాకతీయులతో సెకీభవించి మహమ్మదీయులను పాండ్యరాజులతో యుద్ధము చేసి ఎదిరించిన వారిని గురించి శాసనములందు చెప్పబడినది. పైచెప్పిన ఆరెవారి కాలమునుండి మహారాష్ట్రమునుండి తెలుగు దేశమునకు వలసలు వచ్చినవారు గలరు.''

''కాకతీయరాజులు పాలించిన దేశము పానుగల్లు మొదలు బార్డ నాడదనుక కొల్లిపాక మొదలు పానుగల్లు మొదలు కైవారము కోట వరకు పానగల్లు అను పేరుగల స్థలములు రెండు గలవు. ఒకటి మహబూబునగరుజిల్లా యందున్నది. రెండవది నల్లగొండజిల్లా యందున్నది. ఈ రెండవది కాకతీయరాజుల శాసనములలో పేర్కొనబడిన పానగల్లు. కైవారము అనునది మహారాష్ట్ర పాడియొక్క అపభ్రంశరూపము. ఇది 7000 రాజ్యము మొదలు నిది రెనాడు 7000 అని శాసనములలో పేర్కొనబడి యున్నది. . . . కైవారము పేట ఇప్పటి మైసూరు రాష్ట్రాంతర్గతమైన కోలారుజిల్లా లోని చింతామణి తాలూకా యందున్నది. కాకతీయరాజులు . . . నాటి శాసనములు కర్నూలుజిల్లా, మార్కాపురం తాలూకాలోను గుంటూరు జిల్లా పల్నాడు నరసరావుపేట తాలూకాలలోను నెల్లూరుజిల్లా దర్శి డివిజనులలోను విడవిడగా యుండుటను గమనించుచున్నది. . . .''

మొదటి కాకతీయ మహామండలేశ్వరుడు గంగయసాహిణి తిక్కన సోమయాజికి సమకాలికుడు. నిర్వచనోత్తర రామాయణము పీఠిక యందలి ఈ పద్యము ప్రసిద్ధము—

''వెలిగొడుగులు కీర్తులుగను
రక్కసి గింగని బెంజులంబు మై
భంగమొనర్చి మమ్మ జన
పాలుడు బల్విడి వాడికొన్న రా
జ్యాంగము నెల్లనిచ్చి తన
యాగ్రితవత్సల వృత్తి యేర్పడన్
గంగయసాహిణిం బదము
గైకొన బంచె బరాక్రమోన్నతిన్.''

''మనుమసిద్ధి కాకతీయ గణపతికి మిత్రుడు. . . . నెల్లూరు రాజ్యము అంతఃకలహము వలన కలతవడి యుండ . . . తిక్కన సోమయాజులు ఓరుగంటికి పోయి గణపతిదేవుని సాయము వేడి'' నది తెలిసినదే. ''గణపతి దేవుడును మనుమసిద్ధిని అతని రాజ్యమునందు పునః ప్రతిష్ఠ చేసియుండ. . . . గణపతి దేవునికి ప్రత్యుపకారము సేయు వాంఛతో మనుమ సిద్ధి గంగయసాహిణికి తోడ్పడియుండ వచ్చును.''

తర్వాత నెల్లూరి చరిత్రలో జటావర్మ సుందర పాండ్యుడు నెల్లూరి రాజ్యమును జయించి, ఆ రణములో మనుమసిద్ధి రణమరణము నందె, కాకతీయులు కొంతకాలము తగ్గియుండిన సందర్భమున సేవుణ యాదవులు కాకతీయుల పక్షమున నెల్లూరికి వచ్చి యుద్ధమున నిలువజాలక పోయినదియు చరిత్ర ప్రసిద్ధమే.

ఇంతదూరము ఎందుకు వ్రాయవలసి వచ్చినదనగా తిక్కన కాలము నాటికి ఆంధ్ర దేశమునకు మహారాష్ట్రముతో పూర్తిగా సంబంధము కుదిరి కొంత కాలము గడచినది ఈ మహారాష్ట్రులు ఆంధ్రులలో కలసిపోయినారు. ఇట్టి వీరి సాహిత్య ప్రక్రియలుగాని విద్యావినోదములుగాని లాయకమీద నటనలు, ఆటలు, ఆంధ్రుల మీద తమ ప్రభావమును బొత్తిగా చూపక, ఎందును చేరక యుండినవా? లేక ఆ వచ్చిన వారు తమ భాషనుగాని సంస్కృతిని గాని త్యజించి వచ్చిరా? అసంభవము. భాష తెలుగైనంతమాత్రమున ఈ దేశమునకు తగినట్లు తమ మహారాష్ట్ర భావములను, పద్ధతులను, రీతులను, పక్కాలను, ఆంధ్రీకరించి యుందురు.

తిక్కన తర్వాత ఎది ఆంధ్ర వాఙ్మయములో కనబడుచున్నదో దానికి తార్కాణము. విద్యానాథ పిల్లలమర్రికి సోమనాథ త్రిపురాంతకాదులు మహారాష్ట్ర పండితులతో ఉప్పక మెలగి యుందురు. ఎక్కడెక్కడి వారు ఓరుగంటిలో కలియుచుండిరి ఓరుగంటిలో ఆరెలు నివసించుచుండిన వాడయుండిరనని క్రీడాభిరామము ప్రేమాభిరామము ననుసరించి చెప్పుచున్నది ఆరెమరాటల కధలు మనకు క్రొత్తకాదు.

జానపద వాఙ్మయములోని యక్షగానాదులలోను ప్రసిద్ధమైన బాలనాగమ్మకథ. మాయలమరాఠి, అతని మంత్రశక్తి, పానుగల్లు మున్నగునవి పానుగంటిలో మహారాష్ట్ర శార్ఙ్గదేవుడు మాండలిక ప్రభువు స్థిరనివాస మేర్పరచుకొన్నదానిని జ్ఞాపకపరచుచున్నవి. బాలనాగమ్మ కథను గురించి వ్రాయుచు శ్రీ జోగారావుగారు (యక్షగాన చరిత్ర) ''ఇందలి కథాంగములగు పానుగల్లు, నాగళ్లపూడి, గండికోటయు తెలంగాణా రాయలసీమలకు చెందినవగుట గమనింపదగినది'' అని వ్రాసినారు. ఈ మరాఠీ కథలే దేశమున వ్యాపించియుండును. కథలు, యక్షగానములకు మూలరూపములైన నాటక ప్రక్రియలు, ఉదాహరణ బిరుదావళ్యాదులవంటి స్తోత్రపరసాహిత్యము లేక ఎంతో దెశ సంగీత ప్రక్రియ వ్యాపించి క్రమముగా తంజావూరాదులకు వ్యాపించి యుండును. ఉదాహరణ ప్రక్రియవంటిదే సంగీతము. నవావరణకృతి యని యొకటి ఇటీవల నా దృక్పథమునకు వచ్చినది. గొప్ప సంగీత విద్వాంసులగు ముత్తుస్వామిదీక్షితులవారు (1775) ''తిరువారూరు శ్రీ కమలాంబానవావరణకృతు''లని వ్రాసిరి. అందు అష్టవిభక్తులును వచ్చునట్లు భిన్నరాగములలో ఎనిమిది కృతులు వ్రాసి మొదటిదిగా నొక ధ్యానకృతియు, చివర ఎనిమిది విభక్తులును కలసి ఒక దాని యందే వచ్చునట్లు ఒక కృతియు, అటు వెనుక వరుసకొండ వదిగా మంగళాచరణ కృతియు, వీనిని కూడ భిన్నరాగములలో నిబంధించినారు. ఇదియొక చక్కని సంగీత ప్రబంధము. దీనిని చూడగానే ఎట్టి చదువరికిని ఉదాహరణవాఙ్మయము వెంటనే స్మృతికి రాకమానదు. ఇది అర్వాచీన రచనయేయైనను రచన ప్రక్రియ ప్రాచీనముదిగానే యుండును. యక్షగానాదులలో వచ్చు తాళభేదముల చరిత్ర సంగీత శాస్త్రమున ఎంతవెనుకకు పోవునో ఎవరు చెప్పగలరు. సంగీతమందు ప్రామాణికుడైన శార్ఙ్గపాణిదేవుడు యాదవసింఘణుని యాస్థాని వాడు (1132—1169) ఈతనికి నిశ్శంకయని కూడ ఇంటిపేరు కనబడుచున్నది. శివలెంక కొమ్మనలాత నిశ్శంకనాథుడు. ఈ కొమ్మనకు నిశ్శంకకొమ్మనయని కూడ పేరు. ఇదంతయు సమాలోచింపగా సంస్కృతాంధ్ర ప్రాకృత మహారాష్ట్ర కర్నాటక తమిళభాషలలో మంచి ప్రవేశమేగాక చక్కని సంగీతజ్ఞానమును చారిత్ర పరిశోధనాసుభవమును గల బుద్ధిమంతులు పూనుకొని పరిశోధించిన యెడల ఆశ్చర్యకర నూతన వాఙ్మయ చరిత్రాంశములు వెలువడునని తోచుచున్నది. పెద్దలు పరిశీలింతురుగాక!

ఎదయప్పు (కథ)

శ్రీ ఆర్. ఎస్. సుదర్శనం

ఆకాశం రక్తిం కక్కింది. చూస్తూండగానే నెమ్మది చీకట్లలో కలిసి మాయమవుతున్నది. ఎదురుగుండా గుడిసెలో దీపం వెలిగింది. అది కూడా ఎంతో సేపు ఉండదు. తర్వాత చీకటి సీమ కనిపించదు.

ప్రొద్దున ఏడు గంటలనుంచి పదింటివరకూ—సారథి మేడ [illegible] వరండాలో కూర్చుని గడిపే సమయంలో—ఆమె, ఆ గుడిసెలోని స్త్రీ, ఎంతో ప్రయత్నంలో ఉంటుంది. ఆ గుడిసెకీ బయట తడికలో అమర్చిన నీళ్ల గదికీ మధ్య ఎన్నోసార్లు రాకపోకలు సాగిస్తూ ఉంటుంది. ఒక చట్టి, ఒక గిన్నె, ఒక గరిటె, ఏదో ఒకటి తెచ్చి కడిగి తీసుకువెళ్లడమో, నీళ్లు నింపి లోనకు వెళ్లడమో చేస్తూ ఉంటుంది. కోళ్లకు గింజలు చల్లుతూ ఉంటుంది.

ఆమె కదలికలు, రాకపోకలు చూడ ముచ్చటగా ఉంటాయి.

సాయంత్రం నాలుగ్గంటలకు ముంగిలి వూడ్చి, నీళ్లు చల్లుతూ మళ్లీ దర్శనమిస్తుంది. ఆ పని పూర్తికాగానే స్నానం చెయ్యడానికి తడికలచాటుకి వెడుతుంది. కుచ్చెళ్లపోసి పురితిప్పి చెక్కుకున్న చాకింటి చీరని ఒకవైపు తడికెమీద వేస్తుంది. కట్టుకున్న బట్టలు విప్పి సారథివైపున్న తడికెమీద వేస్తుంది. వివస్త్రగా నిల్చున్న ఆ క్షణంలో ఆమె ముఖం, చెయ్యి, భుజం, అలా కనిపించి క్షణంలో అదృశ్యమవుతాయి. ధ్వని ప్రధానమైన వాక్యంలాగ ఆ దృశ్యం అతనిలో రసానుభూతి కలిగిస్తుంది. ఆమె కదలికల్ని చూస్తూ ఉండటంలో కలిగే మొత్తం ఆకర్షణకీ అది తారస్థాయి.

స్నానం పూర్తి చేశాక, చీర చుట్టబెట్టుకుని గబగబా లోపలికి వెడుతూ కనిపించే దృశ్యంలో ఆకర్షణ ఉండదు. ఏదో చెప్పరాని నిర్వేదం అతని మనస్సుని ఆవరిస్తుంది.

సాయంత్రం అయిదున్నర, ఆరు, ప్రాంతాల ఖాకీ దుస్తుల్లో వున్న ఒక వ్యక్తి—ఆమె భర్త—అక్కడికి వస్తాడు. వాకిటిముందు మంచం వాల్చుకుని కూర్చుంటాడు. ఆమె టీ తెచ్చి యిస్తుంది. అతను కబుర్లు చెబుతూ ఉంటాడు. ఆమె అటూ యిటూ తిరుగుతూ, కాస్సేపు వాకిలిముందు, సారథి కెదురుగా నుంచునీ, కాస్సేపు భర్త దగ్గరగా నుంచునీ, నవ్వుతూ మాట్లాడుతూ ఉంటుంది. తాను ఆమెని చూస్తున్నట్లే, తన ఉనికిని ఆమె కూడా గమనిస్తూ ఉంటుందనే సారథి అనుమానం.

ఆ భర్త రోజూ కనిపించడు. రెండు మూడు రోజులకూ, ఒక్కోసారి వారం రోజుల తర్వాతా, కనిపిస్తాడు. బస్సు డ్రైవరో, లారీ డ్రైవరో కావచ్చు. [illegible] స్పష్టంగా కనిపించేది అందం, [illegible] దాని [illegible] భార్యతో సంబంధం [illegible] ఏమిటి? తెలుసుకోవాలంత [illegible]!

[illegible] 'సెక్స్' అనాథ [illegible]. శారీరకమైన 'సెక్స్' నిషిద్ధం అన్నారు డాక్టర్లు. [illegible] నెలక్రితం రక్తం పడింది. క్షయ అని నిర్ధారణ [illegible] భయం వేసింది. మిగిలింది నిస్పృహ. [illegible] టోరియమ్‌కి ఎక్కడికీ వెళ్లక్కరలేదు [illegible] చెప్పారు డాక్టర్లు. వెళ్లినా వెళ్లకపోయినా శరీరం [illegible]!

భార్య [illegible] రెండు. వ్యాధి బయట పడటం, ఆమె [illegible] ఒక సమయంలోనే [illegible]. ఆలోచించడానికి [illegible] కోపడానికి [illegible] చెప్ప లేడు.

ఆమె వెళ్లిపోయాక క్రమంగా [illegible] వచ్చిన మార్పు. 'సెక్స్' నిషిద్ధమని డాక్టర్లు చెప్పినప్పుడు అర్థంకాలేదు గాని, యిప్పుడు తెలుస్తోంది—మనస్సు [illegible] పెరుగుతోంది! క్రమంగా అలా పేరుకుంటూనే [illegible] గుర్తిస్తోంది!

ఎదురుగుండా కనిపించే గుడిసెలోని ఆ స్త్రీ భర్తతో అలా కబుర్లు చెబుతూ, నవ్వుతూ వుంటే మొదట్లో, అతని కవ్విస్తూ ఉన్నట్లుండేది. సారథిలో అసూయ, బాధ కలిగేవి. లేచి వెళ్లిపోయేవాడు. మంచంమీద పడుకుని అదేపనిగా ఆలోచించేవాడు. ఎన్నో వూహలు వచ్చేవి. ఆ ఖాకీ దుస్తుల వ్యక్తి గొప్ప అదృష్టవంతుడుగా కనిపించేవాడు. అతనిలో 'పరకాయ ప్రవేశం'చేసి ఆ జీవితాన్ని వూహించుకునేవాడు. అలా మనస్సు రెక్క విప్పడంలో క్రొత్త సంగతులు అర్థమయ్యాయి. ఆ స్త్రీమీద చొరవ, అధికారం లభించడం, ఆమెకు చేరువ కావడం, ఆమెను అనుభవించడం ఎంతో బావుంటుందని కోరిక చెబుతుంది. కాని యథార్థంలో తను ఆ ఖాకీ దుస్తుల వాడైనప్పుడు, తనకు అసలు 'నీళ్లగది సన్నివేశం' కనిపించదు! అప్పుడు ఆ సమయంలో తను ఏ బస్సునో, లారీనో నడుపుతూ 'డ్యూటీ'మీద ఉంటాడు, సాయంత్రం

టీ తాగుతూ చిన్న పిల్లల్ని ఎత్తినా, రాత్రికోసం, ఆ గ్రుడ్డిదీపం కాస్త ఆర్పేసి [illegible] ఆమె [illegible]! చీకట్లో అందా నికి, [illegible]—తన మనసు ఇప్పుడు పొందే రసానుభూతికీ—సంబంధం ఎక్కడ? ఇప్పుడు అంతా ఏకాకే! సర్వం నగ్నాదం!! ఆ చీకట్లో ఆమె ద్వారా లభించే శారీరానుభూతికే, ఇదివరకు తా నెరిగివున్న శారీరానుభూతికి [illegible] ఉంటుందా? ఉంటే ఎలా ఉంటుంది? [illegible] మనస్సు తెచ్చిపెట్టేదే. కేవలం [illegible] స్పర్శ [illegible] దానికి లేదు తెలివి! అలాంటప్పుడు ఆ రాత్రి [illegible] అనాయాసంగా జరిగి?

[illegible] సంబంధించిందా? శరీరానికి [illegible] దూరంనుంచి, కేవలం స్త్రీగా [illegible] ఎంత [illegible] ఉంటుంది. ఆమె 'భార్య'గా దగ్గరచేరి సంసారం [illegible], బంధువుల్ని గురించి, డబ్బు గొడవా మాట్లాడి [illegible] ఉండదు. చిరాకు కలుగుతుంది ఆమెతో పక్క [illegible] ప్రేరణ ఉద్రేకాన్ని కలిగించినా, [illegible] దాని స్పర్శ కనిపించదు. సర్వపనానం నిన్నా [illegible] 'స్పర్శ'లా ఉంటుంది. రసరాహిత్యమేతప్ప రసానుభూతి లేదు. [illegible], పెళ్లయినప్పటినుంచీ, [illegible] అనుభూతి [illegible] చెప్పడానికి వీల్లేదు. 'సెక్స్' అలవాటుగా, విధాయకంగా మారడంవల్లే మృత్యుస్పర్శగా తయారైందని సారధి స్వాప్తి [illegible] కూడ ఆ 'మృత్యు స్పర్శ' కారణం అయి [illegible]. అలాంటి శారీరకమైన 'సెక్స్' [illegible] వివాహ్ని [illegible] ఇప్పుడు తను నంపిద్దా డే!

"[illegible] కారణమేమిటి?" అని డాక్టర్ని సూటిగా ప్రశ్నించడా [illegible]. డాక్టరు రామం తన స్నేహితుడు. అతను ఏవేవో కారణాలు సూచించడు. అవన్నీ తన విషయంలో వర్తించేవికావు. [illegible] తన వంశంలో లేదు. తనకెప్పుడూ మలేరియా రాలేదు, తను బలహీనుడూ కాదు. పరిసరాల్లో, తిండిలో, ఎక్కడా లోపం రాలేదు. కాని తనలో ఏదో అసంతృప్తిమాత్రం—మనస్సుకీ శరీరానికీ మధ్య అస్వతంత్రమైన సంఘర్షణ ఫలితం కాబోలు అది—క్రమంగా ప్రస్ఫుట [illegible] వస్తోంది. అది పిల్లలు లేకపోవడంవల్ల కాబోలు అనుకున్నాడు. పెళ్లయి అయిదేళ్ళవుతోంది. ఇప్పుడు తను తండ్రి కాబోతున్నాడు. క్షయ వచ్చింది. రెండింటిలో ఏదో ఒకటి జరగకపోతే అర్థం ఉండేది. రెండూ ఒకసారే జరగటం జీవితం ఎంత అర్థరహితమో నిరూపిస్తోంది....

'సెక్స్' అనుభూతి విషయంలో మనస్సుకీ శరీరానికీ విభేదాన్ని కల్పించడం తర్కించి చూస్తే సబబుగా తోచదు. కంటికి మాత్రమే కనిపించి (కన్ను మూసినా తెరచినా) స్పర్శకి అందుబాటులో లేనిదాన్ని 'మానసిక' మనీ, స్పర్శ వగైరా ఇంద్రియాలకి అందుబాటులో ఉండేదాన్ని 'శారీరక' మనీ వింగడించడం సవ్యంగా తోచదు. అన్ని ఇంద్రియాలూ శరీరానికే చెందినప్పుడు, ఏ ఇంద్రియంతో అను భవించినా అది శారీరకానుభవమే అవుతుంది. పోనీ నిర్వచనంలో ఇంద్రియాలకు బదులు ఇంద్రియార్థాలకే ప్రాధాన్యం ఇస్తే, అప్పుడు సర్వవిధాలైన అనుభూతులూ —స్పర్శ, సంపర్కం, రుచి కూడా— మానసికమే నని సిద్ధాంతం చెయ్యాల్సి వస్తుంది. కంటితో అనుభ వించడానికీ కౌగిలితో అనుభవించడానికీ తేడా ఏమిటి? తాత్త్వికంగా [illegible]! కంటితో అనుభవించి ఎందుకు తృప్తి చెందరాదు?

పాతే కంటికీ వంటికీ ఒక సంబంధం ఉంది. కంటితో చూస్తే కలిగే ఆకర్షణే స్పర్శకూ, కౌగిలింతకూ ప్రేరణ అవు తున్నది. చూచినదాన్ని అందుబాటులోకి, స్వాధీనంలోకి తెచ్చుకుని దాన్ని 'నిజం' చేసుకోవాలనే తాపత్రయమే మనిషికి అన్ని ఆవేదనలూ, ఏడ్పులూ కలిగిస్తోంది. స్వాధీనంలోకి రానిది 'నిజం' కాదా? ఆకాశంలో కనిపించే ఇంద్రధనుస్సు 'నిజం' కాదా? అది 'అక్కడ' లేదు! చంద్రుణ్ణి చేరుకోవచ్చు గాని, ఇంద్ర ధనుస్సుని అందుకోవడం వీలుపడదు కదా! ఇంద్రధనుస్సు రంగులు మన కన్నులు మాత్రమే అనుభవించగలిగే నిజం. అందుకే మనుష్యులు దాన్ని గట్టి 'నిజం'గా పరిగణించరు!

ఆకాశంలో చంద్రుడు అమృతమూర్తిగా కనిపిస్తాడు. ఎన్ క్రింతా తినెయ్యాలనే కోరిక పుడుతుంది. ఆ చంద్రలోకం ఎంత అందంగా, హాయిగా ఉంటుందో అనిపిస్తుంది. మానవుడు చంద్రుణ్ణి గూర్చి చిరతరాలుగా కన్న కలలు సాహిత్యం నిండా వ్యాపించి ఉన్నాయి. కాని చంద్రుడు మానవునికి అందుబాటులోకి వచ్చేప్పటికి ఆ అను భవం ఎలా ఉంది? వెడితే అక్కడ కొండలూ, గోతులూ, ఎడారి దప్ప మరేమీ లేదు! అలా 'నిజ' మైన చంద్రుణ్ణి ఏం చేసుకోను! అక్కడనుంచీ చూస్తే భూమి దివ్యసుందరంగా దర్శన మిచ్చిందట! మామూలో ఉన్న ఆనందం పొందటంలో లేదే!

తన మనస్సు 'శరీరం' నుంచీ వేరుపడుతోంది. అలా వేరు పడటంలోనే స్వచ్ఛమైన ఆనందం ఉన్నది. స్వేచ్ఛ ఉన్నది. శరీరాన్ని గూర్చి, శారీరకమైన 'సెక్స్'ని గూర్చి ఇక తను తాపత్రయపడక పోవడమే వివేకం, అనుకున్నాడు సారధి......

ప్రొద్దున సూర్యోదయదృశ్యం ఎంత ఆహ్లాదకరంగా ఉంది! తర్వాత కాస్సేపటికి రిక్షాలో డాక్టరు దగ్గరికి వెడుతుంటే, ఆ సూర్యుని కిరణాలు శరీరానికి కలిగించిన బాధని సహించలేకపోయాడు. మనుష్యులు దూరంనుంచీ చూస్తున్నంత సేపూ చైతన్యంతో, ఏవో చేస్తూ, మాట్లాడుతూ, నవ్వుతూ, కోపగిస్తూ, అద్భుతంగా ఆసక్తినీ ఆనందాన్నీ కలిగిస్తారు. మానవజాతి నమస్తాన్నీ తను ప్రేమిస్తు న్నట్టే ఉంటుంది. కాని ఒక రిక్షా మాట్లాడుకోవాలన్నా, ఒక అంగడిలో వస్తువు బేరంచేసినా, మనుష్యులు చేసే జాప్యం, పెట్టే పేచీలూ, తకమకలూ, పాలవాడూ కూరగాయలవాడూ చేసే మోసాలూ, విసుగునీ చిరాకునీ కలిగించడమేకాదు, ద్వేషాన్ని కూడా రగిలిస్తాయి! మనుష్యుల పట్ల సామూహికంగా తనకి ద్వేషం లేదు. పెద్దగా ప్రేమా లేదు! కాని ఒక్కొక్క వ్యక్తి పట్ల తనకు ఆసక్తీ, జాలీ, ఆప్యాయతా కలుగు తాయి!

డాక్టరుచేత ఇంజక్షను చేయించుకోవడంకంటే, నర్సు నిర్మల చేత ఎక్స్‌రే తీయించుకోవడమే సరదాగా ఉంటుంది! ఆమె చాల నాజూ కుగా మల్లెపువ్వులా ఉంటుంది. పొంకంగావున్న ఆ వక్షానికీ, వీల్లైన స్పష్టమైన హావభావాలకూ తగినట్లు, ఎందుకోగాని ఆమె కళ్లల్లో చురుకుదనమూ ఆహ్వానమూ కనిపించవు నిస్సహాయతా, పరాధీనత్వమూ మాత్రమే కనిపిస్తాయి. ఆమెను చూస్తుంటే 'అడవిగాచిన వెన్నెల' జ్ఞాపకం వస్తుంది. ఆమెమీద ఎందుకో ఆప్యాయత కలుగుతుంది.

ఇవాళ ఎక్స్‌రే చూసి డాక్టరు రామం అన్నాడు: "స్పాట్స్ అన్నీ యించుమించు కవరై పోయినట్లే! రిమార్కబుల్ ఇంప్రూవ్‌మెంట్, సారథీ! ఇంకొక నెలలో డ్యూటీలో జాయిన్ కావచ్చును పాపం.. ఒక్కసారి [illegible] జాగ్రత్త ఎలాగూ ఉంచక తప్పదు"

"నీకు ఎలా కృతజ్ఞత చెప్పుకోవాలో తెలియదు రామం! నీకూ, సర్జన్ నిర్మలకీ ఎంతో ఋణపడి ఉన్నాను. ఆమెతో వ్యక్తిగతంగా మాట్లాడి థాంక్స్ చెప్పాలని ఉంది" అన్నాడు సారథి.

"ఏం, ఇంతవరకూ ఆమెతో ఎప్పుడూ మాట్లాడనే లేదా?"

"లేదు. ఆమె చాల ముక్తసరిగా ఉంటుంది. అలా ప్యూరిటీకే మాట్లాడే రకంగా కూడా తోచదు. అయినా నేను నవ్వినప్పుడు ప్రతి సారీ ఏ లోటూ లేకుండా ఆదరంగా చూస్తుంది. అందుకే నాకు అభిమానం ఏర్పడింది. వ్యక్తిగా ఆమె మీద ఆసక్తి కూడా కలిగింది...."

"కలిగిందా! నీకు ఆడవాళ్ళ పట్ల ఆసక్తి కలగదని చెప్పేవాడివే అన్నావుగా" అన్నాడు నవ్వుతూ రామం.

"జాలి అంటే కేవలం మనిషిగా చూడడం ఆసక్తి చూపించడానికి వీల్లేదా?"

"అందులోనే ప్రమాదం ఉంది మరి. ప్రారంభంలో అంతా అమాయకంగానే ఉంటుంది."

"అదికాదు నా అభిప్రాయం. ఆమెను చూస్తే ఒక కుతూహలం. క్షయ మూలంగా నేను పోగొట్టుకొన్న దేమిటో అర్థం చేసుకుని, సమాధానపడటానికి ప్రయత్నం చేస్తున్నాను. మరి ఏ వ్యాధీ లేని నిర్మల లాంటి వాళ్ళు జీవితంలో ఎలా సమాధానపడుతున్నారా? అనిపిస్తుంది. అందుకే ఆసక్తి చూపించాను."

రామం నవ్వేశాడు. సారథివైపు ఒదో విధంగా చూశాడు.

"సారథీ, ఏమిటి నువ్వనేది! నల్లనివన్నీ నీళ్ళూ, తెల్లనివన్నీ పాలు అని తప్ప అంతకంటే నువ్వు తెలుసుకోలేదంటే ఆశ్చర్యం వేస్తుంది. నిర్మలా ఈజ్ ఎ బిచ్! కొంచం రేటు ఎక్కువే అనుకో. నీకు వంటికి పడదనేతప్ప, నువ్వు కావాలంటే అందుబాటులోనే ఉంది" అన్నాడు.

సారథికి తల తిరిగినట్లయింది.

"మరి అలాంటి దాన్ని నీ నర్సింగ్‌హోంలో....." సందేహం వెలిబుచ్చాడు సారథి.

"అలాంటివాళ్ళే పనికొస్తారు. బిజినెస్ లైక్‌గా, సైంటిఫిక్‌గా ఉంటారు. హృదయసంబంధమైన జబ్బులు వాళ్ళకు రావు. రొమాన్స్‌కి ఇమ్యూన్‌గా ఉంటారు. లేనిపోని మోహాలతో ఆశలతో తలనొప్పి తెచ్చుకోరు, తెచ్చిపెట్టరు."

ఆ ప్రస్తావన అంతటితో ముగిసింది. నిర్మలతో మాట్లాడాలని మళ్ళీ రామంతో అనలేదు. తిరిగి వస్తూ త్రోవలో నిర్మలపట్ల కలిగిన అభిప్రాయాన్నిగూర్చి తర్కించుకున్నాడు. ఆలోచించే కొద్దీ తన మొదటి అభిప్రాయానికి, రామం చెప్పిన వివరాలవల్ల వచ్చిన భంగపాటు, ఏమీలేదు. నిర్మలపట్ల కలిగిన ఆప్యాయత యిప్పుడు జాలిగా మారింది. పాపం! ఏం చేస్తుంది. ఈ మనుష్యులూ, ఈ వ్యవస్థ, అమెనట్లా తీర్చిదిద్దాయి!...కానీ...

కాలేని ఎందుకు కాలేరు అనే 'మూర్ఖదస్తూరాలు' కాలకపోయిందని చదవనా? ఆమె ఎవరితో కట్టిపడేసి [illegible] లేదనేనా? ఆమె ప్రవర్తిస్తున్న విధానం, ఆమెకు వ్యక్తిత్వం ఉందో లేదో [illegible] తెలుసు? [illegible] ఒకరికి ఉందని ప్రమాదాలుగాని, [illegible] ఎవరి మార్గం మరొకరిది కాదు! అందరిలోనూ [illegible] ఉన్నాయి. [illegible] సమాజపరంగానూ [illegible] ఉంటుంది సమాజపరంగా ఉండేది ముసుగు (Mask). [illegible] ఎవరి కిష్టం వచ్చినట్లు వాళ్ళు ఉంటారు.

[illegible] — [illegible] — [illegible] ఉంది. [illegible] ఆమె [illegible] ఉండ [illegible] ఆమెవేసిన [illegible], [illegible] ఎలా అవుతాయి? ఆమె [illegible] అన్న [illegible] సమాధానం [illegible] అందుబాటులోకి తెచ్చు [illegible] ప్రయత్నంగా [illegible] నాశనం చేస్తున్నాడు. [illegible] చూడాలి, దగ్గరకు వెడితే ఏముంది? [illegible] లేదు!

అందుకే [illegible] స్త్రీ విషయంలోనూ డా, [illegible]!

* * *

[illegible] సారథి స్టేషన్‌కి వెళ్ళాడు. విశ్వం ఇంజనీరింగు చదివాడు. నాలుగేళ్ళు నాగార్జున సాగర్‌లో పనిచేశాడు. తాత్కాలికమైన ఉద్యోగమైనా, పనిలోంచి తొలగించారు. ఏడాదిపైగా ఎన్ని ప్రయత్నాలు చేసినా మళ్ళీ ఉద్యోగం దొరకలేదు. ఎన్నో ఆశలు పెట్టుకుని చదివించారు తల్లిదండ్రులు. ఆర్థికంగా శక్తిలేక పోయినా తెలివైన కుర్రవాడని, ఇంజనీరింగ్‌లో సీటు వచ్చిందని, ఉన్నదంతా పూడ్చిపెట్టి ఎప్పట్నుండి చదివించారు. ఒక ఊరి వారు. విశ్వం కుటుంబం తనకు తెలుసు.

విశ్వం ఒక కొయ్యపెట్టె, ఒక మడత మంచం పట్టుకొచ్చి— "ఇందులో పుస్తకాలున్నాయి. ఈ రెండు వస్తువులూ ఉంచి పెట్టు. తిరిగి వచ్చాక తీసుకుంటాను" అన్నాడు.

"ఏం, ఉద్యోగం దొరికిందా? ఎక్కడికి వెడుతున్నావ్?"

"ఉద్యోగం దొరకలేదు. శ్రీకాకుళం వెడుతున్నాను."

"ఎందుకు శ్రీకాకుళం?"

"అంతకంటే ప్రస్తుతం చేసేపనేం లేదు గనక."

చివరకు విశ్వం వివరించాడు. వెళ్ళి విప్లవకారులతో కొంత కాలం గడుపుతాడట. (1969) ఈ వ్యవస్థలో యువకులకూ, ప్రజ్ఞావంతులకూ అవకాశం లేదు. రాజకీయంగా, నైతికంగా, కుళ్ళిపోయిన ఈ వ్యవస్థని మార్చడం సాధ్యం కాదు. దీన్ని కూకటి వేళ్ళతో పెళ్ళగించాలి. దీన్ని తుడిచిపెట్టాలి. మసి చెయ్యాలి. శ్రీకాకుళం మంటే

ఈ బాధాగ్ని వ్యాపిస్తూ, కొనసాగింది విశ్వం ఈ ధోరణిలో ఆవేశంగా మాట్లాడాడు.

"ఇంతకూ నువ్వేం చేస్తావేమిటి?"

"రక్తం చిందించటం. ఈ వ్యవస్థ మూలస్తంభాలను కూల్చి వేయటం. ప్రజావిరోధుల గుండెల్లోకి తూటాలు పేల్చటం..."

"హాస్యాస్పదం! ఒకటి తెలుసా, అంటే వ్యక్తిగతంగా. నిరుపేద మనుష్యులని వాళ్ళ ధనవంతులని తెలిసినంత మాత్రాన, విప్లవ సిద్ధాంతం కోసం చంపటానికి హృదయానికంతో సంబంధంలేని అ వని, కేవలం యాంత్రిక మైనది కదా, ఇది నిన్నొక యంత్రంగా మార్చి వేస్తుంది. నువ్వొక మనిషివి కాబోతున్నావా అప్పుడు... వ్యక్తిత్వం, స్త్రీ సిద్ధాంతాలకు బలి పెట్టాక, మిగిలేదేమీ ఉండదు..." సారథి వాదన.

"నువ్వు ఎవళ్ళని మనుష్యులంటున్నావ్? వాళ్ళు మనుష్యులు కారు రాక్షసులు!... హృదయానికి, అంటే వ్యక్తిగతమైన ద్వేషం, లేకుండా నిర్వహించాలి కర్తవ్యం నిర్వహించటమే సదా ఉత్తమమార్గం... యుద్ధంలో సైనికుడు ఎలాగ చేస్తాడో. సైనికుడు ఆజ్ఞలు శిరసా వహించాలి గాని, యుద్ధ రంగంలో ఒక్కొక్కరూ సొంతంగా ఆలోచించడం ప్రారంభించ కూడదు. ఆ పరిస్థితిలో వ్యక్తిత్వం ప్రశ్నే లేదు!" అని విశ్వం సమాధానం.

"అటువంటిదా ఒక ప్రభుత్వం. ఒక ఎండమావిని చూసి పరుగెత్తడం. మీరు సాధించ బోయే నూతన వ్యవస్థలో మానవ సంబంధాలు కంటకమైన చక్రంలా సులువుగా ఆప్యాయంగా పరివర్తిస్తాయి అను కోడం, అనుకునేంతవరకే బాగుంటున్నది గాని, అందులో నిజంగా నాకు నమ్మకం కలగడం లేదు... విప్లవంలో హుకుంలు జారీ చేసె వాళ్ళే రేపు విప్లవానంతరం ఆ అలవాటు వదులుకోలేక, తమ చెప్పు చేతల్లో ఉండేవాళ్ళని, అలాగే ఉపయోగించు కుంటూ, వాళ్ళనీ, ప్రజ లందర్నీ బానిసలుగా చూస్తారు.... అప్పుడేమవుతాయి నీ ఆశలూ, ఆశ యాలూ?"

సమాధానంగా విప్లవాత్మక మార్క్సిజమ్‌ను గురించి విశ్వం ఎంతో వాదించాడు. అలాంటి పర్యవసానం ఉండదన్నాడు. ..చివరకు ఒక్క మాట అన్నాడు. "సారీస్ సారథీ! భవిష్యత్తును గూర్చి, విప్లవ కాలం మనః పరిణామాన్ని గూర్చి మనం యిప్పుడెందు కాలోచించడం! ఈ నాటి పరిస్థితిలో, నాకు స్వయంగా యిదికాక చెయ్యవలసిన పని మరొకటి కనిపించదు! ఏదైనా ఉంటే నువ్వే చెప్పు. చేస్తాను... ఉద్యోగం యిచ్చే చెయ్యమన్నావా? కట్టుకున్న చెప్పి కనుటవాటు కాలాదుతూ, సీతులు వల్లిస్తూ వ్యవస్థని వేడుక్కుంటుకుని, యువకుల్నీ, అమాయకుల్నీ, పేదవారిని హింసిస్తున్న రాక్షసులపై యుద్ధం ప్రక టించడం, యిప్పటికిదే కర్తవ్యం. ఇదే జీవితం, రేపటి సంగతి అక్కర లేదు భవిష్యత్తు బాగుంటుందనే ఆశతోనే ముందుకు వెళదాం. అందుకే శ్రీకాకుళం వెళ్ళి నిర్ణయం చేసుకున్నాను. అక్కడ నన్ను అర్పించమంటున్నారు......" అంటే యిక్కడ లేదేగా లాభం!

సారథికి అతని మనః స్థితి అవగాహన అయింది. అతనితో స్టేషన్‌కి వెళ్ళాడు. గాఢ్య నిలబ డున్నాడు. రైలు కదిలింది. విశ్వం ముందుకు సాగిపోతూండగా నిలబడి మాట్లాడుతూ, సారథి అతనితో రైలు ఆగిపోయింది. ప్లాట్‌ఫారమ్ మీద సంచలనం, జనం పరు గెత్తారు. గుంపు చేరారు. సారథి అటువైపు వెళ్ళాడు. ఎవరో పద్దెండేళ్ళ కుర్రాడు రైలందుకోవడానికి పరుగెత్తి రైలుకీ, ప్లాట్ ఫారమ్‌కీ మధ్య యిరుక్కు పోయాడు. బయటికి తీశారు. అతని రెండు కాళ్ళూ, విరిగి పోయాయి. రక్తపు ముద్ద అయిపోయాడు. అంతా అయిదు నిముషాల్లో. రైలు బయలుదేరింది. సారథి వెనక్కి నడిచాడు. విశ్వం మళ్ళీ కనిపించలేదు రైలు వెళ్ళిపోయింది.

తిరిగి వస్తూంటే కాళ్ళు తెగిన ఆ రక్తపు ముద్ద కళ్ళకు కట్టి నట్లుంది. ఆ కుర్రాడు బ్రతుకుతాడా? బ్రతికినా కాళ్ళులేని వాని జీవితం ఎలా ఉంటుంది.? విశ్వం రైలెక్కి వెడుతూండగా అలా జరగటం శుభ సూచకంగా లేదే! అని బాధ.

* * *

సారథి మళ్ళీ ఉద్యోగంలో చేరాడు.

ఏకాంతం వదలి మనుష్యుల్లో పడ్డాడు.

క్షయ నయమైందని డాక్టరు చెప్పిన తర్వాత మానసికంగా తనలో వచ్చిన మార్పు సారథికి చికాకు కలిగిస్తోంది. ప్రొద్దుటి పూట పదింటికి ఆఫీసుకి బయలుదేరే దాకా పూర్వం లాగే వరండాలో కూర్చుని పేపరు ముందుపెట్టుకుని ఆ గుడిసెలోని స్త్రీని గమనిస్తూ ఉంటాడు. కాని సాయంత్రాలు మాత్రం ఒక్కోరోజు ఆమె స్నానం చేసే వేళకు యిల్లు చేరుకోలేక పోతున్నాడు. క్షయ మూలంగా ఏకాంత వాసం చేసిన రోజుల్లో ఏర్పరచుకున్న సిద్ధాంతాల్నీ, జాగ్రత్తల్నీ అతను మరచిపోలేదు. కాని ఆఫీసుకు వెళ్ళి రావడంలో సినిమాలకు వెళ్ళ డంలో అతని మనస్సు ఉద్వేగాన్ని అనుభవిస్తూ కోర్కెలని ఆకట్టుకో లేక పోతోంది. ఈ లోకంలో కనుపించే సౌందర్య సర్వస్వాన్నీ తనలో కలుపుకోవాలనే కోర్కె, శారీరకమైన 'సెక్స్' వాంఛగా మళ్ళీ మళ్ళీ తలెత్తుతూ ఉంది. కాని క్షయతో తూట్లుపడిన పూపిరితిత్తులూ, నీరసంతో వగర్చే వళ్ళూ, శరీరంయొక్క అల్పత్వం, ఆ కోర్కెని అపహాస్యంచేస్తున్నది, ఈ దేహంతో అనంతమైన సౌందర్య పిపాస తీరదు. శారీరకమైన 'సెక్స్' ఒక ఉపశాంతి మాత్రమే! నిజానికి ఉపశాంతి కూడా కాదు! ఇది తనకు తెలిసినప్పటికీ, వ్యాధి నయమై శరీరం పుంజుకోవడంవల్ల, శరీరం చేస్తున్న ఆందోళన, మృత్యు భయం లేనట్టి ధీమావల్ల, ఆణచుకోవడానికి వీల్లేనిదిగా ఉంటోంది.

మనిషి—అంటే మనస్సు—గొప్ప అవకాశమిది. అందుకే శ్మశాన వైరాగ్యం, ప్రసూతి వైరాగ్యం అన్నారు. ఏతాత్త్విక దృక్పథమూ, రాజ కీయ వాదమూ, సామాజిక సిద్ధాంతమూ మనిషిని విడుమించ లేవు. అవసరానికి ఉపయోగపడతాయి తప్ప. విశ్వం పరిస్థితులకూ, మనస్త త్వానికీ, విప్లవ రాజకీయాలు పనికివచ్చాయి. నిర్మలకు బహుశా శాస్త్రీయ దృక్పథమూ, స్త్రీస్వాతంత్ర్య సిద్ధాంతాలూ ఉపయోగ పడతాయి. క్షయరోగిగా తనకు సర్వమూ మానసికమే నన్న తత్వం వచ్చినట్లు... కాని తనింకా క్షయరోగినే నన్న సంగతి మరచిపోకూ డదు. మరచిపోతే ప్రమాదం.....

"అయ్యగారూ, మనకు గుడ్డ సన్నా చేసే ఆడమనిషి హో పది రూపాయలు అడ్వాన్సు కావాలంటుంది, తన్నకోళ్ళ పొడుగు తున్నారయంట,

కొత్త పెట్టెలు కొంటానికి డబ్బు పెట్టుబడి కావాలంట. ఆ మనిషయితే, నమ్మకంగా తాజా గుడ్లు యిస్తది. రెండు రోజులిప్పించి, ఎక్కడెక్కడో తిరిగొస్తున్న. మంచివి దొరకటంలే.''

''ఎవరా మనిషి? ఎక్కడుంటుంది?''

''ఇక్కడే, మనింటి వెనకాల గుడిసెలో'' అంటూ పళ్ళికిలించాడు వెంకయ్య.

''ఎవరు?'' అని మళ్ళీ అడిగాడు సారథి.

ఎవరో చెప్పున తెలిసినా, వెంకయ్య నవ్వు చిరాకు కలిగించింది.

''మీరు మేడమీద వరండాలో కూచుంటే ఆ కనిపించే గుడిసెలో వుంటాది. మీరు చూసే వుంటారు.''

''ఆ ...ఎవరావిడ? ఆమెభర్త ఏం చేస్తాడు?''

''వాడు లారీడ్రైవరు. కట్టుకున్నాడు గాదు. లేపదిసుకొచ్చిన బాపతు''

''ఏ వూరు?''

''చిలకలపూడి''

''బందరు దగ్గర చిలకలపూడేనా?''

''ఆ అదే! .. అయితే నేం మంచి మనిషిన్మండీ! .. మరి డబ్బిస్తారా? -తనే వచ్చి అడుగుతా నంటుంది. అదే గాకుండా....ఆఫీసులో ఏదైనా స్వీపరో, వీళ్ళ మనిషో, పని యిప్పిస్తే జాగర్తగా చేసుకుంటా నంటది.... మీతో వచ్చి కష్టసుఖాలు చెప్పుకోవాలంట..''

''అలాగే... ఈ పదీ పట్టుకెళ్ళి యివ్వు.''

మరునటి రోజు రాత్రి భోజనంచేసి కూర్చున్నాడు సారథి. ముందర బల్లమీద తమలపాకులూ, వక్కపొడీ, సున్నం ఉన్నాయి. వెంకయ్య ఆమెని ప్రవేశ పెట్టాడు. వంటయింట్లో పనుందని వెళ్ళిపోయాడు.

తమలపాకు చేతిలోకి తీసుకుని తొడిమ గిల్లుతూ ''ఏమిటి?'' అన్నాడు సారథి.

''ఇది తీసుకోండి'' అన్నదామె.

తలెత్తి చూచాడు. పదిరూపాయల నోటు యివ్వబోతోంది.

''అవసరం లేదు. కోళ్ళు కొన్నాను. డబ్బు అవసరం లేదు.'' అన్నది వివరిస్తూ.

దగ్గరగా చూస్తే ఆమె చాలా నాజూకు మనిషిగా, దూరం నుంచీ ఊహించినదానికంటె ఆకర్షణీయంగా కనిపించింది. ఆమె చిరునవ్వుతో, దగ్గరగా వచ్చి నోటు తన వైపుకి చాచి నిల్చుంది.

''తమలపాకుని ఎడమచేతిలోకి మార్చుకుని, ఆ నోటు తీసుకుని పళ్ళెంలో పెట్టాడు.''

''మరి వెంకయ్యతో అలా చెప్పడ మెందుకు?''

''వెంకయ్యకు డబ్బు విషయం చెబితే గాని, యిక్కడకు తీసుకు రాడని.''

సారథి ఆమె చొరవకు ఆశ్చర్యపడి అలా చూస్తూ ఉండిపోయాడు.

ఆమె పళ్ళెంలోని ఆకులకు సున్నం రాసి, చుట్టి వక్కపొడి పోసి చేతి కందించింది. ప్రేళ్ళు తాకాయి.

''ఏమిటలా చూస్తున్నారు? మేడమీద నుంచి ప్రొద్దస్తమానం అలా చూస్తూ కూర్చుంటే ఎవళ్ళయినా ఎలా సహిస్తారు?'' అన్నదామె.

ఆమె తమలపాకు చిలకలు చుట్టుతూ, అందిస్తూ ఉంది.

''నువ్వెలా సహించావ్?'' అన్నాడు ఈ సారి ఆమెచేతిని పట్టుకుని వదల్లేదు సారథి.

''అబ్బ, వదలండి.... వెంకయ్య వస్తాడు''

''వెంకయ్యేగా యిక్కడకి ఎసుకొచ్చాడు?''

''ఇహ వెళ్తాను.''

''అంతలోనే? నువ్వు వచ్చిన పనేమిటో చెప్పకుండానే?''

''మీడబ్బు మీకిచ్చాను'' మిమ్మల్ని చూశాను. ఆపైన మీ దయ''

''నీ పేరేమిటి?''

''రాజమ్మ, రాజలక్ష్మి''

''అయితే రాజలక్ష్మీ, నీకేం ఉద్యోగం కావాలి? నువ్వెంత దాకా చదువుకున్నావ్?''

''అయిదో తరగతి... మీ పాదాల దగ్గర ఏ ఉద్యోగమైనా సరే... మీ దాంచను'' అన్నది నవ్వుల మధ్య కొంటెగా.

''సరే, నువ్వు తెలంగాణా కూడా చూశావన్న మాట.''

''ఆ.. అన్నమాట! ఏడాది ఉన్నందొరా!'' అన్నది తెలంగాణా యాసతో.

''తాంబూలం వేసుకో రాజలక్ష్మీ''

''ఏదీ, మీరివ్వండే!''

సారథి లేచాడు. వెళ్ళి గదితలుపు గెడియపెట్టి, ఆమెను దగ్గరకు తీసుకున్నాడు.

తర్వాత ఆమె యించుమించు రోజూ వస్తూనే వుంది. సారథి ఏమి యివ్వబోయినా, చీరెలువంటి బహుమానాలుకాని వస్తువులు కాని, ఆమె తీసుకోవడానికి నిరాకరించింది. గుడిసెలో కాపురమున్నా తనకు దారిద్ర్యం లేదన్నది. వెంకయ్యకు మాత్రం అతని జీతంగాక అదనంగా యివ్వమని ఆమె సలహా.

శారీరకమైన ''సెక్స్'' మానసికమైన ఆకర్షణ స్థాయిని అందుకో లేదన్న సారథి సిద్ధాంతం కొత్త అనుభవంతో, నిరాధారమని తేలింది. మనస్సు మనస్సుగా అందుకోలేని ఔన్నత్యాన్ని దేనితో ఈ అనుభవం అందుకుంటోంది. సారథికి యిప్పుడు సందేహాలూ, వ్యూహాలూ, రావడం లేదు. ఆమె రాకకు ఎదురు చూడడమే మనుగడకి అర్థంపరమార్థంగా ఉన్నది. నిజానికి ఈ అనుభూతి శరీరాన్ని మనస్సుని అధిగమించిన దివ్యానుభూతిగా ఉంది....

ఒక నెల గడిచింది. సారథికి రాత్రి పూట దగ్గు వస్తోంది. రాజలక్ష్మి యిప్పుడు మూడు నాలుగు రోజులకు ఒకసారిగా వెంకయ్య

చేత కబురు పెట్టినాగాని, రావడం లేదు. వచ్చినప్పుడు, "మీ ఆరోగ్యం జాగ్రత్త. మీరు డాక్టర్ని చూశారా?" అంటున్నది.

సారథికి డాక్టరు దగ్గరకు వెళ్ళడానికి మనస్కరించడం లేదు.

సారథికి మగ పిల్లవాడు పుట్టాడని టెలిగ్రాం వచ్చింది. రాజలక్ష్మితో చెప్పాడు.

"ఇహనేం! వెళ్ళిరండి... మీ ఆవిడ కూడా వచ్చేస్తుంది తొందరలోనే!"

సారథి ఆలోచిస్తున్నాడు. ఏమీ అనలేదు.

"వచ్చే నెలలో మేం కూడా వెళ్ళి పోతున్నాం" అన్నదామె.

"ఎక్కడికి?"

"మరో ఊరు."

"నువ్వు వెళ్ళడం దేనికి? వెధవ అతను వెళ్ళనీ, ఈ వూళ్ళో మంచి ఇల్లు చూస్తాను. అక్కడ ఉండుగాని, నువ్వేం నాకు భారం కాదు." అన్నాడు సారథి.

"ఆమె నవ్వింది." బుగ్గలు పుణికి ముద్దు పెట్టుకుని.

"మంచివాడే! నా భర్త నన్నిలా వదలి వెళ్తాడా? నన్ను చంపేస్తాడు?"

"నీ భర్తా? నిన్ను లేవదీసుకు వచ్చాడుగా, అతనికేం అధికారం?"

"కాదు. దైవ సాక్షిగా తాళికట్టిన భర్త."

"మరి వెంకయ్య అలా చెప్పాడేం?"

"వెంకయ్యకు అలా చెబితే గాని, అర్థం కాదు! మీతో స్నేహం చేసుకోవడానికి ఎన్నిపాట్లు పడ్డాననీ!"

"మరి నీ భర్త, నువ్వు చేస్తున్న దేమిటి?"

"ఆయన లోకం చూపించిన మొగుడు, నువ్వు మనస్సుకి వచ్చినవాడివి."

"మరి వాడితో ఉండక, అతనితో వెళ్ళిపోతానంటావేం?"

"అది అంతే! నలుగురూ నడిచే దోవని నడవ్వొద్దా?"

సారథి ప్రాథేయ పడ్డాడు. అరిగాడు. ఆశలు పెట్టాడు. ఆస్తి వ్రాసి ఇస్తానన్నాడు. రాజలక్ష్మి ససేమిరా అన్నది.

ఆ రాత్రి ఆమె వెళ్ళి పోయాక అతనికి రక్తం వాంతి అయింది. బేసిన్‌లో ఆ ఎరుపు మీద కొళాయి త్రిప్పి, నోరు కడుక్కుని వచ్చి పడుకున్నాడు.

రాజ లక్ష్మికి కబురు చెయ్యగా, చెయ్యగా నాలుగు రోజులకి వచ్చింది. ఆమె భర్త ఆ తెల్లవారు జామున వస్తాడట. మరునాటిదో జే తను వెళ్ళి పోతుందట. వచ్చేనెల దాకా ఆగదట.

సారథి ఆపిల్ పండు ముక్కలు కోస్తున్నాడు. కత్తి పదునుగా ఉంది. వేలుకోసుకున్న రక్తం చివ్వుమని, ముక్కలకు అంటింది.

"నీ రక్తం అంటిన ముక్క నేను తినాలి." అన్నది రాజ లక్ష్మి.

ఆరాత్రి అతని కౌగిట్లో మైమరచి కన్నులు మూసిన క్షణంలో, కత్తి ఆమె గొంతులో గాఢంగా దిగబడింది.

సారథిని పోలీసులు పట్టుకు పోయారు.

విశ్వాన్ని పోలీసులు కాల్చేశారు.

"మృత్యోర్మా అమృతంగమయ"

వ్రాత ప్రతుల లేఖన సంప్రదాయములు-పరిష్కర్తల వింతధోరణులు

శ్రీ వంతరాం రామకృష్ణారావు

తెలుగుకావ్యముల పరిష్కరణ నానాటికి తీసికట్టుగా ఉన్నదే కాని మెరుగుపడుటలేదు. దీనికి కారణములు రెండు. (1) అపరిజ్ఞానము, అనార్జవము, స్వవాదస్థిరీకరణాభినివేశము లోనగు దుర్గుణములు రక్తములో జీర్ణించిన అల్పప్రతిష్ఠులు పరిశోధకులుగా పరిష్కర్తలుగా నయియుండుట. (2) పరిష్కరణ మర్యాదలు నిర్దేశించు మూలసూత్రములు రూపొందించక పోవుట. వ్రాతప్రతుల లేఖన సంప్రదాయమును తెలిసికొని పరిష్కరణ చేయవలెనన్నది పరిష్కరణ మూలసూత్రములలో ఒకటి. దీనిని గమనించని పరిష్కర్తల వింత ధోరణుల వల్ల కలిగిన అనర్థములను ఈ వ్యాసములో సంక్షేపముగా తెలుపుదును.

(1) పరుష సరళ వ్యత్యాసము :— పాండురంగ మాహాత్మ్యములో, "కప్పురము క్రుమ్మరించిన కనకక్రోవి" (4—8) లని వావిళ్ల ప్రతిలో ముద్రింపబడినది. సుపరిష్కృత మని చెప్పదగిన అకాడమి ప్రతిలో కనప క్రోలి— అను పాఠముతో నిది ముద్రింపబడినది. వీనిలో, కనక క్రోవి —అన్నదే కవిపాఠమని భాగవతపాఠ పరిశోధన గ్రంథములో చర్చింప బడినది. కనుము + క్రోవి = కనవక్రోవి— అని పరిశోధకులు, అర్థము చేసికొనిరి. రెల్లుగొట్టమను నర్థము సరిపడదు గనుక, కనక క్రోవి సాధుపాఠమనిరి. అసల విషయమేమనగా కనక అనునది పరిష్కర్తల దిద్దుబాటే కాని పాఠముకాదు.

కనప— అన్నదే ఉపలబ్ధపాఠము. లేఖన సంప్రదాయమును గుర్తింపని పరిష్కర్తలు కనపను కనకగా సవరించిరి. అదే కవిప్రయోగమని పరిశోధకులు చిందులుత్రొక్కిరి. వ్రాతప్రతులలో సరళములను పరుషములుగా వ్రాయుట సంప్రదాయము. కావున, గనప క్రోవిని, కనపక్రోవిగా లేఖకులు వ్రాసిరి. గనప = పెద్ద, గనపక్రోవి—సలక్షణమైన ఆచ్ఛిక సమాసము. కాశీఖండములోని 'గనపతరి' అను పాఠమునకు కూడ ఇట్టి గతియే పట్టినది. 1953 కాశీఖండ ముద్రణములో— "కలప తతియుం బోలెన్" (1—133) అని కలదు. 1916 ముద్రణములో "ఘనవితతియుం బోలెన్" అని కలదు. గనప తరియుం బోలెన్— విన్నయ సూరి నిఘంటు పాఠము. (చూ సాగరు—సూ. వి.) వ్రాతప్రతులలో, గనప శబ్దము కనప శబ్దముగా లిఖింపబడియుండును. కనపను ఒకపరిష్కరణలో—కలపగా మార్చినారు. మరొక పరిష్కరణలో— ఘనవితతిగా దిద్దివేసినారు. కీసిన లేదురు సలాకల—అను క్రీడాభిరామ పద్యము నందలి కీసిన— అను రూపము లేఖన సంప్రదాయము వల్ల వచ్చినదే. గీసిన—సాధువు గీయు = గీరు—ఇత్యాదుల వల్ల ఇది గకారాది పదమే కాని కకారాది పదముకాదు. పరిష్కర్తలు, కీయు—ధాతువు కల దనుకొన్నారు.

(2) శసల వ్యత్యాసము :— వ్రాతప్రతులలో, స— అను అక్షరమును "శ" అని వ్రాయుట సంప్రదాయము. కామంతికా ప్రసంగ వీధి (భాగ 10—796) అని భాగవతమున ముద్రించినారు. శ. ర. కర్త, సేమంతికా— పాఠముతోనే ఎదురు చూపినారు. లేఖన సంప్రదాయమును గుర్తింపని భాగ. పరిశోధకులు కామంతికా అన్నది కామంతి యొక్క ప్రత్యేకరూపమని చెప్పి తమ విజ్ఞతను చాటుకొన్నారు. భాగవతములో "శరణంబులు లేవదాళ్ళె తలా నిరతుల్" అని వ్రాతప్రతులలో కలదు. శాలా నిరతుల్— అని దానిని పొందని పరిష్కర్తలు సంస్కరణం బుల్—ఇత్యాదిగ దిద్దివేసినారు. పరిశోధకులు, శాలానిరతుల్—అన్నదే కవిపాఠమన్న అపవాదమును మోపినారు. కాని, "శరణాంబుల సేవదాళ్ళె సాలానిరతుల్—కవిపాఠము. లేఖన సంప్రదాయము, గ్రాంథిక భాష తత్త్వము తెలిసినవారికి దీని యందలి సామంజస్యము బోధపడదు.

(3) "హ—ంహ", వర్ణముల వ్యత్యాసము :— వ్రాతప్రతులలో హ్వ—ంహ, వర్ణములు పరస్పరము వ్రాతలో మారుచుండుట పరిపాటి. భాగవతములో — దదంత, క్షురతర జింహానకు మృగతర రంహానకున్—అని వ్రాతప్రతులలో కలదు. (భాగ 7—294) జిహ్వానకు— అనియే కవిపాఠము. ఉచ్చారణ ననుసరించి శబ్దాలంకారమును నిర్వహించుకొనవలెను. "గహ్వరాంతరముల సింహ మధ్య", (శంకర. శాంతి 4—62) అనుచోట ఉచ్చారణ ననుసరించి ప్రాసయతి నిర్వహించ బడినది. లేఖన సంప్రదాయమును గుర్తింపని పరిశోధకులు, జింహానక కవి పాఠమనిరి. ఋకారము వ్రాతప్రతులలో "గ్గ" అను రీతిని వ్రాయబడును. అనగా, ఋగ్గానికి సువదేశవిధి ప్రకాశము సేయుచున్" (శాంతి 4—255) అనురీతి వ్రాయబడు చున్నమాట. అంతమాత్రాన ఋగ్గానికి కవిపాఠ మనరాదు. ఉచ్చారణ ననుసరించి యతిప్రాస సమ్మత మనుకొనవలెను. కష్టే జింహానకు అనుచో జిహ్వానకు— అనియే గ్రహించవలెను.

(4) ద్విత్వము —పూర్వస్వరహ్రస్వము:—ద్విత్వము వినాదియకారమునకు ద్విత్వమును పూర్వస్వరమునకు హ్రస్వమును వ్రాయుట లేఖన సంప్రదాయము. 'అయ్యా కొలుకుల కొలకై' యయ్యాగము నీయునేజ్ఞానే నాయంగా నియ్యాడ దేశ ఎచ్చెను, మియ్యంతటి వారి కొంత చేరయు గలరో" (భాగ. 9—12) అను రీతి వ్రాతప్రతులలో కలదు. లేఖన సంప్రదాయము నెరుగని పరిశోధకులు "మియ్యంతటి" అనియే కవిప్రయోగమని ప్రచారించుటకు వెనుదీయులేదు. బసవ పురాణములో 'అయ్యారయనుడు నేమి యుపాయ్యాయుడు ఆ, దియ్యు నామంబు నజ్ఞేయ్యు యుడంచి" అని ముద్రింప బడెను. అపశబ్దములు వాడరాదని ఉద్ఘోషించిన కవి తదియ్య— వంటి అపశబ్దమును వాడియుండడన్న వివేకము పరిష్కర్తలకు లోపించినది. భాగవతములో

వ్రాత ప్రతుల లేఖన సంప్రదాయములు- పరిష్కర్తల వింతధోరణులు

శ్రీ వంతరాం రామకృష్ణారావు

తెలుగుకావ్యముల పరిష్కరణ నానాటికి పసికట్టుగా ఉన్నదే కాని మెరుగుపడుటలేదు. దీనికి కారణములు రెండు. (1) అపరిజ్ఞానము, అనార్జవము, స్వవాదస్థిరీకరణాభినివేశము లోనగు దుర్గుణములు రక్తములో జీర్ణించిన లబ్ధప్రతిష్ఠులు పరిశోధకులుగా పరిష్కర్తలుగా బయలుదేరుట. (2) పరిష్కరణ మర్యాదలు నిర్దేశించు మూలసూత్రములు రూపొందించక పోవుట. వ్రాతప్రతుల లేఖన సంప్రదాయమును తెలిసికొని పరిష్కరణ చేయవలె నన్నది పరిష్కరణ మూలసూత్రములలో ఒకటి. దీనిని గమనింపని పరిష్కర్తల వింత ధోరణుల వల్ల కలిగిన అనర్థములను ఈ వ్యాసములో సంక్షేపముగా తెలుపుదును.

(1) పరుష, సరళ వ్యత్యాసము :— పాండురంగ మాహాత్మ్యములో, "కప్పురము గ్రుమ్మరించిన కనక్రోవి" (4—8) అని వావిళ్ల ప్రతిలో ముద్రింపబడినది. సుపరిష్కృత మని చెప్పదగిన అకాడమి ప్రతిలో కనవ క్రోవి— అను పాఠముతో నిది ముద్రింపబడినది. వీనిలో, కనక్రోవి —అన్నదే కవిపాఠమని భాగవతపాఠ పరిశోధన గ్రంథములో చర్చింప బడినది. కనుము + క్రోవి = కనక్రోవి— అని పరిశోధకులు, అర్థము చేసికొనిరి. రెల్లుగొట్టమను నర్థము సరిపడదు గనుక, కనక క్రోవి సాధుపాఠమనిరి. అసల విషయమేమనగా కనక అనునది పరిష్కర్తల దిద్దుబాటే కాని పాఠముకాదు.

కనవ— అన్నదే ఉపలబ్ధపాఠము. లేఖన సంప్రదాయమును గుర్తింపని పరిష్కర్తలు కనవను కనకగా సవరించిరి. అదే కవిప్రయోగ మని పరిశోధకులు చిందులుతొక్కిరి. వ్రాతప్రతులలో సరళములను పరుషములుగా వ్రాయుట సంప్రదాయము. కావున, గనవ క్రోవిని, కనవక్రోవిగా లేఖకులు వ్రాసిరి. గనవ = పెద్ద, గనవక్రోవి—సలక్షణమైన అచ్చిక సమాసము. కాశీఖండములోని 'గనవతరి' అను పాఠమునకు కూడ ఇట్టి గతియే పట్టినది. 1953 కాశీఖండ ముద్రణములో— "కలవ తతియుం బోలెన్" (1—133) అని కలదు. 1916 ముద్రణములో "ఘనవితతియుం బోలెన్" అని కలదు. గనవ తరియుం బోలెన్— చిన్నయ సూరి నిఘంటు పాఠము. (చూ సొగరు—సూ. ని.) వ్రాతప్రతులలో, గనవ శబ్దము కనవ శబ్దముగా లిఖింపబడియుండును. కనవను ఒకపరిష్కరణలో—కలవగా మార్చినారు. మరొక పరిష్కరణలో— ఘనవితతిగా దిద్దివేసినారు. కీసిన లెదురు సలాకల—అను క్రీడాభిరామ పద్యము నందలి కీసిన— అను రూపము లేఖన సంప్రదాయము వల్ల వచ్చినదే. గీసిన—సాధువు గీయు = గీతు—ఇత్యాదుల వల్ల ఇది గకారాది పదమే కాని కకారాది పదముకాదు. పరిష్కర్తలు, కీయు—ధాతువు కల దనుకొన్నారు.

(2) శ స ల వ్యత్యాసము:—వ్రాతప్రతులలో, "స"—అను అక్షరమును "శ" అని వ్రాయుట సంప్రదాయము. శామంతికా ప్రసూన విత (భాగ. 10—796) అని భాగవతములో ముద్రించినారు. శ. ర. కర్త, సేమంతికా— పాఠముతోనే దీనిని చూపినాడు. లేఖన సంప్రదాయమును గుర్తింపని భాగ. పరిశోధకులు శామంతికా అన్నది సామంతి యొక్క ప్రత్యంతరమని చెప్పి తమ నిష్ఠలను చాటుకొన్నారు. భాగవతములో "శరణంబులు సేవదాల్ప శాలా నిరతుల్" అని వ్రాతప్రతులలో కలదు. శాలా నిరతుల్— అను దానిని కొందరు పరిష్కర్తలు సంస్మరణంబుల్—ఇత్యాదిగా దిద్దివేసినారు. పరిశోధకులు, శాలానిరతుల్—అన్నదే కవిపాఠమన్న అపమానమును వదలలేదు. కాని, 'సరణంబులు సేవదాల్ప సేవానిరతుల్—కవిపాఠము లేఖన సంప్రదాయము, గ్రాంథిక భాషా తత్త్వము తెలిసినవారికి కాని యిందలి సామంజస్యము బోధపడదు.

(3) "హ—ంహ", వర్ణముల వ్యత్యాసము :— వ్రాతప్రతులలో హ్వ—ంహ, వర్ణములు పరస్పరము వ్రాతలో మారుచుండుట పరిపాటి. భాగవతములో — దదంచ, త్వరతర జింహానకు సుగ్రతర రంహానకున్—అని వ్రాతప్రతులలో కలదు. (భాగ 7—294) ఇట జిహ్వానకు— అనియే కవిపాఠము. ఉచ్చారణ ననుసరించి శబ్దాలంకారము నిర్వహించుకొనవలెను. "గహ్వరాంతరముల సింహ మధ్య", (శంకర. శాం 4—62) అనుచోట ఉచ్చారణ ననుసరించి ప్రాసయతి యిట్లే నిర్వహించ బడినది. లేఖన సంప్రదాయమును గుర్తింపని పరిశోధకులు, జింహానకు కవి పాఠమనిరి. హ్వకారము వ్రాతప్రతులలో "గ్హ" అను రీతిని వ్రాయబడును. అనగా, "గ్హానికి నుపదేశవిధి ప్రకాశము సేయుచున్" (శాంతి 4—255) అను రీతిని వ్రాయబడు నన్నమాట. అంతమాత్రాన గ్హానికి కవిపాఠ మనరాదు. ఉచ్చారణ ననుసరించి యతిప్రాస సమ్మత మనుకొనవలెను. ఇట్లే జింహానకు అనుచో జిహ్వానకు— అనియే గ్రహింపవలెను.

(4) యద్విత్వము —పూర్వస్వరహ్రస్వము:—దీర్ఘము పిమ్మట యకారమునకు ద్విత్వమును పూర్వస్వరమునకు హ్రస్వమును వ్రాయుట లేఖన సంప్రదాయము. 'అయ్యా కొడుకుల నెలకై' యయ్యాగము నీయనేజ్ఞనే నేయంగా నియ్యాడ బేల పుచ్చెను, మియ్యంతటి వారి కొండు పేరయు గలదే" (భాగ. 9—12) అను రీతిని వ్రాతప్రతులలో కలదు. లేఖన సంప్రదాయము నెరుగని పరిశోధకులు "మియ్యంతటి" అనియే కవిప్రయోగించెనని ప్రచారించుటకు వెనుదీయులేదు. బసవపురాణములో "అయ్యారయునాడు నేమి యయ్యాయునెడు త, దియ్య నామంబు నజ్ఞెయ్య యుడంచి" అని ముద్రింప బడెను. అపశబ్దముల వాడరాదని ఉద్ఘోషించిన కవి అదియ్య— వంటి అపశబ్దముల వాడి యుండడన్న వివేకము పరిష్కర్తలకు లోపించినది. భాగవతములో

తొల్కాప్పియము

డా॥ తిమ్మావజ్ఝల కోదండరామయ్య

తమిళమునందు నేడు మనకు ఉపలబ్ధము లగుచున్న గ్రంధము లలో అతి ప్రాచీనమయినది తొల్కాప్పియము. ఒక్క తమిళమునందే కాక దక్షిణ దేశబాషలయందే యిదియాద్య గ్రంథము. ఇది యొక లక్షణ గ్రంథము. తొల్కాప్పియర్ లేక తొల్కాప్పియనార్ దీనికి కర్త. తొల్కాప్పియర్ అనునది అతని అసలు నామధేయము కాదు. అతని యసలుపేరు తెలియకపోవుటచే తమిళులు అతడు రచించిన గ్రంథమునుబట్టి అతనిని తొల్కాప్పియర్ అను బిరుదనామముతో సంభావించు చున్నారు. అతని తలిదండ్రులు అతనికి 'తీర్ణధూమాగ్ని' అని పేరుపెట్టినట్లు చెప్పుదురు. ఇతని నామమును గూర్చి మరియొక యభిప్రాయము కలదు. కాప్పియర్ అనునది ఒక తెగకు పేరు ఆ తెగకు చెందిన పలువురు ప్రముఖులలో ఇతడు ఆద్యుడగుటచే అతడు తొల్కాప్పియర్ అయ్యెను. అతని పేరు మీదుగా అతని కృతికి తొల్కాప్పియర్ అయ్యెను. అతని పేరుమీదుగా అతని కృతికి తొల్కాప్పియము అని పేరయ్యెను. ఇళంపూరణన్ అను వ్యాఖ్యాత రచించిన వ్యాఖ్యానమునకు ఇళంపూరణం అనియు, నచ్చినార్ కినియర్ అను విద్వాంసుడు రచించిన వ్యాఖ్యానమునకు నచ్చినార్ కిని యని అనియు పేర్లు వ్యవహారములోనికి వచ్చినట్లే తొల్కాప్పియర్ రచించిన గ్రంథము తొల్కాప్పియముగా వ్యవహారములోనికి వచ్చియుండునని వారి యభిప్రాయము. ఇట్లు అతనిని బట్టి గ్రంథమునకు పేరయ్యెనో, గ్రంథమును బట్టి యతనికి పేరేర్పడెనో యిదమిత్థమని నిర్ణయింప జాలము.

ఇతడు జమదగ్నివంశ్యుడనియు, అందుచే బ్రాహ్మణు డనియు కొందరి యభిప్రాయము. తొల్కాప్పియములోని కొన్ని యాధారము లను బట్టి యితడు జైనమతావలంబకుడని తెలియు చున్నది. అందలి పొరుళ్ అధికారములోని 'మరబియల్' అను నధ్యాయమున జైనుల విభాగము ననుసరించి యతడు జీవులు, అజీవులు (ఓర్ అరివుయిర్ ఇత్యాది) అని వర్గీకరణము చేసి యుండుటయే దీనికి ఆధారము. తొల్కాప్పియనార్ సతీర్థ్యుడగు పనంపారనార్ అను నొక కవీశ్వరుడు రచించిన పద్య మొకటి దీని ప్రారంభమునందు కలదు. దానికి 'శిరప్పు పాయిరం' అని పేరు. అందు 'పడిమై యోన్' అని యితనిని గూర్చి ప్రస్తావింప బడి యున్నది. దానిని బట్టి కూడ అతడు జైనమతావలంబకు డనుట యూహింపదగి యున్నది. 'పడిమై' అనునది జైనమతము నకు చెందిన ఒక యారాధన విధానము. 'పడిమై యోన్' అనగా 'పడిమై' అను జైన సమయాచారమును పాటించువాడని యర్థము. నిలంతరు తిరువీర పాండ్యన్ అనుమహారాజు సాన్నిధ్యములో నుండిన 'అదంగోట్టాశాన్' అనునతడు తొల్కాప్పియమును కూలంకషముగా పరిశీలించి, యందలి సిద్ధాంతములకు తన యామోదమును ప్రకటించె నని కూడ ఆ పాయిరము (పద్యము) తెలుపు చున్నది. అదంగోడు అనునది తిరువానూర్కరు ప్రాంతమునందున్న యొక గ్రామము. దీనిని బట్టి తొల్కాప్పియరు కూడ తిరువానూర్కరు ప్రాంతమునకు చెంది యుండదగు నని యూహింప బడుచున్నది. తొల్కాప్పియమునందలి (ఎళుత్తు 241, 287, 378) కొన్నిసూత్రములు నేటికిని కేరళ భాషయందు నిలిచియున్న ప్రయోగములకు సంబంధించి యుండుట యీ యూహకు కొంత ఉపబలక మగుచున్నది. పాయిరమునందు తెలుపబడిన యీ పాండ్యరాజు ఎవరో తెలియవచ్చుట లేదు. సంగ కాలపు సాహిత్యమున ఈ పదము చేరరాజపరముగాను, విష్ణుపరముగాను కూడ ప్రయుక్తమై కానవచ్చుచున్నది. అందుచే నిది యొక వ్యక్తి నామధేయము కాదనియు, కేవలము వర్ణనాత్మకమయిన ఒక విశేషణమనియు తెలియును. ఇళంపూరణర్ అను వ్యాఖ్యాత జయమాకీర్తి అను పాండ్యరాజే అందు ప్రస్తావింపబడిన పాండ్యరాజని యభిప్రాయ పడుచున్నారు. కాని సంగకాలమున అట్టి పేరుతో ఒక పాండ్యరాజు వెలసి యుండెననుటకు ఎట్టి యాధారములును లభించుట లేదు. అగత్తియం అను వ్యాకరణ గ్రంథమునకు కర్త అని చెప్పబడు అగస్త్య మహర్షికి పండ్రెండుగురు శిష్యులు ఉండిరనియు, తొల్కాప్పియర్ వారిలో ఒకడనియు చెప్పుదురు.

ఇతని జీవితమునకు సంబంధించిన యితర విషయములవలెనే యితని కాలము కూడ వివాదగ్రస్తమై యున్నది. ఇతడు క్రీ. పూ. 1000 సం. ప్రాంతమునకు చెందినవాడని కొందరును క్రీ. పూ. 500 సం. ప్రాంతమునకు చెందినవాడని కొందరును అభిప్రాయ పడుచున్నారు. ఇతడు క్రీ. శ. అయిదవ శతాబ్ది ఉత్తరభాగమునకు చెందినవాడని కూడ ఒక వాదము కలదు. తొల్కాప్పియము ప్రారంభమునందు రచితమయిన 'శిరప్పు పాయిర' మను పద్యమున తొల్కాప్పియర్ 'ఐందిర' (ఐంద్రము) అను ఒక వ్యాకరణమును క్షుణ్ణముగా పఠించి యుండెనని తెలుపబడినది. అది పాణినికి పూర్వము వెలసిన వ్యాకరణము. పాణిని క్రీ. పూ. 4 లేక 5 శతాబ్దమునకు చెందినవాడు. అందుచే తొల్కాప్పియర్ కనీసము క్రీ. పూ అయిదవ శతాబ్దికి చెందిన వాడనియు, తొల్కాప్పియము నాటికే తమిళమున విస్తారమయిన సాహిత్యము— దానికి లక్ష్యభూతము కాదగినట్టిది— ఉండియుండు ననియు, అతిప్రాచీన మయిన ఆ సాహిత్యమంతయు కాల గర్భమున కలసి పోయి యుండు ననియు తమిళవిద్వాంసులు అభిప్రాయపడు చున్నారు. తొల్కాప్పియము క్రీ. పూ అయిదవ శతాబ్ది ప్రాంతమున రచితమయి యుండుననుటయే నేడు పలువురు తమిళవిద్వాంసుల అభిప్రాయము. మఱియు తొల్కాప్పియమును, సంగయుగమునందు వెలసిన తమిళసాహిత్యమును లోతుగా తఱచి పరిశీలించిన విద్వాంసులు— ప్రాచీన వ్యాఖ్యాతలకువలెనే— అది సంగయుగమునకు పూర్వకాలమునందే రచింపబడి

యుండునని యభిప్రాయపడుచున్నారు.[1] వారట్లు అభిప్రాయపడుటకు కారణము లివి

వా (వచ్చు), తా (ఇచ్చు) అను ధాతువులు ఉత్తమ మధ్యమ పురుషములయందే నియతప్రయోగము— అట్లే శెల్ (పోవు), కొడు (ఇచ్చు) అను ధాతువులు ప్రథమపురుషమునకు మాత్రమే నియతము లగుట— నియమిత ప్రథమపురుషమునందు మాత్రమే నియతముగా ప్రయుక్తమగుట— సంజ్ఞానామములకు, బిరుదనామములకు సంబంధించిన ప్రయోగ విజ్ఞానము— తాన్, పేన్ అను వానిని సంజ్ఞావాచకములుగా వ్యవహరించుట— ఈ మొదలగు పంతములు ఉన్నవి. సంగయుగమునాటికే భాషా వ్యవహారము నుండి తొలగిపోయి, విరాధ్యమగు అయినట్లు కానవచ్చును. అవి తరువాత కాలమున వ్యవహరమునలో నున్నవి గ్రంథభాగమున చేర్పబడియుండవచ్చునని యూహించుట కవకాశములేదు. ఏలయనగా సంగయుగమునకు తరువాతి కాలమున వెలసిన సాహిత్యమునందు వీని ననుసరించిన ప్రయోగములు చూపబడుట లేదు

కాని ఎస్. వైయాపురిపిళ్ళై అను విద్వాంసుడు మాత్రము బహుజనాంగీకృత మయిన యీ యభిప్రాయమునకు విరుద్ధముగా తొల్కాప్పియము క్రీ. శ. అయిదవ శతాబ్ది ఉత్తరార్ధభాగమున రచితమయిన గ్రంథముగా సంభావించుచున్నారు. వారి వాద సారాంశ మిది.

'ఐంద్రమ్' అనునది ఒక వ్యాకరణ గ్రంథము కాదు. అది ఇంద్రుడు ప్రవర్తకుడుగా చెప్పబడు ఒక వ్యాకరణ సంప్రదాయము మాత్రమే. అది పాణిని పూర్వకాలమునందుండి యుండినను— ఐంద్రమను పేరు మాత్రము పాణినికి తరువాతి కాలముననే ప్రచారమునకు వచ్చినది. పాణిని దానిని పేర్కొనలేదు. పాణినికి తరువాతి కాలమున కూడ ఐంద్ర సంప్రదాయము జైనులు మొదలగువారిచే అనుసరింపబడుచునే యుండెను. క్రీ. పూ. మూడు నాలుగు శతాబ్దములకు చెందిన 'కాతంత్ర'మను వ్యాకరణము ఆ సంప్రదాయమునకు చెందినది.

తొల్కాప్పియము పెక్కు తావులలో పాణినిని అనుసరించి యుండెననుట స్పష్టము. అందు పాణినిని అనుసరించిన పట్టులు పెక్కు కానవచ్చును. పతంజలి మహాభాష్యము కూడ అందు అనుసరింపబడినది. పతంజలి సమాసములను నాలుగు విధములుగా వర్గీకరించెను. పూర్వపదార్థ ప్రధానము, ఉత్తర పదార్థ ప్రధానము, అన్య పదార్థ ప్రధానము, ఉభయ పదార్థ ప్రధానము— అని. తొల్కాప్పియము ఈ వర్గీకరణమును (సొల్ 419) అనుసరించుట మాత్రమే కాక వానిని యథాతథముగా తమిళములోనికి అనువదించి ప్రయోగించెను. వానిని తెలుపు సందర్భమున 'ఎన్ప' (అని చెప్పుదురు) అని యతడు ప్రయోగించి యుండుట గూడ అతడు వానిని పూర్వ గ్రంథముల నుండి గ్రహించి యుండెననుటను నిరూపించుచున్నది.

తొల్కాప్పియములో మనుధర్మశాస్త్రానుసరణము కూడ కొంత కానవచ్చును. దీనినిబట్టి తొల్కాప్పియము క్రీ. శ. రెండవ శతాబ్ది తరువాతి కాలమునకు చెందిన దగును. భరతుని నాట్యశాస్త్రము తొల్కాప్పియమునకు మాతృకయని కాను మాత్రమును, కౌటిల్యుని అర్థశాస్త్రము— అను గ్రంథముల ప్రభావము కూడ తొల్కాప్పియమునందు కానవచ్చును. కౌటిల్యుని కాలము వివాదగ్రస్తమగుటచే అది దీని కాల నిర్ణయమునకు అంతగా తోడ్పడక పోవచ్చును భరతుని నాట్యశాస్త్రమును అనుసరించి యుండు అష్టవిధములగు రసములు, ఎనిమిది విధములగు సాత్త్వికభావములు (మెయ్‌పాడు), కామసూత్రముల ననుసరించి తొల్కాప్పియము క్రీ. శ. 4 వ శతాబ్ది తరువాత కాలమునకు చెందిన దగును.

పయి చూపిన యీ కారణముల యాధారముతో తొల్కాప్పియర్ క్రీ. శ. అయిదవ శతాబ్దికి చెందియుండునని వైయాపురిపిళ్ళై అభిప్రాయపడుచున్నారు. క్రీ. శ. 470 లో వజ్రనంది యొక తమిళ సంఘమును స్థాపించెనని తెలియుచున్నది బహుశ వజ్రనంది స్థాపించిన యీ సంగముయొక్క యాధ్వర్యములో ఈ గ్రంథము రచితమయి యుండవచ్చును. తొల్కాప్పియమునందు 'ఓరై' (హోర— సంస్కృతము) అను పదము ప్రయుక్తమై యున్నది. సంస్కృతములోని జ్యోతిషగ్రంథములలో తత్కర్తలు గ్రీకుభాషనుండి యీ పదమును గ్రహించి ప్రయోగించిరి. ఆ జ్యోతిష గ్రంథములు క్రీ. శ. 3 లేక 4 శతాబ్దములకు చెందిన వగుటచే— ఆ పదమును కొంత వికారముతో ప్రయోగించిన తొల్కాప్పియర్ ఆ కాలమునకు తరువాతి వాడనుట మరింత నిశ్చయ మగుచున్నది

ఇట్లు వైయాపురిపిళ్ళై పెక్కు ఆధారములు చూపి తొల్కాప్పియమును క్రీ. శ. అయిదవ శతాబ్ది కాలములో రచితమయి యుండునని నిరూపించినను— తమ భాషా గ్రంథమునకు ప్రాచీనతా గౌరవమును కూడ సంపాదింపవలయుననెడి అభిప్రాయముతో తమిళవిద్వాంసులు పయివాదమును దేనిని సమ్మతింపక— అది క్రీ. పూ అయిదవ శతాబ్ది ప్రాంతమున రచితమయి యుండు ననువాదమునే విశ్వసించుచున్నారు. పాణిన్యాదుల గ్రంథములలో కానవచ్చు సంవాదములు, అనుసరణములు తొల్కాప్పియము యొక్క ప్రభావఫలితము అయి యుండవచ్చుననియు— లేదా— ఆయా గ్రంథముల రచయితలకు ఆయాయి భావములు స్వతంత్రములుగనే యుద్భూతము అయి యుండవచ్చుననియు వారి వాదము.

ఇట్లు దీనికాలము ఇదమిత్థమని నిర్ణయింపలేకున్నను ఇది అతి ప్రాచీన కాలమునకు చెందిన లక్షణ గ్రంథమనియు—అట్టి లక్షణ గ్రంథము వెలయుటకు పూర్వము ఆ భాషలో దానికి లక్ష్యభూతమయిన విస్తారమగు సాహిత్యము వెలసి యుండుట సంభావ్యమనియు మనము అంగీకరింపక తప్పదు. కాల్డ్వెల్ మహాశయుడు దీనిని గూర్చి యిట్లు తెలిపి యున్నారు.

---

1. 'Those who have made an intensive study of this work and the cankan Literature, like the old commentators, held that Tolkāppiam belongs to a pre-cankam Period.'

—T. P. Meenakshi sundaram

A. History of Tamil Language p. 51.

'Whatever antiquity may be attributed to Tolkappiam, it must have been preceeded by many centuries of literary culture....It lays down rules for different kinds of poetical compositions, which must have been deduced from examples furnished.'—

తొల్కాప్పియము అనునది యీ గ్రంథమునకు తరువాతి కాలమున ఏర్పడిన వ్యవహార నామము. తొల్కాప్పియర్ దానికి ఏమి పేరు పెట్టెనో తెలియదు. తొల్కాప్పియం అనగా ప్రాచీన గ్రంథమని అర్థము. తొల్ అనగా ప్రాచీనము 'కాప్పియం' అను మాటకు రక్షకము లేక రక్షణమునకు సంబంధించినది (కాప్పు, ఇయ్యప్పడు— కాప్పు— రక్షణముగా), ఇయ్యప్పు— చేయబడినది) అని యర్థము. వ్యాకరణము యొక్క పరమార్థము భాషా రక్షణమే యగుటచే కాప్పియం అనుమాటలోనే వ్యాకరణ గ్రంథము యొక్క నిజమయిన లక్ష్యము ఇమిడి యున్నదని చెప్పవచ్చును. ఇట్లు ప్రాచీనమయిన భాషా రక్షణ గ్రంథము అను అర్థమున ఈ గ్రంథమునకు 'తొల్కాప్పియమ్' అను పేరు ఏర్పడినదని తమిళ విద్వాంసులు అభిప్రాయపడుచున్నారు. కాని మరి కొందరు విద్వాంసులు, 'కావ్య'మను సంస్కృత పదమునకు 'కాప్పియం' అనునది తమిళరూపమనియు— కావ్య పద మిచట గ్రంథార్థమున ప్రయుక్త మయ్యెననియు— అందుచే ప్రాచీన గ్రంథ మనునర్థములో అది 'తొల్కాప్పియము' అను వ్యవహార మగుచున్నదనియు అభిప్రాయ పడుచున్నారు. ఈ రెండవ వాదమే సమంజసమయినదని తోచుచున్నది. కాప్పియం అనునది సంస్కృత కావ్య పదమునకు పర్యాయ మగుటను సహింపని తమిళ విద్వాంసులు దానికి కల్పించిన యర్థమును తొలి వాదము వివరించును. మునుపు తెలిపినట్లు కవి నామమునుబట్టి ఈ గ్రంథమునకు తొల్కాప్పియము అనుపేరు వచ్చి యుండుట యథార్థమగునో లేక యూహాగాన మంతయు నిరర్థ మగును.

తొల్కాప్పియము మూడు భాగములుగా రచితమయినది. అందలి భాగములకు 'అదిగారము' (అధికారము) లు అని పేరు. అందు మూడు అధికారములు కలవు అవి 1. ఎళుత్తు అధికారము. 2. సొల్ అధికారము, 3. పొరుళ్ అధికారము. ఇందలి ప్రథమభాగ మగు ఎళుత్తు అధికారము (అక్షరాధికారము Orthography) నందు ధ్వని సూత్రముల ననుసరించిన వర్ణసమామ్నాయము. సంధి విధానము మొదలగునవి శాస్త్రీయముగా ప్రదర్శింపబడినవి. ద్వితీయభాగమగు సొల్ అధికారము (శబ్దసంయోజనము, వాక్యసంయోజనము— వీనికి సంబంధించిన అధికారము— Morphology) నందు శబ్దముల సంయోజనము, వివిధములగు భాషా భాగములు, సమాసము లేర్పడు విధానము మొదలగు అంశములు వివరింపబడినవి. సంస్కృతమునందు వలె శబ్ద రూపములనుబట్టిగాక అర్థమునుబట్టి లింగ వివక్షను తెలుపుట యందు అత్యాశ్చర్యకరమయిన విషయము. దీనినిబట్టి తొల్కాప్పియము నాటికే తమిళమునందు వ్యాకరణ సంబంధమయిన లింగము (Grammatical gender) లేదని తెలియుచున్నది. ఆధునిక భాషా శాస్త్రజ్ఞులు దీనిని శాస్త్రీయముగా రూపొందింపబడిన ఒక గొప్ప వ్యాకరణ గ్రంథముగా సంభావించు చున్నారు. అట్లు వారు దానిని సంభావించుటకు కారణము అందలి మొదటి రెండు అధికారము లని నిస్సందేహముగా చెప్పవచ్చును. అందలి మొదటి రెండు అధికారములు భాషా శాస్త్రమునకు సంబంధించినవి. కాగా మూడవది యగు పొరుళ్ అధికారము కావ్యశాస్త్రమునకు, సంప్రదాయమునకు సంబంధించియున్నది. ఇది యీ గ్రంథములో మిక్కిలి ప్రధానమయిన భాగమని చెప్పవలెను. సర్వాంగ ప్రకాశము పొందిన తమిళుల సంస్కృతిని, వారి జీవిత విధానమును వారి సాంఘిక సంప్రదాయములను ఇది లక్ష్యము పెట్టినట్లు వివరించు చున్నది. ఈ గ్రంథము వెలువడుటకు ఎక్కువ శతాబ్దములకు ముందునుండియే తమిళులు గొప్ప నాగరిక జీవితమును గడుపుచుండిరనియు, ఆ తరువాతనే అట్టి జీవితవిధానమును ప్రదర్శించు ఈ గ్రంథము రచితమయి యుండుననియు వూహింప వచ్చుచున్నది. శ్రీ వి. ఆర్. రామచంద్ర దీక్షితర్ పొరుళ్ అధికారమును గూర్చి యిట్లు తెలిపియున్నారు. 'This part gives us a glimpse of the political, social and religious life of the people and the importance of the work is further enhanced by several commentators of great repute.' శ్రీ టి. ఆర్. శేషయ్యంగారు అను విద్వాంసుడు తెలిపిన యీ అభిప్రాయము ఇట అనుసంధింపదగి యున్నది. 'Dravidian genius is conopicuous not merely in the sphere of language but also in that of Literature Of all these races of India the only people who had a poetical literature independent of Sanskrit are the Tamils, a typical dravidian people'

తొల్కాప్పియమునందలి ఒక్కొక్క యధికారమునందును కొన్ని అవాంతర విభాగములు (Sub—Sections) కలవు వానికి తమిళమున 'ఇయల్' అని పేరు. తెలుగున దానికి 'అధ్యాయము' అనునది సమానార్థకముగా గ్రహింపదగును. తొలి దగు ఎళుత్తు అధికారమునందు తొమ్మిది అధ్యాయములు (ఇయల్) రెండవది యగు సొల్ అధికారమునందు తొమ్మిది అధ్యాయములు (ఇయల్), మూడవది యగు పొరుళ్ అధికారమునందు తొమ్మిది అధ్యాయములు (ఇయల్) చొప్పున ఇందు మొత్తము ఇరువది యేడు అధ్యాయములు కలవు. ఎళుత్తు అధికారములోని అధ్యాయముల వివరము.

1. నూన్ మరబు (ధ్వనులు, సంజ్ఞలు, వ్యాకరణపరిభాష).
2. మొళిమరబు (వర్ణస్థాన నిర్ణయము)
3. పిఱప్పియల్ (ధ్వనుల ఉత్పత్తి)
4. పుణ రియల్ (సంధి— సామాన్య సూత్రము)
5. ఉరుబియల్ (ప్రాతిపదిక + విభక్తి)
6. తొగై మరబు (సంధినియమముల వర్గీకరణము)
7. ఉయిర్ మయక్కియల్ (అచ్చు + అచ్చు / హల్లు)
8. పుళ్ళి మయక్కియల్ (హల్లు + అచ్చు / హల్లు)
9. కుట్రియ లుగరప్పుణ రియల్ (అసంవృత హ్రస్వ ఉకారము + అచ్చు / హల్లు)

---

2. It is a sociological study of the Tamil people, their age-long literary and social traditions based on geographical conditions of life.'
—J. M. Somasundaram Pillai p. 55.

సొల్ అధికారమునందలి అధ్యాయముల వివరము ఇట్లున్నది.

1. కిళవి యాక్కం (వాక్యరచనా విజ్ఞానము)
2 వేట్రుమై ఇయల్ (విభక్తి)
3 వేట్రుమై మయక్కియల్ (విభక్తి వ్యత్యాసము)
4 విళి మరబు (సంబోధనము)
5 పెయరియల్ (నామములు)
6 వినై ఇయల్ (క్రియ)
7. ఇడై ఇయల్ (నామములను, క్రియలను విశేషించు అర్థరహితములగు శబ్దములు—Non-root morphemes)
8 ఉరి ఇయల్ (నామములకు గల విశేషణములు, క్రియా విశేషణములు—Root morphemes.)
9. ఎచ్చవియల్ (అతిశేషములు పద ప్రకరణము)

పొరుళ్ అధికారమునందు ఈ క్రింది తొమ్మిది అధ్యాయములు కలవు.

1. అగత్తిణై ఇయల్ (శృంగారము—ప్రణయము)
2. పురత్తిణై ఇయల్ (ప్రణయేతరము— యుద్ధాదికము)
3 కళవియల్ (రహస్య ప్రణయము)
4. కర్పియల్ (వివాహానంతర వైవాహిక ప్రణయము)
5 పొరుళియల్ (వస్తువు)
6. మెయ్ప్పాట్టియల్ (సాత్త్విక భావములు)
7. ఉవమ ఇయల్ (అలంకారములు)
8 శెయ్యుళ్ ఇయల్ (ఛందస్సు, కావ్యభేదములు)
9 మరబియల్ (కావ్య ప్రయోగ సంప్రదాయము).

తొల్కాప్పియమునందలి మొదటి అధికారమున 483 సూత్రములు, రెండవ యధికారమున 456 సూత్రములు, మూడవ యధికారమున 659 సూత్రములు కలవు. ఇందలి మొత్తము సూత్రముల సంఖ్య 1598. కాని యీ సూత్రముల సంఖ్య కొన్నిట హెచ్చు తగ్గులుగా నుండును. వివిధ వ్యాఖ్యాతలు ఇందలి యొక్క సూత్రమును రెండు మూడు సూత్రములుగా విభజించి పరిగణించుటచేతను, కొన్ని సందర్భములలో రెండు సూత్రములను ఒకే సూత్రముగా సంభావించుట చేతను ఈ సంఖ్యాభేదము పొడసూపు చున్నది. ఇందు మొత్తము 1610, 1611, 1612 సూత్రములు కలవని వ్యాఖ్యాతలు భిన్న సంఖ్యలు తెలిపిరి. ఈ సూత్రము లన్నియు ('అగవల్ ఓశై') అగవల్ అను ఒక ప్రత్యేక మయినలయ—Rythm) కలిగిన 'ఆశిరియ' ఛందస్సులో రచితము లయినవి. మచ్చునకు అందలి రెండు సూత్రము లను, వానికి నా యనువాదమును చూడుడు:

అడియోర్ పాఙ్గినుం వినైవలర్ పాఙ్గినుం
కడివరై ఇలపుఱ త్తెన్మనార్ పులవర్.
అగత్తిణై ఇయల్.24.

పుణర్దల్ (సమాగమము), పిరిదల్ (ఎడబాటు) మొదలగునవి దాసదాసీ జనమునకు, సేవకులకును కూడ ఉండునట్లు అభివర్ణించుట దోషము కాదని విద్వాంసులు చెప్పుదురు.

ఎత్తిణై మరుఙ్గినుం మగడూఉ మడల్ మేల్
పొర్పుడై నెఱిమై ఇన్మై యాన.
అగత్తిణై ఇయల్. 37.

అది లోకమర్యాదకు దూరమగుటచే ఏ వర్ణమునకు చెందిన స్త్రీ జన మయినను తాటిమట్టలతో తయారు చేయబడిన యశ్వ ముపై నెక్కి తమ ప్రణయమును ప్రకటించుట నిషిద్ధము.

సంగయుగమునందలి తమిళ సాహిత్యమున తాను ప్రేమించిన కన్య తన ప్రేమమును తిరస్కరించినపుడు ప్రియుడు (నాయకుడు) వాడియైన తాటిమట్టలతో తయారు చేయబడిన యశ్వముపై నెక్కి యూరేగుచు తన ప్రణయమును ప్రకటించు పద్ధతి కాన వచ్చును. ఆ నాయిక చిత్రపటమును కూడ అతడు ప్రదర్శించును. అతడట్లు అధిరోహించునపుడు తాటిమట్ట వాడితనముచే అతని రహ స్యాంగమునుండి వీర్యము వెలువడినచో అతనికి ఆ నాయికపై ప్రేమ యుండునట్లు, రక్తము వెలువడినచో ప్రేమము లేనట్లు— పూర్వి కులు గ్రహింతురు. తనకుగల ప్రణయావిశ్యమును సాహసాద్యతిరేకో ముచే ప్రకటించి, తన్ను తిరస్కరించిన నాయిక తన్ను వరించునట్లు నిర్బంధించుటకు నాయకుడు అట్లు ప్రవర్తించును. అట్లు ప్రణయ మును ప్రకటించుట పురుషులకే తగును కాని స్త్రీ జనమునకు తగదని యీ సూత్రమునందు తెలుపబడినది

తొల్కాప్పియమును అనుసరించి కావ్య వస్తువు అగం, పురం అని రెండు విధములుగా విభజింపబడినది. అగం అనగా శృంగా రము (Esoteric). అది అహం అనుదానికి తమిళ రూపము కావచ్చును. మానవుని అంతరంగము (అహం) నకు సంబంధించిన విభా గము అగం, పురం అనగా అన్యోన్య ప్రణయమునకు భిన్న మయినది. యుద్ధము, పరిపాలనము, నీతి మొదలగు బాహ్య వస్తువుల వర్ణనము. పురం అనగా వెలుపటిది. బహిరంగ మయినది అని యర్థము. అది మానవుని బహిరంగ జీవిత విధానమునకు సంబంధించిన విభాగము. వీనితోపాటు పొరుళ్ అధికారమున రసము, అలంకారములు, ఛందస్సు, జాతీయములు, సామెతలు, సాహిత్య సంప్రదాయములు, కవి సమయ ములు మొదలగునవి విపులముగా చర్చింపబడినవి. అలంకారముల కన్నిటి కిని మూలము ఉపమ. ఉపమాద్యలంకారము లన్నియు విపులముగా ఇందుకు 'ఉవమఇయల్' అను అధ్యాయమున వివరింపబడినది. 'శెయ్యుళ్ ఇయల్' అనునది ఛందస్సును గురించియు, కావ్యభేదములను గురించియు వివరించు అధ్యాయము. ప్రాచీన తమిళ సాహిత్యమునందు కానవచ్చు ఛందస్సులు దేశీయములు, స్వతంత్రములు అనుటను మనము గుర్తింపవలసి యున్నది. సంస్కృత నిరపేక్షముగా తమిళము నందు స్వతంత్రముగా వెలసిన ఛందస్సంప్రదాయము వారిది. 'శెయ్యుళ్ ఇయల్' అను నీ యధ్యాయము తొల్కాప్పియమునకు చాల ప్రాచీన కాలమునందే తమిళమున విస్తారమయిన కావ్య సాహిత్య ముండెననియు, వాని యాధారమునవే తొల్కాప్పియర్ తమిళములోని వివిధ ఛందస్సు లను వివరింపగల్గెననియు ఊహింపబడు చున్నది. మరబియల్ అను అధ్యాయమున సాహిత్య సంప్రదాయములు, కవిసమయములు, జాతీయ ములు, సామెతలు మొదలగునవి కలవు. భాషాలక్షణ గ్రంథములలో

సామెతలు, కవిసమయములు మొదలగువానికి కూడ స్థానము కల్గుట గుర్తించి వానిని గూర్చి తెలుపుటకు కూడ తొలికాలము ప్రయత్నము చేయబడినది. సంస్కృతమునందును, ఇతర దక్షిణ దేశ భాషలయందును రచితములయిన లక్షణ గ్రంథములలో ఇట్టి ప్రయత్నము కానరాదు. ఇది తొల్కాప్పియమునకే విలక్షణమయినదని భావింప వచ్చును.

తొల్కాప్పియమును బట్టి ప్రాచీన కాలమున తమిళదేశము ప్రధానముగా నాలుగు భాగములుగా విభజింపబడినది అవి 1 ముల్లై (అరణ్య ప్రాంతము) 2. కురింజి (పర్వత ప్రాంతము), 3 మరుదం (మాగాణి ప్రాంతము), 4 నెయ్‌దల్ (సముద్రతీర ప్రాంతము) తరువాత అయిదవదిగా పాలై (మరుభూమి ప్రాంతము) అనునది చేర్చబడినది. ఇవి యయిదును ప్రాచీన కాలమునందలి ప్రాదేశిక విభాగములు. వీనిలో ఒక్కొక్క విభాగమునకును ప్రణయములోని విశిష్ట ఘట్టములు నియతముగా ప్రత్యేకింపబడినవి. కురింజి (పర్వత ప్రాంతము) యందు పూర్వరాగము (Pre-marital love) అభివర్ణింపబడవలయును. ప్రశాంతము, పవిత్రము అయిన వివాహానంతర దాంపత్య రాగము ముల్లై (అరణ్య ప్రాంతము) యందు అభివర్ణింపదగును. పాలై (మరుభూమి) యందు విప్రలంభమును, దాని యందలి వివిధావస్థలను అభివర్ణింప వలయును. నెయ్‌దల్ (సముద్ర తీర ప్రాంతము) లో నాయికా నాయకుల వివాహమునకు పూర్వము పూర్వరాగ దశలో నాయకుని యెడబాటు వలన నాయికకు కలుగు విరహావస్థ, నిర్వేదము అభివర్ణింపబడవలయును. మరుదం (మాగాణి ప్రాంతము) సిరి సంపదలతో తులదూగుచు, నాగరిక జీవితమును కలిగి యుండుటచే అందు వేశ్యావృత్తి సర్వసాధారణమై యుండును. దీనిచే నాయకుడు వేశ్యా సంపర్కమును కలిగియుండుట, నాయిక అతని శీలమును, అతనికి తనపైగల ప్రేమమును శంకించుట, అతడు వేశ్యానురక్తుడయ్యెనని తెలిసినపుడు విషాదమునందుట — మొదలగు విషయములు అభివర్ణింపబడ వలయును.

వీనిలో ఒక్కొక్క ప్రాదేశిక విభాగమునకును ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగా అధిదేవతలు, జంతువులు, పక్షులు, వృక్షములు, సంగీతము వాద్యములు, ఆహారాదికము, వృత్తులు మొదలగునవి యున్నట్లు అందు అభివర్ణింపబడినది. వీనికి 'కరుప్పొరుళ్' అని పేరు. 'కరు' అనగా గర్భము అని యర్థము. గర్భసంబంధి అని భావము. ఈ అయిదు ప్రాదేశిక విభాగములలోను ఒక్కొక్క ప్రాంతమునకు చెందిన జనుల సంస్కృతియు, జీవిత విధానమును ఈ గర్భవస్తుజాతము నుండియే పరిణామము చెందినదని వారి అభిప్రాయము. ఈ యేడు వస్తువులును ఆయా ప్రాంతము (తిణై) ల యందలి జనుల జీవిత విధానముపై ప్రభావము నెఱపి వారి యాచారములకు, అలవాట్లకు, గుణములకు ఒక వైలక్షణ్యమును కలిగించి ఆయా ప్రాంతముల ప్రత్యేక సంస్కృతులకు మూలకందము అయ్యెనని వారి సిద్ధాంతము. ఒక ప్రాదేశిక విభాగమునందలి ప్రణయమును అభివర్ణింప దలచినచో ఆ కవి దానికై ప్రత్యేకించిన ప్రణయఘట్టమునే అందు జరగినట్లుగా అభివర్ణింప వలయును. ఆ ప్రాంతమును వర్ణింపవలసి వచ్చినప్పుడు దానికై నిర్దిష్టములయిన కరుప్పొరుళ్ — గర్భ వస్తుజాతమునే అతడు వర్ణింప వలసి యుండును. ఇట్లు తమిళమున కావ్య రచనము కవి భావావేశమును బట్టి కాక నిర్దిష్ట సంప్రదాయమును అనుసరించి — కృత్రిమముగ సాగుచుండెనని — అట్లు సాగుట వలన ఆ రచనల యథార్థమగు విలువ తగ్గిపోయెనని — యాదేశమని మనకు విదితమగుచున్నది. ఈ గ్రంథమునందట్టి యా కాలమున ప్రణయాదికము ఇందు తెలిపినట్లే సాగుచుండెనని మనము భావింపరాదు. తొల్కాప్పియర్ కవికుల, సత్యమునకును కుదురగు సూత్రమునందు వివరించి యున్నాడు (అగత్తిణై 56) నాటకమునకు కల్పితమయినట్టి నాటక సంప్రదాయము, లోక సంప్రదాయము—అని వానిని అతడు పేర్కొనెను. అతడు తెలిపిన కావ్యధర్మము, లోక ధర్మము అనువానితో ఇవి సంపదించుచున్నవి. తొల్కాప్పియమునకు పూర్వము ఈ 'తిణై' విభాగములను గూర్చి లక్షణములు, లక్ష్యములును ఉండెనేమో కాని తరువాతి కాలమున వెలువడిన లక్ష్యగ్రంథములందు వాని ప్రమాణ మున్నట్లు కానరాదు. ప్రాచీనమయిన సంప్రదాయమును అనుసరించి తప్పించి, వానికి ఎక్కువ శాస్త్ర్యము నొసగియు, పిదప కూడ తమిళమున గొప్ప ప్రాధాన్యము ఒసగుచునే వచ్చుచున్నారు. అట్టి విలక్షణము లయిన ఈ 'తిణై'లను తొల్కాప్పియర్ సృష్టింపలేదు. పొరుళ్ అధికారములోని ప్రథమ సూత్రమునందే అతడు 'ఎళుదిణై ఎన్ప' (ఏడు తిణైలు అని (పెద్దలు) చెప్పుదురు) అని వచించి యుండుట యే దీనికి ఆధారము. అతడు పైవిధానమును గురించి పూర్వులనుండి అతడీ కృత్రిమ మయిన సంప్రదాయ విధానమును గ్రహించి యుండును. నాయికానాయకుల శృంగారమునకు తగిన స్థలములందు లేదా అరణ్య ప్రాంతము, తరువాత రహస్యముగా కలియుట, వారి హృదయ ప్రణయభావావేశము, తరువాత రహస్యముగా నెన్నిక చేసి కలుసుకొను— ఇత్యాదిగా 'కళవు' (రహస్య ప్రణయము) అను పేరిట రచింపబడిన పూర్వరాగ విధానమంతయు వైదికులు గోప్యమైనదిగా వర్ణించు ఆనందానుభవమును స్మరింపజేయుచున్నది. కనుక తొల్కాప్పియర్ అసహజములు, అరమణీయములు అయిన ఈ 'తిణై'ల సృష్టిని వైదిక కవులనుండి గ్రహించి యుండవచ్చుననుట సంభావ్యము.

పొరుళ్ అధికారములోని అగత్తిణై ఇయల్. పుఱత్తిణై ఇయల్ ఇత్యాదిగా గల తొలి అయిదు అధ్యాయములును ప్రాచీనకాలమునందలి తమిళుల సాంఘికాచారములను కొన్నిటిని ప్రతిబింబించును. అందు మొదటిదగు అగత్తిణై, మూడవదియగు కళవియల్, నాలుగవదియగు కర్పియల్, అయిదవదియగు పొరుళియల్ అనునవి 'అగం' శాఖకు చెందినవి. రెండవదియగు పుఱత్తిణై ఇయల్ ప్రత్యేకమయిన 'పుఱం' శాఖకు సంబంధించినది. అగం, పుఱం అనువానిలో తొలుత 'అగం'ను గ్రహించి దానికి సంబంధించిన కొన్ని సామాన్యాంశములను మొదటిదగు అగత్తిణై ఇయల్ అను అధ్యాయమున తొల్కాప్పియర్ వివరించెను. ప్రాదేశికములయిన అయిదు తిణైలలో కలసి మొత్తముమీద ఏడు తిణైలు—శృంగార విభాగములు కలవని తొల్కాప్పియము తెలుపుచున్నది. వానిలో మొదటిది కైక్కిళై. ఇది అప్రాప్త యౌవనయగు ఒక చిన్ని కన్నెపై ఒక మధ్య వయస్కుడైన పురుషుడు ఏకపక్ష రాగమును కలిగియుండుటకు సంబంధించినది. నాయకుడు ఒక చిన్ని బాలికపై మోహము గొని, యా మోహ ఫలముగా విపరీతమయిన మానసిక వేదనకు గురియయి—తనకును ఆ కన్యారత్నమునకును సంబంధించిన మంచి చెడులను చక్కగా విచా

రించి, ఒంటి లనే తప్పు అవంతయు లేదనియు—ఆకన్యయే తాను ప్రేమమును ప్రకటించినప్పుడు బదులు పలుకక మూరకుండిన దనియు పెంపరి పలుకుల వ్యంగ్యముగా సరిలపించుచుండును ఇట్టి ఆప్రాప్త యౌవనయగు చిన్ని బాలికపై నాయకుడు ప్రేమమును ప్రకటించునని అది 'కైక్కిళై' అగును. ఏడవదియగు 'పెరుంతిణై' వయసు మించిన ఎన్నో వయస్సుల యొక్కయు, వయస్తారతమ్యము లేనివారియొక్కయు కామాశ్వాధిరోహణము (తాను వలచిన కన్య లభ్యం కానిచో నాయకుడు ఆమెయెడ తనకు కల ప్రణయ పారవశ్యమును వెల్లడించుటకై కత్తియంచువలె మిక్కిలి వాడిగానున్న తాటిమట్టలతో గుఱ్ఱముగా చేసికొని అధిరోహించుట లేదా నాయిక చిత్ర పటమును నాయకుడు కట్టి ఊరివారందరకిని తన ప్రణయమును వెల్లడిచేసి నాయిక తన్ను ప్రేమింపక తప్పని పరిస్థితులు కల్పించుట)—మోహన దశను దాటిన ఈడు జోడులేని స్త్రీ పురుషుల ప్రేమము—తాను ప్రేమించనున్న ఒక యువతిని బలాత్కారముగా సంగమించుట—వికారేకముచే ఒడలు మరచి అసంబద్ధ ప్రలాపములాడుట—ఇవి యన్నియు 'పెరుంతిణై'కి సంబంధించినవి. వానినడుమ నున్న ఐదును ప్రసిద్ధములైన తిణైలను యౌవన దశలోనున్న నాయికా నాయకుల అన్యోన్యానురాగమునకు సంబంధించినవి. ఇందలి పేరి అన్యోన్యానురాగము మరల రెండు విధములుగా విభజింపబడినది. కళవు (వివాహ ప్రణయము—పూర్వరాగము), కర్పు (వివాహానంతర ప్రణయము) అని. ఇందలి మూడవ అధ్యాయము 'కళవు'ను గురించి తెలుపును. 'కర్పు' — నాలుగవ యధ్యాయమునందు వివరింపబడినది. అయిదవదియగు పొరుళియల్, ఆరవదియగు చెయ్యుళ్ ఇయల్లో కొంత భాగము (దాదాపు 16 సూత్రములు) ప్రణయమునకు సంబంధించిన ప్రకీర్ణ విషయములను తెలుపును. రెండవదియగు 'పురత్తిణై ఇయల్'లో ప్రణయేతరములైన యుద్ధాది బాహ్య విషయములకు సంబంధించిన విశేషములు విషయ విభాగ పురస్సరముగా తెలుపబడినవి.

నాట్య శాస్త్ర తత్త్వములకు సంబంధించిన విషయములు కల అధ్యాయమువలెనే పొరుళ్ అధికారమున రసము, సాత్త్విక భావములు మొదలగు వానిని వివరించు నొక యధ్యాయము కలదు. దానికే 'మెయ్ప్పాట్టియల్' అని పేరు. తరువాతదియగు 'ఉవమ ఇయల్'లో అలంకారములు చర్చింపబడినవి. 'శెయ్యుళ్ ఇయల్' ఛందస్సును, కావ్య భేదములను వివరించును. కడపటిదియగు మరబు ఇయల్ సాహిత్య సంప్రదాయములను, కావ్య ప్రయోగములను తెలుపును. ఈ యధ్యాయము లన్నియు తొల్కాప్పియర్ యొక్క అసాధారణమైన ప్రజ్ఞా విశేషమును, వైదుష్యమును చాటుచున్నవి. ఛందస్సునకును, కావ్య ప్రయోగ సంప్రదాయమునకును సంబంధించిన చివరి రెండు అధ్యాయములును అద్వితీయములైన రచనములు అని చెప్పవచ్చును. శ్రీ వైయాపురిపిళ్ళె యీ రెండు అధ్యాయములను గూర్చి తెలిపియున్న అభిప్రాయము ఇటు సంభావింపదగియున్నది.

'His deep knowledge of the works of the earlier grammarians, his thoroughness on the mechanistic side of Prosody and his accuracy in

ascertaining the usage of words have not been approached by any grammarian since his time.'
—History of Tamil Language, P. 71.

పొరుళ్ అధికారమునందలి చెయ్యుళ్ ఇయల్ అను అధ్యాయమున వివిధ కావ్య భేదములు, వాని లక్షణాదికము వివరింపబడినవి. అందు సూత్ర రచనము కూడ ఒక కృతిభేదముగా పరిగణింపబడినది. చెయ్యుళ్ అనగా కృతి అని అర్థము. అది 'చెయ్'—చేయు, రచించు అను అర్థముగల ధాతువునుండి యేర్పడినది. అందు పేర్కొనబడిన కృతి భేదములలో రెండు మిక్కిలి ప్రధానములు. పాద నియమము, ఛందో నియమము కలది. అట్టి నియమములేనిది అని. సూత్రములు, గద్యము లేక వచనము. సమస్యా పొడుపుకథలు సామెతలు, మాంత్రిక మంత్రములు లేక చిట్కాలు, యక్ష రాక్షసుల కథలు (Fables) భంగ్యంతర కథనములు, జానపదుల అభూత కల్పనలు మొదలగునవి రెండవ జాతి క్రిందికి వచ్చును. దేవతాస్తుతి, ప్రత్యక్షములు, అప్రత్యక్షములు అగు వ్యంగ్య రచనములు, హాస్య భాషణములు, సభా సమక్షమున విని యోక్తి, ఉపదేశము, మొదలగునవి మొదటి తెగకు చెందినవి. ఇవి యున్నియు తొల్కాప్పియములో ఎనిమిది విధములగు కృతిభేదముల క్రింద ప్రస్తావింపబడినవి. వానిలో మఱిరెండు భేదములు మిక్కిలి ప్రధానములైనవి. ఒకటి కావ్య భాషా రచనము. రెండవది వ్యావహారిక భాషా రచనము వానిలోనే ప్రఖ్యాతేతివృత్తములో రచితములైనవి. ఉత్పాద్యేతి వృత్తములో రచితములైనవి అని రెండు రకములు కలవు. అవి గద్య పద్య మిశ్రితములైన చంపూ కావ్యములు. లేదా నిర్వచనములైన కేవల పద్య కావ్యములు అని మరిరెండు రకములు. అందు మరికొన్ని చిత్ర కవితా భేదములు తెలుపబడినవి. అవి అనునాసికములు, హ్రస్వాచ్చులు, దీర్ఘాచ్చులు—వీనియొక్క ఉనికికి సంబంధించినవి. ఒక కావ్యము నిరనునాసికముగా రచింపబడవచ్చును దానికి నిరనునాసిక కావ్యమని పేరు. అట్లే హ్రస్వాచ్చులు, దీర్ఘాచ్చులు, ప్లుతములు లని వీనిబట్టి కూడ కృతి భేదములు కానవచ్చును. ఇంతకంటె వీనికి సంబంధించి వివరములు ఒసగుటకు వీలులేదు.

తొల్కాప్పియరుకు కావ్యభాషయందుపయోగింపబడు శబ్దజాలము విషయమున మిక్కిలి ఉదారమయిన చిత్తవృత్తి కలదని తెలియుచున్నది. కావ్యభాషయందు దేశిపదములు, నానార్థ శబ్దములు సమానార్థక శబ్దములు, మాండలికములు, లేక ప్రాంతీయములు, సంస్కృత పదములు ప్రయోగింపదగును. ఇట్లు స్థూలముగ పద జాలమును గూర్చి తెలిపిన పిదప అతడు ఒక విశిష్టమయిన సూత్రమును ప్రతిపాదించెను. కాలక్రమమున భాషలో ఎప్పటికప్పుడు నూతన పదములు వ్యవహారములోనికి వచ్చుచుండును. అవి నూతనములు అన్న కారణమున వానిని కావ్య ప్రయోగమునకు దూరము చేయరాదని యతడు ప్రతిపాదించెను. వానిని కూడ కావ్యములందు గ్రహించి ప్రయోగింపదగునని యతడు హెచ్చరించెను. అతడు తన వ్యాకరణములో పెక్కు సంస్కృత శబ్దములను ప్రయోగించెను. సూత్రము, పటలము, పిండము, అంభోతరంగము, ఖండిక (కండిగై) అను సంస్కృత పారిభాషిక పదములకు అతడు నిర్వచనము తెలిపెను. కొన్ని సంస్కృత శబ్ద రూపములను అతడు సూత్ర రూపమున సాధించి యున్నాడు. ఉదా. ఉరణి. చిత్తిరై పలక్కై, తామరై. తామరస, విళక్కై, అనిచ్చము, సూత్రము మొదలగు కొన్ని సంస్కృత భాషా పదములను అతడు తమిళ మునలోనికి అనువదించి ప్రయోగించెను.

తొల్కాప్పియము నేక కర్తృకము కాదనియు. ఒకవేళ యేక కర్తృకమే యని భావించినను అందలి కొన్ని యంశములు అందు తరువాతి కాలమున చేర్పబడి యుండియుండును అను వాదము పలుదు. దానికి కారణము లేకపోలేదు. ఒకచోట సూత్రములలో తెలుప బడిన యంశములు ఒకదానితోనొకటి సంబంధించక యుండుటయే—నియతి విధానము లేకుండుట (Inconsistency) యే అందులకు కారణము. ఎంత చక్కని భాగములనైన ప్రారంభమ మధ్యేశములతో, అందు విస్తృతములైన [illegible] దానికి సమగ్రతను సాధించు ఉద్దేశముతో [illegible] విద్యాంసులు అయా భాగములను అందు చేర్చి యుండవచ్చునని ఇది సూచించుచున్నది. అట్లు కాకపోయిన— ఒక వ్యాకరణ రచనమునకు [illegible] ఒక పండిత బృందము (Literary School) చే రచింపబడి యుండవచ్చుననియు— అందుచే [illegible] ననుట సందేహాస్పదమనియు— వారు [illegible] భాషా వ్యవహారమునందు ఏర్పడుచు వచ్చిన క్రమ పరిణామమును గుర్తించి [illegible] గుణముగా ఎప్పటి కప్పుడు అయా [illegible] గ్రంథమునందు [illegible] అభిప్రాయములు ఉండుటకు కారణము [illegible] ఒక యుదాహరణము. [illegible] అధ్యాయమున '[illegible]' అను [illegible] అనునర్థమున ఎప్పుడును వ్యవహారమున [illegible] యున్నది. దాని అందరికీ యగు రెండవ యధ్యాయమునందు '[illegible]' [illegible] మానవ శిశువు అను అర్థమునందు [illegible] తెలుపబడినది. చివరి యధ్యాయము [illegible] సూత్రములు పునరుక్తము అనియు— ఛందోధికారము ([illegible]) న మొదట తెలుప బడి యున్న 'నూల్' (గ్రంథము) అను పదమును వివరించుట అను నది ప్రయోజన రహితమయిన పునరుక్తి దోషమనియు— లేదా అవి యందు ముందే తెలుపబడిన యంశములకు వివరణాత్మకములుగా యందు ముందు తెలుపబడిన యంశములకు వివరణాత్మకములుగా రచితములయి యుండవచ్చుననియు మనము భావింపవలసి యున్నది. ఇవి తరువాతి కాలమునందు అందు చేర్పబడిన చేర్పులు లేక ప్రక్షిప్తములు అని మనము భావింపవచ్చును. కనుక తొల్కాప్పియము నందు ప్రాచీన వ్యవహారానుగుణమయిన లక్షణమేదో, నవీన వ్యవహా

---

3. It consists perhaps of many layers, some of which may be later day developments.'
—A History of Tamil Literature. P. 17.

4. 'Tolkappiam itself was the work of grammatical school developing its ideas from time to time rather than that of an individual author.'
—A. History of Tamil Language, p. 52.

ళాను గుణమునుండున లక్షణ మేదో గుర్తించి పరిశీలించుట మనకు కర్తవ్యమై యున్నది. ఇప్పటి తొల్కాప్పియమునందలి అత్యధికభాగము పూర్వసంగయుగమునకు చెందినదని మనము ఎంచుటకు తగును. తొల్కాప్పియమునందు చెప్పబడిన విషయము, అతి ప్రాచీనములైన బ్రాహ్మీ శాసనములందు కానవచ్చు విషయము వ్యత్యాస మందగా కానరాదు.

తొల్కాప్పియమునకు తరువాతి కాలమున పెక్కు వ్యాఖ్యానములు రచింపబడినవి. వానిలో ఇళంపూరణర్ (క్రీ. శ. 12 శతాబ్దము) రచించిన వ్యాఖ్యానము ప్రాచీనము, ప్రామాణికము. అది యితని పేరు మీదుగానే 'ఇళంపూరణం' అని వ్యవహరింపబడుచున్నది. ఇతడు మూడు అధికారములకును వ్యాఖ్యానమును రచించెను. సేనావరయర్ (క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్దము) ఇందలి 'సొల్' అధికారమునకు మాత్రము ఒక వ్యాఖ్యానమును రచించెను. దానికి 'సేనావరయం' అని పేరు. నచ్చినార్కినియర్ (క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్దము) అనునతని వ్యాఖ్యానము మరియొకటి కలదు. ఇదియు ఇళంపూరణం వలెనె అన్ని యధికారములందును వెలువడిన వ్యాఖ్యానము. దాని 'నచ్చినార్కినియం' అని పేరు. ఇవిగాక పేరాశిరియర్, కల్లాడర్, దైవచ్చిలైయార్ అనువారు రచించిన వ్యాఖ్యానములు కూడ కొన్ని కలవు. ఇవి యాయా అధికారములయందలి వివిధ వ్యాకరణాంశములకు వ్యాఖ్యాన రూపమున చక్కని వివరణములను ప్రదర్శించుట మాత్రమే కాక తమ తమ కాలములందు వెలువడిన [illegible] రచనలుగా కూడ పరిగణింపదగి యున్నవి. ఆధునిక కాలమున కూడ దీనికి వ్యాఖ్యానములు, వివరణములు, దీనిని ఆధారము చేసికొని రచింపబడిన రచనలు పెక్కు వెలువడినవి. ఇట్లు దీనికి వివిధ కాలములందు పెక్కు వ్యాఖ్యానములు రచింపబడుట కూడ ఇందలి విషయ కాఠిన్యమును, దురవగాహతను, వ్యాఖ్యానాపేక్షితత్వమును తెలియజేయుచున్నది.[5]

ఆధారములు:

1. తొల్కాప్పియం— (ఆంధ్రానువాద సహితము)
   పి. యస్. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.
2. A History of Tamil Literature:
   — డా. టి. పి. మీనాక్షి సుందరం.
3. A History of Tamil Language:
   — డా. టి. పి. మీనాక్షిసుందరం.
4. A History of Tamil Language and Literature:
   — యస్. వైయాపురి పిళ్లై.
5. A History of Tamal Literature:
   — సి. యం. సోమసుందరం పిళ్లై.
6. దక్షిణ దేశ భాషా సాహిత్యములు:
   — ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు.
7. proceedings of the Tamil Seminar conference at Kaulalampur. Part 1
8. Tolkappiar's Theory of Linguistic Description: (Paper) G. Vijaya Venugopal.
9. Problems of Homonymy and Sandhi Rules in Tolkappiam' (Paper) G. Vijaya-Venugopal.
10. తొల్కాప్పియము—పొరుళ్ అధికారము (ఆంధ్రానువాదము):
    — డా. తిరుమల వఝల కోదండ రామయ్య.
    (అముద్రితము).
11. దక్షిణదేశ భాషా సాహిత్యములు—తులనాత్మక పరిశీలనము:
    (అముద్రితము).
    — డా. తిరుమల వఝల కోదండరామయ్య.

---

5. ఈ వ్యాసరచనమునందు నాకు మిక్కిలి తోడ్పడిన శ్రీ జి. విజయవేణుగోపాల్ గారికి నా కృతజ్ఞతలు.

నాటకములు — ప్రదర్శనార్హత

శ్రీ నోరి నరసింహశాస్త్రి

1

నాటకములు ప్రధానముగా ప్రదర్శనార్హములు కావలెనను భావము నేటి కాలమున సర్వసాధారణముగా సాహిత్య విమర్శకులందునను జనసామాన్యమందునను వ్యాపించి ఉన్నది. మన ప్రాచీనాలంకారికులు కూడా కావ్యములను దృశ్యములనీ, శ్రవ్యములనీ విభజించినందున వారికి గూడ అట్టి భావమే ఉండెనని తలంచుటకు అవకాశమున్నది. సంస్కృత నాటక ప్రస్తావనలలో ఆ నాటకము ఏదో ఒక ఉత్సవ సందర్భములో ప్రదర్శింపబడుచున్నట్లు ప్రత్యక్ష వాక్యముల కూడా కానవస్తున్నది.

పాశ్చాత్య దేశాలలో నాటక నిర్మాణానికి ఆద్యులు గ్రీకులు. వారి ట్రాజెడీలు గాని, కామెడీలుగాని దేవతోత్సవాలలో ప్రదర్శించడానికి ఉద్దిష్టమైనవే. తర్వాత రోములో లాటిను భాషలోనూ, ఫ్రాన్సు, ఇంగ్లండు, స్పెయిను, ఇటలీ, జర్మనీ మొదలైన దేశాలలో వారి వారి భాషలలోనూ గ్రీకు నాటకాల ఒరవడిలో కొన్నీ, స్వతంత్రముగా కొన్నీ నాటకాలు పుట్టినవి. ట్రాజెడీలు కామెడీలేకాక, మిస్టరీలు, మొరాలిటీలు, మాస్కులు, ఒపేరాలు, బాలేలు, కాబినెటునాటకాలు మొదలైన ఎన్నో రూపక ప్రక్రియలు అవతరించినవి.

మన దేశంలో కూడా సంస్కృత లాక్షణికులు రూపకాలను ప్రధానంగా దశ విధాలుగా విభజించినా, ఉప రూపకాలు ఎన్నెన్నో పుట్టినవి. సంస్కృత లక్షణకర్తలు చెప్పనివి ఆంధ్రదేశంలో యక్షగానాలు, వీధి నాటకాలు, కలాపాలు ఇత్యాదుల వలెనే ఇతర రాష్ట్రాలలోనూ రకరకాల రూపకాలు వెలసినవి.

శాస్త్రీయంగా నాటక శబ్దము దశ రూపకాలలో ఒకానొక శాఖకే నిర్దిష్టమైనదైనా, నేటి వ్యవహారాన్నిబట్టి అన్ని దృశ్యకావ్యాలకూ అన్వయించే విపులార్థంలో ఈ సమాలోచన ఉపక్రమింపబడుచున్నది.

ఆలంకారికులు శ్రవ్యములనీ, దృశ్యములని కావ్యాలను విభజన చేసినప్పటికి, గ్రంథాలు అచ్చు వేయుటను తెలియుదనడము స్పష్టమే కాని, అసలు వ్రాత అనేదైనా పుట్టినదో లేదో కూడా సందేహాస్పదమే. మన దేశంలో వేద వేదాంగాలే కాక, ఇతిహాస పురాణాలు కూడా ప్రథమ దశలో లిఖితములైనట్లు తోచదు. వాల్మీకి రామాయణము రచించి కుశలవులచేత అధ్యయనము చేయించినాడు. అది 'పాఠ్యే గేయేచ మధురం' అన్నదానిలో 'పాఠ్యే' అంటే పఠించినప్పుడు అనే అర్థమే కాని చదివినప్పుడు అనికాదు. సంగీతయుక్తంగా పాడడమూ, సంగీతము లేకుండా వినిపించడమూ మాత్రమే 'గేయే పాఠ్యే' అనడంలో అభిప్రాయ మనడానికి సందేహంలేదు. 'శ్రవ్యకావ్యము' అనడములోనే కావ్యము వినిపింపబడుతున్నదని స్పష్టపడుతున్నది.

మహాభారతము వ్యాసుడు వడి వడిగా చెప్పుతూవుంటే గణపతి వ్రాస్తూ ఉండేవాడని నేటి భారతావతారికలలో కనబడుతున్నది, సంస్కృత భాంతము మొదలు ... ఏమేమి వున్నయో. ఆయన ఈ విషయము చెప్పలేదు కనుక ఆ భాగము పన్నెయకంటె అర్వాచీనకాలంలో ప్రక్షిప్తము చేయబడినదని ఊహించవచ్చును.

మా చిన్నతనములోనే గ్రామాల్లో పది పదిహేనేండ్ల క్రిందటి వరకూ బ్రాహ్మణ సువాసినులు పూర్వసంప్రదాయంగా రామాయణ భారత కథలూ, ఇతర కథలూ చేయు రూపాన్నైనవి నేర్చుకోవడమూ, చెప్పడమూ సులభమైనది. వాళ్ళు నేర్చిన భాగం చదవడమూ, వ్రాయడమూ రానివారు ఇప్పటికీ ఆంధ్రదేశంలో ఈ అభ్యాసము అన్ని కులాలలో మారుమూల పల్లెలలోనూ సరిగా ఉన్నదనే విశ్వాసము. సరిగాథలు, చాలా భాగము చెప్పడానికి ఉద్దేశించి ప్రచారమవు తున్నవే.

అచ్చువల్ల పుస్తక ప్రచురణము విస్తారముగా వ్యాప్తి చెందిన తర్వాత శ్రవ్య కావ్య రసగ్రహణంలో చెప్పతగినంత మార్పు వచ్చినది. మన కవులు నేటికీ కావ్య పఠనాలూ, గానాలూ చేస్తున్నారు. పద్యాభిమానులు ఆసక్తిగలవారు వందలూ వేలూ ఎగబడి వచ్చి వింటున్నారు, ఆనందిస్తున్నామనుకొంటున్నారు. కాని కొంచెంనిల్చి విశ్లేషణం చేసిచూస్తే సభాముఖంలో చదువబడ్డ కావ్యాలు సర్వసాధారణంగా లభించేటంత కాకపోయినా అతి సామాన్యశ్రేణికి చెందినవాట్లే కాని ఉత్తమ కావ్యాలుకావు. ఎప్పుడైనా ఉత్తమ కావ్యాలు కూడా సభాకర్షణం చేయగలుగుతున్నవంటే దానికి కారణము, ఆ చదివేవాని కంఠ మాధుర్యమూ, విచిత్రమైన పఠనము తప్ప దాని ఉత్తమ కావ్యగుణముకాదు.

మా మిత్రులు స్వర్గీయ కోటమర్తి చలపతిరావుగారితో నాకు పరిచయమైన కొత్త రోజులలో వారు అనుభవపూర్వకంగా చెప్పినది జ్ఞప్తికి వస్తున్నది. ఒకానొక ప్రసిద్ధకవి పఠనమునకు సంబంధించిన అనుభవమిది. "బాసట్టలో వారి కావ్య పఠనము విని అద్భుతమనిపించి గ్రంథమును కొని ఇంటివద్ద శాంతముగా చదువుకొన్నాను. చూడగా అందులో రుచే కనిపించలేదు—మరి ఇది మోసముకాదుటండీ?" వారెంతో బాధతో ఈ ప్రశ్న వేశారు నన్ను.

నేటి పరిస్థితులలో మన చెవులు శ్రవ్య కావ్యాల సూక్ష్మాంశాలు గ్రహించే శక్తి చాలా భాగము కోల్పోయినవి. శాంతంగా ఏకాంతంగా మనము మనస్సులోనో లేదా బిగ్గరగానో చదువుకున్నప్పుడేకాని ఉత్తమ కావ్యానుభవము పొందలేక పోతున్నాము. ఇది శ్రీ వెంకట్రావుగారి అనుభవమేకాదు, ఎందరో సహృదయుల అనుభవము కూడా అదే! అంత మాత్రముచేత పూర్వులు శ్రవ్య కావ్యాలన్నవాటిని పరిభాష మార్చి చదువుకొనే కావ్యాలు అని వ్యవహరింపవలసిన అవసరము ఉన్నదని కోను. మాటోంట్లు ఒకవేళ మార్చుమని సూచించినా లోక వ్యవహారము ఇంకా అవలంబించే స్థితికి రాలేదు.

2

ఇప్పుడిక నాటకాలు—దృశ్య కావ్యాల విషయము చూతాము. దృశ్య కావ్యమంటే దృశ్యమైనది—చూడదగిన వస్తువు. కావ్యము విశ్వవ్యము. దృశ్యము పరిశీలనమున విడి విశేషాలలో దేనికి ప్రాధాన్య మివ్వవలె అనే పెద్ద గొడ్డు జరుగవలసి విషయానికే ప్రాధాన్యమున్నదని అంగీకరిదాము. కావ్యమైతే దేనికి దృశ్యత్వమున్నది లేనిదీ విచారణ చేసేది! మొండు మనిషి గాదు. వాడు మంచివాడో చెడ్డవాడో తెల్లటివాడో నల్లటివాడో—అందగాడో వికారుడో—విచారణ చేసేది!

ఇది దృశ్యత్వమంటే ఏమిటి? మనము ఈ కాలములో నాట కీయత అని పిలిచే మొదటి సాహిత్య విమర్శలో వాడుతున్నాము. ఈ రెండూ కాక మన నాటకాల విషయంలో ప్రదర్శన యోగ్యత అనేమాట ఎక్కువ వాడుకలో ఉన్నది. ఇది దృశ్యత్వమూ నాటకీయతా ప్రదర్శన యోగ్యతా—సమానార్థకాలా? స్థూలంగా చూడగా ఒకటే అనే భ్రాంతి కలుగుతుంది కాని సూక్ష్మ దృష్టికి కొంత తేడా ఉన్న సమానార్థకాలు. కావడానికి పెద్ద విచారణ అవసరంలేదు. ప్రస్తుతము ప్రదర్శన యోగ్యతను గూర్చి కొంత లోతుగా ఆలోచిదాము.

కవి నాటకము వ్రాసినాడు. దానిని ప్రదర్శించడానికి ప్రదర్శకుడు గ్రహించినాడు. నాటక భాగాలు నోటితో చెప్పి భావ ప్రదర్శన చేసే నటులను ఎందరో ఎన్నుకుంటాడు. నాటకము ప్రదర్శించడానికి తగిన రంగస్థలము రంగులూ, దుస్తులూ మొదలైన ఆహార్యాదులు సమకూర్చుకుంటాడు. ఇంతవరకూ కవితో సహకరించవలసినది ప్రదర్శకుడు, నటులు ఉన్నారుగదా! ఇవన్నీ యోగ్యంగా సమకూర్చుకున్నా, చివరకు నాటకము రక్తికట్టినదీ లేనిదీ నిర్ణయించేది ప్రేక్షకులు, సామాజికులు! దృశ్య కావ్యానికి కర్త కవి ఒక్కడే కానీ, దాని ప్రదర్శనము విజయవంతము కావడానికి, రక్తికట్టడానికి, ప్రదర్శకుడు, పాత్రధారులు, రంగస్థలము (ఆహార్యము), ప్రేక్షకులు—అందరి సహకారమూ కావలె. ఈ నాలుగింటిలో ఏది లోపము చేసినా నాటకము రక్తికట్టదు. ప్రదర్శకుడు అనుభవమున్నవాడే కదా! అతడు ప్రదర్శనార్హమని ఎన్నుకున్న నాటకమే ప్రదర్శనములో విఫలము కావడము కద్దు. శ్రీ విశ్వనాథ వేనరాజ నాటకము చెన్నపట్టణములో పెద్ద పెట్టుబడి ప్రదర్శనములో విఫలమైనది. అంతమాత్రముచేత అది ప్రదర్శన యోగ్యతలేని దనవలసినదేనా?

మరి ఒకే ప్రదర్శకుడు అదే నట బృందముతో ఆహార్యాదులతో ఒక పట్టణములో ప్రదర్శించి విఫలము కావడమూ, మరియొక పట్టణములో విజయవంతము కావడమూ ఉన్నది. ఒక్కచోటనే ఒక కాలములో విఫలమై మరియొక కాలములో విజయవంతము కావడమూ ఉన్నది. వేనరాజ నాటక ప్రదర్శనము మదరాసులో విఫలము కావడానికి ముఖ్యంగా రెండు కారణాలు చెబుతారు. అందులో ఒకటి వైదిక ధర్మ శత్రువైన వేనరాజ పరాజయము నాటక వస్తువు కావడమూ, మదరాసు ప్రేక్షకులకు అది రుచించకపోవడమూ. రెండవది వేనరాజ పాత్రధారి ఆకాలపు ఆచారానికి విరుద్ధంగా అంగీలు లేకుండా రంగ ప్రవేశము చేయుడముట. ఆ పాత్ర వేషము చూడగానే నాటక ప్రదర్శనము ఆపివేయవలసిన అవస్థ వచ్చినదట! ఈ రెండు కారణాలే నిజమయితే 'వేనరాజ' ప్రదర్శన యోగ్యము కాదనవలసినదేనా?

శ్రీ మాధవపెద్ది వెంకటరామయ్య అంగీలు లేకుండా దుర్యోధన పాత్ర, దేవేంద్ర పాత్ర ఇత్యాదులు ధరించి అనేక రంగాలలో లభిన యించి మెప్పించడము ఎరుగుదుము. ఆ వేనరాజ పాత్రధారణలో ఆ నటుడు శ్రీ మాధవపెద్దివలె పొందాగా గాక ఏదో వికారముగా తోచి ఉండవలె.

ఇక వస్తువునందు సామాజికులకున్న అయిష్టము సంగతి. సరిగ్గా నాట్యవేదములో భరతుడు ప్రదర్శించిన ప్రథమ నాటక ప్రయోగానికే ఈ గతి పట్టినట్లు వర్ణింపబడ్డది.

ఇంద్రధ్వజ మహము సందర్భములో దేవ దానవుల సమక్షములో మహేంద్ర విజయము భరతుడు ప్రదర్శించెను. అది చూచి విరూపాక్షాది దానవులు తమ్మది పరిభవించుచున్నదని ఆగ్రహించి విఘ్నము కావించి నాట్య ప్రయోగము సాగనీయకుండచేసి సభనుండి వెడలిపోయిరి. ఇంద్రుడు విఘ్న పరిహారమునకు జర్జరము ప్రయోగించెను. ఇంతలో బ్రహ్మ సామ వచనములతో విరూపాక్షాది దైత్యులను ఇట్లనునయించెను.

"మీకు కోప విషాదములు వలదు. మీరు భ్రాంతిపడినారు. నాట్యవేదము శుభమశుభము వికల్పించునె గాని దేశ కాల పాత్రల నుపేక్షింపదు. మీ యనుభావనముకాని దేవుల యనుభావనముకాని నాట్యమున నుండదు. "త్రైలోక్య భావానుకీర్తనం నాట్యం" అందరి యవస్థానుకరణమే నాట్యము. దేవాసుర భావముల కిది యతీతము. నాట్యమున నియతి లోకానుకార ముండదు. ద్రష్టపాక్షిక దృష్టికలవాడయినచో రసాస్వాదనము కలుగనే కలుగదు."[1]

మదరాసులో వేనరాజ నాటక ప్రదర్శనము చూచి లేచిపోయిన వారు సరిగా భరతుని ప్రథమ నాటక ప్రదర్శనము చూచిన విరూపాక్షాదులు చేసినపనే చేసినట్లు తోస్తుంది. భేదమేమంటే జర్జర ప్రయోగముచేసే మహేంద్రుడుకాని అందరికీ నచ్చజెప్పగల బ్రహ్మగాని ప్రేక్షకులలో లేకపోయినారు. భరతుడు ప్రదర్శించిన ప్రథమ నాటకమే ప్రదర్శనయోగ్యము కాదనలేముకదా!

ఈ శతాబ్దములోనే జరిగిన మరొకటి ప్రస్తావిస్తాము.మారిస్ మీటర్లింక్ అనే జగత్ప్రసిద్ధ నాటకకర్త బెల్జియమువాడు, ఫ్రెంచి భాషలో అనేక నాటకాలు వ్రాసినాడు. వాటిల్లో 'బ్లూబర్డ్' అనే నాటక మొకటి. అందులోని పాత్రలు పిల్లవాడు, పిల్ల, దీపము, పుస్తకము, రొట్టె! వాళ్ళు బ్లూబర్డుకోసము అన్వేషిస్తూ పోవడము నాటక వస్తువు. బ్లూబర్డు పాశ్చాత్య పరిభాషలో జీవుని నిత్య స్వరూపానికి ప్రతీక అనవచ్చు. మన పరిభాషలో ఆత్మ పదార్థమనవచ్చు! అది ప్రదర్శనయోగ్యమా అనే మీమాంస వచ్చినది. సహృదయుల హృదయాలను నాటకము నిశ్చయంగా గాఢంగా ఆకట్టినది. యూరపులో ప్రదర్శకులంతా ప్రయోగ సాధ్యముకాదని వదలివేశారు. తుదకు ఒక ప్రదర్శకుడు సాహసించి, కొన్ని మిలియన్ల ఫ్రాంకులు ఖర్చుపెట్టి ప్రదర్శించినాడు.[2] అద్భుతంగా విజయవంతమైనది. ఈ ఒక్క ఉదా

---

(1) శ్రీ జమ్ములమడక మాధవ రామశర్మ "నాట్యవేదము"నుండి.

(2) ఈ నాటకము ఆంగ్లానువాదము బహు పర్యాయాలు చదివి ఆనందించి[illegible]గాని ప్రయోగక్షేత్రము మరపు తగిలినది.

కారణము చాలును. ఏ నాటకమైనా ప్రయోగ యోగ్యమో కాదో నిర్ణయించడము అసాధ్యమని భావించడానికి.

ఇదా మరొక్క ఉదాహరణము కూడా ప్రస్తావిస్తాను. రవీంద్రుని నాటకాలు ఉన్నవి. ఆయన ఎంత గొప్ప కవియో అంత గొప్ప కథకుడూ, నాటకకర్త కూడాను. ఆయన నాటకాలు ఆయన దర్శకత్వాన, స్వయముగా తాను పాత్రధారణ చేసి కూడా, శాంతినికేతనములోను, ఇతర చోట్లను పరిమిత ప్రేక్షకుల సమక్షములో ప్రదర్శించి రక్తి కట్టించినాడు. ఆయనయందు గల భక్తి ప్రపత్తులచేత అప్పుడప్పుడు వ్యాపార రంగస్థలాలమీద కూడా ప్రదర్శిస్తూ వచ్చారు. 'చిరకుమార సభ', శేషరక్ష లాంటి కొన్ని నాటకాలు తాత్కాలికంగా మాత్రమే ప్రేక్షకుల ఆదరానికి పాత్రమయినాయి. అయినా వ్యాపార రంగస్థలాల నాటక ప్రయోగ పద్ధతికి రవీంద్ర నాటకాలకూ యెప్పుడూ పొత్తు కలియలేదనే చెప్పాలి. యెందుకని? బహుశా ప్రేక్షకులు అలవాటు పడలేదేమో!'' అన్నారు శ్రీ ప్రమథనాథ బిశి తమ 'రవీంద్ర నాటకాల సంక్షిప్త సమీక్ష'లో.

ఇదే మరొక కోణంనుంచి కూడా విచారణ చేతాము.

గ్రీసుదేశంలో ఏథెన్సు నగరంలో ట్రాజెడీ ప్రదర్శనల పోటీలు బి. సి. 534 లో ప్రారంభమైనవి. అవి ఆరుబైట పది పదిహేనువేల మంది ప్రేక్షకుల ఎదుట దేవతోత్సవాలలో ప్రదర్శింపబడేవి. నాగరకులేగాక, ఇతరులూ బానిసలూ కూడా ఖర్చు లేకుండా వచ్చి చూడవచ్చును. ఆ నాటకాలలో ముగ్గురు వ్రాసిన నాటకాలలో కొన్నిమాత్రమే మనకిప్పుడు ఉపలభ్యమవుతున్నవి. వాటిలో ఎక్కువ భాగము పోటీలలో నెగ్గినవే. వారిలో మొదటివాడు ఆస్కిలసు (బి. సి. 525—456). రెండవవాడు సాఫోక్లిసు (బి. సి. 496—409). వారిలో మూడవవాని ట్రాజెడీలను అరిస్టోఫెన్సు అనే కామెడీకర్త (బి. సి. 450—385) తన నాటకాలలో విపరీతముగా హేళన చేసినాడు. అటువంటి అరిస్టోఫెన్సు కూడా సాఫోక్లిసుమీద కొంత గౌరవమూ, ఆస్కిలసుమీద భక్తి తాత్పర్యాలూ ప్రదర్శించినాడు.

ఆ ముగ్గురు ట్రాజెడీకర్తలలో మొదటివాడు నాకు కూడా ఎక్కువ అభిమానపాత్రుడు. పాత్రల సంఖ్య పెంచడములోను ఇతివృత్త గ్రహణములోను రెండవవారు మూడవవారూ నాటకాన్ని నేటి కాలానికి ఎక్కువ సన్నిహితము చేసినారనడము నిస్సందేహమే కాని వారిద్దరూ ఆస్కిలసు కవితాస్థాయిని అందుకోలేదని తోస్తుంది. వారిద్దరేకాదు పాశ్చాత్య నాటక కర్తలలో నేటివరకూ చాలామంది అందుకోలేదనడము అతిశయోక్తి కాదు. బ్లాకి అనే ఆంగ్లానువాదకుడు వానిని లిరికల్ డ్రామాస్ (Lyrical Dramas) అని పేర్కొన్నారు.

అటువంటి ఆస్కిలసు నాటకాలు, ఆ ఏథెన్సు జన సామాన్యము పది పదిహేను వేలమంది, ఇప్పటికి 2,500 ల సంవత్సరాల క్రిందట ప్రదర్శన చూచి ఆనందించిన మహా నాటకాలు, నేటికీ జగద్విమర్శకాగ్రణులచేత ఉత్తమశ్రేణి నాటకాలుగా ప్రశంస పొందుతున్న దృశ్య కావ్యాలు నేటి కాలము మన దేశములోనేకాదు, పాశ్చాత్య దేశాలలో ఏ దేశంలోనైనాసరే ప్రదర్శిస్తే, జన సామాన్యము పది నిమిషాలు కూడా ఓపికగా భరించలేరు. నేడు మనము విద్యావంతులమనుకొనే సంస్కారులు కూడా భరించలేరేమో. కేవల గద్యములో తర్జుమాచేస్తే ఆ నాటకాల విలువ తగ్గుతుందా?

బి.సి. కి పోనక్కరలేదు. షేక్స్పియరు నాటకాలు పుట్టి 400 సంవత్సరాలింకా నిండలేదు. ఆయన అద్వితీయ నాటకకర్త అని పాశ్చాత్య విమర్శకుల నిర్ణయము. ఆయన నాటకాలమీదనే ఇంకా పూర్తిగా నాలుగు శతాబ్దులు దాటకముందే సామాజికులకు అభిమానాలు అనాస్థలూ ఉన్నవి, పోతూవున్నవి, మళ్ళీ వస్తూవున్నవి. ఎన్నడూ అవి గ్రీకునాటక కర్తల నాటకాలవలె టిక్కెట్టుకొని పదిపది హేనువేల జనసమూహాన్ని ఆకట్టలేదు.

అంతదూరము పోనక్కరలేదు. ఇప్పటికి 50 సం. ల క్రిందటి వరకూ వీధులలో ఆరు బయల ప్రదర్శింపబడుతూ జనాదరము పొందుతూ వచ్చిన కూచిపూడివారి నాటకాలు, గొల్ల భాగవతులవి—ఇంకా ఇతర భాగవతులవీ నాటకాలు ఉన్నవి. కూచిపూడివారు పద్ధతులు కాలానుగుణంగా కొంత మార్పు చేసుకొని పట్టణవాసులను ఆకర్షించగలుగుతున్నారు ఇప్పటికి కొంతవరకు. కాని తక్కినవారు నేడు మారుమూలపల్లెలలో తప్ప నగరవాసులను ఆకర్షించలేకున్నారు. వాటికన్నిటికీ ప్రదర్శనార్హత ఉన్నదనవలెనా, లేదనవలెనా?

కాళిదాసు నాటకత్రయమున్నది. వాటిలో శాకుంతలముమాత్రము (ఆంధ్రానువాదము) ఇప్పటికి 40 ఏళ్ళ క్రిందటివరకూ ప్రదర్శింప బడుతూ ఉండేది. శ్రీ యడవల్లివంటి ప్రసిద్ధ నటుల ప్రతిభవల్ల రక్తికట్టేది. తక్కిన రెండు నాటకాలూ ప్రదర్శింపబడ్డట్లు తెలియ వచ్చుటలేదు. ఈమధ్య శాకుంతలం కూడా ప్రదర్శన భాగ్యానికి నోచుకున్నట్లులేదు. కాళిదాసుతో సమానుడో, అంతకంటె అధికుడో అని భావింపబడే భవభూతి మహాకవి ఉన్నాడు. ఆయన నాటకానువాదాలు ఆంధ్రదేశంలో ప్రదర్శింపబడ్డట్లులేదు. ఎక్కడైనా ప్రదర్శింపబడినా జనాన్ని ఆకర్షించిన జాడ లేదు.

భాసుని పేర నేడు చలామణి అవుతున్న నాటకాలు ప్రధానంగా ప్రదర్శనంకోసము నటులు సిద్ధం చేసుకున్న నాటకాకారాలుగా భావింపబడుతున్నవి. వాటికి ఎన్నో ఆంధ్రానువాదాలు వచ్చినవికాని విరివిగా వాటి ప్రదర్శనలు జరిగినట్లులేదు. దీనికంతటికీ కారణమేమిటి?

ఒకానొకప్పుడు నటులు తమ అద్భుతమైన గాత్రాలతో, సంగీత ప్రస్తారంతో ఆంధ్ర ప్రేక్షకులను ఉర్రూత లూగించిన పద్య ప్రధాన నాటకాలు నేడు వెనకబట్టినవి. అప్పట్లో ప్రేక్షకులు అభిమానంతో ఎన్నో వన్సుమోర్లు పలికించేవారు. అది నాటక రక్తికి న్యాయంగా భంగకరమైనా, పూర్వము ఎన్ని వన్సుమోరులవస్తే నాటకమంత గొప్పగా రక్తి కట్టినదనుకొనేవారుగదా!

ఆ రోజుల్లో కేవల వచన నాటకాలు రంగస్థలానికి పనికి రావనుకొనేవారు. కాని నేడు పద్య ప్రధాన నాటకాలు అస్వాభావికములని ఈసడిస్తూ, వచన నాటకాలనే మహా నగరాలలోని ప్రేక్షకులు అభిమానిస్తున్నారు.

ఈవిధంగాచూస్తే దేశ కాల పాత్రలనుబట్టి ప్రదర్శన విషయంలో ఇట్టి ఒడుదుడుకులు ఎన్నయినా సంభవిస్తున్నవి. సహించక తప్పదు కూడాను. కాబట్టి ఏదైనా ఒక నాటకము విషయమై ఇప్పుడు దాని ప్రదర్శనార్హతను గూర్చి దీర్ఘ విచారణ చేయడము నాటక కర్తకు అన్యాయము చేయడం కాదా?

3

ఆంధ్రదేశంలో ఒకానొకప్పుడు విస్తారంగా ప్రదర్శించబడిన కొన్ని నాటకాలను గూర్చి విచారిద్దాము.

శ్రీ చిలకమర్తి 'గయోపాఖ్యాన నాటకము' ఒకానొకప్పుడు పొందిన ప్రసిద్ధి ఇంతంత కాదు. అందులో కృష్ణార్జునులు ఒకరినొకరు అధిక్షేపించుకున్న పద్యాలు.

"అల్లుడా రమ్మని యాదరంబున బిల్వ
బంపు మామనుబట్టి చంపగలమె!"

ఇత్యాదులు జగత్ప్రసిద్ధమైనవి. శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారి వంటి సహృదయ విద్వాంసులు ఆ నాటక సమీక్ష చేస్తూ ఆ ప్రసిద్ధ పద్యాలను ఉదాహరించి ఎంతో అనౌచిత్యముకలవని నిరూపించరు. ఉదాత్త పురుషులైన కృష్ణార్జునులకు సందర్భ వశాత్తుగా పోరు కలిగినా నీచ పురుషులవలె కలహించినట్లు అందులో కనబడుతున్నదని ఎవరైనా ఒప్పుకోక తప్పదు. అనౌచిత్యముకంటె రసభంగమును కలిగించేది మరొకటి ఉండదు కదా!

పాండవోద్యోగ విజయాలున్నవి. అవి పూర్వము గొప్ప పాటకులైన నటులు ప్రదర్శించినప్పుడు గొప్పగా రక్తి కట్టినవి. ఆపాటల పణితులనే నేడు కూడా సమర్థవంతంగానో అసమర్థంగానో అనుకరించి కొంత రక్తి కట్టించగలుగుతున్నారు. కాని ఆ శాస్త్ర సంగీతము కూడా మినహాయిస్తే ఇప్పుడవి రక్తి కట్టగలవా, ఏ నాటక రంగస్థలం మీదనైనా!

1973 జనవరి నాట్యకళ సంచికలో కురుక్షేత్ర సంగ్రామ ప్రదర్శనము గూర్చి శ్రీ కె. ఆర్. కె. మోహన్ వ్రాసిన వ్యాసంచూస్తే ఆయనకు ఎంత అసంతృప్తి కలిగిందో వెల్లడి అవుతుంది.

'చింతామణి' నాటక ప్రదర్శనములను గురించి కూడా ఆ వ్యాసంలోనే తీవ్రమైన అసంతృప్తిని వెల్లడించారు.

నాటక ప్రదర్శనము విజయవంతము కావడానికి ఎన్నో నాటకేతరములైన సహకారము లభించవలె. దీనికి తగిన ప్రదర్శకుడు, నటులు, రంగస్థలాహార్యములు, ప్రేక్షకులూ సందర్భించినప్పుడేకాని దాని ప్రదర్శన యోగ్యత నిర్ణయించలేము. కాబట్టి నేటి సాహిత్య విమర్శకులు, సమీక్షకులు నాటకాల శ్రద్ధగానో, అశ్రద్ధగానో చదివి తేలికగా వాటిని ప్రయోగార్హాలుకావని తేల్చివేసి వీళ్ళు నమిలివేయడము న్యాయమేనా? తొందరపాటుకాదా? నాటక కర్తలు మౌనము వహిస్తే రెండువల్ల!

4

ఇప్పుడిక నాటకీయత, దృశ్యత్వము అనేమాట లేమిటో విచారిద్దాము!

శ్రవ్య కావ్యాలు చదువుతున్నప్పుడు కూడా కొన్ని భాగాలు మనకు కళ్ళకు కట్టినట్లు ఉంటాయి. అట్టిది చదువరుల కందరికీ అనుభవంలో ఉన్నదే. అటువంటి లక్షణాన్ని దృశ్యత్వమనగూడదా?

మరికొన్ని భాగాలు నాటకీయముగా ఉన్నవంటున్నాము. ఒక కథాభాగంలో అనేక పాత్రలు రక రకాలుగా పాత్రోచితంగా సంభాషించడము వర్ణిస్తే, అక్కడ నాటకీయత ఉన్నదంటాము. అట్టి రచన చేయడములో అంతః కరణలో తక్కువైన సాహిత్యాలకు అన్వయిస్తున్నాము.

ఇంకొక విధమైన నాటకీయత కూడా సంఘటనలలో కానవస్తున్నది. సంస్కృత మహాభారతంలో సర్పసత్రము చివరి ఘట్టము అద్భుతమైన నాటకీయతతో ఉన్నది. మహానాగు లెందరో సత్రాగ్నికి ఆహుతి అయినారు. కాని ప్రధానాహుతి కావలసిన తక్షకుడు రాలేదు. పిలిచినా రావడంలేదు. అతడు ఇంద్ర శరణుడై ఉన్నాడని తెలిసింది. అతన్ని ఆకర్షించేందుకు ఋత్విక్కులు బ్రహ్మదండాన్ని ఉద్దీపింప చేస్తున్నారు. కాని అప్పటికే ఆ సత్రము ఆపు చేయించడానికి ఆస్తీకుడ వచ్చి జనమేజయుణ్ణి అక్కడి ఋత్విక్కులను సభాసదులను ముగ్ధులనుగా చేసి ఉన్నాడు. ఇంద్ర శరణుడై ఉంటే తక్షకుణ్ణి ఇంద్రుడితోసహా బ్రహ్మదండంతో లాగమని జనమేజయుడు ఋత్విక్కులను ఆదేశించాడు. బ్రహ్మదండానికి భయపడి ఇంద్రుడు తక్షకుణ్ణి వదలి పారిపోయినాడు. తక్షకుడు భయంతో అవశుడై యజ్ఞశాల చుట్టూ గిరగిర తిరుగుతున్నాడు. అప్పుడు పురోహితుడు ఆనందంతో వచ్చి "తక్షకుడు వస్తున్నాడు. అతడు త్వరగా వచ్చేందుకై ఎదుటవున్న వర్చస్వి ఐన ఆస్తీకునికి దానమేదైనా చేయి" అని సలహా యిచ్చాడు. జనమేజయుడు ఆనందంతో వరము కోరుకొమ్మన్నాడు ఆస్తీకుణ్ణి. "ఈ సత్రము ఆపివేయవలసినది. ఇక ఒక్క సర్పము కూడా అగ్నిలో పడరాదు" అని కోరాడు. మరో వరము కోరుకోమని రాజు బ్రతిమాలినాడు. ఈ సంభాషణ జరుగుతుండగా అగ్నిలో పడబోతున్న తక్షకుణ్ణి

ఆస్తికుడు చేయెత్తి ఆపినాడు. ఏ పని సాధించడానికి వరమీయదలచి నాడో ఆ వరమే ఆ పనికి భంగకారి ఐనది. ఇటువంటి ఘట్టాలు శ్రవ్య కావ్యాలలో గూడా నాటకీయంగా—Dramatic గా ఉన్న వంటాము కదా!

ఇటువంటి నాటకీయతలకు దృశ్యకావ్యాలేకాక, శ్రవ్య కావ్యాలు కూడా పనికివస్తవికదా! శాకుంతలంలో శకుంతల తుమ్మెదలవల బాధ పడుతుంటే చెలికత్తె దుష్యంతుణ్ణి పిలవమంటుంది చమత్కారంగా. సరిగ్గా దుష్యంతుడే వస్తాడు. అటువంటివి నాటకీయత గల సన్నివేశాలు!

5

ఐతే మరి దృశ్య కావ్యాలకూ శ్రవ్య కావ్యాలకూ భేదమే లేదా? కావ్యత్వములో ఎంత మాత్రం భేదం లేదు. భేదమున్నది రూపంలోనే దృశ్య కావ్యాలలో కవి కథను స్వయంగా చెప్పక పాత్రలచేత మాట్లాడించి చెప్పిస్తాడు. అందువల్ల కొన్ని నియమాలకు ఎద్దుడై ఉంటాడు. ఆ చెప్పే పద్ధతి దేశ కాలాలనుబట్టి మారవచ్చు మనవీధినాటకాలలో సత్యభామ ప్రవేశిస్తూనే, "భామనే సత్యభామనే" అని ఇత్యాదిగా పాడుతూ అద్భుతంగా నృత్యం చేస్తుంది. అట్టిది నేటి నవనాగరిక నాటకాలలో వికృతంగా ఉండవచ్చు చెలికత్తె అనవలసినమాటలు సూత్రధారుడే అంటూ ఉంటాడు. ఇదికూడా ఇప్పుడు వికృతంగానూ, అస్వాభావికంగానూ, కనబడవచ్చు. కాని ఇంకో విధంగా చూస్తే ఆ పద్ధతిలోనే ఎక్కువ స్వాభావికత ఉన్నదేమో అనిపిస్తుంది. ప్రేక్షకుల కందరికీ, ఆ వేషం వేసుకొని వచ్చి పాడేదీ ఆడేది సత్యభామకాదనీ సత్యభామ వేషధారి నటుడని, స్పష్టంగా తెలుసు. మరి చెలికత్తె కోసమని ఇంకొకరికి రంగు పూసి వేషం వేసి, ప్రవేశపెట్టడం మాని అందుకు బదులు సద్యఃస్ఫురణకు గల సూత్రధారుడే చెలికత్తె మాటలు అందిస్తూ ఉంటే వచ్చే నష్టమేమిటి? ఈ పద్ధతి వల్ల పైగా సత్యభామ, నటన మీద నృత్యం మీద అభినయం మీద ప్రేక్షకుల దృష్టి ద్విగుణీకృతంగా కేంద్రీకరిస్తుంది గదా! అసలది భామాకలాపము! ఒక విధమైన దృశ్య కావ్యము.

షేక్స్పియరు కాలంలో కూడా తెరలు ఉండేవి కాదుట. వీధిలో జరిగిన దృశ్యం ప్రదర్శించేప్పుడు పైన 'వీధి' అని బల్లమీద వ్రాసి కట్టేవారట. ఈ కాలపు ప్రేక్షకులకంటే ఆ కాలపు వారికి భావనా బలము ఎక్కువ ఉండేదేమో కూడాను.

కాబట్టి దృశ్య కావ్యాలు బహురూపాలు ధరించి ప్రదర్శనపొందవచ్చు. అలవాటు, సంప్రదాయము, నిర్మాణ చాతుర్యము, రుచి—ఎన్నో కారణాలు. ఏకమై రూపకాలను—దృశ్య కావ్యాలను పుట్టిస్తవి. వాటి దృశ్యత్వానికి, మనము అనుకొన్న ఒకానొక ప్రదర్శనశాలా, ప్రేక్షకులూ మాత్రమే గీటు రాళ్ళు కావు!

6

ఎన్నడో ఆంగ్లకవి లార్డు బైరను ఈ క్రింది వాక్యాలు తన (Marino Faliero Doge of Venice) మారినో ఫలీ రోడోజి ఆవ్ వెనిస్ అనే నాటకము పీఠికలో వ్రాసినాడు.

"I have had no view to the stage; In its present stage it is, perhaps, not a very exalted object of ambition; besides, I have been too much behind the scenes to have thought it so at any time. And I cannot conceive any man of irritable feeling putting himself to the mercies of an audience. The sneering reader, and the loud critic, and the tart review, are scattered and distant calamities, but the trampling of an intelligent or of an ingnorant audience on a production which, be it good or bad, has been a mental labour to the writer. is a palpable and immediate grievance, heightened by a man's doubt of their competency to judge, and his certainty of his own imprudence in electing them as Judges. Were I capable of writing a play which could be deemed stage-worthy, success would give me no pleasure, and failure great pain. It is for this reason that, even during the time of being on one of the committies of one of the theatres, I have never made the attempt, and never will"

Preface to 'Marino Faliero, Doge of Venice.

బైరను కవి తొందర పాటూ ఆవేశమూ కలవాడు. పైగా తన నాటక ప్రదర్శన మొకటి విఫలమైనందున విసిగి వ్రాసినాడని కూడా అనవచ్చు. కాని జగత్ప్రసిద్ధమైన Flaust వంటి ఉత్తమ నాటకాలూ ఇంకా ఎన్నో ఇతర రచనలూ చేసిన గెటే గత శతాబ్దిలో పాశ్చాత్య ప్రపంచమంతటిచేత మన్నన లందిన గొప్ప మనిషి గదా! పైగా ఆయన డ్యూకాఫ్ వీమరు స్థాపించిన కోర్టు నాటక శాలకు బహుకాలము డైరెక్టరుగా పనిచేసిన వాడగుటచే ఎంతో నాటక ప్రదర్శనానుభవమున్న వాడు. ఆయన ఏమన్నాడో చూదాము!

"One can show the public no greater respect than in forbearing to treat it as a mob. The mob hurry unprepared to the theatre, demand that which may be immediately enjoyed desire to stare, be amazed, laugh, weep, and therefore compel the managers, who are dependent on them to descend more or less to their level."

(From notes to Bayard Taylor's translation of 'Faust Part 1' at Page 160—Pub. Ward Lock & Co, London 1911.)

వాళ్ళిద్దరూ పాత కాలపు వాళ్ళు, కవులు. ఆ కాలపు వంగదేశములో మంచి విమర్శకులు ఐన ప్రమథనాథ బిశి రవీంద్ర నాటకాల సమీక్ష నుండి మరికొన్ని వాక్యాలు చూదాము.

"అదీకాక వ్యాపార రంగ స్థలాల మీద ప్రసిద్ధి కెక్కిన నాటకాలన్నీ, వృత్తిగా నటించే నటీ నటుల్ని ఆశ్రయించి వుండడం వల్ల ప్రసిద్ధి కెక్కినవే. నాటిల్లోది ఒక విధమైన సామూహిక శిల్పం. రవీంద్రుడు నాటకాలు ఏకాంతంలో ఆవిర్భవించాయి. కాదా, అంటే వారి కుటుంబం వాతావరణంలో యిది ఆయన తన ఒక్కడి ప్రయత్నం వల్ల సృష్టించి ప్రయోగించినవి. అందుచేత వీటిలో వున్న సహజ సుందర ప్రధానంగా కావ్య సౌందర్యం.

"నాటకంలోవున్న సాహిత్య సౌందర్యాన్ని అప్రధానంగా భావించే విమర్శకులెందరో వున్నారు. వాళ్ళ అభిప్రాయంలో కేవలం ప్రేక్షకుల్ని రంజింప జేయడమే నాటకాల యేకైక ప్రయోజనం. యీ అభిప్రాయాన్ని ఆమోదించడానికి వీల్లేదు. నాటకం ముఖ్యంగా సాహిత్యం, దాన్ని ఆ దృష్టితో పరిశీలించడమే సముచితం.

"ఆ దృష్టితో గనక చూస్తే రవీంద్రుడినాటకాలు అమూల్యమైన రత్నాలు!!3

7

శ్రవ్య కావ్యాలకు శ్రవణ్యముకాక కావ్యత్వము ప్రధానమైనట్లే దృశ్య కావ్యాలకు కూడా దృశ్యత్వముకాక, కావ్యత్వమే ప్రధాన మని బుద్ధిమంతులు అంగీకరింపక తప్పదు. ఆకాశవాణిలో శ్రవ్యనాటికలు అవతరించడము గమనించదగిన మరొక ఆధునిక కాల విశేషము కూడాను!

కేవలం ప్రదర్శకులను దృష్టిలో పెట్టుకొని నాటకాలు నేటి కవులు ఎందరో వ్రాస్తున్నారు. సరసుగా! అందువల్లనే వాటిలో ప్రదర్శనార్హత, ఎంతో ఉన్నా, కావ్యత్వము పూర్తిగా లోపిస్తున్నది. కావ్యత్వము సంచిహ్నాయిలో లేని, నాటకాలే ప్రదర్శనలలో విజయవంతము అవుతుండడము విషాదకరము. కావ్యాలుగా ఎక్కువ విలువ లేని, నాటక ప్రదర్శనలకు నేటి జనం ఎగబడుతున్నారంటే, ఇప్పటి పరిస్థితి అటు కవులకుగాని, ఇటు ప్రదర్శకులకు, నటులకు, ప్రేక్షకులకుగాని ఏమంత సంతోషింపదగ్గ విషయము కాదు. గౌరవాస్పదమైనది అంతకంటే కాదు!

ముందు మంచి కావ్యత్వమున్న నాటకాలు కవులురచించవలె. అట్టి వాటినే ప్రదర్శకులు గ్రహించవలె. నటులు ప్రదర్శించ వలె. సామాజికులు చూచి ఆనందించటము నేర్చుకోవలె.

ఆ థేన్సులో ఆరు బయల కవిత్రయము ప్రదర్శించిన రూపకాలు 2, 500 సంవత్సరముల క్రిందట చూచి ఆలకించి,ఆనందించి. మెప్పు ప్రకటించిన అశేష జనానీకాన్ని నేడు రంగస్థలంమీద,విశేషాదరం, పొందుతున్న నాటకాలు చూచి ఆనందిస్తున్న సామాన్య ప్రజలతో పోల్చి చూస్తే, ఈ 2, 500ల సంవత్సరాలలో ప్రజానీకానికి కావ్యాస్వాదన శక్తి, ఎంత దిగజారి పోయినదా అనిపిస్తుంది. ఇది సహృదయులంతా విచార పడవలసిన విషయము. నాగరికత పెరిగినదా, మరేమైనదా, అని బుద్ధిమంతులు ఆత్మ విచారణ చేసుకొనదగిన దిది!

ప్రాచీన గ్రీకు నాటక కర్తల నాటక ప్రదర్శనా లిప్పుడు లేకపోయినా, అవి నేటికీ ఉత్తమ కావ్యాలుగా నిలిచి ఉన్నవి. ముందూ ఉంటవి. భాసుని పేర ప్రసిద్ధికి వచ్చిన నాటకాలు, కాళిదాస భవభూతులవి, శూద్రకుని మృచ్ఛకటికము, హర్ష నాటకాలు, ముద్రారాక్షసము , వేణీ సంహారము వంటివే కాక, మురారి అనర్ఘ రాఘవము, కృష్ణమిశ్రుని ప్రబోధ చంద్రోదయమూ కూడా, ఎన్నటికీ ఉత్తమ నాటకాలుగా సాహిత్యంలో నిలిచి ఉంటవి. నాటకానికి శాశ్వతత్వమిచ్చేది దాని కావ్య గుణము కాని ప్రదర్శనీయత్వము కాదు.

నాటక కర్తయే, నాటక కవియే, ప్రజాపతి. అతడు దర్శకులను నటులను, సామాజికులను శాసించే స్థితిలో ఉండవలె గాని, దర్శకులు నటులు, సామాజికులూ, శాసించినట్లు వారి కందరికీ,దాసానుదాసుడై కవి తన రచన సాగిస్తే ఉత్తమ నాటకాలు పుట్టవు.

ఆంధ్ర దేశములోనే కాదు. ఇతర రాష్ట్రాలలోన ఉత్తమనాటకాలు రాక పోలేదు. వచ్చినవి. వాటి మొహం చూచే నాదుడు లేడు. ప్రదర్శన యోగ్యత, అనే ఒక అవ్యవస్థమైన మాట ఆధారంగా చేసుకుని కవులను దిగజార దీస్తున్నారు.

ముందు ఉత్తమ నాటక కావ్యాలు వెదకి, వాటిని ఎట్లా ప్రదర్శించవలెనో, ఆలోచించవలసిన విధి, ప్రదర్శకులది. అవి చూచి ఆనందించడము ప్రేక్షకులు నెమ్మదిగా నేర్చుకోవలసిన విషయము.

రంగస్థలం యవనికల రంగులూ, పాత్ర ధారుల తళుకులూ, వాళ్ళ కంఠాల వణుకులూ, వాళ్ళ అంగ విన్యాసాల బెళుకులూ—ఇవి అన్నీ తాత్కాలికమైనవే. అవి అన్నీ చెరిగిపోయి ఎన్నేళ్ళైనా తర్వాత కూడా శాశ్వతంగా నిలిచేది నాటకంలోని శబ్దమే. దాని కావ్యత్వమే! అది దృశ్యత్వానికే కాక, శ్రవ్యత్వానికి గూడా అతీతమైన మహాగుణము. ఆ గుణమే ప్రపంచంలో సాహిత్యంలోనైనా పుట్టిన ఉత్తమ నాటకాలను నేటికీ సహృదయుల హృదయ రంగాలలో నిత్యనూతనంగానాట్యము చేయిస్తున్నది. ముందు చేయిస్తుంది?

> "జయంతితే సుకృతినో రససిద్ధా: కవీశ్వరా:
> నాస్తియేషాం యశః కాయే జరామరణజం భయమ్"

---

3. రవీంద్రుని నాటకాలు ద్వితీయ సంపుటము అనువాదము శ్రీ అబ్బూరి రామకృష్ణరావు, ప్రచురణ సాహిత్య అకాడమీ, న్యూఢిల్లీ.

తెలుగునాట ప్రజనన తంత్రాలు: దేవతలు

శ్రీ తిరుమల రామచంద్ర

ఆదిమానవుడు అన్నాన్వేషణ దశనుంచి అన్నోత్పాదన దశకు చేరేవేళకే రెండు ప్రత్యేక వృత్తులు ఏర్పడ్డాయి. ఒకటి పశుపాలనం, రెండు వ్యవసాయం. అన్నాన్వేషణ దశ వేరు. ఇది జంతువుల వేట కావచ్చు, చేపల వేట కావచ్చు, కాయాకసరు, గింజాగిడుసు వేట కూడ కావచ్చు. ఈ అన్నీ కూడ కొన్నికొన్ని గణాలకు బాగా తెలుసును. నదీ తీరాలలో, జలాశయ తటాలలో అడవులు బాగా దట్టంగా పెరుగుతాయి. తృణజీవులయిన జంతువులు పుష్కలంగా బలిస్తాయి. రకరకాల తృణాలు కూడా ఏపుగా పెరుగుతాయి. అందుకని, అటువంటి ప్రాంతాలలో అన్నాన్వేషణ చేసేవారికి నానాడు రకాల వేటలను ప్రకృతి నేర్పుతుండి.

వేట జంతువులు కాని, జలాశయాల చేపలు కాని, ఎక్కువ కష్టం లేకుండ దొరికే ప్రాంతాల్లో గణాలు ఎక్కువ కాలం నిలువ ఉంచుకోడానికి అవకాశం వుంటుంది. నదీతీరాలలో అయితే మిట్టల మీదో, సరస్సుల తీరాలలో అయితే గుట్టల మీదో ఈ గణాల విడిసి, అక్కడ నుంచి ఆహారాన్వేషణకు బయలుదేరి, తిరిగి విడిదికి, చేరుకోవడం పరిపాటి అవుతుంది. ఈ అన్వేషణలో గణంలోని ఆబాల గోపాలమూ పాలుగొంటుంది. అన్న సేకరణకు ఎవరికి తోచినంత శ్రమ వారు చేస్తుంటారు. సేకరించిన అన్నాన్ని ఎవరి అవసరానికి తగ్గంత వారు ఆరగిస్తారు. ఓపిన కొలదీ పని, అవసరం కొలదీ అనుభవం అనేది ఆనాటి గణాలకు ఏకైక ధర్మ సూత్రం.

ఇలాటి ధర్మసూత్రం మనకు యజ్ఞభాగ నిర్ణయంలో, వేదాల్లో కనిపిస్తుంది. అన్నాన్వేషణలో వారివారి శక్తిని అనుసరించి అందరూ పాల్గొని, అవసరాలకు అనువైన భాగాలు చేసుకొని అనుభవించే ఆదిమగణ కాలపు శ్రుతులు వేదాల్లో కనిపిస్తాయి. సమాజం పరిణమించిన తర్వాత ఆ శ్రుతులను నెమరు వేసుకొని, అలాటి కాలం మళ్ళీ తిరిగి వస్తే బాగుండును అన్న వాంఛ కూడా వేదమంత్రాలలో మనకు కనిపిస్తుంది. అప్పుడు ఏమి కాలం? అప్పటి మనుష్యులు, ఎలా వుండేవారు? వారిలో వారికి ఎలాటి సంబంధాలుండేవి? సంపాదించిన ఆహారం వారు ఎలా అనుభవించే వారు?— మొదలయిన ప్రశ్నలకు జవాబుగా అధర్వణదృష్టమయిన ఈ మంత్రం ఉదాహరించవచ్చు :—

"సంజానీధ్వం, సంపృచ్ఛధ్వం
సంవో మనాంసి జానతామ్,
దేవాభాగం యథాపూర్వే
సంజానానా ఉపాసతే"

కండపుష్టి కలవారు జంతువుల తరుముతూ పోతే ఎడబిడ్డ, ఒడిబిడ్డల బరువుతో పరుగులు పెట్టలేని తల్లులు పడుచువారు పరుగెత్తిన జాడ వెంట మందమందంగా నడిచే వారు. అలా నడుస్తూ, అటూ ఇటూ ఉన్న కాయా కసురూ కోసి, నోట పెట్టుకొనే పిల్లలను లాలిస్తూ, ఏ కాయి పండిపడ్డా కాకో పనికి వస్తూ, కాలికీ కంటికీ తగిలే గింజా గిడుసూ ముస్తే పడాస్తూ, మూటమూస్తూ సాగేవి తల్లులు. అనుకోకుండా పరుగులెత్తి స్థిరమైన ఆహారం దొరకడం అబ్బురమేమీ కాదు. అలా దొరికిన ఆహారాన్ని తిన్నది తినగా, తనవారి కోసం, తన బిడ్డల కోసం సాదిలు సేకరించి వంతలో నరాహారాన్ని పట్టి పడుచువాళ్ళు కోలాహలంగా ఎదురు కావడం కూడ మనం ఊహించుకో వచ్చు.

ఇలా చరాహార స్థిరాహారాలు సేకరించుకొని తమ విడిది గుట్టకు చేరుకుంటుంది గణం. వరిసి తిన్న తర్వాత అన్నాహారంతో మిగిలిన బొక్కలు, తోలు ముక్కలు, ఎముకలూను. కాయా కసురూ తిన్నది తినగా మిగిలింది గుట్ట మీద చెల్లాచెదురుగా పడుతుంది. తృణ ధాన్య జలసమృద్ధి కలిగిన ఆ ప్రాంతంలో ఆహారాన్వేషణకు ఎండాతో సహా తరలి పోవలసిన అవసరం అట్టే వుండదు. అయినప్పుడు వేట దారిలో మాత్రమే కంటికీ కాలికీ తగిలే గింజిమొక్కలు తమ విడిది గుట్ట మీదే మొలకెత్తడం గమనించారు తల్లులు. ఇలా మొలకెత్తిన మొలకల రహస్యం తెలుసుకోడానికి ప్రజనన శీలలయిన తల్లులకు ఎక్కువ కాలం పట్టలేదు. దానితో అన్నోత్పాదన విజ్ఞానానికి బీజావాపన జరిగింది.

వ్యవసాయం — మాతృస్వామికం :

ఎండిన విత్తు సాదిపేలను పసి తొలకరిలో మొక్కగిన్ని పాటవరించి, మొలకలెత్తి పెరిగి పొన్నవేసి, వంద విత్తులుగా పరిణమించడాన్ని చూచిన తల్లులు ప్రయత్నపూర్వకంగా పంట మొదలుపెట్టారు. దానితో చూస్తూ చూస్తుండగానే పొంగిలించి పారిపోయే అన్నం కన్న తన అడుపాళ్ళలో పుట్టి పెరిగే అన్నం ఎంతో ఆత్మస్థైర్యాన్నిచ్చింది గణానికి. అడవి నుండి అడవికి, వాగు నుంచి వంకకు, నిరంతరం తిరగడం తప్పింది. ఉన్న గుట్ట మీదే నిబ్బరంగా నిలవడానికి వీలు ఏర్పడింది. అదివరకు కండబలంతో ఆహారం కొనివచ్చే పడుచు వారు అడియాస పడవలసిన పని తప్పింది. అయితే వారు మాత్రం ఈ అన్నోత్పాదనం కిటుకును ఆకళించుకోలేకపోయారు. ప్రజనన శీలలైన తల్లులకు మాత్రమే తెలిసిన గుప్తవిద్యగా, మహావిద్యగా మిగిలిపోయింది నాటి వ్యవసాయం. అందుకనే ఆదిమ వ్యావసాయిక గణాలు అవి ఉత్తర అమెరికాలో ఉన్నా, అర్జెంటీనాలో వున్నా, కాశ్యపి సముద్రతీరంలో వున్నా, కాకుత్స (కాకసస్) పర్వతాలలో వున్నా, నైలూ పరీవాహక తీరాలలో వున్నా, గంగాసింధు మైదానాలలో వున్నా, కృష్ణాగోదావరుల అంచులలో వున్నా, కావేటి ఒడ్డున వున్నా, ఎక్కడ వున్నా మాతృస్వామికాలుగానే వుండేవని చరిత్రకారులు ముక్తకంఠంతో చెబుతున్నారు.

కాలం మారి, వ్యవసాయ విధానం మారి, సమాజం మారి ముందుకు సాగిన చోట కూడ, వ్యవసాయానికి మాతృ సంబంధం

మాతృకం కొందేము హిందూశాస్త్రాలలో గలవి, గ్రామ్య— జనపద దేవతలలో నేటికీ కొన్ని గమనాణాలున్నాయి. వాయువ్య భారతంలో స్త్రీ తత్వాన్ని దేవతగా సమాజంలో స్త్రీ పూజా సంప్రదాయాలు ఏదో, రూపంలో నిలిచే వున్నాయి. వ్యవసాయం వృత్తిగా గలవారిలో ఇవి నేటికీ సుస్పష్టంగా కనిపిస్తాయి.

మాతృ పూజలు : ప్రజనన తంత్రం

ప్రపంచంలో ప్రతి ప్రాచీన నాగరికతా అవశేషాలలోను పుష్కలంగా కనిపించేవి మాతృమూర్తులు. నార్డిక్ దేశాలు, సోవియట్ ప్రాంతాలలో, మధ్యఆసియా, ఈజిప్టులలో, మొహెంజొదారో లోథాల్ లలో జరిగిన త్రవ్వకాల పరిశోధనలలో బయటపడిన మాతృమూర్తులన్నీ దాదాపు ఒకేవిధంగా గలవి. పాశ్చాత్య పండితులు వీటిని కొమ్మలకు అఫ్రొడైట్ అని, వీనస్ అని పేరు పెట్టారు. మన పురాణాల ప్రకారం ఈ దేవతను దుర్గ అని, కాళి అని, మాహేశ్వరి అని, సప్తమాతృకలని పెద్ద పేర్లతో పిలుస్తుంటాము. పేరు ఏదైనా, ఈ దేవతలంతా ఆదికాలంలో పేర్కొన్న ఒకటే. అది నేటికీ ప్రజనన శక్తిని ప్రసాదించడం. ప్రజననశక్తినే పాశ్చాత్య పండితులు ఫెర్టిలిటీ అంటారు. ప్రజనన తంత్రమంటే, ఫెర్టిలిటీకల్ట్.

వ్యవసాయసాధనాలు నాటికీ, మన దేశంలో నేటికీ కూడ రెండు రకాలు: ఒకటి భౌతిక సాధనం రెండు తాంత్రిక సాధనం. విత్తనాలు, ఎరువులు, ఏరు, నీటి పారుదల ఉపకరణాలు, దుక్కి, నాటు, కోత నూర్పిడిలాంటి పాతకాలం నుండి ఇప్పటికీ ఉపయోగించే పరికరాలు, మనిషి కండబలానికి తోడు పంటపట్టని కూడ జోడించే పశువులు— ఇవన్నీ భౌతిక సాధనాలు. విజ్ఞానశాస్త్రం బాగా పెంపొందిన తర్వాత శాస్త్రీయంగా మదింపు చేసే ఋతుపవనాలని, వర్షపాతం మొదలైనవి కూడ భౌతిక సాధనాల కోవలోకే చేరుతాయి. ఇక, భూప్రజనన శక్తికి అభివృద్ధి కలిగించడం, వర్షపాతాన్ని గురించి, ఇతర ప్రాకృతిక పరిణామాలను గురించి, జోస్యం చెప్పడం, అలాంటి పరిణామాలను కృత్రిమంగా కల్పించ గలుగుతానని నమ్మి, వాటికి ప్రయత్నించడం మొదలైనవన్నీ తాంత్రిక సాధనాలవుతాయి. విజ్ఞానం శైశవావస్థలో వున్నప్పుడు, ఈ తాంత్రిక సాధనాల ప్రభావం, ప్రాచుర్యం, ప్రశస్తి బాగా హెచ్చుగా వుండేది ఈ సాధనాలన్నీ ఆదిలో స్త్రీల అధీనంలోనే వుండేవి. దాను దాను సమాజం మీద పురుషుల ప్రాబల్యం వచ్చిన తరువాత, ఈ సాధనాలు పురుష పురోహిత వర్గానికి సంక్రమించింది. బలిహక్కుదారులైన మహిళలు దేవతల స్థానాన్ని చేసుకున్నారు. అందుకనే ప్రతి వ్యావసాయిక గణానికి, ఏక జాతికి ప్రధాన దేవత స్త్రీ కాని, పురుషుడు కాదు. మన భారతదేశంలో తాంత్రిక విద్య లన్నిటికీ పరదేవత శక్తి కాని, శివుడు కాదు. వాదం కోసం లింగాతీత మనుకున్నా పురుషరూపుడైన బ్రహ్మతన్ను ప్రకృతి శూవమంటున జగత్తంతా మిథ్య అన్న శంకర భగవత్పాదులు కూడా "శివశ్శక్త్యా యుక్తో యది భవతి శక్తః . . . . ." అని స్త్రీ పారమ్యాన్ని ప్రవచించాడు.

తెలుగువారి ప్రజనన దేవత

అయినప్పుడు, మన దేశంలో, ముఖ్యంగా తెలుగు దేశంలో ప్రధానమైన ప్రజనన దేవత ఎవరు? ప్రతి దేవాలయంలోను కనిపించే సప్త మాతృకా విగ్రహాలను చూసిన పండితులు వీటే గ్రామస్త్రీలతో ఎల్లమ్మ గ్రామ్యనామాలతో వెలిశాయని అంటారు. సప్తమాతృకల్ని వైదిక్యం కని పెరుగ దక్కులు, పోలురాణా పరిణమించాయని చెబుతారు.

ఈ వాదాన్ని కాదనవలసిన పనిలేదు. కాని, ఈ సప్తమాతృకలు సమాజం బాగా పెంపొంది, రాజులు, రాజన్యులు, వారి మంత్రి సామంత పురోహిత గణం, రాతి దేవాలయాలు వెలసిన తర్వాత పుట్టినవే కాని, ఆది వ్యావసాయకులలోనుంచి పుట్టినవి మాత్రం కావు అని ఆ పండితులే ఒప్పుకుంటారు

మన దేశంలో ఈ సప్తమాతృకలను పుట్టించిన బ్రాహ్మణ వర్గం, వారికి ఆలంబనమైన వేదాలు, నాల్గింటిని వహించక పూర్వమే వ్యవసాయం ఒక గణనీయమైన స్థాయికి చేరుతుంది. వైదికార్యులు ముఖ్యంగా పశుపాలకులు. పశుపాలకగణాలకు, వ్యావసాయిక గణాలకు వైరం అనాదిసిద్ధం.

హరప్పా, మొహంజొదారో అవశేషాలను పరిశీలించిన పండితులు, అవి, వేదాలకి పూర్వపువని అంటున్నారు. వేదర్షులు, తమను ఆర్యులని, తమకు కొద్ది పూర్వులను దేవతలని పిలుచుకొనేవారు. ఒక్కొక్కచోట సమకాలికులకు కూడా దేవ శబ్దంవాడడం ఋగ్వేదంలో కనిపిస్తుంది అగ్నిని కనిపెట్టిన అంగిరులను అగ్నిస్వరూపులుగా, దేవతాస్వరూపులుగా భావించడం ఋగ్వేదంలోని అగ్నిసూక్తాలన్నిటా— ప్రథమోంగిరా, అనే సంబోధనలోనే కనిపిస్తుంది. ఆనాటి గణానికి పెద్దయినవాడిని గణపతి, బృహస్పతి, బ్రహ్మణస్పతి అని పేర్లు పెట్టి దేవత్వం ఆపాదించడమూ కనిపిస్తుంది. ఋగ్వేదం ప్రతి ఇంద్రదస్త్రంలోను మనకు దేవాసుర యుద్ధాలు కనిపిస్తాయి. ఈ అసురు లెవరు? ఈ యుద్ధా లెందుకు?

అసురులు, దేవతలు అన్నదమ్ములని మనకు తెలుసు. దేవతకన్న భిన్నమైన ఒక జీవన విధానాన్ని అవలంబించి వారితో విడిపోవడం వల్ల వైరం సంభవించిందని చెప్పడం తప్పేమీ కాదు. ఒకప్పుడు వారు కూడ దేవతలు— అంటే వైదికార్యుల జీవన విధానాన్నే అనుసరించే వారని, ఆ విధానం విడనాడిన తర్వాత వారు పూర్వదేవులయి పోయారని చెప్పవచ్చు. అయితే, ఆ భిన్న జీవన విధాన మేమిటి?

ఆదికాలంలో మానవుని జీవన సర్వస్వం అన్నం. అది పశుపాలకులకు క్షీరమాంసాది రూపాలలోను, వ్యావసాయికులకు ఓషధుల (తినడానికి పనికి వచ్చే, చెట్టు చేమ, మందులనే అర్థం తర్వాతిది) రూపంలోను లభించేది. అంటే మానవ జాతి వ్యావసాయిక, పశుపాలక గణాలుగా విభక్తమై వుండేది వైదికులది పశుపాలక నాగరికత అని మనకు తెలుసు అయినప్పుడు తద్భిన్నమైన వ్యవసాయం అసుర నాగరికత. ఈ ఉభయుల ఉత్పత్తి, ప్రజననతంత్ర విధానాలలో గల వైరుధ్యమే ఉభయుల వైరానికి మూల కారణం.

ఆదికాలపు వ్యవసాయం ఏరువాక వ్యవసాయం. అంటే, ఏరులకు చెట్టు చేమలతో అడ్డకట్టలువేసి, వరద నీటిని నిరోధించి, మిట్ట ప్రాంతాలకు వాకలు కట్టించి సాగుచేసేవారు. దీనినే పాశ్చాత్య పండితులు ఇనండేషన్ ఇరిగేషన్ అని అన్నారు. మొహెంజొదారో కాలం

నాటు దానికి సమకాలీనమైన సుమేరు, అస్సీరియా, సింధు నాగరికతా కాలం నాడు వ్యవసాయ పద్ధతి ఇదే.

ఏటికి ఈవలి ఆవలి ఒకే జీవన విధానం గల గణాలున్నప్పుడు ఏరువాక వల్ల ఇద్దరికీ లాభం వస్తుంది. కాని, ఇద్దరి వ్యావసాయకులు, ఇద్దరి పశుపాలకులు ఉన్నప్పుడు ఒకరికి లాభం, మరొకరికి నష్టం వస్తుంది. నీరు మెట్టకెక్కి, నేలను పదును చేసి పాదుకు యోగ్యం చేసే, అటు తృణ భూములన్నిటినీ ముంచెత్తి ఆలకు కాలాడకుండా చేస్తుంది. గోత్ర ప్రాంతంలో— అంటే గోవు తిరిగే మేర పచ్చిక బయలులో — వరద తీసే వరకు —ఆవుకు మేత వుండదు. ఆవిధంగా ఏరువాక ఒకరికి అన్నకర్త అయితే, మరొకరికి అన్నహర్త అవుతున్నది. ఏరువాకకు మూలమైన అడ్డుకట్టను తొలగిస్తేకాని, గోత్రాల్లో వరద తగ్గదు. అవి తొలగిస్తే క్షేత్రాలకు నీరెక్కదు. ఈ గోత్ర క్షేత్ర వైరుధ్యానికి మూలమైన అడ్డుకట్ట దగ్గర జరిగిన సంఘర్షణలే వేదాలలో దేవాసుర సమరాలుగా, ముఖ్యంగా ఇంద్రవృత్ర యుద్ధాలుగా మనకు కనిపిస్తాయి. "వృత్రుడు నల్లగా, పాములాగ మెలికలు తిరిగి నదికి అడ్డంగా పడి జలాన్ని నిరోధిస్తున్నాడు. ఓ ఇంద్రా, ఈ వృత్రుణ్ని సంహరించి జలాన్ని విడిపించు!" అన్న ఇంద్ర సూక్తాలు ఋగ్వేదం నిండా కనిపిస్తాయి. వృత్రుణ్ని ఛేదిస్తే అతడు నదీగర్భంలో పడిపోయాడని వృత్రమాత అతని మీద పడి ఏడ్చిందని వర్ణనలూ కనిపిస్తాయి. ఏమైతేనేం, వృత్రుణ్ని సంహరించగానే గోత్రాలలో వరదలు దిగిపోయి క్షేత్రాలు తడిసేవి కావు. మరి నాలుగు నాళ్ళ తర్వాత వృత్రుడు మళ్ళీ ప్రత్యక్షమయ్యేవాడు. గోత్రపతులు గోల పెట్టేవారు. హవిర్భాగాలను, సోమరసాన్ని సమకూర్చుకుని ఉద్గాత ఎలుగెత్తి పిలిస్తే, అవి ఆరగించి ఇంద్రుడు, వెయ్యంచుల ఇనపకత్తితో వృత్రుని మీద మళ్ళీ విరుచుకుపడేవాడు. ఒకొక్కప్పుడు వృత్ర హననంతో తృప్తిపడక అవతలి గట్టున వున్న క్షేత్రాలను చిందరవందర చేసి క్షేత్రపాలకులను హతమార్చి వారి ఇళ్ళను ఆక్రమించుకోవడం కూడ ఋగ్వేదంలో కనిపిస్తుంది. అసురభాషలో —అస్సీరీలో — వ్యవసాయక్షేత్రాన్ని పుర అనేవారు. పురులను ధ్వంసం చేసేవాడు కాబట్టి ఇంద్రునికి, పురధ్వంసి, పురహంతా, పురందర అనే బిరుదులు వచ్చాయి. అయితే, మన సాంప్రదాయిక పండితులు పుర అంటే, ఇప్పటి మన అవగాహనను బట్టి పట్టణం అని అర్థం చెబుతున్నారు. అయినప్పుడు, "నవశాకం నవతి పురధ్వంసీ" అన్న మంత్రంలో శంబరాసురునికి చెందిన తొంబది పురాలను ధ్వంసం చేసి "దశవేశ్మాని" పది యిళ్లను పట్టుకున్నాడు ఇంద్రుడు అన్న అర్థం కుదరకపోగా అపహాస్యంగాను వుంటుంది. తొంభయి తొమ్మిది వ్యవసాయ క్షేత్రాలు ధ్వంసం చేసి, పది కుటుంబ గేహాలను పట్టుకొన్నాడని అర్థం చెప్పుకొన్నప్పుడు ఋగ్వేదం నాటి చారిత్రక వాస్తవికత స్పష్టంగా బోధపడుతుంది.

ఈ స్థితిలో వ్యవసాయ విరోధులయిన వైదికవర్గం వ్యవసాయం పేరున కల్పించిన దేవతలు అర్వాచీనులే అవుతారు గాని, ప్రాచీనులు కాజాలరు. ఇప్పటి సప్తమాతృకలే వ్యవసాయ దేవతలు, ప్రజనన తాంత్రిక శక్తులు అనడం సాహసికం కాదు. అయినప్పుడు మహెంజదారో కాలం నుంచి పారంపర్యంగా వస్తున్న వ్యవసాయానికి అతిప్రాచీన దేవతా ప్రాంగణం పూజలో ఏదో అయి నప్పుడు ఆ దేవత ఎవరు?

పోలి :

ఇప్పుడు మనకు పూర్తి అర్థం తెలియని కొన్ని చిత్రపదాలు వ్యవసాయం తోను, వ్యవసాయ ఫలంతోను సంబంధించినవి కనిపిస్తున్నాయి. ఆలాంటివాటిలో ముఖ్యమైనది పోల. కళ్ళంమీద గింజలు కొలిచే టప్పుడుగాని, షావుకారు అమ్మకానికి కొలిచి ఇచ్చేటప్పుడుగాని, మొదటి కొలతను ఒక్కటి అని ఎంచే అలవాటు మనకు లేదు. తొలికొలతతో మన వారు "పోలిగలుగు" అంటారు షావుకారయితే మొదటి కొలతకు "పోలిగలుగు", రెండో కొలతకు "లాభం" అని ఎంచి, ఆపై నుంచి మూడు, నాలుగు అని లెక్కపెడుతాడు. కొన్నిచోట్ల కొలత లేకుండానే పోలిగలుగు చెప్పి, మొదటి కొలతనే "లాభం" అనే అలవాటు కూడవుంది. ఏమైతేనేం, పండించిన రైతు, పంట విక్రయించుకొన్న షావుకారు కూడ అనుదినం కోరేది "పోలికలుగాలి" అని.

ఏమిటీ పోలికలుగడం? పోలి అంటే అర్థం ఏమిటి? మనకు పోలికేక, పోలిబొమ్మ, పోలితొక్కడం, పోలిమేరవంటి మరికొన్ని పదాలలో ఈ పోలి కనిపిస్తుంది. పోలికేక పోలిబొమ్మ అంటే, పెద్ద అరుపు అని ఇప్పటి నైఘంటుకార్థం. పొలిమేర అంటే గ్రామం సరిహద్దు అని ఇప్పటి అర్థం. ఇవికాక పోలమ్మ, పోలేరమ్మ, అనే దేవతలు, పోలాల అమావాస్య అనే ఒక పండుగ, పోలిగాడు అనే ఒక పేరు, ఆ పేరునిమీద "రావెలు గలవాడ, రార పోలిగాడ!" అనే పాటలు కూడ వున్నాయి. ఈపోలికి ముందు ఒక అక్షరం చేరిన ఉప్పోల, ఉప్పలూరు, ఉప్పలపాడు లాంటి గ్రామాలు, ఉప్పలయ్య, ఉప్పలమ్మ వంటి పేర్లూ వున్నాయి.

ఇంత పదజాలం దొరికినా, పోలి, పోలేరు, ఉప్పల అంటే ఏమిటో స్పష్టంగా చెప్పగలిగిన సమాచారం సాంప్రదాయకంగా వచ్చింది మాత్రం కాదు. పోతే, పోలాల అమావాస్య పండుగ చేసే విధానాన్ని పరిశీలించి, అలాటి విధానాలే మరెక్కడైనా వున్నాయేమో చూసి, వెదుకుచేస్తే పోలి అనేది మన అతిప్రాచీనమయిన ప్రజనన దేవత అని స్పష్టమవుతుంది.

పోలాల అమావాస్య :

ఈ అమావాస్య శ్రావణ మాసంలో వస్తుంది. దీనికే పోలాంబా వ్రతమని, పోలేరమ్మ నోమని అనేక నామధేయాలున్నాయి. కొన్ని బ్రాహ్మణ కుటుంబాలలో ఈ వ్రతం తప్పనిసరిగా చేస్తారు. ఆనాడు రకరకాల కూరగాయలు అన్నీ కలగలుపు చేసి కూరవండుతారు. ఒక కందమొక్కను తెచ్చి, దానికే పోలేరమ్మ అని పేరుపెట్టి పూజ చేస్తారు. తర్వాత, ఒక చాకి ముత్తైదును పిలిచి, పసుపు, కుంకుమ ఇచ్చి, అన్నోపహారమిస్తారు. కల వారు చీరసారె పెట్టి పూజించడమూ వుంది.

ఈ వ్రతం, దీని ఫలశ్రుతి ఈ రోజులలో ఎలా వున్నప్పటికీ, వ్రత విధానంలో మూడుముఖ్య విషయాలు మనకు కనిపిస్తాయి.ఒక్కటి: దొరికిన కూరగాయలన్నిటితో కలగలుపువంట. రెండు:— కందమొక్క పూజ. మూడు:— చాకి ముత్తైదు ప్రాముఖ్యం. వీటిని అర్థమేమిటని అడిగితే, ఆచారం అంటారేగాని, సంతృప్తికరమైన వ్యాఖ్యచేయలేకపోతున్నారు. పంటలకాలంలో వచ్చే పండుగ కాబట్టి పంటలన్ని ఆదరణ

అభివాదం కుసుమ సత్కార వృష్టిం చేస్తుందని సరిపెట్టుకోవచ్చు. కంద పిలకపూ పుష్పలో ఉంచామా, మనకు పవిత్రమైన వృక్షాలు ఎన్నో వున్నాయి. అశ్వత్థం వుంది అశ్వత్థ ప్రదక్షిణాలున్నాయి. ఉసిరిచెట్టు, ఉసిరిపూజలూ వున్నాయి. వృక్షపూజకు ప్రత్యక్ష సాక్షిగా ఇంటింటా తులసీ బృందావనాలున్నాయి. ఇవికాక, వైదికులకు పవిత్రమైన ఉదుంబర న్యగ్రోధఫలాల వృక్షాలున్నాయి. ఇంద్రునికి ప్రీతిపాత్రమైన మద్దిచెట్టు వుంది. బహోస్వానమనుకుంటే, అక్షయవటం పేర్లు పురాణాల కనిపిస్తాయి. అయినప్పుడు, ఎందుకూ పనికిరాని కంద పిలకకు మాత్రమే పూజ చేయడమేమిటి? వైదిక, పౌరాణిక సంస్కృత సంప్రదాయాలు దీనికి సమాధానమివ్వడం లేదు. ఇక అగ్రవర్ణులయిన బ్రాహ్మణులు రైతులకు స్థానం కులం తక్కువ వారయిన చాకి ముత్తైదువలను పూజించడమేమిటి? దీనికి శాక్తతంత్రంలో కొంత ఆధారం కనిపిస్తుంది. కౌలాచార శాక్తులు పంచకన్యలను ఆరాధిస్తారు. వారి సంప్రదాయం ప్రకారం కన్యలంటే అవివాహితలైన అమ్మాయిలుకారు. వారు కుల కన్యలు. వారి కన్యాత్వం ఎప్పటికీ చెక్కుచెదరదు. అలాంటివారిలో కనిష్ఠకాధిష్ఠిత రజకి. మిగతావారు, చర్మకారిణి, ...ని, మొదలయినవారు. అయినప్పటికీ రజకి పూజకు సరైన ఆధారం కనిపించదు.

కృష్ణాసియనుల ఆచారం :

ఇందుకు మనం చరిత్రకు పూర్వపు చరిత్రను తవ్వితీయవలసి వుంటుంది. మానవ శాస్త్రజ్ఞులు తెలుగువారిని ఆస్ట్రలాయిడ్ జాతులతో చేరుస్తారు. ఇప్పుడు ఆస్ట్రలాయిడ్ మహాజాతికి చెందిన కుదుళ్ళు నాల్గు మాత్రమే సాంకర్యం లేకుండా మిగిలి వున్నాయి. అందులో ఇంకా మూర్ఖ పరంపర వదలకుండా, మోటు వ్యవసాయమే ప్రధానవృత్తిగాగల వారు కృష్ణాసియనులు. వీరినే శాస్త్రజ్ఞులు మెలనీషియనులు అంటారు. మెలనిన్ అంటే నల్లరంగు. వీరు న్యూజిలాండు దగ్గర గల ట్రోబ్రియాండ్ దీవులలో వున్నారు.

వీరు, వ్యవసాయపు తొలిదశలో వున్నారు. కాబట్టి వీరి వ్యావసాయిక తాంత్రిక విధానాలు స్పష్టంగా, అర్థవంతంగా మనకు కనిపిస్తాయి. ప్రతివ్యావసాయిక జాతిలాగే ఈ జాతిలో కూడా కడుపు చలవగల తల్లికి గౌరవం ఎక్కువ. వంధ్యకు సమాజంలో గౌరవం లేకపోవడమేకాక, ఆమెను అంటరానిదానినిగాను చూస్తారు. ఆ సమాజంలో వ్యవసాయం ఇప్పటికీ స్త్రీలది. ప్రయోజన దేవతలు స్త్రీలు. వారి పౌరోహిత్యం కూడ స్త్రీలదే.

సమాజంలో చిన్న చూపునకు గురి అయిన స్త్రీలు. ప్రజనన దేవతల అనుగ్రహం సంపాదనం కోసం ఈ పురోహితలను ఆశ్రయించడం అలవాటు. అటువంటప్పుడు, వృద్ధపురోహిత ఆ వంధ్యను ఒకచోట కూర్చోబెట్ట ఎక్కువ సంతుకలిగి కడుపు చల్లగా వున్న తల్లికట్టువిడిచిన బట్టలను తెచ్చి, ఆమెమీద కప్పుతుంది. ఆ తర్వాత కొంత తంతునడిపి, రెండుచేతులు పైకెత్తి "ఉ పోలేరో!" అని తమజాతి ప్రజననదేవతను ఆహ్వానించి, ఆ వంధ్యను ఆవహించమని కోరుతుంది. వారిభాషలో ఓ అన్న సంబోధనార్థకం ఆదిలోపోస్తే "ఉ" అవుతుంది. అప్పుడు "ఉపోలేరో!" అన్న మంత్రం మన ఇప్పటి భాషలో "ఓ పోలేరు" అవుతుంది. దీనిని బట్టి కృష్ణాసియనుల ప్రజనన దేవతపేరు పోలేరు అని తేలుతుంది.

ఈ ప్రజనన తంత్రంలో ప్రధానమయిన అంశం పడివుంది బట్టలను కన్నతల్లి కట్టువిడిచిన వస్త్రం మలవస్త్రం, తదితర వైయక్తిక సామగ్రి తంత్రప్రయోగానికి అత్యవసరమన్న సంగతి తంత్రశాస్త్రంతో పరిచయమున్నవారికందరికీ తెలుసు. సమాజం బాగా పెరిగి, విభిన్నవృత్తులుగా విడిపడిన తర్వాత కడుపు చలవగలిగిన తల్లి కట్టువిడిచిన వస్త్రం నుంచి పని కోసమైనా బాహాటంగా సంపాదించడం సాధ్యంకాదు. తాంత్రికుల మతం ప్రకారం వైయక్తిక సామగ్రిలో మంచి పని చేయవచ్చు. స్తంభన మారణాది దుష్ప్రయోగాలూ చేయవచ్చు. అందుకని, తన మంచినీ, తన పిల్లలమంచినీ, తన కడుపు చలవనూ కోరే ఏ తల్లీ అభివృద్ధి సమాజంలో ఆవైయక్తిక వస్తువులను ఇచ్ఛికంగా ఇవ్వదు. అలాంటప్పుడు కడుపు చలవగల తల్లుల కట్టువిడిచిన వస్త్రాన్ని సేకరించగల శక్తి ఒక్క రజకికి మాత్రమే కలదు.

ఇప్పుడు, పోలేరమ్మ వ్రతంలో పోలేరు పదానికి మూలంతో పాటు రజకి ప్రాముఖ్యం కూడ మనకు దొరికింది.

ఆస్ట్రలాయిడ్ జాతులలో ప్రజనన దేవతపేరు "పోలేరు" అని మనకు కృష్ణాసియనుల అలవాటును బట్టి తెలిసింది. కానీ, దీనికి అర్థం ఏమిటో పోలేరు స్వరూపమేమిటో తెలుసుకోవాలంటే, కృష్ణాసియనుల కన్నా ఇంకా వెనుకపడివున్న తక్కిన కుదుళ్ళను తడవవలసి వుంటుంది. అలాంటివారిలో ఒక కుదురు లంకలోని వెడ్డాలు. మరొకటి అండమాను దీవులలోని నీగ్రిటోలు. ఇంకొకరు ఆస్ట్రేలియా ఆదివాసులు. వీరు విభిన్న పరిణామదశలలో వున్నారు. పండితులైన వారు, పరిశోధకులు ఈ జాతుల జీవనవిధానాలను, నమ్మకాలను భాషను పరిశీలిస్తే తెలుగువారి తొలినాటి ముచ్చట్లెన్నో వెలుగులోకి వస్తాయి.

ఇప్పుడు, తెలుగునాట కొన్ని బ్రాహ్మణ కుటుంబాలలో వున్న పోలాంబా వ్రతాన్ని తిరిగి పరిశీలిద్దాం. ఈ వ్రతంలో మనకు కనిపించినవి మూడు ముఖ్యాంశాలు గదా! కలగలపుకూర నేలతల్లి ప్రజనన శక్తి ఇబ్బడి ముబ్బడిగా పెరిగిన దానికి నిదర్శనం. కూరగాయలను వేర వేరుగా కాకుండా కలగలిపి వండడం ఆదిమజీవన విధానానికి శేషచిహ్నం. ప్రజనన శక్తికి ప్రతీక కందపిలక. చిన్న బోడిపెను నిత్తగా, అది అంతకు కొన్ని వందలరెట్లు పెరుగుతుంది. ఒక అంశం నిత్తగ, ఇన్ని వందల అంశాన్ని ఫలించే మొలక మనకు నిత్యం కనిపించే వాటిలో మరొకటిలేదు. అందుకనే ఎన్నో పవిత్రవృక్షాలున్నా, కందపిలకలే పోలేరమ్మ ముందు అగ్రపీఠం. ఇక చాకి ముత్తైదువ పూజ. ఆమెవల్ల పాలివస్త్రం కావాలి. దాన్ని సాధించాలంటే, ఆమెను ఎంతో మంచి చేసుకోవలసిన అవసరం వుంది. ఆదరించాలి, అభినందించాలి, అర్చించాలి, ఉడుగరలివ్వాలి, ఉపాయనాలివ్వాలి. అదే అలవాటు నేటికీ నిలిచింది, అసలు పాలివస్త్రం సంగతి, అర్థమూ కూడా పోయాయి.

పోలి పదాలు :

పోలి, పోలేరు, పోలేరమ్మ, పోలే, పోలం, లాంటి పదాలన్నిటికీ తెలుగువారి తొలి ప్రజనన దేవత అయిన పోలేరు మూలమని నికరంగా తేలింది.

ప్రజనన ప్రక్రియ కంతటికీ మూలం క్షేత్రం. అది ప్రజనన శీలంగా వుండడం కోసం తాంత్రిక క్రియలు జరిపి దానికి పొలం అని

పేరు పెట్టారు. సాముదాయిక వ్యవసాయం చేసే కుటుంబాలన్నీ కలిసి, పొలిని ఆవాహన చేసిన క్షేత్రాల చుట్టూ [illegible] ఆ గడికి పొలిమేర అనిపేరు.

అయితే, ఈ పొలి ఆవాహనం చెయ్యడం, [illegible] నిర్మాణం చెయ్యడం ఎలా జరిగేది? ఆ తాంత్రిక ప్రక్రియ ఏమిటి? ఒకప్పుడు ప్రజనన ప్రతీక కందపిలక అయితే, [illegible]లో అలాంటిది పందిపిల్ల. ప్రాచీన వ్యావసాయిక దేశాలన్నిటిలోను పందిని ప్రత్యేక ప్రజనన [illegible]గా భావించి ఆరాధించేవారు. మన దేశంలో, మన తెలుగునాట కూడ

నిన్న మొన్నటి వరకు గ్రామ ప్రజలంతా కలిసి [illegible] పోల్నే వారు. వీరంతా గ్రామం పొలిమేరకు చేరి చిన్న గొయ్యి తవ్వి అందులో ఒక పందిపిల్లను పడవేసి, మహావేశంతో అరుస్తూ, బొబ్బలు పెడుతూ, దానిని కస బిస కాళ్ళతో తొక్కేవారు. పొలంలో వున్న దుష్టశక్తులు ఈ కేకలకు పెడబొబ్బలకు భయపడి పారిపోగా, [illegible] నలిగిన పందిపిల్ల ప్రజననశక్తి గ్రామం పొలాలన్నింటికి వ్యాపిస్తుందని తొలి తెలుగువారి నమ్మకం. ఆ నమ్మకం పోయినా, ఆ అర్థం తెలియక పోయినా, నిన్న మొన్నటి వరకు పొలి తొక్కడం తెలుగు పల్లెలో ఆచారంగా వుండేది. ఇప్పటికీ మారుమూల పల్లెలలో వుండవచ్చు. అలా తొక్కిన తర్వాత, కేకలు బొబ్బలు పెడుతూ, ఆయకట్టు పొలాల చుట్టూ తిరిగి వచ్చేవారు. ఆ విధంగా తాము స్థాపించిన పొలికి ఒక ఆన, హద్దు ఏర్పడింది. ఇప్పుడు పొలిమేర అంటే గ్రామ నివేశనము అని అర్థం మిగిలింది. అలాగే అర్థంలేని కేకలకు, బొబ్బలకు పొలికేక, పొలి బొబ్బ అన్న అర్థం మిగిలింది. పొలి తొలికాలపు పొలి వ్యవసాయంలో పురుషాధిక్యంతోపాటు తాను కూడ పురుషరూపం దాల్చి పొలిపాటలలో పొలిగాడుగా ప్రత్యక్షమయింది. అయితే మనకు తోలుబొమ్మలలోను, వీధి నాటకాలలోను హాస్యగాడుగా మరొక పొలిగాడు— జుట్టుపొలిగాడు దర్శనమిస్తాడు. వీడెవడు? ఎక్కడినుంచి వూడిపడ్డాడు?

ప్రజనన క్రియ—కామతంత్రం

జుట్టుపోలిగాడు నిజానికి కేవలం హాస్యగాడు మాత్రమే కాదు, ప్రజనన శక్తి పుష్కలంగా గల రసికుడు. పానుగంటివారి సాక్షిలో "తోలు బొమ్మలు" అన్న వ్యాసం చదివిన వారికి ఈ జుట్టుపోలిగాడి ప్రతిభ అర్థమవుతుంది. జుట్టుపోలుగాడి ప్రియురాలు బంగారక్క. ఆమె వానికి మేనత్త. మేనత్త మేనల్లుడి సరసం మనకు ఇప్పుడు కొత్తవిడ్డూరంగానే వుండవచ్చు. అయితే, "అత్తపోయిన వానికి ఆయుష్యమెక్కువ" అన్న మన వారి సామెతను చేమకూర వేంకటకవి సుభద్రార్జునుల నాటి విషయంలో గుర్తుకుతెచ్చి, కావ్యత్వ గౌరవం కల్పించాడు. ఏమైనా, సామెతగాను, చేమకూరవాని కవిత్వంలోను, తోలుబొమ్మలాటలోను దీనిని సహిస్తామే కాని, అది ఒకనాటి మన సమాజ నీతి అంటే మాత్రం ఒప్పుకోలేము.

కాని, మనకు పొలిని ప్రసాదించిన ఆ కృష్యాసియనులనె ఆశ్రయిస్తే, ఈ సమస్య కూడా పరిష్కారమవుతుంది. ఆ సమాజంలో వావి కలిసినవారు, కలియనివారు వేరు విస్పష్టంగా వుంటారు. కలియని వారితో కలుసుకోవడం పెద్ద తప్పు. తను తప్పిదాన్ని బాహాటంగా ఒప్పుకొన్న, ఆ పిమ్మట ఆత్మహత్య చేసుకోవడం ఒక్కటే [illegible] కలియనివారితో ప్రవర్తనాల [illegible] సమాజంలో [illegible] అంటారు. [illegible] అయితే [illegible] పుట్టిన [illegible] బంగారక్క [illegible]

[illegible] కలియనివారి వావి [illegible] కాదు అలాంటివె [illegible] కలగడం సహజం. అయితే భూదేవిలో [illegible] ప్రజనన తంత్రంలో అనేక క్రియలు చేరిపోయాయి. ఇక్కడిది— వాచికం. ప్రజనన క్రియలను [illegible] వర్ణించడం. ఒకనాడు ఇలాంటి వర్ణనకు ఎంతో పవిత్రత వుండేది. అప్రస్తుతంగా అలాటి వర్ణనలు చేయడం తప్పుగా భావించేవారు. ఆ భావం క్రమంగా అలాటి వర్ణనలనే [illegible] బూతులుగా పరిగణిస్తున్నాము. రెండవది — కాయికం. స్త్రీ పురుష సాముదాయిక కామక్రీడలు నేలతోనూ [illegible] కలిగిస్తాయని ఆనాటి వారి నమ్మకం. ఇవి ఒకనాడు సమాజంలో పవిత్రాలుగాను, గౌరవ ప్రదాలుగాను వుండి క్రమంగా బూతుగా పరిగణిత మయ్యాయి.

అయితే, వ్యవసాయ భౌతిక సాధనాలు పెద్దగా పెంపొందనంత వరకు సమాజమూ, సమాజనీతి ఎంతగా పెంపొందినా, తాంత్రిక సాధనాల అవసరం పూర్తిగా పోదు. మనదేశంలో పరోక్ష జ్ఞానాలయిన తర్క, తత్త్వ, శాస్త్రాలు ఇతరులకు ఆశ్చర్యం కలిగేటంతగా పెంపొంది వున్నప్పటికీ, ప్రత్యక్ష శాస్త్రాలయిన సాంకేతిక యంత్ర శాస్త్రాలు పెద్దగా పెరగకపోవడం వల్ల, మన వ్యవసాయ పద్ధతులలో చెప్పుకోదగ్గ మార్పు రాలేదు. మొహెంజోదారో కాలంనాటి దుంపనాగలె నేటికీ వుంది. నాటి మోట, ఏతము, గూడలు లాంటి జలయంత్రాలె నేటికీ నడుస్తున్నాయి. నిన్న మొన్నటివరకు గోమయమే ప్రధానమైన ఎరువు. ఇలాగ [illegible]తిక సాధనాలలో పెంపుదల లేకపోవడం వల్ల, తాంత్రిక సాధనాల అవసరం ఏదో ఒక రూపంలో వుండి తీరుతుంది. పెంపొందించిన తత్త్వాలు ఎంత కోరాడినా తాంత్రిక సాధనాలను పూర్తిగా ఓడించలేవు.

అందుకోసమే నిన్న మొన్నటివరకు కామోద్దీపక శిల్పాలు, చిత్రాలు దేవాలయాలంకరణకు తప్పనిసరి అయ్యాయి. ఈ కామోద్దీపన ప్రక్రియకు సులభంగా అందుబాటులో వుండే దేవదాసీ గణాలు, దేవాలయ వ్యవస్థలో భాగమయ్యాయి. నిత్యమూ కాకపోయినా, ఏడాదికొకసారయినా భూమికి ప్రజననశక్తిని ప్రసాదించడంలో దేహయష్టి[illegible] వారందరూ పాల్గొనాలన్న నియమం కొన్ని పండుగల రూపంలో మిగిలింది. అలాంటి సందర్భంగ అవతరించే, నేటి [illegible]

ప్రచారంలో వున్నా హోలీ సంబంధి పుట్టిన పండుగ. హోలి హోళిగా మారడం భాషాశాస్త్రరీత్యా సహజమేగాని... వైగా, హోలికి సంబంధించిన సంస్కృత వాఙ్మయంలో హోలా, హోలికాకాలత్ సెట్టు, హోలి పాకాలు గూడ సల్లాయిగా వున్నాయి. ఆవైదికమైన పండుగలు, ఆచారాలు అన్నిటినీ, ముఖ్యంగా ప్రజల దాంత్రిక విధానాలు గ్రహించి శాస్త్రబద్ధం, వేద సంప్రదాయ సమ్మతం చేయడం కోసం వేదాల న్యాయం కనిపెట్టారు పూర్వపు బ్రాహ్మణులు. హోలాకా న్యాయమంటే హోలి పండుగవంటి అని అర్థం. హోలీవంటి పండుగలు మనదేశంలోనే గాదు, వ్యవసాయిక సమాజంగా వుండడంవల్ల ప్రతిదేశంలోనూ వుంది. ఇవి ఆస్ట్రలాయిడ్ జాతులకు చెందిన సౌర, తాంత్రికత, అటు సుమేరియా నాగరికతకు చెందిన తమ్ముజ్, ఇష్టార్ల తాంత్రికత కలిసి, వేటి హోలీగా రూపొందింది. సుమేరియా తమ్ముజ్, ఇష్టారిలు అనేక దేశాలలో అనేక రూపాలెత్తారు. తమ్ముజ్ గ్రీసులో అడోనిస్ అయినాడు. ఇష్టారి వారి కామదేవత అయిన వీనస్ అయింది. మధ్యలో సుమిత్రి, ప్రొసెర్పైన్ కథలుగా రూపొందాయి. తమ్ముజ్ ఇష్టారియ ఇద్దరూ దేవతలు ఇష్టారి తమ్ముజ్‌ను ప్రేమిస్తుంది. వారి ప్రేమ ఫలించకముందే తమ్ముజ్ మరణిస్తాడు. ఇష్టారి ప్రియుణ్ణి వెతుకుతూ పాతాళానికి వెళ్ళి దేవతలతో పోరి తమ్ముజ్‌ను సాధించుకొంటుంది. అయితే, ఆరునెలలు మాత్రమే భూమిమీద ఆమెతో వుంటాడు. మిగత ఆరు నెలలు తప్పనిసరిగా పాతాళంలో వుండాలి. విత్తనం ఆరునెలలు మృతావస్థలో పడివుండడాన్ని, మిగిలిన ఆరునెలలు జీవచైతన్యంతో మొక్కగా పెరిగి ఫలించడాన్ని ఈ కథలో చూచారు పండితులు. తమ్ముజ్ మృతి, పునర్జన్మల ఉత్సవాన్ని వ్యవసాయోత్సవంగా పశ్చిమదేశాలలో జరుపడం రివాజు. తమ్ముజ్ మరణానికి శోకం, పునరుత్థానానికి సంతోషం, మధ్యలో భూమి ప్రజనన శక్తికి ప్రోద్బలకంగా బూతుపాటలు, ఆటలు, తమ్ముజ్ మృతదేహ దహనం, ప్రజననశక్తి ప్రోద్బలకంగా ఆ బూడిదను పొలాలనిండ చల్లడం వర్షతంత్ర ప్రక్రియగా నీరు ఎగజిమ్మడం — వీటన్నిటినీ కలిపి జర్మనీలో, ఇటలీలో, ఫ్రాన్సులో, రష్యాలో పశ్చిమాసియా అంతటా పూర్వం పెద్ద పండుగగా జరిపేవారు. మనదేశపు హోలీలోనూ ఈ అన్ని తాంత్రిక క్రియలూ వున్నాయి. కామదహనం చేస్తారు. కాముడు కాలిపోయినందుకు కల్లి ఏడ్పులు ఏడుస్తారు. బూతుపాటలు పాడతారు. బూడిద విరజిమ్ముతారు. రంగునీరు ఎగజిమ్ముతారు. కొందరు రైతుల పండుగ కూడ చేసుకుంటారు.

తంత్ర ప్రాబల్యం :

మన దేశంలో వ్యవసాయం వ్యాప్తిచెందిన కొలదీ వ్యవసాయదారుల తాంత్రిక సాధనాలను ఆదరించి అభిమానించిన వారు మాత్రమే వారి మధ్యన మనగలిగిన పరిస్థితి వుండేది. అందుకనే ఎంత వేదవేదాంగ వేత్తలయిన వారైనా తాంత్రిక విద్య చేపట్టనిదే రైతులమధ్య మనుగడ సాగించలేక పోయేవారు. వ్యవసాయదారులలో పలుకుబడి, తద్వారా స్థిర జీవనావకాశం సంపాదించగోరేవారంతా తమ తత్త్వాలు, తమ ధర్మాలు ఏవైనప్పటికీ తంత్ర విద్యను మన్నించక తప్పలేదు. అందుకే బౌద్ధమతం కూడ వజ్రాయనమనే ఒక తంత్ర ప్రక్రియను అనుసరించవలసివచ్చింది. అదివరకు ప్రజలలో వున్న వ్యవసాయదేవతలకు కొత్త పేర్లు పెట్టి స్వీకరించవలసి వచ్చింది. శంకర భగవత్పాదులవంటి వారు తాను పూర్వమున్న రించిన సత్యాలలో శక్తి తంత్రానికి ఎక్కువ ప్రాముఖ్యమిచ్చి పొగడక తప్పలేదు. భక్తిసామ్రాజ్యాన్ని బోధించిన విశిష్టాద్వైతులు కూడా మార్పులు చేర్పులతో తంత్రవిద్యను చేపట్టవలసి వచ్చింది.

వ్యవసాయగణాలు ఎదిగివచ్చి హెంది అడివరకు స్థిరపడిన సమాజంలో అంతర్భాగమయ్యేటప్పుడు ఆయా గణపురోహితులు, సమాజ పురోహిత వర్గంలో చేరిపోయారు. అందుకని అతప్రాచీన గణాలతో కనిపించే అనేక అవైదికాచారాలు, సంప్రదాయాలు నేటి మన బ్రాహ్మణ్యంలో కనిపిస్తాయి. తెలుగుజాతి ఒక్క ఆస్ట్రలాయిడ్ జాతినుంచి మాత్రమే ఏర్పడిందికాదు. ఇందులో పురు, కురు, తురు, భరతాది ఆర్యగణాలు, సుమేరు, అసుర, యూదు ఆది అసురగణాలు, మంగోల్ మహాజాతికి చెందిన ముక్తాపయను గణాలు — అంటే పొలినీషియను గణాలు — కూడా చేరాయి. బ్రహ్మహినత కేశముండనం పొలినీషియన్ ఆచారం. ఈ గణాలన్నీ జాతిలో లీనమౌతున్నపుడు, ఆయా గణ పురోహితులు అనేతవ గణసంప్రదాయాలతో సహా బ్రాహ్మణవర్గంలో చేరారు. అలాగే గణముఖ్యులు క్షత్రియవర్గంలో చేరిపోయారు. భిల్ల గణం నుంచి పెంపొందిన గణముఖ్యులు మేవార్ మహారాణాలై సూర్య వంశ క్షత్రియులయ్యారు. గోండుగణం నుంచి వచ్చిన ముఖ్యులు చండేలా మహారాజులై సుక్షత్రియ వంశ్యులయ్యారు. పురోహితవర్గం వీరికి సూర్య చంద్రులతో ముట్టడిని లేక్కి ఆర్యసంప్రదాయానికి, పురాణ సంప్రదాయానికి అతికింది.

దేశంలో వ్యవసాయం ప్రధానవృత్తిగా వున్నంత వరకు, వైజ్ఞానిక రంగాలలో సమాజం సాధిస్తున్న ప్రగతికి వ్యవసాయం దూరంగా వున్నంతవరకు వ్యవసాయోత్పత్తి సాధనాలలో ఎదుగు — బొదుగు లేనంత వరకు తాంత్రికసాధనాల ప్రాబల్యం తప్పదు.

ఒక రకమైన తాంత్రిక పద్ధతికి కాలదోషం పట్టినప్పుడు మరొక పద్ధతి కొత్తవేషంతో ముందుకు వస్తుంది. సాంప్రదాయిక తాంత్రికుల స్థానే కొత్త ఆహార్యంలో, కొత్త వాచికంతో కొత్త తాంత్రికులు పుట్టుకు వస్తారు. ఏ శక్తులవల్ల వ్యవసాయ సంపద పెరుగుతున్నదో తెలియని అజ్ఞానం వున్నంతకాలం పోలిగలుగు, పోలిగలుగు అన్న దీవన వినిపిస్తూనే వుంటుంది. పోలికేకలు వినిపిస్తూనే వుంటాయి.

మిత్రులు శ్రీ రాంభట్ల కృష్ణమూర్తిగారితో తరచు చర్చించిన విషయాల సారాంశమే ఈ వ్యాసం వారికి చాల ఋణపడి వున్నాను. శ్రీమతి పేరంచ అనసూయమ్మ నుంచి పోలేరమ్మ, ముత్యాలమ్మ నోముల వివరాలు తెలుసుకున్నాను. ఆమె జానపద విజ్ఞానఖని. ఆమెకు నా కృతజ్ఞతలు.

ఈ వ్యాసానికి ఆధారమయిన పుస్తకాలను క్రింద పేర్కొంటున్నాను —

ఋగ్వేదం,

అథర్వణ వేదం,

The Sexual life of Sovages in North-Western Malanesia—Sri Bromslow Malinnoski.

Sex and Repression in Sovage Society—Some Author.

Golden Bough—Sir J. G. Frazer.

Our oriental Heritage—Will Durent.

తిరుపతి వేంకటకవుల దేవీభాగవతము

శ్రీ పి. గణపతిశాస్త్రి

సమగ్రసాహిత్య దృక్పథంతో పరిశీలిస్తే తిరుపతి వేంకటకవులు మన ఆధునికాంధ్ర కవితా ప్రస్థానానికి ఆద్యులని విమర్శకులందరు అంగీకరిస్తారు. అయితే దీనిలో కొన్ని అభిప్రాయభేధాలు లేకపోలేదు. కొంత లోతుగా ఆలోచిస్తే ఏ కవితోద్యమమయినా అకస్మాత్తుగా అవతరించదని స్పష్టపడుతుంది. తెనుగు కవితలో కూడా ఈ ఆధునికతలో క్రమక్రమంగానే రూపొందిందే గాని ఒక్కమారుగా ఉద్భవించలేదు.

వెంకట పార్వతీశ్వర కవులు, శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావు, గురుజాడ అప్పారావు, ఆ పైన సాహితీసమితికవులు మాత్రమే ప్రత్యేకించి ఆధునిక కవితోద్యమానికి ఆద్యులని అభిమానించి వివదించేవారనేకులున్నారు. వీరిలో కొందరు గురుజాడ అప్పారావు ఒక్కరు మాత్రమే మన ఆధునిక కవిత్వానికి అంకురార్పణ చేసిన ఆది కవి అని అభిమానిస్తారు. మరి కొందరు వెంకటపార్వతీశ్వరకవులకు ఇంకా కొందరు శ్రీ రాయప్రోలు వారికి ఈ గౌరవం కల్పిస్తారు. నిజానికి తిరుపతి వేంకటకవులతోనే ఈ ఆధునికత బాగా మొలకెత్తింది. ఆ తరువాత పైన పేర్కొన్న వారందరు కొద్దిగానో గొప్పగానో మన ఆధునిక కవితా సరస్వతికి శాయశక్తులా చేయూత ఇచ్చినవారే.

తిరుపతి వేంకటకవుల విశిష్టత

తిరుపతి వేంకటకవు లిద్దరు జన్మించక మునుపు ఆంధ్రకవిత చిత్రకవిత్వ శృంఖలాబంధనాలలో చిక్కుకుని చిట్లం కట్టినట్టి విద్వాంసులకు మాత్రమే వినోదదాయకంగా ఉండేది, ఆ పరిస్థితిలో కింకవీంద్ర ఘటా పంచాననులన్న ఘన బిరుద కంకణం ధరించిన ఈ కవులిద్దరు శ్రోతలకందరికి సులభగ్రాహ్యమై, హృద్యమమయిన తమ నిరర్గళాశు కవితావాహినితో అష్టావధాన శతావధానాలెన్నో గొప్పగా నిర్వహించి, సహృదయుల మన్ననలు పొందారు. శ్రవణానందాది వివిధ కావ్యాలతో, పాండవోద్యోగ విజయాది నాటకాలతో ఆంధ్రప్రజానీకం హృదయాలలోనే ఆస్థానకవీశ్వరులయినారు! అంతేకాదు. వారి సమాన కాలీనులు అటు పిమ్మట ప్రఖ్యాతిపొందిన కవీశ్వరులనేకులు తిరుపతి వేంకటకవుల శిష్యుల మనో, ప్రశిష్యులమనో ప్రకటించుకుని అది తమకొక గొప్ప గణ్యత అని ఆనందించారు. తెనుగుకవిత్వానికి సువిశాలమయిన ప్రజా హృదయంలో ప్రవేశం మొట్టమొదటగా ఈ జంటకవులతోనే ప్రారంభమయింది. అష్టావధానంలాగకాక, శతావధానం చాలామంది పృచ్ఛకులతో, శ్రోతలతో నిండిన ప్రక్రియ. అదీగాక ఇది ప్రత్యేకించి ఆశు కవితా ప్రధానమై, శతావధానుల స్వాదు కవితా, చాతురికొక్క, చక్కనిగీటురాయిగా పరిణమించింది. సునిశితమయిన జ్ఞాపకశక్తితో శ్రమంగా పద్యాలల్లగల శతావధాను లనేకులుండవచ్చును. కాని తిరుపతి వేంకటకవులిద్దరు ఆశుకవితామార్గంలోనే చమత్కారాలతో, చలోక్తులతో, జాను తెనుగు పలుకులతో జాతీయతా పూర్ణమయిన సరస కవితాసౌరభం గుబాళింప జేశారు, కనుకనే వీరి కవితాప్రస్థానానికి ఒక విశిష్టత ఏర్పడింది.

మన పురాణాల ప్రత్యేకత

ఆంధ్ర మహాభారతంతోనే మన పురాణ రచనకు అంకురార్పణ జరిగింది. నిజానికిది ఇతిహాసమే గాని పురాణం కాదు. అయినా ఆపిమ్మట బయలుదేరిన తెనుగు పురాణాల రచనల కన్నింటికి ఇది ఒక మేలుబంతిగా పరిణమించింది. ఇక్కడ ఒక విషయం ముఖ్యంగా గుర్తుంచుకోవాలి. మన కవిత్రయం వారుగాని, ఆపైన కావ్య ప్రబంధాదులు రచించిన శ్రీనాథాదులుగాని తమ కవితా సృష్టి అంతా చాలావరకు స్వతంత్రంగానే కొనసాగించారు. అంతేగాని, అనువాదాలుగాగాని, అనుసరణలుగాగాని వారు తమ రచనలేవీ కొనసాగించలేదు. నిజానికి మన మహాభారతాది రచనలన్నీ మొత్తంమీద స్వకపోలకల్పితాలయిన మహాకావ్యాలే. ఆ మహాకావ్యాల మూలాల సంస్కృత రచనలు నిండు గనులవంటివి. ఆ గనులలో నుండి సేకరించిన ముడి ఖనిజాన్ని వారు మేలిమి బంగారుగా రూపొందించి, దానితో ఆంధ్రవాణికి ఎంతో మేలైన నగలెన్నో సమర్పించారు. ఇంతమాత్రాన వారు స్వతంత్రకవులు కారనుకోవడం సరి కాదు. షేక్స్పియరు రాసి రచించిన నాటకాల కథలు గాథలు, ఇతివృత్తాలు సంఘటనలు చాలావరకు పూర్వరచనల నుండి స్వీకరించినట్లు విమర్శకులు నిరూపిస్తున్నారు. అంతమాత్రాన ఆ మహాకవి సర్వస్వతంత్రతలో కెక్కడ భంగం కలగలేదు. దీనికి కాళిదాస మహాకవి అభిజ్ఞాన శాకుంతలం కూడా ఒక చక్కని తార్కాణమే. దీనిలోని కథ, ప్రధానమయిన ఘట్టాలు మహాభారతంలోనే కానవస్తున్నాయి. అయితే ఇదే మూలకథగా స్వీకరించి, చక్కగా మెరుగులు దిద్ది కాళిదాస మహాకవి తన రూపకంతో కవికుల గురువన్న ఘన ప్రతిష్ఠ గడించుకున్నాడు. ఇలాగే ఇదే ఇతివృత్తంతో బాటు మహాభారతంలోని ఘట్టాలు కూడా అనుసరించిన పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవి సర్వస్వతంత్ర కవిగా సహృదయుల మన్నన అందుకున్నాడు.

దేవీ భాగవత రచన

తిరుపతి వేంకటకవులు కూడా తమ దేవీభాగవతంలో ఇదే విధమయిన ధోరణి అవలంబించారు. అదేమి విచిత్రమో దురదృష్టమోగాని, మన తెనుగుమహాభారతంగాని, భాగవతంగాని, భాస్కర రామాయణంగాని ఒకేఒక్క చేతిమీదుగా పూర్తి కాలేదు. తిరుపతి వేంకటకవుల దేవీభాగవతం కూడా ఇదేవిధంగా అయిదారుగురి చేతుల మీదుగా సమగ్రత సంతరించుకున్నది. మన భారత భాగవత రామాయణాలు అనేక కవులచేతుల మీదుగా పూర్తి కావడానికి సారస్వత చరిత్ర పరిశోధకులు అనేకవిధాల కారణాలు పేర్కొంటున్నారు. అయితే తిరుపతి వేంకటేశ్వరుల దేవీ భాగవతానికి అనేక కవులు చేయూత నివ్వడానికి ఆ కవీశ్వరుల అపారమయిన శిష్యవాత్సల్యమే అభిమానమే ప్రధానకారణము.

రచనా కాలము

తిరుపతి వెంకటకవుల దేవీభాగవతం మొట్టమొదట వారి షష్టిపూర్తి మహోత్సవ సమయంలో వెలువడింది. ఆ తరువాత దీనికి [illegible]

ప్రాంతంలో ద్వితీయ ముద్రణము, 1962 లో తృతీయ ముద్రణము వెలువడ్డాయి. అయితే దీని రచన ఇంచుమించుగా ఇరవై శతాబ్ది ప్రారంభ సమయానికి పూర్తి అయి ఉండవచ్చును.

మొత్తంమీద దీనిలోని 12 స్కంధాలలోను నవమ దశమ స్కంధాలు తక్క మిగిలిన పది స్కంధాలు తిరుపతి వేంకటకవులే రచించారు. ఈ పది స్కంధాలలోను తిరిగి దివాకర్ల తిరుపతిశాస్త్రి రచించిన దేదో చెళ్ళపిళ్ళ వెంకటశాస్త్రి రచించిన దేదో మనకిప్పుడు స్పష్టముగా తెలియుట లేదు. ఈ జంటకవులు తాము రచించిన గ్రంథాల నన్నింటిని తిరుపతి వేంకటకవులిద్దరు రూపొందించిన రచనలుగానే ప్రకటించుకున్నారు. అయితే తిరుపతిశాస్త్రి రచన ప్రౌఢ కవితా పరిణతితో నిండినదని, వెంకటశాస్త్రి రచన ఇంతకన్నా ఎక్కువగా స్వాదువని, జన మనోరంజకమని విమర్శక లోకంలో ఒక విఖ్యాతి వ్యాపించింది.

వీరిద్దరు విడిచివేసి అప్పగించిన దశమస్కంధం రచించిన కవి చెళ్ళపిళ్ళ చిన వెంకటశాస్త్రి. ఈయన చెళ్ళపిళ్ళ వెంకటశాస్త్రి పినతండ్రి కుమారులు. చిన్ననాట అయన వద్దనే విద్యాభ్యాసం చేసి, కవితలో ప్రవీణులయి, తమ గురువరేణ్యుల అంగీకృతితో, ఆశీర్వాదంతో దశమస్కంధం పూర్తి చేశారు. అయినా ఇది తిరుపతి వేంకటకవి కృతిలాగే రచించి వారిలాగే చర్ల బ్రహ్మయశాస్త్రి పేర కృతి సమర్పణ చేశారు. ఇక నవమస్కంధం రచించిన వారు ముగ్గురు. వీరిలో రామకృష్ణ కవు లిద్దరు. దివాకర్ల తిరుపతిశాస్త్రిగారి కుమారులు శ్రీ వేంకటావధానిగారు మూడవ వారు. ఈ రామకృష్ణ కవులలో మొదటి వారు ఆకొండి రామమూర్తి. రెండవవారు నిశ్శంకుల కృష్ణమూర్తి. వీరుభయులు తూర్పు గోదావరిజిల్లా మురమళ్ల పోలవరం గ్రామ వాస్తవ్యులు. ఆకొండి రామమూర్తి సాంప్రదాయకంగా సుప్రసిద్ధ ఆయుర్వేద వైద్యులు. ఇక నిశ్శంకుల కృష్ణమూర్తి మురమళ్ల పోలవరం గ్రామ కరణము. వీరిద్దరు సహాధ్యాయులు. సన్నిహిత మిత్రులు. చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిని చిరకాలంనించి పీడిస్తున్న అజీర్ణ రుగ్మత ఆకొండి రామమూర్తి వైద్య చాతురితో పూర్తిగా నయమయింది. చెళ్ళపిళ్ళ కవికి తిరిగి పరిపూర్ణారోగ్యం కలిగింది. ఈ వైద్యంకోసం చెళ్ళపిళ్ళ కవి 1898 ప్రాంతంలో మురమళ్ల పోలవరం వెళ్లి అక్కడ ఆకొండి రామమూర్తికవి ఇంట కొంతకాలం ఉన్నారు. అదే సందర్భంలో రామకృష్ణకవుల నిద్దరిని దేవీభాగవతంలో నవమ స్కంధం తెనిగించవలసిందని ప్రోత్సహించారు. దాని ఫలితమే ఈ రచన.

అయితే ఇక్కడ ఒక్క విషయం మాత్రం స్పష్టంగా బోధపడడం లేదు. మూల సంస్కృతదేవీ భాగవతంలో పన్నెండు స్కంధాలలోను ఉన్న అధ్యాయాలన్నీ కలిసి మొత్తం మీద మూడుమూరుల మీద పదిహేనిమిది. సంస్కృతదేవీ భాగవతంలోని అధ్యాయాల విభజన పద్ధతి తిరుపతి వెంకటకవు లనుసరించలేదు. మొత్తం మీద దేవీభాగవతం అంతా పన్నెండు స్కంధాలుగానే రచించారు. అంతే. నవమ స్కంధం మిగిలిన స్కంధాలన్నిటికన్న చాలా పెద్దది. దీనిలో అరువది పదులదాకా అధ్యాయాలున్నాయి.

ఈ అధ్యాయాలలో మొట్టమొదటి అరువది, చిట్టచివరి రెండు అధ్యాయాలు మాత్రమే తాము తెనిగించామని, అంటున్నారు శ్రీ వేంకటావధానిగారు.

"సాకల్యం బొనరింప నేర్చియు,
విశ్వ శ్రేయముం గూర్చు నీ
శ్రీ కల్యాణద మైన కృత్యముల
వాసిన్ బన్నెముం బంచగా
నా కాంక్షించియు, ఆదినైదు తుది రెం
డధ్యాయముల్ పేర్మియై
నాకున్ వీడిన రామకృష్ణులకు
సంధానింతు గ్రైమోడ్పులన్."

అయితే తిరుపతి వెంకట కవుల దేవీభాగవతంలో అధ్యాయ విభజన లేక పోయినందువల్ల వెంకటావధానిగారి రచన ఎక్కడినించి ప్రారంభించిందో స్పష్టపడడం లేదు. తాము సమర్థులయినా రామకృష్ణకవులే భాగం తెనిగించక తమకు విడిచి వేశారంటున్నారు శ్రీ వేంకటావధానిగారు. కాని తృతీయ దేవీ భాగవత ముద్రణ పీఠికలో రామకృష్ణ కవులు నవమస్కంధ రచనలో ఏదో కారణం వల్ల కొంతభాగం ప్రక్షిప్తమయినదని, కనక, శ్రీ దివాకర్ల వేంకటావధానిగారా ప్రక్షిప్త భాగం పూరించారని వ్రాస్తున్నారు చెళ్లపిళ్లవారి కుమారులు శ్రీ చెళ్లపిళ్ల దుర్గేశ్వర శాస్త్రిగారు. ప్రక్షిప్తమయినదంటే శిథిలమయినదనా వీరి అభిప్రాయం? లేకపోతే వేరొక రెవరయినా ఆయాభాగాలలో తమ కవిత చేరిస్తే అది తొలగించి, శ్రీ వేంకటావధానిగారా భాగం పూరించారనా వీరి వివరణ. ఏది ఏమయినా ఈ విషయంలో పాఠకుల సందేహం తొలగించి, వేరొక ముద్రణలోనయినా విస్పష్టంగా ప్రకటించి ఆ భాగం ప్రత్యేక శీర్షికతో ముద్రించవలసిన అవశ్యకత ఎంతయినా ఉన్నది.

దేవీభాగవతం మహాపురాణమే

దేవీ భాగవతం మహాపురాణమా? లేక ఇది ఉపపురాణమా? శ్రీ కృష్ణపరమయిన శ్రీమద్భాగవతమే మహాపురాణమా? అని చాలా కాలం నించి ఒక వివాదం విద్వాంసులలో చెలరేగింది. దీనికి తిరుపతి వేంకటకవులు తమ దేవీభాగవత ప్రస్తావనలో ఇచ్చిన ప్రతి సమాధానం మరి తిరుగులేనిదని అనిపిస్తుంది.

"వ్యాసు డొనర్చినట్టి యిల
భారత మన్యపురాణజాలముల్
వ్రాసిన మీద దీని దగ
వ్రాసితిరేని, గవిత్వశైలి యొం
డై సరి వచ్చు వేరొకటి
యన్యకృతంబని తోచుగాని, యా
వ్యాసుని శైలిగా, దిదె మహా
కవి, వేద్యము గాక యుండునే!"

సంస్కృత దేవీభాగవతశైలి, శ్రీ మద్భాగవతశైలి జాగ్రత్తగా పరిశీలించినప్పుడు శ్రీ మద్భాగవతం కన్న దేవీ భాగవతమే బహు ప్రాచీనమని స్ఫురిస్తుంది. ఈ మహాపురాణంలో అడుగడుగునా, ఆర్షప్రయోగం, సంధులు కోకొల్లలుగా గోచరిస్తాయి. అదీగాక సంస్కృతదేవీ భాగవత వ్యాఖ్యాత నీలకంఠ పండితుడు కూడా తన వ్యాఖ్యాన ప్రారంభంలో దేవీభాగవతమే కృష్ణద్వైపాయనకృతమని సహేతుకంగా చక్కగా నిరూపించాడు. అనేక సంస్కృత సాహిత్య విమర్శకులు శ్రీమద్భాగ

వతం వేదవ్యాసకృతమని నిర్ధారించారు. ఇంకా లోతుగా పరిశీలిస్తే ఆయా ఘట్టాలలో పురాణ కథన పద్ధతిలో శ్రీమద్భాగవతం దేవీ భాగవతానుకరణమని నిశ్చయించుకోవచ్చును. అయితే వేంకట కవులు నిరూపించినట్లు ఆయా చారిత్రికాధారాలు జోలికి పోక, కేవలం శైలిని బట్టి పరిశీలిస్తే దేవీభాగవతమే కృష్ణద్వైపాయన కృతమని ఏనిపెట్టి పరిశీలకులు కందరికి తప్పక స్ఫురించి తీరుతుంది. అయితే దీనిలో రాధా పూజాది సంప్రదాయాలు కొన్ని అర్వాచీనాలని కొంద రనవచ్చును గాని, ఇవి ప్రక్షిప్తాలయి ఉండవచ్చును.

అభిమాన కృతి

తిరుపతి వేంకట కవులు ఎన్ని గ్రంథాలు రచించినా దేవీ భాగవతమే ఆ జంటకవుల అభిమానకృతి అని స్పష్టమవుతుంది. దీనిలో వారు తమ పూర్వుల ప్రశంస చేసి, విద్యాభ్యాసాలు మొదలయినవన్నీ ఉగ్గడించి, విశేషంగా చర్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి గురు ప్రశంసతో ఆ మహనీయుని పేర తమ కృతి అంకితం చేసి కృతకృత్యులమయినామని ఆనందించారు. ఇంతేకాక, దీనిలో మనకున్న చిన్న తెనుగు వ్యాకరణాన్ని గురించి దానిని బట్టి ఆయా ప్రయోగాల సాధుత్వాసాధుత్వాల నిర్ణయాలను గూర్చి విశేషంగా చర్చించి తాము మహాకవుల ప్రయోగాలే ఒరవడిగా గ్రహించి రచన చేస్తున్నామని, సంకుచితమయిన తెనుగు వ్యాకరణం పరిధిలో ఇది కొనసాగలేదని విస్పష్టంగా వివరించారు. వ్యావహారిక గ్రాంథికాంధ్ర భాషల వివాదాల సమయం విఖ్యాతికెక్కిన వీరి "తెలుగునకున్న వ్యాకరణ దీపము చిన్నది" అన్న పద్యం దేవీభాగవతంలోనిదే!

"తెలుగునకున్న వ్యాకరణ
దీపము చిన్నది, గ్రాహ్యమంచు నె
ట్టులు కొనియాడు భారతము
తప్పన శక్యము గాదు ; దానిలో
గలిగిన లక్ష్య భేదములు
కాదన కాదృతి సంగ్రహించి, వి
జ్ఞుల గతి నిందు గూర్చెదరు
చక్కగ దిర్పతి వేంకటేశ్వరుల్"

— ప్రథమ స్కంధము— 35

"వ్యాకరణ మొక్క ద్రోవ, మ
హా కవు లొక త్రోవ, కోశములు మొక్క త్రో
వై కనుపట్టెడి నీ భా
షా కావ్యమ్ములను దరుచు చదివిన కొలదిన్"

— ప్రథమ స్కంధము— 26

ప్రథమ దేవీభాగవతము

ఎన్ని పురాణాలున్నా అంతకు మునుపు నిలిచిల్లిన మహాకవులెవ్వరు దేవీభాగవతం తెనిగించలేదని తామే మొట్టమొదటగా దీనిని చేపట్టామని తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లన్నారు.

"ఎన్ని పురాణమ్ములు తా
మన్నియు నాంధ్రీకరించి, యనుకంపము గా
కున్నన్ దీనిని విడుతురె,
యెన్నరు పట్టాదికవి జనమ్ములు మాకున్?"

నాకు తెలిసినంతవరకు పద్యాత్మకాలయిన ఆంధ్ర దేవీ భాగవతాలు ఇంకా మూడున్నాయి. ఈ భాగవతాల రచయితలు ములుగు పాపయారాధ్యులు, దాసు శ్రీరాములు, శ్రీ నోరి నరసింహశాస్త్రి. వీరిలో పాపయారాధ్యుల దేవీభాగవతం తిరుపతి వేంకటకవులు. దేవీభాగవతం కన్న రచనలో కొంచెం ప్రాచీనమయినది. అయితే ఈ సవ్యసాచులయిన ఈ జంట కవుల దేవీభాగవత రచనా కాలాన్ని కింకా తెలుపవలేదని. దాని సంగతి ఏదికి తెలియనే తెలియదని వ్యూహించుకోవలసి ఉన్నది.

ఊర్వశీ పురూరవ ఘట్టము

ఊర్వశిగాధ ఋగ్వేద సూక్తంలోనే వినవస్తున్నది. ఈ ఊర్వశి రవీంద్రుని ఊర్వశీ కావ్యంలో బహుముఖ నారంగా, ఉదాత్త సౌందర్యనిధిగా సాక్షాత్కరిస్తున్నది. శ్రీ దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారి ఊర్వశి కావ్యంలో ఈ ఊర్వశి మరింత ఆదర్శమనోహారిణిగా స్ఫురింపజేస్తున్నది అదీ గాక శ్రీ పెమ్మరాజు నారాయణ దేవుని గిరిపురంనుండి ఆవిర్భవించిన అతిలోక సౌందర్యరాశిని

అయితే వ్యాసమహర్షి దేవీభాగవతంలో ఊర్వశి సౌందర్యం కన్న క్రౌర్యమే అత్యధికము! మూల దేవీభాగవతంలో ఈ క్రౌర్యమొక పరాకాష్ఠ చేరుకుంటుంది. పురూరవుడు పిచ్చెత్తినట్లై దేశదేశాలలో ఊర్వశికోసం పరిభ్రమిస్తూ కురుక్షేత్రంలో ఆ సుందరిని చూచి పరిపరి విధాల వాపోతాడు తానింక మరణించనున్నట్లు తనకట్టిన తోడేళ్లు నాకులు పైబడి భక్షించగలవని మొరపెట్టుకుంటాడు. ఊర్వశి ప్రగాఢాలింగన భాగ్యంతో నివశించిన ఈ దేహం క్రూరమృగాలపాలు కాగలదని పలవరిస్తాడు. ఆమెకోసం పలుదేశాలలో పరిభ్రమించి పిల్లపైకూలి పోబోతున్నట్లు వాపోతాడు. ఆ మూల శ్లోకాలివి

"అయో! జాయే! తిష్ఠ! తిష్ఠ! ఘోరే సత్యేన మర్షసి
మాం త్వం త్యక్త్వా వరం కాంతం వశగం చాద్య నాగసమ్
పతేః హాయం పతత్యద్య దేవి దూరం ప్రాణన్ యాయా
ఖాదం త్వేనం వృకాః కాకాః త్వయా త్యక్తం వరోరుయత్"

— ప్రథమస్కంధము, త్రయోదశాధ్యాయము

ఈ క్రౌర్యం తిరుపతి వేంకటకవుల దేవీభాగవతంలో చాలా చెప్పబడింది. వారిది విడిచివేసి, ఊర్వశి దేవవేశ్య కావున ఆమెకీ చపలచిత్తం సహజమే అన్నట్లు సమర్థించారు. అంతే!

"వెలయాండ్రెక్కడ కూర్మియెక్కడ?
దయా విశ్వాస భావమ్ము లె
క్కడ? లో లో దలపోయ నేరకిటు మూర్ఖత్వ
మూనగా జెల్ల నే
కలలోనైనను వార కామినుల సాం
గత్యంబు వాంఛింతురే!
గలదే మాత్రము గట్టినట్టి
మగడొక్కండంచు మా జాతికిన్"

అంటుంది ఊర్వశి. ఈ వేశ్యా ధోరణి ప్రసక్తి మూల దేవీభాగవతంలో లేదు. తిరుపతి వేంకట కవుల కాలంలో బాగా వ్యాప్తి పొందిన దేవదాసి వృత్తి నిర్మూలనోద్యమ ప్రభావమే దీనికి దోహదం కలిగించి ఉండవచ్చును. వారి స్వకపోలకల్పితమయిన ప్రణయానందంలో బాధా ప్రధాన లక్ష్యమిదే! సంస్కృత దేవీభాగవతంలో, ఈ ముఖ్యంలో వ్యాస మహర్షి హృదయంలో వెలసిన మధురతో స్త్రీ క్రౌర్య వర్ణనమే ప్రధాన లక్ష్యము. దాని కుదాహరణమే ఈ ఊర్వశీ పురూరవుల చరిత్ర వర్ణనము

దీనిలో అనావశ్యకమయిన విశ్వేదేవతల ప్రసక్తి రాకపోవడంవల్ల ఆ ప్రధాన లక్ష్యం నెరవేరలేదు! వేరొకచోట వీరి భాగవతంలో ఇలాంటిదే ఇంకొక రకంగా దోషాల ప్రసక్తి కనిపిస్తుంది.

మూలంలో ఊర్వశి పురూరవ చక్రవర్తిని "మూర్ఖ!" అని సంబోధిస్తుంది. తిరుపతి వేంకటకవులు పై పద్యంలో ఆ సంబోధన "మూర్ఖం బూనకు వెళ్లవే!" అని మార్చి ఈ ఘట్టంలో ఊర్వశి క్రౌర్యం బాగా చెప్పినారు. ఈ ఘట్టం వీరి రచనా కుతూహలం కలిగించడం లేదు.

దేవీభాగవతం ప్రథమముద్రణ జరిగినప్పుడు దానిలో కొన్ని సవరణలు చేయవలసివచ్చినట్టు వేంకటశాస్త్రి అన్నారని వారి కుమారులు [illegible] తమ పీఠికలో తెలియజేసారు. ఆ సవరణలు [illegible] స్వయంగా [illegible] శాస్త్రిగారికి తెలియజేసి [illegible] ముద్రణలో చేర్చలేదు. అయితే [illegible] అని తెలియజేసిన ఎడల తమ కృతజ్ఞతలు [illegible] సాధనంగా ఉన్నారు. ఇటువంటి సవరణ కొక చిన్న ఉదాహరణ.

"[illegible] గూర్మిరెక్కడ ద
[illegible] విశ్వాస భావమ్మికె
[illegible]"

ఇక్కడ రెండవ పాదంలో ప్రాసలో ల బదులు "డ" పడి ప్రాస భంగమయింది. ఇది చిన్న సవరణవల్ల తిన్నబడే పద్యంకాదు. కనకనే [illegible] పూర్తిగా, అలాగే విడిచివేశారనుకుంటాను. ఇటువంటి పట్టులలో పెద్దమార్పు చెయ్యడం కన్న అలాగ విడిచిపెట్టి, అక్షోజ్ఞాపికలో సూచించడమే సరియయిన ప్రచురణ పద్ధతి.

సరస సరళ కవిత

తిరుపతి వేంకటకవులు చాలా ఘట్టాలలో స్వతంత్ర ధోరణి అవలంబించారని అనుకున్నాము. దీనికి వారికి సహజమయిన విదగ్ధతాకు కవితా ధోరణి తోడయింది. ఇదే ఊర్వశీ పురూరవ ఘట్టంలో పురూరవుని సీసం వారి స్వకపోల కల్పన కొక చక్కని ఉదాహరణ. దీనిలోని భావాలేవి మూలంలో లేవు.

సీ. "రమణి నీయాలింగనము చొప్పడమి నాకు
రాత్రులెల్లను శివరాత్రు లాయె.
పూబోడి! నీతో ననుభూతి మెచ్చమి నాకు
దినము లెల్లను హరి దినము లాయె!
కలువ నీ కన్నుల దోయి లభ్యమి నాకు
ఋతువు లెల్లను గ్రీష్మ ఋతువు లాయె!
[illegible] బోటు [illegible] యుండమి నాకు
[illegible] దిన [illegible] మాయె!,
గీ. [illegible] నిన్నుగన్న నన్నులకు బాల్య
భాగ్యమబ్బమి నా కెల్ల పక్షములును
గను పక్షములాయె నీకేటి కొప్పు
కాల మెగిరి పోయెను లతాంగి!"

— ప్రథమ స్కంధము: 336

ఇది వీరి సరళ సహజ కవితా ధోరణి. అలాగని ఈ సరళత సర్వత్ర ఒకే విధంగా కొనసాగిందని భావించడం పొరపాటే అవుతుంది. ఆయా ఘట్టాల కనుగుణంగా పలువిధాల శైలీ మార్పు లున్నాయి. ఇది దేవీస్తుతి సరమయిన ఉత్పలమాలిక

"అక్క! జగద్ధరాభరణ
దక్షకటాక్ష కళా విలాస, యుత
ప్రన్నముల్ల సత్ కమల
తుల్యముఖీ! ప్రకృతి స్వరూపిణీ!
పల్లవపాణి! నిత్య శివ
భాగ్యవిధాయిని, సర్వరూప సం
పల్లిత దేహ! దివ్యపద
పరిభాసిని! మత్పకాశిని!"

ఇలాగ వీరి వివిధ శైలీ విన్యాసాల కెన్నయినా తార్కాణాలు పేర్కొనవచ్చును. తిరుపతి వేంకట కవుల దేవీభాగవతం వారి కవితా రచనలన్నింటిలోను తలమానికము. ఇది వారు తమ ప్రత్యేక నైపుణి ప్రదర్శించుకున్న అభిమాన కృతి. ఆధునికాంధ్ర కవిత్వ పరిణామంలో పరిణతిలో ప్రప్రథమంగా పేర్కొనదగినది ఈ దేవీభాగవతమే. ఈ తరుణంలో వీరి ప్రముఖ శిష్యులు కాటూరి పింగళ కవులిరువురు తమ సౌందరనందంలో వేంకటశాస్త్రిని గురించి చేసిన ఈ ప్రశస్తిలో అతిశయోక్తి లేదు.

"కేవల తోడు బొత్తువకు కేల్
గలవం దలపోసి కాదు, వి
చేతము మెచ్చగాఁ గవిత
జెప్పగనేర్చు మటంచు గాదు, వి
ఖ్యాతికి గా దికేమనిన
సద్యశ వాంధ్రకవి ప్రపంచ వి
ఖ్యాతకు భక్తిమై మదిగరల్
మటియించెడి పూజ్యుఁడే సుమీ!!

తెలుగులో అసమాపకక్రియ: క్త్వార్థకం

శ్రీ చేకూరి రామారావు

ఒకటికన్నా ఎక్కువ క్రియలున్న తెలుగువాక్యంలో—చివరిక్రియ సమాపక రూపంలోనూ, మిగతా క్రియలు అసమాపక రూపంలోనూ ఉండవచ్చు. తెలుగులో సమాపక అసమాపక క్రియలను గుర్తు పట్టటం తేలిక. ఏవో కొన్ని క్రియలకు తప్ప (తెలుగు, వచ్చు వంటివి) సమాపక క్రియలన్నిటికీ చివర కర్తృ పదాన్ని సూచించే క్రియా విభక్తులు (ను, ము వు, డు, దు, రు,) చేరతై. భూతకాలిక వ్యతిరేక క్రియా రూపాల వంటి వాటిల్లో (రాలేదు, పోలేదు, రాలేదు వంటివి) కర్తృబోధకమైన క్రియా విభక్తులు లేక పోయినా కాలబోధకాల వల్ల సమాపక క్రియల్ని గుర్తుపట్టవచ్చు. అసమాపకక్రియలకు క్రియా విభక్తులు చేరవు. కాలబోధక ప్రత్యయాలకు సరూపమైన ప్రత్యయాలు చేరతై.

అసమాపక క్రియల్ని రెండు రకాలుగా విభజించవచ్చు. మూల వక క్రియా వ్యాపారానికన్నా ముందు జరగటానికి ఉద్దేశించిన వ్యాపారాన్ని సూచించేవాటిని క్త్వార్థకాలని, సమాపక క్రియావ్యాపారంతో పాటే జరిగే వ్యాపారాల్ని సూచించే వాటని శత్రర్థకాలని వ్యవహరించటం సాంప్రదాయికం. తెలుగులో నీటికన్నా వేరైనయిన మాటలు రచనా వ్యవహారంలో కనిపించటం లేదు గనుక ప్రస్తుతానికి వాటి ప్రయోగౌచిత్యాన్ని గురించిన విచికిత్సమానేసి వాటిని యథాతథంగా వాడుతున్నారు.

క్త్వార్థక క్రియారూపం ధాతువుకు—ఇ అనే ప్రత్యయం చేర్చటం వల్ల ఏర్పడుతుంది. దీనికి వ్యతిరేక రూపాలు రెండున్నై. ఒకటి—అకుండా, రెండోది— అక, అనే ప్రత్యయాలు చేర్చటంవల్ల ఏర్పడతై. శత్రర్థకరూపం—తూ —టూ అనే ప్రత్యయారూపాలు చేర్చటం వల్ల (అన్వాదులకు —టూ, మిగతా ధాతువులకు—తూ చేరుతుంది.) ఏర్పడుతుంది. తిను ధాతువులు ఉదాహరణగా గ్రహిస్తే రూపాలు ఇట్లా ఉంటై.

క్త్వార్థక: తిని, తినకుండా, తినక
శత్రర్థక: తింటూ.
ఈ క్రియలతో వాక్యాలిట్లా ఉంటై.

1. సుజాత అన్నంతిని నిద్రపోయింది.
2. సుజాత అన్నంతినకుండా నిద్ర పోయింది.
3. సుజాత అన్నం తినక నిద్ర పోయింది.
4. సుజాత అన్నంతినక చిక్కిపోయింది.
5. సుజాత అన్నం తింటూ నిద్రపోయింది.

పీటిలో వాక్యం (3) ఆధునిక భాషలో వ్యాకరణ సమ్మతంకాదు. ప్రాచీన భాషలో ఇట్లాంటి ప్రయోగాలు వ్యాకరణ సమ్మతాలు. ప్రాచీన భాషలో తినకుండా, తినక వంటి రెండు క్రియా రూపాలూ ఒకే అర్థంలో వాడబడినట్లు కనిపిస్తున్నది. ఆధునిక భాషలో ఈ రెండు రూపాలూ వేర్వేరు భిన్న ప్రయోజనాల్ని నిర్వ హిస్తున్నై.

ఈ వ్యాసం క్త్వార్థక క్రియా ప్రయోగాలకే పరిమితం. క్త్వార్థక క్రియ చాలా అర్థాల్లో ప్రయుక్తమవుతుంది. వాటిల్లో కొన్ని వ్యాకరణ ప్రమాణాలను పరిశీలిస్తాను. అన్నిటినీ పరిశీలించక పోవటానికి వ్యాస విస్తరభీతి ఒక్కటే కారణంకాదు. వాటిల్లో వ్యాకరణకు సరిగా లొంగనివి చాలా ఉన్నాయి. లోతైన పరిశోధన జరిగితేనే గాని కొన్నిటి స్వభావం సరిగా వాటినిగురించి చెప్పటం సాధ్యం కాదు.

క్త్వార్థక క్రియాగత పదాన్ని ... వ్యాకరణకారులు కూడా కొంతవరకు గ్రహించారు. ఉదాహరణకు బాలవ్యాకరణ "సమా నాశ్రయంబులం బూర్వ, కాలంబున ఁబడు ధాతువు" (క్రియా—38) అనే సూత్రంలో ఏకాశ్రయత్వం, పూర్వకాలత్వం ... క్త్వార్థక క్రియలు పూర్వవ్యాపారాల్ని బోధిస్తాయని సూచించాడు. ఉదాహరణకు ఈ క్రింది వాక్యాల్ని గమనించండి.

1. సుజాత అన్నంతిని నిద్ర పోయింది.
* 6. సుజాత అన్నంతిని సుజాత నిద్రపోయింది.
* 7. సుజాత అన్నంతిని ఆలమ్మాయి నిద్ర పోయింది.
* 8. సుజాత అన్నంతిని సుశీల నిద్ర పోయింది.

ఈ పై వాక్యాల్లో (ఈ వ్యాసంలో మిగతా చోట్లకూడా) పువ్వు గుర్తులున్న వాక్యాలు వ్యాకరణ విరుద్ధాలు. మొదటి వాక్యంలో అన్నంతిను, నిద్రపోవు అనే రెండు వ్యాపారాలకూ ఆశ్రయమైన కర్త సుజాతే. వాక్యం (6)లో కూడా రెండు వ్యాపారాలకూ సుజాతే కర్త అయినా, కర్తృపదం పునరావృతం కావటం వల్ల, అర్థబోధ కలుగుతున్నా వాక్యం సరి అయిందికాదు. వాక్యం (7)లో సుజాత ఆలమ్మాయి అనే పదాలలో ఒకే కర్తని వ్యవహరించినదల్లుకునా తెలుగు వాక్యం అందుకు అనుమతించదు. వాక్యం (8)లో రెండు వ్యాపారాలకూ కర్తలు వేరు వేరు. అందు వల్ల ఈ వాక్యంకూడా వ్యాకరణ విరుద్ధమే అవుతున్నది. పై వాక్యాల్ని బట్టి క్త్వార్థక ప్రవర్తనను గురించి ఈ కింది విధి విశేషాల్ని గ్రహించవచ్చు.

భిన్న వ్యాపార బోధకమైన వాక్యంలో క్త్వార్థక క్రియా శ్రయమైన కర్త, సమాపక క్రియా శ్రయమైన కర్త ఒకటే అయి ఉండాలి. అందులో పునరుక్తమైన కర్తృపదాలు లోపించాలి. కర్తృపదాలు సమరూపకమూ సమబోధకమూ అయినప్పుడు ఇట్లాంటిలోపం జరుగుతుంది. (దీన్నే సనామబంధలోపసూత్రమని పరివర్తన వ్యాకర్తలూ వ్యవహరిస్తారు.)

పైన చెప్పిన నియమాలు క్త్వార్థకం బదులు శత్రర్థకం ఉన్నా వర్తిస్తై. అందువల్ల పై సూత్రీకరణలో శత్రర్థక క్రియను కూడా చేర్చుకోవాలి. అందుకు ఈ క్రింది వ్యాకరణ విరుద్ధ వాక్యం ఉదాహరణగా గ్రహించవచ్చు.

9. సుజాత అన్నం తింటూ సుశీల నిద్ర పోయింది.

క్త్వార్థక శత్రర్థక వాక్యాలకు సమానార్థకాలుగా కనిపించే వాక్యాలు కొన్ని ఉన్నాయి.

10. సుజాత అన్నం తిన్న తరువాత నిద్ర పోయింది.

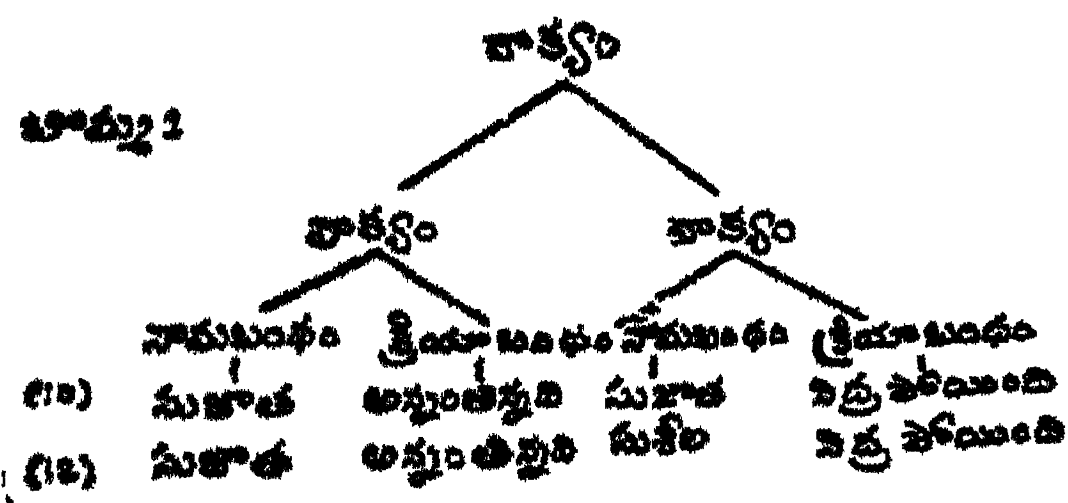
11. సుజాత అన్నం తింటూ ఉండగా నిద్ర పోయింది.

వాక్యం (10) వాక్యం (1) కి, వాక్యం 11) వాక్యం (5) కూ క్రమంగా సమానార్థకాలు. అయితే 10, 11 వాక్యాలు వాటి సమానార్థక వాక్యాల వల్ల ప్రవర్తనలో భిన్నాలు. ఈ వాక్యాలు భిన్న కర్తలను సహిస్తై. పూర్వోదాహృత వాక్యాలు భిన్నకర్తలను సహించవు. అంటే 12, 13 వాక్యాలు వ్యాకరణ సమ్మతాలు.

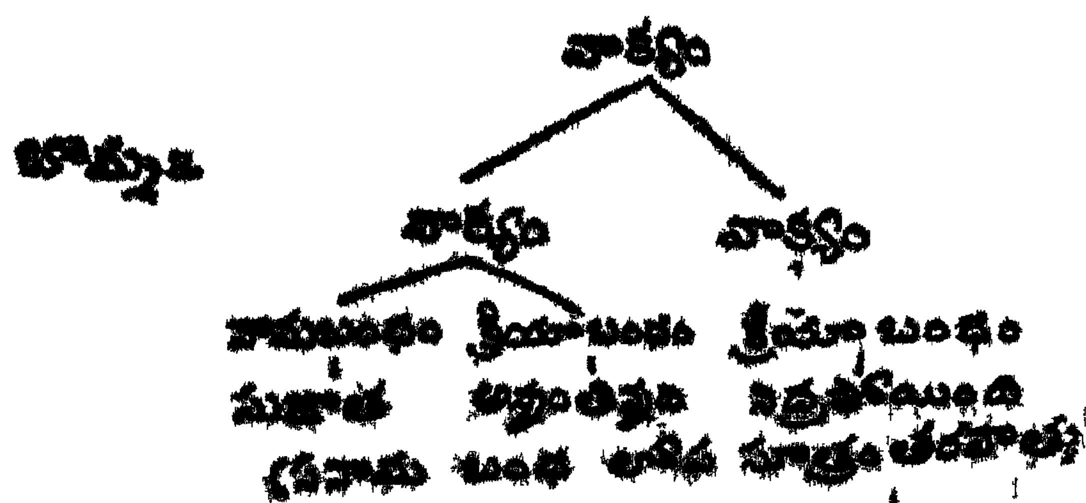
12. సుజాత అన్నం తిన్న తరువాత సుశీల నిద్ర పోయింది.

13. సుజాత అన్నం తింటూ ఉండగా సుశీల నిద్ర పోయింది.

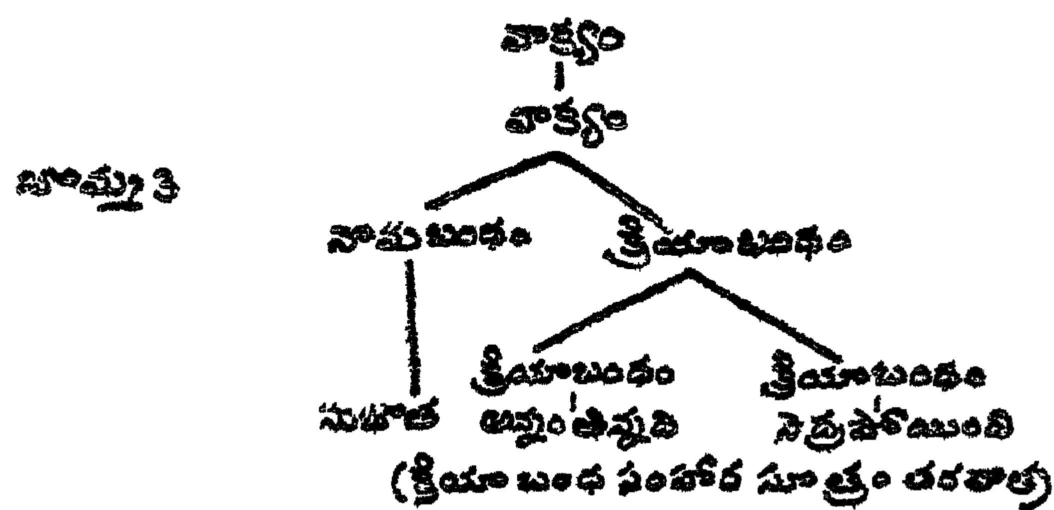
వ్యాకరణ సమ్మతమయితే 8, 9 వాక్యాలు క్రమంగా 12,13 వాక్యాలకు సమానార్థకాలయి ఉండేవి. సమానార్థకమైన వాక్య ద్వయంలో భిన్న వ్యాకరణ నియమాలుండటం విశేషం. నిజానికి ఇవి సమానార్థకాలు కాకుండా అయినా ఉండాలి. విశేషమైన కారణ మేదైనా ఉండి ఉండాలి. అందుకు నేనూహించిన కారణం పరివర్తన సిద్ధాంతాన్ననుసరించి ఈ క్రింది బొమ్మల ద్వారా సూచించ బడుతుంది (చూ. బొమ్మలు 1,2,3)

(10) (12) రెండూ కూడా గుప్త నిర్మాణంలో రెండేసి వాక్యాలు కలవటం వల్ల ఏర్పడ్డయ్. కర్తృపదాలు వేరైనప్పుడు తరవాత అనే శబ్దాన్ని రెండు వాక్యాల మధ్య చేర్చినప్పుడు వాక్యం (12) నిష్పన్నం అవుతుంది. కర్తృ పదాలు ఒకటే అయినప్పుడు సమానబంధలోప సూత్రం వల్ల రెండో వాక్యంలో సుజాత అనే నామ బంధం లోపిస్తుంది. అప్పుడు చెట్టుబొమ్మ ఇట్లా ఉంటుంది. (చూ బొమ్మ2).

సరిగ్గా ఈ సమయంలో రాస్ ప్రతిపాదించిన వృక్షచ్ఛేదన నియమాన్ననుసరించి [illegible] తొలగించ బడుతుంది. తరువాత క్రియాబంధాలన్నీ [illegible] రెండు క్రియా బంధాలు ఒక చోట చేర్చ బడతై. ఈ సూత్ర ప్రవర్తన తరవాత నిర్మాణ సూచికా వృక్షం ఇట్లా ఉంటుంది. (చూ. బొమ్మ3).

రాస్ ప్రతిపాదించిన ఇంకో నియమం ప్రకారం ఒకమూలం నుంచి నరూపమైన పిలక మొలిస్తే, తన కొమ్మల్నిమూలానికి చేర్చి తను తొలగి పోతుంది. పై బొమ్మలో ఉన్న ఒక 'వాక్యం' గుర్తు అట్లాంటి పిలక గనుక అది తొలగించ బడుతుంది. ఆతరువాత రెండు క్రియాబంధాల మధ్య తరవాత చేర్చటం కాని లేక పూర్వక్రియను క్త్వార్థకంగా మార్చటం గాని పరివర్తన సూత్రం ద్వారా జరగాలి. పైన పేర్కొన్న బాల వ్యాకరణ సూత్రం సరిగ్గా ఈ సమయంలో ప్రవర్తించే పరివర్తన సూత్రమన్న మాట. తరవాత అనే శబ్దం చేరిస్తే వాక్యం 10 నిష్పన్న మవుతుంది. (తిన్నది తరవాత 7 తిన్నతరవాత) బాలవ్యాకర్త చెప్పిన సూత్రం ప్రవర్తిస్తే వాక్యం (1) నిష్పన్న మవుతుంది.

పరివర్తన వ్యాకరణంలో వాక్య నిర్మాణాన్ని చెట్టు బొమ్మల ద్వారా సూచిస్తారు. చెట్టు బొమ్మల ఉపమానాన్ని బట్టి ఆలోచిస్తే పైన రాస్ ప్రతిపాదించిన వృక్షచ్ఛేదన నియమాలను దోహద క్రియలుగా సంభావించ వచ్చు. వ్యాకరణ సమ్మత వాక్యాలను నిష్పాదించటానికి ఈ దోహదక్రియలు అవసరం. ఇవి సర్వ వ్యాకరణాలకు అవసరమయ్యే నియామాలు పైన పేర్కొన్న బాల వ్యాకరణ సూత్రంలో ఈ క్రిందివివరణ కనిపిస్తున్నది. సమాన కర్తృకంబులగు సమానాశ్రయంబులనుటంచేసి చైత్రునిచేత మైత్రుండు కొట్టంబడి మడిసె నిత్యాది సిద్ధంబయ్యె. ఈ వివరణను బట్టి ధాత్వర్థ వ్యాపారాశ్రయత్వానికి, కర్తృకూ భేదాన్ని సూచించ దల్చుకున్నట్లు తెలుస్తున్నది. అయితే కారక పరిచ్ఛేదంలో మూడో సూత్ర వివరణలో "ధాత్వర్థ వ్యాపారాశ్రయంబు కర్తనాబడు" అని నిర్వచించబడింది. అంటే ఒకచోట (కారక పరిచ్ఛేదంలో) కర్తను గుప్త నిర్మాణపు కర్తగానూ, ఇంకో చోట (క్రియాపరిచ్ఛేదంలో) వ్యక్తనిర్మాణపు కర్తగానూ భావించినట్లు కనిపిస్తున్నది. చైత్రునిచేత మైత్రుండు కొట్టంబడి మడిసె అనే వాక్యంలో "చేత ప్రత్యయం "కర్తకు చేత వర్ణకంబగు" అనే సూత్రంవల్లనే రావాలి. (ఇక్కడ కర్త గుప్త నిర్మాణపు కర్త). కొట్టు అనే క్రియకు చైత్రుడే ఆశ్రయం. అట్లాకాకుంటే చేత వర్ణకం రావటానికి వేరే మార్గం లేదు. కాని మొదటి క్రియ క్త్వార్థక క్రియగా మారాలంటే మైత్రుడు ఆశ్రయం కావాలి. అందువల్ల బాలవ్యాకర్త చేసిన ఈ రెండు వివరణల మధ్య వ్యత్యాసం కనిపిస్తున్నది. ఇదే నిజమయితే బాల వ్యాకర్త గుప్త వ్యక్త నిర్మాణాల మధ్య భేదం గుర్తించినా దాన్ని [illegible] పాటించ లేదని చెప్పొచ్చు ఉంటుంది.

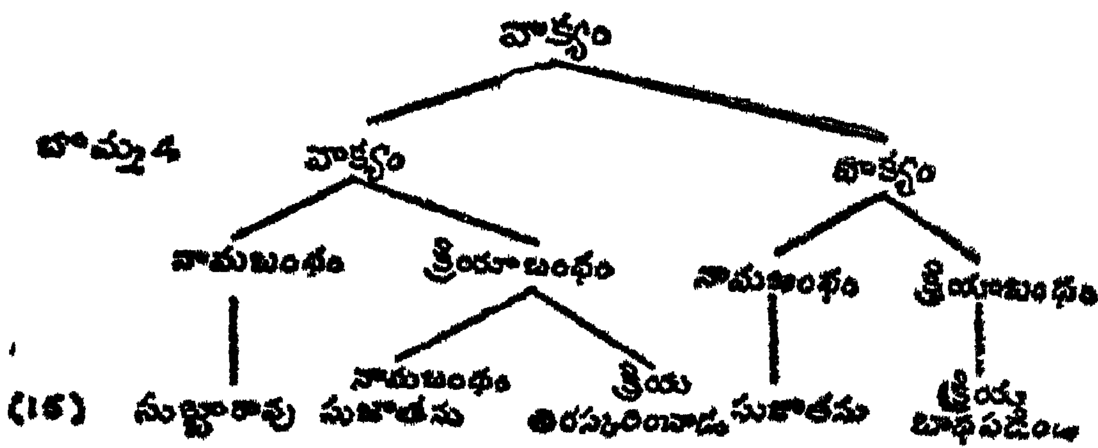
బాలవ్యాకర్త గుప్త వ్యక్త నిర్మాణాలమధ్య పడ్డపొరపాటు ఒక ముఖ్య విషయాన్ని తెలియపరుస్తున్నది. ఒక వాక్యంలో క్త్వార్థక క్రియ ఉన్న వాక్య భాగానికి, ప్రధాన క్రియ ఉన్న వాక్యభాగానికి గుప్త నిర్మాణపు కర్తలు వేరైనా వ్యక్త నిర్మాణపు కర్తలు ఒకటే కావాలి ఈ నియమాన్ని వ్యక్త నిర్మాణపు నియమంగా (Surface structure constraint) గా గుర్తించాలి. పై నియమానికి ఉదాహరణలుగా ఈక్రింది వాక్యాలను గ్రహించవచ్చు.

14. సుజాత(సుబ్బారావుని) తిరస్కరించి బాధ పడింది.

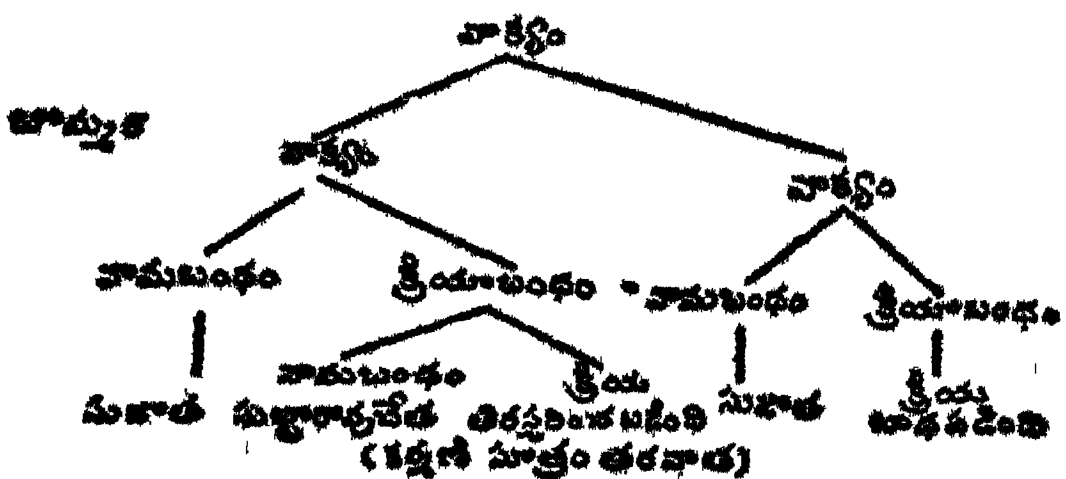
15. సుజాత (సుబ్బారావుచేత) తిరస్కరించబడి బాధపడింది.

*16. సుబ్బారావు సుజాతను తిరస్కరించి సుజాత బాధపడింది.

వాక్యం (14) గుప్త నిర్మాణంలో కర్త వ్యక్త నిర్మాణంలో కర్త ఒకటే. వాక్యం (15)లో రెండు భాగాలకు గుప్త నిర్మాణపు కర్తలు వేరు. కాని వ్యక్తనిర్మాణపు కర్తలు ఒకటే కావటంవల్ల వ్యాకరణ సమ్మత మయింది. వాక్యం(16)(15) కన్నా గుప్త నిర్మాణానికి ఎక్కువ సన్నిహితం. అయినా వ్యక్త నిర్మాణపు కర్తలు వేరుకావటం వల్ల వ్యాకరణ విరుద్ధమయింది. వాక్యం(15) కు ఈవిధంగా గుప్త నిర్మాణాన్ని సూచించవచ్చు. (చూ బొమ్మ4).

కర్మపదాలు వేరుకావటంవల్ల ఇంతకుపూర్వం పేర్కొన్న సనామ బంధలోప సూత్రం కాని, క్రియాబంధం సంహార సూత్రంకాని ప్రవర్తించవు. రెండు వాక్యాల మధ్య తర్వాత అనే శబ్దాన్ని, అనుసంధిస్తే వ్యాకరణసమ్మతమైన వాక్యం నిష్పన్న మవుతుంది. ఇక్కడ మొదటి వాక్యంలో కర్మణి సూత్రం ప్రవర్తించటానికి వీలుంది. కర్మణి సూత్ర ప్రవర్తనకు కర్తృకర్మ పదాలు భిన్నం కావాలి. ఈసూత్ర కర్తృకర్మపదాల స్థానాన్ని వ్యత్యయ పరుస్తుంది. ఈ సూత్రం ప్రవర్తించింతరవాత చెట్టు ఇట్లా ఉంటుంది.(చూ.బొమ్మ.5.)

ఇప్పుడు సనామబంధ లోప సూత్రం, క్రియాబంధ సంహార సూత్రం ,ఆయా సందర్భాల్లో వ్యక్త వ్యేధక నియమాలు (లేకపోతే నియమాలు) ప్రవర్తిస్తే, అప్పుడు బాల వ్యాకరణ ప్రతిపాదించిన పరివర్తన సూత్రం ప్రవర్తించి వాక్యం (15) నిష్పన్నమవుతుంది. బాల వ్యాకర్త సూత్రాన్ని క్త్వార్థక-సూత్రం అనవచ్చు. దీన్నిబట్టి పరివర్తన సూత్రాలు ఒక నిర్దిష్ట క్రమంలో ప్రవర్తిస్తాయని కూడా గ్రహించవచ్చు. ఇంతవరకూ చర్చించిన పరివర్తన సూత్రాలను అవి వర్తించే క్రమంలో ఈవిధంగా ఏర్పాటు చేయవచ్చు. వ్యాకరణ నిర్మాణంలో మార్పులు తెచ్చే సూత్రాలు కనుక వీటిని పరివర్తన సూత్రాలు అంటారు.

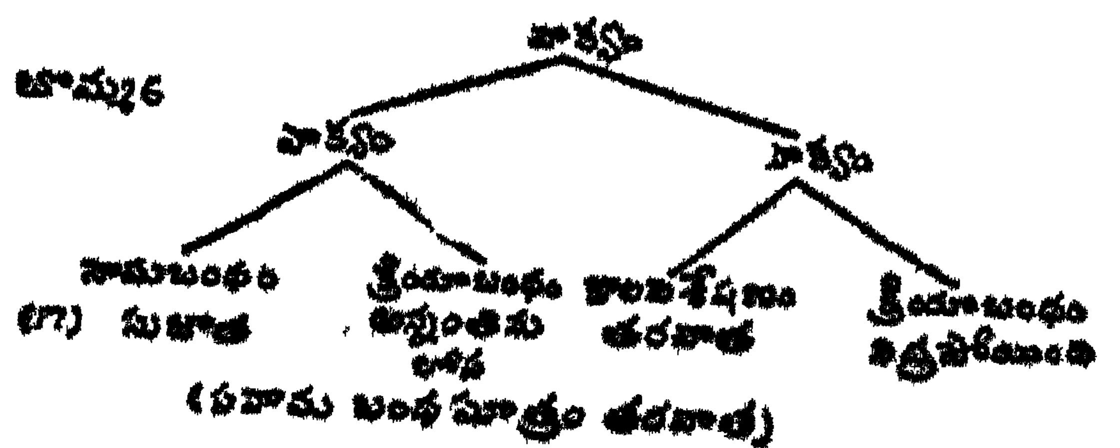
పరివర్తన సూత్రాలు:

1 కర్మణి సూత్రం (వికల్పం).
2 సనామ బంధలోప సూత్రం (నిత్యం)
3 క్రియాబంధ సంహార సూత్రం (నిత్యం).
4 క్త్వార్థక సూత్రం (వికల్పం).
5 తరవాత—బంధసూత్రం (నిత్యం).
6. —పడు లోప సూత్రం (వికల్పం).

వీటిల్లో మొదటి మూడు సూత్రాలకు విస్తృతమైన ప్రవర్తన ఉంది ఈ సూత్రాలు ఈ వరుసలోనే వర్తించాలి ఎందుకు వాక్యం(15) ని ఉదాహరణగా గ్రహించవచ్చు. నిష్పన్నమైన కర్మణి సూత్రం ప్రవర్తించినప్పుడు వాక్యం (14) నిష్పన్నమవుతుంది. వాక్యం (12)లో 2, 3, సూత్రాలు ప్రవర్తించవు. కర్తలువేరు కావటం వల్ల క్త్వార్థక సూత్రం కూడా ప్రవర్తించదు. అప్పుడు ''తరవాత—బంధ'' సూత్రం నిత్యంగా ప్రవర్తిస్తుంది. వాక్యం (10) ని నిష్పన్నం చెయ్యటానికి 2,3 సూత్రాలు ఆక్రమంలో వర్తించి, వికల్పమైన క్త్వార్థక సూత్రం ప్రవర్తించకపోతే తరవాత బంధ సూత్రం నిత్యంగా ప్రవర్తిస్తుంది కాని ఈవాక్యాన్ని గమనించండి.

? 17. సుజాత అన్నంతిని, తరవాత నిద్రపోయింది.

వాక్యం 10ని, 17 తో పోల్చిచూస్తే, కొన్ని భేదాలు కనిపిస్తాయి. (10)ని అవ్యవహితంగా ఉచ్చరించాలి. 17ని అవ్యవహితంగా ఉచ్చరించ కూడదు. అందువల్ల, ఈ రెండు వాక్యాల నిష్పాదనలో భేదం ఉండి ఉండాలి. దీన్నిబట్టి చూస్తే క్రియాబంధ సంహారసూత్రం (17)కు వర్తించినట్లు లేదు. ఇది వర్తించలేదంటే దాన్ని అడ్డుకున్నది ఏదో ఉండి ఉండాలి. పైన పేర్కొన్న వ్యక్తవ్యేధక నియమం ఇక్కడ వర్తించలేదని తెలుస్తుంది. అంటే వాక్యం(17)లోకనిపించే 'తరవాత' ఏదో సూత్రమైన తరవాత— బంధ సూత్రంవల్ల చేర్చింది కాదని, అంతకుముందే ఉన్నదని తేలుతుంది. సనామ బంధలోప సూత్రం వర్తించిన తరువాత వాక్యం 17కు నిర్మాణం ఇట్లా ఉంటుంది. (చూ. బొమ్మ.6.)

ఇంతకుపూర్వం పేర్కొన్న వ్యక్తవ్యేధక నియమం ఇక్కడ వర్తించదు. అప్పుడు పాణిని సూత్రం వర్తించి వాక్యం(17) నిష్ప

[illegible] ఉదాహరిస్తున్న (10) (17) వాక్యాలను [illegible] చూడండి

10. [illegible] తిన్నతరవాత నిద్రపోయింది.

17. [illegible], [illegible] పోయింది.

[illegible] (10)ని ఎందుకు అవ్యవహితంగా ఉచ్చరిస్తున్నామో, (17)ని ఎందుకు వ్యవహితంగాని ఉచ్చరిస్తున్నామో [illegible]. వాక్యం (10)లో వ్యక్తచ్ఛేదన నియమం [illegible] సూత్రానికి అవకాశం కల్పించింది. [illegible] (17)లో [illegible] వర్తించని క్రియాబంధసంహార [illegible] చేసింది అందువల్ల (17)వాక్యం [illegible] అంటే (17)ని వ్యక్తనిర్మాణంలో [illegible] అర్థం చేసుకుంటున్నామని [illegible]

[illegible] సూత్రాల్లో [illegible] సూత్రాన్ని [illegible] వర్తింపచేసి. అందుకు ముందుగా ఈ నా వాక్యాల్ని [illegible]

18 సుబ్బారావు తిరస్కరించి అవమానించ బడ్డాడు

19 సుబ్బారావు తిరస్కరింపబడి అవమానించ బడ్డాడు.

వాక్యం (19)లో అర్థం స్పష్టం. తిరస్కరింపబడ్డది సుబ్బారావే, అవమానించబడ్డది సుబ్బారావే గుప్త నిర్మాణంలో మూల వాక్యాలు రెండిటిలోనూ సుబ్బారావు కర్మపదం. ఆ రెండింటికీ కర్మణి సూత్రం వర్తించి సుబ్బారావు కర్తృపదస్థానం ఆక్రమించి సమాన బంధ లోప సూత్రం, క్రియాబంధ సంహార సూత్రం, క్త్వార్థక సూత్రం క్రమంగా వర్తించివాక్యం (19) నిష్పన్నమైంది. క్రియా పదాలో ఉన్న పడు శబ్దంకర్మణి సూత్రం అదనంగా చేర్చింది. ఈ సూత్రం గుప్త కర్తకు చేత వర్ణకాన్ని, క్రియకు పడు ధాతువునూ చేరుస్తుంది.

వాక్యం (18)కి రెండర్థాలున్నాయి. ఒక అర్థం లో ఇది (19)కి సమానం. ఇంకో అర్థంలో గుప్త నిర్మాణంలో సుబ్బారావు తిరస్కరించ అనే క్రియకు కర్తగానూ, అవమానించు క్రియకు కర్మగానూ ఊహిస్తున్నాం. అంటే సుబ్బారావు ఎవర్నో తిరస్కరించాడు, ఆ ఎవరో సుబ్బారావును అవమానించారు. అన్న అర్థం రావచ్చు. అప్పుడు రెండో వాక్యానికి మాత్రమే కర్మణి సూత్రం వర్తించింది. అప్పటి నిర్మాణం మీద సమాన బంధలోప సూత్రం, క్రియాబంధ సంహార సూత్రం, క్త్వార్థక సూత్రం (19)కి లాగే క్రమంగా వర్తించి (18) నిష్పన్నమైంది. అయితే ఈ వాక్యానికి (19) తో సమానమైన అర్థం ఎట్లా వచ్చిందో ఆలోచించాలి. అందుకోసమే విశల్యమైన పడు లోప సూత్రం (19)ని నిష్పన్నం చెయ్యటానికి పై సూత్రాలు వర్తించిన [illegible] సూత్రాన్ని వర్తింపజేస్తే పడు లోపం వల్ల (18) నిష్పన్నమైంది. అందువల్లనే (18) (19) తో సమానార్థకాలు [illegible] క్రియా [illegible] [illegible] రెండు క్రియా [illegible] పడు లోప [illegible] సూత్రం నిర్మాణం [illegible]

లోపింప జేస్తుంది. ఇక్కడ అవ్యవహితంగా అనే నియమం సార్థకం. రెండు కర్మణి క్రియల మధ్య ఇంకో పదం వస్తే పడు లోప సూత్రాన్ని వర్తించ నియ్యకుండా అడ్డుకుంటుంది. అంటే వాక్యం (18)లో రెండు క్రియలకూ మధ్యన ఇంకేదైనా చేరిస్తే, (19) తో సమానార్థకం కాలేదన్న మాట. ఉదాహరణకు వాక్యం (20) (19)లో సమానార్థకం కాజాలదు.

20 సుబ్బారావు తిరస్కరించి ఘోరంగా అవమానించ బడ్డాడు.

ఈ పడులోప సూత్రానికి విషయాలైన ఈ వాక్యాన్ని పరిశీలించండి

* 21 ఇచ్చట కాఫీగింజలను పొడరుచేసి ఇవ్వబడును.

ఈవాక్యం హైదరాబాదు సుల్తాన్ బజారులో రెండేళ్ళ కిందటి వరకూ కనిపించేది కర్మణిసూత్రం అసంపూర్ణంగా ప్రవరించటం వల్ల ఈ వాక్యం తప్పు అయింది. ధాతువుకు పడు శబ్దాన్ని చేర్చిన కర్మణిసూత్రం గుప్తకర్మను వ్యక్త కర్తగా కూడా మార్చాలి. కాని ను శబ్దం వల్ల కాఫీగింజలను అనే శబ్దంవ్యక్త నిర్మాణంలోనూ కర్మగానే మిగిలి పోయింది. ను శబ్దాన్ని తొలగిస్తే వాక్యం సరి అయింది అవుతుంది పడు లోప సూత్రం వర్తించటం వల్ల పొడరు చేసి అనే రూపం సిద్ధించింది. పడు లోపసూత్రం వర్తించిన తర్వాత వాక్యం 18 లాగా ఇది భిన్నార్థబోధకం కాక పోవటానికి కారణం పొడరుచేయు అనే క్రియకు కాఫీ గింజలు గుప్త నిర్మాణంలో కర్తగా ప్రవరించలేదు ఇంతేకాక పై వాక్యంలో తరవాత—బంధ సూత్రం వర్తించటానికి వీల్లేదు. ఉదాహరణకు—

* 22 ఏ. కాఫీగింజలు పొడరు చేసి, తరవాత ఇవ్వబడును.

బి. కాఫీగింజలు పొడరు చేసినతరవాత ఇవ్వబడును.

ఉద్దేశించిన అర్థంలో పై రెండు వాక్యాలూ వ్యాకరణ విరుద్ధాలు. కాఫీ గింజలు పై వాక్యాల్లో వ్యక్తకర్త కాలేదు. ఈ క్రియకూ, మిగతా క్రియలకూ ఉన్న భేదం గుర్తించ దగింది. వ్యాపార పూర్వం ఉన్న కాఫీ గింజలు వ్యాపారానంతరం ఉండవు. వ్యాపారానంతరం ఉండేది కాఫీ పొడి మాత్రమే. పూర్వ భౌతిక రూపాన్ని మార్చే వ్యాపారాలను సూచించే క్రియలున్నప్పుడు తరువాత బంధ సూత్రం వర్తించదన్న నియమం ఏర్పర్చుకోవాలి.

1970 ఎండా కాలంలో తిరుపతి కొండ మీద గుడి ఆవరణలో ఈ క్రింది వాక్యం కనిపించింది.

* 23. ఇచ్చట యాత్రికులు ఉచితముగా చెప్పులు ఉంచుకొని పావను ఇవ్వబడును.

ఇవ్వబడును అనే క్రియకు చెప్పులు వ్యక్త నిర్మాణపు కర్త. యాత్రికులు గుప్త వ్యక్త నిర్మాణాలు రెండిట్లోనూ ఉంచుకొను అనే క్రియకు కర్త. వ్యక్త నిర్మాణపు కర్తలు వేరైనందున పై వాక్యం వ్యాకరణ విరుద్ధమైంది. పై వాక్యంలో యాత్రికులు అన్న శబ్దం [illegible] వ్యాకరణ సమగ్రత వస్తుంది. అప్పుడు చెప్పులు రెండు [illegible] కర్త కాలేకపోతుంది, పడు లోప సూత్రం వర్తించి అర్థ

శించిన అర్థాన్ని భంగం కలగకుండా సరి అయిన వాక్యం నిష్పన్నం అవుతుంది. ఇంత వరకూ జరిగిన చర్చలో క్త్వార్థక క్రియా ప్రవర్తనలో గమనించిన నియమాలను సౌలభ్యం కోసం కింద ఇస్తున్నాను.

1. భిన్న వ్యాపారాలను ఒక వాక్యంలో చెప్పినప్పుడు ప్రధాన వ్యాపారం కన్నా పూర్వం జరగటానికి ఉద్దేశించిన వ్యాపారాన్ని బోధించే క్రియలు క్త్వార్థక రూపంలో ఉంటై.

2. ఈ రకపు వాక్యాల్లో వ్యక్త నిర్మాణపు కర్త ఒకటే అయి ఉండాలి. గుప్త నిర్మాణపు కర్తలు వేరు కావచ్చు.

3. ఈ వాక్యాల్లో క్రియ లన్నిటికీ గుప్తనిర్మాణపు కర్త ఒకటే అయి సమాపక క్రియ కర్మణి రూపంలో ఉంటే క్త్వార్థక క్రియ ఏ రూపంలో ఉన్నా కర్మణి తుల్యంగానే భావించాలి.

ఈ పై చర్చ అంతా మనుష్య వాచక శబ్దాలు కర్తృపదాలుగా ఉన్న వాక్యాలను దృష్టిలో పెట్టుకొని జరిగింది. ఈ నియమాలు ప్రాణి వాచిక శబ్దాలు. ఏవి కర్తృ పదాలుగా ఉన్నా వర్తిస్తై. అప్రాణి వాచక శబ్దాలు కర్తృ పదాలుగా ఉన్నప్పుడు ఏం జరుగుతుందో ఇంకా పరిశీలించాల్సి ఉంది. అంతేకాక క్త్వార్థక క్రియకున్న పెక్కు ప్రయోజనాల్లో పూర్వం వ్యాపార బోధకత ఒకటి మాత్రమే. ఇదిగాక ఇంకా చాలా ప్రయోజనాలున్నై, ఉదాహరణకు ఈ కింది వాక్యాలను పరిశీలించండి.

24. పావనములైన శిరోజములం దెమల్చి పాపవాడీడ్చి తెచ్చె.
(భార. సభా. 2—216.)

25. ఏనెన్నడు దొల్లి చూచి యెఱుగను విన్నన్.
(భార. ఆది. 4—100)

26. జగత్కర్త పూర్వాలోల దృగ్జాలం జూచి మూపలు ప్రభూతాశ్చర్యులై రెప్పటన్. (భార—ఆది—6—31)

27. ఉత్సవ సందర్శనోత్సుకులై పోయి కడుబెద్ద ప్రొద్దయ్యె.
(భార—ఆది—7—209)

ప్రాచీన భాషలోనుంచి ఇచ్చిన పై ప్రయోగాల్లో క్త్వార్థక క్రియ భిన్న పద్ధతుల్లో ప్రయోగించ బడింది. అవి అన్నీ ఆధునిక భాషలో కూడా ఉన్నై. అంతేకాక నేటిభాషలో ఈ వాక్యాలను గమనించండి.

29. అతను పొద్దుపోయి ఇంటికి వచ్చాడు.

30. అతను వాన కురిసి ఇంటికి వచ్చాడు.

పై రెంటిలో రెండోది వ్యాకరణ నిర్దుష్టం. మొదటిది వ్యాకరణ సమ్మతం.

క్త్వార్థక క్రియకున్న ప్రయోగాలన్నిటినీ పరిశీలించి సూత్రీకరించాల్సిన అవసరం ఉంది. ఆ పని ఇంకో సారి.

ఈ వ్యాసంలో ప్రతిపాదించిన నియమాలు ప్రధానంగా ఆధునిక భాషనుంచి సేకరించినవి. ప్రాచీన భాషకూ, ఆధునిక భాషకూ వాక్య నిర్మాణానికి సంబంధించిన ముఖ్య విషయాల్లో తేడా ఉండదు. నిజానికి ఈ వ్యాసంలో పరిశీలించి గమనించిన విశేషాలు చాలా వరకు ఇతర ద్రావిడ భాషలకు కూడా వర్తిస్తై. ఈ వ్యాసంలో ప్రతిపాదించిన సూత్రాలు కొద్ది మార్పులతో భారతీయ భాషలన్నిటికీ వర్తించటానికి కూడా వీలుంది. భారతీయ భాషలన్నిటిలోను క్త్వార్థక క్రియా ప్రవర్తనలో పోలికలున్నై, అట్లాంటి వాటిని కొన్ని ఈ వ్యాస కర్త హిందీ, బెంగాలీ, భాషల్లో గమనించాడు. వ్యాసవిస్తరణ భీతి వల్ల ఇతర భాషలనుంచి ఉదాహరణలు ఈ వ్యాసంలో ఇవ్వలేదు.

తెలుగులో క్త్వార్థక క్రియా ప్రవర్తనను పరివర్తన సిద్ధాంత దృష్టితో పరిశీలించి నియమాలను గమనించటం ఈ వ్యాసానికి ముఖ్య లక్ష్యం. ఆ పని తెలుగు భాషలోనే చెయ్యటం రెండో లక్ష్యం. వీటిల్లో లోపాలకు బాధ్యత వ్యాస కర్తదే.

ప రి భా ష

కర్మణి సూత్రం	Passive rule
క్రియాబంధ సంహారం.	Verb Phrase Coniunction
గుప్త నిర్మాణం.	Deep Structure
గుప్త (నిర్మాణ) కర్త.	Deep (Structure) Subject
పదబంధ నిర్మాణ వృక్షం	Phrase Structure tree
పదబంధ నిర్మాణ సూచి:	Phrase Marker
పరివర్తన సిద్ధాంతం	Transformatinal theory
పరి వర్తన సూత్రం	Transformational rule
వాక్య సంహారం	Sentence Conjunction
వృక్షచ్ఛేదన నియమాలు	Tree Pruning Constraints
వ్యక్త నిర్మాణం	Surface Structure
వ్యక్త (నిర్మాణ) కర్త.	Surface(Structure) Subject
వ్యక్తనిర్మాణ నియమం.	Surface Structure Constraint
సమాన బంధలోప సూత్రం.	Equi N P deletion

మన ఆర్థిక వ్యవస్థ - స్థితిగతులు

శ్రీ వి. శ్రీరామచంద్ర

స్వాతంత్ర్యం వచ్చి పాతిక సంవత్సరాలైనా మన ఆర్థిక వ్యవస్థ కొక స్థిరమైన గమ్యము, మన విధానాలకొక నిర్దిష్టస్వరూపము ఏర్పడలేదు. ఎప్పటికప్పుడు తాత్కాలిక సమస్యలతోనే సతమత మవుతూ ఉండటం వలన, దీర్ఘకాలిక ప్రయోజనాల దృష్టితో, రూపొందించిన ప్రణాళికలు సక్రమ ఫలితాల నివ్వడంలేదు. ప్రభుత్వం వాగ్దానాలు చేసినంత మేరకు తమ జీవన పరిస్థితులు మెరుగు పడనందువల్ల ప్రజలలో అసంతృప్తి పెంపొందుతున్నది. 'గరీబీ హటావ్' అన్నంతగా కాక పోయినా 'మంచిరోజులు' రాను రాను వస్తాయన్న నమ్మకం యిప్పుడు జనంలో సన్నగిల్లి పోతున్నది. ఆ పరిస్థితి ఏ కొంచెమైనా త్వరగా వస్తే మంచిదని ప్రజలు కోరుకుంటున్నారు.

రెండు మూడు సంవత్సరాలు వానలు సరిగా కురిసి పంటలు పండిన పిదప మరల ఈ సంవత్సరం క్షామం వచ్చింది. దేశంలోని ఆహారధాన్యాల నిలువలు లేక దిగుమతి చేసుకొన వలసిన అవసరం కలిగింది. అనేక ప్రాంతాలు కరువు కాటకాలకు గురయ్యాయి. ఆఖరికి కొన్నిచోట్ల త్రాగడానికి నీరు కూడా మైళ్ళ దూరం నుంచి తెచ్చుకొన వలసి వస్తున్నది. మరొక వంక, ధరలు అదుపు లేకుండా ఎదుగుతున్నాయి. అసలే అంతంత మాత్రంగా ఉన్న జీవన ప్రమాణాలు దీనితో మరింత దిగజారిపోయాయి. విదేశీ సహాయం కొరవడటం వలన ఉత్పత్తికి అవసరమైన పెట్టుబడి వనరులు తగ్గిపోయాయి. ప్రైవేటు రంగంలో పెట్టుబడి క్రితం ఆరేడు సంవత్సరాల నుంచి గొర్రె తోక లాగా ఉండిపోయింది. ప్రభుత్వరంగంలో అసమర్థత పెరిగి ఉత్పాదక శక్తి పడిపోతున్నది. ఇక్కడ గోరంతను కొండంతగా చేసి చిత్రించడం లేదు. యధార్థాన్ని గుర్తించడమూ, అంగీకరించడమూ కూడా సరైన చర్యలు తీసుకొనడానికి తోడ్పడతాయి.

ప్రస్తుతం మన ఆర్థికవ్యవస్థ ఎదుర్కొంటున్న పలు సమస్యలను కూలంకషంగా చర్చించడం, వాటి పరిష్కారానికి అనువైన విధానాలను స్థూలంగా సూచించడం యీ వ్యాసం యొక్క ఉద్దేశ్యం. ఇందులో మొదటిభాగంలో ఆర్థికవ్యవస్థ యొక్క నిర్మాణానికి (Structure) సంబంధించిన సమస్యలను గురించి, రెండవభాగంలో ఆహారం, ధరలు, నిరుద్యోగం మొదలైన వాటిని గురించి మూడవభాగంలో ఆయా సమస్యల పట్ల ప్రభుత్వం అనుసరిస్తున్న విధానాలను గురించి విశ్లేషించడం జరుగుతుంది. ఇంత విస్తృతమైన విషయాన్ని విశదీకరించేటప్పుడు సందర్భానుసారంగా గణాంకాలను (Statistics) దొర్లించవలసి వస్తుంది. కాని, వీలయినంతవరకు విషయ విశ్లేషణకు ప్రాధాన్యత యిచ్చి పాఠకులకు అంకెల భారం కలుగకుండా చూడటానికి ప్రయత్నిస్తాను. విడివిడిగా సమస్యలను గురించి చర్చించేటప్పుడు వ్యవస్థలోని లోటు పాట్లను, విధానాలలోని పొరపాట్లను కూడా పరామర్శించవలసి వస్తుంది. అంతమాత్రాన ఎంత [illegible] విశ్లేషణ చేసినప్పటికీ, కొంత పునరుక్తి దోషం అనివార్యం అని హెచ్చరించడం మేలైన ఆదినిష్కార్యం.

1. ఆర్థిక వ్యవస్థ నిర్మాణం

1. ప్రణాళికా బద్ధమైన ఆర్థిక ప్రగతి మార్గంలో మనం ప్రయాణం ఆరంభించేటప్పటికి వ్యవసాయం అత్యంత ప్రముఖ పరిశ్రమగా ఉండేది. జాతీయాదాయంలో అరువది శాతం పైచిలుకు వ్యవసాయం, పాడి, మత్స్య పరిశ్రమల నుంచే లభించేది. శ్రామికశక్తి కూడా సహజంగా యీ రంగంలోనే కేంద్రీకృతమై ఉన్నది. దేశ జనాభాలో ఎనుబది శాతం పైగా ప్రజలు గ్రామీణ ప్రాంతాలలో నివసించేవారే. అభివృద్ధి పొందిన దేశాల అనుభవాన్ని బట్టి చూస్తే ఆర్థిక ప్రగతి సిద్ధించిన కొలదీ, జాతీయాదాయంలో వ్యవసాయ రంగం యొక్క వాటా తగ్గి పరిశ్రమల భాగం పెరుగుతున్నదనీ, పారిశ్రామికరంగంలోనే ఉద్యోగావకాశాలు విస్తృతంగా లభిస్తుంటా యని తెలుస్తుంది. అమెరికా వంటి చోట్ల పది శాతంలోపు జనులు మాత్రమే వ్యవసాయరంగంలో పని చేస్తున్నారు. మరి మనదేశంలో డెబ్బది శాతం పైచిలుకు భూమి, పశువుల మీద ఆధారపడి జీవిస్తున్న వారే. అంటే వారి వ్యాపకం కేవలం భుక్తి గడిచేటంతవరకే తప్ప జీవనప్రమాణాలు పెంచుకోడానికి, ఆధునిక వస్తువుల వినియోగాన్ని ప్రోత్సహించడానికి పనికి వచ్చేదికాదు. పైపెచ్చు, అభివృద్ధికి అవసరమైన వనరులను సమకూర్చవలసిన బాధ్యత వ్యవసాయరంగం మీద ఉన్నది. ఇటువంటి పరిస్థితులలో పరిశ్రమల స్థాపనకు తీవ్ర కృషి చేయడం అవసరమని ప్రభుత్వం భావించింది. మొదటి ప్రణాళిక తప్ప మిగిలిన మూడు ప్రణాళికలలోనూ పారిశ్రామికరంగానికే ప్రాధాన్యం యివ్వబడింది. అయినప్పటికీ వింత ఏమిటంటే, జాతీయాదాయంలో వివిధ రంగాల వాటాల నిష్పత్తి 1950 నుంచి 1970 నాటికి ఏవిధంగానూ మారలేదు. ఏవో ఒకటిరెండు కొత్త రంగాలు వెలిశాయి. లఘుపరిశ్రమల రంగం, వాణిజ్యం —బాంకింగ్ వంటి 'సేవా రంగం' (Services Sector) మాత్రం విస్తరించాయి. అలాగే 1951, 1971 జనాభా లెక్కల వివరాలలో గ్రామీణ—నగర వాసుల నిష్పత్తి కూడా మారలేదు. వ్యవసాయం మీద ఆధారపడి జీవించే వారిసంఖ్య అలాగే ఉన్నది. దీనినిబట్టి తెలుస్తున్న దేమిటంటే వ్యావసాయిక పారిశ్రామికరంగాల నిష్పత్తిని మార్చ తలపెట్టిన ప్రయత్నం జయప్రదం కాలేదు.

ఇక్కడ ఒక ప్రశ్న మొలకెత్తవచ్చును. వ్యవసాయ రంగాన్ని ఆర్థికాభివృద్ధి కోసం కుంచింప జేయడం తప్పనిసరి కాదు. కేవలం, వ్యవసాయం మీద ఆధారపడి ప్రగతి చెందిన దేశాలు (ఆస్ట్రేలియా, న్యూజిలాండ్, నార్వే, హాలండ్) లేవా? అన్నది యీ ప్రశ్న. దీనికి సమాధానం చెప్పడం తేలిక, ఆదేశాలు చిన్నవి, జనాభా చాలా స్వల్పం,

పైగా పారిశ్రామికోత్పత్తి కార్యక్రమాన్ని ఖనిజ సంపద చాలా ఎక్కువగా స్వల్పం కావడం వలన, వ్యవసాయ ఉత్పత్తి విధానంలో సాంకేతిక పరమైన మార్పులు వచ్చినప్పటికీ నిరుద్యోగ సమస్య ప్రబల లేదు. అందు వల్ల పారిశ్రామిక రంగాన్ని విశాలపరిచి, ప్రత్యామ్నాయ ఉద్యోగావకాశాలను కల్పించవలసిన అవసరం లేకపోయింది. మనదేశంలో పరిస్థితి అలా కాదు. విశాలమైన దేశం, అపారమైన జన సంపద, బహుళమైన జనాభా. ఈ దేశంలో కేవలం వ్యవసాయం మీద దృష్టిని కేంద్రీకరించి, పారిశ్రామిక వస్తువులను దిగుమతి చేసుకోవడం సాధ్యంకాదు. అలాగే, వ్యవసాయరంగంలో యాంత్రిక సాధనాలు ప్రవేశపెట్టినట్లయితే నిరుద్యోగ సమస్య పెరిగిపోతుంది. పారిశ్రామిక రంగాన్ని విస్తృతపరిస్తేనే వారికి ఉద్యోగావకాశాలు కల్పించగలము. పైగా యింత విశాలమైన వ్యవసాయరంగంలో నూతన పద్ధతులు ప్రవేశపెట్టాలన్నప్పటికీ పారిశ్రామిక ప్రగతి తప్పనిసరి అవుతుంది. మొత్తంమీద మన పారిశ్రామికోత్పత్తి ఎన్నో రెట్లు పెరిగినప్పటికీ, వ్యవసాయ, పారిశ్రామిక రంగాలకు సంబంధించి నంతవరకూ మన ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క నిర్మాణ స్వరూపం మారలేదు.

2. కేంద్రీకృత ప్రణాళికా విధానం (Centralized planning) అమలులో ఉన్న దేశాల వలె కాక మనదేశంలో ప్రైవేటు రంగానికి ప్రత్యేక స్థానం యీయబడింది. ఒకవిధంగా, ఈ రంగంలోని వనరులు, మూలధనం ప్రభుత్వరంగంలోకంటె చాలా విస్తారమైనవి. స్వాతంత్ర్యానికి పూర్వం రైల్వేలు, పోస్టు, టెలిగ్రాఫ్, రక్షణ పరికరాల ఉత్పత్తి వంటి సంస్థలు తప్ప దేశ ఆర్థికవ్యవస్థ మొత్తం ప్రైవేటు రంగంలోనే కేంద్రీకరింపబడింది. 1956 వరకూ, అంటే మొదట ప్రణాళిక అంతం వరకూ, ప్రైవేటు రంగం యొక్క పాత్ర దాని పట్ల ప్రభుత్వ దృక్పథాన్ని గురించి ఏవిధమైన నిర్దిష్ట విధానమూ రూపొందించబడలేదు. 1956 లో ఇండస్ట్రియల్ పాలసీ రిజొల్యూషన్ వెలువడింది. దీని ప్రకారం పరిశ్రమలన్నీ మూడు వర్గాలుగా విభజింపబడ్డాయి. ఇనుము— ఉక్కు, యంత్ర పరికరాల ఉత్పత్తి పరిశ్రమలు, ఖనిజాల త్రవ్వకం శుభ్రం చేయడం, విద్యుత్ పరికరాల ఉత్పత్తి, రక్షణ సాధనాల ఉత్పత్తికి సంబంధించిన పరిశ్రమలు ప్రథమ వర్గానికి చెందినవి. ఈ వర్గంలో పరిశ్రమలన్నీ ప్రభుత్వ ఆధీనంలో ఉంటాయి. అయితే అప్పటి వరకూ ప్రైవేటు రంగంలో ఉన్న సంస్థలు కొనసాగేందుకు ప్రభుత్వం అనుమతించ వచ్చును. రసాయనద్రవ్యాలు, ఎరువులు, రబ్బరు, అల్యూమినియం, మాంగనీసు, తగరం వంటి లోహాలకు సంబంధించిన పరిశ్రమలు రెండవ రకానికి చెందినవి. వీటి పెంపుదలలో ప్రభుత్వరంగం ప్రధాన పాత్ర వహించాలనీ, ఎంతో అవసరమైతేనే ప్రైవేటు సంస్థలను అనుమతించాలనీ నిర్ణయించడమైనది. మిగిలిన పరిశ్రమలన్నీ మూడవ వర్గానికి చెందినవి. వీటిని పూర్తిగా ప్రైవేటు రంగం యొక్క పరిధికే వదిలివేశారు. అయితే ప్రభుత్వరంగం కూడా సంస్థలు నెలకొల్పే హక్కు పొందింది. మన ఆర్థిక వ్యవస్థలో వ్యక్తిగత, ప్రభుత్వరంగాల పాత్ర యీనాటికీ యీ 1956 ప్రకటన ప్రకారం నడుస్తున్నాయి. కాని యీవిధమైన మిశ్రమ ఆర్థిక వ్యవస్థ వలన కొన్ని చిక్కులు తలెత్తుతున్నాయి. ఈ చిక్కులను తొలగించడానికి ప్రైవేటు, ప్రభుత్వ రంగాల పాత్రలను గురించి ప్రభుత్వం ఖచ్చితంగా స్థిరమైన విధానానికి కట్టుబడి ఉండాల్సి వస్తుంది.

2.(అ) ఈ సమస్యలలో మొదటిది ప్రణాళికల రూపకల్పనకు సంబంధించినది. ప్రణాళికలు వివిధ పథకాలతో దేశ మొత్తానికి లక్ష్యాలను నిర్ణయిస్తాయి. ఈ లక్ష్యాలను సాధించే బాధ్యత ప్రైవేటురంగంపైన, పబ్లిక్ రంగంమీద కూడా ఉన్నది. ప్రభుత్వమే ఈ లక్ష్యాలను రూపొందిస్తుందికాబట్టి ఏదోవిధంగా వనరులను ప్రోగుచేసి తన కర్తవ్యం నెరవేర్చడానికి ప్రయత్నిస్తుంది. కాని ప్రభుత్వం నిర్ణయించిన లక్ష్యాల సాధనలో తోడ్పడానికి ప్రైవేటు రంగం ఎందుకు ఉత్సాహం చూపించాలి? మార్కెట్టు శక్తుల సూచనల ప్రకారం తను లాభసాటి అయిన రంగాలలోకి దిగడానికి ప్రయత్నిస్తుంది. మార్కెట్టు వ్యవస్థ ప్రకారం లాభదాయకమైన పరిశ్రమలు, ప్రభుత్వం నిర్ణయించిన లక్ష్యాలు ఒకటి కాకపోవచ్చును, సాధారణంగా కావు. అయినందువల్లనే, ప్రైవేటు రంగం తోడ్పాటు లేక ప్రణాళికలు దెబ్బతినే అవకాశం ఉన్నది. అందువల్ల ప్రైవేటు రంగాన్ని కూడా ప్రణాళికాబద్ధమైన మార్గంలో నడిపించడానికి ప్రభుత్వం చేతుల్లో కొన్ని ఆయుధాలు అవసరం. ఇండస్ట్రియల్ లైసెన్సింగ్ పాలసీ యిందుకు కొంతవరకూ పనికి వస్తుంది. అయితే ప్రైవేటు వనరులు ప్రణాళికా లక్ష్యాల వెలుపలకు పోకుండా ఇది చూడగలుగుతుందే కాని లక్ష్యాలు సిద్ధించే మార్గం వైపు పోయేటట్లు చేయలేదు. ఇందువలన ప్రణాళికలు జయప్రదం కాకపోయే అవకాశం ఉన్నది. ఆర్థిక ప్రణాళికలలో కొంత భాగం మార్కెట్ వ్యవస్థ మీద ఆధారపడి, మరికొంత భాగం ప్రభుత్వం నిర్ణయించిన లక్ష్యాల మీద ఆధారపడి పని చేయడం కొన్ని ప్రత్యేక సమస్యలు తలెత్తుతున్నాయి. వీటిని తొలగించడానికి మన ప్రణాళికా నిర్మాణంలోనే మౌలికమైన మార్పులు తేవాలి. వీలైతే ప్రభుత్వ రంగానికొక ప్రణాళిక, ప్రైవేటురంగానికొక ప్రణాళిక రూపొందించడం బాగుంటుందేమో! ప్రభుత్వ ప్రణాళిక అన్ని అంశాలను సుస్పష్టంగా నిర్వచించవచ్చును, ప్రైవేటు ప్రణాళిక స్థూలంగా ప్రధాన అవసరాలను, లక్ష్యాలను నిర్దేశించవచ్చును. రెండవ పక్షంగా కొన్ని పరిశ్రమలను పూర్తిగా ప్రభుత్వరంగంలోనూ, కొన్నింటిని పూర్తిగా ప్రైవేటురంగంలోనూ వదిలి వేయడం ఒక మార్గం. అప్పుడు ప్రణాళికలను జయప్రదంగా అమలు జరపడానికి ఆర్థిక వ్యవస్థను కట్టుదిట్టంగా నిర్వహించడానికి వీలవుతుంది.

2.(ఆ) రెండవ సమస్య వ్యక్తిగత రంగంమీద ప్రభుత్వం కట్టుడులకుసంబంధించినది. అరుదైన వనరులని సరిగా వినియోగించుకోవడానికీ, వ్యక్తిగత రంగాన్ని జాతీయ లక్ష్యాల వైపు నడిపించడానికి ప్రభుత్వం చేతుల్లో కొన్ని అధికారాలు ఉండాలి. వ్యక్తిగత రంగం ఉండటం అవసరం అని అంగీకరించిన పరిస్థితుల్లో ఆ రంగం, సమర్థవంతంగా పని చేసేందుకు, తగిన చర్యలు తీసుకోవాలి. 1938 నుంచీ వ్యక్తిగత రంగంలో పెట్టుబడి తగ్గిపోయింది. పరిశ్రమల కోసం బ్యాంకు రుణాల గిరాకీ పడిపోయింది. 1989 'మొనాపొలీ కంట్రోలు' చట్టం వచ్చింది. 1970 లో దత్ కమిటీ రిపోర్టు మీద ఆధారపడి ఇండస్ట్రియల్ లైసెన్సింగ్ పాలసీ చట్టం

వచ్చింది. మళ్ళీ ఇటీవల కొద్దిరోజుల క్రితం ప్రభుత్వం ఒక నూతన విధానాన్ని ప్రకటించింది. అయితే 1956 నాటి ప్రకటనే ఇంకా ప్రభుత్వ విధానాలకు ప్రాతిపదికగా పని చేస్తున్నదని ప్రభుత్వం అంటున్నది. యథార్థానికి ఈ ప్రకటనలో పరిశ్రమల వర్గీకరణను మినహాయించి మరేమీ చెప్పుకోదగిన అంశం లేదు. నాల్గవ ప్రణాళికలో పరిశ్రమల ఉత్పత్తి లక్ష్యాలను దృష్టిలో ఉంచుకుని 1970 లో లైసెన్సింగ్ పాలసీ రూపొందించబడింది. ఎవరైనా ఏదైనా పరిశ్రమను స్థాపించాలంటే మొనాపలీ చట్టం క్రింద, లైసెన్సింగ్ పాలసీ చట్టం క్రింద అనుమతి లభిస్తే తప్ప వీలుకాదు. 30 కోట్ల రూపాయలు మించిన పారిశ్రామిక సంపత్తి (Industrial assets) కల పారిశ్రామిక సామ్రాజ్యాలను 'మొనాపలీ' లుగా 1969 చట్టం నిర్ణయించింది. దీని ప్రకారం, మొనాపలీలుగా గుర్తింపబడిన సంస్థలు కొత్త పరిశ్రమలు స్థాపించడానికీ, పాతవి వ్యాపింపజేయడానికీ వీలు లేదు. అంతగా పెరగని సంపత్తి కలవారు 1970 లైసెన్సింగ్ పాలసీ క్రింద ప్రాధాన్యత లక్ష్యాల కనుగుణంగా ఉన్న పరిశ్రమలను స్థాపించడానికి అనుమతులు లభిస్తాయి. అయితే లైసెన్సింగ్ పాలసీ కూడా 20 కోట్ల రూపాయలకు మించి సంపత్తి కల సంస్థలను విస్తరించకుండా నిరుత్సాహపరచాలని సూచిస్తున్నది. వేరు వేరు ప్రయోజనాలు ఉద్దేశించిన ఈ రెండు చట్టాల పరిధులను స్పష్టంగా నిర్వచించాలని పారిశ్రామిక వేత్తల వాదం. ప్రభుత్వం ఈ వాదన్ని గమనించి నట్లున్నది. అయిదవ ప్రణాళికలో పారిశ్రామికోత్పత్తి లక్ష్యాల కనుగుణంగా లైసెన్సింగ్ పాలసీ పని చేస్తుందనీ, సంపద యొక్క కేంద్రీకరణకు 'మొనా పాలీ కంట్రోలు' చట్టం వినియోగపడుతుందని ప్రభుత్వం ప్రకటించింది. ఈ విషయంలో ప్రభుత్వం మరింత విస్పష్టమైన విధానాన్ని రూపొందిస్తే తప్ప వ్యక్తిగత రంగం సరిగా పని చేయక పోవచ్చును. నాల్గవ ప్రణాళిక అమలు జరపడానికి మనం రెండు మూడు సంవత్సరాలు వేచి ఉండవలసి వచ్చింది. మళ్ళీ అటువంటి పరిస్థితి ఏర్పడకుండా చూడాలి. ప్రస్తుతం ఇంకా రెండు సమస్యలున్నాయి. వ్యక్తిగత రంగంలోని పరిశ్రమలకు ప్రభుత్వ సంస్థలు ఇచ్చిన ఋణాలను 'ఈక్విటీ షేర్సు' గా మార్చే విషయం, జాయింట్ సెక్టరు యొక్క రూపు రేఖలను గురించి చర్చ అన్నవి రెండు ముఖ్యమైనవి. వీటిని గురించి కూడా త్వరలో స్పష్టమైన నిర్ణయానికి రావడం అవసరం.

2. (ఇ) మూడవ సమస్య ప్రభుత్వ రంగం యొక్క పాలనా వ్యవస్థకు సంబంధించినది. ప్రస్తుతం ప్రభుత్వరంగం పనిచేస్తున్న తీరు సమర్థతకు ఎంతో దూరంగా ఉన్నది. లాభాలు ఆర్జించ గలిగిన సంస్థలు చాలా తక్కువ. అక్కడక్కడ వనరుల దుర్వినియోగం కూడా జరగడం కద్దు. ఈ పరిస్థితిని తొలగించడం చాలా అవసరం. కేవలం లాభాలు ఆర్జించడమే ప్రభుత్వ లక్ష్యం కాక పోవచ్చు. కాని, సంస్థలను విస్తరింప జేయడానికీ పెట్టుబడిని పెంచడానికీ ప్రభుత్వరంగంలో కూడా లాభాలు ఆర్జించడం అవసరం. పైగా వస్తువుల ఉత్పత్తికి వినియోగించిన వనరుల ఖర్చయినా పూర్తిగా రావాలి. ప్రభుత్వ రంగంలో అన్నింటికంటె పెద్దదైన హిందూస్థాన్ స్టీల్ లిమిటెడ్ ప్రతి సంవత్సరమూ కోట్ల రూపాయల నష్టంతో నడుస్తున్నది. తరచుగా, ఫ్యాక్టరీలు మూసి వేయబడుతున్నాయి. ఈ అవ్యవస్థకు ముఖ్యంగా రెండు కారణాలున్నాయి. మొదటిది, ఉద్యోగుల నియామకంలో నిర్దిష్టమైన ప్రమాణాలు లేకపోవడం, రెండవది, కార్మిక సమస్యలు. జనరల్ ఎడ్మినిస్ట్రేషనులో అనుభవం పొందిన వాళ్ళు, పారిశ్రామిక సంస్థలను నడపడానికి పనికిరారు. ఇందుకు ప్రత్యేకమైన శిక్షణ, దృష్టి, అనుభవం చాలా అవసరం. ఉన్నత పదవుల నియామకంలో రాజకీయ ప్రమేయం కూడా జొరబడుతున్నది. ప్రభుత్వ రంగ సంస్థలలో పనిచేయడానికి ఐ. ఏ. ఎస్ లాంటి పద్ధతులు లేక ఒక ప్రత్యేక విధానం ద్వారా ఉద్యోగులను సమకూర్చుకోవాలి. సాధ్యమైనంత వరకూ, సంస్థలకు స్వతంత్ర ప్రతిపత్తి నిచ్చి, సమర్థతతో పని చేసిన సంస్థల కార్య నిర్వాహకులకు Incentives ఇవ్వడం ఉపయోగకరం. కార్మిక సంఘాల గుర్తింపు పట్ల, పరిపాలనా నిర్వహణలో కార్మికుల ప్రాతినిధ్యం పట్ల, వారి యోగక్షేమాల పట్ల ప్రభుత్వం మరింత ధ్యాసతో వ్యవహరించాలి. కేవలం లాభాలు మాత్రమే సమర్థతకు నిదర్శనం కాక పోయినప్పటికీ ఖర్చు గిట్టుబడి కాకపోతే ఆర్థికవ్యవస్థ రాను రానూ ఇబ్బందుల పాలవుతుంది. అయిదవ పంచవర్ష ప్రణాళికలో ప్రభుత్వరంగంలో పెట్టుబడి ఇనుమడించింది. రానురాను ఇంకా విస్తరించే అవకాశం అవసరం ఉన్నవి. అందుచేత దీర్ఘకాలిక విధానాలను రూపొందించి అందుకనుగుణంగా చర్యలు తీసుకోవాలి.

ప్రభుత్వ వ్యక్తిగత రంగాల మధ్య సంబంధ బాంధవ్యాలను గురించి ఇటీవల మరొక వాదం వచ్చింది. ప్రభుత్వం సమకూర్చిన పెట్టుబడితో వ్యక్తిగత రంగంలోని కార్య నిర్వాహణ క్రింద 'జాయింట్ సెక్టర్' అమలులోకి రావాలని శ్రీ టాటా ఒక ప్రతిపాదన చేశారు. ఈ జాయింట్ సెక్టర్ యొక్క రూపు రేఖలను గురించి అనేక వూహాగానాలు సాగుతున్నాయి. ఇటీవలనే ప్రభుత్వం ఒక ప్రకటన చేసింది. దాని ప్రకారం 26నుంచి 49 శాతం వరకూ షేర్లు ప్రభుత్వ అధీనంలో ఉండేటట్లు, తదనుగుణంగా డైరక్టర్ల బోర్డులో ప్రాతినిధ్యం ఉండేటట్లు, దైనందిన కార్యనిర్వహణ, ఉద్యోగుల నియామకం విషయంలో వ్యక్తిగత రంగానికి అధికారం ఇచ్చేటట్లు నిర్ణయించింది. అయినప్పటికీ దీనిని గురించి ఇంకా వాదప్రతివాదాలు కొనసాగుతునే ఉన్నాయి. వ్యక్తిగత రంగంలోని సంస్థలకు ప్రభుత్వ ఆర్థిక సంస్థలు (లైఫ్ ఇన్స్యూరెన్స్ కార్పొరేషన్, ఇండస్ట్రియల్ డెవలప్‌మెంట్ బాంకు, యూనిట్ ట్రస్ట్ ఆఫ్ ఇండియా వంటి సంస్థలు) ఇచ్చిన ఋణాలను షేర్ల క్రింద మార్చే విషయం మీద వాదోపవాదాలు కొనసాగుతున్నాయి. మొత్తం మీద ప్రభుత్వ వ్యక్తిగత రంగాల పాత్రలను గురించి వాటి సంబంధ బాంధవ్యాలను గురించి ఇప్పుడు దేశంలో పెద్దపెట్టున చర్చ కొనసాగుతున్నది. ఈ విషయం మీద ప్రభుత్వం తీసుకునే నిర్ణయం ప్రజాభిమతానికీ, జాతీయ లక్ష్యసాధనకు అనుగుణంగా ఉండటం తప్పనిసరి.

3. ఆర్థిక వ్యవస్థ నిర్మాణానికి సంబంధించిన మూడవ సమస్య వనరుల సేకరణ (Resource Mobilization) మొదటి ప్రణాళికను మినహాయించి మిగిలిన వాటిలో దేనిలోనూ అనుకున్న

assets

పరిమాణంలో పెట్టుబడి వనరులు సమకూరలేదు. దీనికి ముఖ్యమైన కారణం మన ప్రణాళికా విధానంలో ధరల మార్పులకు సరైన పరిగణన చేయక పోవడమే. ధనరూపంలో మనం అనుకున్న ప్రకారం పెట్టుబడి పెట్టినప్పటికీ, ధరలు పెరుగుతున్న పరిస్థితులలో దాని అసలు విలువ పడిపోయినది. అందుచేతనే నిర్దిష్టమైన జాతీయాదాయపు పెరుగుదల రేటుకు మనం చాలా దూరంలో ఉన్నాం. ఈ పడిపోతున్న విలువకు ఎదురొడ్డుటకు హెచ్చు వనరులను మనం సేకరించ లేక పోతున్నాం. యిందుకు ముఖ్య కారణమేమిటి?

ప్రణాళికలకు వనరులు ముఖ్యంగా యీ క్రింది విధంగా లభ్యమవుతున్నాయి. (1) పన్నులు యితర మూలకాలు (2) ప్రైవేటు పరిశ్రమల పొదుపు (3) విదేశ సహాయం (4) అప్పులు. ప్రైవేటు రంగంలోని పొదుపు యీనాటి ప్రణాళికల వనరులలో అధికభాగం సమకూరుస్తున్నది. లెవ్యీలు, పన్నులు అత్యధిక ప్రాముఖ్యం వహిస్తున్నాయి. విదేశ సహాయం సాధ్యమైనంతవరకూ తగ్గించి వేయాలన్నది మన ప్రణాళికల లక్ష్యం. అప్పులలో రిజర్వు బ్యాంకువద్ద నుంచీ కేంద్రం పుచ్చుకునే ధనం, రాష్ట్రాలు పుచ్చుకునే ఓవర్ డ్రాఫ్టులు ముఖ్యమైనవి. దీనినే డెఫిసిట్ ఫైనాన్సింగ్ అని కూడా అంటారు.

3. (అ) ప్రభుత్వం వసూలు చేసే పన్నుల ఆదాయం అత్యధికభాగం పరోక్షపు పన్నుల నుంచి లభిస్తున్నది. వస్తువుల వనరుల వినియోగం మీద విధించే యీ పరోక్షపు పన్నులు ఎక్కువగా పట్టణవాసుల మీదనే పడుతున్నాయి. కారణం యిక్కడ, పారిశ్రామికరంగంలో ఉత్పత్తి అయిన వస్తువుల వినియోగంచాలా హెచ్చు. మన గ్రామీణ ప్రాంతాలలో వినియోగ పద్ధతులు (Consumption Patterns) చాలా సంవత్సరాల నుంచీ మారలేదు. క్రమంగా యీపన్నులు యింకా ఆదాయం సమకూర్చి పెట్టేస్థితి దాటిపోతున్నాయి. అందుచేత పన్నుల కొసం క్రొత్తమార్గాల నన్వేషించక తప్పదు. జాతీయాదాయంలో 50 శాతం సమకూర్చే వ్యవసాయ రంగంమీద పన్నులభారం చాలా స్వల్పంగా ఉన్నదన్నమాట అందరూ అంగీకరించే సత్యం. కానీ యీరంగంలో పన్నులు వసూలు చేసేందుకు అవసరమైన సమర్థయంత్రాంగం మనకు యింకా సమకూరలేదు. పైగా యిందుకు అవసరమైన చొరవ, రాజకీయసాహసం రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు లేవు. ఇటీవలనె రాజకమిటీ భూమిశిస్తును రద్దుచేసి దాని బదులు వ్యవసాయభూకమతాల పన్ను విధించాలని సూచించింది. యిందువలన ప్రస్తుతం భూమిశిస్తు వలన లభించే సుమారు రు. 150 కోట్లకుతోడు, అదనంగా మరొక 200 కోట్ల రూపాయలు వసూలు చేయవచ్చునని అంచనా. కానీ యీ విషయంలో యింకా విస్తారమైన పరిశోధనలు జరుగవలసి ఉన్నది. రాజకమిటీ సిఫార్సులను అమలు జరపాలంటే, దేశంలో ఉన్న ప్రతికమతం యొక్క వివరాలను సేకరించ వలసి ఉన్నది. దీనికే ఆంగ్లంలో, Cadastral Survey అంటారు. ఈరకమైన సర్వే జరపటానికి ఎంతో ఖర్చు అవుతుంది. పైపెచ్చు కొన్ని ప్రాథమిక పరిశోధనల వలన తేలిన విషయ మేమంటంటే యీపన్ను విధింపు వలన యిప్పుడు వచ్చే భూమిశిస్తు కంటే కూడా తక్కువ ఆదాయమే లభ్యమవుతుంది అని. పైపెచ్చు యిప్పటికే యిటీవల వ్యవసాయ పద్ధతులలో వచ్చిన మార్పుల వలన ఈరంగంలో వ్యక్తుల ఆదాయం పెరిగింది. Relative Prices కూడా 1962—63 నుంచీ వ్యవసాయవస్తువుల కనుకూలంగాను, పారిశ్రామిక వస్తువులకు వ్యతిరేకంగానూ మారాయి. ఇటువంటి పరిస్థితులలో—వ్యవసాయ రంగంనుంచి ప్రత్యక్షపు పన్నులు వసూలుచేయవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉన్నది. ఈ పన్నులు ఆస్తి. సంపద మీద, ఆదాయం మీదకూడా విధించబడాలి. ఇందుకు దీర్ఘకాలిక దృష్టితో సరైన చర్యలు తీసుకోవాలి. కేవలం పన్నుల ద్వారా ప్రణాళికలకు అవసరమైన వనరులు సమకూర్చడం కష్టం అవుతుంది. ప్రభుత్వరంగంలోని పరిశ్రమలు ఆర్జించే లాభాలను పెట్టుబడికి వినియోగించుకొనవచ్చును. కానీ యీ పరిశ్రమలన్నీ నష్టాలతోనే నడుస్తున్నాయి. అందుచేత యీ అవకాశం లేదు.

3 (ఆ) వ్యక్తిగత రంగంలోని లాభాలు, పన్నుల రూపంలో పోను, [illegible] మిగిలినవి పెట్టుబడికి వినియోగించబడుతున్నాయి. [illegible] నిర్బంధాలు విధించినప్పటికీ [illegible] పెరుగుతూనే ఉన్నది. ఇందులో అధిక భాగం [illegible] వినియోగానికే ఉపయోగించబడుతున్నది. అందుచేత వ్యక్తిగతరంగం కూడా ఆర్థిక వనరుల కోసం ప్రభుత్వ సంస్థలైన లైఫ్ యిన్స్యూరెన్సు కార్పొరేషను, యూనిట్ ట్రస్ట్ ఆఫ్ యిండియా ఇండస్ట్రియల్ ఫైనాన్సు కార్పొరేషను, ఇండస్ట్రియల్ డెవలప్‌మెంట్ బాంకు, యితర బాంకుల మీద ఆధారపడి ఉండవలసి వస్తున్నది. ఈ పరిస్థితిని నివారించాలంటే వ్యక్తిగత రంగం లాభాలను వర్తమాన వినియోగానికి (Carrent Consumtion) ఉపయోగించకుండా [illegible] నిర్బంధాలను విధించవలసివస్తుంది.

3. (ఇ) రెండు ప్రణాళికా కాలాలలో నాల్గవవంతు వరకూ విదేశ సహాయం సమకూర్చింది. ఈ శాతం (25%) కొంత తగ్గినప్పటికీ మూడవ ప్రణాళికలో కూడా [illegible] విదేశసహాయం మీద మనం ఆధారపడవలసి వచ్చింది. ఆహారధాన్యాల కొరతవలన యీ అవసరం మరింత పెరిగింది. అయితే మూడవ ప్రణాళికలో జాతీయవనరుల మీద ఆధారపడి విదేశ సహాయానికి స్వస్తి చెప్పడం ఒక లక్ష్యంగా ఉద్ఘాటించాం. నాల్గవ ప్రణాళికలోకూడా యీలక్ష్యం పునరుద్ఘాటితమయింది. మళ్ళీ అయిదవ ప్రణాళికలో కూడా అదే అంటున్నాం. ప్రస్తుతపు అంచనాల ప్రకారం 1980 నాటికి Net Foreign aid, అంటే యిదివరకు తీసుకున్న అప్పులు, వాటిమీద వడ్డీ తీర్చడానికి తీసుకునే అప్పులు తప్ప మిగిలిన సహాయం, ఏదీ ఉండరాదు. కానీ యిదిపూర్వపు అనుభవాన్ని బట్టిచూస్తే ఎంతవరకు సాధ్యమవుతుందో తెలియదు. అయితే విదేశ సహాయం అందుబాటు పరిస్థితికూడా అంత సంతృప్తికరంగాలేదు. పారిశ్రామిక దేశాలు సహాయం అందజేయడానికి యిదివరకు లాగా ఉత్సాహం చూపడం లేదు. అభివృద్ధి పొందిన దేశాల జాతీయాదాయంలో ఒకశాతం విదేశ సహాయం క్రింద అందజేయాలని అనేక అంతర్జాతీయ సమావేశాలలో నిర్ణయించబడింది. అయినప్పటికీ ఒక్క స్వీడన్ మినహాయించి మరే దేశమూ యిందుకు సంసిద్ధం కాలేదు. మనకు

ఆత్యధిక సహాయాన్ని అందజేసిన అమెరికా కూడా తలకు ఒకటి రెండు డాలర్లను మించి ఇవ్వలేదు. అదే కొరియా, తైవానులాంటి దేశాలకు తలకు 90 డాలర్ల వరకూ సహాయం అందజేసింది. రాజకీయ కారణాలు యిందులో చాలా ముఖ్యపాత్ర వహిస్తున్నాయి. విదేశ సహాయం లేకపోయినా, ఎగుమతులను పెంపొందించుకున్నట్లయితే, మన పెట్టుబడికి అవసరమైన యంత్రసామగ్రి, రసాయన ద్రవ్యాలు, ముడిసరుకును దిగుమతి చేసుకోవచ్చును. కాని విదేశ వ్యాపారానికి కూడా పరిస్థితులు అంత ప్రోత్సాహజనకంగా లేవు. పూర్వం మన ఎగుమతులు ప్రధానంగా వ్యవసాయ వస్తువుల రూపంలో ఉండేవి. కానీ పరిశ్రమలు క్రమంగా విస్తరించిన కొద్దీ మన విదేశ వ్యాపారపు స్వరూప స్వభావాలు మారిపోవలసి ఉన్నది. కానీ అభివృద్ధి పొందిన దేశాలు మన పారిశ్రామిక వస్తువులను దిగుమతి చేసుకోడానికి సుముఖంగా లేవు. పైగా హెచ్చు పన్నులు, కోటాల రూపంలో అనేక నిర్బంధాలు విధిస్తున్నాయి. మరి వెనుకబడిన దేశాలు ఎల్లకాలమూ వ్యవసాయ వస్తువుల మీదనే ఆధారపడి ఉండలేవు. విదేశమారకం ఆర్జించకపోతే, అప్పులు తీర్చే మార్గం కూడా మరేమీ ఉన్నట్లు కనబడదు. సాంకేతిక పురోగతి సాధించి, తక్కువధరలకు నాణ్యమైన వస్తువుల నందజేయగలిగితే కొంతవరకు మనం ఎగుమతులను పెంచుకోవచ్చును. కానీ యిందుకు దిగుమతులు కూడా ఎంతో అవసరం. అప్పుడే ప్రపంచ మార్కెట్‌తో మన సంబంధాలు గట్టిపడి విదేశవ్యాపారం సమృద్ధిగా సాగుతుంది. అయితే ప్రస్తుతం మన ఎగుమతులు జాతీయాదాయంలో 5 లేక 6 శాతం మించిలేవు. ఇంత విశాలమైన దేశంలో, విస్తారమైన వనరులు నిరుపయోగంగా పడిఉన్నప్పుడు, విదేశ వ్యాపార రంగానికి అనుగుణంగా పథకాలను రూపొందించడం కొంచెం కష్టమే కావచ్చు. కానీ, దిగుమతి కోతల కంటే ఎగుమతి ప్రోత్సాహాలకు ఉచితస్థానం యిచ్చి విదేశీమారకం ఆర్జించుకునే మార్గం వెదకాలి. లేకపోతే, విదేశ సహాయానికి స్వస్తి చెప్పడం అన్న లక్ష్యాన్ని మనం సాధించడం ఎలా ఉన్నప్పటికీ అది మనకు లభించే అవకాశాలే శూన్యంకావచ్చు. అప్పుడు విచారించి లాభంలేదు. అందువేత యిప్పటినుంచే మేల్కొని విదేశ వ్యాపారానికి మన ప్రణాళికల రూపకల్పనలో తగిన స్థానాన్ని యివ్వాలి.

3. (ఊ) డెఫిసిట్ ఫైనాన్సింగ్, లేక లోటుబడ్జెట్ విధానం వలన ప్రభుత్వ ఖర్చుకు అవసరమైన ధనాన్ని సమకూర్చుకుంటుంది. అయితే యిందువలన ధరలు పెరుగుతాయి. నిజమైన వస్తువుల సరఫరా పెరుగకుండానే దేశంలో ఎక్కువధనం చలామణి అవడం వలన వస్తువులకు గిరాకీ పెరిగి ధరలు ఎదుగుతాయి. అయితే యీ ఎదుగుదల ఆర్థికాభివృద్ధికి కొంతవరకు దోహదం చేస్తుంది. ధరలు పెరగడం వలన, స్థిరమైన ఆదాయం కలవాళ్ళ వస్తువినియోగం (Real Consumption) తగ్గుతుంది. పొదుపు పెరిగి పెట్టుబడికి సరిపడ వనరులు సమకూరుతాయి. అయితే కట్టడిలేకుండా అదనపు ద్రవ్యాన్ని విడుదల చేసినట్లయితే [illegible] దాదాపు 5 వేల కోట్ల రూపాయల డెఫిసిట్ ఫైనాన్సింగ్ జరిగింది. 5వ ప్రణాళికలో 1000 కోట్ల రూపాయల వరకూ [illegible] నిర్ణయించుకున్నది ప్రభుత్వం. కానీ, ఇది ప్రభుత్వం — రిజర్వు బ్యాంకుల [illegible] ఉన్నది. అందువేత అదనపు ద్రవ్యం విడుదలను వీలైనంత పరిమితం చేస్తే అంత మంచిది. ధరలు పెరగకుండా ఉండాలంటే, వస్తూత్పత్తి ఏ శాతంతో పెరుగుతున్నదో అంతేశాతంలో ద్రవ్యం కూడా విడుదల చేయాలి. హెచ్చుతగ్గులు ధరల స్థాయిలో మార్పులు కలిగిస్తాయి. ఈ మార్పులు ఆర్థిక వ్యవస్థనే అస్తవ్యస్తం చేయవచ్చును.

ఆయా కారణాలవలన మన ఆర్థిక ప్రణాళికలకు వనరులు సేకరించడం విషయంలో యింకా తీవ్రమైన పరిశోధన, కృషి జరుగవలసి ఉన్నది లేని ఎడల ప్రణాళికల లక్ష్యాలను తగ్గించి కొద్దిపాటి ప్రగతితోనే సంతృప్తి పడవలసి ఉన్నది ఇది మన ప్రజానీకానికి సంతృప్తిదాయకం కాజాలదు.

2. వర్తమాన సమస్యలు

ఒక విధంగా వర్తమాన సమస్యలన్నీ వ్యవస్థాత్మకమైన సమస్యల ద్వారా సిద్ధించినవే కానీ వాటిని పరిష్కరించడానికి అత్యవసరంగా తీసుకోవలసిన చర్యలు కొన్ని ఉన్నాయి. కొంత పరిష్కారం మన వ్యవస్థలోని లోటుపాట్లను తొలగించడం ద్వారా లభిస్తుంది. ఆహారసమస్య, ధరలపెరుగుదల, నిరుద్యోగం, పేదరికం వంటి సమస్యల విషయంలో కొన్ని సత్వర చర్యలు గైకొంటే తప్ప పరిస్థితి చేయిదాటిపోయే ప్రమాదం ఉన్నది.

మన ఆహార సమస్య పరిష్కారంలో ముఖ్యంగా మూడంశాలున్నాయి. మొదటిది, ఉత్పత్తిస్థాయిని పెంచి హెచ్చుతగ్గులు లేకుండా స్థిరీకరించడం, రెండవది, ఆహార పదార్థాలను అవసరమైన ప్రాంతాలకు త్వరగా పంపిణీ చేయడానికి వీలయిన వ్యవస్థను రూపొందించడం, మూడవది, జనానికి ముఖ్యంగా పిల్లలకు, పుష్టికరమైన ఆహారాన్ని అందించడం. విచిత్రమేమిటంటే, వ్యవసాయ రంగంలో మనం ఎంత ప్రగతిసాధించినప్పటికీ తలసరి లభ్యమయ్యే ఆహారపదార్థాల పరిమాణం 1950 నుంచీ నేటివరకూ ఎంతమాత్రమూ పెరగలేదు. అడపాదడపా కరువుకాటకాలు కూడా తటస్థమవుతున్నాయి. కొన్నిచోట్ల అదనపు ఆహార ధాన్యాలు ఉంటే మరికొన్ని చోట్ల కొరత ఏర్పడుతున్నది.

ధరల పెరుగుదల చాలా విషమరూపం ధరిస్తున్నది. ప్రభుత్వం తయారుచేసి ప్రచురిస్తున్న గణాంకాలు యథార్థ పరిస్థితిని సరిగా ప్రతిబింబించడంలేదు. పారిశ్రామిక రంగంలో ఉత్పత్తి అయిన అనేక వస్తువులు ప్రభుత్వపు ధరల నిబంధనలకు లోబడిఉన్నాయి. అయినప్పటికీ, బహిరంగ విపణి (Open Market) లో హెచ్చు ధరలకు ఎవరికి ఎంతఅవసరమో అంతవరకూ కొనుక్కొన గలుగుతున్న విషయం విదితమే. ధరలమీది కంట్రోళ్ళు పెరిగినకొలదీ ప్రభుత్వ గణాంకాలకు, యథార్థస్థితికి తారతమ్యం పెరిగిపోతున్నది. ధరల పెరుగుదల వలన ప్రభుత్వోద్యోగులు హెచ్చుజీతాల కోసం ఆందోళన చేయడం, దీనివలన మళ్ళీ ధరలు పెరగడ జరుగుతున్నది. ఇందువలన మన ప్రణాళికల అంచనాలు తారుమారు కావడం, సాంఘిక న్యాయం యొక్క లక్ష్యానికి విరుద్ధంగా ఆదాయ విభజనలో విపరీతాలు సంభవిస్తున్నాయి.

[illegible] నిరుద్యోగ నిర్మూలన మొదటి ప్రణాళికాకాలం నుంచీ నేటివరకూ మన ఆర్థిక విధానం యొక్క ప్రముఖ లక్ష్యంగా పరిగణింపబడుతున్నది. కానీ [illegible] యీ సమస్య యొక్క వ్యాప్తిని స్వభావాలను

గురించిగాని, పరిమితిని గురించిగానీ సరైన అంచనాలు లేకపోవడం విస్మయకారకం. 1970 లో ప్రణాళికాసంఘం నియమించిన నిపుణుల సంఘం అంచనాం ప్రకారం దేశంలో నిరుద్యోగం 7—8 శాతం మించి లేదు. అమెరికా ఇంగ్లండు వంటి దేశాలలోనే ఈశాతం మించి నిరుద్యోగం ప్రబలుతున్నది. అటువంటప్పుడు యీ అంకెలను మనం స్వీకరించేటప్పుడు చాలా అప్రమత్తతలో వ్యవహరించాలి. వ్యవసాయరంగం ప్రధానంగాకల మనదేశంలో ప్రచ్ఛన్న నిరుద్యోగం (Disguised Unemployment) యొక్క సమస్యను పరిష్కరించవలసిన అవసరం ఉన్నది. అదేవిధంగా పట్టణ ప్రాంతాలలో విద్యావంతుల నిరుద్యోగం పెరిగిపోతున్నది. విద్యావిధానానికి ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఉద్యోగావకాశాలకు సంబంధం లేకుండా పోతున్నది. ప్రతి సంవత్సరమూ జనాభా పెరుగుదల వలన వస్తున్న నిరుద్యోగ సమస్యను పరిష్కరించటం మాట అటుంచి పూర్వం నుండి సంక్రమించిన నిరుద్యోగాన్నే పరిష్కరించలేకపోతున్నాం. నిరుద్యోగ నిర్మూలనం ఒక లక్ష్యంగా మనం పరిగణించినప్పటికీ, మనయితర విధానాలు అందుకు భిన్నంగా పని చేస్తున్నాయి. అయిదవ ప్రణాళిక ముసాయిదాలో నిరుద్యోగ నిర్మూలన సాంఘిక న్యాయం సమకూర్చడానికి ప్రధాన సాధనంగా పేర్కొనబడింది. ఇందుకోసం ఉత్పత్తి విధానాలను మార్చవలసి ఉన్నది.

ఈ సమస్యలన్నీ అనూచానంగా వస్తున్నవే. తాత్కాలిక విధానాల ద్వారా వీటిని పూర్తిగా పరిష్కరించడం సాధ్యంకాదు. అందుచేత, మన ఆర్థిక విధానం వ్యవస్థాత్మకమైన మార్పులు తీసుకురావడానికి కృషి చేస్తూనే ప్రత్యేక చర్యలద్వారా యీ అత్యవసర సమస్యల దుష్ప్రభావాన్ని తగ్గించే ప్రయత్నం చేయాలి.

3. ప్రభుత్వ విధానాలు

నియమిత లక్ష్యాలను సాధించడానికి ప్రభుత్వం అనేక విధానాలను ఉపయోగించవచ్చు. అయితే ఒక్కొక్కలక్ష్యానికి యీ విధానాలను ప్రత్యేకంగా సంకలనం చేసి వాడినప్పటికీ, ఒక విధానం మీద ప్రాముఖ్యం ఉంచాలి. ఈ విషయంలో మన ప్రభుత్వం అనుసరిస్తున్న పద్ధతి లోపభూయిష్ఠమైనది. పన్నులసేకరణ, ప్రభుత్వ ఖర్చు వివరాలకు సంబంధించిన బడ్జెటు విధానం ఆదినుంచీ మన ప్రభుత్వపు ప్రధాన సాధనంగా ఉంటూవస్తున్నది. ద్రవ్యవిధానానికి (Monetary Policy) ఎటువంటి ప్రత్యేక ప్రతిపత్తి యివ్వలేదు. ప్రణాళికల రూపకల్పనలో ముఖ్యమైన లోపం ద్రవ్యం, ధరలను గురించి సరైన విశేషణ లేకపోవడమే. ఆర్థిక ప్రగతికి సంబంధించినంతవరకూ ద్రవ్యం తటస్థంగా వుంటుందనీ, అది కేవలం వస్తుమారకానికి ఉపయోగించేదీ అన్న పూర్వపు అభిప్రాయం నేనాడో తిరస్కృతమైంది. ప్రగతిశక్తులను ప్రోత్సహించడానికి ద్రవ్యం చాలా ఉపకరిస్తుందని యీనాటి అనేక ఆర్థిక శాస్త్రజ్ఞుల అభిప్రాయం. అదనపు ద్రవ్యం ముఖ్యంగా మూడు మార్గాల ద్వారా లభ్యమవుతుంది. ఒకటి, డెఫిసిట్ బడ్జెటువద్ధతి, రెండు అంతర్జాతీయ వ్యాపారానికి సంబంధించిన Balance of Payments లో వచ్చే మార్పులు, మూడు ప్రైవేటు రంగానికి బాంకులు సమకూర్చే అప్పులు. ప్రభుత్వం తన ఆదాయాన్ని మించి ఖర్చుపెట్టదలచుకుంటే రిజర్వు బ్యాంకు వద్ద నుంచి అప్పుతీసుకుంటుంది. ఈ అప్పు అదనపు ద్రవ్యం రూపంలో మార్కెట్‌లోకి వస్తుంది. అందువలన కొన్ని వాంఛనీయమైన మరికొన్ని అవాంఛనీయమైన పరిణామాలు సంభవిస్తాయి. ప్రస్తుతం మన ప్రభుత్వం యీ ఫలితాలను దృష్టిలోఉంచుకోకుండా తన ఖర్చు అవసరాలను మాత్రమే పరిగణిస్తున్నది. అదే విధంగా ప్రైవేటు రంగంలో పెట్టుబడి అవసరాల దృష్ట్యా బాంకుల అప్పుల విధానం నడుస్తున్నది. కానీ అందువలన ప్రత్యక్షంగానూ,పరోక్షంగానూ సిద్ధించే ఫలితాలను గమనించడంలేదు. అయిదవ ప్రణాళికాకాలంలో దాదాపు 1000కోట్ల రూపాయలు అదనపు ద్రవ్యం విడుదల ద్వారా సమకూర్చుకోవాలని ప్రభుత్వం యోచిస్తున్నది. ప్రస్తుతం దేశంలో దాదాపు 7000కోట్ల రూపాయల ద్రవ్యం చలామణిలో ఉన్నది. ఇనినాడు నుంచి నేటివరకు కలిపేముందు, ముఖ్యంగా మన లక్ష్యాలను సాధించలేని స్థితిలో ఉన్నప్పుడు, సరైన ద్రవ్యవిధానాన్ని రూపొందించడం చాలా అవసరం. లేకపోతే ఒనగూడే నష్టాలు చాలా తీవ్రమైనవి.

ధరల విషయం కూడా అంతే. మొదటి ప్రణాళిక నుంచి మరే దానిలోను మనం నిర్ణయించిన స్థాయిలో పెట్టుబడికి అవసరమైన వనరులు సమకూరలేదు. ధరల పెరుగుదల యిందుకు ముఖ్య కారణం. అయిదవ ప్రణాళికా కాలంలో, 1971—72 ధరల ప్రకారం, 51,556 కోట్ల రూపాయల పెట్టుబడి పెయ్యాలని ప్రభుత్వం యోచిస్తున్నది. గత అనుభవాన్ని బట్టి చూస్తే ప్రతిసంవత్సరం ధరలు సుమారు 8—12 శాతం వరకు పెరగడం తథ్యం. అంటే అయిదు సంవత్సరాలలో 43—65 శాతం వరకూ ధరలు పెరిగితే,మన పెట్టుబడి స్థాయి దాదాపు 80 వేల కోట రూపాయల వరకూ పెంగాల్సిఉం మొత్తం ఎంత భగీరథ ప్రయత్నం చేసినా సమకూర్చుకోలేమన్న విషయం ప్రభుత్వానికి తెలియదనుకోవడం కష్టం. చివరకు మన పెట్టుబడి అనుకున్న దానికంటె ఎంతో తక్కువ స్థాయిలో ఉంటుంది. అందువలననే మన లక్ష్యాలకు ఎంతో దూరంలో ఉండిపోతున్నాం. కాబట్టి మన విధానాలలోనూ, ప్రణాళికల నిర్మాణంలోనూ ధరల స్థాయి, సాపేక్ష ధరల మార్పులను గురించి వివరాలకు ప్రాధాన్యం యివ్వడం ఉచితం అవసరమూను.

ఉపసంహారం :

ఒక రాజకీయనాయకుడు బహిరంగసభలో ప్రసంగిస్తున్నాడు. విషయం ఆర్థికాభ్యుదయం. ప్రజలకు ప్రభుత్వం శక్తిసామర్థ్యాల మీద విశ్వాసం కలిగించడం ఆయన ఆశయం. అందుచేత యీ క్రింది వాగ్దానం చేశాడు. 'కొద్ది సంవత్సరాలలో దేశంలోని ప్రజలందరి తలసరి ఆదాయం సగటు తలసరి ఆదాయాని కంటె హెచ్చుగా ఉండేందుకు కృషి చేస్తాం' ఏ స్థాయిలోనైనా, సగటు ఆదాయం కంటె కొందరి ఆదాయం హెచ్చుగానూ, మరికొందరి ఆదాయం తక్కువగానూ ఉంటుందన్న విషయం ఆయనకు తెలియదు పాపం. కాదు — ప్రజలకే తెలియదేమో మరి.

Printed and Published by S. Nageswara Rao at the Andhra Patrika Press, 6 & 7, Thumb Chetty Street, Madras-1. Editor: S. Radhakrishna.

శ్రీరస్తు - శ్రీ త్రిపురసుందరీ పరశివాభ్యాం నమః

శ్రీ ప్రమాది నామ సంవత్సర పూర్ణశాస్త్రీయ (ఆంధ్రపత్రికా) పంచాంగమ్

బ్రహ్మశ్రీ శ్రీమత్పిడపర్తి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిణః పుత్రాభ్యాం
చినకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి - సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిభ్యాం ప్రణీతమ్

విఘ్నేశో విధిమార్తండ చంద్రేంద్రోపేంద్ర వందితః। నమో గణపతే తుభ్యం బ్రహ్మణాం బ్రహ్మణస్పతే.
వేదమయీం నాదమయీం పరపరోద్య బిందుమయీం
మంత్రమయీం తంత్రమయీం ప్రకృతిమయీం నౌమి విశ్వవికృతిమయీం.

గమనిక

ఈ సంవత్సరమున రాజు రసాధిపతి బుధుడు మంత్రి శుక్రుడు, సర్వసస్య సముదాయమగు 16 వీసములలో 12 (౩/౪) వీసముల పంట ఫలించును. బలరాముడు పశు పాలకుడు. గోష్ఠ ప్రాపకుడు, గోష్ఠ బహిష్కర్తయు శ్రీకృష్ణుడు వరాడ కుంచముల వర్షము, ర్రాత్రియం దార్ద్రా ప్రవేశము. వత్సరాది ప్ర జ్యేష్ఠ శు. ౧౦ ఆ ప వృద్ధగణికా హస్తమున తదారభ్య భాద్ర శు ఆది. ప. బ్రాహ్మణ బాల హస్తమున తదారభ్య కార్తిక బ. ౧౪ శుక్ర ప్ర. యువక బ్రాహ్మణ హస్తమున తదారభ్య ఆవత్సరం తిర్గి బాల బ్రాహ్మణ హస్తమున కుంచముండును. (9—2—1974) మాఘ బ 3 శనివారం సింధునదీ పుష్కర ప్రవేశము రాబోవు ఆనంద నామ సంవత్సరమున భాద్రపద మధిక మాసము సంభవించును.

మౌఢ్యములు

వత్సరాది ప్రభృ వైశా॥ శు. ఆది ప (6—5—1973) శుక్ర మౌఢ్యము, పుష్య బ ౧౨ శని ప్ర (19—1—1974) మాఘ శు 3 శని ప (26—1—74) తిర్గి శుక్ర మౌఢ్యము. మాఘ శు ౯ గు ప్ర (31—1—1974) ఫాల్గున శు ౯ శని ప (2—3—74) గురు మౌఢ్యము. మిగిలిన మాసములు శుద్ధములు

కల్యాద్యబ్దాః	౫౦౭౪
శాలివాహనశకః	౧౮౯౫
ఫసలీసన్	౧౩౮౨—౮౩
హిజరీసన్	౧౩౯౩—౯౪
క్రీస్తుశకము	1973—74
భారత స్వాతంత్ర్యశకము	26—27

ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయము, మద్రాసు-1.

పంచాంగ పద్ధతి వివరణము

ఇందు కాలమానము యథాప్రకారముగ విజయవాడ, గుంటూరు, ఏలూరు మొదలగు ఆంధ్ర ప్రదేశ్ మధ్యభాగమునకు చూపబడినది. తిథి, నక్షత్రములు ఘటికలలోను, గంటలలోను కూడ చూపబడినవి. శుభ ముహూర్తములు—దుర్ముహూర్తములు—వర్జ్యములు—మహాపాతలు గంటలలో మాత్రం చూపబడినవి. యోగకరణ, అమృత, గ్రహ ప్రవేశములు ఘటికలలో మాత్రం చూపబడినవి. భారత ప్రభుత్వముచే నియమింపబడిన కాలెండరు రిఫారమ్ కమిటీవారి నిర్ణయము ననుసరించి ప్రకటింపబడిన ఇండియన్ ఎఫెమెరీసు అండ్ నాటికల్ అల్మనాక్కునకు సరిపడునట్లు చూపబడినవి మాతన చేధశాల యందు కనుగొనబడిన భూకేంద్రమునకు సరిపడు వాస్తవిక రవి చంద్రులచే సాధింపబడిన తిథ్యాదికము, గ్రహసంచారము ఇందు ప్రాధాన్యముగ చూపబడినవి. ఈ తిథ్యాది గ్రహ సంచారములే పంచాంగమున వ్రాసినట్లు ఆకసమున సరిపడుచున్నవి. వ్యాయము లోకము తెలిసికొనుటకొరకు భేదమును గుర్తించ గలందులకు పూర్వపద్ధతి పంచాంగముకూడ ఇందు సంగ్రహముగ చూపబడినది ఇందు చూపబడిన పూర్ణ శాస్త్రీయ పద్ధతియే శాస్త్రీయమని గ్రహింపవలెనని మా నిశ్చితాభిప్రాయము. ఇందు తిథ్యాది, ఘటికలు, ఉదయాస్తమయములు, శుభముహూర్తములు, దుర్ముహూర్తములు, లగ్నాంతకాలములు, నిరయణ గ్రహస్ఫుటములును విజయవాడ, గుంటూరు, ఏలూరు ప్రాంతములకు చూపబడినవి. దేశాంతర చక్రములును చూపబడినవి ఇందు వేదాంగ జ్యోతిషమున సూచింపబడిన అశ్విన్యాదిని గ్రహించి ఈ పంచాంగ రచన చేసియున్నాము—గావున వైదికము సనాతనము గూడ యగుచున్నది 10 అక్షాంశ లగాయతు 30 అక్షాంశ వరకు లగ్న ప్రమాణములు యివ్వబడినవి. శాస్త్రమునకు ప్రత్యక్షమునకు సమన్వయమిచ్చు ఈ పంచాంగమును గ్రహించి శ్రౌత స్మార్త కర్మల నాచరింప గోరుచున్నాము.

తిథ్యాదికమునందు దేశాంతర చక్రము

	చైత్ర మేష	వైశాఖ వృషభ	జ్యేష్ఠ మిథున	ఆషాఢ కర్కాటక	శ్రావణ సింహ	భాద్ర కన్యా	ఆశ్వీజ తులా	కార్తిక వృశ్చిక	అగ్రహ ధను	పౌష మకర	మాఘ కుంభ	ఫాల్గుణ మీన
మైసూరు	—౩౯	—౪౯	—౫౬	—౫౯	—౫౬	—౪౯	—౩-	—౨౦	—౨౩	—౨౦	—౨౩	—౩౦
బెంగుళూరు	—౩౦	—౩౭	—౪౪	—౪౮	—౪౪	—౩౭	—౩౦	—౨౨	—౧౬	—౧౪	—౧౬	—౨౨
అనంతపురం	—౩౦	—౩౪	—౩౮	—౩౯	—౩౮	—౩౪	—౩౦	—౨౬	—౨౩	—౨౧	—౨౩	—౨౬
బళ్లారి	—౩౮	—౪౦	—౪౩	—౪౪	—౪౩	—౪౦	—౩౮	—౩౪	—౩౨	—౩౧	—౩౨	—౩౪
కర్నూలు	—౨౬	—౨౮	—౨౭	—౨౯	—౨౭	—౨౮	౨౬	—౨౪	—౨౩	—౨౨	—౨౩	—౨౪
హైదరాబాదు	—౨౧	—౨౦	—౧౭	—౧౭	—౧౭	—౨౦	౨౧	—౨౩	—౨౫	—౨౫	—౨౫	—౨౩
వరంగల్లు	—౧౦	—౮	—౪	—౩	—౪	—౮	—౧౦	—౧౩	—౧౬	—౧౮	—౧౬	—౧౩
తిరుపతి	—౧౩	—౧౯	—౨౪	—౨౮	—౨౪	—౧౯	—౧౩	—౮	—౨	+౦	—౨	—౮
నెల్లూరు	—౬	—౧౧	—౧౪	—౧౬	—౧౪	—౧౧	—౬	—౨	+౨	+౪	+౨	—౨
కుంభకోణం	—౧౨	—౨౪	—౩౪	—౩౭	—౩౪	—౨౪	—౧౨	—౦	+౯	+౧౩	+౯	—౦
కాంచీపురం	—౯	—౧౮	—౨౪	—౨౬	—౨౪	—౧౮	—౯	—౧	+౬	+౭	+౬	—౧
మద్రాస్	—౪	—౧౧	—౧౮	—౨౦	—౧౮	—౧౧	—౪	+౪	+౧౦	+౧౨	+౧౦	+౪
భద్రాచలం	+౩	+౫	+౮	+౭	+౮	+౫	+౩	+౦	—౨	—౩	—౨	+౦
బందరు	+౫	+౫	+౪	+౪	+౪	+౫	+౫	+౬	+౮	+౮	+౮	+౬
రాజమండ్రి	+౧౧	+౧౩	+౧౩	+౧౪	+౧౩	+౧౩	+౧౧	+౧౦	+౯	+౯	+౯	+౧౦
విజయనగరం	+౨౭	+౩౨	+౩౪	+౩౬	+౩౪	+౩౨	+౨౭	+౨౪	+౨౧	+౨౦	+౨౧	+౨౪
బరహాంపురం	+౪౨	+౪౭	+౫౩	+౫౫	+౫౩	+౪౭	+౪౨	+౩౬	+౩౧	+౨౯	+౩౧	+౩౬

సూచన

విజయవాడనుండి భారత ప్రభుత్వము వారిచే నిర్ణయింపబడిన చైత్రాది మాసారంభము (అనగా మేషాది సాయన మాసారంభము) లందు కలుగు దేశాంతర విఘటికలు యీ పై చక్రమునందు చూపబడినవి. స్వగ్రామమునకు సమీపమందున్న పట్టణమునకు అభీష్ట మాసాదియందలి విఘటికలను యీ చక్రమననుసరించి విజయవాడకు పశ్చిమదేశములయందుండువారు యీ పంచాంగమందలి తిథ్యాదులలో తీసివేయగాను, ప్రాగ్దేశములవారు కలుపగాను స్వస్థానమునకు సూర్యోదయాది తిథ్యాదికాలము లగుచున్నవి. యీ విజయవాడ యామ్యోత్తరరేఖకు సమీపమందుగల దక్షిణోత్తర దేశములవారు ఇందు ఆయామాసములలో చూపిన +, — ధనర్ణ చిహ్నలను గ్రహించి సంస్కరించుకొనవలయును. ఇందు చూపిన విఘటికలు మాసాదియందు చూపబడినవి. మాసమధ్యమందు త్రైరాశికముచే దేశాంతరమును గ్రహించి సంస్కరించినచో సూర్యోదయాది స్ఫుటతిథ్యాది కాలములగును. ఇష్టగ్రామమునకు సూర్యోదయ గంటలు పై ప్రకారము దేశాంతర విఘటికల కగు నిమిషములను ఈ విజయవాడ కగు సూర్యోదయ గంటలలో ధనర్ణ చిహ్నలకు వ్యత్యస్తముగా (అనగా విజయవాడకు పశ్చిమదేశము నందువారు కలుపగను, ప్రాగ్దేశవాసులు తీసివేయగను) సంస్కరించినయెడల స్టాండర్డ్ టైము ననుసరించి ఇష్టగ్రామమునకు సూర్యోదయ గంటలగును; ఈ ప్రకారము సూర్యాస్తమయ కాలమును చేయవలెను.

లగ్నాంత కాలములయందు దేశాంతర చక్రము

	మీన	మేష	వృష	మిథు	కర్కా	సింహ	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	మక	కుంభ
మైసూరు	+19	+22	+24	+23	+20	+17	+13	+10	+8	+9	+11	+15
బెంగుళూరు	+14	+17	+19	+18	+16	+13	+10	+7	+5	+6	+8	+11
అనంతపురం	+13	+15	+15	+15	+14	+12	+11	+9	+9	+9	+10	+11
బళ్లారి	+16	+17	+17	+17	+16	+15	+14	+13	+12	+13	+13	+15
కర్నూలు	+11	+11	+12	+11	+11	+10	+10	+9	+9	+9	+10	+10
హైదరాబాదు	+8	+7	+7	+7	+8	+8	+9	+10	+10	+10	+9	+9
వరంగల్లు	+3	+2	+1	+1	+2	+4	+5	+6	+7	+6	+5	+4
తిరుపతి	+7	+9	+11	+10	+8	+6	+3	+1	—0	+0	+2	+5
నెల్లూరు	+4	+5	+6	+6	+5	+3	+1	—1	—1	—1	+0	+2
మద్రాస్	+4	+6	+8	+7	+5	+2	—1	—4	—5	—4	—2	+1
కుంభకోణం	+9	+13	+15	+14	+11	+6	+1	—3	—5	—4	—1	+4
కాంచీపురం	+6	+9	+10	+10	+7	+4	+1	—2	—3	—3	—0	+3
భద్రాచలం	—2	—3	—3	—3	—2	—1	—0	+1	+1	+1	+0	—1
బందరు	—2	—2	—2	—2	—2	—2	—2	—3	—3	—3	—3	—2
రాజమండ్రి	—5	—5	—5	—5	—5	—5	—4	—4	—4	—4	—4	—4
విజయనగరం	—12	—14	—14	—14	—13	—12	—10	—9	—8	—8	—9	—11
బరహాంపురం	—19	—21	—22	—22	—20	—17	—15	—13	—11	—12	—14	—16

ఇందు చూపబడిన లగ్నాంతకాలములు స్టాండర్డ్ టైము ననుసరించి విజయవాడకు లగ్నాంతకాలము లగుచున్నవి. ఇతరదేశములవారు ఈ చూపబడిన దేశాంతర చక్రము ననుసరించి, ఆయా లగ్నాంత కాలములకు చూపబడిన నిమిషములను, విజయవాడకు పశ్చిమదేశమునందుండువారు ఆయా కాలములలో కలుపగాను, ప్రాగ్దేశములయందుండువారు తీసివేయగను, స్టాండర్డు టైమునను సరించి ఇష్టమగు ఆయా నగరములకు లగ్నాంత కాలము లగును. తిథులలో ప్రతిమాసము దినదిన ప్రతిరోజున లగ్నాంతకాలములు చూపబడినవి.

భారతదేశమున ఆ యా అక్షాంశ ప్రదేశములకు మేషాది నిరయణ రాశి ప్రమాణములు — ఘటికలు-విఘటికలు-పరలు.

అక్షాంశ	మేషము	వృషభము	మిథునము	కర్కాటకము	సింహము	కన్య	తుల	వృశ్చికం	ధనుస్సు	మకరం	కుంభం	మీనం
	ఘ.విఘ.పర.	ఘ.విఘ.పర.	ఘ.విఘ.పర.	ఘ.విఘ.పర.	ఘ.విఘ.పర.	ఘ.విఘ.పర.	ఘ.విఘ.పర.	ఘ.విఘ.పర.	ఘ.విఘ.పర.	ఘ.విఘ.పర.	ఘ.విఘ.పర.	ఘ.విఘ.పర.
10	౪-౩౫-౧౬	౫- ౮-౧౦	౫-౨౮-౧౧	౫-౨౦- ౧	౫- ౨-౧౯	౪-౫౭-౫౧	౫-౧౧-౧౩	౫-౨౭-౨౧	౫-౨౦-౫౧	౪-౫౦-౧౬	౪-౨౨-౧౭	౪-౧౬-౧౪
11	౪-౩౩-౨౬	౫- ౭-౧౦	౫-౨౮-౩౫	౫-౨౧-౩౨	౫- ౪-౨౨	౪-౫౯-౫౯	౫-౧౩- ౪	౫-౨౮-౨౦	౫-౨౦-౨౮	౪-౪౮-౪౪	౪-౨౦-౧౪	౪-౧౪- ౬
12	౪-౩౧-౩౪	౫- ౬-౧౧	౫-౨౮-౫౨	౫-౨౩- ౫	౫- ౬-౨౬	౫- ౨- ౮	౫-౧౪-౫౫	౫-౨౯-౨౦	౫-౨౦- ౫	౪-౪౭-౧౨	౪-౧౮-౧౦	౪-౧౧-౫౭
13	౪-౨౯-౪౧	౫- ౫-౧౧	౫-౨౯-౨౦	౫-౨౪-౩౮	౫- ౮-౩౧	౫- ౪-౧౮	౫-౧౬-౪౭	౫-౩౦-౨౧	౫-౧౯-౪౨	౪-౪౫-౩౮	౪-౧౬- ౫	౪- ౯-౪౮
14	౪-౨౭-౪౮	౫- ౪- ౯	౫-౨౯-౪౪	౫-౨౬-౧౨	౫-౧౦-౩౮	౫- ౬-౨౮	[illegible]౮-౪౧	౫-౩౧-౨౧	౫-౧౯-౧౯	౪-౪౪- ౪	౪-౧౩-౫౯	౪- ౭-౩౭
15	౪-౨౫-౫౩	౫- ౩- ౯	౫-౩౦- ౨	౫-౨౭-౪౭	౫-౧౨-౪౫	౫- ౮-౩౯	[illegible]౦-౩౬	౫-౩౨-౨౩	౫-౧౮-౫౫	౪-౪౨-౨౯	౪-౧౧-౫౨	౪- ౫-౨౫
16	౪-౨౩-౫౮	౫- ౨- ౭	౫-౩౦-౩౦	౫-౨౯-౨౩	౫-౧౪-౫౩	౫-౧౦-౫౩	౫-౨౨-౩౧	౫-౩౩-౨౫	౫-౧౮-౩౧	౪-౪౦-౫౩	౪- ౯-౪౩	౪- ౩-౧౨
17	౪-౨౨- ౧	౫- ౧- ౩	౫-౩౦-౫౫	౫-౩౧- ౧	౫-౧౭- ౨	౫-౧౩- ౮	౫-౨౪-౨౮	[illegible]	౫-౧౮- ౮	౪-౩౯-౧౬	౪- ౭-౩౪	౪- ౦-౫౭
18	౪-౨౦- ౩	౪-౫౯-౫౯	౫-౩౧-౨౦	౫-౩౨-౩౯	౫-౧౯-౧౩	౫-౧౫-౨౪	౫-౨౬-౨౨	[illegible]	౫-౧౭-౪౨	౪-౩౭-౩౭	౪- ౫-౨౩	౩-౫౮-౪౧
19	౪-౧౮- ౩	౪-౫౮-౫౪	౫-౩౧-౪౫	౫-౩౪-౧౯	౫-౨౧-౨౬	౫-౧౭-౪౧	౫-౨౮-౨౨	౫-౩౬-౩[illegible]	౫-౧౭-౧౭	౪-౩౫-౫౮	౪- ౩- ౯	౩-౫౬-౨౪
20	౪-౧౬- ౧	౪-౫౭-౪౮	౫-౩౨-౧౦	౫-౩౬- ౦	౫-౨౩-౪౧	౫-౨౦- ౧	౫-౩౦-౨౮	౫-౩౭-౪౨	౫-౧౬-౫౩	౪-౩౪-౧౬	౪- ౦-౫౫	౩-౫౪- ౫
21	౪-౧౩-౫౮	౪-౫౬-౪౧	౫-౩౨-౩౬	౫-౩౭-౪౩	౫-౨౫-౫౭	౫-౨౨-౨౨	౫-౩౨-౩౧	౫-౩౮-౪౯	౫-౧౬-౨౮	౪-౩౨-౩౩	౩-౫౮-౩౯	౩-౫౧-౪౪
22	౪-౧౧-౫౨	౪-౫౫-౩౪	౫-౩౩- ౨	౫-౩౯-౨౭	౫-౨౮-౧౫	౫-౨౪-౪౫	౫-౩౪-౩౬	౫-౩౯-౫౭	౫-౧౬- ౧	౪-౩౦-౪౯	౩-౫౬-౨౧	౩-౪౯-౨౧
23	౪- ౯-౪౫	౪-౫౪-౨౫	౫-౩౩-౨౮	౫-౪౧-౧౪	౫-౩౦-౩౫	౫-౨౭-౧౦	౫-౩౬-౪౩	౫-౪౧- ౭	౫-౧౫-౩౩	౪-౨౯- ౩	౩-౫౪- ౧	౩-౪౬-౫౬
24	౪- ౭-౩౭	౪-౫౩-౧౪	౫-౩౩-౫౫	౫-౪౩- ౨	౫-౩౨-౫౮	౫-౨౯-౩౭	౫-౩౮-౫౩	౫-౪౨-౧౭	౫-౧౫- ౬	౪-౨౭-౧౫	౩-౫౧-౩౯	౩-౪౪-౨౮
25	౪- ౫-౨౫	౪-౫౨- ౨	౫-౩౪-౨౩	౫-౪౪-౫౨	౫-౩౫-౨౨	౫-౩౨- ౬	౫-౪౧- ౩	౫-౪౩-౨౯	౫-౧౪-౩౯	౪-౨౫-౨౫	౩-౪౯-౧౪	౩-౪౧-౫౯
26	౪- ౩-౧౧	౪-౫౦-౪౮	౫-౩౪-౫౨	౫-౪౬-౪౪	౫-౩౭-౫౦	౫-౩౪-౩౮	౫-౪౩-౧౭	౫-౪౪-౪౩	౫-౧౪-౧౧	౪-౨౩-౩౨	౩-౪౬-౪౭	౩-౩౯-౨౭
27	౪- ౦-౫౪	౪-౪౯-౩౪	౫-౩౫-౨౦	౫-౪౮-౩౯	౫-౪౦-౧౯	౫-౩౭-౧౩	౫-౪౫-౩౪	౫-౪౫-౫౮	౫-౧౩-౪౧	౪-౨౧-౩౮	౩-౪౪-౧౭	౩-౩౬-౫౩
28	౩-౫౮-౩౫	౪-౪౮-౧౭	౫-౩౫-౫౧	౫-౫౦-౩౫	౫-౪౨-౫౨	౫-౩౯-౫౦	౫-౪౭-౫౩	౫-౪౭-౧౪	౫-౧౩-౧౨	౪-౧౯-౪౧	౩-౪౧-౪౪	౩-౩౪-౧౫
29	౩-౫౬-౧౪	౪-౪౬-౫౮	౫-౩౬-౨౧	౫-౫౨-౩౫	౫-౪౫-౨౭	౫-౪౨-౩౧	౫-౫౦-౧౫	౫-౪౮-౩౩	౫-౧౨-౪౧	౪-౧౭-౪౧	౩-౩౯- ౯	౩-౩౧-౩౪
30	౩-౫౩-౪౮	౪-౪౫-౩౮	౫-౩౬-౫౨	౫-౫౪-౩౮	౫-౪౮- ౬	౫-౪౫-౧౪	౫-౫౨-౪౦	౫-౪౯-౫౪	౫-౧౨-౧౦	౪-౧౫-౩౯	౩-౩౬-౨౯	౩-౨౮-౫౧

N. B. [illegible]

విజయవాడ ప్రాంతములకు
మేషాది నిరయణ లగ్నప్రమాణములు—పుష్కరలు

లగ్న ప్రమాణములు			పుష్కర ప్రమాణములు		
మేషము	౪-౨౩	Ko 1-45	మేషము	౩- ౪	Ko 1-14
వృషభము	౫- ౨	Ko 2- 1	వృషభము	౨-౨౦	Ko 0-56
మిథునము	౫-౩౦	Ko 2-12	మిథునము	౪-౨౪	Ko 1-46
కర్కాటకము	౫-౩౧	Ko 2-12	కర్కాటకము	౧-౧౨	Ko 0-31
సింహము	౫-౧౬	Ko 2- 6	సింహము	౩-౪౧	Ko 1-28
కన్య	౫-౧౨	Ko 2- 5	కన్య	౨-౨౬	Ko 0-58
తుల	౫-౨౪	Ko 2-10	తుల	౪-౧౯	Ko 1-44
వృశ్చికం	౫-౩౪	Ko 2-14	వృశ్చికం	౧-౧౮	Ko 0-31
ధనుస్సు	౫-౧౮	Ko 2- 7	ధనుస్సు	౩-౪౩	Ko 1-29
మకరం	౪-౪౦	Ko 1-52	మకరము	౨-౧౧	Ko 0-52
కుంభము	౪- ౮	Ko 1-39	కుంభము	౩-౧౮	Ko 1-19
మీనము	౪- ౨	Ko 1-37	మీనము	౦-౫౬	Ko 0-22

N.B:—గత లగ్నాంత కాలములో ముహూర్తలగ్న సంబంధమైన పుష్కర గంటలు కలిపిన శుభముహూర్త లగ్నమందు పుష్కర సమయము వచ్చును.

రాజమండ్రి ప్రాంతములకు
మేషాది నిరయణ రాశి ప్రమాణములు

మేషస్య	౪-౨౨	తులాయాః	౫-౨౪
వృషభస్య	౫- ౧	వృశ్చికస్య	౫-౩౫
మిథునస్య	౫-౩౧	ధనుషః	౫-౧౯
కర్కాటకస్య	౫-౩౧	మకరస్య	౪-౩౯
సింహస్య	౫-౧౨	కుంభస్య	౪- ౮
కన్యాయాః	౫-౧౩	మీనస్య	౪- ౧

విజయనగర ప్రాంతములకు
మేషాది నిరయణ రాశి ప్రమాణములు

మేషస్య	౪-౨౦	తులాయాః	౫ [illegible]
వృషభస్య	౫- ౦	వృశ్చికస్య	౫ [illegible]
మిథునస్య	౫-౩౧	ధనుషః	౫-౧[illegible]
కర్కాటకస్య	౫-౩౩	మకరస్య	౪-౩[illegible]
సింహస్య	౫-౧౯	కుంభస్య	౪ ౫
కన్యాయాః	౫-౧౬	మీనస్య	౩-[illegible]

అయనాంశలు { నూతన సంస్కార సంస్కృత చైత్ర పక్షాయనాంశలు
సంవత్సరాదికి 23°-29'-16" వార్షికాయనగతి 50'—26

ఆంధ్రప్రదేశ్ భారతదేశముల సౌభాగ్యము

మీ	వృ	మే	మి
శ	శ		ర చం కు
	వర్ష లగ్న కుండలి		బు
			కు గు
అ			రా

మీ	వృ	మే	మి
శ	శ	ర కు	బు
	జగల్లగ్న కుండలి		
శు			గు కు
	ల		రా

వర్షలగ్నాపేక్షయా లగ్న రాజ్యాధిపతి యగు బుధునకు షష్ఠస్థితి వాహన సప్తమాధి పతియగు గురునకు,తృతీయాష్టమాధిపతి యగు కుజునకు పంచమస్థితి. వాహన సప్తమాధిపతియగు గురుడు లగ్నమును చూచుట, లాభవ్యయాధిపతులగు రవి చంద్రులు ధనభాగ్యాధిపతియగు శుక్రుడు సప్తమమున నుండి లగ్నమును వీక్షించుచున్నారు. పంచమ షష్ఠాధిపతియగు శని భాగ్యమున నుండి వాహన సప్తమాధిపతియగు గురునిచేజూడబడుచుండెను. ఇక జగల్లగ్నమును వీక్షించిన లగ్నాష్టమాధిపతియగు శుక్రుడు లాభాధిపతితో గలిసి సప్తమమున నుండి లగ్నమును వీక్షించుచున్నారు. భాగ్యవ్యయాధిపతియగు బుధుడు షష్ఠమున నీచస్థితి తృతీయషష్ఠాధిపతియగు గురుడు ధనసప్తమాధిపతియగు కుజునితో గలిసి వాహనస్థితి. వాహనపంచమాధిపతి యగు శని అష్టమస్థితి, గురువీక్షణము రాజ్యాధిపతియగు చంద్రుడు లాభమున నుండి ధన సప్తమాధిపతిచే చూడబడుచుండెను. వర్షలగ్నమున కాలసర్ప యోగముండుట వలన ప్రాక్పశ్చిమ దేశముల వారిమధ్య అభిప్రాయభేదము కలుగుటకు సావకాశము కలదు. రెండు లగ్నములయందు గురు మంగళ యోగముండుట వలన యంత్రశాలతో పనిచేయు వారికి అభివృద్ధి కనబడుచుండెను. అగ్రరాజ్యాదినేతలకు నీవత్సరము ఒరపిడి రాయి వంటిది రాష్ట్ర కేంద్రములవారికి మధ్యేమధ్యే శాసనములను గూర్చి అభిప్రాయ భేదము కలిగినను ఆర్థికాభివృద్ధి మూల పథకమున అవి యవ్వే సమసిపోయి ప్రజానురంజకముగా నుండును. ధన భాగ్యాధిపతి యుచ్ఛస్థితుడై లాభవ్యయాధిపతులతో గూడి సప్తమమున నుండి లగ్నమును వీక్షించుచుండుట వలన బహుళ ప్రయోజన పథకములను చేపట్టి మధ్యేమధ్యే అనేక చిక్కులకు లోనయి తుదకు మిగుల బడ్జట్టుసుచూపి ప్రజలను సంతోష పారావారమున ముంచెత్తుదురు. భూవసతి గృహ సమస్యల వల్ల ప్రజలకు ప్రభుత్వము నకు భేదము కల్గినను బృహస్పతి సంబంధము వలనను, తన్నాయకు దుష్పస్థితుడగుట వలనను కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వములకు ఏర్పడిన ప్రతిష్ఠ వలన అభిప్రాయ భేదము తొలగి ప్రజానురంజకముగా నుండును. విమర్శ చేయగ రాష్ట్ర ప్రభుత్వమునందు కొన్ని మార్పులు రావచ్చును. భారత సరిహద్దు ప్రాంతమున ఘర్షణలు వచ్చినను భారత ప్రభుత్వము సరిదిద్దగలదు.

కార్తులు - ఫలములు

వైశాఖ	శు	౯	గురు	మే	10	కృత్తికకార్తె	మేఘాడంబరము
	బ	౩	గురు		24	రోహిణికార్తె	సువృష్టి
జ్యేష్ఠ	శు	౬	గురు	జూన్	7	మృగశిరకార్తె	సువృష్టి తుల్య
	బ	౫	గురు		21	ఆర్ద్రకార్తె	మధ్యేమధ్యే వృష్టి
ఆషాఢ	శు	౬	గురు	జూలై	5	పునర్వసుకార్తె	అచటచట సువృష్టి
	బ	౪	గురు		19	పుష్యమికార్తె	సువృష్టి
శ్రావణ	శు	౪	గురు	ఆగ	2	ఆశ్లేషకార్తె	మధ్యేమధ్యే సాధారణవృష్టి
	బ	౨	గురు		16	మఘ కార్తె	అల్పవృష్టి
భాద్రపద	శు	౩	గురు		30	పుబ్బకార్తె	సాధారణ వృష్టి
	బ	౧	గురు	సెప్టెం	13	ఉత్తరకార్తె	సువృష్టి తుల్య
	బ	౩౦	బుధ		26	హస్తకార్తె	మధ్యేమధ్యే వృష్టి
ఆశ్వయుజ	శు	౧౩	బుధ	అక్టో	10	చిత్రకార్తె	వాత ధికవృష్టి
	బ	౧౨	మం		23	స్వాతికార్తె	సవాత వృష్టి
కార్తిక	శు	౧౧	మం	నవం	6	విశాఖకార్తె	వాతాధికాల్పవృష్టి
	బ	౧౦	సోమ		19	అనూరాధకార్తె	సామాన్యావృష్టి

గ్రహణములు

(1) ఈ సంవత్సర జ్యేష్ఠ బ 30 స్థిర శనివారము (30—6—1973) సంభవించు సూర్యగ్రహణము రాజమండ్రి, విజయనగరము, విజయవాడ ప్రాంతములకు పట్టలేదు వరంగల్లు కాజీపేట ప్రాంతములకు రవి బింబ చంద్రబింబముల యొక్క అంచులకు మాత్రము స్పర్శ కలిగినది బొంబాయి, హైదరాబాదు, పూనా, షోలాపూరు ప్రాంతములకు సూర్యాస్తమయములోగా స్పర్శ మోక్షములు రెండు అయినవి నెల్లూరు మద్రాసు కంజీవరము (కంచి) కొడైకెనాల్ ప్రాంతములకు గ్రస్తాస్తమయమయినది.

		IS.T		IST		IST	
హైదరాబాదు	స్పర్శ	6—28	మోక్షం	6—35	సూర్యాస్తం	6—55	
బొంబాయి	,,	6—17	,,	6—44	,,	7—20	
నెల్లూరు	,,	6—15	మధ్యస్థ	6—33	,,	6—36	గ్రా 01
మద్రాసు	,,	6—13	,,	6—35	,,	6—39	గ్రా 0.1
కంచి (కామకోటి)	,,	6—12	,,	6—36	,,	6—40	గ్రా 01
కొడైకెనాల్	,,	6—6	,,	6—38	,,	6—45	గ్రా. 02

నిత్య భోజన ప్రత్యాబ్ధిక నిర్ణయము

శాస్త్రతః గ్రహణము పట్టనిచోట యథాకాలముననే నిత్యభోజన ప్రత్యాబ్దికాదులు నిర్వర్తించవలెను స్పర్శ మోక్షములు దృశ్యమగు చోట మోక్షానంతరమే చేయవలయును గ్రస్తాస్తమగుచోట మోక్షానంతరము స్నానము చేసి పాకానంతరము ప్రత్యాబ్దికాదులు నిర్వర్తించవలెను. నిత్య భోజనము మాత్రము ఆరోజున ఉపవసించి మరునాడు శుద్ధ సూర్యబింబమును చూచి స్నానము చేసి నిర్వర్తించవలయును

(2) మార్గశిర శు ౧౫ సోమవారము (10 డిశంబరు 1973) తారీఖున సంభవించు చంద్ర గ్రహణము అంహోబాదు, అహమ్మదాబాదు, బొంబాయి, ఢిల్లీ ప్రాంతములకు దృశ్యమగును. మన ఆంధ్ర దేశమున దృశ్యము కాదు.

బుధ గ్రహణము 10-11-1973

దీనినే బుధకృత రవి మండల భేద మని యందురు. ఈ సంవత్సర కార్తిక శు ౧౫ శనివారము 10—11—73న బుధుడు సూర్యమండలమునకు క్రిందుగ నడచును. అనగా రవిబింబ కేంద్రమునకు

దక్షిణ దిశగ పశ్చిమ దిశను బుధుడు రవిబింబములో ప్రవేశించి తూర్పు దిశనుండి బయటకు వచ్చును అప్పుడు యంత్ర సహాయముతో చూచువారికి సూర్యబింబమునందు మచ్చవలె గానవచ్చును. ఈ ఖగోళ వైచిత్ర్యమును చూడగోరెదము.

I. S. T.

బుధుడు రవి బింబముతో ప్రవేశ ప్రారంభము	— స్పర్శ	ప	1—18
రవి బింబములో బుధబింబ ప్రవేశము	— నిమీ	ప.	1—19
బుధ గ్రహణ మధ్య కాలము	— మధ్య	సా	4—2
రవి బింబమునుండి బుధ నిర్గమన ప్రారంభము	— ఉన్మీ	సా.	6—45
రవి బింబ బుధబింబ విడుదలము	— శుద్ధమోక్షకాలం	సా.	6—47

బుధ గ్రహణమున స్నానదానాదు లవసరములేదు గణిత వైచిత్ర్యమును చూపినాము.

ధర్మ నిర్ణయ సారాంశము

తైత్తిరీయోపాకర్మ

'చతు సో ౧-౭ ౹౩ ౪౩-౪౭ పవోపనీతానాం తైత్తిరీయానాం బహ్వృచానాం వాజసనేయానాం చోపాకర్మ.

పూర్ణిమం ౪-౭౫ అత్రబహ్వృచానాం వాజసనేయానాం చోపాకర్మ విషయే నాస్తి సందేహః పూర్ణిమాతు పూర్వదినే సూర్యోదయానంతరం ముహూర్తార్ధాదర్వాగేవ ప్రవృత్తా। పరదినే ముహూర్తత్రయాత్పూర్వమేవ సమాప్తా। ఏవంస్థితే తైత్తిరీయైరుపాకర్మకదాకార్య మితి విచికిత్సాయా మస్మాభిర్నిర్ణయః క్రియతే, ధర్మసింధౌ। పూర్వదినే ముహూర్తాద్యనంతరం ప్రవృత్తా ద్వితీయే దినే ముహూర్తాద్వయత్రయాది వ్యాపినీ షణ్ముహూర్తన్యూనా తదా తైత్తిరీయైరుత్తరాగ్రాహ్యా తైత్తిరీయ భిన్న యాజుషైః పూర్వాగ్రాహ్యేతి చింతామణావపి, యదాతు పూర్వదినే ముహూర్తాద్యనంతరం ప్రవృత్తా, ద్వితీయదినే ముహూర్తద్వయాది పరిమితా భవతి తదా తైత్తిరీయైరుత్తరా గ్రాహ్యా తద్భిన్నయాజుషైః పూర్వేతి వ్యవస్థేతి, విచార్యమాణే సతి యదా పూర్ణిమా సూర్యోదయానంతరం ముహూర్తార్ధాదర్వాగేవ ప్రవృత్తా తదా తత్రైవేత్యర్థం సిద్ధం, స్మృతికౌస్తుభేతు — అతఏవ స్ఫుటాస్మృత్యర్థం సారోక్తిః తిథిఖండే సత్యుదయవ్యాపినీ ప్రయోగపర్యాప్తా తిథిరుపాకరణే గ్రాహ్యేతి ఏవంచ నోక్త వచనేషు క్వాపిస్వార్థత్యాగః। నాప్యనేక శ్రుతికల్పనాప్రసక్తిః। సర్వేషాం కర్మ కాలవ్యాప్తి శాస్త్రప్రపంచ నిరూపణ పరత్వాత్, నాపియేషాం ముహూర్తత్రయ మాత్రసాధ్యం, తేషామప్యంగవ్యాప్తి ప్రయుక్తా దృష్టాంతరకల్పనా ప్రసక్తిరితి। అత్రముహూర్తత్రయ మాత్రసాధ్యమిత్యేవ యస్య కస్యాప్యుపాకర్మ ముహూర్తత్రయాల్పకాల సాధ్యమితి వక్తుం నశక్యతే, తస్మాత్ క్వస్తుభమతే ప్యుదయే తైత్తిరీయాణాం పూర్ణిమాయా స్త్రిముహూర్తవ్యాపిత్వమితి' చింతామణ్యాదిభిస్తు గౌణం కాలం స్వీకృత్య ద్వితీయదినే ముహూర్తద్వయాది పరిమితా భవతీత్యుక్తం తస్మాదత్రనక్వాప్యసమపత్తిః కించ సర్వేషాం స్మృతివచనానా మవలోకనేసతి యదా పూర్ణిమా పూర్వదినే ముహూర్తార్ధాదర్వాగేవ ప్రవృత్తా పరదినే ముహూర్తత్రయన్యూనా తదా పూర్వదిన ఏవ తైత్తిరీయాణా ముపకర్మేతి సిద్ధాన్తః॥ తస్మాత్ప్రకృతే చతుర్దశీ సోమవాసర ఏవ తైత్తిరీయైరుపాకర్మ కర్తవ్య మిత్యలం శాఖా చంక్రమణేన

గోవింద ద్వాదశీ

ఫాల్గుణ శు ౧౨ మం ౪౬-౪౨ పుష్య ౫౧-౧౦ అనుకల్పేన గోవింద ౧౨ శీ

"తదుక్తం కూర్మ పురాణే" ఫాల్గునామలపక్షేతు పుష్యర్క్షే ద్వాదశీయది। గోవింద ద్వాదశీనామ మహాపాతకనాశినీతి గారుడే। "పుష్యర్క్షే ద్వాదశీయుక్తే కుంభస్థే చ దివాకరే, గోవింద ద్వాదశీం ప్రాప్య యేత్రతిం నాచరన్తి తే। అత్యన్త దుఃఖినో భూత్వా సంసారేషు పతన్తి తే" ఇతి॥ ఏష్మాధర్మోత్తరే॥ పక్షత్రయుక్తా స్వేతాను స్నానం దానం మహాఫలం. సకృత్కృతం మనుష్యానా ఏక్షయః ఫలదాయకమితి సచ ప్రమాణా (కల్పా)న్తరానురోధేన గోవిందద్వాదశీ యోగోనాస్తీతినాచ్యం, ఉపరిప్రవర్తిత స్మృతివచన ప్రమాణసిద్ధత్వాత్ సంభవేత్వేతదాధిక్యే పుణ్యాతిశయ ప్రతిపాదనే చరితార్థత్వాత్। స్మృతివచనైః దేవరస్య ప్రతిష్ఠ నిత్యాన్యతేన అస్మిన్పుణ్యకాలే గోవిందద్వాదశీ ప్రయుక్తసముద్రస్నానోపవాసాది విహిత సత్కర్మాచరణేనంతస్సుత్సంవాదో ధనన్త్యేత్యలం ఎక్కువితేన॥

శ్రీ వేదా దక్షిణామూర్తి పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీ ప్రమాది నామ సంవత్సర పఞ్చాఙ్గ పీఠికా

అచిన్త్యావ్యక్తరూపాయ నిర్గుణాయ గుణాత్మనే। సమస్త జగదాధార మూర్తయే బ్రహ్మణే నమః॥౧॥ లంబోదరాంఘ్రిద్వయ మంబుజశ్రీ సర్వస్వహార్యస్పృహ మర్చయామః యదర్చయా బ్రహ్మ ముఖామరేశా నిరంతరాయం సఫలీకృతార్థాః॥౨॥ ప్రావృట్ఛరన్మేఘ నిభౌ భుజంగశయ్యా విభూషౌ విహగేశ్వర వాహనౌ గోపాలమత్స్యేశ్వరదేవదేవౌ స్తువః ప్రియాదత్త హృదర్ధదేహౌ॥౩॥ వేదమయీంనాదమయీం బిందుమయీం పరపదోద్య దిందుమయీం। మంత్రమయీం తంత్రమయీం ప్రకృతిమయీం నౌమి విశ్వ వికృతిమయీం॥౪॥ లక్ష్మీం ప్రదాన సమయే నవవిద్రుమాభాం విద్యా ప్రదానసమయే శరదిందు శుభ్రాం। విద్వేషివర్గ విజయేచ తమాలనీలాం బాలాం త్రిలోక జననీం శరణం ప్రపన్నా॥౫॥

గురు స్తుతిః

ఉచ్చైర్నరాగ్రహా విగ్రహాం ప్రవితత జ్యోతిః పద్మైకాశ్రయం।
విద్యా గోచర మాహతోరుతమసం త్రయ్యాత్మకం నిష్ప్రభం।
శ్రీమన్స్వరికులాగ్రణీమణి మిమం శ్రీ సూర్య నారాయణం
విద్వాంసం దమిమేవయం శుభధియా నిర్విఘ్న మారభ్యమః॥౬॥

స్వీయ వంశ క్రమః

శ్రీ కౌండిన్య గోత్రే పిడపర్త్యాఖ్యాన్వయే ప్రసిద్ధతమే త్రిస్కంధశాస్త్ర కృతినోభవన్తి శిష్య ద్విహాః కాలాత్॥౭॥ చలమాఖ్య వేంకట చలాఖ్య స్మృతా భవద్విబుధః, యోలుప్తమాన విషయక విదేనా గణయ దపి చ విశ్వపతిం॥౮॥ తస్య సుతస్తత్సదృశ శ్శేషాచల ద్వైవవిత్ప్రవరః జజ్ఞాతే తస్య సుతౌ ద్వా వణ్ణి విద్యాసు పరిపూర్ణౌ॥౯॥ తయోర్ద్వితీయో ద్వితీయ ప్రతిభా న్బుధోత్తమః శ్రీపూర్ణార్యః పుష్కరాది సంప్రాప్తోన్నత్యుదయశాః॥౧౦॥ తస్యార్య వర్యస్య పితృప్రసాద ప్రాప్తాఖిల జ్యోతిష సద్రహస్యః త్రిస్కంధ శాస్త్రార్థి కృతాధిక శ్రమాః పంచాత్మజా స్సద్గణిత ప్రవీణాః॥౧౧॥ తేషు ద్వితీయ శ్శాంత స్స్వసుబ్రహ్మణ్య సుధీమణిః, బాల్యే వయసితాతేన జ్యోతిశ్శాస్త్రే సుశిక్షితః॥౧౨॥ వారాణస్యాం గురుర్యస్య శ్రీసూర్యాఖ్య మురళీధరః, తదనుగ్రహ సంప్రాప్త గోల విద్యా విచక్షణః॥౧౩॥ బాపూ దేవోక్త టిప్పణ్యాం విచారణ విశాలధీః। సుధాకరోక్త మర్మజ్ఞ శ్శిష్యైక ప్రియదర్శనః॥౧౪॥ సర్వ సిద్ధాన్తవేత్తా చ సర్వ తంత్ర స్వతంత్రధీః, ధర్మశాస్త్రే మహాప్రాజ్ఞ స్సాధ్వేకృత పరిశ్రమః॥౧౫॥ జేతా సభాసు శత్రూణాం

[illegible] మహామంత్ర జప హోమార్చనాదులచే ... యజ్ఞ వైదిక స్మార్తకర్మాణి ... గౌరీపూజా ప్రశంసావా ... సమర్పయామి [illegible] ... పద్మాదిలక్ష్యైకనిత్య వికల సంపత్తు ప్రమాణం తథాద్యక్రియతే పంచాంగం ధర్మవర్మాకర్షం॥[illegible]॥

సంవత్సరాదికృత్యం

అబ్దాదౌ మిశ్ర సంయుక్తో మంగళస్నాన మాచరేత్। అలంకృతో గణాధ్యక్షం వాణీం చైవ విదంగ్రహేత్॥౨౦॥ గురూ న్విప్రాంశ్చ సంపూజ్య మదితో బ్రాహ్మణస్మరేః సంవత్సర ఫలం శృత్వా సుక్త తానాం ఫలం లభేత్॥౨౧॥ యద్వర్షాదౌ నింబమయం శర్కరాన్న, ఘృతైర్యుతం భక్షితం, పూర్వయామే ష్వవ్యయం సౌఖ్యదాయకం॥౨౨॥

బ్రహ్మాయుః ప్రమాణాదికం

బ్రహ్మణ స్సారమానేన త్రుటికాల ప్రమాణం [illegible] ప్రమా సం [illegible]. నిమేషకాల ప్రమాణం సం [illegible]. గుర్వక్షరోచ్చారణ కాల ప్రసం [illegible] ప్రాణ కాల ప్ర సం [illegible] విఘటికా ప్ర సం. [illegible] ఘటికా ప్రమాణాద్యాః [illegible] కో [illegible] అహః ప్రమాణ సం. [illegible] కో, అహోరాత్ర ప్ర సం [illegible] కోటయః మాస ప్రమాణ సం [illegible] కో ఋతుప్రమాణ సం [illegible] కోటయః. అయన ప్ర. సం. [illegible] కోటయః. సంవత్సర ప్ర సం [illegible] కోటయః అనేన బ్రహ్మాయు పరార్ధాః [illegible] కోటయః వర్తమాన స్యాస్య బ్రహ్మణః వర్షాణ్యాయుః పూర్వం [illegible] ద్వితీయ పరార్ధే ప్రథమవర్షే ప్రథమమాసే గత ఘట్యాదయః [illegible] విఘ [illegible] ప్రాణ (౦) గుర్వక్షరోచ్చార కాల [illegible] నిమేష [illegible] సంప్రతి పంచ [illegible] తమే త్రుటికాలే [illegible] పరమాణాదయః [illegible] బ్రహ్మణ స్సాయమా [illegible] వయోగత వత్సరా. [illegible] కో [illegible] లక్ష [illegible] సం. ఇదానీం తన శ్వేతవరాహ కల్పే స్వాయంభువ స్వారోచిషోత్తమజ తామస, రైవత, చాక్షుష, వైవస్వత, సావర్ణి, రుద్రసావర్ణి, బ్రహ్మసావర్ణి, [illegible] చతుర్దశ [illegible] స్వాయంభువాద్యష్టమన్వంతరా,। [illegible] వైవస్వత మన్వంతరే [illegible] మహాయుగాని గతాని। [illegible] మహా [illegible] లక్ష [illegible] సహ [illegible] తత్సంవత్సర ప్రమాణ [illegible] లక్ష [illegible] సహ [illegible] అహోరాత్ర ప్రమాణం [illegible] సం. [illegible] ప్రమాణం [illegible] ఘటి ప్రమాణం [illegible] సం. [illegible] వైవస్వత మనోః [illegible] వత్సరాః [illegible] కో [illegible] లక్ష [illegible] సహ [illegible] సం. [illegible] లక్ష [illegible] సృష్టి కాలాద్ [illegible] వత్సరాః [illegible] కో [illegible] లక్ష [illegible] సృష్ట్యాది [illegible] [illegible] కో [illegible] లక్ష [illegible] సహ [illegible] కలితాః [illegible] శ్రీ [illegible] [illegible] శ్రీ [illegible] శాలివాహన [illegible] ప్రభవాది గత [illegible]॥

వ్యవహారమాణ నిరూపణం

అథాస్మిన్వైతే లోకవ్యవహారార్థం చాంద్రమానమే [illegible] గ్రాహ్యం [illegible] నార్మదస్యోత్తరే [illegible] గ్రాహ్యః॥ చాంద్రమాన వశాదేవం ప్రమాది నామ సంవత్సరః, బార్హస్పత్యమాన వశాదయం క్షయ నామ సంవత్సరః, అయమేవ శ్రావణాబ్ద [illegible] యుగం అవే ద్వాత్సర పంచకేన యుగానితు ద్వాదశ [illegible] శ్రీ వత్సాద్యుక్తేః। ప్రభవాది క్షయాన్తేషు షష్టి, సంవత్సరేషు పంచవత్సరాత్మకాని ద్వాదశ యుగాని భవన్తి। [illegible] దశమ యుగం వర్తమానం అస్మిన్యుగే సంవత్సర పరివత్సర [illegible] వత్సరాణాం పంచానాం మధ్యే సూర్యదేవతాక పరివత్సర నామకో ద్వితీయః [illegible] సంవత్సరః॥ అస్మిన్వర్షే [illegible] ఫలం॥ తదుక్తం విష్ణుధర్మోత్తరే— "[illegible]" [illegible] ఫలం— [illegible]॥ [illegible]॥ [illegible]॥ అనేన [illegible] ప్రమాది [illegible] సంవత్సరస్య ఫలముక్తం [illegible] కారకం [illegible] ఇథా కథితం॥

తా. ఈ సంవత్సరమునకు చాంద్రమానరీత్యా "ప్రమాది" [illegible] "క్షయ" అనిపేరు. గురుచారమునకు [illegible] సూర్యదేవతాకమైనట్టియు పరివత్సరమను ప్రమాదినామ సంవత్సరము [illegible] మహాఫలము. సర్వాధిక్యత [illegible] కలుగును క్షయ సంవత్సర ఫలము.— [illegible] బ్రాహ్మణులకు [illegible] కలుగును.

అథ ప్రమాది నామ సంవత్సర ఫలమ్

శ్లో॥ ప్రమాద్యబ్దే భవం త్యత్ర [illegible]।
ప్రజాః కథంచి జ్జీవంతి [illegible]॥

తా. సస్యములు [illegible] ప్రజలు [illegible] అగుదురు.

బార్హస్పత్యమానాద్ధ క్షయనామ సంవత్సర ఫలం

శ్లో. [illegible]।
[illegible]॥

తా. [illegible] (౯) [illegible]

గురూపి [illegible] ఫలం

శ్లో. [illegible]
[illegible]

తా. [illegible]

[illegible] ఈ సంవత్సర [illegible]

1.	రాజా బుధః	6	[illegible]	11	[illegible]
2	మంత్రీ శుక్రః	7	[illegible]	12	[illegible]
3	సేనాధిపతి [illegible]	8	రసాధిపతి [illegible]	13	గ్రామపాలక శుక్రః
4	సస్యాధిపతి చంద్రః	9	నీరసాధిపతి శుక్రః	14	దైవజ్ఞ గురుః
5.	ధాన్యాధిపతి శనిః	10	పురోహిత శుక్రః	15.	[illegible]ధిపతి [illegible]

16	సర్వదేవోద్యోగపతిః శుక్రః	21.	పరాధిపతి రవిః	26	జంగమాధిపతి శుక్రః
17.	అశ్వాధిపతి శుక్రః	22.	గ్రామనాయకః రవిః	27.	సర్వాధిపతిః కుజః
18.	గజాధిపతి శుక్రః	23	వస్త్రాధీశః శనిః	28	మృగాధిపతి గురుః
19.	పశూనామధిపతి గురుః	24.	రత్నాధీశతి శుక్రః	29	శుభాధిపతి బుధః
20.	దేవాధిపతి శుక్రః	25.	పుష్పాధిపతి బుధః	30.	స్త్రీణామధిపతి చంద్రః

నవనాయక ఫలములు

రాజు బుధుడు – ఫలము

శ్లో. ప్రభూత వాయుర్భువి మధ్య వృష్టిర్ గదాహవ ప్రోర్జ్విత రాజకోపః।
బుధేఽబ్దనాథే వ్యసనంచ నిత్యం ప్రక్షీయంచ వృద్ధి ర్హి హిలేశజానాం॥

తా. ప్రచండ వాయువు, మధ్యవృష్టి, రోగ భయము, యుద్ధ భయము, రాజవిద్వరము, (రెండవ) దాలవా పంటలు మెండుగా పండుట తేఖుల కభివృద్ధి కలుగును.

మంత్రి శుక్రుడు – ఫలము

శ్లో. సువృష్టి సర్వసస్యాని సర్వే ధర్మరతాః ప్రజాః।
క్షేమారోగ్య సుభిక్షంచ మంత్రిణ్యబ్దే భృగోర్యది॥

తా: చక్కటి వానలు కురియును. సస్యములు పుష్కలముగా ఫలించును ప్రజలు ధర్మమునం దాసక్తి గలవారగుదురు. ప్రజలకు క్షేమము. ఆరోగ్యము, సుభిక్షము లభించును.

సేనాధిపతి గురుడు – ఫలము

శ్లో. పృహస్పదా సద్విధి సంప్రవృత్తా విప్రాస్సదా వేదవిధి ప్రవృత్తాః।
జనాస్సదా సంభృత ధర్మవృత్తా సైన్యాధిపత్యే సురమంత్రిణశ్చ॥

తా: రాజులు సత్కార్యాచరణము నందును, బ్రాహ్మణులు వేద విహితాచారములయందును, ప్రజలు ధర్మకార్యాచరణమునందు నాసక్తి గలవారగుదురు.

సస్యాధిపతి చంద్రుడు – ఫలము

శ్లో. జలధాన్యాని సర్వాణి స్థల ధాన్యాని యానిచ
వృక్షజాతి స్సుఫలితా చంద్రే సస్యాధిపే సతి॥

తా. పెసలు, మెట్ట పంటలు, వృక్షములు చక్కగ ఫలించును.

ధాన్యాధిపతి శని – ఫలము

శ్లో. కృష్ణధాన్యాని సర్వాణి ముఖ్య ధాన్యాని యానిచ
కృష్ణ భూమి స్సుఫలితా ధాన్యాధీశే శనైశ్చరే॥

తా: నల్లధాన్యము, చిరుధాన్యము, నల్లభూమి చక్కగ ఫలించును.

అర్ఘాధిపతి గురుడు – ఫలము

శ్లో. సువృష్టి ర్భి ర్ధాన్యధనైర్విరాజితా భూమి ర్మహాయజ్ఞపరైర్మహీసుర్తైః।
విత్తోత్సవై ర్మంగళ తూర్య నిస్వనై ర్ఘార్ఘాధిపే దేవగురౌచ శశ్వత్॥

తా సువృష్టి, ధనధాన్య సమృద్ధి, యజ్ఞములు ఉత్సవములు, శుభములు కల్గి భూమియందు సంతోషము కలుగును.

మేఘాధిపతి గురుడు – ఫలము

శ్లో. [illegible]
వీతరోగ భయా స్సర్వే [illegible]॥

తా సస్యసమృద్ధి, మంచిధరలు, [illegible], ఆరోగ్యము కలుగును.

రసాధిపతి బుధుడు – ఫలము

శ్లో. శశితనయే [illegible]।
ఘృత తైలార్ఘం [illegible]॥

తా నెయ్యి, పంచదార, బెల్లము, [illegible] మొదలగునవి చక్కగ పండును. మంచి ధర కలుగును.

నీరసాధిపతి చంద్రుడు – ఫలము

శ్లో. ముక్తాఫలం రత్న [illegible]।
వృద్ధిం గతాన్యాం [illegible]॥

తా ముత్యములు, రత్నములు, [illegible] మొదలగు లోహములు, వస్త్రములు అందరకు లభ్యములగును

పురోహితాదుల – ఫలము

శ్లో. [illegible]
పురోహితాన [illegible]॥

తా పురోహితులు [illegible] వృద్ధిపొందుదురు

సావన వర్షారంభః

10 5 1973 [illegible]

సావన వర్షాధిపతి శని – ఫలము

శ్లో. [illegible]
[illegible]॥

తా. [illegible] కలుగును కుత్సిల ధాన్యములు ([illegible]) [illegible]

N.B :–సువృష్టి ఆధిపత్యములలో [illegible] లభించుచున్నది.

పశుపాలకాని నిర్ణయము – ఫలము

శ్లో. [illegible] పశుపాలకః [illegible]
ఏవం ఫలమ్.— సువృష్టి, సర్వదేవానాం [illegible]

నాయకే॥ దేశమంతట సువృష్టి, తృణ సమృద్ధి, [illegible] ములు కురియును. గోష్ఠ ప్రవేశస్య [illegible] శ్రీ కృష్ణస్య [illegible].

శ్లో. పశువృద్ధి స్సుభిక్షంచ [illegible] సస్యార్ఘ [illegible]।
సంపూర్ణ తృణ వృద్ధిశ్చ శ్రీ కృష్ణే ప్రాకే [illegible]॥

తా. పశువుల [illegible], సుభిక్షము, సస్య సమృద్ధి, తృణవృద్ధి కలుగును

ఆఢకాది నిర్ణయము - ఫలము

ద్రోణాఢక (మూడు కుంచముల) పరిమితం వర్షం. సుభిక్షము [illegible].

శ్లో. [illegible] విస్తీర్ణం [illegible] సముద్రే [illegible] దేశ [illegible] "విభాగములు 7 భాగములు సముద్రముల యందు, 10 భాగములు పర్వతముల యందు 4 భాగములు పుడమియందును వర్షించును. సంవత్సరాది ప్రభృతి జ్యేష్ఠ శు ౧౦ 10—6—1973 కు వృద్ధవయోజన గణికా హస్తమునందును నాటి నుండి భాద్రపద శు ౧౩ శు 9—9—73 కు [illegible] వయో విశిష్ట బ్రాహ్మణ హస్తమునందును, [illegible] కార్తిక బ౧౪ శు 23—11—73 కు యౌవన వయోవిశిష్ట బ్రాహ్మణ హస్తమునందును, తదాద్యావత్సరము పునఃబాల్యవయోవిశిష్ట బ్రాహ్మణ హస్తమున కుంచముండును. గణికాహస్త ఫలము:—సువృష్టి, [illegible] కలుగును. బ్రాహ్మణ హస్తఫలము — దుర్భిక్షము కలుగును. వయస్సు [illegible] బాల్యమున వర్షలేమి, [illegible] వర్షాధిక్యత, వార్ధక్యమున సుభిక్షము కల్గునని [illegible].

మేఘాది నిర్ణయము - ఫలము

ద్రోణనామక మేఘము [illegible] మేఘోత్పత్తి — [illegible] నామక మేఘము — [illegible] ప్రవాహనామక వాయువు — [illegible] వర్షము. [illegible] విద్యుత్ — అల్పవృష్టి. [illegible] వంచి వానలు క్షీరనామక సముద్రము — [illegible] వాసుకి నామక శేషుడు [illegible] — సువృష్టి సస్య సమృద్ధి కలుగును.

వర్ష ధాన్యాది ప్రమాణాని (వింశోపకములు)

[illegible]

[illegible] ప్రవేశ [illegible] (౧౫)

రవిచార ఫలము - మేష సంక్రమణకాల ఫలము

చైత్ర శు ౧౧ [illegible] ౩౦-౩౦ [illegible] మేషే [illegible]

ఫలము — [illegible] అల్పవృష్టి, [illegible]

ఆర్ద్రా ప్రవేశకాలీన లిథ్యాది ఫలములు

[illegible] ఆర్ద్రా [illegible]

ఫలము — [illegible] సుభిక్షము [illegible] దుర్భిక్షము [illegible] సుభిక్షము [illegible]

మకర సంక్రాంతి పురుష

లక్షణము

[illegible]

[illegible] పురుషోక్తః॥

[illegible] గంధం, [illegible]

అశభావి, కాంస్య వృత్తే, చిత్రా భోజనం. కాంస్యాది వాసనం కుర్వీయ... [illegible] అతివృష్టిః అశ్వావాం... [illegible] ... [illegible] ... వృద్ధిః భవతి

[illegible] ... [illegible] ॥

[illegible] ... కరోతి యుద్ధం [illegible]
[illegible] ... [illegible] ॥
... మహార్ఘం చ సస్యం [illegible] ॥
పూర్వాన్ వృషభాన్ హంతి ఫలమేవం వినిర్దిశేత్.

సౌ రా ర్ఘ ము

మేష, వృషభ, సింహ, కన్య, తుల, వృశ్చిక, ధనుర్మకర మీన మాసేషు యవనాళ, ధాన్యతి కుంకుమ హింగు, కాంస్య, తైల, సైంధవ, గోధూమ, కస్తూర్యాదీనాం మహార్ఘ్యం, ధాన్యత్వ, చణక, వస్త్ర, కర్పూర, లవణ, కుళుత్థ, లవంగ, పుష్ప సీసాదీనాం సమార్ఘ్యం, సువర్ణ, రజత, కార్పాస, ముద్గ, మరీచి, నాగవల్లీదళ, జీర, జాజి, పట్టాభికాయస శ్రీగంధ, క్రముక, శర్కరాదీనాం సమార్ఘ్యం. మిథున కుంభ మాసయో. యావనాళాదీనాం మహార్ఘ్యం. ధాన్యాదీనాం సమార్ఘ్యం. సువర్ణాదీనాం మహార్ఘ్యం. కర్కాటక మాసే యావనాళాదీనాం సమార్ఘ్యం. ధాన్యాదీనాం మహార్ఘ్యం. సువర్ణాదీనాం మహార్ఘ్యం.

చం ద్ర చా ర ము

జ్యేష్ఠ శు ౧ శనివారము గావున రాజులకు ఛత్రభంగము, అనావృష్టి, మధ్య సస్యము, ధరలధికము ఆషాఢ శు ౫ గురువారము గావున సుభిక్షము, ఆరోగ్యము కలుగును. ఆషాఢ బహుళ ౧౧-౧౨ లతో గూడియున్న రోహిణీ నక్షత్ర ఫలము—ఏకాదశి మధ్యమము ద్వాదశి సస్యపీడ, ఆషాఢ శు ౯-౧౦ లతో గూడిన స్వాతీ నక్షత్ర ఫలము నవమి వాయుపీడ, విత్తనములంటుట కష్టము దశమి మహద్వర్షము.

చా ం ద్రా ర్ఘ ము

చైత్ర, శ్రావణాశ్వయుజ మాఘ ఫాల్గున మాసేషు యావనాళాదీనాం మహార్ఘ్యం. ధాన్యాదీనాం మహార్ఘ్యం. సువర్ణాదీనాం సమార్ఘ్యం.

వైశాఖాషాఢ, భాద్రపద, కార్తిక, పౌష మాసేషు యావనాళాదీనాం సమార్ఘ్యం. ధాన్యాదీనాం మహార్ఘ్యం. సువర్ణాదీనాం మహార్ఘ్యం.

జ్యేష్ఠ, మార్గశిర మాసయో: యావనాళాదీనాం మహార్ఘ్యం. ధాన్యాదీనాం సమార్ఘ్యం. సువర్ణాదీనాం మహార్ఘ్యం.

కు జ చా ర ఫ ల ము

ఉదయించిన నక్షత్రము నుండి 16వ నక్షత్రమున వక్రించిన యెడల "రుధిరాననము" అను పేరు. మధ్యమముగ నున్నను రోగభయము శత్రువృద్ధి ఎక్కువగా నుండును [illegible] వృష్టి [illegible] కలుగును.

బు ధ చా ర ఫ ల ము

ఉత్పాతము లేనిచో బుధ వర్తనము కాదు వర్షములు అవసరమైనపుడు బుధ దర్శనమైన వర్ష [illegible] కురియును వాన అవసరము లేనపుడు బుధ దర్శనమైన వానలు పడును 1 వైశాఖ బ ౩౦ న 1-6-73 న పశ్చాదుదయము 2 ఆషాఢ బ ౧౩ న 28-7-73 న ప్రాగుదయము. 3 [illegible] 20-9-73 న పశ్చాదుదయము 4, కార్తిక బ [illegible] 16-11-73 న ప్రాగుదయము 5 మాఘ శు [illegible] 30-1-74 పశ్చాదుదయము 6 [illegible] 4-3-74 న ప్రాగుదయము 1-2-5 రాజ [illegible] ... [illegible] ... [illegible]

గు రు చా ర ఫ ల ము

[illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... ఫలము వైరము [illegible] ... [illegible] ... అధికము స్వల్ప వర్షము కురియును

శు క్ర చా ర ఫ ల ము

ఈ సంవత్సరమున సన్నిహితమైన శుక్రుడు వైశాఖ [illegible] ఆదివారము 6-5-73 న కృత్తికా నక్షత్రము ఉత్తర మార్గమున నాగవీథి యందు ప్రథమ మండలమున పశ్చిమ దిక్కున ఉదయించెను ఉత్తర మార్గములోని నాగవీథి గావున సువృష్టి, ప్రథమ మండలము గావున సుభిక్షముగా నుండును మరియు అంగ, వంగ, మహిష, బాహ్లిక, కళింగ దేశములయందు భయము కల్గును పుష్య బ ౧౨ శనివారము 19-1-1974 న శ్రవణ నక్షత్రమున ఐరావత వీథియందు మధ్యమ మార్గమున జ్యేష్ఠాది పంచ నక్షత్రాత్మకమగు పంచమ మండలమున పశ్చిమ దిశయం [illegible] 26-1-1974 మాఘ శు 3 శనివారమున ఉత్తరాషాఢా నక్షత్రమున దహనవీథి యందు దక్షిణ మార్గమున జ్యేష్ఠాది పంచ నక్షత్రాత్మకమగు పంచమ మండలమున నుదయించెను దక్షిణ మార్గములోని దహనవీథి గావున అధమ ఫలము. పంచమ మండలము వలన చోర, రోగ, ఆకలి బాధలు మెండుగా నుండును.

శ ని చా ర ఫ ల ము

ఈ వత్సరమున శని వృషభ మిథునములయందు రెండు రాశులలో సంచారము వృషభరాశి ఫలము— మంత్రులకు, ధాన్యములకు, ధరలకు, రాజసేవకులకు, పీడ కల్గును మిథున రాశి ఫలము - [illegible] మదము, సమస్త సస్యాభివృద్ధి, సువృష్టి కల్గును. మృగశిరా నక్షత్ర సంచార ఫలము—[illegible], [illegible] కులకు, యజ్ఞము చేయు యజమానులకు, పుణ్యజనులకు, [illegible] దేశ నాయకులకు పీడ కల్గును ఆర్ద్రా నక్షత్ర సంచారఫలము—పరమున [illegible] వైరాగులకు, [illegible], తైల వర్తకులకు, [illegible] లకు [illegible] వచ్చును వంగ, అంగ, కళింగ, కాశ్మీర, గౌడ, [illegible] దేశముల కరిష్టము.

కూ ర్మ చ క్ర వ శ ము న ఫ ల ము

అయోధ్య, మిథిల, [illegible], కోసల, [illegible], అంతర్వేది, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] [illegible], మధుర, కేరళ [illegible] దేశములు [illegible].

దే శా రి ష్ట యో గ ము లు

1 వత్సరాది లగ్నము [illegible] ... [illegible] యోగము ఫలము [illegible], [illegible] లేని
2 వత్సరాది లగ్నము చైత్ర బ ౧౦ [illegible] గురునకు ఏకరాశిస్థితి ఫలము— అయోధ్య లంక మధ్య దేశముల కరి[illegible] అనావృష్టి సర్పములు [illegible]

పుష్య శు ౧౦ ఆ ప్రా॥ అమావాస్యం తి శేతోత్పాతక రాశిస్థితి. ఫలం:— చోరపీడ, యుద్ధభయం, అగ్ని భయం, దేశ పీడ కల్గును.

4 జ్యేష్ఠ బ ౯ సోమ ప్రా॥ ఆషాఢ బ ౪ గురు వ॥ గురు శుక్ర సమసప్తకం. ఫలము:— రాజులకు వైరము.

5 ఆషాఢ బ ౧ సోమ॥ ప్రా॥ శ్రావణ బ ౧౨ గు॥ వ॥ రవి గురు సమసప్తకం. ఫలం:— అనావృష్టి. దేశమునకు పీడ కల్గును.

6 శ్రావణ శు ౧ సోమ॥ ప్రా॥ మాఘ బ ౯ శుక్రవార పర్యంతం శేషమున కుజస్తంభము. ఫలము:— ప్రపంచకమంతయు హాహాకారముగ నుండును. దుర్భిక్షం. క్షామం కలుగును.

7 అశ్వయుజ బ ౬ బుధవార ప్రా॥ ఫాల్గున శు ౫ బు॥ వ॥ ప్రాగ్ద్వార నక్షత్రమునందు శని వక్రము. ఫలము:— దుర్భిక్షము. గోవు భయము. అవర్షణము. స్నేహితులకు విరోధము కల్గును.

8 కార్తీక శు ౪ మంగ ప్రా॥ శు బ ౧౦ సోమ॥ పర్య॥ కుజ బుధ, శని గ్రహత్రయ వక్రం. ఫలము:— యుద్ధ భయం, అనావృష్టి, రోగ భయము కల్గును. ఇవి మొదలగునవి

మౌఢ్య నిర్ణయము

వత్సరాది ప్రభృతి వైశాఖ శు ౪ ఆదివారము 6—5—1973 పర్యంతము శుక్రమౌఢ్యము పుష్య బ ౧౨ శనివారం 19—1—1974 లగాయతు మాఘ శు ౩ శనివారము 26—1—1974 పర్యంతము తిరిగి శుక్రమౌఢ్యము. మాఘ శు ౮ గురువారము 31—1—1974 లగాయతు ఫాల్గున శు ౮ శనివారము 2—3—74 పర్యంతము గురుమౌఢ్యము. మిగిలిన మాసములు శుద్ధములు—

సస్య విచారము

సర్వసస్య సముదాయతః షోడశభాగేషు ద్వాదశ (12) భాగాః సంతి, వాయుకోణాద్విచారే పూర్వ ప్రాప్త్యా మభివృద్ధిః ప్రజాయతే, సస్యజాతకరీత్యా విచార్యమాణేంతి క్రైష్టిక సస్యాపేక్షయా శరత్సస్యానా మధికా నిష్పత్తి రితి ప్రతిభాతి.

కందాయ ఫలములు

అశ్వి	భర	కృత్తి	రోహి	మృగ	ఆర్ద్ర	పున	పుష్య	ఆశ్లే	మఘ	పూర్వ	ఉ	హస్త
౭	౨	౫	౦	౩	౬	౧	౪	౭	౨	౫	౦	౩
౧	౨	౦	౧	౨	౦	౧	౨	౦	౧	౨	౦	౧
౨	౪	౧	౩	౦	౨	౪	౧	౩	౦	౨	౪	౧

చిత్ర	స్వా	విశా	అనూ	జ్యే	మూ	పూషా	ఉషా	శ్ర	ధని	శత	పూభా	ఉభా	రేవ
౬	౧	౪	౭	౨	౫	౦	౩	౬	౧	౪	౭	౨	౫
౨	౦	౧	౨	౦	౧	౨	౦	౧	౨	౦	౧	౨	౦
౩	౦	౨	౪	౧	౩	౦	౨	౪	౧	౩	౦	౨	౪

ఫలం:— శ్లో॥ ఆదిశూన్యే భవేద్వ్యాధి ర్మధ్యశూన్యే మహద్భయం।
అంత్యశూన్యే భవేన్మృత్యుః త్రిశూన్యే నజీవతి
విషమేష్వర్థలాభస్స్యాత్సమేషు సమతా భవేత్,
శూన్యేతు శూన్యమాప్నోతి కందాయఫలమీదృశం॥

ఆదాయ వ్యయములు

మేషవృశ్చికయోః	ఆ ౫ వ్య ౫	సింహస్య	ఆ ౧౪ వ్య ౨		
వృషభ తులయోః	ఆ ౧౪ వ్య ౧౧	ధనుర్మీనయోః	ఆ ౮ వ్య ౧౧		
మిథున కన్యయోః	ఆ ౨ వ్య ౧౧	మకరకుంభయోః	ఆ ౧౧ వ్య ౫		
కర్కాటకస్య	ఆ ౧౧ వ్య ౮	ఉద్వాహాయః ౬౫	వ్యయః ౫౩		

రాజపూజ్య అవమానములు

మేషస్య	రా ౩ అ ౧	సింహస్య	రా ౧ అ ౭	ధనుషః	రా ౬ అ ౧
వృషభస్య	రా ౬ అ ౧	కన్యాయాః	రా ౪ అ ౭	మకరస్య	రా ౨ అ ౬
మిథునస్య	రా ౨ అ ౪	తులాయాః	రా ౭ అ ౭	కుంభస్య	రా ౫ అ ౬
కర్కాటకస్య	రా ౫ అ ౪	వృశ్చికస్య	రా ౩ అ ౩	మీనస్య	రా ౧ అ ౨

సంవత్సర ఫలము

అశ్విని	పుష్యమి	స్వాతి	అభిజిదాం	—	రోగభయం
భరణి	ఆశ్లేష	విశాఖ	శ్రవణానాం	—	ఆయుర్వృద్ధిః
కృత్తిక	మఘ	అనూరాధ	ధనిష్ఠానాం	—	ధనలాభః
రోహిణి	పూ ఫల్గుని	జ్యేష్ఠ	శతతారానాం	—	సుఖసౌఖ్యం
మృగశిర	ఉ ఫల్గుని	మూల	పూ భాద్రానాం	—	రాజపూజ్యం
ఆర్ద్ర	హస్త	పూ షాఢ	ఉ భాద్రానాం	—	యుద్ధభయం
పునర్వసు	చిత్ర	ఉ షాఢ	రేవతీనాం	—	అలంకారప్రాప్తిః

ఫలశ్రుతి:— యుష్మాబ్దారంభ సంక్రమస్థితే వర్షనాథ ఫలినీ దినం ఫలం
ప్రాప్నుయాద్వ్రతి ముక్తవిగ్రహా శ్రాయుబర్హ ఫలం యుష్యుం
కాలానుసరాగాదీ ముక్త్యైః కారయేద్బుధః.
తేషా మంశం దశమం నియమే నాస్తేతి దైవజ్ఞః.
ఆయుర్వృద్ధిం పుత్రపౌత్రాభివృద్ధిం నిత్యారోగ్యం మంగళం నిత్యనియం
అచిర్వానాముధ్యావాహనాయాశ్రం గౌస్యం దేవే సర్వరానీకసన్యాః

శుభ ముహూర్తములు

పేటలు, ప్రాంతయు, స్థాపనమును, మహాసంప్రమం, ఎక్కువ వంద్ర వర్ష్మకు, గర్జనపుట్లు, బలాత్కారములు, వర్షా కుజవృష్టి, శనివృష్టి, (9—11 [illegible]) [illegible]

వైశాఖ మాసము

1973 డిసెంబర్

4 [illegible]

7 [illegible]

10 [illegible]

11 [illegible] 3—45 [illegible]

12 [illegible] మేషము [illegible] గం 7—17.

15 త్రి. అ. [illegible] సింహము రా. [illegible] గం 3—33.
[illegible] మీనము [illegible] గం 4—34.

17 పూ. మం వ్యా. వాలకర్మాదులకు కుంభము రాజావం రా గం 3—40.
18 బ. పా. బు. వ్యా. డోలారోహణాదులకు సింహము పగ 3—17.
విశా. వాలకర్మాదులకు కుంభము రా గం 3—40.
20 శ. శు. అనూ. హల కర్మాదులకు కుంభము రా గం 3—31.
మీనమున్ను రాజుం తె గం 4—13
27 వ. శు. శత. హల కర్మాదులకు కుంభము రా గం 3—4 లగ్న చంద్రుడు.
మీనమును మతాం రా గం 3—46 లీల చంద్రుడు.

వై శా ఖ మా స ము

మే 11 శు. ద. శు. ఉత్త. వివాహాదులకు మీనము రా గం 2—51 షష్ఠ చంద్రుడు—
12 ఏ. శ. ఉష. డోలారోహణాదులకు కన్య ఎ గం 3—19
నవవధూ ప్రవేశాదులకు మీనము రా గం 2—47
13 ద్వా. ఆ. హస్త. వివాహ గర్భాధానాదులకు మకరం రా గం 11—44
నవవధూ ప్రవేశాదులకు మీనము రా గం 2—44
17 పూ. గు. అనూ. వివాహాదులకు మకరం మతాం రా గం 11—28 నారశః
వీళ్ళకు మీనమున్ను రహితము రా గం 2—28
18 బ. పా శు వ్యే. నవవధూ ప్రవేశమునకు మీనం రా గం 2—23
19 వి శ. మూల వివాహములకు మకరం రా గం 11—19 లీన చంద్రుడు.
22 పం. మం. ఉపా. నవవధూ ప్రవేశమునకు మీనము రా గం 2—7
శ్రవ నవవధూ ప్రవేశమునకు మేషశ్వోదయం తె గం 4—34
23 ష. బు. శ్రవ వివాహమునకు మకర శ్వోదయం రా గం 11—3 లగ్న చంద్రుడు
వివాహ నవవధూ ప్రవేశములకు మేషం పను పం తె గం 4—30
24 స. గు. ధని. వివాహ గర్భాధానాదులకు మకరం రా గం 10—59 వృగురుచంద్రుడు
26 ఏ. శ. పూభా గర్భాధానమునకు మకరం మతాం రా గం 10—52

జ్యే ష్ఠ మా స ము

జూన్ 5 శు పం మం. ఆర్ద్రే వాపికూపతటాకారంభాదులకు మీన రాజుం రా గం 1—12
6 ష. బు పుష. వివాహమునకు మీనము రా గం 1—9 స్వచంద్రుడు
మేషమున్ను రహితము రా గం 3—36
9 న. శ. హస్త. డోలారోహణాదులకు వృష మతాం వ గం 1—28 లగ్నస్థుడు
నవవధూ ప్రవేశాదులకు మీనము రా గం 12—57
వివాహాదులకు మేషం ఉ గం 3—24 షష్ఠ చంద్రుడు.
19 బ. శు. మం. శ్రవ. వివాహాదులకు మేషము రాజ పం రా గం 2—45
వివాహాదులకు వృషభము తె గం 4—13.
20 చవి బు శ్ర అన్నప్రాశనాదుల కేశ ఖండనాదులకు కర్కాటకం ఉ గం 8—0
ధని. వివాహ గర్భాధానాదులకు కుంభము రా గం 11—33 లగ్నస్థ
వివాహాదులకు మేషము రా గం 2—41
వివాహాదులకు వృషభం పను పం తె గం 4—9 అసియోదయన దినం.
24 అ ఆ. రేవ. వివాహాదులకు కుంభము రా గం 11—17.
మేషమున్ను రహితం రా గం 2—26 అనయోన్యగురు చన్ద్ర

20 న శ రేవ అన్నప్రాశన వివాహాదులకు కర్కాటకము మతాం ఉ గం 7—40
అశ్వి. వివాహాదులకు మకరము రా గం 8—54 వాక్యశః

ఆ షా ఢ మా స ము

జూలై 6 [illegible] 2—33 [illegible]
7 [illegible] గం 2—28 [illegible]
8 [illegible] డోలారోహణాదులకు [illegible] గం 2—25 లగ్న [illegible]
9 [illegible] అన్నప్రాశన [illegible] గం 6—45

శ్రా వ ణ మా స ము

ఆగస్టు 1 శు. [illegible] వివాహాదులకు వృషభం రా గం 1—45 సిలాక్షము.
2 [illegible] వివాహాదులకు వృషభం [illegible] రా గం 1—21.
4 [illegible] వివాహ గర్భాధానాదులకు [illegible] గం [illegible]
వివాహాదులకు వృషభం [illegible] రా గం 1—13 [illegible]
5 [illegible] వివాహాదులకు [illegible] రా గం 8—32
వృషభమును రహితము రా గం 1—9 [illegible]
8 [illegible] గం 7—58
11 [illegible] వివాహ గర్భాధానాదులకు [illegible] రా గం 8—9 [illegible]
12 [illegible] అన్నప్రాశన [illegible] ప్రవేశాదులకు [illegible] 7—43
[illegible]
13 [illegible] వివాహాదులకు [illegible] గం 8—0 [illegible]
మీనమున్ను [illegible] రా గం 8—42.
15 [illegible] అన్నప్రాశనాదులకు [illegible] గం 7—30
గర్భాధానాదులకు [illegible] గం 7—53 [illegible]
గర్భాధాన [illegible] మీనం [illegible] గం [illegible]
వృషభం రహితం రా గం 12—40
17 [illegible] ప్రవేశాదులకు [illegible] గం 7—41
రేవ వివాహాదులకు [illegible] గం [illegible]
18 [illegible] గం 8—[illegible]
[illegible]
21 [illegible] వివాహాదులకు [illegible] లగ్న [illegible]

భా ద్ర ప ద మా స ము

సెప్టెం 1 [illegible] అన్నప్రాశనాదులకు [illegible] గం 11—47 [illegible]
2 [illegible] అన్నప్రాశనాదులకు [illegible] గం 11—42 [illegible]

ఆ శ్వ యు జ మా స ము

28 శు. [illegible] అన్నప్రాశన వివాహాదులకు వృశ్చికము [illegible] 9—59 [illegible]
డోలారోహణాదులకు మకరం ప గం 2—40.
కుంభమున్ను మతాం పా గం 4—58.

29 ఉ. శ. స్వా. డోలారోహణాదులకు మకరం మతాం ప గం 2—36.
కుంభము రహితం సా గం 4—55.

అక్టోబరు 1 వం సో అనూ. సీమంతాన్నప్రాశనాదులకు వృశ్చికము ప గం 9—47 ల చం
5 వ. శు ఉషా నవవధూ ప్రవేశాదులకు కర్కాటకము రా గం 12—54
వివాహాదులకు సింహము చోర వం తె గం 4—4 షష్ఠ చన్ద్రుడు.
6 వ శ శ్ర విజయదశమి కావున నవవస్త్రాభరణ ధారణ రాజదర్శనాదులకు కుంభము
సా గం 4—27
వివాహ గర్భాధానాదులకు వృషభం రా గం 9—3.
7 ద. ఆ శ్ర అన్నప్రాశన వివాహాదులకు వృశ్చికము ప గం 9—23
ధని. నవవధూ ప్రవేశాదులకు కర్కాటకము మతాం రా గం 12—46
వివాహాదులకు సింహము రా గం 3—57 షష్ఠ చన్ద్రుడు
8 ఏ. సో ధని వివాహాదులకు వృశ్చికము మతాం ప గం 9—19
10 శ్ర బు ఉషా వివాహాదులకు కర్కాటకము రాజ వం రా గం 12—35.
11 చతు గు రేవ వివాహాదులకు వృషభం మతాం రా గం 8—44
కర్కాటకము రహితము రా గం 12—31 అనయోర్వార్షకః.
12 పూ శు రేవ. డోలారోహణాదులకు కుంభము ప గం 4—4
15 బ. చ సో రో వివాహ గర్భాధానాదులకు వృషభం రా గం 8—28 వార ల. ల. చం.
19 అ. శు పుష్య నవవధూ ప్రవేశ గర్భాధానాదులకు వృషభం రా గం 8—13.

కార్తీక మాసము

28 శు వి ల. అనూ. గర్భాధానాదులకు వృషభం సా గం 7—37
వివాహ గర్భాధానాదులకు కర్కాటకం రా గం 11—24.
వివాహాదులకు సింహము రా గం 2—34.
29 త సో అనూ. సీమన్తాన్న ప్రాశన వివాహాదులకు వృశ్చికం ఉ గం 7—56 ల. చం
నవంబరు 1 ష గు ఉషా వివాహాదులకు సింహము రా గం 2—18 షష్ఠ చన్ద్రః
2 వ శు ఉషా డోలారోహణాదులకు కుంభము ప గం 2—41 ద్వా. చం.
గర్భాధానాదులకు వృషభం సా గం 7—17.
3 అ శ. శ్రవ డోలారోహణాదులకు కుంభం ప గం 2—38 ద్వా చం.
వివాహాదులకు వృషభం సా గం 7—14
4 వ. ఆ. ధని అన్నప్రాశన వివాహాదులకు వృశ్చికము ఉ గం 7—34
డోలారోహణాదులకు మకరం ప గం 12—15 అగ్నేన్దుః
7 ద్వా బు ఉషా అన్నప్రాశన వివాహాదులకు వృశ్చికము ఉ గం 7—22
వివాహ గర్భాధానాదులకు వృషభం మతాం సా గం 6—58
11 ఏ సో రో వివాహాదులకు సింహము రాజవం రా గం 1—40 వార్షకః
12 ద్వి సో రో అన్నప్రాశనాదులకు వృశ్చికము ఉ గం 7—2
17 అ. శ, మఘ వివాహాదులకు సింహము రా గం 1—16 అగ్నేన్దుః

మార్గశిర మాసము

డిసెంబరు 2 శు వ ఆ ధని అన్నప్రాశన వివాహాదులకు మకరం పగం 9—59 (మతాంతరవృశ్చిక)

3 అ సో శత అన్నప్రాశనాదులకు మకరము వసు వం ప గం 10—21
5 ద బు ఉషా అన్నప్రాశన వివాహాదులకు మకరం జనీ ప గం 10—13.
9 చతు ఆ రోహి అన్నప్రాశన వివాహాదులకు కుంభము మతాం 1—57
వివాహాదులకు కర్కాటకము మతాం రా గం 8-40.
14 ప సం బు పున వివాహములకు కర్కాటకము మతాం రా గం 8 21.
18 ప మం చిత్రా వివాహాదులకు వృశ్చికము తె గం 4—38 ద్వా చం

పౌష మాసము

27 శు త గు ఉషా సీమంతాన్నప్రాశనాదులకు మకరం ప గం 8—49 (ల చం)
28 ప శు శ్ర సీమంతాన్నప్రాశనాదులకు కుంభం ప గం 11—4 (ద్వా. చం)
30 వం ఆ శత సీమంతాన్నప్రాశనాదులకు మకరం మతాం 8—37
కుంభమున్ను మతాం ప గం 10—55 అగ్నేన్దుః
74 జన 2 అ బు రేవ సీమంతాన్నప్రాశనాదులకు మకరం రాజ వం ప గం 8—26
9 ఐ సో బు పుష్య సీమంతాన్నప్రాశనములకు కుంభం చోర వం ప గం 10—15 ష చ
13 ష ఆ ఉషా సీమంతాన్నప్రాశనాదులకు మీనం రాజ వం ప గం 10—41.

మాఘ మాసము

28 శు వం సో ఉషా సీమంతాన్నప్రాశనాదులకు కుంభం వసు వం ప గం 9—2
మీనమున్ను రహితము ప గం 9—44 అగ్నేన్దుః
30 ప. బు అశ్వి సీమంతాన్నప్రాశనాదులకు కుంభం ప గం 8—54
మీనం మతాం ప గం 9—36
ఫిబ్రవరి 2 ద శ రో సీమంతాన్నప్రాశనాదులకు మీనము మతాం ప గం 9—24
4 చతు బు పుష్య సీమంతాన్నప్రాశనాదులకు కుంభము ప గం 8—26 ష చ
10 ఏ వ ఆ హ సీమంతాన్నప్రాశనాదులకు మీనం ప గం 8—51.
11 వం సో చిత్ర సీమంతాన్నప్రాశనాదులకు మీనం మతాం ప గం 8—47.

ఫాల్గుణ మాసము

24 శు వి ఆ ఉషా సీమంతాన్నప్రాశనాదులకు మేషము ప గం 10—23 ద్వా చం
25 త సో ఉషా సీమంతాన్నప్రాశనాదులకు మీనం ఉ గం 7—52 ల చం
[illegible] మతాం ప గం 10—19 ద్వా చం పక్షాంత సంధి
మార్చి 5 [illegible] సా గం 7—56 ద్వా చం)
9 [illegible] ప గం 9—31 [illegible]
11 [illegible] ఉ గం 7—37

[illegible]

NB ఈ ముహూర్తములలో ఉదాహరించిన గంటలు నిమిషములలో 5 నిమిషములు తీసివేసిన రాజమహేంద్రవరమునకును, 11 నిమిషములు తీసివేసిన విజయనగర ప్రాంతమునకును, 7 నిమిషములను కలిపిన హైదరాబాదు ప్రాంతమునకు సరిపడును —

గౌరీ పంచాంగం కాలము ౧—కి

గడియలు ౩. ౩/౪ ఘంట ౧ నిమిషములు ౩౦

పగటి ముహూర్తములు

వారములు	ఆది	సోమ	మంగళ	బుధ	గురు	శుక్ర	శని
౧	ఉద్యో	అమృ	రోగం	విషం	విషం	రోగం	విషం
౨	లాభం	విషం	ఉద్యో	అమృ	ఉద్యో	జ్వరం	అమృ
౩	విషం	ఉద్యో	జ్వరం	శుభం	జ్వరం	అమృ	జ్వరం
౪	అమృ	లాభం	లాభం	ఉద్యో	లాభం	కలహం	ఉద్యో
౫	సుఖం	జ్వరం	అమృ	రోగం	అమృ	లాభం	శుభం
౬	ధనం	అమృ	ఉద్యో	సుఖం	విషం	సుఖం	లాభం
౭	అమృ	లాభం	విషం	ధనం	కలహం	ధనం	ధనం
౮	విషం	ధనం	లాభం	అమృ	జ్వరం	అమృ	లాభం

రాత్రి ముహూర్తములు

వారములు	ఆది	సోమ	మంగళ	బుధ	గురు	శుక్ర	శని
౧	శుభం	రోగం	జ్వరం	లాభం	శుభం	అమృ	విషం
౨	అమృ	లాభం	ఉద్యో	రోగం	రోగం	జ్వరం	ఉద్యో
౩	జ్వరం	ఉద్యో	కలహం	విషం	కలహం	కలహం	విషం
౪	రోగం	ధనం	లాభం	ఉద్యో	లాభం	లాభం	అమృ
౫	కలహం	రోగం	రోగం	శుభం	ఉద్యో	శుభం	కలహం
౬	లాభం	అమృ	లాభం	లాభం	జ్వరం	ధనం	రోగం
౭	ఉద్యో	విషం	ఉద్యో	ధనం	లాభం	అమృ	అమృ
౮	రోగం	జ్వరం	ధనం	లాభం	ఉద్యో	విషం	లాభం

ఆర్ద్ర	ఆశ్లే	ఉత్త	స్వా	జ్యే	ఉషా	శత	రే	కృ
పున	మ	హ	విశా	మూ	శ్ర	పూభా	అ	రో
పు	పు	చి	అనూ	పూషా	ధ	ఉభా	భ	మృ

ఇది జ్వరవిషయమైన చక్రము. జ్వరమున రవి, చంద్ర జన్మ నక్షత్రములు ఏకరేఖయం దుండిన రోగి జీవింపడు.

రాహు, గుళికకాలము, యమగండములు

సూర్యోదయము 6 ఘంటలకు అయ్యే దినములకు

వారములు	రాహుకాలము మొదలు	రాహుకాలము వరకు	గుళికకాలము మొదలు	గుళికకాలము వరకు	యమగండము మొదలు	యమగండము వరకు
ఆదివారము	4-30	6	3	4-30	12	1-30
సోమవారము	7-30	9	1-30	3	10-30	12
మంగళవారము	3	4-30	12	1-30	9	10-30
బుధవారము	12	1-30	10-30	12	7-30	9
గురువారము	1-30	3	9	10-30	6	7-30
శుక్రవారము	10-30	12	7-30	9	3	4-30
శనివారము	9	10-30	6	7-30	1-30	3

ఆనందాది యోగములు

ఆ	సో	మం	బుధ	గురు	శుక్ర	శని	
అ	మృ	ఆశ్లే	హ	అనూ	ఉషా	శత	ఆనందయోగము ౧౫ దినములలో కార్యసిద్ధి
భ	ఆ	మ	చి	జ్యే	అ	పూ	కాలదండయో. ౨౭ దినములలో కార్యసిద్ధి అపశకునం
కృ	పున	పు	స్వా	మూ	శ్ర	ఉ	ధూమ్రయో. ౧౫ ది. వరకు పనికాదు. సౌమ్యనష్టం
రో	పు	ఉ	వి	పూషా	ధ	రే	ధాత్రీయో. ౧౫ది.లో కార్యమగును. నీళ్లి కుండలుకనబడును
మృ	ఆ	హ	అనూ	ఉషా	శ	అ	సౌమ్యయో. ౧౬ ది లో కార్యమగును. సర్వసౌఖ్యము
ఆ	మ	చి	జ్యే	అ	పూ	భ	ధ్వాంక్షయోగము, కార్యహాని. దుఃఖప్రాప్తి
పు	పూఫ	స్వా	మూ	శ్ర	ఉ	కృ	ధ్వజయోగము ౨౭ ది. లో కార్యసిది వేశ్యాగమనము
పుష్య	ఉఫ	వి	పూ	ధ	శ	రో	శ్రీవత్సయోగము లాభము
ఆ	హ	అనూ	ఉషా	శ	అ	మృ	వజ్రయో. కార్యనాశనం చచ్చిన జంతువులు కనిపించును
మ	చి	జ్యే	అ	పూ	భ	ఆర్ద్ర	ముద్గరయోగము కలహము దుష్టశకునము
పు	స్వా	మూ	శ్ర	ఉభా	కృ	పున	ఛత్రయో. ౨౭ ది. స్త్రీ లాభము కమలదర్శనము
ఉ	వి	పూ	ధ	శ	రో	పుష్య	మిత్రయో. ౨౭ ది. లో తీర్థదర్శనము సన్మిత్రలాభము
హ	అనూ	ఉషా	శ	అ	మృ	ఆశ్లే	మానసయోగము కార్యలాభము
చి	జ్యే	అ	పూ	భ	ఆ	మ	పద్మయోగము ౧౫ దినములలో ఐశ్వర్యప్రదము
స్వా	మూ	శ్ర	ఉ	కృ	పున	పూఫ	లంబయోగము కార్యవిలంబము అపశకునము
వి	పూ	ధ	శ	రో	పు	ఉఫ	ఉత్పాతయోగము ద్రవ్యనాశనం అవమానం
అనూ	ఉషా	శ	అ	మృ	ఆ	హ	మృత్యుయోగము హాని సర్పదర్శనము
జ్యే	అ	పూ	భ	ఆర్ద్ర	మ	చి	కాలయోగము అవమానము వృద్ధబ్రాహ్మణ దర్శనము
మూ	శ్ర	ఉ	కృ	పున	పు	స్వా	సిద్ధయో. ౧౮ ది. లో పని యగును సువాసినీ దర్శనము
పూషా	ధ	రే	రో	పు	ఉ	వి	శుభయోగము ౧౮ దినములలో పని యగును
ఉషా	శ	అ	మృ	ఆశ్లే	హ	అనూ	అమృతయోగము కార్యసిద్ధి వస్త్రలాభము
[illegible]	పూ	భ	ఆర్ద్ర	మ	చి	జ్యే	ముసలయోగము దుఃఖము
శ్ర	ఉ	కృ	పున	పు	స్వా	మూ	గదాయోగము చెరుపు కలుగును
ధ	రే	రో	పు	ఉ	వి	పూ	మాతంగయోగము అశ్వలాభము బ్రాహ్మణదర్శనము
శత	అ	మృ	ఆశ్లే	హ	అనూ	ఉషా	రాక్షసయోగము చెడ్డది మిత్రకలహము
పూ	భ	ఆర్ద్ర	మ	చి	జ్యే	అ	చరయోగము దుర్వాక్యశ్రవణము
ఉ	కృ	పున	పు	స్వా	మూ	శ్ర	స్థిరయోగము శుభాశుభమిశ్రమము కత్తి కనిపించును
రే	రో	పుష్య	ఉ	వి	పూ	ధ	వర్ధమానయోగము శివాదర్శనము ఉత్తమము

తారాబలము చూచుకునే క్రమము

జన్మనక్షత్రము లగాయతు నిత్యనక్షత్రమువరకు లెక్కపెట్టి 9 చే భాగించగ మిగిలిన సం 1 జన్మతార 2 సంపత్తార 3 విపత్తార 4 క్షేమతార 5 ప్రత్యక్తార 6 సాధనతార 7 నైధనతార 8 మిత్రతార 9 పరమమిత్రతార అగుచున్నవి. ఈ తారలలో 2-4-6-8-9 తారలు మంచివి 1-3-5-7 తారలు దుష్టములు అగును. కృష్ణపక్షంలోను-స్త్రీలకు తారాబలం ముఖ్యము—7 తార. మిక్కిలిదుష్టం.

చంద్రబలము చూచుకునే క్రమము

తన జన్మరాశిలగాయతు చంద్రుడున్నరాశి వర్కు గణనచేయగ 1-3-6-7-10-11 రాసులయందుచంద్రుడుండుగా శుభమునుచేయును—మిగతారాసులయందు—మంచిదికాదు విశేషమేమనగా శుక్లపక్షమున 2-5-9 రాసులయందు కృష్ణపక్షమున 4-8-12 రాసులయందు చంద్రుడుండగ తల్లి కుమారుని రక్షించినట్లు చంద్రుడు మనలను రక్షించును. శుక్లపక్షములోను పురుషులకు చంద్రబలము ముఖ్యము—

నవగ్రహములు ద్వాదశస్థానములందు నుండునప్పుడిచ్చెడి గోచారఫలములు

	రవి	చంద్రుడు	కుజుడు	బుధుడు	గురుడు	శుక్రుడు	శని	రాహువు	కేతువు
౧	స్థానచలనం	రాజపూజ్యం	భయం	బంధనం	గమనం	ఆరోగ్యం	ఆపద	భయం	భయం
౨	భయం	వ్యయం	వ్యయం	లాభం	ధనలాభం	భాగ్యం	హాని	కలహం	విరోధం
౩	సంపద	లాభము	లాభము	వ్యయము	ఆపద	సౌఖ్యము	సంపద	సుఖం	సుఖం
౪	మానభంగం	రోగము	శత్రుపీడ	శత్రుభయము	నాశనము	సుఖము	కుక్షిరోగము	మానహాని	మానహాని
౫	భయం	కార్యనాశనం	రిపుభయం	దారిద్ర్యం	సంపద	పుత్రలాభం	పీడ	ధనవ్యయం	ధనవ్యయం
౬	శత్రుక్షయం	ధనం	ధనలాభం	భూషణం	క్లేశము	మానహాని	ఐశ్వర్యము	సుఖము	సుఖము
౭	దేహపీడ	లాభము	కలహము	వ్యసనము	ఆరోగ్యము	క్లేశము	రాజదండనం	భయము	భయము
౮	వ్యాధి	వ్యయము	భయము	సంతోషము	హాని	భయము	దుఃఖము	మృత్యువు	హాని
౯	భయము	వ్యాకులత	వ్యయము	దుఃఖము	ధనప్రాప్తి	ధనలాభం	వ్యాధి	సంతాపం	కలహము
౧౦	లాభం	లాభం	చలనం	శుభం	హాని	హాని	జాడ్యం	కలహం	కలహం
౧౧	ఆరోగ్యం	సుఖం	లాభం	సుఖం	సంతోషము	సౌఖ్యము	లాభము	లాభము	ధనలాభం
౧౨	వ్యయము	దుఃఖము	వ్యాధి	వ్యయము	పీడ	లాభం	క్లేశం	హాని	హాని

శుభకర్మలయందు విడువదగిన మహాదోషములు దుష్టతిథి వార నక్షత్ర యోగ కరణములు (విష్కంభం, అతిగండం, శూల, గండ, వ్యాఘాత, వజ్ర, వ్యతీపాత, పరిఘ, వైధృతి, దుష్టయోగములు. విష్టి, శకుని, చతుష్పాత్, నాగ, కింస్తుఘ్న దుష్టకరణములు.) సంక్రాంతి, అయనదినములు, పాపాక్రాంత పాపదృష్టలగ్నములు, అష్టమ కుజుడు, షష్ఠశుక్రుడు, పాపగ్రహకర్తరి, జన్మలగ్న చంద్రలగ్నములకు అష్టమ లగ్నము, షష్ఠాష్టద్వాదశముల చంద్రగురులు, సగ్రహచంద్రుడు, వేధ క్రాంతులు. గ్రహణతిథి నక్షత్రము. వర్జ్యదుర్ముహూర్తములు, తిథినక్షత్ర లగ్నసంధులు, మహాపాతలు—ఇవి విడువదగినవి

అమృతాది యోగములు

	అశ్వి	భ	కృ	రో	మృ	ఆర్ద్ర	పున	పు	ఆశ్లే	మ	పుబ్బ	ఉఫ	హ	చి	స్వా	విశా	అనూ	జ్యే	మూ	పూషా	ఉషా	శ్ర	ధ	శత	పూభా	ఉభా	రే
ఆది	సి	ప్ర	అసి	సి	సి	సి	సి	సి	సి	మ	సి	అ	అసి	సి	సి	ఉ	మ	మ	అ	సి	అ	అ	మ	సి	సి	అ	అ
సోమ	సి	సి	మ	అ	అసి	సి	సి	అ	సి	మ	సి	సి	సి	ప్రఅ	అ	మ	సి	సి	సి	ఉ	మ	అ	సి	సి	మ	సి	సి
మంగళ	అసి	సి	సి	అ	సి	మ	సి	సి	సి	సి	సి	అ	సి	సి	సి	మ	అసి	ఉ	అ	సి	ప్రఅ	అ	సి	మ	మ	అ	సి
బుధ	మ	సి	అ	సి	సి	సి	సి	సి	సి	సి	అ	అ	మ	సి	సి	సి	అసి	సి	మ	అ	అ	సి	ప్రఅ	అసి	అ	సి	ఉ
గురు	అ	సి	మ	ఉ	మ	మ	అ	అసి	సి	ఉ	సి	మ	సి	సి	అ	సి	సి	ప్రఅ	సి	సి	సి	సి	సి	మ	సి	సి	సి
శుక్ర	అ	సి	సి	సి	సి	మ	సి	సి	మ	మ	సి	సి	అ	సి	సి	సి	సి	మ	అ	ప్రఅ	సి	మ	సి	సి	సి	సి	ఉ
శని	సి	సి	అ	అ	సి	సి	సి	సి	మ	అ	సి	ఉ	మ	మ	అ	సి	సి	సి	సి	సి	సి	సి	అ	మ	మ	ప్రఅ	

అ = అమృతయోగము, సి = సిద్ధయోగము, అసి = అమృతసిద్ధయోగము, ఉ = ఉత్పాతయోగము, మ = మరణయోగము, ప్రఅ = ప్రబలారిష్టయోగము

బల్లిపాటునకు ఫలములు

శిరస్సు - కలహము, ముఖము - బంధుదర్శనము, కనుబొమ్మల నడుమ - రాజానుగ్రహము, పైపెదవి - ధనవ్యయము, క్రిందిపెదవి - ధనలాభము, ముక్కుచివర - రోగము, కుడిచెవి - దీర్ఘాయువు, ఎడమచెవి - వర్తకలాభము, నేత్రము - ఖైదు, గడ్డము-రాజదండనము, నోరు - భయము, కంఠము - శత్రుహాని, కుడిభుజము - ఆరోగ్యము, ఎడమ భుజము - స్త్రీసంగమము, కుడిముంజేయి - కీర్తి, ఎడమముంజేయి - రోగము, స్తనయుగ్మము-దోషము, ఉదరము - ధాన్యలాభము, రొమ్ము, నాభి - ధనలాభము, ప్రక్కలు - సుఖము, పాదము - ప్రయాణము, వీపు - శుభము, గోళ్లు - ధనవ్యయము, లింగము - దారిద్ర్యము, జుట్టు కొన - మృత్యువు. ఈ ప్రదేశములయందు తొండ ప్రాకినను ఫలమిట్లే యని తెలియునది.

కాకి శకునము

ఒక కాకి తీర్చినయెడల మంచిది. రెండు కాకులు తీర్చిన శుభఫలము, మూడు కాకులు తీర్చిన రాజ్యలాభము, తీర్చికట్టిన యెడల కష్టము, తీర్చక కట్టినయెడల దైన్యమును కలుగును. పలుమాఱు కట్టిన, తీర్చిన కార్యసిద్ధి యగును. దూరమునుండి తీర్చెనేని ఆలస్యముగ కార్యసిద్ధి యగును. సమీపమునుండి తీర్చెనేని మేలు గలుగును. ఊరినుండిగాని యింటినుండిగాని బయలు వెడలునపుడు కాకి తీర్చెనేని మేలు గలుగును. ఊరిముందరగాని యింటిముందరగాని ప్రవేశించునపుడు కట్టెనేని మేలు గలుగును. కాకి శకునమును గూర్చి మార్గమధ్యమందు విచారింప నక్కరలేదు. ఊరి ముందరను ఇంటిముందరను మాత్రమే కాకి శకునమునుగూర్చి పరీక్షించవలయును. కాకులు మైథునమును చేయునపుడు రక్తమువలె యొఱ్ఱగ కనబడినయెడల ౧౦ మాసములలో మరణము గలుగును. తద్దోష పరిహారార్థము శాంతి చేసికొనవలయును.

స్త్రీకి సుడివలన కలుగు శుభాశుభము

పిరుదుమీద సుడియుండిన పర గృహమున చాకిరి చేయును. కంఠమునందు సుడియుండిన నిష్ఠంతురాలు, ముఖమునందు సుడియుండిన వితంతు వగును. గడ్డమునందు - నాసమునందును భుజములయందును-చెవుల యందును వెంట్రుకలు లేకుండిన స్త్రీ సర్వసౌఖ్యము లనుభవించును.

వివాహమునకు ముందు చూడవలసిన

కొంతనములు

౧ నాడీకూటము

ఆద్యనాడీ నక్షత్రములు :—జ్యేష్ఠ, మూల, ఉ-ఫ, హస్త, ఆర్ద్ర, పున, శత, పూభా, అశ్వని.

మధ్యనాడీ నక్షత్రములు :— పుష్య, మృగ, చిత్ర, అనూ, భరణి, ధనిష్ఠ, పూఫ, ఉ-భా పూషా

అంత్యనాడీ నక్షత్రములు

స్వాతి, కృత్తిక, ఆశ్లే, ఉషా, విశా, రోహి, మఘ, శ్రవ, రేవతి- ఇందు వధూవరుల నక్షత్రములు రెండును ఒకేనాడియందున్న దోషము గలుగును. భిన్ననాడీగత నక్షత్రము లైనచో శుభప్రదములు

౨. గణకూటము

దేవగణ నక్షత్రములు: అనూ, పున, మృగ, శ్రవ, రేవ, స్వాతి, అశ్వి, హస్త, పుష్య.

రాక్షస గణనక్షత్రములు

మఘ, ఆశ్లే, ధని, జ్యేష్ఠ, మూల శత, కృత్తి, చిత్ర, విశాఖ.

మనుష్యగణ నక్షత్రములు

పూఫ, ఉఫ, పూషా, ఉషా, పూభా, ఉభా, రోహి, భర, ఆర్ద్ర.

౩ యోని కూటము

అశ్విని శతతార లశ్వములు. భరణి రేవతులు గజములు. కృత్తికా పుష్యలు మేకలు. రోహిణీ మృగశీర్షలు సర్పములు. ఆర్ద్ర మూలలు శునకములు. పునర్వసు ఆశ్రేషలు మార్జాలములు. మఖ పుబ్బ ఎలుకలు. ఉత్తర ఉత్తరాభాద్రలు గోవులు. హస్త స్వాతి [illegible] తులు చిత్తా విశాఖలు పెద్దపులులు. జ్యేష్ఠానూరాధలు లేళ్ళు, పూర్వాషాఢ శ్రవణములు కోతులు, శతభిషా పూర్వాభాద్రలు సింహములు. ఉత్తరాషాఢ ముంగిసలు, ఇట్లు [illegible] జంతు నక్షత్రములు గల స్త్రీ పురుషులకు వివాహము చేయవలయును. [illegible] కుక్కలు, లేళ్లు, పాములు ముంగిసలు, సింహగజములు, పులియు మేకపోతులు, గోవ్యాఘ్రములు పిల్లి ఎలుకలు విరోధ జంతువులు.

ఇరువు వధూవరుల నక్షత్రములు రెండును ఒకే గణమందున్నచో అత్యంత శుభ[illegible] యుండును. ఒకటి దేవగణములోనిది, రెండవది మనుష్యగణములోనిది అయినచో [illegible] వ్యమైన అనురాగముగలవారగుదురు. ఒకటి రాక్షసగణము లోనిదై, రెండవది మనుష్యగణము లోనిదైనను, దేవగణములోనిదైనను అశుభకరము.

ఉపయుక్త విషయములు

౧. రజస్వల విషయమై దుష్టతిథి వారనక్షత్రములు.

శుక్లపక్షమందును, కృష్ణపక్షమందును పాడ్యమి, చవితి, నవమి, ద్వాదశి, చతుర్దశులును, అమావాస్య, ఆది, మంగళ, శనివారములును. భరణి, కృత్తిక, ఆర్ద్ర, ఆశ్రేష, మఖ, పుబ్బ, పున, జ్యేష్ఠ, పూర్వాషాఢ, పూర్వాభాద్ర ఈ నక్షత్రములును దుష్టములు. వీటియందు ప్రథమ రజస్వలయినచో శాస్త్రోక్తశాంతిజేసి, తిరుగ మంచికాలమందు రజస్వలయగువరకు గర్భాధానము సేయింపజనదు. నక్షత్రము దుష్టమయినచో హోమవిధానముగ శాంతి చేయవలయును. నక్షత్రము మంచిదై, తక్కినవి చెడుగైనచో సామాన్యశాంతి చేయవలయును. మరియు వ్యతీపాత, వైధృతి, పరిఘాపూర్వార్ధము, సంక్రాంతి, గ్రహణకాలము, నిద్రాసమయము ఇవియును శుభమగునవి కావు. మరియు ప్రాతఃకాలమున సౌభాగ్యవతి, పూర్వాహ్ణమందు యాత్రలు చేయునది, మధ్యాహ్నమున పుత్రవతియు ధనవతియు, సాయంకాలమున జారిణి, సంధ్యలయందు దుశ్శీలురాలును, అర్ధరాత్రియందు విధవయును, ఉషఃకాలమున సౌభాగ్య రహితయు నగును.

౨. జననవిషయమై దుష్టతిథి వార నక్షత్రాదులు

అశ్విని ౧ పాదము, మఘ ౧ పాదము, రేవతి ౪ పాదము ఇవి శిశుగండము. భరణి ౩ పాదము, కృత్తిక ౩ పాదము, పుష్యమి ౨, ౩ పాదములు, మఘ ౩ పాదము, ఉత్తర ౧ పాదము (కొందరుత్తరాషాఢ యందురు) హస్త ౩ పాదము, చిత్త ౧, ౨ పాదములు, పూర్వాషాఢ ౩ పాదము, ఇవి పురుషుడైన పితృగండము స్త్రీ శిశువైనచో మాతృగండం.

రోహిణి ౧, ౨ పాదములు తల్లికిని, మేనమామకును, ౩-౪ పాదములు కేవలం మేనమామకును గండములు. ఆశ్రేష ౨ పా॥ ధనహాని. ౩ పా॥ తల్లిగండము. ౪ పా॥ తండ్రిగండము. ౧ పా॥ దోషముకాదు. మూల ౧ పా॥ తండ్రిగండము. ౨ పా॥ తల్లిగండము. ౪ పా॥ దోషము గాదు ౩ పా॥ ధనహాని. అందును మూల ౧ పాదములో మొదటిఘడియ మిక్కిలి దోషమయినది. జ్యేష్ఠయొక్క నక్షత్రాద్యంతమును ౧౧ చే భాగింపవలయును. అందేభాగమైనదో ఆభాగముయొక్క ఫలమును తెలుసుకొనవలయును. ౧ భా॥ మాతా మహీగండం॥ ౨భా॥ మాతామహగండం॥ ౩ భా॥ మేనమామ గం॥ ౪ భా॥ తల్లి గం॥ ౫భా॥ శిశుగం॥ ౬భా॥ గోత్రనాశనం॥ ౭ భా॥ కుటుంబములనాశనం॥ ౮ భా॥ సోదర గం॥ ౯భా॥ జ్యేష్ఠ గం॥ ౧౦ భా॥ సర్వనాశనమునుచేయును. ౧౧భా॥ మిక్కిలి దుష్టమయినది. విశాఖ పురుషుడైన భార్యానుజ గం॥ స్త్రీశిశువైనచో భర్తయొక్క సోదరునకు గండము.

మీన మేష మూలకుల. కర్కాట సింహ [illegible] వృశ్చిక [illegible]

[illegible]

[illegible] చేయవలెను.

పైన చెప్పబడిన నక్షత్రములందు [illegible] హోమములు, నవగ్రహ [illegible] శాంతి [illegible] చాదములుగాక తక్కిన పాదములయినను సామాన్యశాంతి చేసి [illegible] మంచిదై తక్కిన తిథి [illegible] చెడుగైనను సామాన్యశాంతి చేసికొనవలెను.

మరియు మృగ ౧ పా॥ విశా ౪ పా॥ అనూరాధ ౩ పా॥ [illegible] ౧ పా॥ ఉత్తరాభాద్ర ౪ పా॥ ఇవైనను సామాన్యశాంతి చేసికొనుట [illegible].

అధోముఖ నక్షత్రములు

భరణి, కృత్తిక, మఘ, విశాఖ, పూర్వత్రయము, ఆశ్రేష, మూల [illegible] తటాకాదులకు శుభములు.

తిర్యఙ్ముఖ నక్షత్రములు

అశ్వి, పున, హస్త, చిత్త, స్వాతి, అనూ, జ్యేష్ఠ, రేవతులు. స్తంభప్రతిష్ఠాదులకు శుభములు.

ఊర్ధ్వముఖ నక్షత్రములు

రోహిణి, ఆర్ద్ర, పుష్య, ఉత్తరాత్రయము, శ్రవణ, ధనిష్ఠ, శతభిష [illegible] నాదులకు శుభములు.

మృతివిషయమై చెడునక్షత్రములు మొదలగునవి

౧-౨-౬-౭ ౧౧-౧౨-౧౩-౧౪ ఈ తిథులు; ఆది మంగళ శనివారములు; కృత్తిక రోహిణి మృగశీర్ష పున మఘ ఉ॥ చిత్ర విశా ఉషా [illegible] పూ॥భా॥ ఉ॥భా॥ రేవతి ఈ నక్షత్రములు దోషములు. వీటియందు మృతి సంభవించినచో గృహమునకు [illegible] నక్షత్రము చెడుగయినచో అధికదోషము నక్షత్రము మంచిదై [illegible]

వృషభ చక్రము

గృహారంభ గృహప్రవేశముల విషయమై వృషభ కలశ చక్రములు [illegible] వృషభచక్రమునకు సూర్యుడున్న నక్షత్రము మొదలుకొని చంద్రుడున్న నక్షత్రమువరకు [illegible] గలిపి లెక్కించి ఈ ఫలము తెలియవలయును.

౩ మృత్యువు	౪ స్థైర్యం	౪ [illegible]	౩ [illegible]
౪ దుర్గతి	౩ [illegible]	౪ [illegible]	౩ [illegible]

కలశ చక్రము

ఇంగిలీషులో కలుపనక్కరలేదు. తక్కినది వృషభచక్రమువలె.

౧ హాని	౪ అభయం	౪ నిర్ధనం	౩ లక్ష్మి
౪ ప్రవాసం	౪ ధాన్యం	౪ గర్భస్రావం	౩ ఆయుర్వృద్ధి

శకం ౧౮౯౫ చైత్రమాసమున (1973 మార్చి–ఏప్రియల్)

అయనాంశలు 23°–29'–15" నిరయన రవ్యాది స్ఫుటగ్రహములు

ఇండియన్ స్టాండర్డ్ టైము 5-29.4 A-M లకు

శ. తే.	ఇ. తే.	సూర్యుడు	చంద్రుడు	కుజుడు	బుధుడు	గురుడు	శుక్రుడు	శని
		రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి
౧	22 (1973 మార్చి)	11-7-45	6-18-5	9-3-8	10-22-56	9-11-45	11-2-57	1-21-22
౨	23	11-8-44	6-25-17	9-3-46	10-22-27	9-11-56	11-4-12	1-21-26
౩	24	11-9-44	7-7-17	9-4-28	10-22-5	9-12-6	11-5-27	1-21-30
౪	25	11-10-43	7-19-9	9-5-11	10-21-48	9-12-17	11-6-41	1-21-34
౫	26	11-11-43	8-0-58	9-5-54	10-21-37	9-12-27	11-7-58	1-21-38
౬	27	11-12-42	8-12-48	9-6-36	10-21-32 ఋ	9-12-37	11-9-11	1-21-42
౭	28	11-13-41	8-24-45	9-7-19	10-21-33	9-12-47	11-10-25	1-21-46
౮	29	11-14-41	9-6-55	9-8-1	10-21-39	9-12-57	11-11-40	1-21-51
౯	30	11-15-40	9-19-22	9-8-44	10-21-51	9-13-7	11-12-54	1-21-55
౧౦	31	11-16-39	10-2-11	9-9-26	10-22-8	9-13-17	11-14-9	1-22-0
౧౧	1 (1973 ఏప్రియల్ నెల)	11-17-38	10-15-25	9-10-9	10-22-30	9-13-27	11-15-23	1-22-5
౧౨	2	11-18-38	10-29-4	9-10-52	10-22-57	9-13-36	11-16-38	1-22-10
౧౩	3	11-19-37	11-13-6	9-11-34	10-23-28	9-13-46	11-17-52	1-22-14
౧౪	4	11-20-36	11-27-27	9-12-17	10-24-3	9-13-55	11-19-7	1-22-19
౧౫	5	11-21-35	0-12-0	9-12-59	10-24-42	9-14-4	11-20-21	1-22-24
౧౬	6	11-22-34	0-26-38	9-13-42	10-25-25	9-14-13	11-21-36	1-22-30
౧౭	7	11-23-33	1-11-15	9-14-25	10-26-12	9-14-22	11-22-50	1-22-35
౧౮	8	11-24-32	1-25-44	9-15-7	10-27-2	9-14-31	11-24-4	1-22-40
౧౯	9	11-25-31	2-10-1	9-15-50	10-27-55	0-14-40	11-25-19	1-22-45
౨౦	10	11-26-30	2-24-5	9-16-32	10-29-1	9-14-48	11-26-33	1-22-51
౨౧	11	11-27-29	3-7-56	9-17-15	10-29-50	9-14-57	11-27-47	1-22-56
౨౨	12	11-28-28	3-21-33	9-17-58	11-0-52	9-15-5	11-29-2	1-23-2
౨౩	13	11-29-27	4-4-38	9-18-40	11-1-57	9-15-13	0-0-16	1-23-7
౨౪	14	0-0-25	4-18-11	9-19-23	11-3-4	9-15-21	0-1-30	1-23-13
౨౫	15	0-1-24	5-1-[illegible]	9-20-5	11-4-13	9-15-29	0-2-45	1-23-19
౨౬	16	0-2-23	5-14-4	9-20-48	11-5-25	9-15-37	0-3-59	1-23-25
౨౭	17	0-3-21	5-26-43	9-21-31	11-6-39	9-15-44	0-5-13	1-23-31
౨౮	18	0-4-20	6-9-10	9-22-13	11-7-55	9-15-52	0-6-27	1-23-37
౨౯	19	0-5-19	6-21-25	9-22-56	11-9-14	9-15-59	0-7-42	1-23-43
౩౦	20	0-6-17	7-3-30	9-23-38	11-10-34	9-16-6	0-8-56	1-23-49

శకం ౧౮౯౫ వైశాఖ మాసమున (1973 ఏప్రియల్-మే)

అయనాంశలు 23°-29'-18" నిరయన రవ్యాది స్ఫుటగ్రహములు

ఇండియన్ స్టాండర్డ్ టైము 5-29.4 A-M లకు

శ. తే.	ఇ. తే.	సూర్యుడు	చంద్రుడు	కుజుడు	బుధుడు	గురుడు	శుక్రుడు	శని
		రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి
౧	21 (1973 ఏప్రియల్)	0-7-16	7-15-26	9-24-21	11-11-57	9-16-13	0-10-10	1-23-55
౨	22	0-8-14	7-27-16	9-25-4	11-13-21	9-16-20	0-11-24	1-24-1
౩	23	0-9-13	8-9-3	9-25-46	11-14-47	9-16-27	0-12-38	1-24-8
౪	24	0-10-11	8-20-58	9-26-29	11-16-15	9-16-34	0-13-52	1-24-14
౫	25	0-11-10	9-2-49	9-27-11	11-17-46	9-16-40	0-15-6	1-24-20
౬	26	0-12-8	9-15-57	9-27-54	11-19-18	9-16-46	0-16-20	1-24-26
౭	27	0-13-6	9-27-23	9-28-37	11-20-51	9-16-52	0-17-35	1-24-33
౮	28	0-14-5	10-10-12	9-29-19	11-22-27	9-16-58	0-18-49	1-24-39
౯	29	0-15-3	10-23-26	10-0-2	11-24-4	9-17-4	0-20-3	1-24-46
౧౦	30	0-16-1	11-7-9	10-0-44	11-25-44	9-17-10	0-21-17	1-24-53
౧౧	1 (1973 మే నెల)	0-17-0	11-21-19	10-1-26	11-27-25	9-17-15	0-22-31	1-24-59
౧౨	2	0-17-58	0-5-53	10-2-9	11-29-7	9-17-21	0-23-45	1-25-6
౧౩	3	0-18-56	0-20-43	10-2-51	0-0-52	9-17-26	0-24-59	1-25-13
౧౪	4	0-19-54	1-5-43	10-3-34	0-2-39	9-17-31	0-26-13	1-25-20
౧౫	5	0-20-52	1-20-42	10-4-16	0-4-27	9-17-36	0-27-27	1-25-27
౧౬	6	0-21-51	2-5-32	10-4-58	0-6-17	9-17-40	0-28-41	1-25-34
౧౭	7	0-22-49	2-20-7	10-5-41	0-8-9	9-17-45	0-29-54	1-25-41
౧౮	8	0-23-47	3-4-23	10-6-23	0-10-3	9-17-49	1-1-8	1-25-48
౧౯	9	0-24-45	3-18-19	10-7-6	0-11-59	9-17-53	1-2-22	1-25-55
౨౦	10	0-25-43	4-1-55	10-7-48	0-13-56	9-17-57	1-3-36	1-26-2
౨౧	11	0-26-41	4-15-13	10-8-30	0-15-55	9-18-1	1-4-50	1-26-9
౨౨	12	0-27-39	4-28-14	10-9-12	0-17-56	9-18-5	1-6-4	1-26-16
౨౩	13	0-28-37	5-11-0	10-9-54	0-19-59	9-18-8	1-7-18	1-26-23
౨౪	14	0-29-34	5-23-33	10-10-37	0-[illegible]-3	9-18-11	1-8-31	1-26-[illegible]
౨౫	15	1-0-32	6-5-55	10-11-19	0-24-9	9-18-14	1-9-45	1-26-38
౨౬	16	1-1-30	6-18-7	10-12-1	0-26-16	8-18-17	1-10-59	1-26-45
౨౭	17	1-2-28	7-0-11	10-12-[illegible]	0-28-24	9-18-20	1-12-13	1-26-52
౨౮	18	1-3-26	7-12-7	10-13-25	1-0-34	9-18-22	1-13-26	1-27-0
౨౯	19	1-4-23	7-23-58	10-14-7	1-2-44	9-18-25	1-14-40	1-27-7
౩౦	20	1-5-21	8-5-46	10-14-50	1-4-55	9-18-27	1-15-54	1-27-15
౩౧	21	1-6-19	8-17-34	10-15-31	1-7-7	9-18-29	1-17-8	1-27-22

శకం ౧౮౯౫ జ్యేష్ఠ మాసము (1973 మే - జూన్)

అయనాంశలు 23°-29'-22" నిరయన రవ్యాది స్ఫుటగ్రహములు

ఇండియన్ స్టాండర్డ్ టైము 5-29.4 A. M. లకు

శక తే.	ఇం. తే.	సూర్యుడు రా-భా-లి	చంద్రుడు రా-భా-లి	కుజుడు రా-భా-లి	బుధుడు రా-భా-లి	గురుడు రా-భా-లి	శుక్రుడు రా-భా-లి	శని రా-భా-లి
౧	22 (1973 మే)	1-7-17	8-29-24	10-16-12	1-9-18	9-18-31	1-18-21	1-27-30
౨	23	1-8-14	9-11-22	10-16-54	1-11-30	9-18-32	1-19-35	1-27-37
౩	24	1-9-12	9-23-31	10-17-36	1-13-41	9-18-34	1-20-49	1-27-45
౪	25	1-10-9	10-5-56	10-18-18	1-15-51	9-18-35	1-22-2	1-27-52
౫	26	1-11-7	10-18-24	10-18-59	1-18-1	9-18-36	1-23-16	1-28-0
౬	27	1-12-5	11-1-53	10-19-41	1-20-9	9-18-37	1-24-29	1-28-7
౭	28	1-13-2	11-14-41	10-20-22	1-22-16	9-18-38	1-25-43	1-28-15
౮	29	1-14-0	11-29-37	10-21-4	1-24-21	9-18-38	1-26-57	1-28-23
౯	30	1-14-57	0-14-9	10-21-45	1-26-25	9-18-38(వ)	1-28-10	1-28-30
౧౦	31	1-15-55	0-29-2	10-22-38	1-28-26	9-18-38	1-29-24	1-28-38
౧౧	1 (1973 జూన్)	1-16-52	1-14-10	10-23-8	2-0-25	9-18-38	2-0-37	1-28-46
౧౨	2	1-17-50	1-29-21	10-23-49	2-2-22	9-18-38	2-1-51	1-28-53
౧౩	3	1-18-47	2-14-26	10-24-30	2-4-17	9-18-37	2-3-4	1-29-1
౧౪	4	1-19-45	2-29-18	10-25-11	2-6-9	9-18-37	2-4-18	1-29-9
౧౫	5	1-20-42	3-13-50	10-25-52	2-7-58	9-18-36	2-5-31	1-29-17
౧౬	6	1-21-40	3-27-58	10-26-33	2-9-45	9-18-35	2-6-45	1-29-24
౧౭	7	1-22-37	4-11-41	10-27-14	2-11-30	9-18-34	2-7-58	1-29-32
౧౮	8	1-23-35	4-25-0	10-27-55	2-13-12	9-18-32	2-9-12	1-29-40
౧౯	9	1-24-32	5-7-58	10-28-35	2-14-51	9-18-30	2-10-25	1-29-48
౨౦	10	1-25-29	5-20-37	10-29-16	2-16-27	9-18-29	2-11-39	1-29-55
౨౧	11	1-26-27	6-3-0	10-29-56	2-18-1	9-18-27	2-12-52	2-0-3
౨౨	12	1-27-24	6-15-11	11-0-37	2-19-32	9-18-24	2-14-5	2-0-11
౨౩	13	1-28-21	6-27-13	11-1-17	2-21-0	9-18-22	2-15-19	2-0-19
౨౪	14	1-29-19	7-9-7	11-1-57	2-22-25	9-18-19	2-16-32	2-0-27
౨౫	15	2-0-16	7-20-58	11-2-37	2-23-48	9-18-17	2-17-45	2-0-35
౨౬	16	2-1-13	8-2-46	11-3-17	2-25-7	9-18-14	2-18-59	2-0-42
౨౭	17	2-2-10	8-14-34	11-3-57	2-26-24	9-18-11	2-20-12	2-0-50
౨౮	18	2-3-8	8-26-25	11-4-37	2-27-38	9-18-7	2-21-25	2-0-58
౨౯	19	2-4-5	9-8-21	11-5-17	2-28-49	9-18-4	2-22-38	2-1-6
౩౦	20	2-5-2	9-20-24	11-5-56	2-29-57	9-18-0	2-23-52	2-1-14
౩౧	21	2-5-59	10-2-39	11-6-36	3-1-1	9-17-56	2-25-5	2-1-21

శకం ౧౮౯౫ ఆషాఢ మాసము (1973 జూన్ - జూలై)

అయనాంశలు 23°-29'-28" నిరయన రవ్యాది స్ఫుటగ్రహములు

ఇండియన్ స్టాండర్డ్ టైము 5-29.4 A.M లకు

శక తే	ఇం తే	సూర్యుడు రా-భా-లి	చంద్రుడు రా-భా-లి	కుజుడు రా-భా-లి	బుధుడు రా-భా-లి	గురుడు రా-భా-లి	శుక్రుడు రా-భా-లి	శని రా-భా-లి
౧	22 (1973 జూన్)	2-6-57	10-15-7	11-7-15	3-2-3	9-17-52	2-26-18	2-1-29
౨	23	2-7-54	10-27-54	11-7-51	3-3-1	9-17-48	2-27-31	2-1-37
౩	24	2-8-51	11-11-2	11-8-33	3-3-56	9-17-44	2-28-44	2-1-45
౪	25	2-9-48	11-24-33	11-9-12	3-4-47	9-17-40	2-29-58	2-1-52
౫	26	2-10-46	0-8-30	11-9-51	3-5-35	9-17-35	3-1-11	2-2-0
౬	27	2-11-43	0-22-51	11-10-30	3-6-19	9-17-30	3-2-24	2-2-8
౭	28	2-12-40	1-7-33	11-11-8	3-6-59	9-17-25	3-3-37	2-2-16
౮	29	2-13-37	1-22-33	11-11-47	3-7-35	9-17-20	3-4-50	2-2-23
౯	30	2-14-35	2-7-41	11-12-25	3-8-8	9-17-15	3-6-3	2-2-31
౧౦	1 (1973 జూలై)	2-15-32	2-22-49	11-13-3	3-8-36	9-17-9	3-7-16	2-2-39
౧౧	2	2-16-29	3-7-47	11-13-41	3-9-0	9-17-4	3-8-29	2-2-46
౧౨	3	2-17-26	3-22-29	11-14-19	3-9-19	9-16-58	3-9-42	[illegible]
౧౩	4	2-18-23	4-6-47	11-14-56	3-9-31	9-16-52	3-10-56	[illegible]
౧౪	5	2-19-21	4-20-40	11-15-34	3-9-44	9-16-16	3-12-9	2-3-10
౧౫	6	2-20-18	5-4-5	11-16-11	3-9-50	9-16-40	3-13-32	2-3-17
౧౬	7	2-21-15	5-17-6	11-16-18	3-9-51(వ)	9-16-34	[illegible]	[illegible]
౧౭	8	2-22-12	5-29-45	11-17-25	3-9-17	9-16 28	3-15 17	[illegible]
౧౮	9	2-23-9	6-12-5	11-18-1	3-9-39	9-16 21	3-17-0	2-3-40
౧౯	10	2-24-7	6-24-11	11-18-38	3-9-27	9-16-15	3-18-13	[illegible]-47
౨౦	11	2-25-4	7-6-7	11-19-11	3-9-8	9-16-8	3-19-26	[illegible]
౨౧	12	2-26-1	7-17-57	11-19-50	3-8-47	9-16-1	3-20-39	[illegible]
౨౨	13	2-26-58	7-29-44	11-20-26	3-8-21	9-15-51	[illegible]	2-4-10
౨౩	14	2-27-55	8-11-33	11-21-2	3-7-51	9-15-47	[illegible]	[illegible]-17
౨౪	15	2-28-53	8-23-25	11-21-37	3-7-14	9-15-10	[illegible]	[illegible]
౨౫	16	2-29-50	9-5-23	11-22-12	3-6-19	[illegible]	[illegible]-30	[illegible]
౨౬	17	3-0-47	9-17-28	11-22-17	3-6-5	[illegible]	[illegible]	[illegible]
౨౭	18	3-1-41	9-29-43	11-23-22	3-5-25	9-15-18	[illegible]	[illegible]
౨౮	19	3-2-42	10-12-10	11-25-57	3-4-45	[illegible]	[illegible]	[illegible]
౨౯	20	3-3-39	10-24-50	11 24-31	3-3-4	[illegible]	[illegible]	[illegible]
౩౦	21	3-4-36	11-7-44	11-25-5	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
౩౧	22	3-5-33	11-20-55	11-25-29	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

శకం ౧౮౯౫ శ్రావణ మాసము (1973 జూలై - ఆగస్టు)

అయనాంశలు 23°-29'-33" నిరయన రవ్యాది స్పష్ట గ్రహములు

ఇండియన్ స్టాండర్డ్ టైము 5-29.4 A-M లకు

శా. తే.	ఇ. తే.	సూర్యుడు రా-భా-లి	చంద్రుడు రా-భా-లి	కుజుడు రా-భా-లి	బుధుడు రా-భా-లి	గురుడు రా-భా-లి	శుక్రుడు రా-భా-లి	శని రా-భా-లి
౧	23	3-6-31	0-4-34	11-26-12	3-2-6	9-14-41	4-3-59	2-5-22
౨	24	3-7-28	0-18-13	11-26-45	3-1-30	9-14-33	4-5-11	2-5-29
౩	25	3-8-25	1-2-20	11-27-18	3-0-58	9-14-26	4-6-24	2-5-36
౪	26	3-9-23	1-16-46	11-27-51	3-0-30	9-14-18	4-7-36	2-5-43
౫	27 (జూలై)	3-10-20	2-1-27	11-28-23	3-0-6	9-14-10	4-8-49	2-5-50
౬	28	3-11-17	2-16-19	11-28-55	2-29-47	9-14-2	4-10-1	2-5-57
౭	29	3-12-15	3-1-14	11-29-27	2-29-33	9-13-55	4-11-14	2-6-4
౮	30	3-13-12	3-16-5	11-29-59	2-29-25	9-13-47	4-12-26	2-6-11
౯	31	3-14-9	4-0-44	(0-0-3)	2-29-22 బు.	9-13-39	4-13-38	2-6-18
౧౦	1	3-15-7	4-15-4	0-1-0	2-29-26	9-13-31	4-14-51	2-6-24
౧౧	2	3-16-4	4-29-1	0-1-31	2-29-36	9-13-23	4-16-3	2-6-31
౧౨	3	3-17-2	5-12-31	0-2-1	2-29-52	9-13-16	4-17-15	2-6-37
౧౩	4	3-17-59	5-25-36	0-2-31	3-0-15	9-13-8	4-18-28	2-6-44
౧౪	5	3-18-57	6-8-17	0-3-0	3-0-44	9-13-0	4-19-40	2-6-50
౧౫	6	3-19-54	6-20-37	0-3-29	3-1-20	9-12-52	4-20-52	2-6-57
౧౬	7	3-20-52	7-2-43	0-3-57	3-2-2	9-12-45	4-22-4	2-7-3
౧౭	8	3-21-49	7-14-37	0-4-26	3-2-51	9-12-37	4-23-16	2-7-10
౧౮	9	3-22-47	7-26-26	0-4-53	3-3-46	9-12-30	4-24-28	2-7-16
౧౯	10	3-23-44	8-8-14	0-5-21	3-4-47	9-12-22	4-25-40	2-7-22
౨౦	11	3-24-42	8-20-5	0-5-50	3-5-54	9-12-15	4-26-52	2-7-28
౨౧	12	3-25-39	9-2-3	0-6-14	3-7-6	9-12-7	4-28-4	2-7-34
౨౨	13	3-26-37	9-14-10	0-6-40	3-8-25	9-12-0	4-29-16	2-7-41
౨౩	14	3-27-34	9-26-29	0-7-6	3-9-48	9-11-53	5-0-28	2-7-47
౨౪	15	3-28-32	10-9-0	0-7-31	3-11-17	9-11-46	5-1-40	2-7-52
౨౫	16	3-29-30	10-22-45	0-7-56	3-12-50	9-11-38	5-2-52	2-7-58
౨౬	17	4-0-27	11-6-43	0-8-20	3-14-28	9-11-31	5-4-3	2-8-4
౨౭	18	4-1-25	11-18-54	0-8-44	3-16-10	9-11-24	5-5-15	2-8-10
౨౮	19	4-2-23	0-1-18	0-9-7	3-17-55	9-11-18	5-6-27	2-8-15
౨౯	20	4-3-20	0-14-53	0-9-30	3-19-43	9-11-11	5-7-38	2-8-21
౩౦	21	4-4-18	0-28-41	0-9-52	3-21-34	9-11-4	5-8-40	2-8-27
౩౧	22	4-5-16	1-12-41	0-10-14	3-23-28	9-10-58	5-10-2	2-8-32

(శ్రావణ మాసము; 1973 జూలై — 1973 ఆగస్టు నెల)

శకం ౧౮౯౫ భాద్రపదమాసము (1973 ఆగస్టు - సెప్టెంబరు)

అయనాంశలు 23°-29'-37" నిరయన రవ్యాది స్పష్ట గ్రహములు

ఇండియన్ స్టాండర్డ్ టైము 5-29.4 A-M లకు

శా. తే.	ఇ. తే.	సూర్యుడు రా-భా-లి	చంద్రుడు రా-భా-లి	కుజుడు రా-భా-లి	బుధుడు రా-భా-లి	గురుడు రా-భా-లి	శుక్రుడు రా-భా-లి	శని రా-భా-లి
౧	23	4-6-14	1-27-52	0-10-35	3-25-23	9-10-51	5-11-13	2-8-37
౨	24	4-7-12	2-11-13	0-10-55	3-27-20	9-10-45	5-12-25	2-8-41
౩	25	4-8-9	2-26-42	0-11-15	3-29-17	9-10-39	5-13-36	2-8-46
౪	26	4-9-7	3-10-15	0-11-34	4-1-16	9-10-35	5-14-47	2-8-53
౫	27 (ఆగస్టు)	4-10-5	3-24-46	0-11-53	4-3-15	9-10-27	5-15-59	2-8-58
౬	28	4-11-3	4-9-9	0-12-11	4-5-14	9-10-21	5-17-10	2-9-3
౭	29	4-12-1	4-23-18	0-12-29	4-7-13	9-10-16	5-18-21	2-9-8
౮	30	4-12-59	5-7-9	0-12-45	4-9-12	9-10-10	5-19-33	2-9-13
౯	31	4-13-57	5-20-36	0-13-2	4-11-10	9-10-5	5-20-44	2-9-18
౧౦	1	4-14-55	6-3-40	0-13-17	4-13-8	9-10-0	5-21-55	2-9-22
౧౧	2	4-15-53	6-16-22	0-13-32	4-15-4	9-9-55	5-23-6	2-9-27
౧౨	3	4-16-52	6-28-43	0-13-46	4-17-0	9-9-50	5-24-17	2-9-32
౧౩	4	4-17-50	7-10-48	0-13-59	4-18-55	9-9-46	5-25-28	2-9-36
౧౪	5	4-18-48	7-22-43	0-14-12	4-20-49	9-9-41	5-26-39	2-9-40
౧౫	6	4-19-46	8-4-32	0-14-24	4-22-42	9-9-37	5-27-50	2-9-45
౧౬	7	4-20-44	8-16-20	0-14-35	4-24-33	9-9-33	5-29-0	2-9-49
౧౭	8	4-21-42	8-28-14	0-14-45	4-26-21	9-9-29	6-0-11	2-9-53
౧౮	9	4-22-41	9-10-17	0-14-55	4-28-13	9-9-25	6-1-22	2-9-57
౧౯	10	4-23-39	9-22-33	0-15-4	5-0-2	9-9-21	6-2-32	2-10-1
౨౦	11	4-24-37	10-5-5	0-15-12	5-1-49	9-9-18	6-3-43	2-10-5
౨౧	12	4-25-36	10-17-54	0-15-19	5-3-35	9-9-14	6-4-53	2-10-8
౨౨	13	4-26-34	11-1-0	0-15-25	5-5-20	9-9-11	6-6-3	2-10-12
౨౩	14	4-27-32	11-14-21	0-15-31	5-7-4	9-9-8	6-7-14	2-10-16
౨౪	15	4-28-30	11-27-56	0-15-36	5-8-46	9-9-6	6-8-24	2-10-19
౨౫	16	4-29-29	0-12-41	0-15-40	5-10-28	9-9-5	6-9-14	2-10-23
౨౬	17	5-0-28	0-25-34	0-15-43	5-12-8	9-9-1	6-10-45	2-10-26
౨౭	18	5-1-26	1-9-32	0-15-45	5-13-48	9-8-59	6-11-55	2-10-29
౨౮	19	5-2-25	1-23-35	0-15-46 వ	5-15-26	9-8-57	6-13-5	2-10-32
౨౯	20	5-3-24	2-7-40	0-15-46	5-17-1	9-8-55	6-14-15	2-10-35
౩౦	21	5-4-22	2-22-48	0-15-46	5-18-40	9-8-53	6-15-25	2-10-38
౩౧	22	5-5-21	3-5-57	0-15-45	5-20-16	9-8-52	6-16-34	2-10-41

(భాద్రపద మాసము; 1973 ఆగస్టు — 1973 సెప్టెంబరు నెల)

శకం ౧౮౯౫ ఆశ్విన మాసము (1973 సెప్టెంబరు-అక్టోబరు)

అయనాంశములు 23°-29'-41" నిరయన రవ్యాది స్ఫుటగ్రహములు

ఇండియన్ స్టాండర్డ్ టైము 5-29.4 A-M లకు

శ. తే.	ఇ. తే.	సూర్యుడు	చంద్రుడు	కుజుడు	బుధుడు	గురుడు	శుక్రుడు	శని
౧౮౯౫ ఆశ్విన మాసం	1973 సెప్టెంబరు	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి
౧	23	5-6-20	3-20-5	0-15-43	5-21-50	9-8-51	6-17-44	2-10-43
౨	24	5-7-18	4-4-11	0-15-49	5-23-24	9-8-50	6-18-53	2-10-46
౩	25	5-8-17	4-18-9	0-15-35	5-24-57	9-8-49	6-20-3	2-10-48
౪	26	5-9-16	5-1-57	0-15-30	5-26-28	9-8-48	6-21-13	2-10-51
౫	27	5-10-15	5-15-30	0-15-24	5-27-59	9-8-48	6-22-22	2-10-53
౬	28	5-11-14	5-28-45	0-15-18	5-29-29	9-8-48ఋ	6-23-31	2-10-55
౭	29	5-12-13	6-11-41	0-15-10	6-0-58	9-8-48	6-24-40	2-10-57
౮	30	5-13-12	6-24-18	0-15-2	6-2-26	9-8-48	6-25-50	2-10-59
	1973 అక్టోబరు							
౯	1	5-14-11	7-6-36	0-14-52	6-3-53	9-8-48	6-26-59	2-11-1
౧౦	2	5-15-10	7-18-41	0-14-42	6-5-19	9-8-49	6-28-8	2-11-3
౧౧	3	5-16-9	8-0-34	0-14-31	6-6-44	9-8-50	6-29-16	2-11-4
౧౨	4	5-17-8	8-12-23	0-14-19	6-8-8	9-8-51	7-0-25	2-11-6
౧౩	5	5-18-7	8-24-11	0-14-7	6-9-31	9-8-52	7-1-34	2-11-7
౧౪	6	5-19-6	9-6-6	0-13-54	6-10-53	9-8-53	7-2-42	2-11-8
౧౫	7	5-20-5	9-18-11	0-13-40	6-12-13	9-8-55	7-3-51	2-11-10
౧౬	8	5-21-4	10-0-32	0-13-25	6-13-33	9-8-56	7-4-59	2-11-11
౧౭	9	5-22-4	10-13-12	0-13-10	6-14-51	9-8-58	7-6-7	2-11-12
౧౮	10	5-23-3	10-26-23	0-12-54	6-16-9	9-9-1	7-7-15	2-11-13
౧౯	11	5-24-2	11-9-37	0-12-37	6-17-24	9-9-3	7-8-23	2-11-13
౨౦	12	5-25-2	11-23-20	0-12-20	6-18-39	9-9-5	7-9-31	2-11-13
౨౧	13	5-26-1	0-7-19	0-12-3	6-19-51	9-9-8	7-10-39	2-11-14
౨౨	14	5-27-0	0-22-31	0-11-45	6-21-3	9-9-11	7-11-46	2-11-15
౨౩	15	5-28-0	1-5-49	0-11-26	6-22-12	9-9-14	7-12-54	2-11-15
౨౪	16	5-28-59	1-20-9	0-11-7	6-23-19	9-9-17	7-14-1	2-11-15
౨౫	17	5-29-59	2-4-26	0-10-48	6-24-24	9-9-21	7-15-8	2-11-15 (వ)
౨౬	18	6-0-58	2-18-39	0-10-29	6-25-27	9-9-25	7-16-15	2-11-15
౨౭	19	6-1-58	3-2-45	0-10-9	6-26-28	9-9-28	7-17-22	2-11-15
౨౮	20	6-2-58	3-16-44	0-9-49	6-27-25	9-9-32	7-18-28	2-11-15
౨౯	21	6-3-57	4-0-35	0-9-29	6-28-20	9-9-37	7-19-35	2-11-15
౩౦	22	6-4-57	4-14-18	0-9-9	6-29-11	9-9-41	7-20-41	2-11-14

శకం ౧౮౯౫ కార్తిక మాసము (1973 అక్టోబరు-నవంబరు)

అయనాంశలు 23°-29'-43' నిరయన రవ్యాది స్ఫుటగ్రహములు

ఇండియన్ స్టాండర్డ్ టైము 5-29.4 A-M లకు

శ. తే.	ఇ. తే.	సూర్యుడు	చంద్రుడు	కుజుడు	బుధుడు	గురుడు	శుక్రుడు	శని
౧౮౯౫ కార్తిక మాసం	1973 అక్టోబరు	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి
౧	23	6-5-57	4-27-51	0-8-48	6-29-58	9-9-46	7-21-47	2-11-14
౨	24	6-6-56	5-11-14	0-8-28	7-0-42	9-9-50	7-22-53	2-11-13
౩	25	6-7-56	5-24-23	0-8-8	7-1-20	9-9-55	7-23-59	2-11-12
౪	26	6-8-56	6-7-19	0-7-48	7-1-51	9-10-0	7-25-5	2-11-11
౫	27	6-9-56	6-20-0	0-7-28	7-2-22	9-10-6	7-26-10	2-11-10
౬	28	6-10-56	7-2-26	0-7-8	7-2-43	9-10-11	7-27-15	2-11-9
౭	29	6-11-56	7-14-38	0-6-49	7-2-58	9-10-17	7-28-20	2-11-6
౮	30	6-12-56	7-26-38	0-6-29	7-3-6	9-10-23	7-29-25	2-11-6
౯	31	6-13-56	8-8-30	0-6-11	7-3-5 (వ)	9-10-28	8-0-30	2-11-5
	1973 నవంబరు							
౧౦	1	6-14-56	8-20-17	0-5-52	7-2-56	9-10-35	8-1-34	2-11-3
౧౧	2	6-15-56	9-2-4	0-5-31	7-2-38	9-10-41	8-2-38	2-11-2
౧౨	3	6-16-56	9-13-57	0-5-17	7-2-10	9-10-47	8-3-42	2-11-0
౧౩	4	6-17-56	9-26-1	0-5-0	7-1-33	9-10-54	8-4-46	2-11-0
౧౪	5	6-18-56	10-8-21	0-4-44	7-0-46	9-11-1	8-5-49	2-10-56
౧౫	6	6-19-56	10-21-2	0-4-28	6-29-50	9-11-8	8-6-52	2-10-54
౧౬	7	6-20-56	11-4-6	0-4-13	6-28-46	9-11-15	8-7-55	2-10-52
౧౭	8	6-21-57	11-18-36	0-3-59	6-27-31	9-11-22	8-8-57	2-10-49
౧౮	9	6-22-57	0-1-31	0-3-45	6-26-18	9-11-29	8-9-59	2-10-47
౧౯	10	6-23-57	0-15-49	0-3-32	6-24-59	9-11-37	8-11-1	2-10-44
౨౦	11	6-24-57	1-0-23	0-3-20	6-23-39	9-11-45	8-12-3	2-10-42
౨౧	12	6-25-58	1-15-7	0-3-8	6-22-21	9-11-52	8-13-4	2-10-39
౨౨	13	6-26-58	1-29-58	0-2-57	6-21-8	9-12-0	8-14-4	2-10-36
౨౩	14	6-27-58	2-14-35	0-2-47	6-20-2	9-12-9	8-15-5	2-10-33
౨౪	15	6-28-59	2-29-7	0-2-38	6-19-5	9-12-17	8-16-5	2-10-31
౨౫	16	6-29-59	3-13-25	0-2-29	6-18-18	9-12-25	8-17-4	2-10-27
౨౬	17	7-1-0	3-27-28	0-2-22	6-17-49	9-12-34	8-18-3	2-10-24
౨౭	18	7-2-0	4-11-14	0-2-15	6-17-18	9-12-42	8-19-2	2-10-21
౨౮	19	7-3-1	4-21-47	0-2-9	6-17-5	9-12-51	8-20-1	2-10-17
౨౯	20	7-4-1	5-8-0	0-2-3	6-17-16 ఋ	9-13-0	8-20-58	2-10-14
౩౦	21	7-5-2	5-21-1	0-1-59	6-17-14	9-13-9	8-21-56	2-10-10

శకం ౧౮౯౫ మార్గశిర (అగ్రహాయన) మాసమున (1973 నవంబరు-డిశంబరు)

అయనాంశలు 23°-29'-47" నిరయన రవ్యాది స్ఫుటగ్రహములు

ఇండియన్ స్టాండర్డ్ టైము 5-29.4 A-M లకు

శ. తే.	ఇ. తే.	సూర్యుడు రా-భా-లి	చంద్రుడు రా-భా-లి	కుజుడు రా-భా-లి	బుధుడు రా-భా-లి	గురుడు రా-భా-లి	శుక్రుడు రా-భా-లి	శని రా-భా-లి
౧	22 (1973 నవంబరు నెల)	7-6-3	6-3-48	0-1-55	6-17-34	9-13-19	8-22-53	2-10-7
౨	23	7-7-3	6-16-28	0-1-52	6-18-3	9-13-28	8-23-49	2-10-3
౩	24	7-8-4	6-28-46	0-1-50	6-18-40	9-13-37	8-24-45	2-9-59
౪	25	7-9-5	7-10-58	0-1-49	6-19-24	9-13-47	8-25-40	2-9-56
౫	26	7-10-5	7-23-0	0-1-48	6-20-15	9-13-57	8-26-35	2-9-52
౬	27	7-11-6	8-4-55	0-1-49 ఋ	6-21-12	9-14-7	8-27-29	2-9-48
౭	28	7-12-7	8-16-44	0-1-50	6-22-16	9-14-17	8-28-22	2-9-44
౮	29	7-13-8	8-28-30	0-1-52	6-23-20	9-14-27	8-29-15	2-9-40
౯	30	7-14-8	9-10-18	0-1-55	6-24-29	9-14-37	9-0-7	2-9-35
౧౦	1 (1973 డిశంబరు నెల)	7-15-9	9-22-10	0-1-58	6-25-42	9-14-47	9-0-58	2-9-31
౧౧	2	7-16-10	10-4-12	0-2-3	6-26-58	9-14-57	9-1-49	2-9-27
౧౨	3	7-17-11	10-16-28	0-2-8	6-28-16	9-15-8	9-2-39	2-9-22
౧౩	4	7-18-12	10-29-4	0-2-14	6-29-37	9-15-19	9-3-28	2-9-18
౧౪	5	7-19-13	11-12-3	0-2-20	7-0-59	9-15-30	9-4-16	2-9-14
౧౫	6	7-20-14	11-25-28	0-2-27	7-2-22	9-15-41	9-5-3	2-9-9
౧౬	7	7-21-14	0-9-21	0-2-35	7-3-47	9-15-51	9-5-49	2-9-4
౧౭	8	7-22-15	0-24-40	0-2-44	7-5-12	9-16-3	9-6-35	2-9-0
౧౮	9	7-23-16	1-8-22	0-2-53	7-6-39	9-16-14	9-7-19	2-8-55
౧౯	10	7-24-17	1-23-21	0-3-3	7-8-7	9-16-25	9-8-2	2-8-50
౨౦	11	7-25-18	2-8-28	0-3-14	7-9-35	9-16-36	9-8-44	2-8-46
౨౧	12	7-26-19	2-24-34	0-3-25	7-11-4	9-16-48	9-9-25	2-8-41
౨౨	13	7-27-20	3-8-31	0-3-37	7-12-33	9-16-59	9-10-5	2-8-35
౨౩	14	7-28-21	3-23-10	0-3-49	7-14-3	9-17-11	9-10-44	2-8-31
౨౪	15	7-29-22	4-7-28	0-4-2	7-15-33	9-17-23	9-11-21	2-8-26
౨౫	16	8-0-23	4-21-23	0-4-16	7-17-4	9-17-35	9-11-57	2-8-23
౨౬	17	8-1-24	5-4-54	0-4-30	7-18-34	9-17-47	9-12-32	2-8-17
౨౭	18	8-2-25	5-18-2	0-4-45	7-20-6	9-17-59	9-13-5	2-8-11
౨౮	19	8-3-26	6-1-52	0-5-0	7-21-37	9-18-11	9-13-37	2-8-7
౨౯	20	8-4-27	6-13-24	0-5-16	7-23-9	9-18-23	9-14-7	2-8-2
౩౦	21	8-5-29	6-25-43	0-5-32	7-24-41	9-18-35	9-14-36	2-7-57

శకం ౧౮౯౫ పౌషమాసమున (1973 డిశంబరు-1974 జనవరి)

అయనాంశలు 23°-29"-53" నిరయన రవ్యాది స్ఫుటగ్రహములు

ఇండియన్ స్టాండర్డ్ టైము 5-29.4 A-M లకు

శ. తే.	ఇ. తే.	సూర్యుడు రా-భా-లి	చంద్రుడు రా-భా-లి	కుజుడు రా-భా-లి	బుధుడు రా-భా-లి	గురుడు రా-భా-లి	శుక్రుడు రా-భా-లి	శని రా-భా-లి
౧	22 (1973 డిశంబరు నెల)	8-6-30	7-7-50	0-5-49	7-26-13	9-18-47	9-15-3	2-7-52
౨	23	8-7-31	7-19-50	0-6-6	7-27-45	9-19-0	9-15-28	2-7-47
౩	24	8-8-32	8-1-43	0-6-24	7-29-18	9-19-12	9-15-52	2-7-42
౪	25	8-9-33	8-13-32	0-6-42	8-0-51	9-19-25	9-16-13	2-7-37
౫	26	8-10-34	8-25-20	0-7-1	8-2-24	9-19-37	9-16-33	2-7-32
౬	27	8-11-35	9-7-8	0-7-20	8-3-57	9-19-50	9-16-50	2-7-27
౭	28	8-12-37	9-18-58	0-7-40	8-5-30	9-20-3	9-17-6	2-7-22
౮	29	8-13-38	10-0-54	0-8-0	8-7-4	9-20-16	9-17-19	2-7-17
౯	30	8-14-39	10-12-58	0-8-20	8-8-38	9-20-29	9-17-31	2-7-12
౧౦	31	8-15-40	10-25-15	0-8-41	8-10-13	9-20-43	9-17-40	2-7-7
౧౧	1 (క్రీ. శ. 1974 జనవరి నెల)	8-16-41	11-7-47	0-9-3	8-11-47	9-20-55	9-17-46	2-7-3
౧౨	2	8-17-42	11-20-39	0-9-24	8-13-22	9-21-8	9-17-51	2-6-58
౧౩	3	8-18-44	0-3-53	0-9-47	8-14-58	9-21-21	9-18-1 (వ)	2-6-53
౧౪	4	8-19-45	0-18-34	0-10-9	8-16-33	9-21-34	9-17-52	2-6-48
౧౫	5	8-20-46	1-1-41	0-10-32	8-18-10	9-21-48	9-17-49	2-6-43
౧౬	6	8-21-47	1-16-15	0-10-55	8-19-46	9-22-1	9-17-43	2-6-39
౧౭	7	8-22-48	2-1-10	0-11-18	8-21-23	9-22-14	9-17-35	2-6-34
౧౮	8	8-23-49	2-16-20	0-11-42	8-23-0	9-22-28	9-17-24	2-6-29
౧౯	9	8-24-50	3-1-36	0-12-6	8-24-38	9-22-41	9-17-11	2-6-25
౨౦	10	8-25-52	3-16-48	0-12-31	8-26-16	9-22-55	9-16-55	2-6-20
౨౧	11	8-26-53	4-1-46	0-12-56	8-27-54	9-23-8	9-16-37	2-6-16
౨౨	12	8-27-54	4-16-22	0-13-21	8-29-32	9-23-22	9-16-17	2-6-11
౨౩	13	8-28-55	5-0-32	0-13-46	9-1-12	9-23-36	9-15-54	2-6-7
౨౪	14	8-29-56	5-14-13	0-14-12	9-2-52	9-23-49	9-15-29	2-6-3
౨౫	15	9-0-57	5-27-26	0-14-38	9-4-33	9-24-3	9-15-2	2-5-58
౨౬	16	9-1-58	6-10-15	0-15-4	9-6-13	9-24-17	9-14-33	2-5-54
౨౭	17	9-2-59	6-22-42	0-15-30	9-7-55	9-24-31	9-14-2	2-5-50
౨౮	18	9-4-0	7-4-53	0-15-57	9-9-36	9-24-45	9-13-30	2-5-46
౨౯	19	9-5-1	7-16-52	0-16-24	9-11-18	9-24-59	9-12-56	2-5-42
౩౦	20	9-6-3	7-28-44	0-16-51	9-13-1	9-25-13	9-12-22	2-5-38

శకం ౧౮౯౫ మాఘమాసమున (1974 జనవరి - ఫిబ్రవరి)

అయనాంశలు 23°–29'–58" నిరయన రవ్యాది స్ఫుటగ్రహములు

ఇండియన్ స్టాండర్డ్ టైము 5–29.4 A-M లకు

			సూర్యుడు	చంద్రుడు	కుజుడు	బుధుడు	గురుడు	శుక్రుడు	శని
	శ. తే.	ఇ. తే.	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి
౧౮౯౫ మాఘమాసం	౧	21	9-7-4	8-10-52	0-17-18	9-14-43	9-25-27	9-11-46	2-5-34
	౨	22	9-8-5	8-22-18	0-17-46	9-16-26	9-25-41	9-11-10	2-5-30
	౩	23	9-9-6	9-4-7	0-18-14	9-18-10	9-25-55	9-10-33	2-5-27
	౪	24	9-10-7	9-15-59	0-18-42	9-19-53	9-26-9	9-9-56	2-5-23
	౫	1974 జనవరి 25	9-11-8	9-27-57	0-19-10	9-21-36	9-26-23	9-9-19	2-5-19
	౬	26	9-12-9	10-10-2	0-19-39	9-23-20	9-26-37	9-8-43	2-5-16
	౭	27	9-13-10	10-22-15	0-20-8	9-25-3	9-26-51	9-8-7	2-5-12
	౮	28	9-14-11	11-4-39	0-20-37	9-26-45	9-27-5	9-7-31	2-5-9
	౯	29	9-15-12	11-17-16	0-21-6	9-28-27	9-27-20	9-6-57	2-5-6
	౧౦	30	9-16-13	0-0-8	0-21-35	10-0-8	9-27-34	9-6-24	2-5-3
	౧౧	31	9-17-14	0-13-17	0-22-5	10-1-47	9-27-48	9-5-53	2-5-0
	౧౨	1	9-18-15	0-26-47	0-22-34	10-3-25	9-28-2	9-5-23	2-4-57
	౧౩	2	9-19-16	1-10-39	0-23-4	10-5-1	9-28-17	9-4-55	2-4-54
	౧౪	3	9-20-16	1-24-54	0-23-34	10-6-35	9-28-31	9-4-29	2-4-51
	౧౫	4	9-21-17	2-9-30	0-24-4	10-8-6	9-28-45	9-4-6	2-4-49
	౧౬	5	9-22-18	2-24-25	0-24-35	10-9-33	9-29-0	9-3-44	2-4-46
	౧౭	6	9-23-19	3-9-32	0-25-5	10-10-55	9-29-14	9-3-25	2-4-44
	౧౮	7	9-24-20	3-24-40	0-25-36	10-12-14	9-29-28	7-3-8	2-4-41
	౧౯	8	9-25-20	4-9-41	0-26-7	10-13-26	9-29-43	9-2-53	2-4-39
	౨౦	1974 ఫిబ్రవరి 9	9-26-21	4-24-25	0-26-38	10-14-32	9-29-57	9-2-41	2-4-37
	౨౧	10	9-27-22	5-8-45	0-27-9	10-15-31	10-0-11	9-2-32	2-4-35
	౨౨	11	9-28-23	5-22-36	0-27-40	10-16-30	10-0-26	9-2-26	2-4-33
	౨౩	12	9-29-23	6-6-58	0-28-11	10-17-5	10-0-40	9-2-20	2-4-31
	౨౪	13	10-0-24	6-18-52	0-28-43	10-17-39	10-0-55	9-2-18	2-4-29
	౨౫	14	10-1-25	7-1-22	0-29-15	10-18-3	10-1-9	9-2-19 ఋ	2-4-28
	౨౬	15	10-2-25	7-13-34	0-29-46	10-18-17 వ	10-1-23	9-2-21	2-4-26
	౨౭	16	10-3-26	7-25-31	1-0-18	10-18-20	10-1-38	9-2-27	2-4-25
	౨౮	17	10-4-26	8-7-21	1-0-50	10-18-13	10-1-52	9-2-34	2-4-24
	౨౯	18	10-5-27	8-19-7	1-1-22	10-17-56	10-2-7	9-2-44	2-4-22
	౩౦	19	10-6-27	9-0-54	1-1-54	10-17-28	10-2-21	9-2-56	2-4-21

శకం ౧౮౯౫ ఫాల్గుణమాసమున (1974 ఫిబ్రవరి - మార్చి)

అయనాంశలు 23°–30'–02" నిరయన రవ్యాది స్ఫుటగ్రహములు

ఇండియన్ స్టాండర్డ్ టైము 5–29 4 A-M లకు

			సూర్యుడు	చంద్రుడు	కుజుడు	బుధుడు	గురుడు	శుక్రుడు	శని
	శ. తే.	ఇ. తే.	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి	రా-భా-లి
౧౮౯౫ ఫాల్గుణమాసం	౧	20	10-7-28	9-12-46	1-2-27	10-16-52	10-2-35	9-3-10	2-4-20
	౨	21	10-8-28	9-24-44	1-2-59	10-16-7	10-2-50	9-3-27	2-4-20
	౩	22	10-9-29	10-6-52	1-3-32	10-15-15	10-3-4	9-3-45	2-4-19
	౪	1974 ఫిబ్రవరి 23	10-10-29	10-19-11	1-4-4	10-14-18	10-3-18	9-4-5	2-4-18
	౫	24	10-11-30	11-1-39	1-4-37	10-13-16	10-3-33	9-4-27	2-4-18
	౬	25	10-12-30	11-14-19	1-5-10	10-12-12	10-3-47	9-4-50	2-4-17
	౭	26	10-13-30	11-27-10	1-5-43	10-11-7	10-4-1	9-5-16	2-4-17
	౮	27	10-14-31	0-10-13	1-6-16	10-10-2	10-4-16	9-5-4[illegible]	2-4-17 ఋ
	౯	28	10-15-31	0-23-28	1-6-49	10-9-0	10-4-30	9-6-12	2-4-17
	౧౦	1	10-16-31	1-6-58	1-7-22	10-8-1	10-4-44	9-6-42	2-4-17
	౧౧	2	10-17-32	1-20-42	1-7-56	10-7-7	10-4-58	9-7-14	2-4-17
	౧౨	3	10-18-32	2-4-43	1-8-29	10-6-18	10-5-13	9-7-47	2-4-17
	౧౩	4	10-19-32	2-19-1	1-9-3	10-5-35	10-5-27	9-8-22	2-4-18
	౧౪	5	10-20-32	3-3-33	1-9-36	10-4-59	10-5-41	9-8-58	2-4-18
	౧౫	6	10-21-32	3-18-16	1-10-10	10-4-29	10-5-55	9-9-35	2-4-19
	౧౬	7	10-22-32	4-3-4	1-10-43	10-4-6	10-6-9	9-10-13	2-4-20
	౧౭	8	10-23-32	4-17-49	1-11-17	10-3-50	10-6-23	9-10-53	2-4-21
	౧౮	9	10-24-32	5-2-23	1-11-51	10-3-41	10-6-37	9-11-34	2-4-22
	౧౯	10	10-25-32	5-16-38	1-12-21	10-3-38 ఋ	10-6-51	9-12-16	2-4-23
	౨౦	1974 మార్చి 11	10-26-32	6-0-29	1-12-59	10-3-42	10-7-5	9-12-59	2-4-24
	౨౧	12	10-27-32	6-13-53	1-13-33	10-3-51	10-7-19	9-13-42	2-4-25
	౨౨	13	10-28-32	6-26-52	1-14-7	10-4-7	10-7-33	9-14-27	2-4-27
	౨౩	14	10-29-32	7-9-26	1-14-41	10-4-27	10-7-47	9-15-12	2-4-28
	౨౪	15	11-0-31	7-21-40	1-15-3	10-4-53	10-8-1	9-16-[illegible]	2-4-[illegible]
	౨౫	16	11-1-31	8-3-41	1-15-49	10-5-23	10-8-15	9-16-47	[illegible]
	౨౬	17	11-2-31	8-15-32	1-16-24	10-5-57	10-8-29	9-17-[illegible]	[illegible]
	౨౭	18	11-3-31	8-27-19	1-16-58	10-6-36	10-8-4[illegible]	9-18-[illegible]	[illegible]
	౨౮	19	11-4-30	9-9-8	1-17-32	10-7-19	10-8-56	9-[illegible]	[illegible]
	౨౯	20	11-5-30	9-21-4	1-18-7	10-8-5	10-9-10	9-2[illegible]	[illegible]
	౩౦	21	11-6-29	10-3-9	1-18-41	10-8-55	10-9-24	9-20-[illegible]	[illegible]
	౧	22	11-7-29	10-15-27	1-19-16	10-9-48	10-9-3[illegible]	9-[illegible]	[illegible]

[illegible] (1973, 74) యురేనస్ (వరుణ), నెప్ట్యూన్ (ఇంద్ర)
నిరయన గ్రహములు — ఇండియన్ స్టాండర్డ్ టైము 5-29.4 A.M.-లకు

1973		యురేనస్ (వరుణ) రా-భా-లి	నెప్ట్యూన్ (ఇంద్ర) రా-భా-లి
మార్చి	23	5-28-21	7-13-54
	27	5-28-11	7-13-52
	31	5-28-1	7-13-50
ఏప్రిల్	4	5-27-51	7-13-47
	8	5-27-41	7-13-43
	12	5-27-30	7-13-39
	16	5-27-20	7-13-35
	20	5-27-10	7-13-30
	24	5-27-0	7-13-25
	28	5-26-50	7-13-20
మే	2	5-26-40	7-13-15
	6	5-26-31	7-13-9
	10	5-26-22	7-13-3
	14	5-26-14	7-12-57
	18	5-26-6	7-12-50
	22	5-25-59	7-12-44
	26	5-25-53	7-12-37
	30	5-25-47	7-12-31
జూన్	3	5-25-41	7-12-24
	7	5-25-37	7-12-18
	11	5-25-33	7-12-12
	15	5-25-30	7-12-5
	19	5-25-28	7-11-59
	23	5-25-27	7-11-54
	27	5-25-27	7-11-48
జూలై	1	5-25-27బు	7-11-43
	5	5-25-28	7-11-38
	9	5-25-31	7-11-33
	13	5-25-33	7-11-29
	17	5-25-36	7-11-25
	21	5-25-42	7-11-22
	25	5-25-47	7-11-19
	29	5-25-53	7-11-16
ఆగస్టు	2	5-26-0	7-11-14
	6	5-26-8	7-11-12
	10	5-26-17	7-11-11
	14	5-26-26	7-11-11

1973		యురేనస్ (వరుణ) రా-భా-లి	నెప్ట్యూన్ (ఇంద్ర) రా-భా-లి
ఆగస్టు	18	5-26-35	7-11-11
	22	5-26-46	7-11-11
	26	5-26-57	7-11-12బు
	30	5-27-8	7-11-13
సెప్టెం	3	5-27-21	7-11-16
	7	5-27-33	7-11-18
	11	5-27-46	7-11-21
	15	5-28-0	7-11-24
	19	5-28-13	7-11-28
	23	5-28-27	7-11-33
	27	5-28-42	7-11-38
అక్టో	1	5-28-57	7-11-43
	5	5-29-11	7-11-49
	9	5-29-26	7-11-55
	13	5-29-41	7-12-2
	17	5-29-56	7-12-9
	21	6-0-12	7-12-16
	25	6-0-27	7-12-23
	29	6-0-41	7-12-31
నవంబరు	2	6-0-56	7-12-40
	6	6-1-11	7-12-48
	10	6-1-26	7-12-56
	14	6-1-40	7-13-5
	18	6-1-53	7-13-14
	22	6-2-7	7-13-23
	26	6-2-41	7-13-32
	30	6-2-32	7-13-41
డిశంబరు	4	6-2-44	7-13-50
	8	6-2-56	7-13-59
	12	6-3-6	7-14-6
	16	6-3-17	7-14-17
	20	6-3-26	7-14-25
	24	6-3-35	7-14-34
	28	6-3-43	7-14-42
1974	1	6-3-50	7-14-50
జనవరి	5	6-3-56	7-14-58
	9	6-4-2	7-15-6

1974		యురేనస్ (వరుణ) రా-భా-లి	నెప్ట్యూన్ (ఇంద్ర) రా-భా-లి
జనవరి	13	6-4-7	7-15-13
	17	6-4-10	7-15-20
	21	6-4-13	7-15-28
	25	6-4-15	7-15-32
	29	6-4-17	7-15-38
ఫిబ్రవరి	2	6-4-17వ	7-15-43
	6	6-4-16	7-15-48
	10	6-4-15	7-15-52
	14	6-4-12	7-15-56
	18	6-4-9	7-15-59
	22	6-4-5	7-16-2
	26	6-4-0	7-16-4
మార్చి	2	6-3-54	7-16-5
	6	6-3-48	7-16-6
	10	6-3-41	7-16-7
	14	6-3-34	7-16-7
	18	6-3-27	7-16-6వ
	22	6-3-17	7-16-5

సంవత్సరములు 60

ప్రభవ, విభవ, శుక్ల, ప్రమోద, ప్రజాపతి, అంగీరస, శ్రీముఖ, భావ, యువ, ధాత, ఈశ్వర, బహుధాన్య, ప్రమాధి, విక్రమ, వృష, చిత్రభాను, సుభాను, తారణ, పార్థివ, వ్యయ, సర్వజిత్, సర్వధారి, విరోధి, వికృతి, ఖర, నందన, విజయ, జయ, మన్మథ, దుర్ముఖి, హేవిళంబి, విళంబి, వికారి, శార్వరి, ప్లవ, శుభకృత్, శోభకృత్, క్రోధి, విశ్వావసు, పరాభవ, ప్లవంగ, కీలక, సౌమ్య, సాధారణ, విరోధికృత్, పరీధావి, ప్రమాది, ఆనంద, రాక్షస, నల, పింగళ, కాళయుక్తి, సిద్ధార్థి, రౌద్రి, దుర్మతి, దుందుభి, రుధిరోద్గారి, రక్తాక్షి, క్రోధన, క్షయ

నిరయన రాహువు
శకం 1895 (1973-74)
ఇండియన్ స్టాండర్డ్ టైము
5-29.4 A.M. లకు

1974		నిరయన రాహువు రా-భా-లి			నిరయన రాహువు రా-భా-లి
మార్చి	29	8-19-9	అక్టో	5	8-9-[illegible]
ఏప్రిల్	8	8-18-37		15	8-8-[illegible]
	18	8-18-[illegible]		25	8-8-[illegible]
	28	8-17-34	నవం	4	8-7-[illegible]
మే	8	8-17-2		14	8-6-[illegible]
	18	8-16-30		24	8-6-[illegible]
	28	8-15-59	డిశం	4	8-5-[illegible]
జూన్	7	8-15-27		14	8-5-22
	17	8-14-55		24	8-4-[illegible]
	27	8-14-23	1974	3	8-4-[illegible]
జూలై	7	8-13-51	జనవరి	13	8-3-[illegible]
	17	8-13-19		23	8-3-[illegible]
	27	8-12-48	ఫిబ్ర	2	8-2-4
ఆగస్టు	6	8-12-16		12	8-[illegible]-11
	16	8-11-44		22	8-1-40
	26	8-11-12	మార్చి	4	8-1-[illegible]
సెప్టెం	5	8-10-40		14	8-0-[illegible]
	15	8-10-9		24	8-0-[illegible]
	25	8-9-27			

అవయవములు అదురుటవలన శుభాశుభములు

[illegible] రాజభయము, మోకాళ్లు జాడ్యము, పిక్కలు [illegible] లాభము, అరికాళ్ళు సౌఖ్యము, ప్రక్క ఆభరణప్రాప్తి

వధూవరగుణమేళనచక్రము (పరిసిష్ఠక్రమము)

వధూ	అశ్వి	భ	కృ 1	కృ 3	రో	మృ 2	మృ 2	ఆర్ద్ర	పున 3	పున 1	పుష్య	ఆశ్లే	మఖ	పుబ్బ	ఉఫ 1	ఉఫ 3	హ	చి 2	చి 2	స్వా	వి 3	వి 1	అనూ	జ్యే	మూ	పూషా	ఉషా 1	ఉషా 3	శ్ర	ధ 2	ధ 2	శ	పూభా 3	పూభా 1	ఉభా	రే
అశ్వి	28	33	28	18	21	22	26	17	18	22	31	27	20	26	17	11	9	13	22	26	22	19	26	13	13	27	24	26	26	21	21	15	16	14	24	26
భర	34	28	29	19	22	13	17	26	26	30	25	24	21	19	28	21	19	6	14	29	22	19	17	19	21	20	27	28	26	10	10	20	24	22	16	28
కృ 1	27	27	28	16	9	15	19	20	21	25	26	23	17	21	22	15	15	18	27	15	19	16	20	26	24	19	14	15	11	25	25	27	19	17	10	11
కృ 3	18	18	19	28	19	25	16	17	18	22	23	20	19	23	24	21	21	23	22	10	14	21	25	31	20	13	9	14	19	22	29	31	23	20	22	14
రో	23	23	10	19	28	36	27	23	23	27	26	13	12	26	28	25	26	20	19	15	9	16	30	24	14	20	11	17	18	20	26	24	30	27	26	19
మృ 2	23	13	18	26	34	28	20	25	23	26	19	22	21	17	25	23	27	13	10	25	17	23	22	25	15	11	18	21	24	13	19	27	29	26	17	27
మృ 2	27	18	21	18	25	20	28	33	31	19	11	15	24	20	28	30	34	21	14	27	19	14	11	13	23	18	24	20	25	12	13	21	23	27	17	27
ఆర్ద్ర	19	27	21	18	24	26	34	28	25	13	20	13	23	29	22	24	24	27	20	27	20	13	17	4	16	27	27	22	22	17	20	11	16	19	26	27
పున 3	19	26	22	19	23	24	32	24	28	16	23	16	22	27	21	23	24	25	18	27	21	13	20	5	13	26	27	27	23	17	18	11	17	19	27	28
పున 1	21	28	23	20	24	25	19	10	14	28	35	28	16	20	14	17	18	20	20	27	20	19	26	10	8	20	21	28	27	21	12	7	11	17	25	25
పుష్య	30	21	26	23	24	17	10	18	21	35	28	30	18	14	23	26	27	12	11	26	21	20	19	22	17	11	22	26	25	13	4	14	18	24	18	27
ఆశ్లే	25	23	22	19	12	21	13	12	15	28	28	28	15	15	17	20	22	26	25	11	16	15	20	26	22	10	8	13	13	27	3	18	12	18	20	12
మఖ	21	21	17	18	11	19	22	22	21	16	18	16	28	30	26	16	16	22	25	11	17	24	26	34	24	21	11	5	4	18	24	25	18	17	18	12
పుబ్బ	27	19	21	22	25	17	20	28	27	21	16	16	30	28	34	24	22	8	11	25	19	26	24	24	19	19	27	21	18	4	11	19	24	23	16	24
ఉఫ 1	16	27	22	23	27	25	28	21	21	16	25	18	26	34	28	18	16	14	17	26	17	24	30	19	10	27	28	22	20	11	18	12	13	15	26	24
ఉఫ 3	13	21	16	21	25	23	30	23	23	19	28	21	17	25	19	28	25	24	16	25	16	18	27	13	15	28	29	26	25	16	16	10	14	18	29	27
హ	10	20	16	21	26	26	33	23	23	19	28	23	17	22	17	26	28	27	19	26	17	19	26	12	14	26	27	23	24	19	19	8	14	19	27	27
చి 2	13	6	19	25	20	12	19	26	24	20	12	26	23	9	15	24	27	28	20	19	26	28	11	25	28	13	21	17	19	18	18	14	18	22	11	21
చి 2	22	15	28	23	20	12	13	20	18	20	12	26	25	10	17	17	20	21	28	27	34	24	7	21	28	13	21	25	27	26	20	26	20	15	24	13
స్వా	27	29	17	12	16	27	27	26	26	28	28	15	13	25	25	25	27	21	28	28	20	10	23	18	23	26	18	22	23	7	21	20	25	20	[illegible]	[illegible]
విశా 3	22	22	20	15	10	18	19	21	21	22	21	19	17	19	18	17	18	27	34	18	28	18	17	21	28	21	13	17	17	32	26	26	[illegible]	16	13	[illegible]
విశా 1	16	16	14	19	14	22	13	14	14	19	18	15	21	23	21	18	19	28	23	8	17	28	17	31	23	16	9	12	12	27	27	26	[illegible]	21	18	[illegible]
అనూ	24	14	19	24	27	20	11	16	21	26	18	21	24	20	29	26	27	12	7	22	17	28	28	31	16	14	22	25	26	12	12	[illegible]	[illegible]	[illegible]	18	[illegible]
జ్యేష్ఠ	12	18	24	29	22	22	13	3	6	10	20	26	31	23	16	13	12	25	20	17	20	31	30	28	15	17	17	20	20	21	25	18	11	10	21	[illegible]
మూల	12	20	24	19	13	14	21	15	12	8	17	24	35	19	9	13	13	27	27	21	27	24	16	16	28	27	25	15	15	21	25	21	11	17	25	27
పూషా	27	20	19	13	20	12	18	26	26	23	13	17	21	19	27	27	26	11	11	26	19	18	18	19	27	28	34	24	23	8	15	22	29	3	23	[illegible]
ఉషా 1	25	27	14	8	11	18	24	26	26	23	24	9	11	27	23	28	27	20	20	19	12	11	25	19	25	31	28	18	15	15	[illegible]	[illegible]	28	11	[illegible]	[illegible]
ఉషా 3	28	29	16	14	17	22	20	22	22	27	28	13	6	22	23	26	25	17	24	23	16	14	28	22	16	25	19	18	25	25	17	17	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
శ్రవ	27	26	13	10	17	26	23	21	23	28	26	15	17	18	20	23	24	18	25	23	16	14	28	23	16	25	15	24	18	30	20	18	23	[illegible]	[illegible]	[illegible]
ధని 2	20	10	26	23	20	12	8	17	17	22	13	28	18	5	12	16	17	16	24	26	30	28	14	28	21	9	16	25	21	28	18	23	[illegible]	26	15	[illegible]
ధని 2	20	11	26	30	27	19	10	20	19	14	5	20	25	11	19	17	21	18	19	22	25	28	12	26	29	16	13	18	[illegible]	20	28	23	[illegible]	[illegible]	7	14
శత	15	21	28	32	25	25	18	10	10	7	15	20	26	20	13	11	8	25	26	19	26	26	21	19	22	23	23	18	18	25	33	28	19	9	17	[illegible]
పూభా 3	18	25	20	24	31	31	24	17	17	13	20	14	19	25	17	15	17	18	19	28	21	21	7	12	15	30	29	21	25	20	27	19	28	18	[illegible]	20
పూభా 1	14	21	16	19	26	26	25	18	18	18	25	18	16	22	14	16	18	19	12	19	14	21	27	11	15	31	30	28	30	25	17	7	16	28	[illegible]	30
ఉభా	24	15	18	21	25	17	16	25	27	26	19	20	17	15	25	27	26	9	5	10	12	19	20	22	24	22	30	29	29	14	6	16	[illegible]	[illegible]	28	34
రేవతి	25	24	11	14	17	26	25	24	25	24	27	13	12	22	22	24	26	20	13	11	5	12	27	22	27	30	21	19	23	22	14	16	19	20	33	13

[illegible] స్త్రీ దీర్ఘకూటము, [illegible] 13 [illegible]

శ్రీ ప్రమాదినామ సం॥ రి॥ చైత్రమాసః శకః ౧౮౯౫ కలిః ౫౦౭౪ హూణశకః 1973 (చాంద్రః శుక్ల) ...

1973 సంవత్సరం ఏప్రియల్ నెల — చైత్ర మాసం

సూ.ఉ	సూ.అ	ఇం.తే	శక.తే	గ్రహ.	
6-2	6-19	4	౧౪	శు	శు. పా. బు ౨౧-౩౦ ప2-38 రేవ౯-౧౩ ప9_43 వైధృ ౪౪-౫౦ బవ౧-౩౦ అమృ౩-౪౦ పునర్వసు ౪౭-౪౨ తెవ4_2ల 5_30కు దిన౩౦-౪౩ రేవతిసు(క్రః ౪౨-౦ రవి క్రాం ౧౦ప తిథిద్వయం యోగకాలః వత్సరాది నైవేద్యం(?) నింబ కుసుమభక్షణం వాసంత నవరాత్ర ప్రారమ్భః ప్రపాదానం చంద్రదర్శనం దక్షిణశృంగోన్నతి సమర్ఘః వత్సరాదిత్వేన నవవస్త్రాభరణధారణ రాజదర్శనాదీనాం మేషశ్చరః ఉగం 7-47 సింహాసనాదిపీఠః సాగం4-12 భు ౨-౪౬ చర్జ పడు11_46ల త్యా 0-49
6-1	6-19	5	౧౫	మ. శు	విది. శు ౧౪-౭౮ ప11_48 అశ్వి ౪_౧౦ ఉ7_41 భరణి ౫౪-౩౭ తె5_32 విష్కం ౩౬-౭ కౌ ౧౪-౭౮ సావ 4_25ల 5_52కు అమృ ౪౭-౫౩ దిన౩౦-౪౬ షడశీతిముఖం ౨౩-౫౭ (శ్రీ కుజః ౨౭-౪౬ కుపే ౫ రాడ్ ఉమా శివాగ్ని పూజా ఉత్తమమన్వాదిః భు ౨-౫౪ చం౧ రబ్బీఉవ్వల్ పగు10_7ల పుదు 3_3ల
6-0	6-19	6	౧౬	ర	తది శు ౭-౧౩ ప 8-53 కృ ౫౩-౩౫ రా 3-26 ప్రీ ౨౭-౨౩ గర ౭-౧౩ సావ 4-28ల 5_56కు అమృ ౪౦-౬ దిన౩౦-౪౮ రేవతిప్ర్కః ౪౫-౨౧ కుపే సప్త ౫౪ ప శిక్రాం ౫౩ ఉ సౌభాగ్య గౌరీవ్రతం సౌభాగ్య శయనవ్రతం మాసగౌరీవ్రతం శివడోలోత్సవః గణేశపూజా భు ౩-౨ చ౨ పడు 8-28 ల పుదు 12-35ల
6-0	6-20	7	౧౭	బు.శు	చవి. శ ౦-౫ ఉ6-2 విష్యా ౫౩-౨౦ పం. తె 3-22 రోహిణి౪-౪౫ రా 1-30 ఆయుష్౧-౫౦ భద్ర ౦-౫ సావ 6_9ల 7-37 కు అమృ ౪౧-౨౪ దిన ౩౦-౫౦ పూబా౩ బుసః౩౨-౩౩ రేవతిప్ర్కః౨౨-౫౭ శిక్రాం ౪౫ప నాగపూజా శ్వేతవరాహకల్పః శ్రీమమీ హాటకరాత్మదీనాం కుంభః తెగం4_24 భు ౩-౧౦ చ౩ ఉదు7_39కు
5-59	6-20	8	౧౮		షష్ఠి. ఆ ౪౭-౨౫ రా12_57 మృ౪౪-౩౭ రా11_50 సౌభా ౧౦-౪౫ కౌ౨౦-౨౫ ఉవ 6-42ల 8_12కు అమృ ౨౪-౭ దిన౩౦-౫౩ ... ప్రదోషాభావః భు ౩-౧౭ చ ౪ సాదు1-42ల
5-58	6-20	9	౧౯		సప్త సౌ ౪౨-౧౭ రా10_53 ఆర్ద్రా ౪౧-౧౭ రా10-29 శోభ౩-౧౭ అతి ౫౩-౧౦ గ ౧౪-౫౧ ఉవ 7-45ల 9-16కు అమృ ౧౭-౪౧ ... శిక్రాం౪ళప సూర్యపూజా భు ౩-౬ చ౫ పడు12-34ల పుదు3_2ల
5-57	6-20	10	౨౦	ర.శు	అష్ట మం ౩౭-౦ రా9_9 పున౩౭-౫౦ రా9_29 సుక౫౦-౨౩ విషి ౧౦-౯ పవ9-58ల 11-30కు అమృ ౩౩-౪ తెవ5_16ల ...
				శు	(శ్రీకుజః ౯-౩౪ రేవతిప్ర్కః ౪-౨౭ భవానీయాత్రా అశోకరుద్రపూజా అశోకకలికాప్రాశనం హాటకరాత్మదీనాం ... భు ౨-౩౪ చ౬ పగు 8_26ల రాదు 11_0ల త్యా 0_50
5-57	6-21	11	౨౧	బు	నవ బు ౩౪-౩౫ సా7_47 పుష్య౩౭-౧౫ రా8-51 ధృ౪౫-౩ బా ౬-౧౭ శేవ6_50కు అమృ ౨౧-౪౧ దిన౩౦-౫౯ పూభా ౪వినాదేః ... శ్రీరామనవమీ డోలారోహణాదీనాం సింహాసనపగం 3_45 భు ౩-౪౨ చ౭ పడు 11-44ల
5-57	6-21	12	౨౨	పా.శు	దశ గు ౩౨-౫ సా6-47 ఆశ్రే౩౬-౩౩ రా8-34 శూ౪౦-౨౩ తై ౩-౨౦ పవ9_30ల 11-5కు అమృ ౩౨-౩౬ దిన ౩౧-౧ వ్యప్రరాగం 1_40ల ... సమస్తసృష్టి ప్రక్రః ౪౫-౫౪ కుపేపంచ౩౬ఉః ధర్మరాజగంమి మేషోరహితః ఉగం 7-17 భు ౩-౫౦ చ౮ పడు 10-5ల పుదు 3_3ల
5-56	6-21	13	౨౩	పా.ర	ఏకా. శు ౩౦-౩౦ సా6-8 మఘ ౩౬-౪౫ రా8-38 గం౩౬-౩౦ వణి ౧-౧౭ పవ 8-35ల 10_11కు అమృ ౩౦-౪౪ తెవ 4_47ల దిన ౩౧-౩ వ్యతిపాతః ... 6-8కు అశ్వి ౧ మేషే ఉచ్చస్థోర్కః ౩౩-౫ రవేః౩౬ఉః కుపేపంచ౩౭ప మత్ర(తయాం౧శీ కృష్ణడోలోత్సవః రక్మిణీపూజా ... మేషసంక్రమణ పుణ్యకాలస్సమార్ఘః భు ౩-౫౭ బు ౪-౨ చర పడు 8-25ల పుదు 12_34ల
5-55	6-21	14	౨౪	కు.బు	ద్వాద శ ౯-౫౦ సా5-51 పూఫ౩౭-౫౩ రా 9-4 వృ ౩౩-౨౦ బ ౦-౧౦ శేవ6-24కు అమృ ౨౧-౩౫ తెవ 4-30ల దిన౩౧-౫ ... ౧ బుసః ౧౨-౫౭ రవే౩౭ప శని౧౩శి ప్రదోషః వామనద్వాదశీ భు ౦-౪ చ౧౧ ఉదు 7_35 కు
5-54	6-21	15	౨౫	కు. శ	త్రయో. ఆ ౩౦-౫ సా5_56 ఉఫ ౩౯-౫౩ రా9_51 ధ్రు ౩౦-౫౩ తై ౯-౫౭ శేవ 6-9కు అమృ ౨౧-౧౭ దిన ౩౧-౭ అశ్వి ... బుజశ్శనిః ౧౦-౪౭ అనంగపూజా స్వాధ్యాయః డోలారోహణాదీనాం సింహాసనరాజా పగం 3-28 హాటకరాత్మదీనాం విపాక ... చ౧౧ సాగు 4-42 ల
5-53	6-21	16	౨౬	ర	చతు. సౌ ౩౧-౭౩ సా6_26 హస్త౨-౫౩ రా11-2 వ్యాఘ౯-౧౫ గర౦-౪౪ ఉవ6_39ల 8-20కు అమృ ౨౭-౭ దిన౩౧-౧౦ అశ్వి ... దమనేనశివపూజా కర్మ మక్రీడా భు ౦-౨౯ చ౧౨ పడు 12-32ల పుదు3_2ల
5-52	6-21	17	౨౭	బు	○పూర్ణి. మం ౩౩-౪౦ సా7-20 చిత్ర ౪౬-౫౭ రా12_39 హర్ష ౯-౨౫ విష్టి ౨-౩౧ ఉవ 7_34ల 9_16కు అమృ ౯-౫౨ ... ౫౯-౪౬ అన్వాధానం రాచ్చమన్వాదిః చిత్రవస్త్రదానం దమనేనేంద్రాది సర్వదేవపూజా హాటకరాత్మదీనాం ... చ౧౩ పడు 8-22ల రాగు 10_57 ల
5-52	6-22	18	౨౮	ప	బ పా. బు ౩౭-౫ రా8_42 స్వాతి౫౨-౫ రా2_42 వజ్ర౨౭-౨౭ బా ౫-౨౨ ఉవ 6-41ల 8-28కు అమృ ౨౭-౧౨ దిన ౩౧-౧౫ ... కాలః డోలారోహణాదీనాం సింహః పగం 3_17 హాటకరాత్మదీనాం కుంభః రాగం 3-40 భు ౦-౩౭ చ ౧౪ పడు 11-42 ల
5-51	6-22	19	౨౯	కు బు	విది. శు ౪౧-౪౦ రా10-31 విశాఖ౫౯-౧౭ తె5_10 సిద్ధి ౯-౨౦ తై ౯-౨౨ పవ 8-52ల 10-38 కు అమృ౩౪-౨ దిన ౩౧-౧౭ ... ౩౩-౩౭ కుపే సప ౩౩ఉ ౫౯ప భు ౦-౪౬ చ౧౫ పడు 10-2 ల పుగు 3_2 ల
5-51	6-22	20	౩౦	ర.శు	తది. శు ౪౭-౧౩ రా12_13 అనూ౬౦-౦ (24-00) వ్యతీ ౩౧-౩ వణి ౧౪-౬ పవ 9_37 ల 11_24 కు అమృ ...

					అశ్వినీర్క్షః ౨౭-౧౦ అశ్విని ప్రక్షః ౫౧-౧౧ మధ్యాహ్నాత్పూర్వతో హరిపద పుణ్యకాలః పాలకర్మాదీనాం కుంభః రాగం 3-31 మీనాగం, రాహు తెగం 4-13 భు ౦-౫౫ చ ౧౬ పదు 8-20 ల పుకు 12-31 ల
5-50	6-22	21	౧	బు	చవి. శ ౫౩-౫ రా3-13 అనూ౫-౨౩ ఉ 7-59 వరి 33-౨౦ బ ౨౦-౨౦ పవ 2-18 ల 4-6 కు అమృ౪౮-౧౭ దిన౩౧-౨౧ ఉభా ... చ౧౭ ఉదు7-30 కు సౌర గ్రీష్మఋతు ప్రారంభః శుక్రమౌఢ్యారంభశ్చ ...
5-50	6-23	22	౨		పంచ. ఆ ౬౦-౦ (24-00) జ్యేష్ఠ ౧౩-౫ ప11-4 పరి౩౬-౦ కౌ ౨౬-౪౬ రావ8-7ల 9-55కు అమృతాభావః దిన౩౧-౨౩ ...
5-49	6-23	23	౩	ర. శు	పంచ. పో ౦-౫ ఉ5-51 మూ౭౦-౫౫ ప2-12 శివ౬౫-౩౫ తై ౦-౫ అమృ౨-౫౨ పవ 12-24 ల 2-12 కు రావ 1-0 ల 2-48 ... ౪౭-౪౪ భిర౧ శుక్రః౩౩-౭ రాక్రాం కేపె ... భు ౧-౨౦ చ౧౫ పదు 12-52ల పుకు 3-3 ల
5-48	6-23	24	౪	శు	షష్ఠి. మం ౬-౫ ప8-22 పూషా౫-౨౫ సా5-10 పిద ౪౦-౫౦ వణి ౬-౫ అమృ౧౪-౫౬ రావ 2-2ల 3-48 కు దిన౩౧-౭౦ ... బుక౫-౩౫ ౪౩ శుక్ర౫-౪౦ శిష్టివాసా రాక్రాం కేవేజాప భు౧-౫ చ౨౦ పదు 8-19ల రాదు 10-58ల
5-47	6-23	25	౫	బు. శు	సప్త. బు ౧౧-౫౫ ప10-34 ఉషా౩౪-౫౫ సా7-45 ప్రాణ్య ౪౨-౧౩ బ ౧౧-౫౫ అమృ ౧౭-౧౧ రావ 12-5 ల 1-49 కు దిన ... ఉపగ్యానధ్యాయః భు౧-౩౭ చ౨౧ పదు 11-40 ల
5-47	6-23	26	౬	పా	అష్ట. గు ౧౬-౫ ప12-13 శ్రవ౫-౫౩ రా9-44 వృద్ధి౨-౧౫ కౌ ౧౬-౫ అమృ౧౧-౪౪ రావ 1-56 ల 3-37కు దిన౩౧-౩౧ ... పగం 2-24ల ... రేవ౨ భుక౬-౫ భిర౨ శుక్రః ౧౫-౫ శుక్రాం ౪౦ ... నవమీతిథిః భు౧-౪౬ చ౨౨ పదు 10-0ల పుకు3-3ల తె 9-51
5-46	6-23	27	౭	బు. శు / ర	నవ. శు ౧౫-౨౦ ప1-6 ధనిష్ఠ౨-౫౫ రా 10-57 శుక్ర ౪౦-౫౩ గర౧౫-౨౦ అమృ ౧౫-౩౭ త్యాజ్యాభావః దిన౩౧-౩౩ భవరిక్త ౧౩-౨౦ ... దశమీతిథిః పాలకర్మాదీనాం కుంభః రాగం3-4 మీనోమతాం రాగం3-46 భు౧-౫౪ చ౨౩ పదు 8-18ల పుకు 12-30 ల
5-46	6-24	28	౮	శు	దశ శ ౧౫-౩౦ ప1-10 శత౪౩-౫౫ రా11-20 బ్రహ్మ ౭-౪౫ భద్ర౫-౩౦ ఉవ 6-16 ల 7-54 కు అమృ౨౫-౩౫ తెవ 5-37ల దిన౩౧-౩౫ ...
				బు. శు	ప్రజా౫౭-౫ రేవ౩ బుధః ౩౩-౩ భిర౩ శుక్రః ౫౭-౧౦ ఏకాదశీతిథిః భు౨-౪ చ౨౪ ఉగు7-27కు ... 4-40 ల
5-45	6-24	29	౯		ఏకా. ఆ ౧౬-౩౫ ప 12-23 పూ భా ౪౨-౫౦ రా 10-53 ఐం ౩౩-౦ బా ౧౬-౩౫ శేవ7-10కు అమృ ౨౩-౧౧ ...
5-45	6-25	30	౧౦	ర బు	ద్వాద. సో ౧౨-౩౫ ప 10-47 ఉ భా ౩౬-౫౦ రా 9-41 వైధృ ౨౬-౩౫ తై ౧౨-౩౫ పవ8-0ల 9-31కు అమృ౨౫-౪౬ దిన ... రేవరిబుధః ౩౨-౫౫ వరాహజయన్తీ భు ౨-౭ చ౨౬ పదు12-31ల పుకు 3-3 ల
5-45	6-25	1	౧౧	శు	త్రయో. మం ౬-౫౦ ప8-29 ఏప్యా ౫౨-౫౫ చతు 5-39 రేవ ౩౫-౧౭ సా7-52 విష్కు ౧౫-౫౫ వణి ౬-౫౦ పవ8-46ల 10-16 ... భిరరేవ్రః ౬౫-౫ కృష్ణాంగారక చతుర్దశీ శైవవక్తం మాసశివరాత్రిః శివసన్నిధిస్నానం భు ౨-౫ చ౨౭ పదు 8-16ల రాదు 10-17 ల
5-44	6-25	2	౧౨	బు	● అమా. బు ౫౧ ౪౩ ౦ 2-25 అశ్వి౬-౩౫ సా5-35 ప్రీ ౧౦-౧౦ చతు ౨౫-౪౪ అమృ ౧౩-౨౭ పవ 1-58ల 3-25 కు రావ 2-10ల 3-36కు ... అశ్విని మేషేశ్రిపసో బుధః ౬-౩౪ రక్రాం౬ఉ సర్వేషాం౩౦ప్యా అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞ ః దూర్శకల్పః ... పదు11-40ల

చాంద్రః) శక 1895 శ్రీ పరీమాది నామ సంవత్సర చైత్రమాసమునందు నిరయణ లగ్నాంత కాలములు - గంటలు - నిముషములు (...)

ఇ॥ తే	శక తేది	మీ	మేష	వృష	మిథు	కర్క	సిం	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	మక	కుం
		పగటియందలి లగ్నాంత కాలములు						రాత్రియందలి లగ్నాంత కాలములు					
4	౧౪	6-32	8-17	10-17	12 29	2-41	4-47	6 52	9- 1	11-15	1-21	3-13	4-52
5	౧౫	6-28	8-13	10-14	12-26	2-37	4-43	6-48	8-57	11-11	1-18	3 9	4-48
6	౧౬	6-24	8- 9	10-10	12-22	2-33	4 40	6-44	8 53	11- 7	1-14	3- 5	4-44
7	౧౭	6-20	8- 5	10- 6	12-18	2-30	4-36	6-40	8 49	11- 3	1-10	3- 1	4-40
8	౧౮	6-16	8- 1	10- 2	12-14	2-26	4-32	6-36	8-46	10-59	1- 6	2-58	4-37
9	౧౯	6-12	7-57	9-58	12-10	2-22	4-28	6-32	8-42	10-55	1- 2	2-54	4-33
10	౨౦	6- 9	7-53	9-54	12- 6	2-18	4-24	6-28	8-38	10 51	12-58	2 50	4-28
11	౨౧	6- 5	7-50	9-50	12- 2	2-14	4-20	6-25	8-34	10-47	12 54	2-46	4-25
12	౨౨	6- 1	7-46	9-46	11-58	2-10	4-16	6-21	8-30	10-43	12 50	2-42	4-21
13	౨౩	5 57	7-42	9-42	11-54	2- 6	4-12	6-17	8-26	10-39	12-45	2-38	4-17
		మేష	వృష	మిథు	కర్క	సిం	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	మక	కుం	మీన
14	౨౪	7-38	9-38	11-50	2- 2	4- 8	6-13	8-22	10-35	12-42	2-34	4-13	5-49
15	౨౫	7-34	9-34	11-46	1-58	4- 4	6- 9	8-18	10-31	12-38	2-30	4- 9	5-45
16	౨౬	7-30	9-30	11-42	1-54	4- 0	6- 5	8-14	10 27	12-34	2 26	4- 5	5-41
17	౨౭	7-26	9-26	11-38	1-50	3-55	6- 0	8-10	10-23	12-30	2-22	4- 1	5-37

1978 మార్చి / శకె చైత్రమాసం

ఇ॥ తే	శక తేది	మేష	వృష	మిథు	కర్క	సిం	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	మక	కుం	మీన
		పగటియందలి లగ్నాంత కాలములు						రాత్రియందలి లగ్నాంత కాలములు					
18	౨౮	7-21	9-22	11-34	1-46	3-52	5-56	8- 6	10-19	12-26	[illegible]	[illegible]	[illegible]
19	౨౯	7-17	9-18	11-30	1-42	3-48	5-52	8- 2	10-15	12 [illegible]	12 11	[illegible]	[illegible]
20	౩౦	7-13	9-14	11-26	1-38	3-41	5-48	7-58	10-11	12-18	12- 9	[illegible]	[illegible]
21	౧	7- 9	9-10	11-22	1-34	3-40	5-44	7-51	10- 7	12-14	12- 5	[illegible]	[illegible]
22	౨	7- 5	9- 6	11-18	1-30	3-36	5-40	7-50	10- 3	12-10	[illegible]	[illegible]	[illegible]
23	౩	7- 1	9- 2	11-14	1-26	3 32	5-36	7-46	9-59	12 6	[illegible]	[illegible]	[illegible]
24	౪	6-57	8 58	11-10	1-22	3-28	5-32	7-43	9 55	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
25	౫	6-53	8-54	11- 6	1-18	3-21	[illegible]	7-38	9 51	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
26	౬	6-19	8-50	11- 2	1-14	3-20	5-21	7-31	9-17	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
27	౭	6 45	8 46	10-58	1-10	3 16	[illegible]	[illegible]	9 13	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
28	౮	6-11	8-12	10-54	1- 6	3-12	5-16	7-25	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
29	౯	6-37	8-38	10-50	1- 2	3- 8	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
30	౧౦	6-34	8-34	10-46	12-58	3- 4	5- 8	7-18	9 31	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1	౧౧	6-30	8-30	10-42	12-54	3- 0	5- 5	7-14	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
2	౧౨	6-26	8-25	10-38	12-50	2-56	5- 1	7 10	9 21	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

1978 మార్చి / ఏప్రిల్

సూ. ఉ.	సూ. అ.	ఇం. తే.	తె. తే.	గ్రహా.	శ్రీ ప్రమాదినామ సం॥ వైశాఖ మాసః శకః ౧౮౯౫ కలి వత్సరాః ౫౦౭౪ హూణాశకః 1973 (చాంద్రః శుచిః గ్రీష్మర్తుః)
5-43	6-25	3	౧౩	శు	శు. పా. గు [illegible] రా 10-59 భర [illegible] ప3-1 ఆయు [illegible] సౌభా [illegible] అమృ [illegible] రాష 1-40ల 3-5వు దిన [illegible] బుధః కుజః [illegible] దానం భు [illegible] పద 9-57ల పుదు 3-3 ల
5-43	6-25	4	౧౪	ర. బు శు	విది. శు [illegible] సా7-30 కృత్తి-33 ప 12-20 శో [illegible] అమృ [illegible] రాష 2-36ల 4-2వు [illegible] కించిద్దక్షిణశృంగ మత్యర్ఘః. [illegible] పరు 8-16 ల పుదు 12-30 ల
5-43	6-25	5	౧౫		తది. శ [illegible] సా4-8 రోహిణి [illegible] ప9-44 అతిగం [illegible] ప్ర 2-4 4-18వు [illegible] దానాని ఉదకుంభదానం. సంపదో శ్రీవతం [illegible] యాత్రా బలరామజయన్తీ. సింహాచల క్షేత్రే [illegible] సాయి [illegible] 7-21వు
5-42	6-26	6	౧౬	బు. శు	చవి. ఆ [illegible] ప1-2 మృగ [illegible] ఉ7-20 ఆర్ద్రా [illegible] తె5-17 [illegible] 4-59 వు అమృ [illegible] పంచమీతిథౌ నాగరకి భు [illegible] సాయు 4-11 ల
5-41	6-26	7	౧౭	ర. బు శు	పంచ. సో [illegible] ప10-18 పునర్వసు [illegible] రా3-41 [illegible] సాష 4-29 ల 5-58 వ [illegible] భగవత్పాదాచార్యాణాం [illegible] పదు12-00ల పుదు 3-3 ల [illegible] 8-14ల రాగు10-56
5-41	6-27	8	౧౮	పా. శు	షష్ఠి. మం [illegible] ప8-2 పుష్య [illegible] రా2-36 [illegible] ప11-19ల 12-51వు అమృ [illegible] 6-40
5-41	6-27	9	౧౯	బు. శు	సప్త. బు [illegible] ఉ6-17 [illegible] తె5-5 [illegible] రా2-4 [illegible] బుధాష్టమీ [illegible] 11-58
5-40	6-27	10	౨౦	ర	నవ. గు [illegible] తె4-26 మఘ [illegible] రా2-4 [illegible] ప 2-4 ల 3-40 వ అమృ [illegible] శ్రీవైష్ణవ శ్రీరామజయన్తీ. మృద్దారు శిలాగృహకర్మాణి వర్జ్యాణి. [illegible] పదు 9-56 ల పుదు 8-3 ల
5-40	6-28	11	౨౧	బు	దశ. శు [illegible] తె 4-19 పూర్వఫల్గుని [illegible] రా 2-25 వ్యాఘాత [illegible] ప 10-14 ల 11-52 వ [illegible] వివాహాదీనాం మీనః రాగం 2-51 [illegible] పదు 8-13 ల ప్రగు 12-29 ల
5-39	6-28	12	౨౨	శు	ఏకా. శ [illegible] తె4-42 ఉత్తర [illegible] రా2-56 [illegible] 10-5ల 11-45 [illegible] అన్నవరక్షేత్రే కల్యాణమహోత్సవః డోలారోహణాదీనాం [illegible] 47 [illegible]
5-39	6-28	13	౨౩	శు. బు	ద్వా. ఆ [illegible] తె5-22 హస్త [illegible] తె5-4 [illegible] ప12-31ల 2-1వు [illegible] ద్వాదశీపారణాపర్వః [illegible] శ్రీవైష్ణవ [illegible] వధూప్రవేశాదీనాం మీనః రాగం 2-44 [illegible] సాదు 1-47 ల
5-39	6-29	14	౨౪	ర బు. రా	త్రయో. సో ౬౦-౦ (24-0) చిత్తా ౬౦-౦ (24-0) సిద్ధి [illegible] 1-41ల [illegible] స్నానార్హః [illegible] పగు 12-29ల ప్రగు 3-19
5-39	6-30	15	౨౫	శు. శ	త్రయో. మం [illegible] ఉ6-48 చిత్తా [illegible] ఉ6-57 [illegible] 1-59 2-[illegible] నృసింహజయన్తీ [illegible] పద 8-12ల రా గు 10-57ల [illegible]
5-39	6-30	16	౨౬	బు	చతు. బు [illegible] ప8-29 స్వాతి [illegible] ఉ9-13 [illegible] 5-11వు [illegible]
5-38	6-30	17	౨౭	ర. శు బు. వ	○పూర్ణి. గు [illegible] ప10-28 విశా [illegible] ప11-48 [illegible] కూర్మజయన్తీ [illegible] దానాని [illegible] రా 2-28 [illegible] పద 9-56ల [illegible] 0-52
5-38	6-30	18	౨౮	అ	బ. పా. శు [illegible] ప12-46 [illegible] ప2-41 [illegible] రాష 9-00 11-18వు అమృ [illegible] ద్వితీయాతిథౌ నవవధూప్రవేశస్య మీనః రాగం 2-23 [illegible] పదు 8-12ల పుదు 12-30
5-37	6-30	19	౨౯	బు	విది. శ [illegible] ప3-16 జ్యేష్ఠ [illegible] సా5-45 సిద్ధ [illegible] అమృ [illegible] రాష 2-48ల 4-36వు [illegible] వివాహాదీనాం మకరః రాగం 11-19 [illegible] ఉదు 7-20వు [illegible] 0-52
5-37	6-30	20	౩౦	బు. శు	తది. ఆ [illegible] సా8-52 మూల [illegible] సా8-50 [illegible] అమృ [illegible] సా7-10 8-40వు [illegible]

1973 మే నెల

వైశాఖ మాసం — జ్యేష్ఠమాసం

మీ	మే	వృ	మి
శ	ఖ	ర. కు. బు	
	[illegible]		కు
			[illegible]

5-37	6-31	21	౩౦	పా.శ	[illegible]
5-37	6-31	22	౧	పా.శు / బు	పం. మం [illegible] రా10.42 [illegible] రా2.46 [illegible] 10-40 [illegible]
5-37	6-31	23	౨	బు.శు	షష్టి. బు [illegible] రా12-33 [illegible] 7-9ల 8-55 [illegible]
5-36	6-32	24	౩	శ	సప్త. [illegible] రా 1-49 [illegible] (24-0) [illegible] 9-25ల 11.8 [illegible] వివాహగర్భాధానాదీనాం మకరః రాగం10-59 [illegible] పదు9-55ల పుదు3.6ల
5-36	6-32	25	౪	బు	అష్ట. [illegible] రా2-19 [illegible] 6-58 [illegible] పవ2-23ల 4-38 [illegible]
5-36	6-33	26	౫	బు.శు	నవ. [illegible] రా 2-1 [illegible] 7-53 [illegible] పవ 2-21ల 3-58 [illegible] చండీకాజీ పూజా గర్భాధానస్య మకరో [illegible] 10-52 [illegible] 7-20 [illegible]
5-35	6-33	27	౬	శు	దశ. [illegible] రా12-58 [illegible] 5-27ల7-1 [illegible] 1-50ల
5-35	6-34	28	౭	శ.బు / శు.శ	ఏకా. [illegible] రా10-58 [illegible] 7-29 [illegible] 6-48ల 8-19 [illegible] పదు12-31ల పుదు3-6ల
5-35	6-34	29	౮		ద్వాద. మం [illegible] రా8-24 [illegible] 6-8 [illegible] 1-29ల 1-57 [illegible] పదు8-11ల రాదు10-58ల [illegible] 11-38ల
5-35	6-34	30	౯	బు.శు	త్రయో. బు [illegible] 5-17 [illegible] రా1-41 [illegible] పవ12-46ల 2-12 [illegible]
5-35	6-35	31	౧౦	శ / బు.శు	చతు. [illegible] 1-47 [illegible] రా 10-54 [illegible] పవ 12 17ల 1.42 [illegible] 9-55ల [illegible] 3-7ల
5-35	6-35	1	౧౧	శు.బు	● అమా. [illegible] 10.4 [illegible] రా7-59 [illegible] పవ12-57ల 2-21 [illegible] 12-14ల2-18 [illegible] 8-11ల [illegible] 12-31ల

(ఆంధ్ర) శక 1895 (శ్రీ) పరిమాది సంవత్సర వైశాఖ మాసమునందు నిరయణ లగ్నాంత కాలములు గంటలు - నిమిషములు (విజయవాడకు)

ఇం.తే	శక తేది	మే	వృ	మిథు	కర్క	సిం	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	మకర	కుం	మీ
		పగటియందు లగ్నాంత కాలములు						రాత్రియందు లగ్నాంత కాలములు					
3	౧౩	6-22	8-22	10-34	12-46	2-52	4-57	7- 6	9-19	11-26	1-18	2-57	4-33
4	౧౪	6-18	8-18	10-31	12-42	2-48	4-53	7- 2	9-15	11-22	1-14	2-53	4-30
5	౧౫	6-14	8-15	10-27	12-38	2-44	4-49	6-58	9-12	11-18	1-10	2-49	4-26
6	౧౬	6-10	8-11	10-23	12-35	2-41	4-45	6-54	9- 8	11-15	1- 6	2-45	4-22
7	౧౭	6- 6	8- 7	10-19	12-31	2-37	4-41	6-51	9- 4	11-11	1- 3	2-41	4-18
8	౧౮	6-03	8- 3	10-15	12-27	2-33	4-37	6-47	9- 0	11- 7	12-59	2-38	4-14
9	౧౯	5-59	7-59	10-11	12-23	2-29	4-34	6-43	8-56	11 -3	12-55	2-34	4-10
10	౨౦	5-55	7-56	10- 8	12-19	2-25	4-30	6-39	8-52	10-59	12-51	2-30	4- 7
11	౨౧	5-51	7-52	10- 4	12-16	2-22	4-26	6-35	8 49	10-56	12-47	2-26	4- 3
12	౨౨	5-47	7-48	10- 0	12-12	2-18	4-22	6-32	8-45	10-52	12-44	2-23	3-59
13	౨౩	5-44	7-44	9-56	12- 8	2-14	4-19	6-28	8-41	10-48	12-40	2-19	3-55
14	౨౪	5-40	7-40	9-53	12- 4	2-10	4-15	6-21	8-37	10-44	12-36	2-15	3-52
		వృ	మి	కర్క	సిం	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	మక	కుంభ	మీ	మే
15	౨౫	7-36	9-49	12- 0	2- 6	4-11	6-20	8-33	10-40	12-32	2-11	3-47	5-32
16	౨౬	7-32	9-44	11-56	2- 2	4- 7	6-16	8-29	10-36	12-28	2- 7	3-43	5-28
17	౨౭	7-28	9-40	11-52	1-58	4- 2	6-12	8-25	10-32	12-23	2- 2	3-39	5-24

ఇం.తే	శక తేది	వృ	మి	కర్క	సింహ	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	మక	కుం	మీ	మే
		పగటియందు లగ్నాంత కాలములు						రాత్రియందు లగ్నాంత కాలములు					
18	౨౮	7-24	9-36	11-48	1-54	3-58	6- 8	8-21	10-28	12-19	1-58	3 35	5-20
19	౨౯	7-20	9-32	11-44	1-50	3-54	6- 4	8-17	10-21	12-15	1.54	3 31	5 16
20	౩౦	7-16	9-28	11-40	1-46	3-50	5-59	8-13	10-19	12-11	1-50	3 27	5-12
21	౩౧	7-12	9-24	11-36	1-43	3-46	5-55	8- 9	10-15	12- 7	1-46	3-23	5- 7
22	౧	7- 8	9-20	11-31	1-38	3-42	5-51	8- 4	10-11	12- 3	1-42	3-19	5 3
23	౨	7- 4	9-16	11-27	1-33	3-38	5-47	8- 0	10- 7	11-59	1-38	3-14	4-59
24	౩	7- 0	9-12	11-23	1-29	3-31	5-43	7-56	10- 3	11-55	1-34	3-10	4-[illegible]
25	౪	6-56	9- 8	11-19	1-25	3-30	5-39	7-52	9-59	11-51	1-30	3- 6	4-51
26	౫	6-52	9- 4	11-15	1-21	3-26	5-35	7 48	9-55	11-47	1-26	3- 2	4 [illegible]
27	౬	6-48	9- 0	11-11	1-17	3-22	5-31	7-44	9-51	11-43	1-22	2-58	4 43
28	౭	6-44	8-56	11- 7	1-13	3-18	5-27	7-40	9-47	11-39	1-18	2-54	4-39
29	౮	6-40	8-52	11- 3	1-10	3-14	5-23	7-36	9-43	11-35	1-14	2-50	4 3[illegible]
30	౯	6-36	8-48	11- 0	1- 6	3-10	5-19	7-33	9-39	11-31	1-10	2-47	4-[illegible]
31	౧౦	6-32	8-44	10-56	1- 2	3- 6	5-15	7-29	9-36	11-27	1- 6	2-43	4-28
1	౧౧	6-28	8-40	10-52	12-58	3- 2	5-12	7-25	9-32	11-23	1- 2	2-39	4-2[illegible]

సూ.ఉ	సూ.అ	ఇం. తే	శక తే.	గ్రహ	శ్రీ ప్రమాది నామ సం॥ ర॥ జ్యేష్ఠ మాసః శకః ౧౯౦౦ కలిః ౫౦౭౯ హూణ శః 1973 (చాంద్రః నభోమాసః పశ్చిమః)
5-35	6-35	2	౧౨	బు	శు.పా. శ ౧౦-౫౦ ఉ 6-19 విష్యా ౫౦-౫౨ విది రా 2-40 మృ ౨౮-౪౮ సా 5-6 శూ ౪౭-౩౮ బ౧-౫౦ అమృ ౯-౬౬ రావ 12-34ల 1-59కుఅమృ౫౯-౫౩ దిన౩౨-౯ మృగ౪బుధః ౩౦-౨౪ క్రౌం౨౯ప.రావే క్రౌం ౨౯ఊ పోపపదం స్వాధ్యాయః చంద్రదర్శనం. ఉత్తరశృంగం సూన్యార్ఘ్యః భు౩-౦ చ౨౯ఉదు7-19కు
5-35	6-35	3	౧౩	పా.శు	తది. ఆ ౪౪-౨౯ రా11-18 ఆర్ద్రా ౨౨-౫ ప 2-౬౧గం ౩౭-౫౭ తై ౧౯-౩౦ రావ 1-15ల 2-42కు దిన ౩౨-౩౦ వృశ్చప గం 9-8ల సాగం 6-0కు మృగ ౪ శుక్రః ౧౨-౩౦ రావే-క్రౌం ౨౩ప రంభా వ్రతం ప్రదోష వ్రతః భు ౩-౯ చం౧ జమాదిలవ్వల్ సాగు 4-52 ల
5-35	6-35	4	౧౪	ర.బు	చవి. సో. ౩౬-౫౨ రా 8-21 పున ౧౬-౧౫ ప 12-5 వృ ౯-౫ వణి ౧౦-౩౬ అమృ ౧౦-౫౦ సావ 7-28 ల 8-57 కు పునరమృ ౫౬-౫౪ దిన ౩౨-౩౦ రోహిణ్యర్కః ౧౫-౩౦ ఆర్ద్రా౧బుధః ౧౬-౫౦ ఉమాపూజా భు ౩-౯ చ౨ పదు 12-32 ల పుదు 3-8 ల
5-35	6-35	5	౧౫	శు	పంచ. మం ౩౦-౫౦ సా 5-55 పుష్య ౧౧-౪౦ ప 10-15 ధ్రు ౯౧-౧౭ బ ౩-౫౨ రావ 10-23 ల 11-54 కు దిన ౩౨-౩౧ ఆర్ద్రా ౧ శుక్రః ౫౫-౫౧ వ షీరూప తటాకోంభాదీనాం మీనో రాజారాగం 1-12 భు ౩-౨౭ చ ౩ పదు 8-11ల రాదు 11-0 ల
5-35	6-36	6	౧౬	శు.బు	షష్ఠ. బు ౨౬-౨౦ సా 4-7 ఆశ్రే ౯-౩౩ ప9-0 వ్యా౧౪-౪౫ తై ౯౬-౨౦ అమృ౪ ౪౫ రావ 8-42ల 10-17కు దిన ౩౨-౩౨ పూర్వా ౩ కుజః ౧౦-౭ ఆర్ద్రా ౨ బుధః ౯-౪వపి తిథిః ఆరణ్యకగౌరీవ్రతం వివాహస్య మీనః రా గం1-9 మేషరహితః. రాగం 3-36 భు ౩-౩౮ చ౪పగు11-40ల
5-35	6-36	7	౧౭	ర	సప్త. గు ౨౩-౩౦ ప2-59 మఘ౭-౫ ప8-25 హ౯-౩౫ వణి౨౩-౩౦ అమృ౧-౧౪ పవ4-27ల 6-3కు పునరమృ౫౧-౧౭ దిన౩౨-౩౩ మృగ ౧ర్కః ౪౪-౨౭ సప్తమీతిథిః ఉభయానధ్యాయః భు౩-౪౮ చ౫పగు 9-56ల పుదు8-9ల
5-35	6-37	8	౧౮	బు.శు	అష్ట. శు ౨౨-౨౫ ప2-33 పూఫ ౭-౨౩ ప 8-32 వజ్రం ౫-౪౮ బ ౨౨-౨౫ పవ3 58ల 5-37కు అమృ౫౦-౪౫ దిన౩౨-౩౪ ఆర్ద్రా౩బుధః ౪-౫౫ ఆర్ద్రా౨ శుక్రః ౩౯-౧౫ అష్టమీతిథిః శుక్లాదేవీపూజా బహ్మణీదేవీపూజా భు ౩-౫౭ చ౬పగు8-12ల పుగు 12-33ల
5-35	6-37	9	౧౯		నవ. శ ౨౩-౩ ప2-48 ఉఫ౯-౨౦ ప9-19 సిది ౩-౨౫క్షా ౨౩-౨ సావ6-12ల 7-54కు అమృ౫౬-౫౮ దిన౩౨-౩౫ నవమీతిథిః డోలారోహణ సీమంతాదీనాం కన్యామతాం ప గం1-28 నవగర్భా ప్రవేశాదీనాం మీనః రా గం12-57 వివాహాదీనాం మేషఃరాగం 3-24 భు ౪-౭ చ౭ ఉదు7-19 కు
5-36	6-38	10	౨౦	బు. శ	దశ. ఆ ౨౫-౧౦ ప3-40 హ౧౨-౪౮ ప10-43 వ్యతీ ౨-౧౨ గ౨౫-౧౦ సావ7-22ల 9-6కు దిన ౩౨-౩౫ ఆర్ద్రా ౪ బుధః ౯-౬మృగ౩ మిథునే మిత్రస్థశ్శని ౩౪-౨౨ కువేర౩ దశమీతిథిః దశపాపహరనమీ సేతుబంధన రామేశ్వరప్రతిష్ఠాపాత్రా యోగః భు౪-౧౬ చరాసాదు 4-54 ల
5-36	6-38	11	౨౧	ర.కు శు	ఏకా. సో ౨౭-౪౦ సా6-4 చిత్ర౭-౪౦ ప12-40 వరి౨-౧౨ భద్ర౨౭-౪౦ అమృ౦-౨౨ సావ6-50ల 8-36కు పునరమృ౫౯-౨౭ దిన౩౨-౩౬ మృగ౪ర్కః ౧౩-౫౦ పూర్వాభాద్రమీనే మిత్రస్థః కుజః ౫-౧౭ ఆర్ద్రా౩ శుక్రః ౨౨-౪౨ కుపేరాపమత్రయాగశీ. నిర్జలగిరి భు౪-౨౬ చ౯పగు12-33ల పుదు3-10ల
5-36	6-38	12	౨౨	బు	ద్వాద. మం ౩౩-౨౦ సా 6-56 స్వా ౨౩-౪౦ ప3-4 పరి ౩-౧౦ బ౧-౦ రావ 9-18ల 11-5కు దిన ౩౨-౩౬ పున ౧ బుధః ౧౯-౧౧ రామలక్ష్మ ౯౧౨ శ్రీమజ్జగద్గురు శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పాదాచార్యాణాం కైలాసగమనం భు౪-౩౫ చ౧౦ పగ8-12ల రాదు11-1 ల
5-36	6-38	13	౨౩		త్రయో. బు ౩౮-౪౮ రా9-7 విశా ౩౦-౩౦ సా5-48 శివ౪-౫౦ కౌ ౬-౫ అమృ౬-౧ రావ 10-17 ల 12-5కు దిన ౩౨-౩౬ శ్రీమజ్జగద్గురు విద్యారణ్యస్వామి వారారాధనం భు౪-౪౫ చ౧౧ పగు 11-42 ల
5-36	6-39	14	౨౪	ర.బు శు	చతు. గు ౪౪-౫౦ రా11-32 అనూ౩౭-౫౫ రా8-45 సి౭-౩ గర౧-౪౯ అమృ౯-౩౯ రావ3-5ల 4-53కు దిన౩౨-౩౭ మృగ ౩ మిథునే సూర్యః ౬౩-౦ పునర్బుధః౩౯-౪౭ ఆర్ద్రా౪ శుక్ర౬-౯మధ్యాహ్నాత్పరతః మిథునసంక్రమణ పుణ్యకాలస్నానార్ఘ్యః భు౪-౫౫ భు౫-౨౨౨ పగు9-57ల పుదు౦-11
5-36	6-39	15	౨౫		○పూర్ణి. శు ౫౧-౧౩ రా 2-5 జ్యేష్ఠ ౪౫-౪౦ రా 11-52 సాధ్య ౯-౩౮ విష్టిః ౧౮-౧ అమృ ౨౦-౪౯ త్యాజ్యాభావః దిన ౩౨-౩౭ అన్వాధానం నత్య మన్వాదిః సావిత్రీవ్రతం తిలపాత్రదానం మహాజ్యైష్ఠీ భు ౦-౩ చ౧౨ పగు 8-13ల పుదు 12-34ల
5-36	6-39	16	౨౬	పా.కు శు	బ పా. శ ౫౭-౩౩ తె4-37 మూ౫౩-౯౮ రా 2-59 ఏ౧౭-౨౦ బా౭౪-౩ పవ8-54ల 10-42కు అమృ౩౫-౨౩ రావ1-11ల 2-59కు దిన౩౨-౩౭ వై ప్రతిపత్ 6-41ల ఉత్తరాషాఢః ౩-౫౪ పునర్వసు శుక్రః ౫౦-౦ రా క్రౌం - కేతౌ౫౩ ౯౯౯కాలః వృషభపూజా పాల్ప్రవాహః భు ౦-౧౨ సాగు7-21కు
5-36	6-39	17	౨౭	పా.బు	విది. ఆ ౬౦-౦ (24-0) పూషా ౬౦-౦ (24-0) శుక్ల ౧౫-౦ తై ౩౦-౩౬ పవ1-17ల 3-35కు అమృ౪౭-౩౦ దిన ౩౨-౩౭ వైశ్యః పసం 9-16 బుధః ౧౨-౪౭ రాక్రౌం - కేతే భు ౦-౨౪ సగు సాగు 4-56 ల
5-37	6-40	18	౨౮	ర	విది. సో ౩-౩౬ ఉ7-4 పూషా౦-౫౭ ఉ6-0 బ్ర౧౭-౨౨ గర౩-౩౭ పవ2-55 4-42కు అమృ౫౦-౪ దిన౩౨-౩౭ మృగర్కః ౧౨-౩౭ రవే - ౯౧౬ ౫౨ ప రాక్రౌం - కేవేఆప భు ౦-౩౫ చ౧౬ పగు 12-35ల పుగు 3-12ల
5-37	6-40	19	౨౯	శు	తది. మం ౯-౮ ప 9-16 ఉషా౭-౫౮ప 8-48 ఐ ౧౯-౧౮ భద్ర ౯-౮ ప వ 1-13ల 2-58కు అమృ ౪౫-౯౮ దిన ౩౨-౩౭ పున ౨ శుక్రః ౨౩-౪౬ భూము ౪ వి వివాహాదీనాం మేషోరాజారాగం 2-45 విషం వృషభశోపితేగం 4-13 భు ౦-౪౫ చ౧౭ పదు 8-14ల రాదు 11-3ల
5-37	6-40	20	౩౦	బు	చవి. బు ౧౩-౪౮ ప11-8 శ్రవణ౯౧ప 11-16 వైధృతి౨౦-౩౩ బా౧౩-౪౮ పవ8-36ల 5-20కు అమృ ౫౦-౫౮ దిన ౩౨-౩౮ పున ౪ కర్కాటకే కేతుసూర్యబుధః ౨౨-౨౨ భాను బ్రాహ్మణోపవయున శోభుండనాదీనాం కర్కాటకః ఉగం8-0 వివాహాగర్భాధానాదీనాం కుంభఃరాగం 11-33 మేషఃరాగం 2-41 వృషభో

1978 సంవత్సరం జూన్ నెల — శక ౧౯౦౦ జ్యేష్ఠ మాసం

మి	వృ	మే	మీ
బు. శు కే	ర. శ		
	శు ౧౦ ఆ మిథునేశుక్రః ,, ౧౫సో మీనేకుజః ,, ౧౪గు మిథునేబుధః బ ౪ఋ కర్కాటకేబుధః ,, ౯సో కర్కాటకేశుక్రః		కు
			శు
			రా

5-37	6-40		21	౩౧	ర. శు	పంచ. సు ౧౭-౧౫ ప12-31 ధ ౧౯-౧౦ ప1-17 విష్క ౨౦-౪౮ తై ౧౭-౧౫ రావ8-54ల 10-36కు అమృతాభావః దిన ౩౨-౩౮ కర్కాటకాయనం ౩౨-౧౬ ఆర్ద్రాప్రవేశః ౪౨-౧౧ ఉభా౭కుజః ౫-౧౩ షష్ఠీతిథిః ప్రవేశాత్పూర్వతో దక్షిణాయన పుణ్యకాలః భు ౧-౬ చ౧౯ పదు 9-59ల పుదు 3-13 ల సౌరవర్ష ఋతు ప్రారంభః నభోమాస ప్రారంభశ్చ. [భు ౧-౧౭ చ౨౦ పదు 8-14ల పుదు 12-36ల
5-38	6-41		22	౧	శు	షష్ఠీ. శు ౧౯-౧౨ ప1-19 శత౨౨-౪౨ ప 2-43 ప్రీ౧౯-౫౨ వణి౧౯-౧౨ అమృ౨-౨౮ రావ9-19ల 10-58కు దిన౩౨-౩౮ పునర్వసు ప్రవేశః ౧౭-౩౬ సప మిథునరాశిః
5-38	6-41		23	౨	బు	సప్త. శ ౧౯-౩౨ ప11-27పూభా౨౪-౪౦ ప3-30 ఆయు౧౭-౪౨ బవ౧౯-౩౨ అమృ౪-౧ రావ1-8ల 2-40కు దిన౩౨-౩౨ పుష్య౧౯బు౯ః ౨౧-౫౦ సంక్రాంతి౨౫ అష్టమీతిథిః ప్రవేశః ఉభయసంధ్యాయాః భు ౧-౨౭ చ౨౧ ఉదు 7-22కు
5-38	6-41		24	౩		అష్ట. ఆ ౧౮-౫ ప12-32 ఉభా౨౪-౫౩ ప3-35 సౌభా౧౪-౫ కౌ ౧౮-౫ అమృ౧౨-౫౫ రావ 3-16ల 4-49కు దిన ౩౨-౩౮ సంక్రాంతి ౨౬ ప నవమీతిథిః త్రిలోచనపూజా వివాహాదీనాం కుంభఃరాగం 11-17 ఏసాం మేషరాశిః రాగం2-26 భు ౧-౩౯ చ౨౨ పాదు 4-58ల
5-38	6-41	1973 జూన్ నెల	25	౪	ర.శు	నవ. సో ౧౪-౫౩ ప11-35 రేవ౨౩-౧౮ ప2-57 శోభ౯-౩ గర౧౪-౫౩ అమృ౧౭-౨౮ త్యాజ్యాభావః దిన౩౨-౩౮ ఆర్ద్రాప్రవేశః ౧-౪౮ పున ర్కర్కాటకే శ్రుతస్తుప్రవేశః ౧-౩౫ అన్నప్రాశన వివాహాదీనాం కర్కాటకోమతాం ఉగం 7-40 వివాహాదీనాం మకరః రాగం 8-54 భు ౧-౪౮ చ ౨౩ పదు 12 37ల పుదు 3-14 ల
5-38	6-41		26	౫	శు	దశ. మం ౯-౫౫ ప9-36 అశ్వి౨౦-౩ ప1-59 అతి ౨-౩౫ సక ౫౨-౧౭ భద్ర౯-౫౫ అమృ౩-౨ పవ 9-52ల 11-23కు రావ 10-30ల 11-58 కు దిన ౩౨-౩౦ ఉభా౩కుజః ౧౩-౩౨ స్మార్తానాం భు ౨-౦ చ౨౪ పదు 8-15ల రాదు 11-5ల
5-39	6-42		27	౬	పా బు.శు	ఏకా. బు ౩-౫౫ ఉ7-1 ఏష్మా ౫౨-౨౦ ద్వా తె 3-57 భర ౧౫-౨౦ ప 11-47 ధృ ౪౬-౫ బా ౩-౫౫ అమృ ౪-౧౬ రావ 10-25 ల 12-1 కు దిన ౩౨-౩౮ శ్యప్రరాగం 10-11ల పుష్య౨బుధః ౩౧-౫ పుష్య౧పుప్రవేశః ౪౫-౩౫ స్మార్తానాం ద్వాదశీహరివాసరః ౧౬-౩౦ శ్రీవిష్ణుశయనాప్యగాశీ కూర్మజయన్తి ప్రదోషః భు ౨-౯ చ౨౫ పదు 11-44 ల
5-39	6-42		28	౭	పా.ర	త్రయో. గు ౪౭-౧౦ రా 12-31 కృత్తి౫౫ ప9-25 శూ ౩౬-౨౮ గర ౨౧-౨౯ అమృ ౪-౧ రావ 11-58ల 1-3 కు పునర్వసు ౫౫-౩౯ దిన ౩౨-౩౭ వర్జ్య అన్తఃపగం 10-5కు ఆర్ద్రాప్రవేశః ౪౧-౨౭ భు ౨-౨౦ చ ౨౬ పదు 10-0 ల పుదు 3-14 ల
5-39	6-42		29	౮		చతు శు ౩౮-౨ రా8-52 రోహి౨-౪౫ ఉ6-45 మృ౫౨-౫౦ తె3-53 గం ౨౬-౨౩ విష్టిః ౧౨-౩౬ పవ11-41ల 1-5కు అమృ౩౬-౧౨ దిన ౩౨-౩౭ సంక్రాంతి-రాత్రే కేక్రాంతి౫శ్రీ శక్రాంతిశ్రీ ౫౬ ప వాజసనేయి౩౦స్యా - శైవనక్తం - మాసశివరాత్రి. భు౨-౩౦ చ౨౭ పదు8-16ల పుదు 12-37 ల
5-40	6-42		30	౯	శు	●అమా. శ ౨౮-౪౨ సా౯-9 ఆర్ద్ర ౪౮-౨౨ రా1-1 వృ ౧౬-౦ చతు౩-౨౧ పవ 11-16ల 12-40కు అమృ ౨౬-౨౦ దిన౩౨-౩౬ పుష్య౨ సంక్రాంతి ౯-౪౨ రక్రాం - రావే - శక్రాంతి౯ ప అన్వాధానం - పిండపితృయజ్ఞః వటసావిత్రీవ్రతం భు ౨-౪౦ చ౨౮ ఉదు 7-24 కు

(చాంద్ర) శక 1895 శ్రీ ప్రమాది సంవత్సర జ్యేష్ఠ మాసమునందగు నిరయణ లగ్నాంతకాలములు గంటలు - నిమిషములు (విజయవాడకు)

ఇ. తే.	శక తేది	పగటియందలి లగ్నాంతకాలములు						రాత్రియందలి లగ్నాంతకాలములు					
		వృ	మి	కర్క	సిం	కన్య	తుల	వృ	ధను	మక	కుం	మీ	మే
2	౧౨	6-24	8-36	10-48	12-54	2-58	5- 8	7-21	9- 28	11- 19	12-58	2-35	4 20
3	౧౩	6-20	8-32	10-44	12-50	2-55	5- 4	7-17	9-24	11-16	12-55	2-31	4-16
4	౧౪	6-16	8-28	10-40	12-46	2-51	5- 0	7-13	9-20	11-12	12-51	2-27	4-12
5	౧౫	6-13	8-25	10-36	12-42	2-47	4-56	7- 9	9-16	11- 8	12-47	2-23	4- 8
6	౧౬	6- 9	8-21	10-32	12-38	2-43	4-52	7- 5	9-12	11- 4	12-43	2-19	4- 4
7	౧౭	6- 5	8-17	10-29	12-35	2-39	4-48	7- 2	9- 9	11- 0	12-39	2-16	4- 1
8	౧౮	6- 1	8-13	10-25	12-31	2-35	4-45	6-58	9- 5	10-56	12-35	2-12	3-57
9	౧౯	5-57	8- 9	10-21	12-27	2-32	4-41	6-54	9- 1	10-53	12-32	2- 8	3-53
10	౨౦	5-54	8- 6	10-17	12-23	2-28	4-37	6-50	8-57	10-49	12-28	2- 4	3-49
11	౨౧	5-50	8- 2	10-14	12-20	2-24	4-33	6-47	8-53	10-45	12-24	2- 1	3-45
12	౨౨	5-46	7-58	10-10	12-16	2-20	4-29	6-43	8-50	10-41	12-20	1-57	3-42
13	౨౩	5-42	7-54	10- 6	12-12	2-17	4-26	6-39	8-46	10-38	12-17	1-53	3-38
14	౨౪	5-39	7-51	10- 2	12- 8	2-13	4-22	6-35	8-42	10-34	12-13	1-49	3-34
		మి	కర్క	సిం	కన్య	తుల	వృ	ధను	మక	కుం	మీ	మే	వృష
15	౨౫	7-47	9-58	12- 4	2- 9	4-18	6-31	8-38	10-30	12- 9	1-45	3-30	5-31

1973 జూన్ నెల — శక జ్యేష్ఠ మాసం

ఇ. తే.	శక తేది	పగటియందలి లగ్నాంతకాలములు						రాత్రియందలి లగ్నాంతకాలములు					
		మి	కర్క	సిం	కన్య	తుల	వృ	ధను	మక	కుం	మీన	మే	వృ
16	౨౬	7-43	9-54	12- 0	2- 5	4-14	6-27	8-34	10-26	12- 5	1-41	3-26	5-27
17	౨౭	7-39	9-50	11-56	2- 1	4-10	6-23	8-30	10-22	12- 1	1-37	3-22	5-23
18	౨౮	7-35	9-46	11-52	1-57	4- 6	6-19	8-25	10-18	11-57	1-33	3 18	5-18
19	౨౯	7-31	9-42	11-48	1-53	4- 2	6-15	8-22	10-14	11-53	1-29	3-14	5-14
20	౩౦	7-27	9-38	11-44	1-49	3-58	6-11	8-18	10-10	11-49	1-25	3-10	5-10
21	౩౧	7-23	9-34	11-40	1-45	3-54	6- 7	8-14	10- 6	11-45	1-21	3- 6	5- 6
22	౧	7-19	9-30	11-36	1-41	3-50	6- 3	8-10	10- 2	11-41	1-17	3- 2	5 3
23	౨	7-15	9-26	11-32	1-37	3-46	5-59	8- 6	9-58	11-37	1-13	2-58	4 59
24	౩	7-11	9-22	11-28	1-33	3-42	5-55	8- 2	9-54	11-33	1- 9	2-54	4 55
25	౪	7- 7	9-18	11-24	1-29	3-38	5-51	7 58	9-50	11-29	1- 5	2-50	4 51
26	౫	7- 3	9-15	11-21	1-25	3-34	5-47	7-54	9-46	11-25	1- 1	2 46	4-47
27	౬	6-59	9-11	11-17	1-21	3-30	5-43	7-50	9-42	11-21	12 57	2-42	4 43
28	౭	6-55	9- 7	11-13	1-17	3-26	5-40	7-46	9- 38	11-17	12 53	2-38	4-39
29	౮	6-51	9- 3	11- 9	1-13	3-22	5-35	7 42	9 34	11 13	12-50	2-34	4-35
30	౯	6-47	8-59	11- 5	1- 9	3-18	5-32	7- 38	9-30	11 9	12-46	2-30	4-31

శ్రీ ప్రమాది నామ సంవత్సర ఆషాఢమాసః శకః ౧౮౯౫ కలిః ౫౦౭౪ ఫసలీః 1973 (చాంద్రః నభస్యమాసః వర్ష ఋతుః)

	1973 జులై				
5-40	6-42	1	౧౦	శు	శు. ప్రా. ఆ ౧౫-౩౭ పు. ౧౫ పునర్వ. ౩౮ రా10-19 ధ్రు ౫-౪౫ వ్యా ౫౦-౧౫ బవ ౧౫-౩౭ పవ11-40ల 1-58వ అమృ [illegible] దిన ౩౭-౩౬ ఉత్థానకుజః [illegible] చంద్రదర్శన [illegible] భు ౨-౫౦ పం [illegible] పాదు 4-58ల
5-40	6-42	2	౧౧	ర	విది. సో ౧౧-౧౨ ప10-9 పుష్య [illegible] పా7-56 [illegible] శేవ 6-58వ అమృ [illegible] దిన ౩౭-౩౬ [illegible] జగన్నాథస్వామినాం రథోత్సవః భు ౩-౨౮౧ జమాదిసాని పదు12-37ల పుదు 8-14 ల
5-40	6-42	3	౧౨	వ. శు	తది. మం ౩-౪౫ ఉ7-11 [illegible] వ తె 4-46 [illegible] సౌ-6-1 వజ్రం [illegible] 7-13ల 9-11వ అమృ [illegible] దిన ౩౭-౩౫ [illegible] భు ౩-౧౨ చ ౫ పదు 8-17ల రాదు11-6ల
5-40	6-42	4	౧౩		పంచ. బు ౫౩-౨౦ రా3-9 మఘ ౨౮-౩౯ పా4-43 సిది ౩౨-౨౧ బ ౨౫-౩౭ శేవ 6-53వ అమృ [illegible] రావ 12-31ల 2-5వ దిన ౩౭-౩౪ [illegible] పంచమీ భు ౩-౨౨ చ౩ పదు11-45ల
5-40	6-42	5	౧౪	ర. శు	షష్ఠి. గు ౫౦-౪౫ రా1-59 పూర్వఫ ౨౮-౮ పా4-7 వ్యతీ ౨౮-౭ [illegible] అమృ ౧౦-౨౨ రావ 11-22, 12-59వ దిన౩౭-౩౪ [illegible] కుమారషష్ఠీ భు ౩-౩౩ చ ౪ పదు 10-2 ల పుదు 8-15ల
5-41	6-42	6	౧౫	వ. బు స. శ	సప్త. శు ౫౦-౧౦ రా1-45 ఉ ఫ ౨౮-౩౩ పా4-18 వరీ ౩౩-౨౫ గ ౨౦-౨౭ అమృ [illegible] రావ1-2ల 2-42వ దిన౩౭-౩౩ [illegible] దీనాం తులాపగం 2-33 భు ౩-౪౩ చ ౫ పదు 8-17ల పుదు 12-38 ల
5-41	6-42	7	౧౬		అష్ట. శ ౫౦-౩౦ రా2-17 [illegible] పా5-14 [illegible] అమృ ౧౩-౧౫ రావ 1-47ల 3-29వ దిన౩౭-౩౨ [illegible] డోలారోహణ సీమంతొదీనాం తులాపగం 2-28 భు ౩-౫౪ చ ఉదు 7-25వ
5-42	6-42	8	౧౭	శు	నవ. ఆ ౫౪-౩౫ రా3-32 చిత్త ౩౩-౦ పా 6-54 [illegible] అమృ [illegible] రావ1-1ల 2-46వ దిన౩౭-౩౧ [illegible] డోలారోహణ సీమంతొదీనాం తులాపగం 2-25 భు ౪-౪ చ౭ పాదు 4-59ల
5-42	6-42	9	౧౮	ర	దశ. సో ౫౯-౨౮ [illegible] రా9-9 [illegible] అమృ [illegible] రావ3-28ల 5-10వ దిన ౩౭-౩౦ [illegible] మహాలక్ష్మీవ్రతారంభః శాకవ్రతారంభః అన్నప్రాశన సీమంతొదీనాం [illegible] పదు 12-39 ల పుదు 8-15 ల
5-42	6-42	10	౧౯	పా	ఏకా. మం ౬౦-౦ (24-9) విశాఖ ౫౭-౨౫ రా11-53 [illegible] అమృ [illegible] తెవ 4-2ల దిన౩౭-౩౦ [illegible] భు ౪-౨౫ చ పదు8-18ల రాదు 11-7ల
5-43	6-42	11	౨౦	శ	ఏకా. బు ౪-౪౭ ఉ7-35 అనూర ౫౭-౫౭ రా3-53 [illegible] శేవ6-12వ అమృ౨౩-౪౫ దిన౩౭-౨౯ [illegible] గోపద్మవ్రతారంభః భు ౪-౩౬ చ పదు11-48ల
5-43	6-42	12	౨౧	ర. వ బు	ద్వాద. గు ౧౦-౫౩ ఉ 10-4 జ్యేష్ఠ ౬౦-౦ (21-00) [illegible] అమృ [illegible] చాతుర్మాస్యవ్రతారంభః భు [illegible] పదు 10-3ల పుదు 7-17ల
5-43	6-43	13	౨౨		త్రయో. శు ౧౩-౧౫ ప12-33 జ్యేష్ఠ ౦-౪౫ ఉ6-1 [illegible] ప3-2ల 4-50వ అమృ౫౦-౨౫ దిన౩౭-౨౮ [illegible] వ్రతం అవభ్యాదయః భు ౪-౪౭ చ౭౭ పదు 8-13ల పుదు 12-39ల
5-44	6-43	14	౨౩		చతు. శ ౨౩-౩౦ ప3-8 మూల ౬-౫౫ ప9-7 ఐం ౩౩-౫ వణి ౨౩-౩౦ ఉవ7-19ల 9-7వ సావ 7-55ల 9-41వ [illegible] భు ౫-౭ చ౭౩ ఉదు 7-28 వ
5-44	6-43	15	౨౪		○పూర్ణి. ఆ ౭౫-౧౫ పా5-26 [illegible] ప12-2 [illegible] అమృ [illegible] రావ 8-55ల 10-42వ [illegible] వ్యాసపూజా [illegible] మహాపాతకీ [illegible] భు ౫-౧౮ పాదు 4-59ల
5-44	6-42	16	౨౫	ర. బు వ. రా	బ. ప్రా. సో ౩౪-౧౫ పా 7-24 ఉషా ౨౩-౨౫ వ 3-12 విష్కం [illegible] అమృ [illegible] సావ 7-50ల [illegible] కర్కాటకసంక్రమణ పుణ్యకాలో ౭త్సవః [illegible] పదు 12-10ల [illegible]
5-45	6-42	17	౨౬	వ	విది. మం ౩౫-౧౫ రా 9-4 [illegible] రా ప 9-20 ల 11-1 వ దిన౩౭-౨౭ [illegible] భు ౦-౫ చ ౧౬ పదు 8-20 ల రాదు 11-8ల
5-45	6-42	18	౨౭		తది బు ౪౧-౧౫ రా 10-16 ధ ౩౭-౫౫ పా 6-56 ఆయు ౩౭-౩౭ వణి ౯-౪౫ అమృ ౪-౫౦ రావ 2-34ల 4-16వ దిన౩౭-౨౧ ప్రదోషాభావః భు ౦-౯ చ ౧౭ పదు 11-43 ల

మి	వృ	మే	మీ
ర శ కే			శు
బు శు	శ్రీ ప్రమాది నామ ఆషాఢ మాసములో గ్రహ స్థితి		గు
			రా

5-46	6-42	19	౨౮	ధ.శు	ఉప. ... [illegible] 3-20 4-42 ... సింహేశ్వరస్వామి ... పుష్య ... 10-40 ...
5-46	6-42	20	౨౯		శుక్ర ... 11-16 ... 9-21 ... పు 12 40 ని
5-46	6-41	21	౩౦	బు	షష్ఠి ... 10-58 ... [illegible] ... 7-15 ...
5-47	6-41	22	౩౧	ద.శు	... 10-15 ... 2-12 ... 11-21 ... [illegible]
5-47	6-41	23	౧	పా.ద	అష్ట. ... 3-42 ... 9-4 ... 12-39 ... [illegible]
5-47	6-40	24	౨	పా	నవ. ... 6-46 ... 7-55 ... 7-11 ... పు 3-22ని ... 11-8ని
5-47	6-40	25	౩	శు	దశ ... 4-28 ... 6-17 ... 11-43 ని
5-48	6-40	26	౪	శ	ఏకా. ... 4-15 ... 8-50 ... 10-50 ...
5-48	6-39	27	౫	బు శు	ద్వాద. ... 10-28 ... 1-55 ... 9-27 ... పు 12-15ని
5-48	6-39	28	౬	బు	త్రయో. ... 7-9 ... 1-47 ... 11-35 ... 7-31 ...
5-49	6-39	29	౭		● అమా. ... 12-29 ... 8-52 ... పు 1-56 ... 0 51

(ఆంధ్ర) శక 1895 శ్రీ ప్రమాది సంవత్సర ఆషాఢ మాసమునందు నిరయణ లగ్నాంత కాలములు - గంటలు, నిమిషములు (...)

పగటియందు లగ్నాంత కాలములు — రాత్రియందు లగ్నాంత కాలములు

ఇం. తే.	శక తేది	మి	కర్కా	సిం	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	మక	కుం	మీన	మేష	వృ
1	౧౦	6-43	8-55	11-1	1-5	3-15	5-28	7-35	9-26	11-5	12-42	2-27	4-27
2	౧౧	6-39	8-51	10-57	1-1	3-11	5-24	7-31	9-22	11-1	12-38	2-23	4-23
3	౧౨	6-35	8-47	10-53	12-58	3-7	5-20	7-27	9-18	10-57	12-34	2-19	4-19
4	౧౩	6-32	8-43	10-49	12-54	3-3	5-16	7-23	9-15	10-53	12-30	2-15	4-15
5	౧౪	6-28	8-39	10-45	12-50	2-59	5-12	7-19	9-11	10-50	12-26	2-11	4-11
6	౧౫	6-24	8-35	10-41	12-46	2-55	5-8	7-15	9-7	10-46	12-22	2-7	4-8
7	౧౬	6-20	8-31	10-38	12-42	2-51	5-4	7-11	9-3	10-42	12-18	2-3	4-4
8	౧౭	6-16	8-28	10-34	12-38	2-47	5-0	7-7	8-59	10-38	12-15	1-59	4-0
9	౧౮	6-12	8-24	10-30	12-34	2-43	4-57	7-3	8-55	10-34	12-11	1-56	3-56
10	౧౯	6-8	8-20	10-26	12-30	2-40	4-53	7-0	8-51	10-30	12-7	1-52	3-52
11	౨౦	6-4	8-16	10-22	12-26	2-36	4-49	6-56	8-47	10-26	12-3	1-48	3-48
12	౨౧	6-0	8-12	10-18	12-23	2-32	4-45	6-52	8-43	10-22	11-59	1-44	3-44
13	౨౨	5-57	8-8	10-14	12-19	2-28	4-41	6-48	8-40	10-18	11-55	1-40	3-40
14	౨౩	5-53	8-4	10-10	12-15	2-24	4-37	6-44	8-36	10-15	11-51	1-36	3-36
15	౨౪	5-49	8-0	10-6	12-11	2-20	4-33	6-40	8-32	10-11	11-47	1-32	3-33

1973 జూలై — శక ఆషాఢం

పగటియందు లగ్నాంత కాలములు — రాత్రియందు లగ్నాంత కాలములు

ఇం. తే.	శక తేది	మి	కర్కా	సిం	కన్య	తుల	వృశ్చి	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
16	౨౫	5-15	7-57	10-3	12-7	2-16	4-29	6-16	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
		కర్కా	సిం	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	మక	కుం	మీ	[illegible]	[illegible]	[illegible]
17	౨౬	7-53	9-59	12-3	2-12	4-26	6-12	8-4	10-[illegible]	11-40	[illegible]	[illegible]	[illegible]
18	౨౭	7-49	9-55	11-59	2-9	4-23	6-21	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
19	౨౮	7-45	9-51	11-55	2-5	4-18	6-20	8-16	9-55	11-[illegible]	1-17	[illegible]	[illegible]
20	౨౯	7-41	9-47	11-52	2-1	4-11	6-31	8-13	9-51	11-34	[illegible]	[illegible]	[illegible]
21	౩౦	7-37	9-43	11-48	1-57	4-10	[illegible]	[illegible]	9-47	11-[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
22	౩౧	7-33	9-39	11-44	1-53	4-6	6-13	8-5	9-44	11-0	[illegible]	[illegible]	[illegible]
23	౧	7-29	9-35	11-40	1-49	4-2	6-9	8-1	9-40	11-0	[illegible]	[illegible]	[illegible]
24	౨	7-26	9-31	11-36	1-45	3-58	6-5	7-57	9-36	11-[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
25	౩	7-22	9-28	11-32	1-41	3-54	6-1	7-53	9-32	11-8	12-51	[illegible]	[illegible]
26	౪	7-18	9-24	11-28	1-37	3-51	5-57	7-49	9-28	11-5	12-49	2-50	[illegible]
27	౫	7-14	9-20	11-24	1-33	3-47	5-54	7-45	9-24	11-1	12-46	2-46	[illegible]
28	౬	7-10	9-16	11-20	1-30	3-43	5-50	7-41	9-20	10-57	12-42	2-43	[illegible]
29	౭	7-6	9-12	11-6	1-26	3-39	5-46	7-37	9-16	10-53	12-38	2-38	[illegible]

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాది నామ సం॥ చైత్ర శుక్లపక్షః క్రీ. శ. 1973

1973 ఏప్రిల్ నెల

4 శు.పా. బు ౨౫-౫ రేవ ౧౧-౫౨ తెవ 5-58ల ప్రతిపత్తిథిః యోగకాలః వత్సరాదిః
5 విది గు ౨౦-౬ అశ్వి ౯-౧౧ శేవ 7-24 కు సావ 6-46ల 8-17 కు తిథిద్వయం. వేద వ్యాస తీ॥పు॥
6 తది. శు ౧౫-౧౧ భర ౫-౫౫ సావ 7-36 ల 9-6 కు చతుర్థీ తిథిః
7 చవి. శ ౯-౨౭ కృ ౨-౫ రోహి ౫౫-౫౪ సావ 9-44 ల 11-14 కు
8 పంచ. ఆ ౩-౩౧ ఏప్యా ౫౩-౫౨ మృ ౫౩-౪౬ పవ 10-23 ల 11-52 కు
9 సప్త. సో ౫౧-౨౪ ఆర్ద్రా ౪౯-౪౨ పవ 11-18 ల 12-48 కు
10 అష్ట. మం ౪౫-౪౮ పున ౪౫-౫౯ పవ 1-5 ల 2-35 కు
11 నవ. బు ౪౦-౫౬ పు ౪౨-౫౭ పవ 7-56 ల 9-27 కు మత్త్రయ శ్రీరామ జ. మి. శల్య పిల్లర్ తి॥న॥ కవీంద్ర తీ॥పు॥
12 దశ. గు ౩౬-౩౭ ఆశ్రే ౪౦-౩౦ పవ 11-24 ల 12-56 కు
13 ఏకా. శు ౩౩-౨౧ మఘ ౩౯-౬ పవ 9-51ల 11-25కు తెవ 5-30ల మేషేరవిః ౩౧-౫౦ మత్త్రయగాశీ మధ్యాహ్నేత్పరతః మేషసంక్రమణ పుణ్యకాలః
14 ద్వాద. శ ౩౧-౨ పూఫ ౩౮-౩౬ శేవ 7-4 కు తెవ 4-39 ల
15 త్రయో. ఆ ౨౯-౫౯ ఉఫ ౩౯-౬ శేవ 6-15 కు సత్యప్రియ తీ॥పు॥
16 చతు. సో ౩౦-౪ హ ౪౧-౮ ఉవ 6-19 ల 7-58 కు
17 ○పూర్ణి. మం ౩౧-౩౬ చిత్ర ౪౪-౪౦ ఉవ 6-50 ల 8-13 కు తెవ 5-44 ల అన్వాధానం మధురకవి యాళ్వార్ తి॥న॥

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాది నామ సం॥ చైత్ర కృష్ణపక్షః క్రీ.శ.1973

1973 ఏప్రిల్ నెల / మే

18 బ. పా. బు ౩౪-౯ స్వా ౪౮-౫ శేవ 7-27 కు యోగకాలః
19 విది. గు ౩౭-౫౧ విశా ౫౪-౧౮ ఉవ 7-31 ల 9-15 కు
20 తది. శు ౪౨-౨౭ అనూ ౬౦-౦ ఉవ 7-58 ల 9-41 కు వాగీశ తీ॥పు॥
21 చవి. శ ౪౭-౩౩ అనూ ౦-౩౭ పవ 12-17 ల 2-3 కు
22 పంచ. ఆ ౫౨-౫౧ జ్యే ౭-౧౩ సావ 5-34 ల 7-20 కు
23 షష్ఠి. సో ౫౭-౪౨ మూ ౧౩-౪౨ పవ 9-51 ల 11-17కు రా వ 3-... ల 11-33కు
24 సప్త. మం ౬౦-౦ పూషా ౧౯-౪౫ రా వ 10-21 ల 12-8 కు
25 సప్త. బు ౧-౪౮ ఉషా ౨౫-౧ రావ 8-4 ల 9-47 కు ...
26 అష్ట. గు ౪-౫౦ శ్ర ౨౯-౧౬ రావ 9-41 ల 11-22 కు
27 నవ. శు ౬-౪౯ ధని ౩౨-౧౮ రావ 2-6 ల 3-45 కు
28 దశ. శ ౭-౨౬ శత ౩౪-౮ రావ 1-52 ల 3-29 కు
29 ఏకా. ఆ ౬-౫౩ పూ భా ౩౪-౩౮ తెవ 5-6ల వరూధిన్యేకాదశీ. సత్య ... తీ॥ పు॥
30 ద్వాద సో ౪-౫౪ ఉ భా ౩౩-౫౮ శేవ 6-40 కు
1 త్రయో. మం ౨-౯ ఏప్యా ౫౬-౮ రేవ ౩౨-౨౫ ఉవ 7-0 ల 9-21 కు ... మాసశివరాత్రిః పెరియ పెరుమాళ్ తి॥న॥
2 ● అమా. బు ౫౩-౩౫ అశ్వి ౨౯-౫౫ పవ 1-52 ల 3-24 కు రా వ 2-17 ల 4-18 కు సర్వేషాం ౩౦ సా॥ అన్వాధానం పిం॥ పిత్రుయజ్ఞః ... తి॥న॥

పూర్వపద్ధతి రీత్యా శ్రీ ప్రమాది సం॥ వైశాఖ శుక్లపక్షః క్రీ.శ. 1973

1973 మే నెల

3 శు. పా. గు ౪౮-౭ భర ౨౬-౪౨ రావ 3-39 ల 5-9 కు యోగకాలః
4 విది. శు ౪౨-౧౭ కృ ౨౨-౫౮ త్యాజ్యాభావః ఉయ్యాకొండార్ తి॥న॥
5 తది. శ ౩౬-౧౨ రోహి ౧౮-౫౬ ఉవ 5-49 ల 7-19 కు సావ 6-29ల 7-58కు అక్షయ తృతీయా విద్యానిరాజ తీ॥పు॥
6 చవి. ఆ ౩౦-౬ మృ ౧౪-౪౭ సావ 7-27 ల 8-57 కు నాగచతుర్థి
7 పంచ. సో ౨౪-౧౦ ఆర్ద్రా ౧౦-౪౩ రా వ 9-13ల 10-43కు తిథిద్వయం ఉడయవర్ తి॥న॥
8 షష్ఠి. మం ౧౮-౩౪ పున ౬-౫౮ సావ 4-2ల 5-33కు షష్ఠీ తిథిః నెంపెరుమాండాన్ తి॥న॥ రామచంద్ర తీ॥ పు॥
9 సప్త. బు ౧౩-౩౦ పుష్య ౩-౪౩ సావ 7-24 ల 8-56 కు
10 అష్ట. గు ౯-౧౭ ఆశ్రే ౧-౧౦ మఘ ౫౯-౧ సావ 5-44 ల 7-17 కు
11 నవ. శు ౫-౪౫ పూఫ ౫౮-౨౩ పవ 1-12ల 2-47కు శ్రీవైష్ణవ శ్రీరామ జయంతి.
12 దశ. శ ౩-౭౦ ఉఫ ౫౮-౫౭ పవ 12-16 ల 1-53 కు
13 ఏకా. ఆ ౨-౬ హ ౬౦-౦ పవ 1-50ల 3-28కు మతత్రయైకాదశీ. కేవ... తి॥న॥
14 ద్వా. సో ౨-౭ హ ౦-౫౬ పవ 2-23ల 4-4కు వృషే రవిః ౭౭-౫౨ ప్రవేశాత్పూర్వత్ర వృషభ సంక్రమణ పుణ్యకాలః
15 త్రయో. మం ౩-౭౭ చిత్రా ౩-౫౪ పవ 1-10ల 2-53-కు స్మార్త మాధ్వ శ్రీనృసింహజయంతి
16 చతు. బు ౫-౫౮ స్వా ౮-౪ పవ 2-55ల 4-39కు అన్వాధానం శ్రీవైష్ణవ శ్రీనృసింహజయంతి
17 ○పూర్ణి. గు ౯-౩౧ విశా ౧౩-౧౩ ప వ 3-19 ల 5-3 కు యోగకాలః

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాది సం॥ వైశాఖ కృష్ణపక్షః క్రీ శ. 1973

1973 మే నెల / జూన్

18 బ. పా. శు ౧౪-౦ అనూ ౧౯-౧౪ సావ 7-40 ల 9-16కు ద్వితీయా తిథిః
19 విది. శ ౧౯-౦ జ్యే ౨౫-౪౧ రా వ 12-46 ల 2-32 కు కృత్తి...
20 తది. ఆ ౨౪-౨ మూ ౩౨-౧౬ సావ 4-44ల 6-20 కు తెవ 5-6ల ...
21 చవి. సో ౨౮-౫౭ పూషా ౩౮-౨౬ శేవ 6-51 కు
22 పంచ. మం ౩౨-౫౬ ఉషా ౪౪-౦ ఉవ 5-43ల 7-23 కు రావ 3-36 ల 5-15 కు
23 షష్ఠి. బు ౩౬-౭ శ్రవ ౪౮-౩౭ తెవ 5-1 ల
24 సప్త. గు ౭౮-౦ ధని ౫౧-౫౨ శేవ 6-56 కు
25 అష్ట. శు ౭౮-౪౩ శత ౫౪-౭ పవ 9-49 ల 11-29 కు ...
26 నవ శ ౭౭-౫౯ పూభా ౫౪-౪౨ పవ 9-42 ల 1-19 కు
27 దశ. ఆ ౩౬-౮ ఉ భా ౫౪-౨౮ పవ 1-2 ల 2-43 కు
28 ఏకా. సో ౩౩-౯ రేవ ౫౨-౫౬ పవ 3-11 ల 4-57 కు ...
29 ద్వాద మం ౨౯-౧౫ అశ్వి ౫౦-౪౦ రా వ 10-0 ల 11-54 కు
30 త్రయో. బు ౨౪-౫౮ భర ౪౭-౩౧ ప వ 10-16 ల 12-37 కు ... మాసశివరాత్రిః
31 చతు. గు ౧౯-౬ కృ ౪౩-౫౭ ప వ 11-52 ల 1-22 కు ... సర్వేషాం ౩౨ సా॥ అన్వాధానం
1 ● అమా. శు ౧౩-౧౭ రోహి ౩౯-౫౧ ప వ 2-3 ల 3-33 కు రా వ 2-48 ల 4-13 కు పింక పిత్రుయజ్ఞః యోగకాలః తిరుకోట్టియూర్ నంబి తి॥ న॥

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాది నామ సం॥ర జ్యేష్ఠ శుక్లపక్షః క్రీ.శ. 1973

1973 జూన్ నెల

2 శు. పా. శ ౭-౯ మృ ౩౫-౩౯ రా వ 3-40 ల 5-10 కు
3 విది. ఆ ౧-౦ విపాఖ ౫౩-౫౫ ఆర్ద్రా ౩౧-౪౩ తె వ 5-26 ల సత్యసంధతీ॥ పు॥
4 చవి. సో ౪౯-౭ పున ౨౭-౪౭ శే వ 6-56 కు రా వ 12-12 ల 1-42 కు
5 పంచ. మం ౪౪-౦ పుష్య ౨౪-౧౭ రా వ 3-31 ల 5-3 కు
6 షష్ఠి. బు ౩౯-౩౪ ఆశ్రే ౨౧-౩౫ రా వ 1-50 ల 3-23 కు
7 సప్త. గు ౩౬-౫ మఘ ౧౯-౪౭ రా వ 9-20 ల 10-54 కు
8 అష్ట. శు ౩౩-౩౨ పూ ఫ ౧౭-౪౫ రా వ 8-18 ల 9-54 కు
9 నవ శ ౩౨-౭ ఉ ఫ ౧౭-౫౫ రా వ 9-43 ల 11-21 కు
10 దశ. ఆ ౩౧-౫౧ హ ౨౦-౭ రా వ 10-1 ల 11-41 కు
11 ఏకా. సో ౩౩-౧౨ చిత్రా ౨౩-౦౦ రా వ 8-44 ల 10-26 కు మత్రయ ౧౧ శి
12 ద్వాద. మ ౩౫-౩౪ స్వా ౨౬-౪౭ రా వ 10-23 ల 12-7 కు
13 త్రయో. బు ౩౯-౦ వి శా ౩౧-౪౬ రా వ 10-42 ల 12-28 కు నమ్మాళ్వార్ తిరు
నాడ్ మేలిపిళ్ల తి॥ న॥
14 చతు. గు. ౪౩-౨౫ అనూ ౩౭-౩౬ రా వ 2-51 ల 4-37 కు మిథున రవిః ౫౩-౯
పెరియభట్టర్ శ్రీ రామప్పిళ్లకోయిల్ కందాడై అణ్ణన్ తి॥ న॥ సత్యాభినవ
తీ॥ పు॥ ప్రవేశా త్పరదినే మిథున సంక్రమణ పుణ్యకాలః
15 ○పూర్ణి. శు ౪౪-౧౭ జ్యే ౪౩-౫౭ త్యాజ్యాభావః అన్వాధానం

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాది నామ సం॥ర జ్యేష్ఠ కృష్ణపక్షః క్రీ శ 1973

1973 జూన్ నెల

16 బ పా. శ. ౫౩-౭౬ మూ ౫౦-౩౭ ప వ 8-5 ల 9-52 కు రా వ 12-5 ల 1-52 కు
రోగకాలః
17 విది ఆ ౫౮-౧౬ పూ షా ౫౬-౫౮ ప వ 12-29 ల 2-15 కు సత్యపూర్ణ తీ॥ పు॥
18 తది సో ౬౦-౦ ఉ షా ౬౦-౦ వ వ 1-10 ల 2-25 కు సత్యవరద తీ॥ పు॥
19 తది మం ౨-౯ ఉ షా ౨-౪౯ ప వ 10-56 ల 12-40 కు
20 చవి బు ౫-౧౭ శ్ర ౭-౧౨ ప వ 12-45 ల 2-27 కు
21 పంచ. గు ౭-౧౧ ధని ౧౦-౪౫ సా వ 5-25 ల 7-5 కు
22 షష్ఠి. శు ౭-౫౫ శత ౧౩-౭ సా వ 5-24 ల 7-2 కు
23 సప్త. శ. ౭-౧౭ పూ భా ౧౪-౧౩ రా వ 8-54 ల 10-30 కు శైవ నక్తం
24 అష్ట. ఆ ౫-౩౨ ఉ భా ౧౪-౭ రా వ 11-4 ల 12-38 కు
25 నవ సో ౨-౩౬ విష్కం ౫౬-౨౧ రేవ ౧౩-౦ త్యాజ్యాభావః [సాత్త్విక ౧౧ శి
26 ఏకా. మం ౫౪-౩ అశ్వి ౧౦-౫౧ ఉ వ 6-7 ల 7-39 కు సా వ 7-6 ల 8-37 కు
27 ద్వాద బు ౪౭-౪౦ భర ౭-౫౭ రా వ 8-7 ల 9-37 కు స్మార్తానాం ద్వాదశీ
హరివాసరః ౭-౪౮ శ్రీ వైష్ణవ మాధ్వ ౧౧ శి
28 త్రయో. గు ౪౨-౪౫ కృ ౪-౨౬ రా వ 10-22 ల 11-52 కు మాసశివరాత్రిః
29 చతు శు ౩౬-౩౭ రోహి ౦-౩౧ మృ ౫౫-౩౭ ప వ 11-4 ల 12-33 కు శైవనక్తం
వాడసవేయా ౩౦ సా [పితృ యజ్ఞః
30 ●అమా శ ౩౦-౨౦ ఆర్ద్రా ౫౨-౫ రా వ 12-0 ల 1-29 కు అన్వాధానం. పిండ

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాదినామ సం॥ ఆషాఢ శుక్లపక్షః క్రీ శ 1973

1973 జులై నెల

1 శు పా. ఆ ౨౪-౧౭ పున ౪౭-౭ ప వ 1-42 ల 3-12 కు తిరుప్పావాడం. రోగకాలః
2 విది. సో ౧౭-౩౩ పుష్య ౪౪-౩౫ ప వ 8-25 ల 9-56 కు తృతీయా తిథిః జగన్నాథ
స్వామి రథోత్సవః
3 తది. మం ౧౩-౨౩ ఆశ్రే ౪౧-౪౩ ప వ 11-41 ల 1-12 కు మారసూరుసంని తి॥న॥
4 చవి. బు ౭-౫౧ మఘ ౩౯-౩౯ ప వ 9-56 ల 11-29 కు తె వ 5-22 ల
5 పంచ. శు ౫-౧౫ పూ ఫ ౩౭-౨౭ శే వ 6-57 కు తె వ 4-15 ల
6 షష్ఠి శు ౨-౪౯ ఉ ఫ ౩౭-౨౩ శే వ 5-51 కు తె వ 5-35 ల
7 సప్త శ ౧-౨ హ ౩౯-౭౬ శే వ 7-12 కు
8 అష్ట. ఆ ౦-౪౬ చిత్రా ౪౧-౫౧ ఉ వ 5-47 ల 7-27 కు తె వ 4-22 ల
9 నవ సో ౧-౫౧ స్వా ౪౫ ౨౪ శే వ 6-4 కు పెరియాళ్వార్ వషిక్కు తిరువీధి ఉళ్ళ తి॥న॥
సత్యాధిరాజ తీ॥పు॥
10 దశ. మం. ౪-౯ విశా ౫౦-౨ ఉ వ 5-53 ల 7-37 కు
11 ఏకా. బు ౭-౩౨ అనూ ౫౫-౪౭ ఉ వ 6-6 ల 7-51 కు మత్రయ ౧౧ శి (శయన
౧౧ శి) శ్రీ మన్నారుమని తి॥ న॥ [తి॥న॥ శ్రీరంగక్షేత్రే జ్యేష్ఠాభిషేకః
12 ద్వాద. గు ౧౦-౪౭ జ్యే ౬౦-౦ ప వ 10-12 ల 11-58 కు శైలపూర్ణరామానుజ జియ్యర్
13 త్రయో. శు ౧౬-౩౭ జ్యే ౨-౬ ప వ 3-26 ల 5-12 కు చతుర్దశీ తిథిః
14 చతు. శ ౨౧-౫౦ మూల-౩౯ ఉ వ 7-25 ల 9-11 కు సా వ 7-49 ల 9-35 కు పూర్ణిమాతిథిః
15 ○పూర్ణి. ఆ ౨౬-౨౬ పూ షా ౧౫-౪ రా వ 8-31 ల 10-16 కు అన్వాధానం, వ్యాస
పూజా. పూర్ణిమాతిథిః

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాదినామ సం॥ ఆషాఢ కృష్ణపక్షః క్రీ శ. 1973

1973 జులై నెల

16 బ పా. సో ౩౦-౩౫ ఉ షా ౦-౫ ... 8-8 కు ... రోగ
కాలః అస్మిన్దినే కర్కాటక సంక్రమణ పుణ్యకాలః
17 విది. మం ౩౩-౪౫ శ్ర ౭-౪౭ ప వ 8 3 ల 10-? కు
18 తది బు ౩౫-౪౯ ధని ౭-౪౦ రా వ 1-8 ల 2-48 కు
19 చవి. గు ౩౬-౩౧ శత ౩౨-౧౩ రా వ 1-12 ల 2-50 కు
20 పంచ శు ౩౬-౪ పూ భా ౩౩-౩౭ రేవ 1-51 ల జయన్తి॥పు॥
21 షష్ఠి. శ ౩౪-౧౯ ఉ భా ౩౩-౪౭ శేవ 6-27 కు
22 సప్త. ఆ ౩౧-౭౭ రేవ ౩౨ ౫౦ ఉ వ 7-6 ల 8 40 కు ...
23 అష్ట సో ౨౭-౩౪ అశ్వి ౩౦ ౫౦ ప వ 2-15 ల 3-48 కు ...
24 నవ మం ౨౨-౫౬ భర ౭-౭ ప వ 1-31 ల ...
25 దశ. బు ౧౭-౩౫ కృ ౨౪-౨౭ శే వ 5-51 కు ఏకాదశీతిథిః
26 ఏకా. గు ౧౧-౪౫ రోహి ౦-౪౯ ఉ వ 6 37 ల 8-7 కు సా వ 7-19 ల 8-18 కు మల
త్రయ ౧౧ శి.
27 ద్వాద శు ౫ ౪౨ విష్కం ౫౩-౪౪ మృగ ౪౨ రా వ 8-17 ల 9-46 కు
28 చతు. శ ౫౩-౧౭ ఆర్ద్రా ౧౨-౩౧ రా వ 10-0 ల 11-30 కు శైవనక్తం. మాసశివరాత్రిః
29 ●అమా. ఆ ౪౭-౩౩ పున ౯-౩౦ సా వ 4-43 ల 6-13 కు సర్వేషాం ౩౦ సా
అన్వాధానం. పిండపితృయజ్ఞః. ప్రతివాదిభయంకర అణ్ణన్ తి॥ న॥ సత్యధర్మ
తీ॥ పు॥

[illegible]	6-30	17			[illegible]
6-5?	6-29	18		పా బు	[illegible]
5-53	6-28	19		బు	[illegible]
5-54	6-28	20		బు	[illegible]
5-54	6-27	21	30	బు	[illegible]
5-54	6-26	22	30		[illegible]
5-54	6-26	23	1	బు	[illegible]
5-54	6-25	24	2		[illegible]
5-55	6-25	25	3	బు	[illegible]
5-55	6-24	26	4		[illegible]
5-55	6-23	27	5	బు	[illegible]
5-55	6-22	28	6	బు	[illegible]

(చాంద్ర) శక 1895 (శ్రీ) ప్రమాది నామ సంవత్సర శ్రావణమాసమునందుగల నిరయన లగ్నాంత కాలములు గంటలు-నిమిషములు (విజయవాడకు)

ఇం తేది	శక తేది	పగటియందు లగ్నాంత కాలములు: కర్క	సిం	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	రాత్రియందు లగ్నాంత కాలములు: మక	కుం	మీ	మేష	వృష	మి
30	8	7-2	9-8	11-13	1-22	3-35	5-42	7-33	9-12	10-49	12-34	2-34	4-46
31	9	6-58	9-4	11-9	1-18	3-31	5-38	7-30	9-8	10-45	12-30	2-30	4-42
1	10	6-54	9-0	11-5	1-14	3-27	5-34	7-26	9-5	10-41	12-26	2-26	4-38
2	11	6-50	8-56	11-1	1-10	3-23	5-30	7-22	9-1	10-37	12-22	2-22	4-34
3	12	6-45	8-52	10-57	1-6	3-19	5-26	7-18	8-57	10-33	12-18	2-18	4-31
4	13	6-42	8-48	10-53	1-2	3-15	5-22	7-14	8-53	10-29	12-14	2-15	4-27
5	14	6-38	8-44	10-49	12-58	3-11	5-18	7-10	8-49	10-25	12-10	2-11	4-23
6	15	5-35	8-41	10-45	12-54	3-7	5-14	7-6	8-45	10-21	12-6	2-7	4-19
7	16	6-31	8-37	10-41	12-50	3-3	5-10	7-2	8-41	10-17	12-2	2-3	4-15
8	17	6-27	8-33	10-37	12-46	2-59	5-6	6-58	8-37	10-13	11-58	1-59	4-11
9	18	6-23	8-29	10-33	12-42	2-56	5-2	6-54	8-33	10-9	11-54	1-55	4-7
10	19	6-19	8-25	10-29	12-38	2-52	4-58	6-50	8-29	10-6	11-50	1-51	4-3
11	20	6-15	8-21	10-25	12-34	2-48	4-54	6-46	8-25	10-2	11-46	1-47	3-59
12	21	6-11	8-17	10-21	12-30	2-44	4-50	6-42	8-21	9-58	11-42	1-43	3-55
[illegible]	[illegible]	[illegible]	8-13	10-17	12-26	2-40	4-46	6-38	8-17	9-54	11-38	1-39	3-51
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	10-13	12-22	2-36	4-42	6-34	8-13	9-50	11-34	1-35	3-47

ఇం తే	శక తేది	పగటియందు లగ్నాంత కాలములు: కర్క	సిం	కన్య	తుల	వృ	ధను	రాత్రియందు లగ్నాంత కాలములు: మక	కుం	మీ	మేష	వృ	మి
15	24	5-59	8-5	10-9	12-18	2-32	4-36	6-30	8-9	9-46	11-30	1-31	3-4?
16	25	5-55	8-1	10-5	12-14	2-28	4-31	6-26	8-5	9-42	11-26	1-27	[illegible]
		సిం	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	మక	కుం	మీ	మే	వృష	మి	క
17	26	7-57	10-1	12-11	2-24	4-31	6-22	8-1	9-38	11-23	1-23	[illegible]	[illegible]
18	27	7-53	9-57	12-7	2-20	4-27	6-18	7-57	9-34	11-19	1-19	[illegible]	[illegible]
19	28	7-49	9-54	12-3	2-16	4-22	6-15	7-53	9-30	11-15	1-15	[illegible]	[illegible]
20	29	7-45	9-50	11-59	2-12	4-19	6-11	7-50	9-26	11-11	1-11	3-23	[illegible]
21	30	7-41	9-46	11-55	2-8	4-15	6-7	7-46	9-22	11-7	1-8	3-20	[illegible]
22	31	7-37	9-42	11-51	2-04	4-11	6-3	7-42	9-18	11-3	1-4	3-16	[illegible]
23	1	7-34	9-38	11-47	2-0	4-7	5-59	7-38	9-14	10-59	1-0	3-12	5-2?
24	2	7-30	9-34	11-43	1-57	4-3	5-55	7-34	9-10	10-55	12-56	3-8	5-2?
25	3	7-26	9-30	11-39	1-53	3-59	5-51	7-30	9-7	10-51	12-53	3-4	5-1?
26	4	7-22	9-26	11-35	1-49	3-55	5-47	7-26	9-3	10-48	12-48	3-0	5-1?
27	5	7-18	9-22	11-32	1-45	3-52	5-43	7-22	8-59	10-44	12-44	2-56	5-8
28	6	7-14	9-18	11-28	1-41	3-48	5-39	7-18	8-55	10-40	12-40	2-52	[illegible]

శ్రీ ప్రమాది నామ సం॥ర భాద్రపదమాసః శకః ౧౮౯౫ కలివర్షాః ౫౦౭౪ హూణశకః 1973 (చాంద్రః ఊర్జః శరదృతుః)

సూ.ఉ	సూ.అ	ఇం.తే	శక.తే	గ్రహ	
5-55	6-21	29	౭		శు.పా. బు ౨-౧౩ ఉ6-48 విశాఖ౫౮-౦ విడి తె ౯-12 పూర్వ3-౨౩ ప11-16 సిద్ధ ౧౭-౪౩ బ ౨-౧౩ సావ 6-14ల 7-47కు అమృ౫౪-౪౭ కేదార తేజశ్చ శ్రీ కల్కి జయంతీ చంద్రవర్మన ముత్తరశృంగ మత్స్యః భు ౨-౮ చ ౫ పదు 11-41 ల
5-55	6-21	30	౮	పా.ర బు.శు	తది. శు ౫౫-౪౫ తె4-13 ఉష ౧౧-3౦ ప10-21 సాధ్య ౧౨-౮ తె ౬౬-౫౯ సావ6-53ల 8-29కు అమృ౫౬-౨౧ దిన3౧-౪ వై పరాగం 9-1ల 1-35కు పూర్వ ౧౮ ౨౦-౧౪ మఘ శుక్రః ౨3-౨౬ హరిస్పర్శః ౨౩-౭ సామగోపాకర్మ తామసమన్వాదిః పోస్కోమాత్రవతం హరితాళికా వ్రతం స్వర్ణగౌరీవ్రతం భు ౨-౧౮ చ ౧ పదు 10-4ల పుగు 3-2ల
5-55	6-20	31	౯	శు	చవి. శు ౫౫-౧౦ రా3-59 హస్త ౧౧-౧౮ ప10-26 శుక్ల ౭-౫౦ వణి౨౫-౨౮ సావ6-39ఃల 8-17కు అమృ ౫౬-౨౭ దిన3౧-౨ ఉపారవక్రశుక్రః ౫౯-3౨ సిద్ధివినాయకచతుర్థీ శివాచతుర్థీ భు౨-౨౮ చ౨ పదు8-24ల పుదు12-33ల
5-55	6-19	1	౧౦	శు బు	పంచ. శ ౫౬-3౦ తె 4-31 చిత్ర ౧౨-౫3 ప 11-5 శుక్ల ౫-౦ బ ౨౫-౪౯ సావ5-0ల 6-42కు అమృ ౫3-౭ దిన 3౦-౫౯ భరణికుజః ౧౧-౦ పూర్వకుబుధః ౫-౨౧ బుషి పంచమీ అన్నప్రాశనాదీనాం వృశ్చికోమతాం పగం 11-47 భు ౨-3౮ చ3 పదు 7-35కు
5-55	6-19	2	౧౧	ర బు. శు	షష్ఠీ. ఆ ౫౯-౪౦ తె5-48 స్వాతి ౨౫ ప12-30 బ 3-౪౭ కౌ ౨౮-౪ సావ 6-35ల 8-19 కు అమృ ౫౭-౪౪ దిన3౦-౫౭ పూర్వవర్గ ౪౭-౦ పూర్వభబుధః ౪౮-3౦ చిత్రాగస్త్యః ౧౦-౫౨ సూర్యషష్ఠీ స్కంద దర్శనం పాద జయంతీ అన్నప్రాశనాదీనాం వృశ్చికః పం 11-37 భు ౨-౪౮ చరసాదు 4-40ల
5-56	6-18	3	౧౨		సప్త. సో ౬౦-౦ (24-0) విశాఖ౨౧-౪౦ ప2-36 ఐం3-౫3 గర 3౨-౪ సావ7-8ల 8-49 కు అమృ౫౯-౨౭ దిన3౦-౫౬ కుప్తేపంచరాత్రో ఆముక్తాభరణసప్తమీ భు ౨-౫౮ బుధ పదు 12-32ల పుగు 3-0ల
5-56	6-17	4	౧౩	బు	సప్త. మం ౪-౨౮ ఉ7-43 అనూరాధ౨౦ సా5-16 వైధృతి౫౧3 వణి ౪-౮ రావ11-34ల 1-22కు దిన 3౦-౫3 పూర్వ 3 బుధః 33-౧౦ కుప్తేపంచ ఆప దూర్వాష్టమీ ఉభయానష్టాయః భు 3-౮ చ౬ పదు 8-24ల త్యా0-49 రాదు10-57ల
5-56	6-16	5	౧౪	శు	అష్ట. బు ౧౦-౨౫ ప10-6 జ్యే 3౫-౫3 రా8-17 విష్కు ౭-౨౫ బ ౧౦-౨౫ అమృ౧౧-౬ తెవ5-19ల దిన3౦-౫౦ చిత్రశుక్రః ౦-౧ రాత్రౌ 3౬ ఊ జ్యేష్ఠావ్రతం మహాలక్ష్మీ వ్రతారంభః నందాదేవీపూజా కేదారవ్రతం భు 3-౧౮ చ౭ పదు 11-37ల
5-56	6-15	6	౧౫	ర. బు	నవ. గు ౧౬-౫౦ ప12-40 మూల3-3౮ రా11-23 ప్రీ ౧౦-3 కౌ ౧౬-౫౦ తెవ7-7కు అమృ౨౫-3౪ రావ9-35ల 11-23కు దిన3౦-౪౮ పూర్వ3ర్గ ౧3-౨౦ పూర్వకుబుధః ౯-3౦ శవే - కేవేశత్రః రాత్రౌంశప దశమీతిథిః భు 3-౨౮ చ౮ పదు 10-3ల పుదు 2-59ల
5-55	6-15	7	౧౬	శు	దశ. శు ౨3-౮ ప3-11 పూర్వా ౫౧-3 రా 2-21 ఆయుష్ ౨-3౫ గర ౨3-౮ పవ 10-10 ల 11 58కు అమృ 3౭-3౫ దిన3౦-౪౭ చిత్రా3 తులాయాం స్వర్ణే శుక్రః ౪౯-33 శవే - కేవేశప తూర్ణాల్యతివ్యజ్ఞ వ్రతారంభః భు 3-3౯ చ పదు 8-19ల పుదు 12-25ల
5-56	6-14	8	౧౭	బు	ఏకా. శ ౨౮-౪౦ సా5-24 ఉ.షా ౫౭-3౦ తె 4-56 సౌభా ౧౪-3౫ భద్ర ౨౮-౪౦ పవ 11-13ల12-59కు అమృ3౯-౪౭ దిన 3౦-౪౪ ఉష ౧ బుధః ౭-౪౨ మత్స్యయాగారిభ పరివర్తనగారీ కటదానం భు 3-౪౯ చ౧౦ ఉదు 7-34 ల
5-56	6-13	9	౧౮	ర.బు శ	ద్వాద. ఆ 33-0 సా7-8 శ్రే ౬౦-౦ (24 0) శోభ ౧౫-౪౭ బం-౫౧ పవ9-17ల 11-1కు అమృ3౪-3౭ దిన3౦-౪౨ పూర్వశర్గ 3౯-౨3 ఉభయకన్యాయా ముచ్ఛేబుధః ౫౭-౫౭ ఆర్ద్రాశనిః శ్రవణద్వాదశీ విష్ణుపరివర్తనమహోత్సవః కల్కిద్వాదశీ వామనజయంతీ శ్రవణద్వాదశీ అగస్త్యార్ఘ్యం భు3-౫౯ చ ౧౧ సాదు 4-36 ల
5-56	6-12	10	౧౯	శు	త్రయో. సో 3౫-౫౨ రా8-17 శ్ర౨-౪౦ ఉ 7-0 అతి ౧౫-౫౨ కౌ ౪-౬౬ పవ 11-15 ల 12 57కు అమృ 3౮-౪౫ దిన 3౦-౪౦ చిత్రా ౪ శుక్రః 3౯-3౦ భు ౪-౧౦ చ ౧౨ పదు 12-30ల పుగు 2-57 ల [భు౪-౨౦ చ౧3 పదు8-24ల రాదు10-54 ల
5-57	6-12	11	౨౦	బు	చతు మం 3౭-౧౦ రా8-49 శత ౫౮ పం8-28 సుకర్మ౪-౫౫ గర౬-3౨ పవ 8-56ల 5-36కు అమృ ౪౯-౫౫ దిన 3౦-3౭ ఉష 3 బుధః ౫౦-౨౭ అనన్తవ్రతం
5-57	6-11	12	౨౧		○ పూర్ణి. బు 3౭-3 రా8-45 శత ౮-33 ప9-22 ధృతి౨-౨౮ విష్టి ౭-౬ పవ3-51ల 5-28కు అమృ౪౯-౭ దిన 3౦-3౫ అన్వాధానం ఉమామహేశ్వర వ్రతం ఉపాంగ లలితాగౌరీ వ్రతం లోకపాలకపూజా భు౪-3౦ చ౧౪ పదు11-40 ల
5-57	6-10	13	౨౨	పా.ర బు శు	బ. పా. గు 3౫-3౮ రా8-12 పూర్వాభా-౨3 ప9-42 శూల-౫ బాల-౨౦ సావ7-16ల 8-52కు అమృ౫౭-౧౧ దిన3౦-33 వ్యస్తప పగం9-49ల పగం2-14కు ఉత్తరర్క్షః ౫-౨ ఉత్తర ౪౫-౧3 వ్యాస శుక్రః ౫-3 యాత్రాయాం మహాలయ పక్ష ప్రారమ్భః ఉత్తరోమా వ్రతం భు౪-౪౧ చ౧౫ పదు10-2 ల పుగు2-56 ల
5-57	6- 9	14	౨3		విది. శు 33-౧౦ సా7-13 ఉ.భా ౯-౮ ప9-36 గండ౪-౪౮ వృద్ధి౫౪-౫౭ తై ౪-౬౪ రావ9-21ల 10-55 ప దిన3౦-3౦ రవేర్గ అశూన్యశయన వ్రతం బృహస్పతి వ్రతం విశాలాక్షీ యాత్రా పు ౪-౫౦ చ౬ పగు 8-23 ల పుగు12-27 ల [భు ౫-౦ చ౧౭ ఉదు 7-34 ల
5-57	6- 8	15	౨౪	బు	తది శ ౯-౫౦ సా5-53 రేవ౭-౫౫ ౨9-7 వృద్ధి౫౪-౨ వణి-3౦ అమృ౨-౨ పునర్వసు ౪౮-3౫ తెవ4-28 ల దిన3౦-౨౮ హంస బుధః ౪౨-౨౪ రవేపప
5-57	6- 8	16	౨౫	ర.శు	చవి. ఆ ౨౫-౫౬ సా4-19 అశ్వి౬-౦ ప8-21 వ్యాఘాత౦ బా౨౫-౫౬ తెవ6-1కు సావ5-34ల 7-6కు అమృ౫౨-౪ దిన3౦-౨౫ ఉష౨ కన్యాయాం సమస్తోర్క్షః 3౦-3౧ స్వాతి శుక్రః ౨౦-౪౫ శుక్రోదయః చతుర్థీతిథిః మహాభరణీ పితృతిథిః మధ్యాహ్నేత్పరతః కన్యాసంక్రమణ పుణ్యకాల

ఆగస్టు - సెప్టెంబరు 1973 సం॥ — శక భాద్రపద మాసం

మి	వృ	మే	మీ
శ కే		కు	
ర. బు	శు. ౧౦ శు తులాయాం శుక్రః; శు ౧౨ అ. కన్యాయాం బుధః; బ ౪ ఆ కన్యాయాం రవిః		గు
శు			రా

5-57	6-7	17		౨౬	రా	స్వాహాద్వ॥ భుజ-౧౧ భుజ-౧౬ చంద్ర సాగు4-30 ల పంచ. సో ఉ౧-౩౦ ప2-33 ఫ౦ 3-3౫ ఈ 7-23 వాన్ర ర ౧-౩౫ తె ౮ ౧-౩౦ సాక 6-4౫ 8-21కు అమృ ౫౫-౫ దిన ౩౦-౨౪ హం౨ బుధ॥ ౪౭-౧ మా౩ రాహు॥ ౬౭ ౧౧ కేతు॥ర౬-౧౪ కు[illegible]
5-57	6-6	18		౨౭		షష్ఠి. మం ౧౬-౪౭ పి12-40 కృ౦-౫౦ ఈ6-17 [illegible] పగు12-23ల పుగు2 52 ల చం౦ పగు3-24ల రాదు10-50ల
5-57	6-5	19		౨౮	శ కు	సప్త. బు ౧౧-౫౭ ప10-42 మృ ౫౪-౩౫ ఈ 3-47 సిద్ధి ౭౦-౫ [illegible] ప11-22ల 11-౭౩కు అమృ [illegible] దిన ౩౦-౧౯ ఉభయ॥ ౫౫-౧౯ కుజ వక్రాంభః [illegible] కుజ॥౦-౧౫ [illegible] స్వాతి [illegible] శుక్రాం శుక్రాం ౫౦ [illegible] సూర్యసావర్ణి మన్వాది॥ మధ్యాష్టమీ మహాలక్ష్మీ వ్రతోద్యాపనం ఉపాధ్యాయాస్వాధ్యాయం॥ భుం-౨౬ చం౧ పగు11-37ల
5-58	6-5	20	1973 సెప్టెంబరు నెల	౨౯	బు	అష్ట. గు ౬-౪౦ ప8-38 ఆర్ద్ర ౫౧-౧౦ రా 2-26 వ్యతీ ౩౧-౫ కౌ-౪౦ ప11-4౦ల 1-18కు అమృ ౨౩-౩౫ దిన ౩౦-౧౭ పశ్చాద్గ్రహతో బుధ॥ ౨౪-౫౫ శుక్రాం- కె[illegible] రా[illegible] ఆరాధ్య మహాత్మ్య మహేశ్వర పూజా [illegible]. పితృతిథి॥ వ్యతీపాత మహాలయః దుర్గాదేవ్యుత్థాపనం భుం-౩౬ చం౨ పగు10-0ల పుగు2-51ల త్యా 0-48
5-58	6-4	21		౩౦	బు	నవ. శు ౧-౨౫ ఈ6-32 పుష్యమి ౫౪-౪౦ దశె తె 4-24 ప్రా ౪౨-౪౩ రా1-3 వర్జం ౪-౦ గ౧-౨౫ ప1-44ల 3-14కు అమృ ౪౨-౪ దిన ౩౦-౧౫ హార బుధ॥ ౪౮-౫౧ రావేరుప భుం-౪౬ చం౩ పగు8-23ల పుగు12-25ల
5 58	6-3	22		౩౧	శు	ఏకా. శ ౫౦-౪౫ రా2-16 పుష్యమి ౪౪-౧౭ రా11-41 పరిఘ-౫౩ సిద్ధి ౨-౫౬ జ ౨౩-౨౫ ప8-3౦ల 10-6కు అమృ ౬౧-౧౨ దిన ౩౦-౧౨ స్వాతికు ౩-౫౨ [స్మార్తానాం ఫుం-౫౬ చం౪ ఉదు7-35కు]
5-58	6-2	23		౧	ర.బు	ద్వాద. ఆ ౪౫-౩౦ రా 12-13 ఆశ్లేష ౪౧-౦ రా 10-22 సిద్ధి ౫౨-౫౪ కా ౧౬-౧౨ ప 11-47ల 1 18కు అమృ ౩౭-౧౩ దిన ౩౦-౧౦ స్వాతిశుక్ర ౩-౫౨ ఉభయత్ర॥ ౧౯-౩౭ చిత్రాంగ బుధ॥౫౬-౧౬ కు వేసప్త [illegible] స్మార్తానాం ద్వాదశీ సారివాసరః ౪-౨౯ శ్రీవైష్ణవమాధ్వానాం. యతిమహాలయః ప్రదోషః ప్రవేశాత్పూర్వః పరతిశ్చ విష్ణుపత్నీవ్యక్తాలః భుం-౭ చం౫ సాదు4-25ల సౌరశరన్మాసారంభః
5-58	6-1	24		౨	శు	త్రయో. సో ౪౦-౫౩ రా 10-19 మ 3౭-3 రా 9-11 సాధ్య ౪౬-౧౭ గ ౧౩-౧౫ ప 9-46 ల11-17కు అమృ ౩౭-౩౧ తెవ4-52ల దిన ౩౦-౭ విశాఖాసుక్ర॥ ౫౬-౧౧ కు వేసప్త ౩౦ప. మాసశివరాత్రిః గజచ్ఛాయా. కలియుగాదిః భుం-౧౭ చం౬ పదు12-23 ల పుదు 2-48ల
5-58	6-0	25		౩	పా	చతు. మం ౩౬-౪౫ రా8-40 పూఫ ౩౫-౪౩ రా8-15 శుభ ౪౦-౨౭ వి[illegible] శేవ6-25కు అమృ ౨౦-౨౧ రావ3-16ల 4-50కు దిన ౩౦-౫ వైష్ణవప౦12-2ల సాగం4-15కు రక్రాం౩౫ కృష్ణాం గారకరాశి. తైవనక్రం ప్రవృత్తిమహాలయః భుం-౨౭ చం౭ పదు8-17ల రాదు10-43ల
5-58	5-59	26		౪	ర.బు	● అమా. బు ౩౩-౩౫ సా7-24 ఉఫ ౩౪-౧౬ సా 7-41 శుక్ల ౩౪-౫౭ చతు ౫-౧౧ అమృ ౧౬-౪౩ తెవ 4-3ల 5-38కు దిన ౩౦-౩ హస్తాగ్ని ౪౩-౪౨ చిత్రాంబుధ॥ ౬-౩౩ రక్రాం౩౫ పునర్వక్రాం౪౩॥ సర్వేషాం౩౦స్య అమావాస్యా పిండపితృయజ్ఞః కుశగ్రహణం భుం-౩౭ చం౮ పగు11-35ల

(చాంద్ర) శకః 1895 శ్రీ ప్రమాదినామ సంవత్సర భాద్రపద మాసమునందుగల నిరయన లగ్నాంతకాలములు——గంటలు - నిమిషములు (విజయవాడకు)

ఇం.తే	శక తేది	పగటియందు లగ్నాంతకాలములు సిం	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	మక	కుం	రాత్రియందు లగ్నాంతకాలములు మీ	మే	వృష	మి	కర్క
29 (1973 ఆగష్టు)	౭ (భాద్రపదము)	7-10	9-14	11-24	1-37	3-44	5-36	7-14	8-51	10-36	12-36	2-48	5-0
30	౮	7-6	9-11	11-20	1-33	3-40	5-32	7-10	8-47	10-32	12-32	2-44	4-56
31	౯	7-2	9-7	11-16	1-29	3-36	5-28	7-6	8 43	10-28	12-28	2-40	4 52
1 (1973 సెప్టెంబరు నెల)	౧౦	6-58	9-3	11-12	1-25	3-32	5-24	7-2	8-39	10-24	12-24	2-36	4-48
2	౧౧	6-54	8-59	11-8	1-21	3-28	5-20	6-59	8-35	10-20	12-21	2-33	4-44
3	౧౨	6-50	8-55	11-4	1-17	3-24	5-16	6-55	8-31	10-16	12-17	2-29	4-40
4	౧౩	6-46	8-51	11-0	1-13	3-20	5-12	6-51	8-27	10-12	12-13	2-25	4-37
5	౧౪	6-42	8-47	10-56	1-9	3-16	5-8	6-47	8-23	10-8	12-9	2-21	4-32
6	౧౫	6-39	8-43	10-52	1-5	3-12	5-4	6-43	8-19	10-4	12-5	2-17	4-28
7	౧౬	6-35	8-39	10-48	1-1	3-8	5-0	6-39	8-15	10-0	12-1	2-13	4 24
8	౧౭	6-31	8-35	10-44	12-57	3-4	4-56	6-35	8-11	9-56	11-57	2-9	4-20
9	౧౮	6-27	8-31	10-40	12-54	3-0	4-52	6-31	8-7	9 52	11-53	2-5	4-16
10	౧౯	6-23	8-27	10-36	12-50	2-56	4-48	6-27	8-4	9-48	11-49	2-1	4-13
11	౨౦	6-19	8-23	10-32	12-45	2-52	4-44	6-23	8-0	9-44	11-45	1-57	4-9
12	౨౧	6-15	8-19	10-28	12-42	2-48	4-40	6-19	7-56	9-41	11-41	1-53	4-5

ఇం.తే	శక తేది	పగటియందు లగ్నాంతకాలములు సిం	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	మక	కుం	రాత్రియందు లగ్నాంతకాలములు మీ	మే	వృష	మి	కర్క
13	౨౨ (భాద్రపదము)	6-11	8-15	10-24	12-38	2-45	4-36	6-15	7-52	9-37	11-37	1-49	4-1
14	౨౩	6-7	8-11	10-21	12-34	2-41	4-32	6-11	7-48	9-33	11-33	1-45	3-57
15	౨౪	6-3	8-7	10-17	12-30	2-37	4-28	6-7	7-44	9-29	11-29	1-41	3-53
16	౨౫	5-59	8-3	10-13	12-26	2-34	4-24	6-3	7-40	9-25	11-25	1-37	3-49
		కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	మక	కుం	మీ	మే	వృష	మి	కర్క	సిం
17 (1973 సెప్టెంబరు)	౨౬	7-59	10-9	12-22	2 29	4-20	5-59	7-35	9-21	11-21	1-33	3-45	5-51
18	౨౭	7-55	10-5	12-18	2-25	4-16	5-55	7-32	9-17	11-17	1-29	3-41	5-47
19	౨౮	7-51	10-1	12-14	2-21	4-12	5-51	7-28	9-13	11-13	1-25	3-37	5-43
20	౨౯	7-47	9-57	12-10	2-17	4-8	5-47	7-24	9-9	11-9	1-21	3-33	5-39
21	౩౦	7-43	9-53	12-6	2-13	4-4	5-43	7-20	9-5	11-5	1-17	3-29	5-35
22	౩౧	7-39	9-49	12-2	2-9	4-0	5-39	7-16	9-1	11-1	1-13	3-25	5-31
23	౧	7-35	9-45	11-58	2-5	3-56	5-35	7-12	8-57	10-57	1-9	3-21	5-27
24	౨	7-32	9-41	11-54	2-1	3-52	5-31	7-8	8-53	10-53	1-5	3-17	5-23
25	౩	7-28	9-37	11-50	1-57	3-49	5-27	7-4	8-49	10-49	1-1	3-13	5-19
26	౪	7-24	9-33	11-46	1-53	3-45	5-23	7-0	8-45	10-45	12-57	3-9	5-15

శ్రీ సాధారణ నామ సంవత్సర ... దక్షిణాయనః శరదృతుః ... 1970 (చాంద్ర: సహోమాస ప్రారంభః హేమంతఋతుః)

సూ.అ.	సూ.ఉ.	తేది		గ్రహ	పంచాంగము
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	బు	తు. పా. ... సా7-56 ... అమృతఘ రాత్రి 3-45ల 5-24 వ ... దినము ... 2 47ల
5-58	5-58	28	౬	బు.శు	విది. ... సా6-25 చిత్త ... రా8-6 ... అమృతఘ రాత 1-53ల 3-28 ... చిత్త ... 9-59 ... 8-20ల ... 12-59ల
5-58	5-57	29	౭		తది. ... సా6-51 స్వాతి ... రా9-15 ... అమృత ... రాత 3-16ల 4-53 ... సా4-55 ... 7-35వ
5-59	5-57	30	౮	శ.వ / బు.శు	చవి. ... 8-2 విశాఖ ... రా11-3 ... రాత 3-27ల 5-13 వ ... చిత్త ... 4-20ల
5-59	5-56	1	౯		పంచ ... రా9-50 అనూరాధ ... 1-28 ... 9-47 ... పదు 12-16 ... 2-39ల
5-59	5-55	2	౧౦	బు	షష్ఠి. ... రా12-8 జ్యేష్ఠ ... తె4-20 ... ఉద7-14ల 9-22వ ... 8-22ల రా దు 10-45ల
5-59	5-54	3	౧౧	శ.శు	సప్త. ... రా2-43 మూల ... (24-0) ... పవ1-23ల 3-11వ అమృత ... 37ల ... 11-...
5-59	5-53	4	౧౨		అష్ట. ... తె5-19 మూల ... ఉ7-26 ... తె7-26వ పావ 6-15ల 8-3వ అమృత ... పదు 9-58ల పదు 2-43ల
5-59	5-53	5	౧౩	బు	నవ. ... (24-0) ... ప10-50 ... సావ7-25ల 9-12వ ... రా12-54 ... 4-4 ... పవ8-22ల ... 12-50
6-0	5-52	6	౧౪	శ.శు	దశ. ... ఉ7-41 ... ప1-17 ... 5-40ల 7-25వ ... విజయదశమి ... సా 4-27 ... 9-3 ... 7-35వ
6-0	5-51	7	౧౫	బు	ఏకా. ... ప9-33 ... 8-54 ... సా7-50ల 9-22వ ... 9-23 ... 12-40 ... 3-57 ... 4-15
6-0	5-50	8	౧౬	పా.శు	ద్వా. ... రా10-45 ... 12 ... రాత 12-40 2-10వ ... 9-29ల ... 9-19 ... 12-18 ... 2-40 ల
6-0	5-49	9	౧౭	శు	త్ర. ... రా11-16 ... సా6-6 ... రా12-51ల 2-11వ ... 8-53ల ... 10-41ల
6-0	5-48	10	౧౮	ర.బు	చతు. ... రా11-1 ... 19 ... 1-19వ ... 12-... పదు12-51ల
6-1	5-48	11	౧౯		పూర్ణి. ... ప10-7 ... 12 ... 12-31 ... 2-59ల
6-1	5-47	12	౨౦	శు	○ పాడ్య. ... ప8-59 ... సా1-59 ... పద 8-22 ల పదు 12-17ల
6-1	5-47	13	౨౧	శ.బు	వి. పా. ... ఉ6-45 ... 8-41 ... పవ11-54ల 1-25వ రావ12-40ల 2-10వ ... 7-35వ ... 1-11ల
6-1	5-46	14	౨౨		తది. ... 2-11 ... ప2-9 ... 1-19 2-41 ...
6-1	5-45	15	౨౩	బు.శు	చవి. ... రా11-48 కృత్తి ... ప12-50 ... 4-53 ల 4-52 వ ...

1970 నవంబరు / అక్టోబరు — శ్రీ. సాధారణ ఆశ్వయుజము - కార్తీకము

మి	వృ	కే	
శ శ్రే		కు	
	[illegible]		
ర బు	[illegible]		

					శుక్ర. [illegible] నిర్వాహ్య [illegible] ప్రదోషః [illegible] 8-28 [illegible] 12-17 [illegible] 2 37ల
6- 2	5-45	16	౨౪	ర	పం. [illegible] రా9-26 [illegible] ప10-[illegible] [illegible] 4-3 ల 5-33కు [illegible] తులాయాం [illegible] [illegible] 10-1ల
6- 2	5-44	17	౨౫	శ	షష్ఠి. [illegible] సా7-10 [illegible] ప9-15 [illegible] 11 [illegible]
6- 2	5-43	18	౨౬	వ	సప్త. [illegible] సా5-2 ఆర్ద్ర [illegible] ఉ7-47 [illegible] 8-19కు [illegible] పదు 9-56ల [illegible]
6- 3	5-42	19	౨౭	వ.బు	అష్ట. [illegible] ప3-6 పునర్వ [illegible] ఉ6-29 [illegible] 12-1ల
6- 3	5-42	20	౨౮	పా.ర	నవ [illegible] ప1-21 [illegible] 4-28 [illegible] 7-1ల [illegible] 11-9 [illegible] చిత్రక [illegible] దశమీ [illegible] [illegible] 7-3కు
6- 3	5-41	21	౨౯	శు	ఏకా. [illegible] ప11-49 మఘ [illegible] రా3-47 [illegible] 4-5ల 5-41కు [illegible]
6- 3	5-41	22	౩౦		ఏకా. [illegible] ప10-31 పుబ్బ [illegible] రా3-22 [illegible] 11-39 ల 1-13కు [illegible] మత్రితయగాం [illegible] పదు12-16ల [illegible] 0-46
6- 3	5-40	23	౧	ర.బు	ద్వాద. [illegible] ప9-30 ఉత్త [illegible] రా3-16 [illegible] 10-32 ల 12-8కు [illegible] [illegible] 8-23ల [illegible] 10. 38 [illegible] సౌర హేమంతఋతు ప్రారంభః. [illegible] ప్రారంభః
6- 4	5-40	24	౨	శు	త్రయో. [illegible] ప8-50 హస్త రా3-33 [illegible] ప11-46ల1-23కు [illegible] దీపదానం. అస్మిన్న పరరాత్రే [illegible] ప 11-29ల
6- 4	5-39	25	౩	గు	చతు. [illegible] ప8-34 చిత్ర [illegible] 4-16 [illegible] ప 11-47 ల 1-26కు [illegible] అవ్యాధానం [illegible] దీపావళీ [illegible] దీపదానం. [illegible] కాముద్యోత్సవః. అలక్ష్మీనిస్సరణం. [illegible] 9-56ల [illegible]
6- 4	5-38	26	౪		● అమా. [illegible] ప8-47 స్వాతి [illegible] ప 10-9ల 11-40కు [illegible] గోక్రీడనం బలిపూజా దీపదానం ఆకాశదీప ప్రారంభః [illegible] 8-24ల [illegible] 12-11ల

1978 సెప్టెంబరు / అక్టోబరు — ఆశ్వయుజము

(ఆంధ్ర) శక 1895 శ్రీ వ్యమాది నామ సంవత్సర ఆశ్వయుజ మాసమందగు నిరయన లగ్నాంత కాలములు గంటలు-నిమిషములు (విజయవాడకు)

ఇం.తే.	శక తేది	కన్య	తుల	వృ	ధను	మక	కుం	మీ	మే	వృష	మిధు	కర్క	సిం
		పగటియందు లగ్నాంత కాలములు						రాత్రియందలి లగ్నాంత కాలములు					
27	౫	7-20	9-29	11-42	1-49	3-41	5-20	6-56	8-41	10-41	12-53	3- 5	5-11
28	౬	7-16	9-25	11-38	1-45	3-37	5-16	6-52	8-37	10-37	12-49	3- 1	5- 7
29	౭	7-12	9-21	11-34	1-41	3-33	5-12	6-48	8-33	10-34	12-46	2-57	5- 3
30	౮	7- 8	9-17	11-30	1-37	3-29	5- 7	6-44	8-29	10-30	12-42	2-53	4-59
1	౯	7- 4	9-13	11-26	1-33	3-25	5- 4	6-40	8-25	10-26	12-38	2-49	4-55
2	౧౦	7- 0	9- 9	11-22	1-29	3-21	5- 0	6-36	8-21	10-22	12-34	2-45	4-51
3	౧౧	6-56	9- 5	11-18	1-25	3-17	4-56	6-32	8-17	10-18	12-30	2-41	4-47
4	౧౨	6-52	9- 1	11-14	1-21	3-13	4-52	6-28	8-13	10-14	12-26	2-38	4-44
5	౧౩	6-48	8-57	11-11	1-17	3- 9	4-48	6-25	8- 9	10-10	12-22	2-34	4-40
6	౧౪	6-44	8-53	11- 7	1-13	3- 5	4-44	6-21	8- 6	10- 6	12-18	2-30	4-36
7	౧౫	6-40	8-50	11- 3	1-10	3- 1	4-40	6-17	8- 2	10- 2	12-14	2-26	4-32
8	౧౬	6-36	8-46	10-59	1- 6	2-57	4-36	6-13	7-58	9-58	12-10	2-22	4-28
9	౧౭	6-32	8-42	10-55	1- 2	2-53	4-32	6- 9	7-54	9-54	12- 6	2-18	4-24
10	౧౮	6-29	8-39	10-51	12-58	2-50	4-28	6- 5	7-50	9-50	12- 2	2-14	4-20
[illegible]	[illegible]	[illegible]	8-34	10-47	12-54	2-46	4-25	6- 1	7-46	9-46	11-58	2-10	4-16
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	5-57	7-42	9-42	11-55	2- 6	4-12

ఇం.తే.	శక తేది	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	మక	కుం	మీ	మే	వృష	మిధు	కర్క	సిం
		పగటియందలి లగ్నాంత కాలములు						రాత్రియందలి లగ్నాంత కాలములు					
13	౨౧	6-17	8-26	10-39	12-46	2-38	4-17	5-53	7-38	9-39	11-51	2- 2	4- 8
14	౨౨	6-13	8-22	10-36	12-42	2-34	4-13	5-49	7-34	9-35	11-47	1-58	4- 4
15	౨౩	6- 9	8-18	10-32	12-39	2-30	4- 9	5-46	7-31	9-31	11-43	1-55	4- 1
16	౨౪	6- 5	8-15	10-28	12-35	2-26	4- 5	5-42	7-27	9- 7	11-39	1-51	3-57
		తుల	వృశ్చి	ధను	మక	కుం	మీ	మే	వృష	మిధు	కర్క	సిం	[illegible]
17	౨౫	8-11	10-24	12-31	2-22	4- 1	5-38	7-23	9-23	11-35	1-47	3-53	5-57
18	౨౬	8- 7	10-20	12-27	2-18	3-57	5-34	7-19	9-19	11-31	1-43	3-49	5-53
19	౨౭	8- 3	10-16	12-23	2-14	3-53	5-30	7-15	9-15	11-27	1-39	3-45	5-49
20	౨౮	7-59	10-12	12-19	2-10	3-49	5-26	7-10	9-11	11-23	1-35	3-41	5-45
21	౨౯	7-55	10- 8	12-15	2- 6	3-45	5-22	7- 6	9- 7	11-19	1-31	3-37	5-41
22	౩౦	7-50	10- 4	12-10	2- 2	3-41	5-18	7- 2	9- 3	11-15	1-26	3-33	5-37
23	౧	7-46	10- 0	12- 6	1-58	3-37	5-14	6-58	8-59	11-11	1-22	3-28	5-33
24	౨	7-42	9-56	12- 2	1-54	3-33	5-10	6-54	8-55	11- 7	1-18	3-24	5-29
25	౩	7-38	9-52	11-58	1-50	3-29	5- 6	6-50	8-51	11- 2	1-14	3-20	5-25
26	౪	7-34	9-48	11-54	1-45	3-25	5- 2	6-46	8-47	10-58	1-10	3-16	5-21

6-5	5-38	27	౫	ర. శు	శు.పా. శ ౯-౩౫ ప9_31 విశా ౬౦-౦ (24_0) ఆయు ౪౩-౨౫ బా-౩౫ పవ 11-30ల 1-13కు అమృ ౩౯-౧౯ దిన౨౭-౫౩ స్వాతిర్క॥ ౨-౩౯ జ్యేష్ఠసుక్ర॥ ౨౫-౫౬ అఖండదీపప్రారంభః మంగళమాలికాయమద్వయా భగినీహస్త భోజనం అనధ్యాయః చంద్రదర్శనముత్తర శృంగమున్నతం॥ భు ౧-౪౯ చ ౨౯ ఉదు 7-38 కు
6-5	5-37	28	౬		విది. ఆ ౧౧-౪౯ ప10-48 విశా౨-౫౫ ఉ7-15 సౌభా ౪౩-౪౫ కౌ ౧౧-౪౯ పవ11-38ల 1-23కు అమృ ౪౦-౯ దిన౨౭-౫౧ గర్భాధానాదీనాం వృషభః సా గం 7-37 వివాహ గర్భాధానాదీనాం కర్కటకః రాగం 11-24 వివాహాదీనాం సింహః రా గం2-34 భు ౧-౫౯ చపవ్వాల్ నాగు4-5 ల
6-5	5-37	29	౭	శు	తది. సో. ౧౬-౨౫ ప12-39 అనూరా-౩౭ప9-32శో ౪౫-౫గర౧౬-౨౫పవ3-46ల 5-33కు అమృ౫౦-౫౭దిన౨౭-౪౯ అశ్విని వక్రీ కుజః ౨౫-౨౭ చతుర్థీ తిథిః త్రిలోచన గౌరీవ్రతం అన్నప్రాశన వివాహాదీనాం వృశ్చికః ఉగం 7-56 భు ౨-౧౦చ౨ పదు 12-14ల పుదు 2-32 ల
6-6	5-37	30	౮	ర బు శు	చవి. మం ౨౨-౭ ప2-57 జ్యే ౧౫-౭౭ ప12-17 అతి ౪౭-౭ భద్ర ౨౨-౭ రావ 9-18ల 11-6కు అమృతాభావః దిన౨౭-౪౭ స్వాతిర్క॥ ౨౨-౪౭ బుధ వక్రారంభః ౨౪-౪౫ రాశ్యాది బుధః ౭-౩-౬-౨౫ మూలానుషి సమస్త శుక్రః ౩౦-౪౫ వక్రాం ౧౫ఊ నూనాన్య తిథిః భాను శర్మ నాగశర్మ భు౨-౨౧చ౩ పదు 8-25 ల రాదు 10-36 ల
6-6	5-36	31	౯		పంచ. బు ౨౯-౪౦ సా5-34 మూ౨౩-౫ ప3-20 సుకర్మ-౪౦ బా ౨౯-౪౦అమృ౫-౩ పవ1-32ల 3-20కు రావ 2-12ల 4-1కు దిన౨౭-౪౫ శేషే - శేషే౨౩ఊ రాక్రాం౨౪ప నాగుమీ భు ౨-౩౧ చర పదు 11-28ల
6-6	5-35	1	౧౦		షష్ఠీ. గు ౩౫-౨౯ సా8-17 పూషా౩౧-౦ సా6-30 ధృ౫౨-౧౨ కౌ౨-౪ అమృ౧౭-౨౫ రావ3-31ల 5-19 కు దిన౨౭-౪౩ శేషే-శేషే౩౨ప ఉభయప్రదోషః వివాహాదీనాం సింహః రా గం2-18 భు ౨-౪౨ చుమ పదు 9-56ల పుదు 2-32 ల
6-7	5-35	2	౧౧	పా. ర శు	సప్త. శు ౪౧-౫౦ సా10-51 ఉషా౩౯-౩౨ రా9-32 శూ ౫౪-౨౦ గర౯-౩౯ అమృ ౪౦-౩౦ రావ1-58 ల 3-45 కు దిన౨౭-౪౧ వ్యప తెం4-51ల స్వాతిర్క॥ ౪౨-౩౯ మూ ౨ శుక్రః ౩౭-౪౧ శ్రీమద్విద్యాశంకర భగవత్పాద తీర్థానాం లంబికాయోగప్రవేశః డోలారోహణ సీమంత దీనాం కుంభః ప గం8-41 గర్భాధానస్య వృషభః రా గం 7-17 భు ౨-౫౩ చ౬ పదు 8-25 ల పుదు 12-14 ల
6-7	5-35	3	౧౨	పా	అష్ట. శ ౪౭-౧౨ రా1-0 శ్రవ ౫-౧౦ రా12-11 గం ౫౫-౩౫ విష్టి॥ ౧౪-౩౧ అమృ౧౬-౧౯ లెవ4-31 ల దిన ౨౭-౩౯ వ్య॥ అన్త॥ 10-45కు గోష్టాష్టమీ కార్తవీర్యోత్పత్తిః డోలారోహణ సీమంతాదీనాం కుంభః పగం2-33 వివ హాదీనాం వృషభః రాగం7-14 భు3-౪ చ ౭ ఉదు 7-40 కు
6-8	5-35	4	౧౩	బు	నవ. ఆ ౫౦-౫౭ రా2-31 ధ ౫౦-౧౭ రా2-15 వృ ౫౫-౩౭ కౌ౧౯-౪ శేష6-16కు అమృ౨౨-౧౩ దిన ౨౭-౩౭ పశ్చాదస్త మితో బుధః ౫౨-౩౫ రవౌ౫౦ఊ కృతయుగాదిః విష్ణుత్రిరాత్రవ్రతం అన్నప్రాశన వివాహాదీనాం వృశ్చికః ఉ గం 7-34 డోలారోహణ సీమంతాదీనాం మకరః ప గం 12-15 భు 3-౧౫ చ ౯ సాదు 4-3 ల
6-8	5-34	5	౧౪	బు. శు	దశ సో ౫౨-౫౨ రా 3-17 శత ౫౩-౩౫ రా 3-34 ధ్రు ౫౪-౧౨ పవ 9-50ల 11-31కు అమృ ౩౪-౩౬ దిన౨౭-౩౫ విశా ౩ తులాయాం వక్రీబుధః ౪౭-౧౦ మూ ౩ శుక్రః ౪౬-౫౪ రవే ౫౪ ప యాజ్ఞవల్క్య జయన్తి భు 3-౨౫ చ ౯ పదు 12-14 ల పుదు 2-31 ల
6-8	5-33	6	౧౫	ర	ఏకా. మం ౫౨-౪౨ రా3-13 పూభా ౫౪-౫౫ తె4-6 వ్యా౫౧-౧౨ వణి ౨౨-౪౭ పవ 10-6ల 11-44కు అమృ ౩౪-౨౯ దిన ౨౭-౩౩ విశార్క॥ ౨-౧౦ మత్రయగ౧ శిబోధన౧౧ శీ దేవోత్థాపనం భీష్మపంచక వ్రతారంభః భు 3-౩౬ చ ౧౦ పదు 8-26 ల రాదు10-35 ల
6-9	5-33	7	౧౬		ద్వాద. బు ౫౦-౩౦ రా2-21 ఉభా౫౪-౧౫ రా3-51 హర్ష ౪౬-౩౫ బ౨౧-౩౬ పవ1-37ల 3-12కు అమృ౪౨-౨౩ దిన ౨౭-౩౧ ద్వాదశీ హరివాసరః ౭-౯ స్వాయంభువమన్వాదిః క్షీరాబ్ది౧౭శీ చుల్కు౧౨ శీ యోగి౧౭శీ ప్రదోషః అన్నప్రాశన వివాహాదీనాం వృశ్చికః ఉ గం 7-22 వివాహ గర్భాధానాదీనాం వృషభోవస్యః రా గం 6-58 భు 3-౪౭ చ ౧౧ పదు 11-29 ల
6-10	5-33	8	౧౭	బు. శు	త్రయో. గు ౪౬-౩౦ రా12-46 రేవ౫౧-౫౦ రా 2-54 వజ్రం ౪౦-౩౦ కౌ ౧౯-౩౦ పవ 3-22ల 4-54కు అమృ ౪౬-౪ దిన ౨౭-౨౯ విశా౨ వక్రీబుధః ౪౧-౨ మూ౪ శుక్రః ౫౯-౫౪ శుక్రాం ౫౭ఊ భు 3-౫౯ చ౧౨ పదు9-57ల పుదు 2-30ల త్యా 0-45
6-10	5-32	9	౧౮	ర	చతు. శు ౪౧-౦ రా10-35 అశ్వ౪౭-౫౯ రా 1-22 సిద్ధి ౩౩-౧౩ గర ౧౩-౪౭ అమృ ౩౧-౧౦ రావ 9-38ల 11-8 కు దిన ౨౭-౨౬ విశా ౨ ర్క॥ ౨౧-౨౫ శుక్రాం౪౯ప వైకుంఠ౧౭శీ పాషాణ౧౭శీ ఉదయే విశ్వేశ్వరప్రతిష్ఠా భు ౪-౯ చ౧౩ పదు8-27 ల పుదు 12-15ల
6-10	5-32	10	౧౯	శు	○పూర్ణి. శ ౩౪-౨౭ సా7-57 భరణి౩-౫ రా11-24 వ్యతీ౨౫-౦ విష్టి॥ ౭-౪౪ రవ10-11ల 11-59కు అమృ ౩౨-౪ దిన ౨౭-౨౫ అశ్వి ౧ వక్రీకుజః ౫౬-౩౭ రవేపంచక౩ఊ అన్వాధానం దక్షసావర్ణి మన్వాదిః మహాకార్తికె - వృషోత్సర్గః త్రిపురోత్సవః జ్వాలాతోరణం కేశబంధన గౌరీవ్రతం కుమారస్వామిదర్శనం. కార్తికవ్రతోద్యాపనం ధాత్రీపూజా. తులస్యుద్యాపనం సాయందామోదరపూజా చంద్రపూజాచ భు ౪-౧౯ ఉ ౧౪ ఉదు7-43కు
6-10	5-32	11	౨౦	బు	బ.పా. ఆ ౭౭-౫ సా5-1 కృ ౩౭-౩౦ రా9-11 వరీ౬-౫ బాం_౪౬ పవ10-18ల 11-45కు అమృ౩౨-౪ దిన ౨౭-౨౪ విశా ౧ వక్రీబుధః ౧౨-౫౬ రవేపంచ౩౭ ప ప్రతిపత్తిథిః యోగకాలః అశూన్యశయనవ్రతం. వివాహాదీనాం సింహోరాజా రాగం 1-40 భు౪-౩౦ చ౧౫ పదు 4-1ల
6-11	5-32	12	౨౧	ర. శు	విది. సో ౧౯-౨౫ ప1-57 రోహి ౩౧-౪౦ సా6-51 పరి ౬-౫౭ శివ౫౦-౪౦ గర౧౯-౨౫ పవ11-38ల 1-5కు అమృ౨౪-౨౬ రావ11-55ల 1-22కు దిన౨౭-౨౨ విశా౩ర్క॥ ౪౦-౨౧ పూషా౧-క్రః ౧౪-౨౫ తిథిద్వయం చాతుర్మాస్యద్వయా అన్నప్రాశనాదీనాం వృశ్చికః ఉ గం 6-57 భు ౪-౪౧ చ౧౬ పదు

మీ	వృ	మే	మి
శ కే		కు	
	శు ౪ మం ధనుషి శుక్రః శు ౧౦ సో తులాయాం వక్రీ బుధః బ ౬-గు. వృశ్చికేరవిః		గు
ర	బు శు		రా

						12-14ల పుదు 2-30 ల
6-12	5-32	13	ఆశ్వయుజ - కార్తీకం	౨౨		తది. మం ౧౧-౪౨ప 10-53 మృగ ౨౫-౫౦ సా 4-32 సిద్ధ ౪౮-౨౫ భద్ర ౧౧-౪౨ అమృ ౫-౫౯ రా వ 12-11 ల 1-39 కు పునరమృ ౫౭-౪౬ దిన ౨౮-౨౦ శుక్రాం - కేంద్రాం౨౬ఊ భామురీ భు ౪-౫౨ చ౧౭ పదు 8-29ల రాదు 10-35ల
6-12	5-31	14		౨౩	బు	చవి. బు ౪-౨౦ ఉ7-56 విషా్య ౫౩-౭ పం తె 5-15 ఆర్ద్రా ౨౦-౩౦ ప2-24 సాధ్య ౩౯-౪౫ బాల౪-౨౦ రా వ 1-27ల 2-55కు దిన ౨౮-౧౮ స్వా ౪ వక్రి బుధః ౦-౨౪ శుక్రాం - కేంద్రాం౨౧ప రావేం౨ఊ భు ౫-౩ చ౧౮ పదు 11-29ల
6-13	5-31	15		౨౪	పా.ర కు	షష్ఠి. గు ౫౧-౪౦ రా 2-53 పునర్వ ౫౫-౪౫ ప12-31 శుభ ౩౧-౩౭ గర ౨౪-౩౮ అమృ ౧౦-౧౪ రా వ 8-0ల 9-30కు పునరమృ ౫౬-౫౭ దిన ౨౮-౧౬ వైప్ర పగం 8-56ల పాగం 3-19కు విశా ౪ వృశ్చికేమిత్రసౌ ఒరక్తః ౫౮-౫౧ పూపా౨కుక్రః ౩౩-౪౨ రావేశప ప్రవేశాత్పరదినే వృశ్చిక సంక్రమణ పుణ్యకాల స్త్రీ శాయుగాన్త్స్నమార్పః భు ౫-౧౩ భు ౫-౨౪ చ ౧౯ పదు 10-0ల పుదు 2-30 ల
6-13	5-31	16		౨౫	బు	సప్త. శు ౪౬-౪౨ రా12-54 పుష్య ౧౧-౫౫ ప10-59 శుక్ల ౨౪-౧౭ విష్టిః ౯-౧౧ రా వ 11-11 ల 12-43కు దిన ౨౮-౧౪ ప్రాగుదితః బుధశ్ర-౪౧ సావిత్రీ కల్పః భు ౦-౦-౧౧ చ ౨౦ పదు 8-29ల పుదు 12-15 ల
6-14	5-31	17		౨౬		అష్ట. శ ౪౨-౪౭ రా 11-21 ఆశ్లే ౯-౫ ప 9-52 బ్ర ౧౭-౪౭ బా ౧౪-౪౪ అమృ ౫-౧౬ రా వ 9-31 ల 11-4కు దిన ౨౮-౧౩ శైవనక్తం వివాహాన్యష్టి సింహఃరాగం 1-16 భు ౦-౧౧ చ ౨౧ ఉదు 7-45కు [౫౭-౩౬ కుప్వేశఊ భు ౦-౨౩ చ ౨౨ పాదు 4-0 ల
6-15	5-31	18	1973 నవంబరు	౨౭	కు	నవ. ఆ ౪౦-౩ రా10-16 మఘ ౭-౧౮ ప 9-10 ఐం ౧౨-౮ తై ౧౧-౨౪ అమృ౧-౨౯ సావ5-5ల 6-40కు పునరమృ ౫౦-౫౦ దిన ౨౮-౧౧ పూపా ౩ శుక్రః
6-15	5-31	19		౨౮	ర. బు రా	దశ. సో ౩౮-౨౭ రా 9-38 పూఫ ౬-౪౨ ప8-56 వైధృ ౭-౨౭ వణి ౯-౧౬ సా వ 4-12ల 5-49 కు అమృ ౪౯-౩ దిన ౨౮-౯ అనూ ౧ రక్తః ౧౭-౮ బుధ వక్రత్యాగః ౩౪-౦ రాశ్యాదిబుధః ౬-౧౭-౩-౩౪ మూ ౨ రాహుః మృగర కేతుః ౩౫-౫౬ కువేరప భు ౦-౩౪ చ౨౩ పదు 12-16 ల పుదు 2-30 ల
6-16	5-31	20		౨౯		ఏకా. మం ౩౮-౨ రా9-29 ఉఫ ౭-౧౨ ప 9-9 విష్క ౩-౩౭ బ ౮-౧౪ సావ 5-47ల 7-24 కు అమృ ౫౩-౨౭ దిన ౨౭-౫౫ మతత్రయ ౧౧శీ భు ౦-౪౫ చ ౨౪ పదు 8-12 ల రాదు 10-37 ల
6-16	5-31	21		౩౦		ద్వాద. బు ౩౮-౪౭ రా9-47 హస ౮-౫౨ ప9-49 ప్రీం-౪౫ ఆయు౫౭-౫౭ కౌ౮-౨౪ రావ6-10ల 7-50కుఅమృ౫౪-౫౨ దిన౨౮-౭ భుం-౫౭ చ౨౫పదు11-31ల
6-17	5-31	22	శక కార్తీక	౧	ర. గు శు	త్రయో. గు ౪౦-౩౭ రా 10-32 చిత్త ౧౧-౩౫ రా 10-55 సౌభా ౫౭-౩౨ గర ౯-౪౨ సావ 4-53 ల 6-35కు అమృ ౫౨-౦ దిన ౨౮-౫ [illegible] ౨౫-౯ అనూర్క్షః ౩౫-౨ శ్రీ ౨ గురుః ౭-౨ పూపాదకుక్రః ౨౭-౧౭ మాస శివరాత్రిః మధ్యాహ్నేత్పరతత్షడశీతి పుణ్యకాలః భు ౧-౮ చ ౨౬ పదు 10-2 ల పుదు 2-31 ల సౌరహేమంతఋతు ప్రారంభః.
6-17	5-31	23		౨	శ	చతు. శు ౪౩-౪౨ రా11-46 స్వా ౧౫-౨౭ ప 12-28 శోభ ౫౭-౧౭ విష్టిః ౧౨-౯ సావ 6-31 ల 8-15 కు అమృ ౫౬-౩౩ దిన ౨౮-౪ ఆర్ద్రా౧ వక్రీభవనః ౪౮-౪౨ శైవనక్తం భు ౧-౯ చ ౨౭ పదు 8-32ల పుదు 12-16 ల
6-18	5-31	24		౩		●అమా. శ ౪౭-౪౭ రా 1.25 విశా ౨౦-౨౦ ప 2-26 అతి ౫౭-౪౭ చతు ౧౫-౪౪ సావ 6-50ల 8-36 కు అమృ ౫౭-౪౨ దిన ౨౮-౩ శుక్రాం ౨౦ ఊ సర్వేషాం౩౦సాం అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః భు ౧-౩౧ చ ౨౮ ఉదు 7-48 కు

(చాంద్ర) శకః 1895 శ్రీ ప్రమాదినామ సంవత్సర కార్తీక మాసమునందగు నిరయన లగ్నాంత కాలములు - గంటలు - నిమిషములు (విజయవాడకు)

ఇ. తే. (1973 అక్టోబరు - నవంబరు)	శక. తే. (ఆశ్వయుజ - కార్తీకం)	పగటియందు లగ్నాంత కాలములు: తుల	వృశ్చి	ధను	మక	కుం	మీ	రాత్రియందు లగ్నాంత కాలములు: మే	వృష	మిథు	కర్క	సిం	కన్య
27	౫	7-30	9-44	11-50	1-42	3-21	4-58	6-42	8-43	10-55	1- 6	3-12	5-17
28	౬	7-26	9-40	11-46	1-38	3-17	4-54	6-38	8-39	10-51	1- 2	3- 9	5-13
29	౭	7-23	9-36	11-43	1-34	3-13	4-50	6-35	8-35	10-47	12-59	3- 5	5- 9
30	౮	7-19	9-32	11-39	1-30	3- 9	4-46	6-31	8-31	10-43	12-55	3- 1	5- 5
31	౯	7-15	9-28	11-35	1-26	3- 5	4-42	6-27	8-27	10-39	12-51	2-57	5- 1
1	౧౦	7-11	9-24	11-31	1-22	3- 1	4-38	6-23	8-23	10-35	12-47	2-53	4-57
2	౧౧	7- 7	9-20	11-27	1-18	2-57	4-34	6-19	8-19	10-31	12-43	2-49	4-53
3	౧౨	7- 3	9-16	11-23	1-15	2-53	4-30	6-15	8-15	10-27	12-39	2-45	4-49
4	౧౩	6-59	9-12	11-19	1-11	2-50	4-26	6-11	8-11	10-23	12-35	2-41	4-45
5	౧౪	6-55	9- 8	11-15	1- 7	2-46	4-22	6- 7	8- 7	10-19	12-31	2-37	4-42
6	౧౫	6-51	9- 4	11-11	1- 3	2-42	4-18	6- 3	8- 4	10-15	12-27	2-33	4-38
7	౧౬	6-47	9- 0	11- 7	12-59	2-38	4-14	5-59	8- 0	10-12	12-23	2-29	4-34
8	౧౭	6-43	8-57	11- 3	12-55	2-34	4-11	5-55	7-56	10- 8	12-19	2-25	4-30
9	౧౮	6-40	8-53	11- 0	12-51	2-30	4- 7	5-52	7-52	10- 4	12-16	2-22	4-26
10	౧౯	6-36	8-49	10-56	12-47	2-26	4- 3	5-48	7-48	10- 1	12-12	2-18	4-22

ఇ. తే. (1973 నవంబరు)	శక తే. (శక కార్తీక)	పగటియందు లగ్నాంత కాలములు: తుల	వృశ్చి	ధను	మక	కుంభ	మీ	రాత్రియందు లగ్నాంత కాలములు: మే	వృష	మిథు	కర్క	సిం	కన్య
11	౨౦	6-32	8-45	10-52	12-44	2-22	3-59	5-44	7-44	9-56	12- 8	2-14	4-18
12	౨౧	6-28	8-41	10-48	12-40	2-19	3-55	5-40	7-40	9-52	12- 4	2 10	4-15
13	౨౨	6-24	8-37	10-44	12-36	2-15	3-51	5-36	7-37	9-49	12- 0	2- 6	4-11
14	౨౩	6-20	8-34	10-40	12-32	2 11	3-47	5-32	7-33	9-45	11-56	2- 2	4- 7
15	౨౪	6-17	8-30	10-37	12-28	2- 7	3-44	5-29	7-29	9-41	11-53	1-59	4- 3
		వృశ్చి	ధను	మక	కుం	మీ	మే	వృ	మి	కర్క	సింహ	కన్య	తుల
16	౨౫	8-26	10-33	12-24	2- 3	3-40	5 25	7-25	9-37	11-49	1-54	3-59	6- 8
17	౨౬	8-22	10-29	12-20	1-59	3-36	5-21	7-21	9-32	11-45	1-50	3-55	6- 4
18	౨౭	8-18	10-25	12-16	1-55	3-32	5-17	7-17	9-29	11-41	1-47	3 51	6 0
19	౨౮	8-14	10-21	12-12	1-51	3-28	5-13	7-13	9-25	11-37	1-43	3-47	5 56
20	౨౯	8-10	10-17	12- 8	1-47	3-24	5- 9	7- 9	9-21	11-33	1-39	3-43	5-52
21	౩౦	8- 6	10-13	12- 5	1-43	3-20	5- 5	7- 5	9-17	11-29	1-35	3-39	5-48
22	౧	8- 2	10- 9	12- 1	1-39	3-16	5- 1	7- 1	9-13	11-25	1-31	3-35	5-44
23	౨	7-58	10- 5	11-57	1-36	3-12	4-57	6-57	9- 9	11-21	1-27	3-31	5-40
24	౩	7-54	10- 1	11-53	1-32	3- 8	4-53	6-53	9- 5	11-17	1-28	3 27	5 36

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాది నామ సం॥ శ్రావణ శుక్లపక్షః క్రీ.శ. 1973

1973 సం॥రం ఆగష్టు నెల

30 శు.పా. పో ౪౩_౧౬ పుష్యమి-౫౭ పావ 7_54 ల 9_25కు యోగకాలః
31 విది. మం ౩౭_౪౬ ఆశ్లేష_౪౫ మఘ ౫౭_౩౦ పావ 6-1 ల 7_33కు
1 తది. బు ౩౪-౧ పూర్వ ౫౭_౪౫ పవ 1-19ల 2_51కు ఆండాల్ యాదిగిరినాచ్చియార్ కందాడై తోపప్పన్ తిః॥
2 చవి. గు ౩౧_౬౩ ఉత్త ౫౭-౬౭ పవ 12-5 ల 1_41 కు నాగచతుర్థి
3 పంచ. శు [illegible] పవ1-20ల 2_57కు బ్రహ్మనారాయణస్వామినౌష్ట తి॥వ
4 షష్టి. శ [illegible] చిత్త ౬౦_౦ పవ 1-23 ల 3-3 కు
5 సప్త. ఆ ౩౦_౬ చిత్త ౦_౩౭ పవ 11-37ల 1_38కు భత్త్యా... తి॥పు॥
6 అష్ట. పో ౩౭_౪౩ స్వాతి ౩_౫౦ పవ 1_28 ల 3_6 కు
7 నవ. మం ౩౬_౨ విశా ౭_౨౦ పవ 1_32 ల 3_17 కు
8 దశ. బు ౪౦_౧౭ అనూ ౧౩-౪౬ పావ 5_32 ల 7-18 కు
9 ఏకా. గు ౪౫-౬ జ్యేష్ఠ ౧౯-౫౬ రావ 10_41ల 12_27కు పవిత్రైకాదశి
10 ద్వా. శు ౫౦-౧౫ మూల-౨౭ పవ 2_39ల 4-25కు రావ 3_4 ల 4-50కు ద్వాదశీపవిత్రారోపణం
11 త్రయో. శ ౫౫-౭ పూషా ౩౭-౫౫ రావ 3-50 ల 5_36 కు [దార్ తి॥న॥
12 చతు. ఆ ౫౯-౩ ఉషా ౩౯-౫౭ రావ 1-47ల 3_31కు శ్రీ ఫ్రెంచి టైకాతుర్. శ్రీ ఆశ్వం
13 పూర్ణి. పో ౬౦-౦ శ్ర ౪౭-౨ రావ 3-47 ల 5_36కు అన్వాధానం. యజుర్వేదులు సర్వేషాముపాకర్మ.
14 ○పూర్ణి. మం ౨-౬ ధని ౪౯-౧ శ్రావణపూర్ణిమ యోగకాలః

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాది నామ సం॥ శ్రావణ కృష్ణపక్షః క్రీ.శ.1973

1973 సం॥రం ఆగష్టు నెల

15 బ పా. బు ౪-౩౯ శత ౫౧_౧౨ పవ 8-15 ల 10_26 కు
16 విది. గు ౫-౩౩ పూభా ౫౨_౫౭ పవ 8-57ల 10-1 కు [illegible]
17 తది. శు ౫-౧౦ ఉభా ౫౩-౧౪ పవ 12 13 ల 2 19కు [illegible]
[illegible]
18 చవి. శ [illegible] పవ 3_3 ల 4 ౫ కు
19 పంచ. ఆ ౦_౫౦ [illegible] పవ 10-2 ల 11-[illegible]
20 షష్టి. పో [illegible] పవ 11_24 ల 12 [illegible]
21 సప్త. మం [illegible] పవ 12_28 ల 1-[illegible] [illegible]
శ్రీకృష్ణ... [illegible]
22 అష్ట. బు [illegible] పవ 2-1 ల 1-[illegible] [illegible]
శ్రీకృష్ణజయంతీ. [illegible] తి॥న॥
23 నవ. గు [illegible] పవ1_2 [illegible] పట్టాభిషేకం [illegible] తి॥న॥
24 ఏకా. శు ౬-౧౩ ఆర్ద్ర ౩౭-౩౫ శేవ 5-55 కు మత్స్య జయంతి
25 ద్వాద. శ ౭౩-౬ పునర్వ-౩౧ ఉవ 6_7ల 7-37కు రావ 12-47ల 2-17కు [illegible]
26 త్రయో. ఆ ౧౭-౬ పుష్య ౭౪-౪౪ రావ 3-56ల 5-27కు [illegible]
మాసశివరాత్రిః
27 చతు. పో ౧౭-౧౭ ఆశ్లే ౭-౩౩ రావ2_2ల 3-4కు సర్వేషాంఅమావాస్య. అన్వాధానం
28 ●అమా. మం ౭_౩౭ మఘ ౧౯-౭ రావ 9_18 ల 10.51కు పిండపితృయజ్ఞః యోగ
కాలః. పోలాల్ వ్రతం

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాదినామ సం॥ భాద్రపద శుక్లపక్షః క్రీ శ. 1973

1973 సం॥రం సెప్టెంబరు నెల

29 శు. పా. బు ౩_౫౭ పూఫ ౧౭-౬౩ రావ 8-0 ల 9_35 కు
30 విది. గు ౧_౧౩ విష్కంభ-౬ ఉఫ ౧౬-౪౬ రావ9-6ల 10-43కు సామగోపాకర్మ.
31 చవి. శు ౫౯-౧౬ హ ౧౭-౧౯ రావ 9-4 ల 10-43 కు సిద్ధివినాయకవ్రతం
1 పంచ. శ ౬౦-౦ చిత్త ౧౯-౪ పావ 7_26 ల 9_7 కు ఋషిపంచమి
2 పంచ. ఆ ౦-౧౨ స్వాతి ౭౨-౬ రావ 8-46 ల 10-29 కు
3 షష్టి. పో ౭-౩౦ విశా ౭౬-౧౭ రావ 8_48 ల 10_32 కు
4 సప్త. మం ౫-౪౯ అనూ ౩౧-౫౩ రావ 12-43 ల 2-29 కు
5 అష్ట. బు ౧౦_౭ జ్యే ౩౭-౩౨ శేవ 5-49 ల
6 నవ. గు ౧౫-౩ మూ ౪౪-౩ శేవ 7-35 కు రావ 9-47 ల 11_33 కు దధివ్రతం
7 దశ. శు ౨౦-౧౧ పూషా ౫౦-౩౬ పవ 10_12 ల 11-58 కు [illegible] సర్వేషాం
కామ తి॥పు॥
8 ఏకా. శ ౨౦-౭ ఉషా ౫౬-౪౨ పవ 10-19ల 11-45కు ఏకాదశి [illegible] పరివర్తనైకాదశి
9 ద్వాద. ఆ ౭౯_౭ శ్ర ౬౦-౦ పవ 9.0 ల 10-45 కు
10 త్రయో. పో ౩_౨౫ శ్రవ ౧-౫౭ పవ 11-1 ల 12.44 కు
11 చతు. మం ౩౫-౯ ధని ౬-౧౯ పావ 4_3 ల 5_44 కు అనంతవ్రతం
12 ○పూర్ణి. బు ౩౬_౧౪ శత ౯-౨౭ పావ 4-20 ల 5-59 కు అన్వాధానం

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాదినామ సం॥ భాద్రపదకృష్ణపక్షః క్రి.శ.1973

1973 సం॥రం సెప్టెంబరు నెల

13 బ. పా. గు ౩౫-౫౪ పూభా ౧౧-౭౩ రావ 8-12 ల 9-51 కు [illegible] కాలః [illegible]
పక్ష ప్రారంభః
14 విది. శు ౩౪-౭ ఉభా ౧౭_౪ రావ 10-11 ల 12-16 కు [illegible] వ్రతం
15 తది. శ ౭౧-౪౩ రేవ ౧౧-౩౬ [illegible]
16 చవి. ఆ [illegible] అశ్వని ౫ ఉవ 6-5 ల 7-39 కు రావ [illegible]-12 ల 5_41కు
17 పంచ. పో [illegible] రావ 8_22 ల 9-5 [illegible]
[illegible] ప్రవేశాత్ [illegible] కాలః
18 షష్టి. మం [illegible] రావ 10-47 ల 12-17 కు [illegible]
19 సప్త. [illegible] పవ 11-31 ల 1-1 [illegible]
20 అష్ట. గు [illegible] పవ 12-2 ల 1-5 కు
21 నవ. [illegible] పవ 2_8 ల 3_27 కు
22 ఏకా. శ [illegible] పుష్య [illegible] పవ 8-4 ల 10-16 కు [illegible]
23 ద్వాద. ఆ [illegible] ఆశ్లే [illegible] పవ 11-50 ల 1-21 కు [illegible]
[illegible] శ్రీవైష్ణవ [illegible]
24 త్రయో. పో [illegible] మఘ [illegible] పవ 9-53 ల 11-25 కు శేవ 5-6 ల [illegible]
25 చతు. మం [illegible] శేవ 6-29 రావ 3-42 ల 5-16 కు [illegible]
26 ●అమా. బు ౩౭-౪౭ ఉఫ ౩౫-౪౪ శేవ 1-42 ల సర్వేషాం అమావాస్య. అన్వాధానం
పిండపితృయజ్ఞః [illegible] తి॥ పు॥

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాదినామ సంII ఆశ్వయుజ శుక్లపక్షః క్రీ.శ.1973

1973 సంIIరం అక్టోబరు

27 శు. పా. స 30-20 హ 36-3 తె వ 6-19 షు తె వ 4-35 ల యోగాకాలః శాస్త నవరాత్రి ప్రారంభః కలశ స్థాపనం
28 విది. శు 30-2 చిత్ర 32-[illegible] తె వ 6-16 కు రా వ 2-49 ల 4-25 కు
29 తది. శ 32-0 స్వా 40-03 తె వ 4-2 ల 5-44 కు
30 చవి. ఆ 34-02 విశా 40-0 రా వ 3-58 ల 5-4 కు
1 పంచ. సో 38-20 అనూ 42-0 త్యాజ్యాభావః
2 షష్ఠి. మం 40-0 జ్యే 44-0 ఉ వ 7-48 ల 9-33 కు
3 సప్త. బు 42-40 మూ 50-0 ప వ 12-51 ల 2-37 కు తె వ 4-48 ల జేష్ఠాదిరాత్రి వ్రతం సరస్వతీ పూజా, సత్యనారాయణ తీII వ్రII
4 అష్ట. గు 44-55 మూ 02-55 తె వ 6-34 కు సావ 5-13 ల 5-9 కు మహాష్టమి
5 నవ. శు 48-35 పూ షా 0-0 సా వ 6-1 ల 7-47 కు మహానవమి
6 దశ. శ. 50-0 ఉషా 04-03 సావ 4-2 ల 5-47 కు విజయ దశమి సరస్వత్యు ద్వాసనం దుర్గాదేవ్యుద్వాసనం [దేశిక తిII నII
7 దశ. ఆ 0-40 శ్ర 05-42 సావ 6-12 ల 7-55 కు తిరుక్కోవలూరు పేయాళ్వారు తిరునక్షత్రం
8 ఏకా. సో 4-[illegible] ధ 48-[illegible] రా వ 11-21 ల 1-3 కు మఠత్రయ ని.
9 ద్వా. మం 8-42 శత 02-42 రా వ 11-46 ల 1-26 కు
10 త్రయో. బు 0-45 పూ భా 30-2 రా వ 3-47 ల 5-25 కు
11 చతు. గు 0-32 ఉ. భా. 30-2 త్యాజ్యాభావః అన్వాధానం
12 ○పూర్ణి. శు 2-0 రేవ 30-44 ఉ వ 6-22 ల 7-58 కు యోగకాలః ఆగ్రయణం

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాదినామ సంII ఆశ్వయుజ కృష్ణపక్షః క్రీ.శ.1973

1973 సంIIరం అక్టోబరు

13 [illegible] శ 8-36 [illegible] ప వ 1-55 ల 3-29 కు రా వ 3-3 ల 1-25 కు
14 విది. [illegible] 0-3 [illegible] రా వ 1-18 ల 5-19 కు [illegible]
15 చవి. సో [illegible] త్యాజ్యాభావః
16 పంచ. మం [illegible] రోహి [illegible] ఉ వ 6-11 ల 8-14 [illegible]
17 షష్ఠి. బు [illegible] రా వ 8-30 ల 9-59 కు [illegible]
18 సప్త. గు [illegible] ఆర్ద్ర [illegible] రా వ 10-12 ల 11-41 కు [illegible]
19 అష్ట. శు [illegible] పున [illegible] సావ 4-50 ల 6-20కు
20 నవ. శ [illegible] పుష్య [illegible] సావ 7-50 ల 9-20 కు [illegible]
21 దశ. ఆ [illegible] సావ 5-46 ల 7-17 కు [illegible]
22 ఏకా. సో [illegible] పుబ్బ [illegible] పవ 12-53 ల 2-25 కు మఠత్రయ ని.
23 ద్వాద. మం [illegible] పవ 11-23 ల 12-57 కు
24 త్రయో. బు [illegible] పవ 12-16 ల 1-42 కు [illegible] ముల్యాదానం [illegible]
25 చతు. గు [illegible] చిత్ర [illegible] పవ 12-3 ల 1-41 కు [illegible]
26 ●అమా. శు [illegible] స్వా [illegible] పవ 10-10 ల 11-50 కు [illegible] కాలః ఆకాశదీప ప్రారంభః

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాదినామ సంII కార్తిక శుక్లపక్షః క్రీ.శ. 1973

1973 సంIIరం నవంబరు నెల

27 శు. పా. శ 5-03 విశా 50-0 పవ 11-18ల 1-0 కు యమద్వితీయా, భగినీహస్త భోజనం
28 విది. ఆ 0-32 విశా 2-3 పవ 11-13 ల 12-57 కు
29 తది. సో 03-00 అనూ 5-43 పవ 2-58 ల 4-43 కు
30 చవి. మం 05-20 జ్యే 03-32 సావ 7-58ల 9-44 కు పంచమీ నాగచతుర్థి
31 పంచ. బు 20-44 మూల 00-42 పవ 11-53 ల 1-39 కు రా వ 12-18 ల 2-4 కు మణవాళమహాముని తిII నII సూర్యాస్తమయ
1 షష్ఠి. గు 28-5 పూషా 22-24 రావ 1-6 ల 2-52 కు షష్ఠీవ్రతం
2 సప్త. శు 32-04 ఉషా 30-45 రావ 11-12 ల 12-57 కు
3 అష్ట. శ 35-43 శ్ర 38-[illegible] రావ 1-26 ల 3-10 కు పొయిగై ఆళ్వార్, పిళ్ళై లోకాచార్యర్ తిII నII
4 నవ. ఆ 40-03 [illegible] త్యాజ్యాభావః, పూదత్తాళ్వార్ తిIIనII
5 దశ. సో 43-40 [illegible] ఉవ 6-43 ల 8-25కు పేయాళ్వార్ తిIIనII
6 ఏకా. మం 43-45 పూభా 40-42 పవ 7-15ల 8-55కు మఠత్రయ, బోధనఏకాదశి
7 ద్వాద. బు 43-40 ఉభా 40-43 పవ 11-25ల 1-2కు క్షీరాబ్ధిద్వాదశీ [illegible] IIవII
8 త్రయో. గు 42-00 రేవ 40-0 పవ 2-7ల 3-43 కు
9 చతు. శు 35-40 అశ్వి 40-40 రావ 9-47 ల 11-21 కు
10 ○పూర్ణి. శ 35-00 భర 40-40 పవ 10-59 ల 12-32కు అన్వాధానం, జ్వాలాతోరణం. సోమవారం వెంకటేశ్వరపూజా. దామోదరపూజా.

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాది నామ సంII కార్తిక కృష్ణపక్షః క్రీ.శ 1973

1973 సంIIరం నవంబరు నెల

11 బ. పా. ఆ 30-42 కృ 43-[illegible] పవ 12-21 ల 1-53 కు యోగకాలః
12 విది. సో [illegible] రోహిణి [illegible] పవ 2-49 ల 4-19 [illegible]
13 తది. మం [illegible] పవ 1-37 ల [illegible] కు [illegible]
14 చవి. బు [illegible] త్యాజ్యాభావః [illegible]
15 పంచ. గు [illegible] పవ 6 16ల 7-17కు [illegible]
16 షష్ఠి. శు 3-20 [illegible] ప వ 3-53 ల 5 23 కు [illegible]
17 సప్త. శ [illegible] 1-50 ల 3-21 కు [illegible]
18 [illegible] ప వ 8-55 ల 10 27 కు
19 దశ. సో [illegible] సావ 7-22 ల 8-56 కు
20 ఏకా. మం [illegible] ప వ 8-10 ల 9-46 కు [illegible]
21 ద్వాద. బు [illegible] ప వ 7-40 ల 9-[illegible]కు
22 త్రయో. గు [illegible] చిత్ర [illegible] ల 7 [illegible] కు [illegible]
23 చతు. శు [illegible] 8-33 కు [illegible] తీII వ్రII
24 ●అమా. శ [illegible] విశా [illegible] సావ [illegible] కు [illegible] ధానం పింఛపితృయజ్ఞః

శ్రీ ప్రమాది నామ సం॥ర మార్గశిరమాసః శకః ౧౮౯౫ కలిః ౫౦౭౪ ప్లవాణ శకః 1973 (చాంద్రః శిశిరర్తుః తపోమాసః)

సూ.ఉ	సూ.అ	ఇం.తే	శక.తే	గ్రహ.	
6-18	5-31	25	౪	ర / కు.బు	శు.పా. ఆ ౫౬-౫౭ రా 3-29 అనూ ౨౬-౨౭ సా 4-49 సుక ౫౯-౫ కిం ౧౦-౨౨ రా వ 11-3 ల 12-50 కు దిన ౨౭-౨ అనూ 3 దర్శ ౫౨-౪౦ కుజవక్రత్యాగః ౫౭-౩౬ రాహ్యాదిత్యః ౦-౧-౪౭-౫౩ విశా ౧ బుధార్ద్రః ౪౦-౨ దర్శం ౨౭ ప యు గకాలః భు ౧-౪౨ చ ౨౯ సాదు 4-0 ల
6-19	5-31	26	౫	శు	విది, సో ౫౭-౫౭ తెల 5-54 జ్యే 33-8 సా 7-24 శూల ౦-౦ బా ౨౫-౫౭ అమృత ౫-౩౬ తెవ 4-35ల దిన ౨౭ ౦ ఉషా ౧ శుక్ర ౪-౦ రాక్రాం 33 ఈ చంద్రదర్శన ముత్తరశృంగం సూర్యోదయః భు ౧-౫౩ చ ౩౦ పదు 12-18ల పుదు 2-32ల
6-19	5-31	27	౬		తది. మం ౬౦-౦ (24 0) మూ ౪౦-౪౦ రా 10-35 ధృ ౦-౫౭ తై ౩౨-౧౬ తెవ 6-23కు అమృ ౨౬-౩౭ రా వ 8-47ల 10-35 కు దిన ౨౭-౫౯ శేషే ౪౦ ఈ రాక్రాం ౪౭ ప రంభాక్రతిం భు ౨-౫ చ ౧ ౭ ఖాన్ పదు 8-34 రాదు 10-38 ల
6-20	5-31	28	౭	పా.బు	తది. బు ౫౬-౩౫ప 8-34 పూషా ౪౭-౩౨ రా 1-45 హూ౩-౧౭ గర ౫౩-౫ పవ 9-28ల 11-16కు అమృ ౩౪-౫౭ దిన ౨౭-౫౭ వ్యతీపాతం 9-0ల సాగం 6-9కు విశా ౨ బుధః ౫౭-౭ శేషేర్కే శేషే ౪౭ ఈ భు ౨-౧౬ చ ౨ పదు 11-38 ల
6-21	5-31	29	౮	ర.శు	చవి. శు ౧౨-౭౭ ప 11-20 ఉషా ౫౬-౨౨ తె 1-54 గం ౫-౫౦ భద్ర ౧౨-౭౭ పవ 10-49 ॥ 12-37కు అమృ ౩౭-౧౬ దిన ౨౭-౫౬ అనూ ౪ దర్శ ౧౦-౩ ఉషా ౨ మకరే మిత్రస్య స్నాక్రః ౫౦-౦ శేషే ౪౦ ప పంచమీతిథిః భు ౨-౨౭ చ ౩ పదు 10-5 ల పుదు 2-32 ల
6-21	5-31	30	౯		పంచ సౌ ౧౯-౧౦ ప 2-1 శ్ర ౬౦-౦ (24-0) వృ ౭-౧౭ బా ౧౯-౧౦ ప వ 9-23 ల 11-11కు అమృ ౩౪-౪౦ దిన ౨౭-౫౫ సూర్యాతిథిః నాగపూజా [భు ౨-౩౭ చర పదు8-36ల పుగు 12-18ల
6-22	5-31	1	౧౦	బు	షష్ఠీ, శే ౨౫-౫ సా 4-24 శ్ర 3-40 ఉ 7-50 ధ్రువ ౦-౧౨ తై ౨౫-౫ ప వ12-15ల 2-1కు అమృత ౫-౧౩ దిన ౨౭-౫౩ సింహా ౨ బు, ౩౭-౩౭ షష్ఠీతిథిః సుబ్రహ్మణ్యషష్ఠీ చంపాషష్ఠీ దేవయుద్ధః భు ౨-౫౦ చ ౫ ఉగు 7-52 కు
6-22	5-31	2	౧౧	ర	సప్త. ఆ ౨౯-౪౭ సా 6-17 ధ ౯-౫౭ ప 10-21 వ్యా ౧౧-౧౭ వణి ౨౯-౪౭ సా వ 6-7 ల 7-51కు అమృ ౫౫-౧౭ దిన ౨౭-౫౨ జ్యే ౧ దర్శ ౨౭-౧౭ భాను ౭ మి. మిత్ర ౭ మి నందా ౭ మి దశఘటీ కోర్కాం జయస్ప మిత్యేకస్య మోగః అన్నప్రాశన వివాహాదీనాం పకం 9-59 భు ౩-౧ చ ౬ పాదు 4-1 ల
6-23	5-32	3	౧౨	శు	అష్ట. సో ౩౨-౪౫ సా7-29 శత ౧౪-౪౨ ప 12-16 హర్ష ౧౧-౧౦ విష్టి ౧-౧౬ సా వ 6-59 ల 8-40 కు అమృ ౫౬-౪౭ దిన ౨౭-౫౨ ఉషా ౩ దర్శ ౪౭-౩౩ కాలభైరవాష్టమీ కాలాష్టమి మిత్యేకస్య మోగః అన్నప్రాశనాదీనాం మకరోదయః పగం10-21 భు౩-౧౨ చ౭ పదు12-20ల పుదు 2-33ల
6-24	5-32	4	౧౩	బు	నవ. మం ౩౩-౪౨ సా7-53 పూభా ౧౭-౪౦ ప 1-28 వజ్ర ౯-౩౫ బా ౩-౧౩ రా వ 11-13ల 12-51కు దిన ౨౭-౫౧ వి ౭ ౪ వృశ్చికే బుధః ౧౪-౫౩ ప్రళయ కల్పః నందినీదేవీపూజా భు ౩-౨౪ చ ౭ పదు 8-18 ల రాదు 10-40 ల
6-24	5-32	5	౧౪	ర	దశ. బు ౩౨-౩౭ సా 7-27 ఉభా ౧౯-౩౭ ప 1-51 సిది ౬-౨౭ తై ౩-౯ అమృ ౬-౭౬ రా వ 1-37 ల 3-11 కు దిన ౨౭-౫౦ జ్యే ౨ దర్శ ౪౪-౫౦ అన్నప్రాశన వివాహాదీనాం మకరోదయః పగం 10-13 భు ౩-౩౫ చ ౯ పదు 11-36 ల
6-24	5-32	6	౧౫	బు	ఏకా. గు ౨౯-30 సా 6-12 రేవ ౧౭-33 ప 1-25 వ్యతీ ౧-౪౨ వణి ౫౩-౪౭ వణి ౧-౪ అమృ ౧౧-౩౭ పునర్వసు ౫౭-౩౦ త్యాజ్యాభావః దిన ౨౭-౪౯ అనూ ౧ బుధః ౩౭-౪౬ దర్శం ౧౭ ఈ సర్వ ౧ మత్స్య ౧౧ భు ౩-౪౭ చ ౧౦ పదు 10-8 ల పుదు 2-34 ల
6-25	5-32	7	౧౬		ద్వాద. శు ౨౪-30 సా 4-13 అశ్వి ౧౪-౩౫ ప 12-15 పరి ౪౭-౪౦ బా ౨౪-30 పవ 8-27ల 9-58 కు రా వ 9-7ల 10-36 కు అమృ ౫౭-౫౫ దిన ౨౭-౪౭ దర్శం ౧౫ ప ద్వాదశీతిథిః మత్స్య ౧౨ శే అఖండ ౧౨ శే భు ౩-౫౭ చ ౧౧ పదు 8-39 ల పుదు 12-21 ల త్యా 0-44
6-26	5-33	8	౧౭	బు.శు	త్రయో. శ ౧౭-౫౫ ప1-36 భరణి౦-౦ ప1-26 శివ ౩౭ ౪౫ తై ౧౭-౫౫ రా వ9-16ల 10-48కు అమృ ౫౭-౪౫ దిన ౨౭-౪౭ అనూ బుధః ౫౭-౭౪ ఉషా ౪ శుక్రః ౫-౦ తిథిద్వయం శని ౧౩ శే మాసశివరాత్రిం ప్రదోషః భు ౪-౭ చ౧౨ ఉదు7-56కు
6-27	5-33	9	౧౮	ర	చతు. ఆ ౧౦-౭ ప10-30 కృత్తిక ౧౦ ప8-7 సిద్ధ ౫౩-౨౦ తెల-27 శకు ౯-౨ వణి ౦-౭ రావ10-20ల 11-45కు అమృ ౫౦-౩౩ దిన౨౭-౪౬ జ్యే ౩ దర్శ ౧౦-౧౦ శేక్రాం ౪౭ ఈ అన్వాధానం, ఏత్యా ఆశ్విని చంద్రపూజా సువర్ణలలితాదానం అన్నప్రాశన వివాహాదీనాం మంగళమూహూర్తం పగం11-57 వివాహాదీనాం కర్కాటకోముహూర్తం 8-40 భు ౪ ౯ చ౧౪ పాదు 4-4ల
6-27	5-33	10	౧౯	పా	○పూర్ణి. సో ౧-౩౭ ఉ7-4 విష్ణు ౫౭-౫ ... తె3-30 మృగ ౫౦-౨౫ రా2-37 సాధ్య ౧౭-౪౭ బవ-౩ ౭ పవ10-23ల 11-48కు అమృ ౩౦-౧ దిన ౨౭-౪౬ కృత్తికాగ్రం 10-53ల శక్రాం౫౦ శక్రాం ౫ప ౧౨ కాలః భు ౪-౩౦ చ౧౫ పదు12-23ల పుదు 2-36ల
6-27	5-33	11	౨౦	పా.కు / బు.చ	పాడి. మం ౪౩-౩౭ రా11-55 ఆర్ద్రా ౪౩-౭౦ రా 11-48 ... ౯-౧౭ ౯ ౪౯-౩౦ తై ౧౭-౭ రవ 10-2ల 11-27కు అమృ ౨౧-౭ దిన ౨౭-౪౫ ఆర్ద్ర ॥ అన్న పగం 1-48కు అశ్విని బుధకుజ ౩౦-౫౦ అనూరాధ ౧౪-౩౦ ౧౩కుశ ౧౬-౩౬ శక్రాం ౪౭ ప రాహే ఉ పర్వ రామజయంతీ, భు ౪-౪౨ చ ౧౫ పదు 8-42 ల రాదు 10-43 ల
6-28	5-34	12	౨౧	ర.శు	తది. బు ౩౫-౭ రా8-31 పున ౩౬-౪౦ రా 9-8 బ్ర ౪౭-౨ వణి౯-౨౨ రవ 10-28ల 11-53కు అమృ ౩౧-౨౦ తెవ 4-20ల 5-46కు దిన౨౭-౪౪ జ్యే ౪ దర్శ ౧౫-౭ శ్రీ ౧ శుక్రః ౯-౩౨ దిచేకేట ఈ ౦ చే ౩౭ప ప్రవేశః భు ౪-౫౩ చ౧౬ పదు 11-39ల

మీ	మే	వృ	మి
కే శ		శు	
	కు ౪ గు మకరే శుక్రః ,, ౯ మం వృశ్చికే బుధః బ ౬ శే ధనుషి రవిః ,, ౩౦సో ధనుషి బుధః		
			శు
	(వ) బు ర		రా శు

నవంబరు నెల

1973 వ సంll డిసెంబరు నెల

మార్గశిర మాసం - పుష్యమాసం

6-28	5-34	13	౨౨	బు	చవి గు ౨౩-౨౨ సా5-25 పుష్య ౩౦-౪౪ సా6 46 ఐం ౩౮-౫౦ బ ౧-౧౮ అమృ ౧౬-౨౦ త్యాజ్యాభావః దిన౨౩-౪౪ అనూరబుధః శీరా-౫౪ రవే 3గప భు ౫-౫ చా౩ పదు 10-11ల పుగు 2-37ల
6-29	5-35	14	౨౩	బు	పంచ. శు ౨౦-౪౨ ప2-46 ఆర్ద్ర ౨౫-౫౩ సా4-52 వైధృ౩౦-౩౨ తై ౨౦-౪౨ ఉవ6-3౭ల 8-1కు అమృ౨౨-౧౬ తెవ4-11ల 5-41కు దిన౨౩-౪౪ ప్రాగస్త మితో బుధః ౩౫-౮ తిథిద్వయం వివాహపక్ష కర్మ్యంకోమతాంతరాగం 8-21 భు ౫-౧౬ చ౯౮ పదు 8-44 పుదు 12-25ల
6-30	5-36	15	౨౪	ర. బు	షష్ఠి. శ ౧౫-౨౫ ప12-40 పుష ౨౨-౩౨ ప 3-31 విష్కం ౨౩-౨౨ వణి ౧౫-౨౫ అమృ ౧౬-౫౨ రావ 11-16ల 12-49 కు దిన ౭౪-౪౪ మూఢమష మిత్రసో ఒర్క్యః ౩౪-౪౨ జ్యే ౧ బుధః ౪౭-౫౧ కువేదశ సప్తమీతిథిః మధ్యాహ్నోత్సరతో ధనుస్సంక్రమణ పుణ్యకాలస్సమార్థః భు ౫-౨౩ భు ౫-౩౪ చ౯౮ ఉదు 7-59 కు
6-30	5-36	16	౨౫		సప్త. ఆ ౧౧-౪౪ ప11-12 పూర్వా౨౦-౪౪ ప2-48 ప్రీ ౧౩-౩౨ బ ౧౧-౪౪ అమృ ౫-౧౪ రావ 9-57ల 11-33 కు దిన౨౩-౪౪ కువేదశ భానుదమీ శైవ నక్తం త్రిస్పోష్ఠా కాః ఉభయాన ధ్యాయః భు ౦-౫ చ ౨౦ సాదు 4-7ల [చ ౨౧ పదు 12-22ల పుదు 2-34ల
6-31	5-36	17	౨౬	బు	అష్ట. సో ౯-౪౨ ప10-24 ఉత్తరా౨౦-౩౨ ప2-44 ఆయు ౧౨-౫౩ కౌల-౪౨ అమృ ౨-౩౬ రావ11-20ల 12-58కు దిన౨౩-౪౩ జ్యేష్ఠబుధః ౫౩-౪౫ధుం-౧౫
6-31	5-36	18	౨౭	ర. శు	నవ. మం ౯-౨౪ ప10-17 హ ౨౨-౨ ప3-20 సౌభా-౪౪ గర ౯-౨౪ అమృ౬-౪౦ రావ 11-44ల 1-25 కు దిన ౨౩-౪౩ మూఢార్క్యః ౫౧-౯ శ్రీ ౨ శుక్రః ౨౫-౦ వివాహాదీనాం వృశ్చికః తెం 4-33 భు ౦-౨౬ చ౨౨ పదు8-46ల రాదు 10-47ల
6-32	5-37	19	౨౮		దశ బు ౧౦-౪౨ ప 10-49 చిత్త ౨౫-౦ సా4-52 శోభ౩-౪౩ భద్రా౦-౪౨ అమృ ౮-౧౨ రావ10-32ల 12-15కు దిన౨౩-౪౨ భుం-౩౩చ౨౩ పదు11-42ల
6-32	5-37	20	౨౯	బు	ఏకా. గు ౧౩-౩౨ ప11-57 స్వాతి-౪౪ సా 6-18 అతి-౫౩ బా౧౩-౩౨ అమృ ౫-౪౮ రావ12-25ల 2-10కు దిన ౨౩-౪౨ జ్యేష్ఠబుధః ౪-౪౮ గురు౧౧కో మత్రయాగంకో భు ౦-౪౮ చ౨౪ పదు10-15ల పుదు 2-40ల
6-33	5-38	21	౩౦	ర	ద్వాద. శు ౧౩-౩౫ ప1-35 విశా౩౪-౫౩ రా 8-32 సుక ౩౫ తై ౧౩-౩౫ అమృ౧౦-౫౩ రావ12-58ల 2-44కు దిన౨౩-౪౨ మకరాయనం ౫౩-౪౮ తూవ్యా తిథిః ప్రవేశాత్సరదినే ఉత్తరాయణ పుణ్యకాలః భు ౦-౫౯ చ ౨౫ పదు 8-47ల పుదు12-28ల సౌరశిశిరర్తు ప్రారంభః. తపోమాసారంభశ్చ.
6-33	5-38	22	౧	పా. ర	త్రయో. శ ౨౨-౪౪ ప3-39 అనూ ౪౭-౩౩ రా11-8 ధృ ౮-౨ వణి ౨౨-౪౪ అమృ౧౨-౪౦ తెవ5-24ల దిన౨౩-౪౨ ద్విర్పదే. స్పుటపాత్రపాప గం 8-6ల మూఢర్క్యః ౩-౪౬ జ్యేష్ఠబు, ౩౧౪-౫౮ త్రయోదశీతిథిః శని౧౩శీ మాసశివరాత్రిః అనధ్యాయః భు ౧-౯ చ ౨౬ ఉదు 8-3కు
				బు	
6-34	5-39	23	౨	పా	చతు. ఆ ౪౮-౩౩ సా 6-1 జ్యే ౪౮-౩౩ ర 2-1 శూల-౩౩ శకు ౪౮-౩౩ శేవ 7-12కు అమృ౨౪-౦ దిన ౨౩-౪౨ ద్విర్పదే. అస్ఫుటపాతప్రాప గం 2-18ల రక్రాం - రాక్రాం శుద్ధః శైవక ం భు ౧-౨౦ చ౨౩ సాదు4-10 ల
6-34	5-39	24	౩	పా	● అమా. సో ౩౫-౮ రా8-37 మూ ౫౬ ౧౪ తె 5-4 గం ౧౧-౦ చ ౧-౫౯ పవ 11-3ల12-51 కు అమృ ౩౮-౧౨ రావ 3-16ల 5-4కు దిన ౨౩-౪౨ అస్పుట
				శు బు	పాతాన్త్యః రాగం 10-58 కు అస్పష్టజః ౫౩-౧౪ మూఢమష సనున్దోబుధః ౨౪-౪౦ రక్రాం - రాక్రాం౫౩ప శినేటరా శ్వాసం ౩౦ ఎస్ల అవాధానం పిండపిత్యజ్ఞః అమా సోమవార వ్రతం భు ౧-౩౧ చ౨౯ పగు 12-30ల పుగు 2-42ల

1978 డిసెంబరు నెల — శక. మార్గశిర్షం

(చాంద్ర) శకః 1895 (శ్రీ) ప్రమాది నామ సంవత్సర మార్గశిర్ష మాసమునందగు నిరయన లగ్నాంత కాలములు గంటలు - నిమిషములు (పడమటికి)

ఇ తే	శక తేది	పగటియందు లగ్నాంత కాలములు: వృశ్చి	ధను	మక	కుంభ	మీ	మే	వృష	రాత్రియందు లగ్నాంత కాలములు: మి	కర్క	సింహ	కన్య	తుల
25	౪	7-50	9-57	11-49	1-28	3- 4	4-49	6-49	9- 1	11-13	1-19	3-23	5-32
26	౫	7-46	9-53	11-45	1-24	3- 0	4-45	6-45	8-57	11- 9	1-15	3-19	5-28
27	౬	7-42	9-49	11-41	1-20	2-56	4-41	6-41	8 54	11- 5	1-11	3-16	5-24
28	౭	7-39	9-45	11-37	1-16	2-52	4-37	6-37	8-50	11- 1	1- 7	3-12	5-21
29	౮	7-36	9-41	11-33	1-12	2-48	4-33	6-34	8-46	10-57	1- 3	3- 8	5-17
30	౯	7-31	9-38	11 29	1- 8	2 45	4-29	6-30	8-42	10-53	12-59	3- 4	5-13
1	౧౦	7-27	9-34	11 25	1- 4	2-41	4-26	6-26	8-38	10 49	12-55	3- 0	5- 9
2	౧౧	7-23	9-30	11-21	1- 0	2-37	4-22	6-22	8-34	10-46	12-51	2-56	5- 5
3	౧౨	7-19	9-26	11-17	12-56	2-33	4-18	6-18	8-30	10-42	12-47	2-52	5- 1
4	౧౩	7-15	9-22	11-14	12-52	2-29	4-14	6-14	8-26	10-38	12-44	2-48	4-57
5	౧౪	7-11	9-18	11-10	12-49	2-25	4-10	6-10	8-22	10-34	12-40	2-44	4-53
6	౧౫	7- 7	9-14	11- 6	12-45	2-21	4- 6	6- 6	8-18	10-30	12-36	2-40	4-49
7	౧౬	7- 3	9-10	11- 2	12-41	2-17	4- 2	6- 2	8-14	10-26	12-32	2-36	4 45
8	౧౭	6-59	9- 6	10-58	12-37	2-13	3-58	5-59	8-11	10-22	12 28	2-33	4 42
9	౧౮	6-56	9- 2	10-54	12-33	2- 9	3-54	5-55	8- 7	10-18	12 21	2-29	4-38
10	౧౯	6-52	8-58	10-50	12-29	2- 5	3-50	5-51	8- 3	10-14	12-20	2-25	4-34

1978 నవంబరు (25–30), 1978 డిసెంబరు (1–10); శక కార్తీకం (శ్రీ) / మార్గశిర్షం

ఇ తే	శక తేది	పగటియందు లగ్నాంత కాలములు: వృశ్చి	ధను	మక	కుంభ	మీ	మే	వృష	రాత్రియందు లగ్నాంత కాలములు: మి	కర్క	సింహ	కన్య	తుల
11	౨౦	6-48	8-54	10-46	12-25	2- 1	3-46	5-47	7-59	10-10	12-16	2-21	4 30
12	౨౧	6-44	8-51	10-42	12-21	1-58	3 42	5-43	7-55	10- 6	12 12	2-17	4 26
13	౨౨	6-40	8-46	10-38	12-17	1-54	3-38	5-39	7-51	10- 2	12- 8	2-13	4-22
14	౨౩	6-36	8-43	10-34	12-13	1-50	3 35	5-35	7-47	9-59	12 4	2- 9	4-18
15	౨౪	6-32	8-39	10-30	12- 9	1-46	3-31	5-31	7-43	9-55	12- 1	2- 5	4-11
		ధను	మక	కుం	మీన	మే	వృష	మి	కర్క	సింహ	కన్య	తుల	వృశ్చి
16	౨౫	8-35	10-27	12- 5	1-42	3-27	5-27	7-39	9-51	11-57	2- 1	4-11	6-24
17	౨౬	8-31	10-23	12- 2	1-38	3-23	5-21	7-36	9-47	11-53	1-58	4- 7	6-20
18	౨౭	8-27	10-19	11-58	1-34	3-19	5-20	7-32	9 43	11-49	1-54	4 3	6 16
19	౨౮	8-24	10-15	11-54	1-31	3-16	5-16	7-28	9-40	11-46	1-50	3-59	6-12
20	౨౯	8-20	10-11	11-50	1-27	3-12	5-12	7-24	9-36	11-42	1-46	3 55	6 9
21	౩౦	8-16	10- 8	11-47	1-23	3- 8	5- 8	7-20	9-32	11-38	1-42	3-52	6- 5
22	౧	8-12	10- 4	11-43	1-19	3- 4	5- 5	7-17	9 28	11-34	1-39	3 48	6- 1
23	౨	8- 8	10- 0	11-39	1-15	3- 0	5- 1	7-13	9 24	11-30	1-35	3-44	5-57
24	౩	8- 5	9-56	11-35	1-12	2-57	4-57	7- 9	9-21	11-27	1-31	3-40	5-5?

1978 డిసెంబరు; శక మార్గశిర్షం

డిసెంబరు మాసం

(క్రీ. శ. 1974 జనవరి నెల)

6-34	5-39	25	౪	ర	శు. పా. మం [illegible] రా 11-20 పూర్వాషా ౬౦-౦ (24-0) వృద్ధి [illegible] పవ 3-55లు 5-43 వు అమృ [illegible] దిన [illegible] పదు8-49ల రాదు10-50ల
6-35	5-40	26	౫	బు.గు	విది. బు [illegible] రా2-4 పూర్వాషా [illegible] ప8-12 [illegible] పావ 5-14 ల 7-2 వు అమృ [illegible] దిన [illegible] చంద్రదర్శన [illegible] పదు 11-46 ల
6-36	5-41	27	౬		తది. స [illegible] ప11-19 [illegible] పవ3-48లు 5-36వు [illegible] పదు 10-18ల పుదు 2-43 ల
6-36	5-41	28	౭	ర. బు	చవి. శు ౬౦-౦ (24-0) [illegible] సా 6-44 ల 8-31 వు అమృ [illegible] పుదు 12-32 ల
6-37	5-42	29	౮		చవి. శ [illegible] 12-52 ల 2-37వు [illegible]
6-37	5-43	30	౯	బు	పంచ. [illegible] అమృ [illegible] పగం 8-37 [illegible] పగం 10-55 [illegible]
6-37	5-43	31	౧౦	ర	షష్ఠి. సో [illegible] ప10-35 [illegible] పదు 12-33 ల పుదు 2-45 ల
6-38	5-44	1	౧౧	బు	సప్త. మం [illegible] ప11-27 [illegible] రా10-8 [illegible] ఉవ 7-4ల 8-44వు అమృ [illegible] పదు8-52ల రాదు 10-53 ల
6-38	5-44	2	౧౨		అష్ట. బు [illegible] ప11-34 [illegible] రా10-31 [illegible] పవ 10-20ల 11-58వు అమృ [illegible] పగం 8-26 [illegible] పదు 11-50 ల
6-39	5-45	3	౧౩	శు.వ	నవ. గు [illegible] ప10-56 [illegible] రా 10-8 [illegible] సావ 6-12ల 7-46వు [illegible] పదు10-22ల పుదు 2-48 ల
6-39	5-45	4	౧౪	ర. బు	దశ. శు [illegible] ప 9-32 [illegible] రా 9-2 [illegible] ఉవ 7-17 ల 8-49 వు అమృ [illegible] పదు 8-53 ల పుదు 12-35 ల
6-39	5-46	5	౧౫	పా. శ	ఏకా. శ [illegible] ఉ7-25 [illegible] రా1-11 [illegible] సా7-16 [illegible] పగం 8-50ల రా [illegible] 10-53 [illegible] 3-8 [illegible] 8-9 [illegible]
6-40	5-47	6	౧౬	బు	ద్వాద. ఆ [illegible] రా1-27 [illegible] సా1-57 [illegible] పవ9-43ల 11-10వు అమృ [illegible] 11 21వు [illegible] పదు 4-17 ల
6-40	5-48	7	౧౭	వ	చతు. సో. [illegible] రా 9-52 [illegible] ప2-14 [illegible] రావ 9-25ల 10-59వు అమృ [illegible] పదు12-36ల పుదు 2-50ల [illegible] 0-15
6-40	5-48	8	౧౮	బు	పూర్ణి. మం. [illegible] సా5-06 [illegible] ప11-15 [illegible] రావ 9-44ల 11-8వు అమృ [illegible] పదు 8-54ల [illegible] 10-57 ల
6-40	5-48	9	౧౯	వ	బ. పా. బు [illegible] ప 2-19 [illegible] ప 8-13 [illegible] 5-16 [illegible] 10-1 [illegible] పదు 11-52 ల
6-40	5-49	10	౨౦	ర.బు. శు	విది. గు. [illegible] ప10-42 [illegible] రా2-57 [illegible] సావ 4-39ల 6-13వు [illegible] పదు10-23ల పుదు2-50ల
6-41	5-50	11	౨౧	శు. గు	తది. శు. [illegible] ఉ7-25 [illegible] రా12-26 [illegible] ప1-31ల 2-56వు అమృ [illegible] పదు 8-54ల పుదు 12-37 ల
6-41	5-51	12	౨౨	బు	చం. శ. [illegible] రా2-29 [illegible] రా10-51 [illegible] ఉవ7-55ల 9-25వు అమృ [illegible] రాత్రి5-48ల [illegible]

మి	వృ	మే	మీ
[illegible]		శు	
	[illegible]		[illegible]
			[illegible]

					బుధ౧౩-౫౦ శుభ-౫౬ వర్జ్య పదు 8-11కు
6-41	5-51	13	౨౩		షష్ఠి. క్ర. ౪౬-౨ ౨-1-6 ఉత్తరాభాద్ర ౦-10-09 [illegible] ౧౫ [illegible] శేష7-21కు అమృత ౭౦-౫౪ తెల్ల6-24ల దివ [illegible] ప్రదోషవ్రతం [illegible] శ్రీమంతాదీనాం మానోత్సవం పగం 10-31 శుభ-౭ చరా పాదు4-21ల
6-41	5-52	14	౨౪	ర.బు	సప్త. పో ౪౪-౩౩ రా12-32 రేవతి-౧౦ రా 9-57 అతి [illegible] విష్టి ౧౫-౧౯ శేష 7-59 కు అమృత ౩౩-౧౩ [illegible] శ్రీతుహోఽర్కః [illegible] మకర సంక్రమణ పుణ్యకాలః [illegible] పుదు 2-5ల
6-41	5-52	15	౨౫		అష్ట. మం ౪౫-౧౭ రా 12-48 చిత్రా ౪౦-౫ రా 10-43 [illegible] శేష 7-51కు అమృత [illegible] తెల్ల1-40ల 6-22కు [illegible] తిస్రోష్టకా [illegible] పదు 8-56ల రాదు 11-ఎల
6-41	5-53	16	౨౬	బు	నవ బు ౪౭-౫౪ రా1-51 స్వాతి ౩-౫౩ రా12-14 [illegible] అమృత ౭౦-౩౦ తెల్ల6-20ల [illegible] పదు 11-55ల
6-41	5-53	17	౨౭	పా.ర	దశ. గు [illegible] రా3-35 [illegible] రా2-24 [illegible] శేష ఉ8-5కు అమృత [illegible] పదు 10-26 ల పుదు 2-55 ల
6-41	5-54	18	౨౮	బు.సు	ఏకా. సు [illegible] తెల్ల5-49 [illegible] తెల్ల4 [illegible] ఉద 6-51ల 8-38కు అమృత [illegible] పంచ [illegible] సర్వేషాం మాధ్వానాం [illegible] భుం-౩౯ [illegible] పదు 8-57ల పుదు 12-41 ల
6-41	5-54	19	౨౯	సు.సు	ద్వాద. శ ౬౦-౦ (24-0) జ్యేష్ఠ ౬౦-౦ (21-0) వృశ్చి [illegible] పద 11-22 ల 1-10కు అమృత [illegible] [illegible] సార్వత్రికా ద్వాదశీ [illegible] శ్రీవైష్ణవానాం ప్రదోష [illegible] ఉద 8-12 కు
6-41	5-55	20	౩౦	ర.బు	ద్వాద. ఆ [illegible] పదు8-24 జ్యే 3-౨౨ పదు8-4 [illegible] పావ 5-6 ల 6-54 కు అమృత [illegible] ౩౩-౪౭ [illegible] హరిపద పుణ్యకాలః భుం [illegible] పాదు4 25 ల [illegible]
6-41	5-55	21	౧	రా	త్రయో. సో ౧౧-౧౦ పద11-9 మూల [illegible] పద11-12 [illegible] పద9-21ల 11-12కు రాద10-4ల 11-53కు అమృత [illegible] [illegible] చతుర్దశీ తిథిః శైవపక్షం మాసశివరాత్రిః [illegible] పదు12-42ల పుదు2-56ల
6-41	5-56	22	౨	బు	చతు. మం ౧౯-౩ పద1-54 పూర్వాషాఢ-౧౩ పద2-22 [illegible] అమృత [illegible] పద 11-23ల 1-11కు [illegible] శివే. [illegible] వాజసనేయి ౩౦ సా. కృష్ణాంగారక [illegible] పదు8-[illegible] రాదు 11-3[illegible]
6-41	5-56	23	౩	ర.సు	● అమా. బు ౨౪-౩౮ పద4-32 ఉత్తరా [illegible] పా5-25 [illegible] అమృత [illegible] పద9-54ల11-41కు దివ [illegible] [illegible] శివే. [illegible] అమాతిథిః అన్వాగాసం పిండపితృయజ్ఞః [illegible] పదు11-57ల

(చాంద్ర) శక 1895 శ్రీ ప్రమాదీచ నామ సంవత్సర పౌష మాసమందగు నిరయన లగ్నాంత కాలములు - గంటలు-నిమిషములు (విజయవాడకు)

ఇం.తే.	శక తేది	ధను	మక	కుంభ	మీన	మే	వృ	మి	కర్క	సిం	కన్య	తుల	వృశ్చి
		పగటియందలి లగ్నాంతకాలములు						రాత్రియందలి లగ్నాంతకాలములు					
1973 డిసెంబరు 25	౪	8-1	9-52	11-31	1-8	2-53	4-53	7-5	9-17	11-23	1-27	3-35	5-50
26	౫	7-57	9-49	11-27	1-4	2-49	4-49	7-1	9-13	11-19	1-23	3-31	5-46
27	౬	7-53	9-45	11-24	1-0	2-45	4-45	6-57	9-9	11-15	1-19	3-29	5-42
28	౭	7-49	9-41	11-20	12-56	2-41	4-42	6-54	9-5	11-11	1-15	3-25	5-38
29	౮	7-45	9-37	11-16	12-52	2-37	4-38	6-50	9-1	11-7	1-12	3-21	5-34
30	౯	7-41	9-33	11-12	12-48	2-33	4-34	6-46	8-57	11-3	1-8	3-17	5-30
31	౧౦	7-37	9-29	11-8	12-44	2-29	4-30	6-42	8-53	10-59	1-4	3-13	5-26
1974 జనవరి 1	౧౧	7-33	9-25	11-4	12-41	2-25	4-26	6-38	8-49	10-55	1-0	3-9	5-22
2	౧౨	7-29	9-21	11-0	12-37	2-21	4-22	6-34	8-46	10-52	12-56	3-5	5-18
3	౧౩	7-26	9-17	10-56	12-33	2-17	4-18	6-30	8-42	10-48	12-52	3-1	5-14
4	౧౪	7-22	9-13	10-52	12-29	2-13	4-14	6-26	8-38	10-44	12-48	2-57	5-10
5	౧౫	7-18	9-9	10-48	12-25	2-9	4-10	6-22	8-34	10-40	12-44	2-53	5-6
6	౧౬	7-18	9-5	10-44	12-21	2-5	4-6	6-18	8-30	10-36	12-40	2-49	5-2

ఇం.తే.	శక తేది	ధను	మక	కుం	మీ	మేష	వృష	మి	కర్క	సిం	కన్య	తుల	వృ
		పగటియందలి లగ్నాంతకాలములు						రాత్రియందలి లగ్నాంతకాలములు					
1974 జనవరి 9	౧౯	7-1	8-53	10-32	12-8	1-53	3-51	6-6	8-17	10-23	12-28	2-37	4-50
10	౨౦	6-57	8-49	10-28	12-4	1-49	3-49	6-2	8-13	10-19	12-21	[illegible]	4-46
11	౨౧	6-53	8-45	10-24	12-0	1-45	3-45	5-58	8-9	10-15	12-20	[illegible]	4-4[illegible]
12	౨౨	6-49	8-41	10-20	11-56	1-41	3-41	5-53	8-5	10-11	12-15	[illegible]	[illegible]
13	౨౩	6-45	8-37	10-15	11-52	1-37	3-37	5-49	8-1	10-7	12-11	[illegible]	[illegible]
14	౨౪	6-41	8-33	10-11	11-48	1-33	3-34	5-45	7-57	10-3	12-8	2-17	[illegible]
		మక	కుం	మీ	మేష	వృ	మి	కర్క	సిం	కన్య	తుల	వృ	ధ
15	౨౫	8-29	10-8	11-44	1-[illegible]	3-30	5-42	7-53	9-59	12-4	[illegible]	[illegible]	6-3
16	౨౬	8-25	10-4	11-41	1-25	3-[illegible]	5-38	7-50	9-56	12-0	[illegible]	[illegible]	6-[illegible]
17	౨౭	8-21	10-0	11-37	1-22	3-[illegible]	5-34	7-45	9-52	11-47	[illegible]	1-19	[illegible]
18	౨౮	8-18	9-57	11-33	1-18	3-19	5-31	7-42	9-48	11-5[illegible]	[illegible]	1-15	[illegible]
19	౨౯	8-14	9-53	11-29	1-14	3-15	5-27	7-38	9-45	11-49	[illegible]-58	[illegible]	6-1[illegible]
20	౩౦	8-10	9-49	11-26	1-10	3-11	5-23	7-35	9-41	11-45	1-55	4-8	6-1[illegible]

శ్రీ ప్రమాదినామ సం॥ మాఘమాసః శకః [illegible] కలివత్సరాః [illegible] హూణశకః 1974 (చాంద్రః మధుమాసః వసంతర్తుః)

[illegible]	[illegible]	ఇం. తే	తె. తే	గ్రహ	వివరములు
6-41	5-57	24	[illegible]	బు	శు. పా. గు [illegible] సా 6-57 శ్రీ [illegible] రా 8-15 సిద్ధి [illegible] బ [illegible] అమృ [illegible] రావ 12-41ల 2-27 కు దిన [illegible] శ్రీ [illegible] బుధః [illegible] క్రాం [illegible] ప యోగకాలః చంద్రదర్శనం దక్షిణ శృంగం పమూర్త్యః ఛు [illegible] చ [illegible] పదు 10-27 ల ఫుదు 2-57 ల
6-41	5-58	25	[illegible]	బు	విది. శు [illegible] రా 9-6 [illegible] రా10-50 వ్యతీ [illegible] అమృ [illegible] త్యాజ్యాభావః దిన [illegible] ధ [illegible] బుధః [illegible] ఛు [illegible] చర మోహర్రం [illegible] హిజరీ ప్రారమ్భః పదు 8-57ల ఫుదు 12-42 ల
6-41	5-58	26	[illegible]	శు. గు శు	తది. శ [illegible] రా 10-55 శత [illegible] రా 1-5 వరీ [illegible] తై [illegible] ఉప 6-43ల 8-28 కు అమృ [illegible] దిన [illegible] భర 3 కుజః [illegible] ధని [illegible] గురుః [illegible] ప్రాగుదితస్తు(క్రః [illegible] గుడలవణదానం, ప్రదోషాభావః ఛు [illegible] చ [illegible] ఉదు 8-12 ల
6-41	5-59	27	[illegible]	ర. బు	చవి. ఆ [illegible] రా12-19 పూభా [illegible] రా 2-57 పరి [illegible] వణి [illegible] ఉప7-59ల 9-43 కు అమృ [illegible] దిన [illegible] శు [illegible] ధని [illegible] బుధః [illegible] సోపపదంతిల [illegible] కుంద [illegible] వరదా [illegible] శాంత [illegible] ఛు [illegible] చ 3 సాదు 4-29 ల
6-41	6-0	28	[illegible]		పంచ. సో [illegible] రా 1-15 ఉభా [illegible] తె 4-22 శివ [illegible] బ [illegible] పవ 1-7 ల 2-49 కు అమృ [illegible] దిన [illegible] మదన [illegible] మి. వసంతోత్సవారంభః అన్నప్రాశన సీమంతాదీనాం కుంభోవసుః పగం 9-2 మీనోపిరహితః పగం 9-44 ఛు [illegible] చ [illegible] పదు 12-43 ల పుదు 2-59 ల
6-41	6-1	29	[illegible]	బు. శు	షష్ఠి. మం [illegible] రా 1-39 రేవ [illegible] తె 5-15 సిద్ధ [illegible] కౌ [illegible] సాప 4-48 ల 6-28 కు అమృ [illegible] దిన [illegible] ధని 3 కుంభే సమసో బుధః [illegible] ఉపా 3 వక్రీశుక్రః [illegible] ప్రదోషాభావః ఛు [illegible] చ [illegible] పదు 8-58 ల రాదు 11-5 ల
6-41	6-1	30	[illegible]	పా. ర బు	సప్త. బు [illegible] రా 1-28 అశ్వి [illegible] తె 5-35 సాధ్య [illegible] అమృ [illegible] రావ 1-32ల 3-9 కు దిన [illegible] వైప్ర రాగం 2-25ల శ్రీ 3 ర్కః [illegible] పశ్చాదుదితోబుధః [illegible] క్రాం [illegible] ఊ. వైవస్వతమన్వాదిః రథ [illegible] మి. సూర్యజయన్తీ అభోజ్యార్క వ్రతం. దానఫల వ్రతోద్యాపనం సూర్యచన్ద్ర వ్రతాది నిఖిల వ్రతారంభోద్యాపనే. అన్నప్రాశన సీమన్తాదీనాం కుంభః పగం 8-54 మీనోపమతాం పగం 9-36 ఛు [illegible] చ [illegible] పదు 11-59 ల
6-40	6-1	31	[illegible]	పా బు గు	అష్ట. గు [illegible] రా 12-40 భర [illegible] తె 5-18 శుభ [illegible] విష్టి [illegible] పవ 3-4 ల 4-39 కు అమృ [illegible] దిన [illegible] వై॥ అన [illegible] 8-50కు ధ [illegible] బుధః [illegible] పశ్చాదస్తమితోగురుః [illegible] రథేసప్త [illegible] క్రాం [illegible] భీష్మాష్ట మి ఛు [illegible] చ [illegible] పదు 10-27 ల పుదు 2-59ల
6-40	6-2	1	[illegible]		నవ. శు [illegible] రా 11-14 కృ [illegible] తె4-23 శుక్ల [illegible] బా [illegible] సావ 4-51ల 6-22కు అమృ [illegible] దిన [illegible] రవే సప్త [illegible] నందినీ దేవీపూజా ఛు [illegible] చర పదు 8-57ల పుదు 12-44ల
6-40	6-2	2	[illegible]	ర. శు.	దశ. శ [illegible] రా 9-11 రోహి [illegible] రా 2-53 బ్ర [illegible] తై [illegible] సావ 7-23ల8-53కు అమృ [illegible] దిన [illegible] శ్రీ [illegible] [illegible] కుజః [illegible] శుక్రాం కేక్రాం [illegible] ఊ అన్నప్రాశన సీమంతాదీనాం మీనోమతాం పగం 9-24 ఛు 3-0 చర ఉదు 8-12 కు
6-40	6-3	3	[illegible]	బు	ఏకా. ఆ [illegible] సా6-25 మృగశిర [illegible] రా12-52 విం [illegible] వైధృ [illegible] వణి [illegible] పవ 8-1ల 9-29కు అమృ [illegible] దిన [illegible] శత బుధః [illegible] శుక్రాం కేక్రాం [illegible] ప మత్త్రయ [illegible] భీష్మ [illegible] భీమ [illegible] భీష్మపంచక వ్రతం తిలపద్మవ్రతం ఛు [illegible] చరం సా 4-32ల త్యా 0-46
6-39	6-3	4	[illegible]		ద్వాద. సో [illegible] ప 3-31 ఆర్ద్రా [illegible] రా10-25 విష్క [illegible] బా [illegible] పవ8-24ల9-50కు అమృ [illegible] దిన [illegible] రావేర్తో తిథిద్వయం భీమద్వాదశీ వరాహ ద్వాదశీ సోపపదం ఛు [illegible] చర పదు 12-44ల పుదు 3-0ల
6-39	6-4	5	[illegible]	ర. బు	త్రయో. మం [illegible] ప12-7 పున [illegible] సా7-40 ప్రీ [illegible] తై [illegible] పవ9-2ల 10-27కు అమృ [illegible] రావ2-43ల 4-7కు దిన [illegible] ధనర్కః [illegible] శత బుధః [illegible] రాష్ట్ర [illegible] వరాహకల్పః ఛు [illegible] చర [illegible] పగు 8-57ల రాదు 11-7ల
6-39	6-5	6	[illegible]	శు	చతు. బు [illegible] ప8-31 పుష్య [illegible] పూ తె4-54 పుష్య [illegible] సా 4-48 ఉయు [illegible] వణి [illegible] అమృ [illegible] తెవ4-5ల 5-30కు దిన [illegible] ఉపా [illegible] వక్రీశుక్రః [illegible] రథేపంచక [illegible] అన్వాధానం మహామాఘీ. తిలపాత్ర కంచుక కంబలాదిదానం అన్నప్రాశనాదీనాం కుంభః పగం 8-26 ఛు [illegible] చర [illegible] పదు 11-59ల
6-39	6-5	7	[illegible]	శు. బు	బ. పౌ. గు [illegible] రా1-26 ఆశ్రే [illegible] ప1-58 సౌభా [illegible] బాలు [illegible] అమృ [illegible] దిన [illegible] కృ [illegible] కుజః [illegible] శత బుధః [illegible] రథేపం చిత్ర [illegible] యోగకాలః ఛు [illegible] చర [illegible] పదు 10-28ల పుదు 3-2ల
6-38	6-5	8	[illegible]		పిడి. శు [illegible] రా 10-18 మఖ [illegible] ప11-22 శోభ [illegible] తై [illegible] అమృ [illegible] సావ 6-39ల 8-6కు అమృ [illegible] దిన [illegible] ఛు [illegible] చర [illegible] పద 8-56 ల పుదు 12-45 ల
6-38	6-6	9	[illegible]	ర. శు	తది. శ [illegible] సా7-41 పూఫ [illegible] ప9-12 సుక [illegible] వణి [illegible] పవ3-56ల 5-26కు అమృ [illegible] దిన [illegible] ధని [illegible] ధని 3 కుంభే సమసో గురుః [illegible] ప్రదోషః అస్మిన్ దినే సాగర్క త్రికోటితీర్థ సహిత సింహసదీ పుష్కర ప్రవేశః ఛు [illegible] చర ఉదు 8-11 కు
6-37	6-6	10	[illegible]		చవి ఆ [illegible] సా5-44 ఉఫ [illegible] ఉ7-37 ధృతి [illegible] బ [illegible] పవ3-43ల 5-16కు అమృ [illegible] దిన [illegible] అన్నప్రాశన సీమంతాదీనాం మీనః పగం 8-51 ఛు [illegible] చర [illegible] పాదు 4-34 ల

మి	వృ	మే	మీ
కే శ		కు	
	పై ఉప.ం కుంభేబుధః బ. 3 శ కుంభేగురుః ,, [illegible] మం కుంభేరవిః ,, [illegible] శు వృషే కుజః		గు శు బు ర
			రా

6-37	6- 7	11	౨౨	సో.బు	పంచ. సో ౨౪-౫౫ సా4-35 హం౦-౨౩ ఉ6-46 తూ3౪-3౫ తై ౨౪-౫౫ వవ2-47ల 4-23కు అమృ3౪-౨౪ దిన ౨౭-౪౪ వ్యతీపాతం 7-18ల రా.గం 1-17కు శితరభుజః ౧౪-3౬ పంచమీతిథిః అన్నప్రాశన సీమంతాదీనాం మీనో బలం పగం 8 47 భు ౪-౨౫ చ౭౭ పగు 12-15ల పుగు 3-3 [illegible]
6-36	6- 7	12	౨౩	ర	షష్ఠి. మం ౨౪-౧౬ సా4-19 చిత్రా ౦-౨౫ ఉ5-46 గం3౧-౨౫ వణి ౨౪-౧౬ పవ12-14ల 2-14కు అమృ3౯-౪౭ [illegible] 33-33 షష్ఠీతిథిః ప్రవేశాహుర్వ్యోత్రిః కుంభ సంక్రమణ పుణ్యకాలః కలియుగాద [illegible]
6-36	6- 7	13	౨౪	శు	సప్త. బు ౨౫-౫౦ సా4-56 స్వా ౨-3౫ ఉ 7-38 వృ౯-౫౨ బ ౨౫-౫౦ పవ 1-37ల 3-20కు అమృ ౪3-౧౪ దిన [illegible] రాశ్యాది సంక్రః ౯-౨ ౧౯-౬ రవేసప్త కువేపంచఖహో స్వాధ్యాయః భు ౦-౪ చ౭౦ పగు 11-9ల
6-35	6- 8	14	౨౫		అష్ట. గు ౯-౨౫ సా6-22 విశాఖ-౪౫ ఉ9-18 ధ్రువ ౯-౫౭ కౌ ౯-౨౫ పవ 1-42 ల 3-28 [illegible] శైవనక్తం త్రిస్పోష్టకాః భు ౦-౧౭ చ ౨౧ పగు 10-27ల పుగు 3-40
6-35	6- 8	15	౨౬	ర	నవ. శు 3౪-౪౭ రా8-28 అనూ ౧౨-౪౫ ప 11-41 వ్యాఘా 3౧-౧౦ తై ౨-3 సావ 5-56ల 7-11కు అమృ [illegible]
				శు.బు	కృత్తిక వృషభే సమస్తకుజః ౨3-౧౦ బుధ వక్రారంభః ౪౬-౪౨ రాశ్యా [illegible] ౧౦-౧౯-౨౦-౧౯ ప ౧-౨౦ [illegible] 8-5 [illegible]
6-35	6- 9	16	౨౭		దశ. శ ౪౭-౫ రా11-1 జ్యే ౧౯-౫౫ ప2-33 హర్ష 33-౧౫ వణి ౭-౫౨ రావ 11-36ల 1-24కు [illegible] చ ౨3 ఉదు 8-7కు [రాక్రాం [illegible]]
6-34	6- 9	17	౨౮		ఏకా ఆ ౪౮-౦ రా1-46 మూ ౨౭-౪౭ సా 5-41 వజ్రం 3౫-౫౨ బ ౧౪-33 అమృ ౯-౪3 పవ [illegible] 5-40కు తెవ 1-33 [illegible]
6-34	6-10	18	౨౯	ర.బు	ద్వాద. సో ౫౪-౫౦ తె4-30 పూషా 3౫-౫౦ రా 8-58 సిద్ధి 3౮-30 కౌ ౨౧-౨౬ అమృ ౨౨-౧3 తెవ [illegible] పశ్చాదస్తమితో బుధః ౧౭-౦ శివే - శేవే 3౬ ఊ ద్వాదశాహవిావాసరః ౪-౫౧ తిలత్రయీ ప్రదోషః ప్రవేశాత్ [illegible] చ ౨౫ పదు 12-44ల పుదు 3-3ల
6-33	6-10	19	30	ర	త్రయో. మం ౬౦-౦ (24-0) ఉషా ౪3-౨౫ రా 11-55 వ్యతి ౪౦-౪౭ గర ౨౮-3 శేవ ఉ7-42కు అమృ౨౫-౨3 శేవ4 22ల 6-10కు [illegible] ౯-౪౮ కువేసప్త ౪౮ఊ శివే - శేవే౨౭ప భు ౦-౫3 చ౨౬ పదు8-5ల రాగు 11-6 ల. సౌరమఘమాసప్రారంభః వసంతిరు ప్రారంభశ్చ
6-33	6-10	20	౧	బు.శు	త్రయో. బు ౧-౧3 ఉ7-2 శ్రవం-౨౧ రా2-41 వరీవ౨-3౫ వణి౧-౧౫ అమృ ౨౧-౨౨ త్యాజ్యభావః దిన ౯-3 శివ 3 [illegible] శుక్రః 33-౧౦ కువేసప్త౫౧ప శైవనక్తం మహాశివరాత్రి రియామేవ మాసశివరాత్రిః భు ౧-౨ చ౨౭ పదు 11-58 ల
6-32	6-10	21	౨	శు	చతు గు ౬-౪౭ ప9-15 ధ ౫౬-౨౨ తె5-5 పరి ౪3-౪౦ శకు ౬-౪౭ ఉవ 7-5 ల 8-51కు అమృ ౨౭-౪౬ దిన ౯-౬ కృ3 వహః 3౫-౫౨ [illegible] సర్వేషాం3ంప్యా అన్వాధానం ఆరటక్తి ౧౪శి ద్వాపరయుగాదిః భు ౧-౧౦ చ౨౮ పగు 10-26 ల పుగు 3-5ల
6-32	6-11	22	3	ర	అమా. శు ౧౧-౨౦ ప11-4 శత ౬౦-౦ (24-0) శివ౪3-౫౫ నాగ౧౧-౨౦ పవ 12-52ల 2-36కు అమృ౪౧-౫౪ దిన ౯-౮ శివ [illegible] ౨౮-౧౭ వక్రాం పిండపితృయజ్ఞః యోగకాలః బ్రహ్మపూజా నవనీతధేనుదానం పితృతిథిరిత్యలభ్యయోగః భు ౧-౧౮ చ ౨౯ పగు 8-52ల పుగు 12-14 ల

(ఆంధ్ర) శక 1895 శ్రీ ప్రమాది నామ సంవత్సర మాఘమాసమందగు నిరయన లగ్నాంత కాలములు - గంటలు-నిమిషములు (విజయవాడకు)

ఇం. తే	శక. తే.	మకర	కుంభ	మీన	మేష	వృష	మిధు	కర్క	సిం	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను
		పగటియందలి లగ్నాంతకాలములు						రాత్రియందలి లగ్నాంతకాలములు					
24	౪	7-55	9-34	11-10	12-56	2-56	5- 8	7-19	9-26	11-30	1-39	3-53	5-59
25	౫	7-51	9-30	11- 7	12-52	2-52	5- 4	7-16	9-22	11-26	1-35	3-49	5-56
జనవరి నెల 26	౬	7-47	9-26	11- 3	12-48	2-48	5- 0	7-12	9-18	11-22	1-32	3-45	5-52
27	౭	7-43	9-22	10-59	12-44	2-44	4-56	7- 8	9-14	11-18	1-28	3-41	5-48
28	మాఘమాసం ౮	7-39	9-18	10-55	12-40	2-40	4-52	7- 4	9-10	11-14	1-24	3-37	5-44
29	౯	7-35	9-14	10-51	12-36	2-36	4-48	7- 0	9- 6	11-11	1-20	3-33	5-40
1974 సంవత్సరం 30	౧౦	7-31	9-10	10-47	12-32	2-32	4-44	6-56	9- 2	11- 7	1-16	3-29	5-36
31	౧౧	7-27	9- 6	10-43	12-28	2-28	4-40	6-52	8-58	11- 3	1-12	3-25	5-32
1	౧౨	7-23	9- 2	10-39	12-24	2-24	4-36	6-48	8-54	10-59	1- 8	3-21	5-28
2	౧౩	7-19	8-58	10-35	12-20	2-20	4-32	6-44	8-50	10-55	1- 4	3-17	5-24
3	౧౪	7-15	8-54	10-31	12-16	2-16	4-28	6-40	8-46	10-51	1- 0	3-13	5-20
ఫిబ్రవరి నెల 4	౧౫	7-11	8-50	10-27	12-12	2-12	4-24	6-36	8-42	10-46	12-56	3- 9	5-16
5	౧౬	7- 7	8-46	10-23	12- 8	2- 8	4-20	6-32	8-38	10-42	12-52	3- 5	5-12
6	౧౭	7- 3	8-42	10-19	12- 4	2- 4	4-16	6-28	8-34	10-38	12-48	3- 1	5- 8

ఇం.తే	శక తేది	మకర	కుం	మీన	మేష	వృష	మిధు	కర్క	సిం	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను
		పగటియందలి లగ్నాంతకాలములు						రాత్రియందలి లగ్నాంతకాలములు					
8	౧౮	6-55	8-34	10-10	11-55	1-56	4- 8	6-20	8-26	10-30	12-39	2-53	4-59
9	౨౦	6-51	8-30	10- 6	11-51	1-52	4- 4	6-15	8-21	10-26	12-35	2-48	4-55
10	మాఘమాసం ౨౧	6-47	8-26	10- 2	11-47	1-48	4- 0	6-11	8-17	10-22	12-31	2-44	4-51
11	౨౨	6-42	8-21	9-58	11-43	1-43	3-55	6- 7	8-13	10-18	12-27	2-40	4-47
12	౨౩	6-38	8-17	9-54	11-39	1-39	3-51	6- 3	8- 9	10-14	12-23	2-36	4-43
		కుం	మీ	మే	వృష	మి	కర్క	సిం	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	మకర
1974 సంవత్సరం ఫిబ్రవరి నెల 13	౨౪	8-13	9-50	11-35	1-35	3-47	5-59	8- 5	10-10	12-19	2-32	4-39	6-31
14	౨౫	8- 9	9-45	11-31	1-32	3-44	5-55	8- 1	10- 6	12-15	2-29	4-35	6-27
15	౨౬	8- 6	9-42	11-27	1-28	3-40	5-52	7-58	10- 2	12-11	2-25	4-32	6-23
16	౨౭	8- 2	9-38	11-23	1-24	3-35	5-48	7-54	9-58	12- 8	2-21	4-28	6-20
17	౨౮	7-58	9-35	11-20	1-20	3-32	5-44	7-50	9-55	12- 4	2-17	4-24	6-16
18	౨౯	7-54	9-31	11-16	1-16	3-28	5-40	7-46	9-51	12- 0	2-13	4-20	6-12
19	ఫాల్గుణం 30	7-50	9-27	11-12	1-13	3-25	5-36	7-42	9-47	11-56	2-10	4-16	6- 8
20	౧	7-47	9-23	11- 8	1- 9	3-21	5-32	7-39	9-43	11-52	2- 6	4-13	6- 4

సూ. ఉ	సూ. అ	ఇం. తే	శక తేది	గ్రహ	
6-19	6-16	14	౨౩	ర	షష్ఠీ. శ ౯-3 ప9-55 అనూ 33-౧౫ సా7-36 వ్యాఘాత ౨౫ శశి ౯-3 అమృ ౫-౧౮ రా౹1-47ల 3-33కు దివ ౯-౫౮ పూర్వాభాద్ర మిత్రసప్తమ్యాః ౨౬-౧౨ మధ్యాహ్న త్ర్యహ మీన సంక్రమణ పుణ్యకాల స్స్నానార్చ్యః భు ౮-౮ భు ౪-౮ వ ౧౯ పడు 10-12ల పుడు 2-59ల
6-18	6-16	15	౨౪	శు	సప్త. శు ౧3-౨3 ప 11-39 జ్యేష్ఠ 3౯-30 సా 10-6 సిద్ధి ౪౯-౨౦ బ ౧3-౨3 అమృ ౧౫-౧౨ త్యాజ్యాభావః దివ ౨౯-౫౬ ఉ 3 శుక్ర ౪౮-3౪ రాత్రౌ 3౯ ఊ అష్టమీతిథిః శ్రీ వనక్షం. త్రిస్పృశా. ఉభయాసభ్యాయః భు ౦-౪ చ ౨౦ పడు 8-42ల పుడు 12-42ల
6-17	6-16	16	౨౫		అష్ట. శ ౧౯-౧౦ ప1-57 మూ ౪౬-౫3 రా 1-2 వ్యతీ ౫౧-3౫ ౧౯-౧౦ ఉద 7-4ల 8-52 కు అమృ ౨౫-౫౫ రా౹11-14ల 1-25కు దివ ౨౯-౫౫ రక్తం ౪౭వ కూష్మాండతిథిః భు ౦-౧౨ చ ౨౧ ఊగు 7-51 కు
6-16	6-16	17	౨౬	ర.శు	నవ. అ ౨౫-౪౫ సా 4-34 పూషా ౫౪-౪౫ తె 4-10 వరి ౫౪-౧౦ గర ౨౫-౪౫ పవ 11-53ల 1-41కు అమృ ౪౧-౧౧ దివ ౩౦-౧ ఉత్తా ౧ ర్కః ౪౭-౨౫ రోహిణీ ౩కుజః ౨౬-౪౦ రవే-కేవే ౫౫ ఊ భు ౦-౨౦ చ ౨౨ సాగు 4-40ల
6-16	6-16	18	౨౭	బు	దశ. పో 3౨-౨౫ సా7-14 ఉషా ౬౦-౦ (24-0) పరి ౫౬-3౫ భద్ర 3౨-౨౫ పవ 1-11 ల 3-0కు అమృ ౪౪-౬ దివ 30-3 ౩ల ౧ బుధార్కః ౨-౧౩ అభిజిత్కాలే ౪౫ ఊ శివే-కేవే ౪౬వ భు ౦-౨౫ చ ౨3 పడు 12-4ల పుగు 3-4ల
6-14	6-16	19	౨౮	శు	ఏకా. మం 3౫-3౫ రా 9-41 ఉషా ౨-30 ఉ7-14 శివ ౫౫-3౫ బ ౫-33 పవ 11-42ల 1-29కు అమృ ౪౦-౨౬ దివ 30-౫ శుక్ర ౫౧-౨౫ ప్రీతికాలే శ్రవణ మత్స్యద్వాదశీ భు ౦-3౬ చ ౨౪ పడు 8-38 ల రాడు 11-4 ల
6-14	6-17	20	౨౯	ర	ద్వాద. బు ౪3-౫౦ రా 11-46 శ్ర ౯-౨౫ ప10-1 సిద్ధ ౫౯-౪౫ కా ౧౧-౧౮ పవ2-25ల 4-11కు అమృ ౪౬-౫౦ దివ 30-౭ మేషాయనం ౫౭-3౬ ప్ర శాక్వరది వే విషువత్పుణ్యకాలః భు ౦-౪౪ చ ౨౫ పడు 11-51ల
6-13	6-17	21	3౦	ర	త్రయో. గు ౪౭-౫౦ రా1-31 ధ ౧౫-౨౫ ప12-23 సాధ్య ౬౦-౦ గర ౧౫-౫౦ రా వ 8-9ల 9-53 కు అమృతాభావః దివ 30-౧౦ ఉత్తరాభ్యః ౭-౪౨ భు ౦-౫౨ చ ౨౬ పడు 10-14ల పుడు 3-4ల
6-12	6-17	22	౧	శ.బు	చతు. శు ౫౦-౨౫ రా2-23 శత౨౦-౭ ప2-15 శుభ ౫౯-౭ విష్టి ౧౯-౯ అమృ ౦-౪3 రా౹9-1ల 10-43కు దివ3౦-౧3 శ్రీ ప్రహ్లాద జయంతి 11-2౫౪ శతభిషకః ౧౦-౪౭ శ్రీవనక్షం మాసశివరాత్రిః భు ౧-౦ చ ౨౭ పడు 8-37ల పుగు 12-39ల
6-11	6-17	23	౨	శు, గు / శు	● అమా. శ ౫౧-౪౮ రా౨-54 పూర్వాభా౨3-33 ప8-36 శుక్ల ౫౭-౧౫ చతు౨౧-౭ రా౹1-32ల 3-11కు దివ3౦-౧౫ రోహిణ్యజ. [illegible] కుంభసంక్రమణః ౪౧-౨౦ రక్తం ౨3 ఊ శ్రేష్ఠం ౩౦పో అన్వాధానం సింహపిత్ర్యమావాస్యః భు ౧-౭ చ ౨౮ ఊగు 7-48 కు

సూ. ఉ	సూ. అ	ఇం. తే	శక తేది	గ్రహ	(శ్రీ) ఆనంద నామ సం॥ ర॥ చైత్రమాసః శకః ౧౮౯౬ కలిః ౫౦౭౫ హూణ శకః 1974 (చాంద్రః శుక్లమాసః గ్రీష్మఋతుః)
6-11	6-18	24	3	శు	శు. పా. అ ౫౧-౫3 రా 2-56 ఉత్తరాభా ౨౫-౪౦ సా 4-27 బ్ర ౫౪-30 కిం ౨౧-౫౦ అమృ ౧3-౧౫ రేవ 4-40 ల దివ 30-౧౭ ఉగాది శుక్లః 30-౧౬ రక్తం ౨౬వ యోగకాలః భు ౧-౧౬ చ ౨౯ సాగు 4-41ల. ఇతిశివమ్.

(చాంద్ర) శక 1895 (శ్రీ) ప్రమాది నామ సంవత్సర ఫాల్గున మాసమందగు నిరయన లగ్నాంత కాలములు గంటలు - నిమిషములు (పిఠాపురం)

ఇం. తే.	శ తేది	పగటియందలి లగ్నాంత కాలములు: కుంభ	మీన	మేష	వృష	మిధు	కర్క	రాత్రియందలి లగ్నాంత కాలములు: సింహ	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	మకర
23	౪	7-35	9-11	10-56	12-57	3- 9	5-21	7-27	9-31	11-41	1-54	4- 1	5-53
24	౫	7-31	9- 8	10-53	12-53	3- 5	5-17	7-23	9-28	11-37	1-50	3-57	5-49
25	౬	7-27	9- 4	10-49	12-49	3- 1	5-13	7-19	9-24	11-33	1-46	3-53	5-45
26	౭	7-23	9- 0	10-45	12-45	2-57	5- 9	7-15	9-20	11-29	1-42	3-49	5-41
27	౮	7-19	8-55	10-41	12-41	2-53	5- 5	7-11	9-16	11-25	1-38	3-45	5-37
28	౯	7-15	8-52	10-37	12-37	2-50	5- 1	7- 7	9-12	11-21	1-34	3-41	5-33
1	౧౦	7-11	8-48	10-33	12-33	2-46	4-57	7- 3	9- 8	11-17	1-30	3-37	5-29
2	౧౧	7- 7	8-44	10-29	12-29	2-42	4-53	6-59	9- 4	11-13	1-26	3-33	5-25
3	౧౨	7- 3	8-40	10-25	12-25	2-37	4-49	6-55	9- 0	11- 9	1-22	3-29	5-21
4	౧౩	6-59	8-36	10-21	12-22	2-34	4-45	6-51	8-56	11- 5	1-19	3-25	5-17
5	౧౪	6-55	8-32	10-17	12-18	2-30	4-41	6-47	8-52	11- 1	1-15	3-21	5-13
6	౧౫	6-51	8-28	10-13	12-14	2-26	4-37	6-43	8-48	10-57	1-11	3-17	5- 9
7	౧౬	6-47	8-24	10- 9	12-10	2-22	4-33	6-39	8-44	10-53	1- 7	3-13	5- 5
8	౧౭	6-43	8-20	10- 5	12- 6	2-18	4-29	6-35	8-40	10-49	1- 3	3- 9	5- 1
[illegible]	౧౮	[illegible]	8-16	10- 1	12- 2	2-14	4-25	6-31	8-36	10-45	12-59	3- 5	4-57

ఇ తే.	శ తే.	పగటియందలి లగ్నాంత కాలములు: కుం	మీన	మేష	వృష	మిధు	కర్క	రాత్రియందలి లగ్నాంత కాలములు: సింహ	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	మక
11	౨౦	6-31	8- 8	9 53	11-53	2- 6	4-17	6-23	8 28	10-37	12-50	2-57	4-49
12	౨౧	6-27	8- 4	9-49	11-49	2- 1	4-13	6-19	8-24	10-33	12-46	2-53	4-45
13	౨౨	6-23	8- 0	9-45	11-45	1-57	4- 9	6-15	8 20	10-29	12-42	2-49	4-41
14	౨౩	6-19	7-56	9-41	11-41	1-53	4- 5	6-11	8-16	10-25	12-38	2-45	4-37
		మీన	మేష	వృష	మిధు	కర్క	సింహ	కన్య	తుల	వృశ్చి	ధను	మక	కుం
15	౨౪	7-52	9-37	11-37	1-49	4- 1	6- 7	8-12	10-21	12-31	2-41	4-33	6-1[illegible]
16	౨౫	7-48	9-33	11-3[illegible]	1 46	3-57	6- 3	8- 8	10-17	12-30	2 37	4-29	[illegible]
17	౨౬	7-44	9-29	11-29	1 42	3-53	5-59	8- 4	10-13	12-27	2-33	4-25	[illegible]
18	౨౭	7-40	9-25	11-26	1-38	3 49	5-55	8- 0	10- 9	12-23	2-30	4-21	6- 0
19	౨౮	7-36	9-21	11-22	1-34	3-45	5-52	7-56	10- 5	12-19	2-26	4-17	[illegible]
20	౨౯	7-32	9-17	11-18	1-30	3-41	5 48	7-52	10- 1	12-15	2 23	4-13	[illegible]
21	౩౦	7-28	9-13	11-14	1-26	3-38	5-44	7 48	9-57	12-11	2 18	4- 9	5-48
22	౧	7-24	9- 9	11-10	1-22	3-34	5-40	7-44	9-54	12- 7	2 14	4- 5	5-44
23	౨	7-20	9- 5	11- 6	1-18	3-30	5-36	7-40	9-50	12- 3	2-10	4- 2	5-40
24	3	7-16	9- 1	11- 2	1-14	3-26	5-32	7-36	9-46	11-59	2- 6	3-58	5-37

1973 డిసెంబరు	
25	శు. పా. ఆ ౪౫-౩౭ అనూ ౨౪-౩౫ రా వ 10-15 ల 12-0 కు యోగకాలః
26	విది. సో ౫౩-౨౨ జ్యే ౩౦-౭ రావ 3-11 ల 4-57 కు
27	తది. మం ౫౭-౩౨ మూ ౩౬-౧౫ సావ 7-3 ల 8-49 కు
28	చవి. బు ౬౦-౦ పూషా ౪౨-౫౧ ఉవ 7-29 ల 9-15 కు
29	చవి గు ౪-౧ ఉషా ౪౯-౨౧ పవ 8-21 ల 10-7 కు
30	పంచ. శు ౯-౧౦ శ్ర ౫౫-౧౭ ఉవ 6-29 ల 8-15 కు సుబ్రహ్మణ్యషష్ఠీ
1	షష్ఠీ. శ ౧౩-౪౦ ధని ౬౦-౦ పవ 8-49ల 10-33 కు సప్తమీతిథిః
2	సప్త. ఆ ౧౭-౧౪ ధని ౦-౧౩ పవ 2-8ల 3-50కు అష్టమీతిథిః
3	అష్ట. సో ౧౯-౩౭ శత ౪-౧౦ పవ 2-45ల 3-50కు శూన్యతిథిః
4	నవ. మం ౨౦-౪౪ పూభా ౬-౫౭ సావ 7-2ల 8-40కు నవమీతిథిః
5	దశ. బు ౨౦-౩౫ ఉభా ౭-౩౦ రావ 9-52ల 11-28కు దశమీతిథిః
6	ఏకా. గు ౧౯-౯ రేవ ౭-౫౨ తెవ 5-41ల తిథిద్వయం మత్స్యజయంతి
7	ద్వాద. శు ౧౬-౩౬ అశ్వి ౭-౨ శేవ 7-16 కు సావ 6-57 ల 8-30 కు త్రయోదశీతిథిః అరుళాళప్పెరుమాళెంబెరుమానార్ తి॥న॥ [మంగయాళ్వార్ తి॥న॥
8	త్రయో. శ ౧౩-౩ భర ౬-౧౫ రావ 8-24ల 9-56కు కృత్తికాదీపోత్సవః సంపిళ్ళై తిరు
9	చతు. ఆ ౭-౩౯ కృ ౩-౩౩ రావ 11-0 ల 12-33 కు అన్వాధానం దత్తజయంతి. తిరు ప్పాణియాళ్వార్ తి॥న॥ శ్రీవైష్ణవగృహేషు ద్రావిడప్రబంధ నిగమనం
10	○పూర్ణి. సో ౩-౨౬ విష్వ ౫౪-౨౨ రోహి ౦-౧౨ మృ ౫౬-౧౦ పవ 11-43ల 1-18కు యోగకాలః రఘునాథ తీ॥పు॥

1973 డిసెంబరు	
11	బ. విది. మం ౫౨-౧౪ ఆర్ద్రా ౫౨-౨౧ పవ 12-52 ల 2-22 కు
12	తది. బు ౪౬-౧౫ పున ౪౭-౬ పవ 2-33 ల 4-2 కు
13	చవి గు ౪౦-౨౪ పుష్య ౪౪-౦ పవ 9-11 ల 10-41 కు
14	పంచ. శు ౩౪-౫౫ ఆశ్లే ౪౦-౧౪ పవ 12-1ల 1-36కు అక్షోభ్య తీ॥పు॥
15	షష్ఠీ. శ ౩౦-౪ మఖ ౩౭-౭ పవ 9-58ల 11-29 ు తెవ 5-1 ల ధనుప్రవేశః ౪౭-౫౭ ప్రవేశాత్పరదినే ధనుస్సంక్రమణ పుణ్యకాలః
16	సప్త ఆ ౨౫-౪౭ పూఫ ౩౪-౩౬ శేవ 6-34కు రావ 3-23ల 4-57కు వైవస్వతమన్వాది
17	అష్ట. సో ౨౨-౩౧ ఉఫ ౩౩-౭ రావ 4-6 ల 5-41 కు అష్టమీతిథిః త్రిస్పృష్టకా:
18	నవ మం ౨౦-౧౨ హస్త ౩౨-౩౨ రావ 3-38ల 5-15 కు నవమీతిథిః
19	దశ బు ౧౯-౭ చిత్తా ౩౩-౧౫ రవ 1-36ల 3-15కు దశమీతిథిః
20	ఏకా. గు ౧౯-౧౪ స్వా ౩౫-౩ రావ 2-28ల 4-9కు ఏకాదశీతిథిః మత్స్యజయంతి
21	ద్వాద. శు ౨౦-౪౪ విశా ౩౭-౧౪ రావ 2-7ల 3-50కు ద్వాదశీ తిథిః
22	త్రయో. శ ౨౩-౨౪ అనూ ౪౨-౨౫ తెవ 5-38 ల శైవనక్తం మాసశివరాత్రిః
23	చతు. ఆ ౨౭-౧౨ జ్యే ౪౭-౪౩ శేవ 7-22 కు తొండరడిప్పొడియాళ్వార్ పెరియానంబి తి॥న॥
24	●అమా. సో ౩౨-౦ మూ ౫౩-౫౫ పవ 10-29 ల 12-15 రావ 2-22ల 4-8కు సర్వేషాం ౩౦స్యా. అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ పరిధావి నామ సం॥ పౌష శుక్లపక్షః క్రీ.శ.1973-74

1974 జనవరి	
25	శు. పా. మం ౩౭-౧౭ పూషా ౬౦-౦ పవ 2-47 ల 4-32కు యోగకాలః
26	విది. బు ౪౨-౫౦ పూషా ౦-౨౫ పవ 3-28 ల 5-24 కు
27	తది. గు ౪౭-౦ ఉషా ౭-౫౭ పవ 1-46 ల 3-32 కు
28	చవి. శు ౫౦-౪౦ శ్రవ ౧౩-౦ సావ 4-9 ల 5-53 కు
29	పంచ. శ ౫౬-౭ ధని ౧౯-౨౭ రావ 9-39 ల 11-22 కు
30	షష్ఠీ. ఆ ౫౭-౪౦ శత ౨౨-౩౭ రావ 10-23 ల 12-4 కు
31	సప్త. సో ౫౯-౫ పూభా ౨౫-౪౨ రావ 2-48 ల 4-27 కు
1	అష్ట. మం ౫౯-౨ ఉభా ౨౭-౩౫ తెవ 5-46 ల
2	నవ. బు ౫౭-౪౯ రేవ ౨౭-౧౦ శేవ 7-23 కు
3	దశ. గు ౫౫-౬ అశ్వి ౨౭-౩౨ పవ 1-41 ల 3-16 కు రావ 3-1ల 4-35 కు
4	ఏకా. శు ౫౧-౨౭ భర ౨౬-౨ తెవ 4-33 ల 6-6 కు సర్వేషాం శ్రీ వైష్ణవానాం వైకుంఠ (ముక్కోటి) ఏకాదశీ శ్రీరంగద్వారదర్శన భగవదాలోకన మహోత్సవః
5	ద్వాద. శ ౪౭-౦ కృ ౨౩-౩౫ త్యాజ్యాభావః మాస్వాదనాశీ రఘూత్తమ తీ॥పు॥
6	త్రయో. ఆ ౪౧-౪౭ రోహి ౨౦-౨౪ ఉవ 7-13 ల 8-44 కు రావ 8-3 ల 9-33 కు
7	చతు. సో ౩౬-౧౫ మృ ౧౬-౪౨ రావ 9-10 ల 10-40 కు
8	○పూర్ణి. మం ౩౦-౨౫ ఆర్ద్రా ౧౨-౪౦ రావ 10-53 ల 12-22 కు అన్వాధానం

పూర్వపద్ధతి రీత్యా శ్రీ పరిధావి నామ సం॥ పౌష కృష్ణపక్షః క్రీ.శ. 1974

1974 జనవరి	
9	బ. పా. బు ౨౪-౩౦ పున ౪౯-౩౦ సావ 5-30 ల 7-0 కు యోగకాలః
10	విది. గు ౧౯-౪౫ పుష్య ౪-౨౩ రావ 8-23 ల 9-53 కు తిథిద్వయం
11	తది శు ౧౩-౨ ఆశ్లే ౦-౩౫ మఖ ౫౬-౨౫ సావ 6-10 ల 7-41 కు
12	చవి. శ ౭-౩౦ పూఫ ౫౪-౬౦ పవ 1-7 ల 2-39 కు
13	పంచ. ఆ ౪-౨౪ ఉఫ ౫౨-౩౯ పవ 11-21 ల 12-57 కు
14	షష్ఠీ సో ౧-౯ విష్వ ౫౭-౨౯ హ ౫౧-౪౬ పవ 12-0ల 1-35 కు మకరరవిః ౯-౫౯ పల్యకోమ తీ॥పు॥ నరహరితీ॥పు॥ ప్రవేశాత్పరతో మకర సంక్రమణ పుణ్యకాలః
15	అష్ట. మం ౫౭-౩౯ చిత్తా ౫౨-౧౫ పవ 11-26 ల 1-3కు శైవనక్తం. త్రిస్పృష్టకా:
16	నవ. బు ౫౭-౪౬ స్వా ౫౩-౪౧ పవ 9-19 ల 10-57 కు
17	దశ. గు ౫౯-౪౬ విశా ౫౬-౩౯ పవ 10-2 ల 11-43 కు
18	ఏకా. శు ౬౦-౦ అనూ ౬౦-౦ పవ 9-36 ల 11-18 కు
19	ఏకా శ ౨-౪౦ అనూ ౦-౫౭ పవ 1-8 ల 2-52 కు మత్స్యజయంతి.
20	ద్వాద. ఆ ౬-౩౭ జ్యే ౬-౪ సావ 5-54 ల 7-43 కు
21	త్రయో. సో ౧౧-౨౩ మూల ౧౨-౧ పవ 9-44 ల 11-30 కు రావ 10-7 ల 11-53 కు చతుర్దశీతిథిః శైవనక్తం మాసశివరాత్రిః
22	చతు. మం ౧౬-౩౫ పూషా౧౯-౬౬ రావ 10-56ల12-42 కు అమాతిథిః విద్యాధిరతీ॥పు॥
23	●అమా. బు ౨౭-౧ ఉషా ౨౫-౧ రావ 9-6 ల 10-52 కు శూన్యతిథిః అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాదినామ సం॥ మాఘ శుక్లపక్షః క్రీ.శ. 1974

24 శు. పా. గు ౨౭-౧౪ శ్ర ౩౧-౧౦ రావ 11-31 ల 1-16 కు ప్రతిపత్తిథిః యోగకాలః
25 విది. శు ౩౧-౪౦ ధని ౩౬-౪౫ తెవ 5-8 ల
26 తది. శ ౩౫-౭ శత ౪౧-౨౨ శేవ 6-51 కు తెవ 5-59 ల
27 చవి. ఆ ౩౭-౨౦ పూర్వాభా ౪౪-౪౯ శేవ 7-41 కు
28 పంచ. సో ౩౭-౧౯ ఉభా ౪౭-౫ పవ 10-33 ల 12-13 కు
29 షష్ఠీ. మం ౩౭-౫౦ రేవ ౪౭-౫౦ పవ 1-39 ల 3-17 కు
30 సప్త. బు ౩౬-౧౬ అశ్వి ౪౭-౩౬ రావ 9-44 ల 11-20 కు రథ స మీ.
31 అష్ట. గు ౩౩-౨౭ భర ౪౬-౧౦ పవ 11-5 ల 12-39 కు
1 నవ. శు ౨౯-౪౫ కృ ౪౩-౫౫ పవ 12-41 ల 2-13 కు ఆనంద తీ॥ పు॥
2 దశ. శ ౨౫-౧౩ రో ౪౦-౫౦ పవ 3-25 ల 4-56 కు తెవ 4-16 ల 5-46 కు
3 ఏకా. ఆ ౨౦-౪ మృ ౩౭-౧౫ తెవ 5-24 ల తిథిద్వయం. మత్రయగాశీ సత్యజ్ఞాన తీ॥ పు॥
4 ద్వాద. సో ౧౪-౨౭ ఆర్ద్రా ౩౩-౧౩ శేవ 6-53 కు
5 త్రయో. మం ౭-౩౬ పున ౨౯-౩ ఉవ 7-6 ల 8-36 కు రావ 1-43 ల 3-13 కు ఎంబార్ తి॥ న॥
6 చతు. బు ౧-౪౦ పుష్య ౫౪ ౭ పుష్య ౨౪-౫౬ తెవ 4-36 ల 6-6 కు అన్వాధానం

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాదినామ సం॥ మాఘ కృష్ణపక్షః క్రీ.శ.1974

7 బ. పా. గు ౫౭-౨౩ ఆశ్లే ౨౧-౩ రావ 2-22 ల 3-52 కు యోగకాలః
8 విది. శు ౪౬-౩౬ మఖ ౧౭-౩౭ రావ 9-19 ల 10-51 కు తిరుమడిశైయాళ్వార్ తి॥ న॥
9 తది. శ ౪౨-౧౯ పూర్వా ౧౪-౫౨ రావ 7-32 ల 9-5 కు
10 చవి. ఆ ౩౯-౨౪ ఉఫ ౧౨-౫౨ రావ 8-2 ల 9-36 కు
11 పంచ సో ౩౭-౧౫ హ ౧౧-౫౩ సావ 7-23 ల 8-59 కు కూరత్తాళ్వార్ తి॥ న॥
12 షష్ఠీ. మం ౩౬-౧౬ చిత్త ౧౧-౫౭ సావ 5-6 ల 6-44 కు కుంభే రవిః ౩౫-౨౫ మధ్యాహ్నాత్పరతః కుంభ సంక్రమణ పుణ్యకాలః
13 సప్త. బు ౩౬-౨౭ స్వా ౧౩-౬ సావ 5-42 ల 7-12 కు
14 అష్ట. గు ౩౭-౧౪ విశా ౧౬-౦ సావ 5-11 ల 6-53 కు తిస్రోష్టకా [illegible]
15 నవ శు ౪౧-౧౪ అనూ ౧౯-౩౯ రావ 8-30 ల 10-14 కు
16 దశ. శ ౪౫-౬ జ్యే ౨౪-౩౦ రావ 1-8 ల 2-53 కు
17 ఏకా. ఆ ౪౯-౫౭ మూ ౩౦-౧౯ సావ 4-56 ల 6-41 కు తెవ 5-18 ల మత్రయగాశీ
18 ద్వాద సో ౫౫-౧౭ పూర్వా ౩౬-౩౭ శేవ 7-3 కు తెవ 6-5 ల ద్వాదశీ హరివాసరః
19 త్రయో. మం ౬౦-౦ ఉషా ౪౩-౧౭ శేవ 7-52 కు తెవ 4-18 ల 6-4 కు
20 త్రయో. బు ౦-౪౩ శ్ర ౪౯-౪౧ త్యాజ్యాభావః కైంకర్యం. మహా [illegible] కియమేవ మాస శివరాత్రిః విష్ణుచిత్త రామానుజస్వామి తీర్థం
21 చతు గు ౫-౪౪ ధ ౫౫-౨౬ ఉవ 6-47 ల 8-32 కు సర్వేషాం ౩౦ స్యా. [illegible]
22 ● అమా. శు ౧౦-౦ శ ౬౦-౦ పవ 12-29 ల 2-13 కు పింపితృయజ్ఞః యోగకాలః

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాదినామ సం॥ ఫాల్గుణ శుక్లపక్షః క్రీ.శ 1974

23 శు. పా. శ ౨౩-౧౬ శత ౦-౭ పవ 1-20 ల 3-2 కు
24 విది ఆ ౧౫-౨౭ పూర్వాభా ౩-౪౫ సావ 6-0 ల 7-40 కు
25 తది. సో ౧౬-౫ ఉభా ౬-౧౩ రావ 9-12 ల 10-50 కు
26 చవి. మం ౧౫-౩౫ రేవ ౭-౨౩ తెవ 5-26 ల
27 పంచ. బు ౧౩-౫౧ అశ్వి ౭-౨౪ శేవ 7-1 కు సావ 6-51 ల 8-26 కు
28 షష్ఠి. గు ౧౧-౩ భర ౬-౨౦ రావ 8-35 ల 10-8 కు
1 సప్త. శు ౭-౧౪ కృ ౪-౧౭ రావ 11-24 ల 12-55 కు సత్యవ్రత తీ॥ పు॥
2 అష్ట. శ ౨-౩౬ విష్ణు ౫౪-౫౫ రోహి ౧-౨౫ మృ ౫౬-౩౯ పవ 12-17 ల 1-48 కు తిరుక్కచ్చినంబి తి॥ న॥
3 దశ ఆ ౫౧-౪౧ ఆర్ద్రా ౫౪-౨ పవ 1-29 ల 2-59 కు
4 ఏకా. సో ౪౫-౪౫ పున ౪౯-౫౪ పవ 3-12 ల 4-41 కు మత్రయగాశీ. కులశేఖరాళ్వార్ తి॥ న॥
5 ద్వాద. మం ౩౯-౪౪ పుష్య ౪౫-౪౨ పవ 9-48 ల 11-17 కు
6 త్రయో. బు ౩౩-౫౬ ఆశ్లే ౪౧-౪౩ పవ 12-37 ల 2-7 కు కామదహనం
7 చతు. శు ౨౭-౩౨ మఖ ౩౭-౧౦ పవ 10-21 ల 11-51 కు తెవ 5-15 ల హోళికాగ్ని
8 ◯ పూర్ణి. శు ౨౩-౪౬ పూర్వా ౩౫-౧౬ శేవ 6-46 కు రావ 3-25 ల 4-57 కు పూర్ణిమా తిథిః అన్వాధానం

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ప్రమాది సం॥ ఫాల్గుణ కృష్ణపక్షః క్రీ శ. 1974

9 బ పా. శ ౧౯-౩౭ ఉఫ ౩౩-౪ రవ 3-49 ల 5-23 కు తిథిద్వయం. యోగకాలః
10 విది. ఆ ౧౬-౨౭ హస్త ౩౧-౪౯ రావ 3-4 ల 4-40 కు [illegible] తీ॥ పు॥
11 తది సో ౧౪-౨౨ చిత్త ౩౧-౪౪ రావ 12-43 ల 2-21 కు
12 చవి మం ౧౩-౨౦ స్వా ౩౨-౪౪ రావ 1-14 ల 2-54 కు
13 పంచ బు ౧౩-౪౭ విశా ౩౫-౧౨ రావ 2-31 ల 2-16 కు
14 షష్ఠీ గు ౧౫-౭౬ అనూ ౩౮-౩౧ రావ 3-44 ల 5-27 కు మీనే రవిః ౨౫ మధ్యాహ్నాత్పూర్వతో మీన సంక్రమణ పుణ్యకాలః
15 సప్త. శు ౧౭-౧౬ జ్యే ౪౩ ౬ త్యాజ్యాభావః అష్టమీతిథిః దేవకర్మ [illegible]
16 అష్ట. శ ౨౨-౯ మూ ౪౭-౪౪ పవ 8-16 ల 10-1 కు రావ 12-1 ల 1-45 కు [illegible]
17 నవ ఆ ౨౬-౫౨ పూర్వా ౫౪-౫౭ పవ 12-21 ల 2-7 కు [illegible]
18 దశ. సో ౩౨-౧౦ ఉషా ౬౦-౦ పవ 1-7 ల 2-54 కు
19 ఏకా మం ౩౭-౩౭ ఉషా ౧-౩౭ పవ 11-18 ల 1-4 కు [illegible]
20 ద్వాద. బు ౪౨-౨౭ శ్రవ ౭-౩ పవ 1-51 ల 3-37 కు
21 త్రయో. గు ౪౬-౪౧ ధని ౧౩-౫౭ సావ 7-36 ల 9-20 కు
22 చతు శు ౪౯-౪౯ శత ౧౯-౦ రావ 8-37 ల 10-19 కు కైంకర్యం. మాసశివరాత్రిః
23 ● అమా. శ ౫౧-౫౩ పూర్వాభా ౨౩-౦ రావ 1-24 ల 3-4 కు సర్వేషాం ౩౦ స్యా. [illegible] ధానం పింపితృయజ్ఞః

పూర్వపద్ధతిరీత్యా శ్రీ ఆనంద నామ సం॥ర చైత్ర మాస శుక్లపక్షః క్రీ. శ. 1974

24 శు. పా. ఆ ౫౨-౨౯ ఉభా ౨౫-౪౨ తెవ 4-46 ల యోగకాలః. ఇతి [illegible]

ముఖ్యసూచన: వర్షయోగములను సాగర చక్రముచేతను స్త్రీ పురుషనక్షత్ర యోగవశమున ... యందగు వాహనములచేతను—వర్షఫణిచేతను గ్రహ యోగములవలన మాశక్తి కొలది విచారణ ... పొలాశమును వ్రాసినాము. పున అనావృష్టి—నాడీ, చాంద్రయోగములను చూపుచున్నాము. ... మూల పరీక్షా గత పూర్వాషాఢ కార్తె అగాయతు గర్భధారణ. తాత్కాలిక వర్ష చిహ్నములను ... చేయవలసినది చాల కలదు. పంచాంగ రచనా కాలమునందు వ్రాసినది ¼ వంతు. మిగిలినది ¾ ... కావున కర్షకులు పొషము అగాయతు తత్ప్రభృతు చిహ్నములను మేము చూపిన ఈ గ్రహయోగము ... విచారణ చేసుకుని ఆరంభాదుల వాటిన చక్కటి ఫలమును పొందగలరు.

చైత్ర మాసము

అనావృష్టి యోగాః : 1. వత్సరాది త్రీ॥ బ ౧౦ శని పర్యం కుజసూర్యోరేకరాశిస్థితిః 2 శు 3 శుక్ర వాసరే కుజ గురు యుద్ధం దక్షిణే గురుః 3. శు 2 సోమవార త్రీ॥ పురశ్శుక్ర రూప రవి మధ్యః ... శు 4 సోమవార త్రీ॥ శుక్రాగ్రే శనిః

వర్ష యోగాః : 1. వత్సరాది త్రీ॥ శు 2 సోమవార పః॥ గ్రహాంతరితో బుధ శుక్రా 2. శు ౬ ... వాస త్రీ॥ పురశ్శుక్రః 3. బ ౧౦ శనివాసరే కుజచలనమ్.

సారాంశము : ఈ మాసమంతయు క్రమేపియు నెండలు తీవ్రముగానున్నను, వత్సరాది, శీరాపూర్వి ... ముతో మత్తరార్ధమును సామాన్య వర్షములు అచటచట కురియును.

వైశాఖ మాసము

శు ౯ గు కృత్తికకార్తె — మేఘాడంబరము బ 3 గు రోహిణి కార్తె — సువృష్టిః.

అనావృష్టి యోగాః : 1. బ 3 ఆది పః॥ పురశ్శుక్ర రూప రవి మధ్యః 2. బ ౧౩ బుధ పః॥ శుక్రాగ్రే శనిః 3. బ 3 ఆదివార త్రీ॥ బ ౧౩ బుధవార పర్యం॥ పురో బుధః 4. బ ౧౩ బుధ వాసరే శుక్ర శని యుద్ధం ఉత్తరే శనిః 5. బ ౧౩ ఆదివార త్రీ॥ రోహిణ్యాది త్రితయే బుధ శుక్ర సమాగమః

వర్షయోగములు : 1. బ 3 ఆ పః॥ పురశ్శుక్రః 2. శు 8 ఆదివాసరే శుక్రోదయము ... బ ౧౧ సోమే అస్తం 3. బ ౧౩ బుధవార త్రీ॥ బుధశుక్రయో రేకరాశౌ ఏకాంశే చ సమాగ ... 4. బ 8 గురౌ బుధ శుక్ర యుద్ధం ఉత్తరే శుక్రః 30 స్వా శుక్రవాసరే ఎప్పుడే ... బుధ శుక్ర సమాగమః

నాడీ యోగాః : మే 10 లగా 13 కు, 21 లగా 28 కు.

చాంద్రయోగాః : మే 24 లగా 28 కు.

సారాంశము . ఈ శుక్లమున గాలి దుమారములు ఎండలు ఎక్కువగా నుండి ... తొలకరి వానలు ప్రారంభమగును.

జ్యేష్ఠ మాసము

శు 8 గు మృగశిర కార్తె సువృష్టి తుర్య బ ౫ గు ఆర్ద్ర కార్తె మధ్యేమధ్యే వృష్టిః

అనావృష్టి యోగాః : 1. శు ౧౨ మంగళ పః॥ రోహిణ్యాది త్రితయే బుధ శుక్ర సమాగమః 2. శు 8 సో త్రీ॥ ఆర్ద్రాది పంచకే బుధవర్జనం. 3. బ ౧ శని త్రీ॥ ఉత్తరాషాఢానక్షత్రే ... 4. బ ౯ సో త్రీ॥ గురుశుక్ర సమసప్తకం.

వర్ష యోగాః : 1. బ 8 బు పః॥ బుధ శుక్రయో రేకరాశౌ ఏకాంశే చ సమాగమః 2. బ 8 ... త్రీ॥ బ ౯ సో పః॥ గ్రహాంతరితౌ బుధ శుక్రౌ. 3. శు ౧౧ సోమే కుజ చలనం 4.

నాడీ యోగాః · జూన్ 3 లగా 10కు, 17 లగా 22కు 24 30.

చాంద్రయోగాః . 2—3—6 లగా 17 కు 21–22.

సారాంశము మధ్యమధ్య లెరపి గలిగియున్న సస్యోచిత వర్షములు ... గోదావర్యాది ...

ఆషాఢ మాసము

శు ౬ గు పుష్యమి కార్తె ... బ 8 గు ... కార్తె ...

అనావృష్టి యోగాః . 1 శు ౧౨ గు పః॥ ఆర్ద్రాది పంచకే ... 2 బ 8 ... పః॥ గురు శుక్ర సమసప్తకం 3 శు 8 సో పః॥ ఉత్తరాషాఢా నక్షత్రే ... పంచక 4 బ ... శు త్రీ॥ పురశ్శుక్ర రూపరవి మధ్యః 5 బ 8 గు త్రీ॥ పశ్చిమ మఘాది పంచకే శుక్రః 6 బ ౧ సో త్రీ॥ రవి గురు సమసప్తకం 7. బ ౧౩ ... త్రీ॥ ...

వర్ష యోగములు 1. బ ౫ ... పః॥ బుధ శుక్రయో రేకరాశౌ ఏకాంశే సమాగమః 2 బ 8 గు పః॥ పునర్వస్వాది త్రితయే బుధ శుక్ర సమాగమః 3. శు 3 ... వాసరే ... 4 శు 8 శు త్రీ॥ 30 పః॥ ... శుక్రః 5 బ ౫ ... త్రీ॥ ... 6 బ ౫ ... బుధ గాఢాస్తమయం.

నాడీ యోగాః జూలై 2 లగా 6 కు, 15 లగా 20 కు 28, 29.

చాంద్రయోగాః · జులై 2—3— 6 లగా 22 కు.

సారాంశము —వృష్ట్యనావృష్టి యోగముల సమబలము కలిగి ... కర్షక ... సువృష్టిగానుండుట వలనను ... వర్షములు కురియగలవు

శ్రావణ మాసము

శు 8 గు ఆశ్లేషకార్తె మధ్య మధ్య సాధారణ వృష్టి బ ... గు ... కార్తె అల్పవృష్టి.

అనావృష్టి యోగాః . 1 ... 2. ... గు పః॥ రవి గురు సమసప్తకం 3. బ ౧౨ శ పః॥ ... ఆర్ద్రాది ...

వర్ష యోగాః 1. ... పురశ్శుక్రః 2. శు ౧ సో ...

నాడీ యోగాః 30—31 లగా 1—2—3 -11 లగా 17కు 24ం 28కు.

చాంద్రయోగాః : జూలై 31 లగా 1—4ం 13కు 17లగా 20కు 28

సారాంశము — ఈ మాసమంతయు అనావృష్టి ... అనుమానము 1 కి 2 ...

భాద్రపద మాసము

శు 3 గు పుబ్బకార్తె సాధారణ వృష్టి బ ౧ గు ఉత్తర ... ఉత్తర హస్తకార్తె మధ్యేమధ్యే వృష్టిః

అనావృష్టి యోగాః . 1 ... 2. బ ౬ ఆ త్రీ॥ పురో బుధః 3. శు ౬ ఆ త్రీ॥ బ ౧ గు ...

వర్షయోగాః : 1. ... త్రీ॥ గ్రహాంతరితౌ బుధ శుక్రౌ 2 ... శుక్రః 3. బ ౧ గు త్రీ॥ పశ్చిమే స్వాతీత్రయ శుక్రః

నాడీ యోగాః . ఆగ 29 ల 31 సెప్టెం 7ం 13కు 20ం 26 కు.

చాంద్రయోగాః : ఆ 29 సె 1 ం 3—6—7—11 ం 16కు 18—19—24—25

విషయము	తిథులు	వారములు	నక్షత్రములు	లగ్నము	విశేషములు
గృహారంభం	౨-౩-౫-౭-౧౦- ౧౧-౧౩-౧౫	సో-బు-గు శు	[illegible] మృ పు [illegible] ఉత్తరాత్రయం హ చి స్వా అనూ శ్ర ధ శత రే	వృ. సిం. [illegible] మీ.(సిం.వృ.)	[illegible] ప్రతిపదాది మిథు [illegible] ములు నింద్యములు
గృహప్రవేశం	౨-౩-౫-౭-౧౦- ౧౧-౧౩-౧౫	సో-బు-గు శు	రో మృ ఉత్తరాత్రయం చి అనూ ధ శత రే (పుష్య)	వృ. మి. సిం. [illegible] ధ. కుం. మీ.	[illegible] చక్రశుద్ధి [illegible]
నిషేకము	౨-౩-౫-౭-౧౦	సో-బు-గు శు (శ)	అశ్వి రో మృ పు [illegible] ఉత్తరా [illegible] హ చి స్వా అను మూ శ్ర ధ శత రే	[illegible]	[illegible] [illegible] నింద్యములు
గర్భాధానము	౨-౩-౫-౭-౧౦- ౧౩	ఆ-సో-బు గు-శు	రోమృపునపుఉత్తరాత్రయంహ చి స్వా అనూశ్రధశతఆర్ద్రాపూర్వాత్రయంవిశా	,,	[illegible] [illegible]
పుంసవనం సీమంతము	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౧-౧౩-౧౫	ఆ-సోం-బు గు-శు	మృ పున పు హ అనూ శ్ర ధ శత రే (అశ్వి రో చి స్వా ఉత్తరాత్రయం)	మే. వృష. మి. ధ. [illegible] కుం. మీ.	పుంసవనము [illegible] మాసం. సీమంతము [illegible] మాసములు
జాతకర్మ నామకరణము	౨-౩-౫-౭-౧౦- ౧౧-౧౩	ఆ-సో-బు గు-శు	అశ్వి రో మృ పున పు హ చి స్వా అనూఉత్తరాత్రయం శ్ర ధ శత రే	శుభలగ్నములు	[illegible]
డోలారోహణము	౨-౩-౫-౭-౧౦- ౧౧-౧౩-౧౫	ఆ-సో-బు గు-శు	అశ్వి రో మృ పున పు ఉత్తరాత్రయం హ చి అనూ రే స్వా శ్ర	,,	,,
నిష్క్రమణం	౨-౩-౫-౭-౧౦- ౧౧-౧౩	సో-బు-గు శు	అశ్వి రో మృ పున పు ఉత్తరాత్రయం హ చి స్వా అనూ శ్ర ధ రే	మే. వృష. కర్కా. తు. ధ. మీ.	౪ మాసం [illegible] [illegible]
అన్నప్రాశనం	౨-౩-౫-౭-౧౦- ౧౩-౧౫	ఆ-సో-బు గు-శు	అశ్వి రో మృ పున పు ఉత్తరాత్రయం హ చి స్వా అనూ శ్ర ధ శత రే	మీన. మే. వృశ్చి వినా	[illegible] [illegible]
కర్ణవేధ	౨-౩-౫-౭-౧౦- ౧౧-౧౩	ఆ-సో-బు గు-శు	అశ్వి రో మృ పున పు ఉత్తరాత్రయం హ చి శ్ర ధ అనూ రే (ఆర్ద్ర)	వృ. మి. క. క. ధ. ధ. మీ. (మే. మ.)	[illegible] మాసములు అమవ [illegible]
కేశఖండనం	౨-౩-౫-౭-౧౦- ౧౩-౧౫	సో-బు-గు శు	అశ్వి మృ పున పు హ చి స్వా శ్ర ధ శత రే (జ్యే)	శుభలగ్నములు	ఉత్తరాయణం పూర్వాహ్ణం [illegible]
అక్షరాభ్యాసము	౨-౩-౫-౭-౧౦- ౧౧-౧౨-౧౩	సో-బు-గు శు	అశ్వి పున పు హ చి స్వా అనూ శ్ర రే (ఆర్ద్ర మృ ధ శ)	మి. కన్యా. ధ. మీ.	[illegible] ఉత్తరాయణం ౫వ సంవత్సరము శుభము
విద్యారంభం	౨-౩-౫-౧౦-౧౧- ౧౨	బు-గు-శు	అశ్వి మృ ఆర్ద్ర పున పు ఆ శ్లే పూర్వా త్రయంహచిస్వామూశ్ర (ధశతఅనూ)	మే. మి. క. క. ధ. ధ. మ. మీ.	[illegible]
ఉపనయనం	౨-౩-౫-౧౦-౧౧- (౬-౧౨)	సో-బు-గు శు	అశ్విరోమృపునపుఉత్తరాత్రయం హ చి స్వా అనూ శ్ర ధ శ రే	శుభలగ్నములు	[illegible] చైత్రము శుభం
వివాహం	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౧-౧౨-౧౩-౧౫	బు-గు-శు	రో మృ మ ఉత్తరాత్రయం హ స్వా అనూ మూ రే (అశ్వి శ్ర చి ధ)	శుభలగ్నములు.	జామిత్రశుద్ధి మీనచైత్రము నింద్యము
నవవధూ ప్రవేశము	౨-౩-౫-౭-౧౦- ౧౧-౧౩	సో-బు-గు శు	అశ్విరోమృపునపుఉత్తరాత్రయం హ చి స్వా అనూ మూ శ్ర ధ శత రే	,,	ద్వాదశశుద్ధి విషమవర్ష మాస ములు
నవవస్త్రాభరణ ధారణం	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౧-౧౩-౧౫	బు-గు-శు	అశ్వి హ చి స్వా వి అనూ ధ రే (నర స్యైవ, రో పున పు ఉత్తరాత్రయం)	వృ. మి. క.క. ధ. ధ. మీ.	తృతీయశుద్ధి
వాపీకూపాదికము	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౧-౧౩-౧౫	సో-బు-గు శు	అశ్విరోమృపుష్య మ ఉత్తరాత్రయం హ అనూ మూ శ్ర ధ శ రే (జ్యే)	కర్కా. మ. కుం. మీ.	ఆగ్నేయ, [illegible], నిఋృతి, వాయు దిక్కులు [illegible]
బీజావాపం	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౧-౧౩-౧౫	సో-బు-గు శు	రోపుష్యమ ఉత్తరాత్రయం హ స్వా అనూ మూ శ్ర శ రే అశ్వి మృ పున ధని	వృ. కర్కా. సిం. మ. (ధ. మి. కుం.)	[illegible] [illegible]
వృక్షలతాది స్థాపనం	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౧-౧౩-౧౫	సో-బు-గు శు	అశ్విరో మృపుష్యమ ఉత్తరాత్రయం హ చి వి అనూ మూ శ్ర శత రే	శుభలగ్నములు.	[illegible] కలుగును
దేవతా ప్రతిష్ఠ	౨-౩-౫-౭-౮ ౧౦-౧౧-౧౨-౧౩	ఆ-సో-బు గు-శు	అశ్విరోమృపున పు ఉత్తరాత్రయ హ చిస్వాఅనూ శ్ర ధ శ రే (జీవనక్షత్ర)	వృష. వృ. సిం. మి. కన్యా. ధ. కుం. మీ.	సౌమ్య దేవతలకు ఉత్తరాయణ ఉగ్ర దేవతలకు దక్షిణాయనం
యాత్ర	౨-౩-౫-౭-౧౦- ౧౧-౧౩	బు-గు-శు	అశ్వి మృ పున పుహ అనూ ధ శ్ర రే (రో ఉత్తరాత్రయం మూ శ)	మే. వృష. కర్కా. తు. ధ. మ మీ.	[illegible]
హలకర్మ	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౧-౧౩-౧౫	ఆ-సోం-బు గు-శు	అశ్వి రో మృ పున పు ఉత్తరాత్రయం హ చి స్వా వి అనూ మూ శ్ర ధ శ రే	వృ. మి. కన్యా. వృ. ధ మీ.	కర్తరి చూడరు.

శుభముహూర్తములకు మహాదోషములను విడువవలయును. ఆయా శుభకర్మలకై ఇంగు చెప్పబడినవియు తిథ్యాదులైనవున్నవియు నగు తిథి (శుక్లాదిగ లెక్కింపవలెను) నక్షత్ర, వార, లగ్న సంఖ్యలను గలిపి 9 చే భాగింప వచ్చు శేషము 1 మృత్యు, 2 అగ్ని, 4 రాజ, 6 చోర, 8 రోగము అను పేరగును. 1, 8 శేషమగుట మిక్కిలి దోషము. 3, 5, 7, 9 శేషమగుట శుభము. గత తిథిసంఖ్యను లగ్న సంఖ్యను గలిపి 9 చే భాగించుట మతాంతరము. ధ్రువకమును చేర్పరాదు. తిథిమాసాదిగ లెక్కించుట శాస్త్రీయము గాదు. కొన్నిట పక్షాదిగను-కొన్నిట మాసాదిగను వ్యవస్థ లేకపోవు [illegible] శాస్త్ర నిషిద్ధము.

నామ నక్షత్ర పట్టికము

చూ, చే, చో, లా	=	అశ్వని	రూ, రే, రో, తా	=	స్వాతి
లీ, లూ, లే, లో	=	భరణి	తీ, తూ, తే, తో	=	విశాఖ
అ, ఈ, ఉ, ఏ	=	కృత్తిక	నా, నీ, నూ, నే	=	అనూరాధ
ఓ, వా, వీ, వు	=	రోహిణి	నో, యా, యీ, యు	=	జ్యేష్ఠ
వే, వో, కా, కి	=	మృగశిర	యే, యో, బా, బి	=	మూల
కూ, ఖం, జ్ఞ, ఛ	=	ఆర్ద్ర	బూ, ధ, ఫ, ఢా	=	పూ. షాఢ
కే, కో, హా, హీ	=	పునర్వసు	బే, బో, జా, జీ	=	ఉ. షాఢ
హూ, హే, హో, డా	=	పుష్యమి	జూ, జే, జో, ఖ	=	అభిజిత్
డీ, డూ, డే, డో	=	ఆశ్రేష	ఖీ, ఖూ, ఖే, ఖో	=	శ్రవణ
మా, మీ, మూ, మే	=	మఘ	గా, గీ, గూ, గే	=	ధనిష్ఠం
మో, టా, టీ, టు	=	పుబ్బ	గో, సా, సీ, సు	=	శతభిషం
టే, టో, పా, పి	=	ఉత్తర	సే, సో, దా, ది	=	పూ. భాద్ర
పూ, ష, ణ, ఢ	=	హస్త	దూ, శం, ఝ, థ	=	ఉ. భాద్ర
పే, పో, రా, రీ	=	చిత్త	దే, దో, చా, చీ	=	రేవతి

వారివారి పేర్ల ననుసరించి పేరులోని మొదటి అక్షరము చెప్పబడిన 27 నక్షత్రములలో, ఏనక్షత్రమున, ఏ పాదమునకు చెందినదగుచున్నదో దానినిబట్టి యూహింపవలయును ప్రతి నక్షత్రమునకును చెప్పబడిన 4 అక్షరములను, 4 పాదములుగా తెలియవలెను. అక్షర సంధిగల పేర్లకు, (కృపా హృష శ్రీధర ఇత్యాదులకు) నిరీత నక్షత్రములున్నవి జన్మనక్షత్రమును గుర్తెరుంగనివారలకును నామ నక్షత్ర ప్రధానమయిన కొన్ని కొన్ని విషయముల కున్ను నామనక్షత్రమునుబట్టియే ఫలితముల నాలోచించి చెప్పవలెను.

గ్రహములకు మిత్రత్వ శత్రుత్వ సమత్వములు

సూర్యునకు—శుక్ర, శనులు శత్రువులు బుధుడు సముడు. ఇతరులు మిత్రులు. చంద్రునకు—సూర్య, బుధులు మిత్రులు. ఇతరులు-సములు. శత్రువు లేడు. కుజునకు—రవి, చంద్ర, గురులు మిత్రులు. బుధుడు శత్రువు. శుక్ర, శనులు సములు బుధునకు—రవి, శుక్రులు మిత్రులు. చంద్రుడు శత్రువు. ఇతరులు సములు. గురునకు—బుధ, శుక్రులు శత్రువులు. శని సముడు. ఇతరులుమిత్రులు శుక్రునకు—బుధ, శనులు మిత్రులు. కుజ, గురులు సములు. ఇతరులు శత్రువులు. శనికి—బుధ, శుక్రులు మిత్రులు. గురుడు సముడు. ఇతరులు శత్రువులు. (మూల త్రికోణరాశినుండి, "స్వసాన్వంత్యధీధర్మసోచ్ఛాయుస్సుఖపాః" అను సూత్రముచే చెప్పబడినది వివరింపబడెను).

తాత్కాలిక మిత్రత్వ శత్రుత్వ సమత్వములు

అన్యోన్యస్య ధనవ్యయాయ సహజ వ్యాపార బంధుస్థితా స్తత్కాలే సుహృదస్స్వతుంగభవనే ప్యేకే రయ స్త్వన్యథా ॥ ద్వ్యేకానుక్త భపాన్సుహృత్సమ రిపూ న్సం చింత్య నైసర్గికాం స్తత్కాలేతు పునస్తు తానధి సుహృన్మిత్రాదభిః కల్పయేత్ ॥

తా॥ ఒకరికొకరు 2, 12, 11, 3, 10, 4 స్థానములందున్న తాత్కాలిక (జననాది సమయములందు) మిత్రు లగుదురు తమ ఉచ్ఛరాశియందున్న గ్రహము తనకు మిత్రమని కొందరి మతము చెప్పబడినవాటికంటె నితరస్థానములందున్న గ్రహములు తాత్కాలిక శత్రువులు. తన మూల త్రికోణరాశినుండి 2, 12, 5, 9, 4, 8 ఉచ్ఛరాశ్యధిపతులు మిత్రులు. ఇతరులు శత్రువులు. రెండు లక్షణములున్న గ్రహములు సములు అను విషయము "స్వసాన్వంత్యధీ ధర్మసోచ్ఛాయుస్సుఖపాః" సూత్రమున గలదు దీనిచే నగు శత్రుమిత్రాది విచారము శ్లోకములలో వివరింపబడినది. దానిచే నగు శత్రుత్వాదులు, ఈ శ్లోకముచే నగు తాత్కాలిక శత్రుత్వాదులును గమనించి అధిమిత్ర, అధి శత్రుత్వాదికము నిర్ణయింపవలెను. ఎట్లనగా [illegible] మిత్రగ్రహమున్న అధిమిత్రము, [illegible] మిత్రము, శత్రువున్న సముడును అగును ఇతరములగు శత్రుస్థానములందు మిత్రుడున్న సముడు, సముడున్న శత్రువు, శత్రువున్న అధిశత్రువు నగును

లగ్నాది ద్వాదశభావములకు ఆధిపత్యములు

జన్మలగ్నము మొదలుకొని క్రమముగా ద్వాదశభావములకు [illegible] పుత్ర, శత్రు, కళత్ర, ఆయు, భాగ్య, రాజ్య, లాభ, వ్యయములని [illegible]

మేషలగ్నమునకు —లగ్నాష్టమాధిపతి కుజుడు, [illegible] మాధిపతి శుక్రుడు, వాహనాధిపతి చంద్రుడు, పంచమాధిపతి సూర్యుడు. [illegible] బృహస్పతి, రాజ్యలాభాధిపతి శని

వృషభలగ్నమునకు —లగ్న షష్ఠాధిపతి శుక్రుడు, ధన పంచమాధిపతి బుధుడు, తృతీయాధిపతి చంద్రుడు, వాహనాధిపతి సూర్యుడు, సప్తమ వ్యయాధిపతి కుజుడు, అష్టమ లాభాధిపతి బృహస్పతి, భాగ్య రాజ్యాధిపతి శని

మిథున లగ్నమునకు —లగ్న వాహనాధిపతి బుధుడు, ధనాధిపతి చంద్రుడు, తృతీయాధిపతి సూర్యుడు, పంచమాధిపతి శుక్రుడు, షష్ఠ లాభాధిపతి కుజుడు, సప్తమ రాజ్యాధిపతి బృహస్పతి, అష్టమ భాగ్యాధిపతి శని

కర్కాటక లగ్నమునకు —లగ్నాధిపతి చంద్రుడు, ధనాధిపతి సూర్యుడు, తృతీయ వ్యయాధిపతి బుధుడు, వాహన లాభాధిపతి శుక్రుడు, పంచమ రాజ్యాధిపతి కుజుడు, షష్ఠ భాగ్యాధిపతి బృహస్పతి, సప్తమాష్టమాధిపతి శని.

సింహలగ్నమునకు —లగ్నాధిపతి సూర్యుడు, ధన లాభాధిపతి బుధుడు, తృతీయ రాజ్యాధిపతి శుక్రుడు, వాహన భాగ్యాధిపతి కుజుడు, పంచమాష్టమాధిపతి బృహస్పతి, షష్ఠ సప్తమాధిపతి శని, వ్యయాధిపతి చంద్రుడు

కన్యాలగ్నమునకు :—లగ్న రాజ్యాధిపతి బుధుడు, ధన భాగ్యాధిపతి శుక్రుడు, తృతీయాష్టమాధిపతి కుజుడు. వాహన సప్తమాధిపతి బృహస్పతి, పంచమ షష్ఠాధిపతి శని, లాభాధిపతి చంద్రుడు, వ్యయాధిపతి సూర్యుడు.

తులా లగ్నమునకు —లగ్నాష్టమాధిపతి శుక్రుడు, ధన సప్తమాధిపతి కుజుడు, తృతీయ షష్ఠాధిపతి బృహస్పతి, వాహన పంచమాధిపతి శని, భాగ్యవ్యయాధిపతి బుధుడు, రాజ్యాధిపతి చంద్రుడు, లాభాధిపతి సూర్యుడు

వృశ్చిక లగ్నమునకు —లగ్న షష్ఠాధిపతి కుజుడు, ధన పంచమాధిపతి బృహస్పతి, తృతీయ వాహనాధిపతి శని, సప్తమ వ్యయాధిపతి శుక్రుడు, అష్టమ లాభాధిపతి బుధుడు, భాగ్యాధిపతి చంద్రుడు, రాజ్యాధిపతి సూర్యుడు.

ధనుర్లగ్నమునకు —లగ్న వాహనాధిపతి బృహస్పతి, ద్వితీయ తృతీయాధిపతి శని, పంచమ వ్యయాధిపతి అంగారకుడు, షష్ఠ లాభాధిపతి శుక్రుడు, సప్తమ రాజ్యాధిపతి బుధుడు. అష్టమాధిపతి చంద్రుడు, భాగ్యాధిపతి సూర్యుడు

మకర లగ్నమునకు —లగ్న ద్వితీయాధిపతి శని, తృతీయ వ్యయాధిపతి బృహస్పతి, వాహన లాభాధిపతి కుజుడు, పంచమ రాజ్యాధిపతి శుక్రుడు, షష్ఠ భాగ్యాధిపతి బుధుడు, సప్తమాధిపతి చంద్రుడు, అష్టమాధిపతి సూర్యుడు

కుంభ లగ్నమునకు లగ్న వ్యయాధిపతి శని, ధన లాభాధిపతి బృహస్పతి, తృతీయ రాజ్యాధిపతి కుజుడు, వాహన భాగ్యాధిపతి శుక్రుడు, పంచమాష్టమాధిపతి బుధుడు, షష్ఠాధిపతి చంద్రుడు, సప్తమాధిపతి సూర్యుడు.

మీన లగ్నమునకు —లగ్న రాజ్యాధిపతి బృహస్పతి, ధన భాగ్యాధిపతి కుజుడు, తృతీయాష్టమాధిపతి శుక్రుడు, వాహన సప్తమాధిపతి బుధుడు, పంచమాధిపతి చంద్రుడు, షష్ఠాధిపతి సూర్యుడు, లాభ వ్యయాధిపతి శని.

కృత్తిక, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ—సూర్య దశ సం॥ 6 భుక్తులు—అంతరములు

భుక్తుల వివరము	నెల	దినం	సూర్యుడు	నెల ది ఘ	చంద్రుడు	నెల ది ఘ	కుజుడు	నెల ది ఘ	రాహు	నెల ది ఘ	గురు	నెల ది ఘ	శని	నెల ది ఘ	బుధుడు	నెల ది ఘ	కేతు	నెల ది ఘ	శుక్రుడు	నెల ది ఘ
సూర్య	3	18	సూ	0-5-24	చం	0-15-0	కుజ	0-7-21	రా	1-18-36	గురు	1-8-24	శని	1-24-9	బుధ	1-13-21	కేతు	0-7-21	శుక్ర	2-0-0
చంద్ర	6	0	చం	0-9-0	కుజ	0-10-30	రా	0-18-54	గురు	1-13-12	శని	1-15-36	బుధ	1-18-27	కేతు	0-17-51	శుక్ర	0-21-0	సూ	0-18-0
కుజ	4	6	కుజ	0-6-18	రా	0-27-0	గురు	0-16-48	శని	1-21-18	బుధ	1-10-48	కేతు	0-19-57	శుక్ర	1-21-0	సూ	0-6-18	చం	1-0-0
రాహు	10	24	రా	0-16-12	గురు	0-24-0	శని	0-19-57	బుధ	1-15-54	కేతు	0-16-48	శుక్ర	1-27-0	సూ	0-15-18	చం	0-10-30	కుజ	0-21-0
గురు	9	18	గురు	0-14-24	శని	0-28-30	బుధ	0-17-51	కేతు	0-18-54	శుక్ర	1-18-0	సూ	0-17-6	చం	0-25-30	కుజ	0-7-21	రా	1-24-0
శని	11	12	శని	0-17-6	బుధ	0-25-30	కేతు	0-7-21	శుక్ర	1-24-0	సూ	0-14-24	చం	0-28-30	కుజ	0-17-51	రా	0-18-54	గురు	1-18-0
బుధ	10	6	బుధ	0-15-18	కేతు	0-10-30	శుక్ర	0-21-0	సూ	0-16-12	చం	0-24-0	కుజ	0-19-57	రా	1-15-54	గురు	0-16-48	శని	1-27-0
కేతు	4	6	కేతు	0-6-18	శు	1-0-0	సూ	0-6-18	చం	0-27-0	కుజ	0-16-48	రా	1-21-18	గురు	1-10-48	శని	0-19-57	బుధ	1-21-0
శుక్ర	12	0	శు	0-18-0	సూ	0-9-0	చం	0-10-30	కుజ	0-18-54	రా	1-13-12	గురు	1-15-36	శని	1-18-27	బుధ	0-17-51	కేతు	0-21-0
మొ॥ సం॥	6	0 0		3-18-0		6-0-0		4-6-0		10-24-0		9-18-0		11-12-0		10-6-0		4-6-0		12-0-0

రోహిణి, హస్త, శ్రవణం—చంద్ర దశ సం॥ 10 భుక్తులు—అంతరములు

భుక్తుల వివరము	నెల	దినం	చంద్రుడు	నెల ది ఘ	కుజుడు	నెల ది ఘ	రాహు	నెల ది ఘ	గురు	నెల ది ఘ	శని	నెల ది ఘ	బుధుడు	నెల ది ఘ	కేతు	నెల ది ఘ	శుక్రుడు	నెల ది ఘ	సూర్యుడు	నెల ది ఘ
చంద్రుడు	10	0	చం	0-25-0	కుజ	0-12-15	రా	2-21-0	గురు	2-4-0	శని	3-0-15	బుధ	2-12-15	కేతు	0-12-15	శుక్ర	3-10-0	సూ	0-9-0
కుజుడు	7	0	కుజ	0-17-30	రా	1-1-30	గురు	2-12-0	శని	2-16-0	బుధ	2-20-45	కేతు	0-29-45	శుక్ర	1-5-0	సూ	1-0-0	చం	0-15-0
రాహువు	18	0	రా	1-15-0	గురు	0-28-0	శని	2-25-30	బుధ	2-8-0	కేతు	1-3-15	శుక్ర	2-25-0	సూ	0-10-30	చం	1-20-0	కుజ	0-10-30
గురువు	16	0	గురు	1-10-0	శని	1-3-15	బుధ	2-13-30	కేతు	0-28-0	శుక్ర	3-5-0	సూ	0-25-30	చం	0-17-30	కుజ	1-5-0	రా	0-27-0
శని	19	0	శని	1-17-30	బుధ	0-29-45	కేతు	1-1-30	శుక్ర	2-20-0	సూ	0-28-30	చం	1-12-30	కుజ	0-12-15	రా	3-0-0	గురు	0-24-0
బుధుడు	17	0	బుధ	1-12-30	కేతు	0-12-15	శుక్ర	3-0-0	సూ	0-24-0	చం	1-17-30	కుజ	0-29-45	రా	1-1-30	గురు	2-20-0	శని	0-28-30
కేతు	7	0	కేతు	0-17-30	శుక్ర	1-5-0	సూ	0-27-0	చం	1-10-0	కుజ	1-3-15	రా	2-13-30	గురు	0-28-0	శని	3-5-0	బుధ	0-25-30
శుక్రుడు	20	0	శుక్ర	1-20-0	సూ	0-10-30	చం	1-15-0	కుజ	0-28-0	రా	2-25-30	గురు	2-8-0	శని	1-3-15	బుధ	2-25-0	కేతు	0-10-30
సూర్యుడు	6	0	సూ	0-15-0	చం	0-17-30	కుజ	1-1-30	రా	2-12-0	గురు	2-16-0	శని	2-20-45	బుధ	0-29-45	కేతు	1-5-0	శుక్ర	1-0-0
మొ॥ సం॥	10	0 0		10-0-0		7-0-0		18-0-0		16-0-0		19-0-0		17-0-0		7-0-0		20-0-0		6-0-0

మృగశిర, చిత్త, ధనిష్ఠ—కుజదశ సం॥ 7—భుక్తులు—అంతరములు

భుక్తుల వివరము	నెల	దినం	కుజుడు	నెల ది ఘ	రాహు	నెల ది ఘ	గురు	నెల ది ఘ	శని	నెల ది ఘ	బుధుడు	నెల ది ఘ	కేతు	నెల ది ఘ	శుక్రుడు	నెల ది ఘ	సూర్యుడు	నెల ది ఘ	చంద్రుడు	నెల ది ఘ
కుజుడు	4	27	కుజ	0-8-34½	రా	1-26-42	గురు	1-14-48	శని	2-3-19½	బుధ	1-20-34½	కేతు	0-8-34½	శుక్ర	2-10-0	సూ	0-6-18	చం	0-17-30
రాహువు	12	18	రా	0-22-3	గురు	1-20-24	శని	1-23-12	బుధ	1-25-31½	కేతు	0-20-49½	శుక్ర	0-24-30	సూ	0-21-0	చం	0-10-30	కుజ	0-12-15
గురు	11	6	గురు	0-19-36	శని	1-29-51	బుధ	1-17-36	కేతు	0-23-13½	శుక్ర	1-29-30	సూ	0-7-21	చం	1-5-0	కుజ	0-7-21	రా	1-1-30
శని	13	9	శని	0-23-13½	బుధ	1-23-33	కేతు	0-19-36	శుక్ర	2-6-30	సూ	0-17-51	చం	0-12-15	కుజ	0-24-30	రా	0-18-54	గురు	0-28-0
బుధుడు	11	27	బుధ	0-20-49½	కేతు	0-22-3	శుక్ర	1-26-0	సూ	0-19-57	చం	0-29-45	కుజ	0-8-34½	రా	2-3-0	గురు	0-16-48	శని	1-3-15
కేతు	4	27	కేతు	0-8-34½	శుక్ర	2-3-0	సూ	0-16-48	చం	1-3-15	కుజ	0-20-49½	రా	0-22-3	గురు	1-26-0	శని	0-19-57	బుధ	0-29-45
శుక్ర	14	0	శుక్ర	0-24-30	సూ	0-18-54	చం	0-28-0	కుజ	0-23-16½	రా	1-23-33	గురు	0-19-36	శని	2-6-30	బుధ	0-17-51	కేతు	0-12-15
సూర్యుడు	4	6	సూ	0-7-21	చం	1-1-30	కుజ	0-19-36	రా	1-29-51	గురు	1-17-36	శని	0-23-16½	బుధ	1-29-30	కేతు	0-7-21	శుక్ర	1-5-0
చంద్రుడు	7	0	చం	0-12-15	కుజ	0-22-3	రా	1-20-24	గురు	1-23-12	శని	1-26-31½	బుధ	0-20-49½	కేతు	0-24-30	శుక్ర	0-21-0	సూ	0-10-30
మొ॥ సం॥	7	0 0		4-27-0		12-18-0		11-6-0		13-9-0		11-27-0		4-27-0		14-0-0		4-6-0		7-0-0

లేపాక్షి శిల్పము (గజాసుర మర్దన)

చిత్రకారుడు : శ్రీ వై. బాలయ్య